TEKKE KAPISI

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ'NİN İNSANLARI

BAYRAM ALİ KAYA

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

TEKKE KAPISI

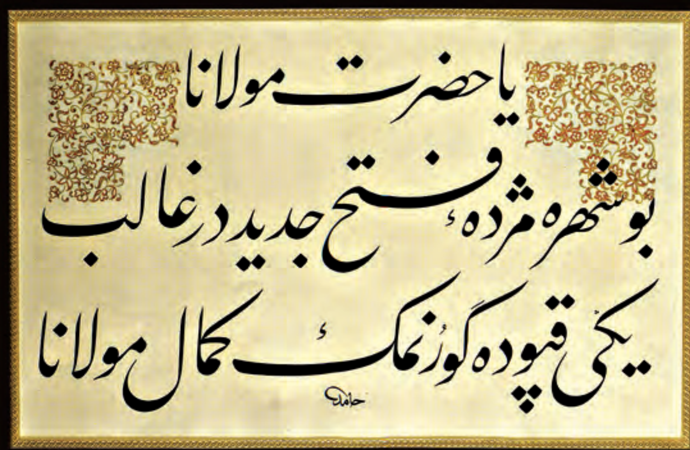
YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ'NİN İNSANLARI

BAYRAM ALİ KAYA

Bayram Ali Kaya, Kars-Arpaçaylı bir âilenin çocuğu olarak 1962 yılında İstanbul-Zeytinburnu'nda dünyaya geldi. İlk eğitimini Gazipaşa İlkokulu, orta eğitimini Abdülhak Hâmid Ortaokulu, lise eğitimini ise İhsan Mermerci Lisesi'nde bu semtte tamamlamasının ardından 1985 yılında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. 1985-1987 yılları arasında Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi Genel Müdürlüğü'nde, 1987-1994 yılları arasında ise T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı'nda görev yaptı. 1994 yılında asistan olarak girdiği Sakarya Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde hâlen öğretim üyesi olarak görev yapmakta olan Kaya, evli ve üç çocuk babasıdır. Uzmanlık alanı Klâsik Türk Edebiyatı olan Kaya'nın çalışmalarından bazıları şunlardır:

Kitaplar
1. *Neşâtî,* Şûle Yay., İstanbul 1998,
2. *Azmizâde Hâletî Dîvânı,* Tenkitli Metin, I-II, Harvard Üniversitesi Doğu Dilleri ve Edebiyatları Bölümü Yay., Cambridge 2003,
3. *Osman Nevres ve Dîvânı,* Akçağ Yay., Ankara 2010,
4. *Defter-i Dervîşân, Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri* (Sezai Küçük ile birlikte), Zeytinburnu Belediyesi Yay., İstanbul 2011,

Makale ve Bildiriler
1. "Garib-nâme'de Ölüm ve Ölümsüzlük", *Osmanlı Araştırmaları*, XXVII, Prof. Dr. Mehmed ÇAVUŞOĞLU'na Armağan, İstanbul 2006, III, 183-234,
2. Klâsik Türk Şiirinde Gömlek", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, sy. 15, İstanbul, 2006, s. 149-200,
3. "Osman Nevres'in Bağdat'ı Yahut Vatan Edinilen Gurbet", *Türk Edebiyatı,* sy: 402, İstanbul 2007, s. 28-32,
4. "Mutasavvıf ve Mûsikişinas Bir Şair: Üsküdarlı Mehmed Tâlib Efendi ve Dîvânçesi", V. Uluslararası Katılımlı Üsküdar Sempozyumu, 1-5 Kasım 2007, *Bildiriler,* İstanbul 2008, I, 215-230,
5. "Prof. Dr. Abdülkadir Karahan'ın Duygu ve Düşünce Dünyası'nda Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî", *Abdülkadir Karahan Kitabı,* Kültür Bakanlığı Yay., Ankara 2010, s. 85-134,

Tablo Baki Baykara Koleksiyonu

Yâ Hazret-i Mevlânâ
Bu şehre müjde-i feth-i cedîddir Gâlib
Yenikapı'da görünmek kemâl-i Mevlânâ

Şeyh Gâlib

Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları
Kitap No: 23

Yayın Koordinatörü
Ömer Arısoy
Mustafa Aydın

Tekke Kapısı

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İnsanları

Hazırlayan: **Bayram Ali Kaya**

ISBN 978-605-88179-4-4

TC Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 20640

1. Baskı
İstanbul, Mart 2012

Görsel Malzeme
Sezai Küçük
İsmail Küçük
Bayram Ali Kaya
Cemil Akgül
Serhat Başer

Kitap Tasarım **Salih Pulcu**
Tasarım Uygulama **Recep Önder**

Baskı-Cilt **Seçil Ofset**
100. Yıl Mahallesi Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 12068

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

444 1984
www.zeytinburnu.bel.tr

TEKKE KAPISI

YENİKAPI MEVLEVÎHÂNESİ'NİN İNSANLARI

BAYRAM ALİ KAYA

ZEYTİNBURNU BELEDİYESİ

Sunuş

Ülkemizin büyük manevi değerlerini güncel hayatımızın sancılarına şifa olsunlar diye yardıma çağırmak, öncelikle onları tanımaktan geçiyor. Bizler, bu konuda ısrarlı birer araştırıcı olmanın yükümlülüğü altındayız. Ancak, büyük değerlerimizi birer müze değeri olarak değil; hayatın içindeki varlıklar olarak görmek, bilmek, anlamak ve onlardan istifade etmek zorundayız. Bu bakımdan büyük şairlerin, büyük yazarların, büyük aşıkların, büyük manevi önderlerin, büyük ariflerin, musikişinasların ve hal ehlinin mirası bugün korunmaya değil; istifade edilmeye daha layıktır. Büyük bir ruh iklimi, kendini nasıl olsa koruyacaktır. Bize düşen o iklimden dertlerimize çareler devşirmek, yaralarımıza merhemler hasıl etmektir.

Bun minvalde, Zeytinburnu Belediyesi olarak çıktığımız bu kendine has manevi yolculukta duraklarımız oldu. Öncelikle binaları tamir ve ihya ettik, edilmesine öncülük ettik. Yenikapı Mevlevîhânesi bugün aslına uygun olarak, titizlikle elden geçirilmiş ve ayağa kaldırılmıştır. Bu vesileyle, bu önemli işte vazife üstlenen bilim insanlarımıza, sanatçı ve uzmanlarımıza teşekkür ederim. Şimdi sıra, bu büyük aşk ocağının tarihini, içini, manevi iklimini gün yüzüne çıkaracak çalışmalara geldi. Bildiğiniz gibi öncelikle *“Defter-i Dervîşân”* isimli geniş çaplı çalışmamızla, Yenikapı Mevlevîhânesi’nin günlüklerini gün yüzüne çıkardık. “*Tekke Kapısı-Yenikapı Mevlevîhânesi’nin İnsanları”* çalışmamızda ise, tarihin toz tabakalarının altında kalan bu iklimi biraz daha ortaya çıkaracak “arkeolojik” çalışmalarımıza devam etmiş oluyoruz.

Biliyoruz ve inanıyoruz ki böyle çalışmalara hem Türkiye’nin; hem de dünyanın ihtiyacı var. İnsanlığın ihtiyacı var.

II. Dünya Savaşı’ndan sonra daha somut, görünür bir manevi kriz içine giren Batı dünyası için Uzakdoğu’nun kimi gelenekleri bilindiği gibi çare olarak görülmüş, bazı disiplinler yol gösterici hale gelmişti. Osmanlı Uygarlığı ve bizim geleneğimiz, onlar için hep bir rakip olarak durmuştu orta yerde.

Ancak son yıllarda Batı dünyasında, özellikle ABD ve eğitim seviyesi yüksek Kıta Avrupası ülkelerinde, Tasavvufun hatırı sayılır bir yükseliş içinde olduğu görülmektedir. İnsanlar kurtarıcı bir yol ve manevi arınma tutkusuyla Tasavvufun çeşitli ekollerini araştırmakta, Mesnevi başta olmak üzere, Mevlevilik külliyatını harıl harıl okumakta ve ruhlarının karanlıklarına bir ışık, iyileştirici bir derin nefes bulmaya çalışmaktadırlar.

Son birkaç on yıldır içine girdiğimiz küreselleşme olgusunun ruhlarımızda yol açtığı tahribatla baş edebilmemiz için bu arayışı olumlu ve oldukça da anlamlı buluyoruz.

Bizde adeta enkazından doğan, küllerinden yükselen Mevlevîhânelerin önemi, İnsanlığın içine girdiği bu genel manevi kriz karşısında bir kat daha artmaktadır.

Bilindiği gibi Hz. Mevlana'nın ölümsüz eseri Mesnevi, ABD'de on yıldır en çok okunan kitaplar listesinin başında yer almaktadır. Ancak ABD ve genel olarak Batı kamuoyu, 1960'larda Uzakdoğu mistik disiplinlerine yaptığını şimdi de yapmakta; Tasavvufu bozarak ve değiştirerek kendi aklına ve geleneklerine uydurmaya çalışmaktadır. Sonuç olarak, İnsanlık için hayati bir noktaya geldiği gözlemlenen Tasavvufun, doğru anlatılması, doğru tanıtılması, doğru değerlendirilmesi ve maksadın hasıl edilmesi gerekmektedir.

Bu meyanda, kökleri ve geleneği Memleketimizde bulunan Mevleviliğin en önemli merkezlerinden biri olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, birkaç yıl önce Başbakanlık Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından eski kimliğine ve otantik atmosferine uygun olarak ihya edilmiş olması son derece önemlidir.

Kurulduğu 16. Yüzyıldan itibaren Osmanlı irfanının, zevkinin, meşkinin, tefekkürünün ve hatta siyasi hayatının en önemli merkezlerinden biri olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ülke ve dünya kamuoyu nezdinde hak ettiği tanınırlığa ulaşabilmesi için daha atılması gereken adımların olduğuna inanmaktayız.

Türk irfan hayatının en büyük ve tarihi merkezlerinden biri olan bu Mevlevîhâne, dünyadaki yaklaşık 300 Mevlevîhâneden "Asitâne" ünvanına hak kazanmış çok az sayıda (14) merkezden biridir.

Mevleviliğin, Konya'dan sonra ikinci merkezidir.

Türk Müziğinin en büyük iki kutbu olan İsmail Dede Efendi ve Itrî'nin mektepleri burasıdır.

Bu merkezde nice büyük alimler, sanatçılar, şairler, hattatlar ve fikir adamları çıkmıştır.

Yenikapı Mevlevîhânesi paşaların, sadrazamların, hatta padişahların kapısına gidip terbiye ve usul öğrendikleri büyük bir Ruh kervansarayıdır.

Bu güzel ve anlamlı çalışma için Sn. Doç. Dr. Bayram Ali KAYA, takdim yazısı için Sn. Beşir Ayvazoğlu'na ve emeği geçen herkese teşekkür ederiz.

Murat Aydın
Zeytinburnu Belediye Başkanı

Takrîz

Mevlevîlik, merkezi her zaman Konya olmakla beraber, kendini bir terbiye ekolü ve estetik yaşantı biçimi olarak İstanbul'da inşâ edecektir. II. Bâyezid devri vezirlerinden İskender Paşa'nın 1491 yılında Galata sırtlarında yaptırdığı Galata Mevlevîhânesi kapılarını açtığında, Mevlevîliğin tarihinde yepyeni bir devir, İstanbul devri başlamıştır. Ahmet Hamdi Tanpınar, Mevlevîliğin sadece mûsikisiyle değil, "teşrifâtı, nezâketi, terbiyesi, sülûkun ve âyinin erkânı"yla da Osmanlı ve İstanbul damgası taşıdığını söyler ki, haklıdır.

İstanbul'un beş önemli mevlevîhânesinden biri olan ve âsitane olarak kabul edilen Yenikapı Mevlevîhânesi, Galata Mevlevîhânesi'nden yüz yıl kadar sonra, Yeniçeri başhalifesi Malkoç Mehmed Efendi tarafından sur dışındaki geniş arazi üzerinde kurulmuş ve açılışı 1597 yılında yapılmıştı. Bu tarihten itibaren kültürümüzün sürekli beslendiği ocaklardan biri oldu. Yenikapı'nın Itrî ve Dede Efendi gibi mûsiki dehalarını ve Şeyh Gâlib gibi büyük bir şairi yetiştirdiğini bilmek, ne kadar önemli olduğunu anlamak için yeterlidir. Klâsik mûsiki geleneğinin ve repertuarının geçmişten geleceğe aktarılmasında, bu geleneğin üç asır boyunca en süzülmüş biçimiyle yaşandığı Yenikapı Mevlevîhânesi hayatî bir rol oynamıştır. Bu bakımdan, sadece tasavvuf ve tarikatler tarihi açısından değil, kültür tarihimiz açısından da büyük bir önem taşıyan bu mevlevîhânenin çok iyi korunması ve değerlendirilmesi gerekirdi.

Tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar tam 328 yıl açık kalan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin başı ateşle sık sık derde girmiş, mesela 1906 yılında çıkan büyük yangında tamamen yanmıştı. Aynı zamanda bir Mevlevî muhibbi olan Sultan Reşad tarafından Mimar Kemaleddin Bey eliyle Birinci Milli Mimari üslûbunda yeniden yaptırılıncaya kadar beş yıl harabe halinde kalan Mevlevîhânenin yeni yapılmış bölümlerinden harem dairesi de bir süre sonra çıkan yangında yok oldu. Yurt olarak kullanıldığı sırada, 9 Eylül 1961'de, ateşle oynayan çocukların çıkardıkları bir yangında ahşap semâhanesi de kül yığınına dönen mevlevîhânenin sadece dedegân hücreleriyle Matbah'ı ayaktaydı; onlar da 7 Mayıs 1997'de kundaklandı.

Sonunda Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün gayreti, Zeytinburnu Belediyesi'nin katkılarıyla restore edilerek ayağa kaldırılan Yenikapı Mevlevîhânesi, işgal edilen arazisi gecekonduculardan kurtarılıp çevre düzenlemesi yapıldıktan sonra Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi'ne tahsis edildi; şimdi bir ilim ve kültür yuvası olarak hizmet veriyor.

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin tarihini İhtifalci Mehmed Ziya Bey, Abdülbaki Gölpınarlı, Ekrem Işın, Mustafa Erdoğan gibi ilim adamlarının yazdıklarından az çok biliyorduk. Bu

ilim adamlarının faydalandıkları önemli kaynaklardan biri, Ali Nutkî Dede'nin başladığı, kendisinden sonraki şeyhlerin devam ettiği iki defterden oluşan *Defter-i Dervîşân*'dır. III. Selim, II. Mahmud ve II. Abdülhamid devirlerinin dinî, tasavvufî ve kültürel hayatı hakkında birinci derecede önemli bir kaynak olan ve biri Süleymaniye Kütüphanesi'nde, diğeri şeyh âilesinden Dr. Nâsır Abdülbaki Baykara'da bulunan bu defterler, Sakarya Üniversitesi hocalarından Doç. Dr. Bayram Ali Kaya tarafından Yard. Doç. Dr. Sezai Küçük'le birlikte yayına hazırlanmıştı.

Bir günlük niteliğindeki *Defter-i Dervîşân*'ı yazmaya başlayan Ali Nutkî Dede'nin aynı zamanda seçkin bir bestekâr, ayrıca hem Şeyh Gâlib'in, hem Dede Efendi'nin şeyhi olduğunu, birinci defterde bu iki büyük sanatkâr hakkında da notların bulunduğunu söylersem ne kadar önemli bir eserden söz ettiğimi daha iyi anlatmış olurum.

Defter-i Dervîşân'ı yayımlayarak büyük bir kültür hizmetine imza atan Zeytinburnu Belediyesi'nin bu hizmetini, sınırları içinde bulunan Yenikapı Mevlevîhânesi hakkında kapsamlı bir eserle taçlandırmak istediği anlaşılıyor. Elbette bu büyük iş için başvurulacak ilk isim, *Defter-i Dervîşân*'ı yayına hazırlayan isimlerden biri olacaktı. Teklifi alınca memnuniyetle çalışmaya başlayan Bayram Ali Kaya'nın elinizde tuttuğunuz eseri, Türk tasavvuf ve kültür tarihine ciddi bir katkı niteliği taşımaktadır.

Üç bölümden oluşan eserin birinci bölümünde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin tarihi, ikinci bölümünde ilk şeyh Kemal Ahmed Dede'den son şeyh Abdülbaki (Baykara) Dede'ye kadar bütün postnişinlerin ve bu mevlevîhâneden feyiz alarak mûsiki, hüsnühat, şiir gibi sanatlarda başarı kazanmış mürid ve muhiplerin biyografileri yer alıyor. Üçüncü ve son bölümde ise bu dergâhta *bevvâb*, *duâcı*, *kafesçi*, *kazancı*, *kudümzenbaşı*, *meydancı*, *müezzin*, *neyzenbaşı*, *aşçı dede*, *tarikatçı*, *türbedar* vb. olarak görev yapmış yahut buraya katkı sağlamış olan müntesip ve muhiplerin kimler olduğunu öğreniyor, hayatları hakkında bilgi ediniyoruz.

Eser dikkatle gözden geçirildiğinde, genel olarak Mevlevîliğin, özel olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Osmanlı-Türk kültürünün oluşumunda ne kadar önemli bir rolünün bulunduğu bütün açıklığıyla ortaya çıkıyor.

Doç. Dr. Bayram Ali Kaya'yı, Zeytinburnu Belediyesi'nin değerli başkanı Murat Aydın'ı ve esere emeği geçen herkesi tebrik ediyorum. Önce fiziki olarak ayağa kalkıp ikinci hayatına başlayan Yenikapı Mevlevîhânesi, daha sonra kayıt defterine ve sakinlerine kavuşmuş gibi oldu. Eminim, *Tekke Kapısı*'nda isimleri zikredilen bütün külâhîlerin ruhları şimdi şâdmândır.

Beşir Ayvazoğlu

Önsöz

Defter-i Dervîşân, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Günlükleri adlı çalışmamızın yayımlanmasının ardından, bu önemli kültür hizmetine imza atan Zeytinburnu'nun başarılı Belediye Başkanı Murat Aydın'ın, başta defterdeki kayıtları tutan şeyh efendiler olmak üzere, kuruluşundan itibaren Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hizmet etmiş tüm şeyh efendilerin, ayrıca bu dergâhtan yetişmiş, burada görev yapmış; hatta buraya katkı sağlamış belirli isimlerin hayatları ile eserlerine dâir bilgileri içeren ve bir nevi tamamlayıcı mâhiyette ikinci bir çalışma yapmamız ricâsında bulunmuş, böylece maddeten eski şâşâlı günlerine kavuşan dergâhın, mânen de ihyâsı adına, mevlevîhâneye yönelik akademik yayın faaliyetlerine bir yenisini eklemek arzusunda olduklarını belirtmişlerdir.

Son dönemin değerli isimlerinden ve aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin müntesiplerinden biri olan Tâhirü'l-Mevlevî, Mevlevî şahsiyetlerin biyografilerini yazmanın önemine değindiği bir mektubunda, "Eğer evvelden beri her eli kalem tutan bildiklerinin terceme-i hâlini yazsaydı, Mevlevî sikkesi altına giren bir derviş meçhûlümüz kalmazdı. Haydi evvelce yazılmamış, hiç olmazsa muâsır ihvânımızın terâcim-i ahvâlini zabt etsek olmaz mı?" diyerek bu alandaki bir boşluğa dikkat çekmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî ayrıca, Kemâl Ahmed Dede'den başlayıp kendi zamanında dergâhın şeyhi olan Mehmed Celâleddin Dede'ye kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde "postnişîn-i irşâd" olan şeyh efendilerin hâl tercümelerini yazmaya kalkıştığını, ana kaynak olarak *Sefîne-i Mevleviyyân*'ı esas aldığını; ancak onun Ârifî Ahmed Dede'ye kadar olan şeyhlere yer verdiğini, Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'*sinde Ebûbekir Dede, Mesnevîhân Mehmed Dede gibi isimlere şairlik yönleri bulunmadığı için yer verilmediğini, *Semâhâne-i Edeb'*in ise zaten Esrar Dede'nin tezkiresinin bir özeti durumunda olduğunu; dolayısıyla elde olan bu üç kitaba rağmen üç yüz yıl zarfında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapan 18 zâtın menâkıbını yazamadığını belirttikten sonra, "Yazılamaz mı?" diye sorar ve cevabı yine kendisi verir: "Yazılır, lâkin hizmette bulunan bir cân bunu yazamaz. Kütüphane kütüphane dolaşmak, kitap karıştırmak ister."

Tâhirü'l-Mevlevî'nin, gerçekleştirmek arzusunda olduğunu belirttiği bu tür bir çalışmaya, başka isimler de niyet etmiş; hatta Mehmed Ziyâ, *"Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi"* adlı önemli eseriyle, var olan boşluğu büyük oranda doldurmuştur. Bizim bu mütevâzı çalışmamız ise dile getirilen ihtiyacı tam anlamıyla karşılamak iddiasında bulunmamakla birlikte, bir yönüyle Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Mevleviyyân'*ı ile başlayıp Esrar Dede ve Mehmed Ziyâ'nın eserleriyle devam eden, Mevlevî büyüklerinin, mûsikişinas, şair vb. diğer şahsiyetlerin hayat hikâyelerinin yazılması geleneğinin küçük bir halkası olarak değerlendirilebilir.

Kendi içinde üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin tarihine dâir genel hatlarıyla bilgi verilmiş; ikinci ve ana bölümünde, aralarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan kapanışına değin postnişîn olmuş 20 şeyh efendinin de bulunduğu isimler ile yine bu dergâhtan yetişmiş, buradan feyz almış, dergâhın müntesip veya muhiplerinden olmuş; başta mûsiki, şiir, hat vb. sanatlar bakımından buradan istifade etmiş, aynı zamanda edebiyat, sanat ve kültür dünyamızda belli izler bırakmış toplam 69 ismin hayatları ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde ise yine Yenikapı Mevlevîhânesi'nin müntesip veya muhiplerinden olmakla birlikte bu dergâhta bevvâblık, duâcılık, kafesçilik, kazancılık, kudümzenbaşılık, meydancılık, müezzinlik, neyzenlik, ser-tabbâhlık, tarîkatçılık, türbedârlık vb. hizmetlerde bulunan görevliler ve dergâh sâkinleri ile başta dergâhın bânîsi olmak üzere, buraya çeşitli katkılarda bulunmuş ve aralarında yine dergâh tarihinde önemli yeri olan bazı şahsiyetlerin de bulunduğu 48 ismin hayatları ve eserlerine dâir bilgi verilmiştir.

Kurulduğu günden beri bir ilim, irfan, aşk, kültür ve sanat ocağı olarak önemli roller üstlenmiş, birkaç kez yanmasına rağmen Kaknüs misâli, her defasında küllerinden yeniden doğarak büyük hizmetlere vesile olmuş olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin insanları, elbette belirlediğimiz 117 isimle sınırlı değildir. Daha geniş bir zaman diliminde ve daha ayrıntılı bir şekilde yapılacak çalışmalarla, gönül yolu dergâha düşmüş daha pek çok ismin tespiti mümkündür. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin şahsiyetler dünyasının ne denli zengin olduğuna dikkat çekme yolunda atılmış küçük bir adım olarak değerlendirdiğimiz bu çalışmayla, ilgili isimler hakkında büyük oranda kaynaklarda var olan bilgiler daha derli toplu bir hâlde verilmeye çalışılmış, bununla birlikte hem elde edilen yeni bilgiler eklenmiş, hem de bazı bilgilerin tashihi yoluna gidilmiştir. Özellikle şiir örneklerinde belirlediğimiz okuma, vezin, anlam vs. problemlerin hâlline çalışılmış, çalışmaya ayrıca, müstakil olarak ele alınan isimlerle ilgili temin edilebilen görsel malzemelerin yanı sıra; büyük oranda şahıs, eser ve yer adlarından oluşan bir genel indeks eklenmiştir.

İyi niyet, gösterilen samimi gayret ve tüm değerli katkılara rağmen bu çalışmamızın da hatalardan tamamen arınmış olduğunu iddia etmemiz mümkün değildir. Dolayısıyla dikkatimizden kaçmış olan kusurların hem anlayışla karşılanması, hem de belirlenenlerin tarafımıza bildirilmesi, değerli okuyucu ve araştırmacılarımızdan aynı zamanda bir beklentimizdir.

Zeytinburnu Belediye Başkanı Murat Aydın'a, böyle bir eserin bilim ve kültür hayatımıza kazandırılmasındaki teşvik ve katkılarından dolayı hassaten teşekkür ederim. Yine çalışmanın her safhasında yardımcı olan Zeytinburnu Belediyesi'nin Kültür ve Sosyal İşleri'nden sorumlu başkan yardımcısı Av. Ömer Arısoy ile Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Mustafa Aydın'a, arşivindeki fotoğraf ve belgeler ile koleksiyon ve kütüphanesindeki eserleri istifademize sunan; ayrıca verdiği son derece önemli sözlü bilgilerle problemlerimizin çözümünü kolaylaştıran Dr. Nâsır Abdülbâki Baykara'ya, bazı kaynaklar ile görsel malzemenin temin ve tasnifinde yardımcı olan Sezai Küçük ve İsmail Küçük'e, Takrîz yazmak lutfunda bulunan Beşir Ayvazoğlu'na, eserin ismini öneren İsmail Kara'ya, kitabın tasarımını yapan Salih Pulcu ile uygulayan Recep Önder'e, İSAM ve Süleymaniye Kütüphanesi'nin kıymetli çalışanlarına, sevgili âileme, ayrıca emeği geçen ve katkı sağlayan tüm dostlara şükranlarımı sunarım.

Doç. Dr. Bayram Ali KAYA
Üsküdar, Aralık 2011

İçindekiler

Kısaltmalar

a.e. : Aynı eser
a.g.e. : Adı geçen eser
a.g.m. : Adı geçen makale/Adı geçen madde
a.g.t. : Adı geçen tez
AKMB : Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı
a.mlf. : Aynı müellif/Aynı yazar
B : Receb
bk. : Bakınız
BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi
c. : Cilt
C : Cemâziyelâhir
Ca : Cemâziyelevvel
CT : Cevdet Tasnifi
çev. : Çeviren
DBİst.A : Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi, Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı
DİA : İslâm Ansiklopedisi, Türkiye Diyânet Vakfı
FBE : Fen Bilimleri Enstitüsü
haz. : Hazırlayan
HN : Hazırlayanın Notu
Hz. : Hazret-i
IRCICA : Research Centre for Islamic History, Art and Culture
İA : İslâm Ansiklopedisi, MEB
İBB : İstanbul Büyük Şehir Belediyesi
İD : İrâde Dâhiliye
İSAM : İslâm Araştırmaları Merkezi
İst.A : İstanbul Ansiklopedisi, Reşad Ekrem Koçu
İÜ : İstanbul Üniversitesi
İÜEF : İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi
KB : T.C. Kültür Bakanlığı/T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ktp. : Kütüphane, Kütüphanesi
L : Şevval
M : Muharrem
MEB : Milli Eğitim Bakanlığı/Maârif Vekâleti
Msl.bk. : Mesela bakınız
N : Ramazan
nr. : Numara
nşr. : Neşreden
OTAM : Ankara Ü Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi
ö. : Ölüm tarihi
R : Rebîülâhir
Ra : Rebîülevvel
S : Safer
s. : Sayfa
SBE : Sosyal Bilimler Enstitüsü
SEAK : Sadâret Evrâkı, Âmedî Kalemi
sy. : Sayı
Ş : Şaban
TDEA : Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, Dergâh
TDED : İÜEF Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi
TSM : Topkapı Sarayı Müzesi
TTK : Türk Tarih Kurumu
trc. : Tercüme eden
TY : Türkçe Yazmalar
ty. : Tarih yok
Ü : Üniversite, Üniversitesi
vd. : Ve devamı, Ve diğerleri
vr. : Varak
YKY : Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık
Z : Zilhicce
Za : Zilkâde

Âsumândır kubbesi hep ahterân âvîzesi
En ziyâ-bahşâ kanâdîli güneşle mâhdır
Seddolunmakla tekâyâ kaldırılmaz zikr-i Hak
Cümle mevcûdât zâkir kâinât dergâhdır

Ahmed Celâleddîn Dede

I. BÖLÜM

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Tarihçesi[1]

Topkapı surları dışında, Zeytinburnu İlçesi'ne bağlı Merkez Efendi Mahallesi'nde, Merkez Efendi/Mevlevîhâne Caddesi ile Mevlevî Tekkesi Sokağı arasındaki parselde bulunan Yenikapı Mevlevîhânesi, 1006/1597-1598 tarihinde Yeniçeri Kâtibi/Baş Halîfesi Malkoç Mehmed Efendi tarafından, günümüzde Zeytinburnu Belediyesi'nin sınırları içinde kalan, Topkapı yolu üzerinde ve Mevlânâkapı olarak da bilinen mahalde kurulmuş olup İstanbul'da kurulan Mevlevî dergâhları arasında kuruluş tarihi itibarıyla Galata Mevlevîhânesi'nden sonra ikinci sırada yer almaktadır.[2] Galata Mevlevîhânesi'nde olduğu gibi aynı zamanda, 16. yüzyılda başlayan Mevlevî dergâhlarının devlet ricâli tarafından inşâ edilmesi geleneğinin sürdüğünü gösteren Yenikapı Mevlevîhânesi, diğer Mevlevî dergâhları gibi tarîkatın yapısına uygun bir şekilde şehrin dışında kurulmuştur. Üzerinde kurulduğu arazi, Marmara'dan Haliç'e kadar uzanmakta ve vaktiyle yoğun yerleşim alanlarına uzak bulunan bir sahayı kapsamaktadır. Zaman içerisinde gelişip büyüyen ve tam bir külliye niteliğine bürünen dergâh, bütün unsurlarını bir arada bulunduran bir mevlevîhâne olması sebebiyle Mevlevîlerce "âsitâne" olarak kabul edilmiş, tarîkatın İstanbul'daki en büyük merkezi olmuş ve tarihi boyunca İstanbul'daki çeşitli derviş zümrelerinin rağbet ettiği önemli bir mekân hâline gelmiştir.[3]

Dergâhın inşasıyla ilgili olarak, kaynaklarda farklı rivâyetlere yer verildiği görülmektedir. Bu rivâyetlerden birine göre Malkoç Mehmed Efendi, hacca gitmeden önce İstanbul'da Kemâl Ahmed Dede'ye intisap etmiş, hac yolculuğu sırasında Konya'ya uğramış ve Hz. Mevlânâ'nın kabrini ziyaret etmiştir. Bu ziyareti esnasında, sağ salim İstanbul'a dönmesi hâlinde Mevlevîlik için yeni bir dergâh yaptıracağını adamış, bunun gerçekleşmesi üzerine de Surkapısı dışında bulunan sayfiyeliğinde dergâhın inşasını başlatmış ve tamamlandığında ise buranın meşîhatini "pîr-i azîz"i Kemâl Ahmed Dede'ye teslim eylemiştir.[4]

Bir diğer rivâyete göre, azledilmiş bir Yeniçeri kâtibi olan Malkoç Mehmed Efendi, önceden mevlevîhâne arazisi üzerinde bulunun bir çınarın kovuğunda altı-yedi senedir yaşamakta ve vaktini ibadetle, zikirle geçirmekte olan Kemâl Ahmed Dede'deki olgunluk hâllerini görüp ona bağlanır. Bir süre sonra da ondan tekrar görevine iade edilmek için yardım ister. Bunun üzerine Kemâl Ahmed Dede, kâğıda birşeyler yazarak Mehmed Efendi'ye verir ve isteğine ulaştığı güne kadar bu kâğıdı açmamasını tenbihler. Bu tenbihe uyan Mehmed Efendi, bir süre sonra Yeniçeri kâtipliğine yeniden tâyin edilir ve arzusuna kavuştuğu o gün Kemâl Ahmed Dede'nin verdiği kâğıdı açar. Kendisinin kâtipliğe tâyin edildiği tarihin yıl, ay, gün ve saat olarak aynen kâğıtta yazılı olduğunu görünce dedenin "keşf ü nazar"ı karşısında hayretler içerisinde kalır. Bunun üzerine Kemâl Ahmed Dede'ye olan hürmeti ve bağlılığı daha da artar. Bu olaydan sonra ahd ettiği üzre şahsına âit arazi üzerinde bir mevlevîhâne yaptırır.[5]

Sahîh Ahmed Dede'nin naklettiği rivâyete göre ise Kemâl Ahmed Dede, 1 Muharrem 1006 (14 Ağustos 1597) tarihinde dergâh arazisi üzerindeki sofada halvette iken, o vakitler Merkez Efendi Türbesi'nde şeyh olan kişinin gelip "Yedi senedir burada itikaftasın, çık durma git. Bu havâlîler bizim tasarrufumuzdadır; sana fâide olmaz." demesi üzerine Kemâl Ahmed Dede cevâben, "İnşâallahu teâlâ, bu sene-i mübârekede bir dergâh-ı âlî bünyâd olunup bayram gününde, bayram namazının ardından Merkez Efendi merhûmun türbe-i şerîfesinden kudûm, ney ile dergâha gelirim." buyurmuştur. Çok geçmeden Yeniçeri Kâtibi Mehmed Efendi tarafından kendi gazâ malından ve şahsına âit arazi üzerinde bir mevlevîhâne inşâ ettirilmiş ve Kemâl Ahmed Dede, yetmiş üç yaşında dergâh şeyhliğine geçmiştir.[6]

İnşâsı kısa sürede tamamlanan mevlevîhâne, "Eğri Fatihi" olarak da anılan Sultan III. Mehmed zamanında 1006 senesinin Receb ayının ilk günü olan ve "Nevrûz-ı sultânî"ye rastlayan Pazartesi günü (9 Şubat 1598),[7] aralarında Sadrâzam Sûfî Mehmed Paşa (1059/1649), Yeniçeri Ağası Tırnakçı Hasan Ağa ve diğer devlet ricâli ile tarîkat şeyhlerinin de bulunduğu kalabalık bir heyet eşliğinde muhteşem bir törenle açılmış, Kemâl Ahmed Dede kürsüye çıkıp *Mesnevî* okumuş, vaaz ve nasihatta bulunmuştur.[8]

Kuruluşuna "*Bâb-ı rızâ*" (1006) terkibi tarih düşürülmüş, Âsârî adlı bir şair de,

Târihin Âsâri bu âsâr-ı hayrâtun dedi
Hânkâh-ı Mevlevî'de oldu bu cây-ı duâ

mısralarını söylemiştir.[9] Kaynaklarda söyleyeni belirtilmeyen "Bâb-ı Şeyh Kemâl" tamlaması da dergâhın açılışıyla ilgili bir diğer tarihtir.[10] Şeyh Gâlib'in bir kasîdesinde yer verdiği ve âdetâ şeyh efendiye telmihte bulunduğu,

Bu şehre müjde-i feth-i cedîddir Gâlib
Yenikapı'da görünmek kemâl-i Mevlânâ

mısraları da hayli mânidar olup şeyh efendinin sonradan yapılan mezar taşında da yazmaktadır.[11]

Malkoç Mehmed Efendi, 1012/1603 tarihinde kendisine âit olan birçok emlâk ile bağ ve bahçeyi de dergâha vakıf olarak bağışlamış, dergâh vakfiyesini de 1017/1608'de Rumeli Kazaskeri Es'ad Paşa ve dönemin diğer bazı önemli sîmaları huzurunda tanzim ve tescil ettirmiştir.[12]

Dört yüz yıllık bir tarihe sahip olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 16. yüzyıla âit ilk yapıları semâhâne, meydan-ı şerîf, mescit, mutfak ve "nezr-i Mevlânâ" adedince on sekiz derviş hücresinden ibârettir. Mescit ve dergâhın tamamlanışına Eminî isimli bir şair "Yenikapı'da yapdı Yazıcı Bey mevlevîhâne" (1006) mısraını tarih düşürmüştür.[13] XVII. yüzyılın başlarında inşâ ettirilen İsm-i Celâl/Meydan Odası ve eski mutfak denilen mekânlar da Malkoç Mehmed Efendi tarafından yaptırılan yerlerdendir.[14]

Yine Malkoç Mehmed Efendi, Doğânî Ahmed Dede'nin meşîhati sırasında şeyh efendilerin ikameti için bir köşk yaptırmış ve bu köşk mevlevîhânenin ilk harem dairesi kabul edilmiştir.[15] Doğânî Ahmed Dede'nin kayınpederi tâcir Hacı Mehmed Efendi de mevlevîhâneye birçok yardımda bulunmuş ve yeni hücreler ilâve ettirmiştir.[16]

Dergâhın çekirdek yapısını oluşturan bu binalardan hiç biri mâlesef günümüze ulaşamamıştır. Bununla birlikte Evliyâ Çelebi'nin *Seyahatnâme'*de, Yenikapı semti hakkında ve "Kasaba-i Yenikapı imâretlerin bildirir" başlığı altında verdiği bilgilerden hareketle, İrem Bağı benzeri bir arazide bulunan mevlevîhânenin semâhâne, imâret ve yetmiş kadar derviş hücresinden oluşan büyük bir âsitâne hâlinde olduğunu, bu semtte yer alan yetmiş seksen kadar dükkânın da dergâhın vakfı bulunduğunu öğrenmekteyiz. Evliyâ Çelebi ayrıca, daha sonra Sâkıb Dede'nin Edirne Mevlevîhânesi dervişlerinden olduğunu bildirdiği Âsârî adlı bir ressamın gelerek, mevlevîhânenin duvarına celî hatla "Vehüvel azîzü'l-Hakîm" âyet-i kerîmesini yazdığını, ayrıca Şattül-Arab'da dolaştığı rivâyet edilen bir arslanın resmini çizdiğini, her gelen şairin bu arslana uygun beyitler yazdığını bildirmektedir.[17]

Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gerek nakden, gerek vakıflar tahsisi veya dergâhın bazı kısımlarını tamir sûretiyle başta pâdişâhlar ve diğer devlet erkânı olmak üzere daha birçok kişi yardımda bulunmuş, hatta bunların bir kısmını dev-

Şeyh Dairesi
(4 No'lu İstanbul Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Arşivi)

Selamlık binası Doğu cephesi
(Encümen Arşivi, 1940)

let adamlarının hanımları, kızları vb. yakınları oluşturmuş, onları ise esnaf ile halktan kişiler izlemiştir. Bu meyanda örneğin 17. yüzyılda Sultan IV. Murad, Doğânî Ahmed Dede'ye teveccühlerinden ötürü çeşitli yardımlarda bulunmuş,[18] Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa, 1143-1144/1731-1732 tarihinde semâhâneyi tâmir ettirmiş, 1188/1774 tarihinde ise türbeyi genişletmiş,[19] harap durumda olan hücreler Sadrâzam Abdullah Nâilî Paşa tarafından 1167-1168/1754-1755'te yeniden yaptırılmış[20], Vezîriâzam Büyük İzzet Mehmed Paşa ise 1188/1774'te bazı Mevlevî büyüklerinin türbelerini tamir ettirmiştir.[21] Sahîh Ahmed Dede'nin yaptıranla ilgili herhangi bir isim vermeden kaydettiğine göre türbe, yine Ali Nutkî Dede zamanında ve 1 Cemâziyelevvel 1196 (14 Nisan 1782) tarihinde tamir edilmiş; hatta bu tarihten iki ay sonra, arka arkaya, küçük (Receb 1196/Haziran-Temmuz 1782), orta (Şaban 1196/Temmuz-Ağustos 1782) ve büyük şiddette (Ramazan 1196/Ağustos-Eylül 1782) olmak üzere üç kez yangın meydana gelmiştir.[22] Yine bu onarımlar çerçevesinde ayrıca Şeyhülislâm Mekkî Efendi, 1199-1200/1785-1786 tarihinde dergâh şadırvanını yeniletmiş,[23] III. Selim (ö. 1223/1808)'in annesi Mihrişâh Vâlide Sultan (ö. 1220/1805) ise mevlevîhâneye fodla, yağ, pirinç vesâir malzeme tahsis etmek sûretiyle yardımda bulunmuştur.[24]

Mevlevîhâneye yapılan yardımlar 19. yüzyılda da artarak devam etmiş ve bu meyanda II. Mahmud ile Sultan Abdülmecid erzak bağışında bulunmuşlar, özellikle II. Mahmud, 1232/1817'de yeniden tamir ettirdiği dergâha ilgi ve yardımlarını artarak devam ettirmiştir.[25] Mâliye Nâzırı Abdurrahman Nâfiz Paşa (ö. 1269/1852-1853), mevlevîhâneye kütüphane ve sebîl yaptırmış, ayrıca işletilip artırılması ve dergâh giderlerine harcanması için Mâliye Nezâreti'ne yüksek meblağda para bırakmıştır. Devlet Kethüdâsı Hâlet Said Efendi çeşitli bağışlarda bulunmasının yanında dergâhın tamirat vb. işleriyle de sürekli ilgilenmiş,[26] sâbık Konya Vâlisi Mustafa Hıfzî Dede Paşa da bir miktar para vakfetmiştir. Bunların yanı sıra Mehmed Ârif Paşa'nın hanımı yanan mutfağı yeniletmiş, II. Mahmud'un kızı Âdile Sultan (ö. 1899) ile eşi Kaptan-ı Deryâ Mehmed Ali Paşa mevlevîhânedeki sarnıcı yaptırmış, Sadrâzam Yusuf Kâmil Paşa, Kalender Çeşmesi'nden mevlevîhâneye kadar olan yolu onartmış, Keçecizâde Fuad Paşa'nın eşi Behiye Hanım dergâha 1000 lira bağışlamış, Sadrâzam Midhat Paşa'nın kızı Memduha Hanım ise mevlevîhânenin harem dairesine bitişik olan bostanı satın alıp dergâha bağışlamıştır.[27]

Yenikapı Mevlevîhânesi'ne yapılan yardımlar çerçevesinde ayrıca, Filibe Nezâreti Mukataası malından "taâmiye" olarak yıllık bir miktar pirinç tahsis edilmiş ve bu tahsisat Abdülbâki Nâsır Dede döneminde yıllık on sekiz kilo olarak Filibe'den Matbah-ı Âmire'ye gelen ocaklık pirincinden alınmıştır.[28] Arşiv kayıtlarından hareketle, bu tahsisatın Receb Hüseyin Hüsnü Dede döneminde de devam ettiği ve yine yıllık on sekiz kilo olarak alındığı görülmektedir.[29] Bu miktar Osman Selâhaddin Dede döneminde yıllık elli kiloya çıkartılmış, temini için Gümrükçü Bey'e emir verilmiş[30] ve bu tahsisat daha sonra da devam ettirilmiştir.[31]

Tüm bunların yanında, dönemin pâdişâhları tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerine ayrıca türlü ihsanlarda bulunulmuş, örneğin, Mevlânâ'nın kabrini ziyaret için Konya'ya gidecek olan Osman Selâhaddin Dede'nin yol masraflarının karşılanması için 23 Zilkâde 1260 (4 Aralık 1844) tarihinde pâdişâh tarafından atiyye ihsan olunmuştur.[32]

Dergâha yapılan yardımlar sadece dergâh binaları ve mensuplarıyla sınırlı kalmamış, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunan hayvanların ihtiyacı için de 1261/1845 yılında arpa ve saman tahsisatı yapılmıştır.[33]

Dergâha yapılan yardımların bir kısmı ise burada düzenli olarak mevlid ve mi'râciye okutmak gibi hayır işlerinin gerçekleştirilmesi şeklinde kendini göstermiş ve bu çerçevede *Defter-i Dervîşân*'dan hareketle, aşağıda ismi anılan kişiler tespit edilebilmiştir:

"Feyzullah Şâkir Bey'in kızı Cemile Hanım. Merhûme Cemile Hanım, bin yüz doksan sekiz senesinden berü bu Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mevlid-i şerîf kırâ'at etdirmeğe muvaffak olup Nâilî Paşa merhûmun kerîmesi Akîle Hanım'dan ve oğlu Sâdeddin Bey'den sonra bin iki yüz üç senesinden berü mi'râciyye-i şerîfe kırâ'at etdirmeğe dahi muvaffak olmuşdu, rahimehumullah."[34]

"Nâilî Paşazâdelerden [Mehmed] Nebil Bey Efendi (ö. 1235/1819-1820). Aynı zamanda Mısır mollası olan Nebil Bey Efendi de Yenikapı'da mevlid-i şerîf ve mi'râciyye-i şerîfe okutmuştur. Merhûm Nâilî Paşa, Ârifî Ahmed Dede Efendi hazretlerinin dâmâdıdır."[35]

Kaynaklarda, "dergâh-ı müşterî-penâh, âşiyâne-i kudsiyân, hânkâh-ı refîa, dergâh-ı feyz-penâh, mecmau'l-uşşâk" vb. ibarelerle anılan, kuruluşundan itibâren devlet büyüklerinin ilgi ve desteğini hiç eksik etmediği, bu yönüyle de dergâhlar arasında seçkin bir yere sahip olduğu görülen; öteden beri sûfileriyle ünlü olan ve son dönemlerinde ise "zâhidliğin karargâhı" olarak adlandırılan Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, 19. yüzyıla gelinceye dek on üç şeyh postnişîn olmuştur. İlk postnişîn Kemâl Ahmed Dede'den son postnişîn Abdülbâki Baykara Dede'ye kadar ise bizim tespitlerimize göre toplam yirmi şeyh görev yapmıştır. Bunlardan ilk yedisinin tamamının da adı Ahmed olup isimleri sırasıyla Kemâl Ahmed Dede, Doğânî Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede, Câmi Ahmed Dede, Kãrî Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede ve Pendârî Ahmed Dede'dir.[36]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kuruluşundan itibâren şeyhlik makâmına geçen bu ilk yedi şeyhe, isimlerinden hareketle, "Ehâmide-i Seb'a" yani "Yedi Ahmed" denilmiştir. Şeyhî Mehmed Efendi, bu duruma eserinde yer verdiği "Acîbe" derkenâr notuyla dikkat çeker ve bir iki defa başka isimlere sâhip olan şeyhlerin Yenikapı'ya tâyin edildiği; fakat bir sebep ile birkaç gün içinde ref' olundukları, yani tâyinlerinin gerçekleşemediği rivâyetini nakleder.[37] Örneğin Habîbî İsmail Efendi ile ilgili gelişmeler bu rivâyetin doğrulanması açısından dikkat çekicidir. Bu zât Ümmî Sinanzâde Hasan Efendi'nin halîfesidir. Bununla birlikte Câmi Ahmed Dede'ye intisap ede-

rek Mevlevî olmuş ve Mimar Acem Tekkesi'nde postnişînlik yapmıştır. Kārî Ahmed Dede vefat ettikten sonra Konya çelebilik makamından Yenikapı'nın şeyhliği için arz gelmiş ise de, Habîbî İsmail Efendi o gece vefat etmiş ve bu tâyin gerçekleşememiştir.[38]

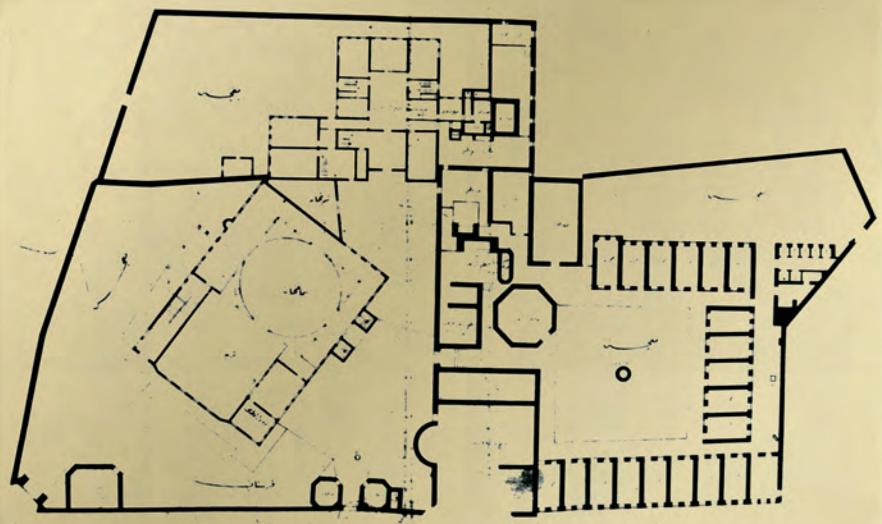
Adları geçen Ahmed dedeleri takiben Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Nesib Yusuf Dede postnişîn olmuş, onun ardından ise 19. yüzyıla kadar ve sırasıyla Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede, Mesnevîhân Mehmed Dede, Sâfî Mûsâ Dede, Kûçek Mehmed Dede, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede meşîhat makamında bulunmuşlardır.[39]

19. yüzyıla girildiğinde İstanbul'da mevcut bulunan tekkelerin başında gelen ve kapanıncaya kadar Ramazan ayında ve özellikle de Kadir gecelerinde tanınmış zevatla birlikte ahâlinin büyük çoğunluğunun ziyaretine koştuğu bu dergâhın[40] yönetiminde, Ebûbekir Dede'nin vefatıyla postnişînlik makamına geçen büyük oğlu Ali Nutkî Dede bulunmaktadır. Dergâhta otuz yıl görev yapan Ali Nutkî Dede'yi takiben, Ebûbekir Dede'nin ikinci oğlu Abdülbâki Nâsır Dede dergâhın on beşinci postnişîni olmuş ve on yedi yıl kadar görev yapmıştır. Daha sonra Abdülbâki Nâsır Dede'nin oğlu Receb Hüseyin Hüsnü Dede yaklaşık dokuz yıl, Ebûbekir Dede'nin en küçük oğlu Abdurrahim Künhî Dede yaklaşık iki yıl, Abdülbâki Nâsır Dede'nin oğlu Osman Selâhaddin Dede elli yedi yıl ve Osman Selâhaddin Dede'nin oğlu Mehmed Celâleddin Dede yirmi iki yıl görev yapmışlardır. Mehmed Celâleddin Dede'nin oğlu Abdülbâki Baykara Dede ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olup tekkeler kapatılıncaya kadar bu dergâhta yaklaşık on yedi yıl görev yapmıştır.[41]

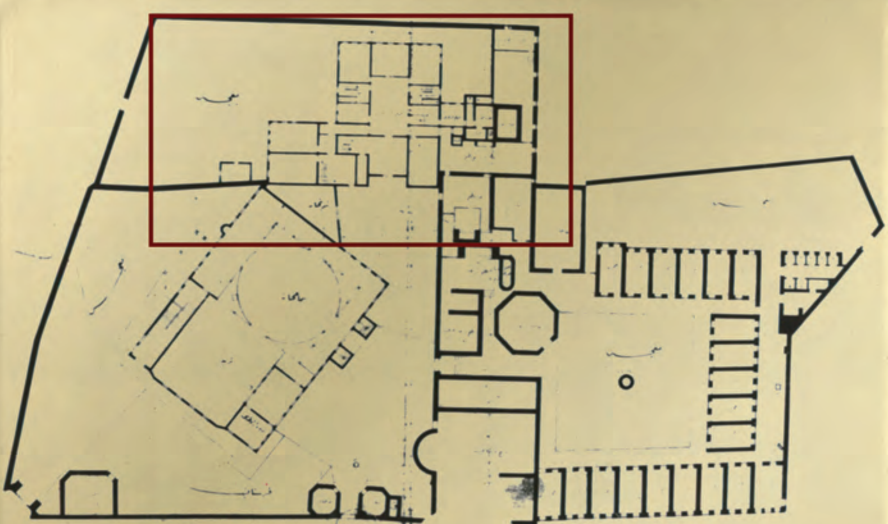
Mevlevî tarîkatının önemli merkezlerinden biri kabul edilen, son dönemde adından Topkapı Mevlevîhânesi olarak da söz edilen Yenikapı Mevlevîhânesi, Mevlevîlik tarihine damgasını vuran önemli birçok şahsiyetin yetişmesine katkıda bulunmuştur. Câmi Ahmed Dede'nin dervişlerinden ve aynı zamanda klâsik mûsikimizin pîri kabul edilen Buhûrîzâde Mustafa Itrî, bu şahsiyetlerden biri olup mûsiki bilgilerini bu dergâhta almıştır. Klâsik Türk şiirinin son büyük şairi kabul edilen Şeyh Gâlib ve ünlü bestekârımız Hammâ-mîzâde İsmail Dede Efendi ise Ali Nutkî Dede'nin elinde yine bu dergâhta yetişmişlerdir.[42]

Önceleri Melâmî-meşrep Mevlevîlerin merkezi olan derğâhta, bu özellikleriyle tanınan Sabûhî Ahmed Dede, Câmi Ahmed Dede, Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede ve Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede görev yapmıştır.[43]

18. yüzyılın ortalarından itibâren İstanbul mevlevîhânelerinin ortak yönetimi güçlü bir şeyh âilesi olan Sâfî Mûsâ Dede âilesinin elinde bulunmuş ve bu âileye mensup olan Mevlevî şeyhleri, yüzyılın sonuna kadar Galata, Kasımpaşa ve Yenikapı mevlevîhânelerinde görev yapmışlardır. Sâfî Mûsâ Dede'nin vefatından sonra dergâhın yönetimine Ebûbekir Dede'nin âilesi gelmiştir. Âilenin ilk temsilcisi ve mevlevîhânenin on üçüncü şeyhi olan Ebûbekir Dede ile dergâhın tarihinde yeni bir dönem başlamış, 1159/1746 yı-

Mimar Kemalettin Bey'in hazırladığı orijinal plan şeması
(Burhan Öçal Arşivi)

I9II yılına ait Mevlevîhânenin projesi
(Nesligül Ünal,Yenikapı Mevlevihanesi ve Harem Konağı, Yüksek Lisans Tezi, 2007)

lından, tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nin yönetimini Ebûbekir Dede âilesine mensup şeyhler üstlenmiş[44], âilenin bir diğer kolu ise Galata Mevlevîhânesi'nin yönetimine gelmiştir. Bu âile aynı zamanda, saray ile Konya'daki çelebilik makamı arasında 19. yüzyıl başlarından itibâren idârî ve kültürel reformlarda ortaya çıkan anlaşmazlıkları çok iyi değerlendirmiş, ağırlığını modernleşme yanlısı kadrolardan yana koyarak sarayın tam desteğini almış ve bu tarihe kadar Mevlevîliğin merkeziyetçi yapısını temsil eden Mevlânâ Âsitânesi postnişînlerini, özellikle şeyh atamalarında, bir nevi tasdik makamı konumunda bırakabilecek derecede siyasî nüfuz kazanmıştır.[45]

Dergâhın son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede döneminde, Balkan ve Çanakkale savaşları sebebiyle hastane olarak kullanılmak üzere iki defa Harbiye Nezâreti'nin emrine verilen, tekkelerin kapatılmasıyla semâhânesi ve türbesi mühürlenen Yenikapı Mevlevîhânesi'nin şeyh dairesi, Cumhuriyet döneminde uzun süre öğrenci yurdu olarak kullanılmıştır. 1906 yılından beri birkaç kez yanan, 9 Eylül 1961'de hünkâr mahfilinin altında çıkan yangın sonucunda ise semâhâne, şerbethâne ve türbe kısımları tamamıyle yanmış olan Yenikapı Mevlevîhânesi, son olmasını ümit ettiğimiz bir yangını ise 6 Mayıs 1997 yılında yaşamış, bilâhare tamir edilmek sûretiyle kısmen kullanılır hâle getirilmiştir.[46]

Günümüzde mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne âit olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, Vakıflar Genel Müdürlüğü ve aralarında Zeytinburnu Belediyesi'nin de bulunduğu yerel yönetimlerin işbirliğiyle 2004 yılında esaslı bir şekilde restorasyonuna başlanmış, çalışmalar 2009 yılında tamamlanmış ve bina yakın tarihlerde tüm müştemilâtıyla birlikte Fatih Sultan Mehmed Vakıf Üniversitesi'ne tahsis edilmiştir. Hâlihazırda bu üniversitenin Yenikapı Yerleşkesi olarak ilim ve irfan yolunda hizmet vermeye devam eden binada, var olan Medeniyetler İttifakı Enstitüsü ile Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün yanı sıra ayrıca Mühendislik ve Fen Bilimleri Enstitüsü, Güzel Sanatlar Enstitüsü ve araştırma merkezlerinin de yer alması planlanlanmaktadır.

Nâmûs u câhı çâha atan Mevlevîleriz
Dünyâ-yı dûnu hîçe satan Mevlevîleriz
Deh-rûze kâr u bârını dehrin hebâ kılıp
Peygûle-i fenâda yatan Mevlevîleriz
Ârâmımız semâ iledir rûzigârda
Girdâb-ı bahr-i aşka batan Mevlevîleriz
Telhî-i fâka etmek içün nefsimiz helâk
Hân-ı vücûda zehr katan Mevlevîleriz
Biz ey Nesîb devlet-i Monlâ-yı Rûm'da
Dünyâ-yı dûnu hîçe satan Mevlevîleriz

Nesib Yusuf Dede

II. BÖLÜM

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Postnişînleri ile Bu Dergâhtan Yetişen Diğer Mutasavvıf, Mûsikişinas, Şair, Hattat vb Belli Başlı İsimler

Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişînleri Çerçevesinde Yararlandığımız Başlıca Kaynaklar ile Çalışmanın Hazırlanmasında İzlenen Yol Üzerine

Yenikapı Mevlevîhânesi ve özellikle burada görev yapmış şeyh efendiler hakkında bilgi veren ve bizim de çalışmamız boyunca yararlandığımız belli başlı kaynaklar arasında sırasıyla şu eserler bulunmaktadır:

1. Şeyhî Mehmed Efendi (ö. 1731), *Vekãyiü'l-Fudalâ,* 2. Sâkıb Dede (ö. 1735), *Sefîne-i Nefise-i Mevleviyyân,* 3. Esrar Dede (ö. 1797), *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, 4. Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye,* 5. Ali Nutkî Dede-Abdülbâki Nâsır Dede vd., *Defter-i Dervîşân,* 6. Hüseyin Ayvansarâyî (ö. 1787), *Hadîkatü'l-Cevâmî*, 7. Mehmed Süreyyâ (ö. 1909), *Sicill-i Osmânî*, 8. Hüseyin Vassâf (ö. 1929), *Sefîne-i Evliyâ*, 9. Mehmed Ziyâ (ö 1930), *Yenikapı Mevlevîhânesi*, 10. Zâkir Şükrü Efendi *Mecmûa-yı Tekâyâ* vd.

Şeyhî Mehmed Efendi'nin *Vekâyiü'l-Fudalâ* adlı eserinde, müstakilen ve de sırasıyla Sabûhî Ahmed Dede, Câmi Ahmed Dede, Kârî Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede ve Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede hakkında ve de özet bir şekilde bilgi verildiği, bunun yanında özellikle ölüm tarihi vb. bazı kayıtların hem gün ve ayları belirtilmek sûretiyle ayrıntılı verildiği, hem de bazılarının diğer kaynaklardan farklı olduğu görülmektedir.

Sâkıb Dede'nin *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân*'ı, hemen hemen hiçbir tarih kaydına yer vermemesine ve üslûbunun hayli ağır olmasına rağmen, ele aldığı şahıslar hakkında verdiği ayrıntılı ve orijinal bilgiler nedeniyle önemli bir kaynak durumundadır. Mevlevîler arasında büyük ün kazanmış olan ve ayrıca "Hânedân-ı Sâkıbiyye" adıyla da anılan bu önemli eser, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri çerçevesinde, vefat tarihi itibarıyla dönemine ulaştığı ya da hakkında bilgi sahibi olduğu şu isimlere dâir bilgi vermiştir: Kemâl Ahmed Dede, Doğânî Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede, Hacı/Câmi Ahmed Dede, Kârî Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede, Ârifî Ahmed Dede, Seyyid Nesib Yusuf Dede.

Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* adlı eserinin yararlandığımız nüsha ve neşrinde, Sâkıb Dede kadar ayrıntılı bilgiler verilmemekle birlikte belli oranda ilgili tarihlere yer verildiği görülmektedir. Yine bu eserde, bazıları kendi döneminden önce, bazıları ise kendi döneminde yaşamış olan şeyh efendilerden Câmi Ahmed Dede, Kârî Ahmed Dede, Pendârî Ahmed Dede,[47] Mesnevîhân Mehmed Dede, Kûçek Mehmed Dede, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede, Ali Nutkî Dede'ye yer verilmediği görülmektedir.

Sahîh Ahmed Dede'nin *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eseri, anılan kaynaklar içinde, postnişînlerle ilgili tarihler hususunda en ayrıntılı, kronolojik ve kendi içinde tutarlı bilgilere yer veren önemli bir kaynak durumundadır. Bu özelliğine, hatta Sahîh Ahmed Dede'nin, Sâkıb Dede'nin kendisine büyük oranda kaynaklık ettiğini belirtmesine rağmen, aralarında Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu birçok sonraki dönem kaynağı, şeyh efendilere dâir bilgiler bakımından büyük oranda Esrar Dede'yi esas almış, Sahîh Ahmed Dede'den ise daha ziyâde Esrar Dede'de olmayan tarih vs. bilgiler bakımından yararlanmışlardır.[48]

Ali Nutkî Dede tarafından tutulmaya başlanan ve büyük oranda kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede tarafından devam ettirilen kayıtlardan oluşan *Defter-i Dervîşân*'a, bu şeyh efendiler ile sonrasında görev yapmış olan Receb Hüseyin Hüsnü Dede, Abdurrahim Künhî Dede, Osman Selâhaddin Dede, Mehmed Celâleddin Dede ve Abdülbâki Baykara Dede de yeni kayıtlar eklemişlerdir. Dolayısıyla bu eserde ağırlıklı olarak adı geçen şeyh efendiler ve dönemlerine dâir bilgiler bulunmakla birlikte, zaman zaman ve de geriye dönüşler şeklinde aralarında dergâhın ilk şeyhi Kemâl Ahmed Dede'nin de bulunduğu diğer postnişînlere dâir bilgi verildiği de görülmektedir. Bu bilgilerin bir kısmı hayli ayrıntılıdır ve bir başka kaynakta yer almaması bakımından da orijinaldir.

Hüseyin Ayvansarâyî, Mehmed Süreyyâ, Hüseyin Vassâf, Mehmed Ziyâ, Zâkir Şükrü Efendi vb. yakın dönem kaynaklarının ise yukarıda da değinildiği üzere, şeyh efendilerin vefat tarihleriyle ilgili olarak büyük oranda Esrar Dede'deki tarihlerle uyum içinde oldukları, Esrar Dede'de olmayan tarihler konusunda ise özellikle Mehmed Ziyâ'nın, büyük oranda Sahîh Ahmed Dede'deki tarihlere yer verdiği görülmektedir.

Anılan kaynaklarda Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hizmet eden şeyh efendilerin isimlerinden başlamak üzere, sayıları, şeyhlik sıraları ve süreleri ile ölüm tarihleri bakımından da birçok farklılık bulunmaktadır. Bu farklılığın bir bölümü, kaynakların yazıldığı tarih veya dönemle ilgili olup doğaldır. Bir bölümü ise daha ziyade dergâhın son yüzyılına yer veren eserlerin farklı tutumlarından kaynaklanmıştır. Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Nâci Ahmed Dede'nin yerine vekâleten şeyh olarak atanan Pendârî Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede henüz hayatta iken vefat ettiğinden asâleten şeyh olamamış ve aralarında Sâkıb Dede ile *Defter-i Dervîşân*'ın da bulunduğu birçok kaynak tarafından, asâleten şeyh olmadığı gerekçesiyle olsa gerek, dergâh şeyhleri arasında gösterilmeyerek sıraya dâhil edilmemiştir. Buna karşılık aralarında Sahîh Ahmed Dede ve Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu bazı kaynaklar ise Pendârî Ahmed Dede'nin vekâleten de olsa şeyhiğini dikkate alarak kendisini Yenikapı şeyhleri arasında göstermiş ve de sıraya dâhil etmişlerdir. Bu çerçevede başlangıcından kapanışına kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde postnişîn olan şahısların sayısını veren bazı kaynaklarda bu sayı 20, bazılarında ise 19 olarak gösterilmekte ve bu bir sayılık fark, Pendârî Ahmed Dede'nin değinilen konumundan kaynaklanmaktadır.[49]

Biz çalışmamızda, özellikle Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hizmet etmiş şeyh efendilere âit bilgiler bakımından en doğru, yeterli ve kendi içinde tutarlı kabul ettiğimiz kaynak veya kaynakları tercih etmekle birlikte (ki Kemâl Ahmed Dede'den Ali Nutkî Dede'ye kadarki şeyh efendilerin doğum, şeyhliğe atanma, şeyhik sırası, süresi ve ölüm tarihleri konusunda büyük oranda Sahîh Ahmed Dede'yi; dergâhın son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'nin de dâhil olduğu son dönemdeki şeyh efendilerle ilgili tarihler vs. bakımından ise daha ziyâde, başta *Defter-i Dervîşân* olmak üzere Mehmed Ziyâ vb. diğer kaynakları tercih ettik); ayrıca tüm şahıslar hakkında ve kontrollü bir şekilde başta Sâkıb Dede ile Esrar Dede olmak üzere ilgili diğer tüm kaynaklardan da yararlandık. Şeyh efendilerin sayısı ve sırası konusunda biz de Sahîh Ahmed Dede ve Mehmed Ziyâ gibi Pendârî Ahmed Dede'yi Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhleri arasında göstermek sûretiyle sıraya dâhil ettik; bununla birlikte şeyh efendilerin postnişînlik sıralarıyla ilgili diğer kaynaklardaki bilgi farklılıklarını notlamaya ise gerek görmedik.

Çalışmamızın hazırlanmasında, mümkün olduğunca birinci derecede kaynaklardan ve de orijinallerinden yararlanmaya çalıştık; ancak bunun mümkün olmadığı durumlar ile gerek görülen bazı yerlerde yeni neşirlerden de faydalandık. Kendi neşrettiğimiz *Defter-i Dervîşân* dâhil olmak üzere ilgili yeni neşirlerin künyelerini, dipnotlar kısmındaki yoğunluğu daha fazla ar-

tırmamak için ve de gerek görülen yerler dışında sadece, "orijinalinin ilk defa kullanıldığı dipnotun yanında bir kez göstermekle" yetindik. Eserde madde başı olarak yer verilen tüm isimleri, ilgili maddede açıklandığı üzere Pendârî Ahmed Dede hâriç, ölüm tarihlerini esas almak sûretiyle sıraladık, tarihi belirlenemeyenleri ise ilgili şeyh efendinin dönemini dikkate alarak sıraya dâhil ettik.

Çalışmamızın 69 isme yer verdiğimiz ikinci ve ana bölümünde, Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerine intisap etmiş olan veya dönemlerinde çileye girmiş, hücreye çıkmış yahut müntesip oldukları toplu bir şekilde bildirilmiş olan isimlerin tamamına, ilgili şeyh efendiye âit dönem bilgileri çerçevesinde yer verdik.

Çalışmamızda müstakil olarak ele aldığımız isimlere dâir bilgilerin verilmesinde hacim bakımından bir standart belirlenmemiş, mevcut hacimlerin oluşmasında, daha ziyâde isimlerin önemi veya buna bağlı olarak haklarında kaynaklarda yer verilen bilgi miktarı belirleyici olmuştur.

Klâsik kaynaklarda daha ziyâde tarihler konusunda yaşanan ihtilafın, büyük oranda son dönem kaynak ve çalışmalarına da yansıdığı; hatta bunlarda bazı hicrî ya da rûmî tarihlerin milâdî karşılıklarının da hatalı verilmesi sonucunda, anılan karışıklık ve zorlukların daha da arttığı görülmektedir. Çalışmamızda, arkadaşım merhûm Yücel Dağlı'nın Cumhure Üçer ile birlikte hazırladıkları *Tarih Çevirme Kılavuzu'*nu kullandık ve ay ile günü belirtilen tarihlerin milâdî karşılıklarını ayrıntılı bir şekilde, sadece yıl olarak verilen tarihlerin karşılıklarını ise büyük oranda alternatifli bir şekilde verdik.

Özellikle şeyh efendilerin, mahlas vb. uygulamalardan kaynaklanan, isimlerinin çok farklı şekillerde yazılmış olması hususu, bu çalışmamızda da bir problem olarak karşımıza çıkmış olmakla birlikte bu konuda, büyük oranda daha önce *Defter-i Dervîşân'*da tercih ettiğimiz şekillere bağlı kaldık (Örneğin Nâsır Abdülbâkî Dede değil Abdülbâki Nâsır Dede şeklinde verdik). Ayrıca bu çalışmamız bir metin neşri olmadığı için gerek şahıs, gerekse yer isimleri konusunda, bazı transkripsiyon özelliklerini yansıtmadık. Dolayısıyla hem *Defter-i Dervîşân'*dan, hem de diğer kaynaklardan gelen ve örneğin daha önce "Abdülazîz, Abdülbâkî, Abdülhamîd, dervîş, Hadîce, imâm, İstânbûl, kapudân, Mağnisa, meydâncı, mü'ezzin, Osmân, post-nişîn, Remzî, Sûriçi, Şerîfe, Yeñikapu, Zi'l-ka'de, Zeytûnburnu vb." şeklinde yazdığımız bazı kelime ve isimleri "Abdülaziz, Abdülbâki, Abdülhamid, derviş, Hatice, imam, İstanbul, kaptan, Manisa, meydancı, müezzin, Osman, postnişîn, Remzi, Suriçi, Şerife, Yenikapı, Zilkâde, Zeytinburnu vb." şeklinde yazdık. Bununla birlikte doğrudan *Defter-i Dervîşân* neşrimizden alıntıladığımız kısımlar ile şiir metinlerinde geçen ilgili unsurları ise büyük oranda transkripsiyonlu şekilleri ile vermeye çalıştık.

Dipnotlar kısmında yer verdiğimiz eserleri, telif ya da yayımlanma tarihini dikkate alarak sıraladık. Bununla birlikte çalışmamızda, bazı yazarların birden fazla kitap, makale vb. eserini sıkça kullanmak durumunda kaldı-

ğımızdan, bir karışıklığa meydan vermemek için, özellikle birbirini takip eden örneklerde yazarın adının yanında ayrıca ilgili eserin adını da uygun bir şekilde verdik (Örneğin, Ekrem Işın'ın "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler" adlı makalesi, bir numaralı dipnotun yanı sıra hemen ardından veya birkaç dipnot sonra kullanılmış ve yazarın bir diğer çalışması da bunu izlemiş ise bu durumda ilgili çalışmaları, yayımlanma sırasına göre ve her defasında, örneğin 2 numaralı dipnot: Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 129; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 477; 3 numaralı dipnot: Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 130; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478 vb. şeklinde gösterdik).

Çalışmamızda ayrıca, kaynaklar arasında veya kendi içlerinde var olduğunu tespit ettiğimiz bazı farklı bilgi, görüş ve değerlendirmeler ile problemli ya da hatalı olduğunu düşündüğümüz kimi noktalara da dikkat çektik. Ayrıca bunları elden geldiğince değerlendirmek sûretiyle, görüş, tespit ve kanaatlerimizi (HN) notuyla, ilgili dipnot bilgisinin yanında verdik.

Kaynaklarda aynı ismin farklı lakap, künye, unvan veya görevlerle anıldığı görülmektedir. Bu tür birden fazla unvan veya görevi bildirilen isimler, şâyet müstakil madde olarak alınmışlar ise ilgili unvan, görev, nisbe vb. bilgilerini, ismin hemen sonrasında parantez içinde ve bir kere verdik. Örnek: Abdülbâkî Nâsır Dede (Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 15. Şeyhi, Bestekâr, Mûsiki Bilgini, Şair) Bu ismi indekse alırken ise ismin yanında sadece hâkim vasfı olan dergâh şeyhliğine yer verdik. Örnek: Abdülbâkî Nâsır Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 15. Şeyhi. Birden fazla unvan, nisbe, lakap veya görevi bildirilen isimler şâyet müstakil madde olarak alınmamış iseler, indekse alındıklarında ilgili ismin yanında belirlenen tüm unsurlarını vermeye çalıştık. Örnek. Derviş Mehmed Emin, İstanbulî, Çıkrıkçı vb.

Yine büyük çoğunluğu kaynaklardaki kullanım farklılıklarından doğan, örneğin aynı mekân adının hem tekke, hem dergâh, hem de mevlevîhâne şeklinde verilmesi; bir yer ismi için eş anlamlı şekillerinin kullanılması vb. durumlar için de belli esaslar belirledik. Bu çerçevede örneğin Galata Dergâhı-Galata Hânkâhı-Kule Kapısı Dergâhı vb. şekillerde verilen mekân adını Galata Mevlevîhânesi şeklinde verdik. Çift ismin veya eş anlamlı bir kullanımın söz konusu olduğu durumlarda ise bunları taksim işareti ile gösterdik. Örnek: Derviş Abdülhalim/Halim; Abdülkâdir/Kadri Dede; Ehâmide-i Seb'a/Yedi Ahmed; Kefçedede/Kepçedede Mahallesi, Üsküdar vb.

Hem indeksin daha fonksiyonel olmasını sağlamak, hem de hacmi gereksiz yere artırmamak için kitabımızda geçen tüm şahıs, eser ve yer adlarını indekse almadık. Örneğin çalışmalarından aynı zamanda kaynak olarak yararlandığımız ve bu vesileyle kendilerinden sıkça bahsettiğimiz Abdülbâki Gölpınarlı, Bâki Baykara, Ekrem Işın, Esrar Dede, Hüseyin Vassâf, Hüseyin Ayvansarâyî, İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, Mehmed Ziyâ, Mustafa Erdoğan, Nuri Özcan, Sadettin Nüzhet Ergun, Sâkıb Dede, Sezai Küçük, Şeyhî Mehmed Efendi, Yılmaz Öztuna, Zâkir Şükrü Efendi vb. şahıslar ile bunların

eserlerinin adlarını indekse dâhil etmedik. Bunun yanında, çalışmalarından yararlanılmış olunmakla birlikte, aynı zamanda kitabımıza madde olarak girmiş olan, örneğin Abdülbâki Nâsır Dede, Ahmed Irsoy, Rauf Yektâ Bey, Sahîh Ahmed Dede, Şeyh Gâlib, Tâhirü'l-Mevlevî vb. şahıslar ile bunların eserlerinin adlarını ise indekse dâhil ettik.

Çalışmamızın hemen her sayfasında geçen *Mesnevî*, Mevlevî tarîkatı, Mevlevîlik, Yenikapı Mevlevîhânesi, İstanbul vb. adlar ile kitapta yer verilen şiir örneklerinin metinlerini de indeks uygulamasının dışında bıraktık; dolayısıyla mahlaslar dâhil, şiir metinlerinde geçen isimleri de indekse almadık.

Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerinin hizmet dönemlerine ilişkin verilen listelerde adı geçmekle birlikte, kimlik tespitine yarayacak bir açıklama bilgisi bulunmayan, ya da bilgi değeri olmadığı kanaatine vardığımız bazı kayıtları da indekse dâhil etmedik. Örnek: "Derviş Mehmed'in Kızı, Çocuk", "Gavlî Efendizâde", "Kahveci Yamağı", "Saatçızâde Mehmed Emin, Mâsum" vb.

Dipnotlar kısmı, büyük oranda ve hayli sık kullanılmış olan belli eser adlarının yanı sıra müellif adlarından oluştuğundan, indeksin hazırlanmasında sadece kitabın metin alanında geçen isimleri, üstelik belirlediğimiz ölçütler dâhilinde indekse aldık ve dipnotlar kısmında geçenlerin tamamını ise bu uygulamanın dışında bıraktık.

İndeksin okuyucu ve araştırmacılara daha fazla katkı sağlayacağı düşüncesinden hareketle ilgili şahıs, yer ve eser adlarının yanında, bazı künye, nisbe, lakap, unvan, meslek, görev, semt, yazar vb. bildiren açıklama bilgilerine yer verdik. Temin edilebildiği oranda yer verilen bu tür bilgilerle ayrıca, ilgili kişinin kimliği, görev ve akrabalık derecesinin yanında, ilgili yerin bağlı bulunduğu semt veya şehre; ilgili eserin yazarına vs. dikkat çekmeye çalıştık. Örnek: Abdülbâki Nâsır Dede Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 15. Şeyhi; Ahmed Efendi, Hacı Kanberzâde; Ahmed Denderâvî, Şeyh; Ali Ağa, Üsküdarlı; Davudpaşa, İstanbul; Merkez Efendi Dergâhı, Zeytinburnu; *Mihnetkeşân*, Keçecizâde İzzet Molla; *Dîvânçe-i Tâhir,* Tâhirü'l-Mevlevî vb.

1. Kemâl Ahmed Dede (ö. 1024/1615)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İlk Şeyhi)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi olan Kemâl Ahmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 933/1526-1527, diğer birçok kaynakta belirtildiğine göre ise 966/1558 yılında, Akşehir'de dünyaya gelmiştir. Babası, yine Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre Şeyh İmâmeddin-i Akşehrî'nin oğlu Şeyh Cemâleddin-i Akşehrî, aralarında Sâkıb Dede'nin de bulunduğu diğer kaynaklara göre ise Şeyh Sinâneddin-i Mevlevî evlâdından Şeyh İzzeddin Dede'dir.[50] Sâkıb Dede'nin belirttiğine göre, daha dünyaya gelmeden önce babası tarafından ismi Kemâleddin olarak konulan; dolayısıyla bazı kaynaklarda Kemâleddin Ahmed Dede şeklinde de anılan[51] Kemâl Ahmed Dede, yine Sahîh Ahmed Dede'nin belirttiğine göre, babası 947/1540-1541'de ve doksan sekiz yaşında iken vefat ettiğinde Akşehir'de olup on dört yaşında bulunmaktadır.[52] Kemâl Ahmed Dede, daha Konya'ya gitmeden önce ve yirmi yaşında iken Akşehir'de Şâhidî İbrahim Efendi'ye hizmet etmiş,[53] bilâhare Şâhidî vefat ettiğinde, yirmi sekiz yaşında iken Akşehir'de dersiâm olmuş,[54] 964/1556-1557'de ve otuz bir yaşında iken medresedeki hocalık vazifesini yeterli bulmayarak Akşehir'den ayrılıp Konya'ya gitmiştir. Burada Hüsrev Çelebi'ye bağlanıp hizmetinde bulunan[55] Kemâl Ahmed Dede, onun 969/1561-1562 yılında vefat etmesinin ardından yerine geçen oğlu Ferruh Mehmed Çelebi'ye hizmet etmek sûretiyle Konya'da kalmıştır. Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre o yıllarda otuz altı yaşında olan[56] Kemâl Ahmed Dede, hem Hüsrev Çelebi'ye, hem de Ferruh Mehmed Çelebi'ye beşer yıl hizmette bulunmuş,[57] bu arada Konevî Derviş Mahmud Dede, Derviş Abdülkerim Dede ve Derviş Abdüllatif Dede'den *Mesnevî-i şerîf* okuyup 1 Muharrem 974 (19 Temmuz 1566) tarihinde ve kırk bir yaşında iken icâzet almıştır. Ferruh Mehmed Çelebi'nin 1000/1591 yılında pâdişâh tarafından azli üzerine Konya'dan ayrılmak zorunda kalan ve seyahate çıkan [58] Kemâl Ahmed Dede, yirmi beş yıl gezip dolaştıktan sonra 999/1590-1591'de ve altmış altı yaşında iken İstanbul'a gelmiş, Yenikapı dışında boş bir arâzide bulunan suffe üzerine teşrîf edip iskân eylemiştir.[59]

Kemâl Ahmed Dede, diğer bazı kaynaklarda belirtildiğine göre ise bugünkü mevlevîhânenin bulunduğu yerde, sebze bahçelerinin içinde bulunan bir çınar ağacının kovuğunda altı-yedi yıl kadar yaşamış ve bu süre zarfında arazi sahibi, Mevlevî muhibbânından ve aynı zamanda azledilmiş bir yeniçeri

Kemâl Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ adlı eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi ilave kısım, nr. 82)

kâtibi olan Malkoç Mehmed Efendi ile tanışmıştır. Malkoç Mehmed Efendi, Kemâl Ahmed Dede'nin sergilediği olgun tavırlar ile kerâmetlerinden etkilenmiş ve kendisinden yardım talebinde bulunmuştur. Bunun üzerine Ahmed Dede, bir kâğıt parçasına bir şeyler yazarak Mehmed Efendi'ye vermiş ve arzusu gerçekleştiği gün açmasını tenbihlemiştir. Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre Malkoç Mehmed Efendi'nin asıl arzusu, azledildiği görevine tekrar dönmektir. Dolayısıyla bu emeline nâil olması hâlinde Konya'ya giderek Mevlânâ hazretlerinin türbesini ziyaret edeceğini ve dönüşünde İstanbul'da bir mevlevîhâne yaptıracağını adamıştır. Kaynaklarda müridi ve halîfesi olarak da gösterilen Malkoç Mehmed Efendi, Kemâl Ahmed Dede'nin verdiği yazıyı başının üzerinde canı gibi saklamış ve tekrar yeniçeri kâtipliğine tâyin olununca açıp okumuş, tâyin zamanının yıl, ay ve günüyle yazılı olduğunu görünce şaşırıp kalmış, şeyhine olan hürmet ve muhabbeti daha da artmış, gerek burada değinilen, gerekse daha önce yer verilen rivâyetler çerçevesinde bir Mevlevî dergâhı inşasına karar vermiştir. Dergâhın bânîsi Malkoç Mehmed Efendi'nin de isteği üzerine, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilk şeyhi olarak atanan Kemâl Ahmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'ye göre dergâhta on sekiz yıl mesnednişîn olduktan sonra 1 Safer 1024 (2 Mart 1615) tarihinde ve doksan bir yaşında iken[60]; aralarında Esrar Dede ve Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu birçok kaynağa göre ise dergâhta dört yıl şeyhlik hizmetinde bulunduktan sonra 1010/1601-1602'de, kırk üç-kırk dört yaşlarında iken vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi bitişiğindeki Mevlevî Tekkesi Sokağı'nın hemen karşı tarafında bulunan ve kaynaklarda Çınaraltı Kabristanı, Muhipler Kabristanı veya Hâmûşân-ı Fukarâ olarak

anılan, günümüzde ise Hâmûşân Mezarlığı olarak adlandırılan Hâmûşân'a defn olunmuştur.[61]

Kalenderî-meşrep, riyâzata düşkün, maddî unsurlara zerre kadar değer vermeyen ve tam bir mahviyyet sahibi olan Kemâl Ahmed Dede, zamanını çoğunlukla mutfak hizmetlerinde geçirmiş, şeyhlik görüntüsü veren elbise ile destarlı sarıktan olabildiğince uzak durmaya çalışmış; hatta kendisini kılık kıyafeti nedeniyle eleştirenlere "der-în kâr medhal-i cây u câme nîst" demek sûretiyle bu işte makam ve elbisenin yerinin olmadığını dile getirmiş; ancak Çelebi Bostân Efendi destârlarından birini hediye edip "Başına sarsın" diye emir buyurunca, destârı sarmağa mecbûr kalmıştır.[62]

Hüseyin Vassâf, Kemâl Ahmed Dede'nin kerâmetlerine bir örnek olarak Mehmed Es'ad Dede'nin kendisine naklettiği şu anekdota yer vermektedir:

Kemâl Ahmed Dede, daha çınar ağacı kovuğunda yaşarken dergâh yapılacak olan araziye civardaki oyun-bâzlar gelip kadın erkek, çoluk çocuk toplanır ve eğlenceler tertip ederlermiş. Bu duruma hayli canı sıkıldığı anlaşılan Ahmed Dede, "burası Mevlevîlere cilve-gâh olacak" diyerek oyuncuları oradan kovmuştur.[63]

Kemâl Ahmed Dede'nin evladı olmadığı için yerine kimseyi bırakamayacağına üzülen dervişlerine ve yakınlarına söylediği "Her ne kadar bizim evlâd u ahfâdımız mefkûd ve ağaç gibi fenâ-pezîr olmuş ise de, beis yokdur. Lâkin yediye kadar Ahmed nöbetini savacakdır." sözleri gerçekleşmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kendisinden sonra Ahmed isimli altı şeyh daha görev yapmış,[64] tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar ise toplam yirmi şeyh postnişîn olmuştur.[65]

Ölümüyle ilgili olarak kaynaklarda şu mânidar kayda yer verildiği görülmektedir. Kemâl Ahmed Dede bir gün kürsüde *Mesnevî* okuduğu esnada âniden vecd içinde semâ etmeye başlamış ve bu hâli, ölümüne dâir manevî bir işaret olarak değerlendirmiş, sabaha kadar ibâdet ve zikir ile meşgul olmuş, sabah olunca da önce abdestini tazelemiş, ardından da rûhunu teslim etmiştir.[66]

Kaynaklarda, âşıkâne ve sâlikâne şiirleri ile ârifâne eserleri bulunduğu kaydedilen, sûfîliğinin ve şairliğinin yanı sıra, aynı zamanda mütercim ve tarih bilgini bir zât olan Kemâl Ahmed Dede, yine kaynaklarda belirtildiğine göre Farsça ünlü *Mîrhand Tarihi*'ni tercüme etmiş, Mehmed İbn-i Hasan Eş-Şâfiî'nin Arapça ve tabakalara ayrılan *Menâkıbü'l-Ahbâb ve Merâtibu Uli'l-Elbâb* adlı eserini *Tuhfetü'l-Müştâkîn alâ-Menâkıbi's-Sahâbeti ve't-Tâbi'în* adıyla tercüme etmiştir. Kemâl Ahmed Dede'nin kaynaklarda zikredilen üçüncü eseri ise Eflâkî'nin Farsça mensur eseri *Menâkıbü'l-Ârifîn*'in Türkçe manzum tercümesi durumunda olan *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ* adlı eseridir. Ahmed Dede'nin mesnevî nazım şekliyle ve Eflâkî Dede kısmına kadar yazmak sûretiyle nazmen tercüme ettiği ve aynı zamanda Mevlevî kültürü içindeki yerini borçlu olduğu bu eseri, birçok açıdan değerli bir eser durumundadır. Bu tercüme öncelikle, yüzyıllardır çok okunan ve içeriği bakımından hayli zengin olan bir menâkıbnâmeyi tekrar gündeme getirmiştir.

Eser, Kemâl Ahmed Dede özelinde de olsa, 16. yüzyılın dil özelliklerini, şiir ve çeviri anlayışını göstermesi bakımından değerli olmakla birlikte, özellikle tasavvuf ve edebiyat tarihimiz bakımından önemlidir. Genelinde mesnevî nazım şekli kullanılmakla birlikte, birçok farklı nazım şekline ve de vezne yer verildiği görülen 4755 beyitlik bu eserin bilinen tek nüshası, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Mülhâkı, 82 numarada kayıtlıdır.[67]

Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ'dan

Ol gönül bâğında olan göz gözü
Ya'ni Mevlânâ buyurur öz özü
Der yedi yaşımdayiken ol kamer
Gün gibi görsem namâz etsem seher
Sûre-i Kevser okurdum ağlayu
Sûziş-i cândan ciğerler dağlayu
Hak bana nâ-geh tecellî eyledi
Ben kulun ol şeh tesellî eyledi
Şöyle kim bî-hod özünden mest-vâr
Gitdi mey başdan çün oldum hûş-yâr
Geldi bir âvâz gördüm Hakk'ı çün
K'ey Celâleddin celâlim hakkıçün
Cehdi ko yeter mücâhid ol yürü
Şimdiden gerü müşâhid ol yürü
Ol inâyet şükrüne ben kûşişem
Artık etdim eksimedim cûşişem
Okuyup "abden şekûra" âyetin
Kulluk etdim komadım şeh hizmetin
Tâ meger ashâbımı ahbâbımı
Şol akîbimce gelen a'kâbımı
Hep hevâmiyyetleridir dirgürem
Komayam nâkıs kemâle irgürem
Bu Kemâl-i nâkısı dahi koma
Geldi ey Îsî-nefes anı uma[68]
....
....
Birisi dahı rivâyet eyleyüp
Didi yârâna hikâyet eyleyüp
Bana Mevlânâ idüp bir gün hitâb
Var getür didi iki sini hutâb
Ben de tîz vardum o sâ'at ol zamân
Vardum u aldum hemîn geldüm hemân
Aldı bir bize sarup oldı revân
Arkun arkun oldum ardunca revân
Vardı bir vîrâneye girdü'çeri
Bir iki adım varınca ilerü

Bir bucakda kuzlamış bir it meger
Varup ol bî-çâreye ol çâreger
Ol iki sini hutâbı götürüp
Bir bir ol ite yidirür oturup
Ben de hayrân kalmışam ol şefkate
K'itdi ol şîr-i ner ol mâde ite
Buyurur kim yidi gün yidi gice
Yimedi nesne ne gündüz ne gice
Enüceklerini koyup gitmedi
Ârzû-yı nefse uyup gitmedi
Ol kim ana hoş gelür bî-çârelik
Eyleyüp bî-çâreye gam-hârelik
İstimâ' idüp zebûnun nâlesin
Sem'üme irgürdi bunun nâlesin[69]

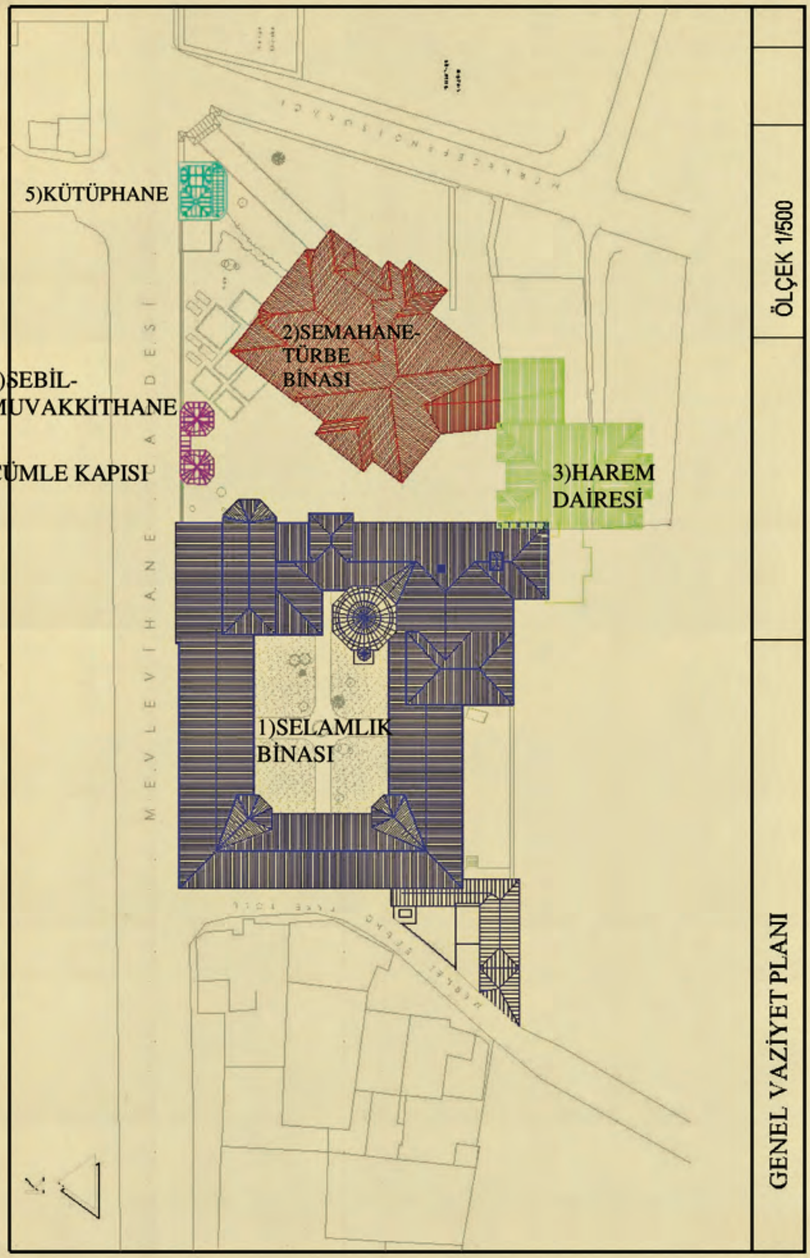
Beyit
Yokdurur âşıklar üzre hîç Azrâîl'e el
Aşkının âşıkların hem aşk u sevdâ öldürür[70]

2. Doğânî Ahmed Dede (ö. 1048/1638-1639)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 2. Şeyhi)

Doğânî Ahmed Dede, Konya Aksaray'da kuşbâzlıkla/bâzdârlıkla, yani doğancılıkla ünlü olan zeâmet sâhibi bir zâtın oğludur. Babası gibi kendisi de doğancılıkla uğraşmış; hatta ünlendiği "Doğânî" lakabını da bu yüzden almıştır. Doğânî Ahmed Dede, tıpkı babası gibi hayli servet sâhibi olmuş, beldesinde fakir ve kimsesiz seyyahların hâmîsi olarak tanınmıştır.[71]

Sâkıb Dede, Sahîh Ahmed Dede, Esrar Dede, Ali Enver ve Mehmed Ziyâ'nın verdikleri bilgilere rağmen, Nev'îzâde Atâî, Evliyâ Çelebi ve ondan naklen Ayvansarâyî ile Mehmed Süreyyâ, Doğânî Ahmed Dede'nin doğum yerini Sofya yakınlarında bulunan Bergofça/Berkofça olarak vermektedirler. Atâî, ayrıca onun daha önceleri sipâhi zümresinden olup küffârla hayli savaştığını; ancak daha sonra nefsiyle savaşmayı tercih ederek tarîkata meyledip Mevlevîliğe girdiğini, lakabını ise Ebûbekir Çelebi'nin bâzdârı olduğu için aldığını bildirmektedir.[72]

Doğânî Ahmed Dede, Sâkıb Dede ve Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre, "hakikatleri arama konusundaki çabaları sonucunda" Hz. Mevlânâ Türbesi'ni ziyaret maksadıyla Konya'ya gittiği bir sırada Bostân-ı Evvel Ebûbekir Çelebi'nin sohbetine katılmış, kendisinden etkilenerek onun bağlıları arasına girmiş ve has müritlerinden biri olmuştur.[73] Sahîh Ahmed Dede, Doğânî Ahmed Dede'nin Ebûbekir Çelebi'nin müridi olduğunu ve sekiz yıl hizmetinde bulunup bâzdârlığını yaptığını, Mehmed Ziyâ ise Bostân-ı Evvel Çelebi hazretlerine intisap ettikten sonra mal, mülk ve evlâd u iyâl sevgisinden ve

Vaziyet planı

(Nesligül Ünal, Yenikapı Mevlevihanesi ve Harem Konağı, Yüksek Lisans Tezi, 2007'den)

bağından kurtulmak sûretiyle kendisini tamamen şeyhinin hizmetine verdiğini ve "Doğânî Dede" diye şöhret bulduğunu kaydetmektedirler.[74] Konya'da Mevlânâ Dergâhı'nda çilesini tamamlamış olan Doğânî Ahmed Dede, Kemâl Ahmed Dede'nin vefatı üzerine Ebûbekir Çelebi tarafından ve Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 1024/1615-1616 tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir.[75]

Doğânî Ahmed Dede, dinî konularda son derece hassas, şeriat sınırları ile tarîkat erkân ve âdâbını gözetmede titiz davranan, bu daireden çıkanları terbiye eden, cömertliği ve fukarâperverliğiyle tanınmış bir şahsiyet olup bir defasında borçları yüzünden Eminönü'ndeki Baba Câfer Türbesi'nin de bulunduğu kaleye hapsedilenlerin tamamının borçlarını ödeyerek kurtarılmalarını sağlamıştır.[76] Konuşma esnasında ifade ve fikirlerini tasvir gücü yanında ârifâne ve âlimâne tavırlarıyla herkesi hayran bırakmış, aynı zamanda duâsı kabul edilen bir zât olarak da İstanbul'da hayli ünlenmiştir. Bütün bu özellikleriyle gönüllerde taht kurmuş olan Doğânî Ahmed Dede'ye, halk yeni doğmuş çocuklarını dahi huzuruna getirip teberrüken, yani uğur getirir düşüncesiyle Mevlevî sikkesi giydirmiş,[77] bu duruma o dönem şairlerinden birisi, bir kıt'a ile dikkat çekmiştir:

Kıt'a
Sıtanbul'un dahi tâze doğânı
Olup perverde-i pîr-i Doğânî
Edip pervâz-ı ney kebg-i dil ü cân
Olur nakş-ı nigârı ten doğânı[78]

Evliyâ Çelebi de *Seyahatnâme*'nin kendi çocukluk dönemine dâir bilgi verdiği "Ahvâl-i âlem-i sabâvet-i hakîr" başlıklı bölümünde, dünyaya geldiğinde birçok şeyh efendiye götürüldüğünü, kulağına ezanlar okunup duâlar edilmek sûretiyle ikramlarda bulunulduğunu, bu esnada götürüldüğü Doğânî Dede'nin de kendisini kucağına alarak havaya attığını ve "Bu oğlan bu cihânda bizim uçurmamız olsun" dediğini kaydetmektedir.[79] Türlü hastalıklardan şifâ bulmak, hayır duâsını almak için insanlar sabah akşam dergâha akın eder olmuş, kendisine olan bu rağbet sadece halk kesimiyle sınırlı kalmamış, Enderûn-ı Hümâyûn mensuplarının neredeyse tamamı Doğânî Dede'nin eliyle arakıyye giymişlerdir. Dönemin hükümdârı IV. Murad da kendisine dâimâ saygı ve sevgi göstermiş ve Doğânî Ahmed Dede'yi sık sık saraya davet etmiştir. Pâdişâhın huzurunda iken önce *Mesnevî* okunur, sonra semâ yapılır, bu münâsebetle kendisine türlü ihsanlarda bulunulur imiş.[80] Doğânî Ahmed Dede'nin bunların hiçbirine el sürmediği, örneğin giydirilen samur kürkleri nezâket icabı kabul ettikten sonra, "Bu gibi

Yenikapı Mevlevîhânesi
Hâmûşân'ından bir görünüm
(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya)

elbiseler bize yakışmaz, satmak lâzım gelir ise de pâdişâhların hediyelerini satmak edebe uygun olmaz" diyerek onları tekrar pâdişâhın elbisecibaşına verdiği, kürkün fiyatı kendisine fazlasıyla verildiğinde ise tamamını fakirlere dağıttığı rivâyet edilmektedir.[81]

Doğânî Ahmed Dede'nin özellikle pâdişâh nezdinde bu denli hürmet görmesini çekemeyen Kadızâde Mehmed Efendi (ö. 1050/1640-1641), IV. Murad'ı ona karşı soğutmak için hayli uğraşmış ise de IV. Murad, "Onun kurtuluş semâsı mübârekdir. Sağlam yürüyüşü ve gönle hoş gelen sözleri, onun hâlindeki düzgünlüğün ve adâletli oluşunun şâhitleridir" diyerek, Kadızâde'nin türlü yalan dolan ve yönlendirmelerine itibar etmemiştir. Yine bir rivâyete göre Kadızâde Mehmed Efendi, IV. Murad Bağdat seferine giderken Konya'ya uğradığında Ebûbekir Çelebi'nin sürgün edilmesine vesile olmuş, ayrıca Mevlânâ hazretlerinin sandukasının açılarak hâlinin nice olduğuna bakılmasını istemiştir. Bu işe teşebbüs edildiğinde ise meydana gelen şiddetli sarsıntı ve duyulan korkunç ses üzerine orada bulunan tüm devlet ricâli perîşân olmuş, Kadızâde bu işe muvaffak olamadığı gibi kendisine asabî bir hâl gelerek sârâ hastalığına yakalanmış ve pâdişâhın da nefretini kazanarak İstanbul'a döndürülmüştür. Bu olay sonrasında Kadızâde Mehmed Efendi, şifâ bulmak ümidiyle Doğânî Ahmed Dede'yi kendisine nefes ettirmek istemiş; hatta Yenikapı Mevlevîhânesi'nde misafir olarak bulunan Ebûbekir Çelebi de bu konuda ricâcı olmuş ise de Doğânî Ahmed Dede, "Onların şifâsı ve hayâtı tez vefât etmedir; zîrâ onlar huzûr-ı Hazret-i Mevlânâ'da zahm-dâr oldu, necât yokdur." demek sûretiyle kabul etmemiştir.[82]

IV. Murad, kendisine duyduğu sevgi ve hürmetin bir sonucu olarak Doğânî Ahmed Dede'yi sarayın güzîdelerinden birisiyle evlendirmek istemiş; ancak Dede "Biz henüz recül, yani ergen, ehil mertebesine ulaşamadık, bizim için evlilik nasıl olur?" diyerek bu teklifi nâzikçe geri çevirmiştir. Bununla birlikte, aradan biraz zaman geçtikten sonra Mevlevîliğe bağlılığı bulunan Hacı Mehmed Efendi adlı bir tüccar Yenikapı Mevlevîhânesi civarında bir ev alarak kendisine komşu olmuş, hâl ve tavırlarından hayli etkilendiği, kendisine büyük bir hürmet ve sevgi beslediği Ahmed Dede ile kızını evlendirmiştir. Dedenin bu evlilikten doğan birkaç çocuğu olmuş ise de hepsi küçük yaşta vefat etmiştir.[83]

Son derece hayırsever bir zât olan Doğânî Ahmed Dede, aynı zamanda hayli tanınmış ve pâdişâh nezdinde de mûteber bir şahsiyet olduğundan, müritlerine de pâdişâh tarafından türlü hediyeler verilmiş; ayrıca dergâha yardımlarda bulunulmuştur. Doğânî Ahmed Dede, yapılan nakdi yardımlara, dergâhın zarûrî ve günlük ihtiyaçları için gerekli olan miktar hâriç, el sürmeyip tamamını kayınpederi Hacı Mehmed Efendi'nin yönetimine devretmiş, yapılan yardımları ayrıca dergâhın etrafını genişletme ve bazı yeni hücrelerin inşasında kullanmıştır.[84]

Aralarında *Sefîne-i Mevleviyyân* ile *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevlevîyye*'nin de bulunduğu bazı kaynaklarda, çocukları küçük yaşta ve birbiri ardınca vefat eden Doğânî Ahmed Dede'nin, kendisinin bu durumuna üzülen sevenlerini teselli

için zaman zaman aşağıdaki mısraları söylediği; hatta takvası sebebiyle gösterdiği metâneti anlayamayıp "nasıl tahammül ediyor" diyerek şaşıran veya "ne duyarsız adammış" şeklinde sûizânda bulunanlara göstermesi için aşağıdaki mısraları bir kâğıda yazarak Hacı Mehmed Efendi'ye verdiği kaydedilmektedir:

Doğânî kayırmaz tolunup olanı
Yeter ana her dem gönülden doğanı[85]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ikinci postnişîni olan Doğânî Ahmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre anılan dergâhta yirmi dört yıl şeyhlik hizmetinde bulunduktan sonra, 1048/1638-1639'da vefat etmiş ve Hâmûşân'da, Kemâl Ahmed Dede'nin sağ tarafına defn edilmiştir. Vefatıyla boşalan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin postnişînliğine ise Ârif-i Sâlis Mehmed Çelebi Efendi tarafından gönderilen meşîhatnâme ile Sabûhî Ahmed Dede tâyin edilmiştir.[86]

Doğânî Ahmed Dede'nin hanımı, kayınpederi ve onun hanımının mezar yerine ilişkin *Defter-i Dervîşân'*da şu bilgiye yer verildiği görülmektedir:

"Türbe-i mezkûrun mahalli, kurrâhâne karşusunda vâkı' mezâristânda ve kurrâhâne kurbunda mevlevîhâne-i mezbûrun vakfı olup meşrûtahâne arsası üstünde olan üç merkad mahallidir ki alâ-rivâyetin, hâne-i mezbûrun vakfı olup Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd meşâyihlerinden Doğânî Ahmed Dede Efendi hazretlerinin zevce-i mükerremelerinin ve mezkûrenin pederi Hacı Mehmed Efendi'nin ve zevcesinin merkadleri imiş…"[87]

Mehmed Tevfîk Efendi, Doğânî Ahmed Dede'nin bâzı şiirlerinin olduğunu kaydettikten sonra, Şârih-i *Mesnevî* Ankaravî İsmail Dede ile aralarında *Mesnevî*'nin yedinci cildi husûsunda muârazaları olduğunu belirtmekte,[88] Esrar Dede de onun şairlik yönüne dikkat çekmekte ve Sâkıb Dede'den naklen Farsça iki beytini örnek olarak vermektedir:[89]

Sûret-i rûha cemâleşrâ nikâb
O muhît u în ta'ayyünhâ habâb[90]
Ser râ külâh u hırka be dûşet besest zîb
Ser bâr-ı hod mekân çü kedû în ammâme râ[91]

3. Derviş Abdî-i Mevlevî (ö. 1057/1647)
(Hattat)

Asıl adı Abdullah olup kaynaklarda Buhâra erenlerinden ve Nakşibendiyye tarîkatine şân verenlerden biri olarak târif edilen Derviş Abdî, aslen Buhâralı'dır. Isfahan'da döneminin önde gelen hattatlarından ve ta'lîk hattın büyük üstadı İranlı Mîr İmâd-ı Hasanî'den ta'lik hattını meşk eden Dervîş Abdî, daha sonra İstanbul'a gitmiş ve Mevlevîlik tarîkatına intisap ederek Yenikapı Mevlevîhânesi'de bir hücrede yaşamaya başlamıştır.[92]

Ziyaret maksadıyla bir ara tekrar Isfahan'a dönen Derviş Abdî, hocasının bir süre önce Şâh Abbas tarafından öldürtüldüğünü ve bütün yazıları ile eşya-

larına da el konulduğunu öğrenmiş, hocasının vasiyeti üzerine kendisine verilen bir "zîrmeşk" yani yazı altlığı ile bu altlık içine gizlenmiş ve yine hocasına âit sanat değeri son derece yüksek olan on adet nesta'lik kıt'asını da yanına alarak İstanbul'a dönmüştür. "Altlık kıt'aları" olarak anılan ve o tarihlerde çok değer verildiği kaynaklarda belirtilen bu kıt'aların, hangi parçalar olduğu ise bilinmemektedir.[93]

Derviş Abdî, Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hücresinde kaldığı günlerde, Diyarbekirli Şerifî'nin Memlük Sultanı Kansu Gavri'ye sunduğu Firdevsî'nin manzum *Şehnâme Tercümesi*'ni, Sadrâzam Dâmâd Hâfız Ahmed Paşa için[94] hurde nesta'lik ile yazmaya başlamış, kâğıdı, tezhîbi, tashihi vs. işlemlerine harcanmak sûretiyle on sekiz kese akçeye mal olan eser, 1030/1621 yılında tamamlanmış ve kendisine tamamlama hediyesi olarak bin altın verilmiştir. Hacca gitmek ve Medîne'ye yerleşmek istediğini bildirdiğinde de kendisine pâdişâh ihsânı olarak gündelik kırk para tahsis edilmiş, ayrıca seyahatini rahat geçirebilmesini temin için güzergâhtaki devlet yetkililerine hitaben yazılmış mektuplar eşliğinde yolcu edilmiştir. Hayatının sonuna kadar Medîne'de yaşayan Derviş Abdî, "Rıdvân" kelimesinin ebced karşılığı olan 1057/1647 tarihi civarında orada vefat etmiş ve Cennetülbâkî Mezarlığı'na defn edilmiştir.[95]

Yazıları Türkler arasında Mîr İmâd'ın yazılarına eş değerde görülen, gerçek nesta'likin temel prensiplerini İstanbul'a kendisinin getirdiği belirtilen Derviş Abdî, nesta'lik hattının Mîr İmâd üslûbuyla Osmanlı'ya geçişinde ilk halkayı oluşturmaktadır. Bu üslûp, öğrencileri aracılığıyla nesilden nesile geçip devam etmiştir. Ta'lik yazanlar arasında kendisinden ders almış hayli ünlü hattatlar bulunmaktadır. Bunlardan isimleri belirlenebilenler arasında İbrahim Cevrî (ö. 1654), Ahmed Tıflî (ö. 1660), Şeyhülislâm Sun'îzâde Seyyid Mehmed Emin (ö. 1665), Tophâneli Mahmud Nûri (ö. 1669), Şeyhülislâm Tulumcuzâde Abdurrahman Efendi (ö. 1670), Şeyh Sun'ullah Efendi (ö. 1684), Kazasker Beyâzîzâde Ahmed Efendi (ö. 1687) ve Yesârî Mehmed Efendi (ö. 1798) yer almaktadır.[96]

Derviş Abdî'nin, bazı ta'lik murakka'larında rastlanılan ve zamanımıza çok azı ulaşabilen kıt'a şeklindeki eserlerinin yanı sıra, bazı celî ta'lik eserleri de bulunmakla birlikte, döneminde kitâbelere imza koyma geleneği olmadığı, ayrıca kaynaklar tarafından da zikredilmediği için tanınmamaktadır. Onun en büyük eseri nesta'lik hatla kaleme aldığı *Şehnâme Tercümesi*'dir. *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Enderûn-ı Hümâyûn kitap dolaplarından birinde olduğu belirtilen eserin nüshası, bilinmeyen bir tarihte Enderûn-ı Hümâyûn'dan çıkarılmış, 1290-1291 (1873-1874)'de vassâle tarzında ciddi bir tamir görmüş, bir ara Tevfik Fikret'in kütüphanesine geçmiş, şairin ölümünden sonra âilesi tarafından Newyork Public Library'ye satılmıştır. Türk hat sanatının yanı sıra içerdiği 124 adet minyatürle Türk minyatür sanatının da eşsiz örneklerinden biri kabul edilen ve 591 varaktan oluşan bu şâheser, hâlen anılan kütüphanede bulunmaktadır (bk. Newyork Public Library, Spencer Collection-Turkish Manuscript-I).[97]

4. Sabûhî Ahmed Dede (ö. 1057/1647)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 3. Şeyhi, Şair)

Asıl adı Ahmed olmakla birlikte daha çok şiirlerinde kullandığı "Sabûhî" mahlasıyla şöhret bulmuştur. Sâkıb Dede'nin, İstanbul'da ulemânın büyüklerinden bir zâtın torunlarından olduğunu belirtmekle yetindiği[98] Sabûhî Ahmed Dede'yi, Şeyhî Mehmed Efendi ve Belîğ Tokatlı olarak gösterirken,[99] Esrar Dede bu konudaki farklı rivâyetlerin, babasının Tokatlı olup sonradan İstanbul'a geldikleri şeklinde birleştirilebileceğini belirtmiştir.[100] Mehmed Süreyyâ ve Bursalı Mehmed Tâhir, babasının Tokatlı olduğunu, Sabûhî Ahmed Dede'nin ise İstanbul'da doğduğunu bildirmektedirler.[101] Hüseyin Vassâf, sadece İstanbullu olduğu kaydına yer vermekte,[102] Mehmed Tevfîk Efendi ise *Zeylü'z-Zeyl*'de Uşşâkîzâde İbrahim'in onu Tokadî, *Sefîne*'nin ise Eyübî şeklinde gösterdiğini belirterek[103] her iki rivâyeti de aktarmaktadır. Ali Enver, kısmen Esrar Dede'den naklen, farklı rivâyetleri derleyerek bâzılarının onun Tokatlı, bâzılarının da İstanbullu olduğunu bildirdiklerini, babasının Tokatlı olup daha sonra İstanbul'a gelmiş olmaları ve Sabûhî'nin orada doğmuş olması nedeniyle bu iki rivâyetin birleştirilebileceği kanaatini dile getirmekte; kısmen Sâkıb Dede'dekine benzer bir kayda yer veren Mehmed Ziyâ ise "Ehâmide-i Seb'a-i meşhûrenin üçüncüsü" olarak nitelediği Sabûhî Ahmed Dede'nin İstanbullu olduğunu; ancak bazılarının Tokatlı olduğunu söylediklerini, babasının Tokatlı olup daha sonra İstanbul'a taşınmış ve Sabûhî'nin de burada doğmuş olabileceğini dile getirmektedir.[104]

Sahîh Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede'nin babasının Eyüp Câmii'nde hatîplik yaptığını, isminin de Tokâdî Mehmed Efendi olduğunu kaydetmektedir.[105]

Anılan kaynaklar Sabûhî Ahmed Dede'nin doğum tarihini vermemektedir. Ancak, *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Hayâtı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânı'nın Tenkitli Metni* isimli doktora tezini hazırlayan Mehmed Sarı, onun 992/1584 senesi civarında doğmuş olabileceğini çeşitli hesaplamalarla tahmin etmekte[106], *DİA*'ya yazdığı "Sabûhî" maddesinde aynı tarihi verdiği gibi, doğum yerinin de Tokat olduğunu belirtmektedir.[107]

Küçük yaşlarda âilesiyle birlikte İstanbul'a giden Sabûhî, ilk tahsilini ve dinî bilgilerini aynı zamanda âlim bir zât olan babasından ve yakın çevresinden almıştır.[108] Sabûhî Ahmed Dede, aralarında Sâkıb Dede'nin de bulunduğu birçok kaynakta belirtildiğine göre gençlik yıllarında, Sahîh Ahmed Dede'nin rakam vererek kaydettiğine göre ise 1012/1603-1604'de, Eyüp Sultan Câmi-i şerîfi civarında inzivâ hayâtı yaşayan Kasım Baba isminde bir Bektâşî şeyhine intisap ederek, seyr ü sülûk görüp taç ve hırka giymiştir. Akabinde onun kûçegi olmak sûretiyle birkaç yıl hizmetinde bulunmuş ve kendisinden Bektâşî icâzeti almış olan Sabûhî,[109] mürşidi Kasım Baba'nın vefatı üzerine seyahata çıkarak Konya'ya gitmiş ve burada Ebûbekir Çelebi'ye de irâdet getirerek Mevlevîliğe girmiştir.[110] Daha sonra Bostân Çelebi'ye intisap edip müridi olmuş ve çilesini tamamlamak sûretiyle on üç yıl hizmetinde bulun-

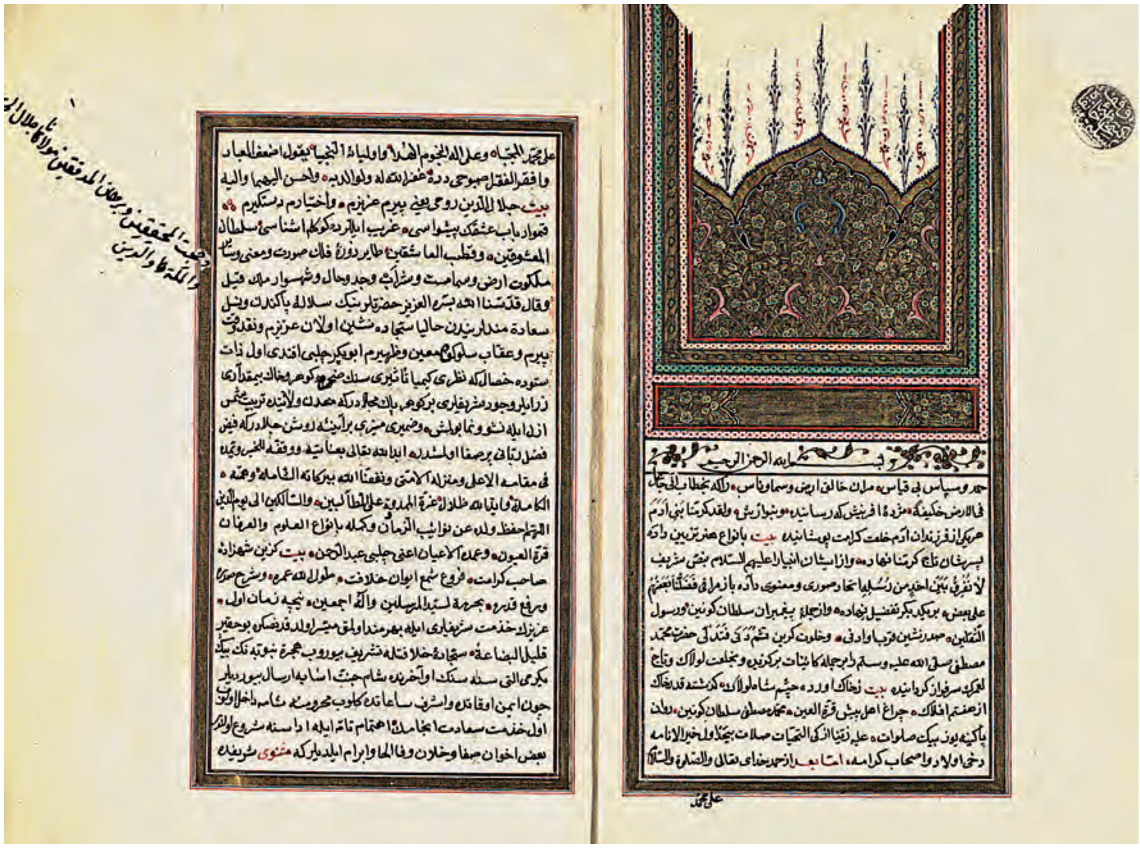
muştur. Sahîh Ahmed Dede ve Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre Sabûhî Ahmed Dede, Konya'da hücrenişîn bulunduğu sırada "bir merd-i âriften" *Mesnevî* dersi almış, yine bu esnada Ebûbekir Çelebi'nin oğlu Abdurrahman Çelebi on yaşına girdiğinde onun terbiye ve eğitimiyle de ilgilenmiş, aynı zamanda Kartal Mehmed Dede'nin çok yakın arkadaşı olan ve "Sultân-ı Melâmiyyûn meczûb-ı İlâhî" olarak adlandırılan Baba Ahîzâde Derviş Mehmed Dede'nin de sırdaşı olmuştur.[111]

Ekrem Işın, Sabûhî Ahmed Dede'nin aslen bir Bektâşî olup Eyüplü Kasım Baba'dan Bektâşî icâzeti aldığını belirtmiş, ayrıca "Konya'daki Mevlânâ Âsitânesi'nde çile çıkartan ve ardından Şam Mevlevîhânesi şeyhliği yaptıktan sonra Bostân Çelebi tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi'ne atanan Sabûhî Ahmed Dede, tam anlamıyla Bektâşî-Melâmî-meşrep bir Mevlevî şeyhidir." değerlendirmesinde bulunmuştur.[112] Benzer bir tespite yer veren Hasan Özönder, Sabûhî Ahmed Dede'nin "Bektâşî-Melâmî-Mevlevî karışımı bir mizaca sahip" bulunduğunu dile getirmiş; S. Nüzhet Ergun, 16. yüzyıldan itibâren bâzı Mevlevî şairlerinin eserlerinde görülen Hurûfîlik remizlerine Sabûhî Ahmed Dede'nin yalnız bir şiirinde rastlandığını; fakat bunun da onun Hurûfî-Bektâşî zümresinden sayılmasına imkân vermeyeceğini belirtmiştir.[113] Aynı konuya temas eden Mehmed Sarı ise Sabûhî Dede'nin,

Ney benimle nefes birâderidir
Bağlıyız ikimiz de bir nefese

beytinden hareketle şairin, Bektâşî nefeslerini hatırlatırcasına "nefes" kelimesini kullanmakla birlikte, aynı zamanda Mevlevîliğin simgesi sayılan "ney" kelimesini de kullanarak her iki tarîkatı mânâda birleştirmek arzusunda olduğuna dikkat çekmiş ve "Birleştiricilik vasfı bu kadar açık ve net bir şekilde görülen Sabûhî'nin Bektâşîliği, Mevlevîliğe hazırlık ve geçişten ibârettir. Türkçe dîvânında yukarıda verdiğimiz örnekten başka Bektâşîlikle ilgili müstakil bir şiir yoktur. Bu da göstermektedir ki, Sabûhî'ye kesin olarak Bektâşî'dir demek hatalıdır." görüşünü dile getirmiştir. Mehmet Sarı ayrıca, Sabûhî'nin kaleme almış olduğu *Hazret-i Hüseyin Mersiyesi*'nde de Sünnî şairlerin yolunu izlediğini belirtmekte, [114] bunların yanı sıra *DİA'*daki maddesinde "Sabûhî, Mevlevî olmakla birlikte Mevlevîliğe yakın olan diğer tarîkatlara da ilgi göstermiş ve mensuplarıyla dosluk kurmuştur." değerlendirmesinde bulunmaktadır.[115] Konya çelebilik makamının şer'î kurallar hususundaki titizliği de dikkate alındığında, Sabûhî Ahmed Dede olsa olsa Abdülbâki Gölpınarlı'nın da belirttiği gibi, "Melâmî-meşrep" bir Mevlevî şeyhidir.[116] Üstelik Esrar Dede'nin onu övgü sadedinde yer verdiği, "Gürûh-ı Melâmiyye'den Nesîmî vâdîsinin zarîfânesi…" ifâdesi de bunu teyit etmektedir.[117]

Sabûhî Ahmed Dede, Konya'da çilesini tamamlayıp dede olmasının akabinde mânevî bir işâretle Şam Mevlevîhânesi'ne gönderilmiş, dergâhın postnişîni olan Bağdâdî İlmî Dede'nin vefat etmesi üzerine ise 1026/1617'de anılan mevlevîhâneye şeyh tâyin edilmiştir.[118] Sabûhî'nin Şam Mevlevîhânesi'ne

Sabûhî Ahmed Dede'nin İhiyârât-ı Sabûhî adlı eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Pertev Paşa, nr. 228)

tâyini konusuna ayrıntılı bir şekilde yer veren Sâkıb Dede, onun, ünlü tercî-i bendini yazdıktan sonra yakın dostu ve sırdaşı Baba Ahîzâde Derviş Mehmed Dede'nin huzuruna gittiğini, önceden bu manzûme kendisine mâlum olan Ahîzâde'nin Sabûhî Ahmed Dede'den şiirini okumasını istediğini, Sabûhî'nin şiiri okumasının ardından Ahîzâde'nin, okuduğu bu medhiyesine hediye olmak üzere kendisine Şam Mevlevîhânesi'ne gideceğini kerâmeten müjdelediğini ve birkaç gün sonra da çelebinin Sabûhî Ahmed Dede'yi çağırıp külah giydirerek Şam'a gönderdiğini kaydetmektedir.[119]

Şeyhî Mehmed Efendi ve Mehmed Tevfik Efendi, Sabûhî Ahmed Dede'nin, tahsil için Şam'a gittiğini ve burada Mevlevî şeyhi Hamza Dede'ye intisap edip ondan feyz aldığını, ilmininin yanı sıra tarîkat âdabına dâir bilgilerini de ilerlettiğini, şeyhinin vefatı üzerine âsitânenin şeyhliğini üstlendiğini kaydetmektedirler.[120] Hatta Şeyhî Mehmed Efendi, ayrıca Sabûhî Ahmed Dede'nin bir müddet sonra azledilerek Konya'ya, Ebûbekir Çelebi'nin yanına geldiğini belirtmektedir.[121]

Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre Ebûbekir Çelebi, 1038 senesi Zilhicce ayının sonlarına doğru (Temmuz-Ağustos 1629) Konya'dan İstanbul'a gelip Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi ile istişârede bulunmasının akabinde, on iki yıldır Şam Mevlevîhânesi'nde postnişînlik yapmakta olan Sabûhî Ahmed Dede'yi azletmiş, yerine ise Karamanî Derviş Hamza Dede'yi şeyh tâyin etmiştir. Bu azil üzerine Şam'da bir mahalleye yerleşen Sabûhî Ahmed Dede, Şam Mevlevîhânesi şeyhliğinin ilk yıllarında iken başladığı ve *Mesnevî*'den seçtiği beyitlerin şerhine dayanan altı ciltlik ünlü

İhtiyârât-ı Sabûhî adlı eserini tamamlamaya çalışmış ve 1040/1630-1631 yılında tamamlamıştır.[122]

Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Sabûhî Ahmed Dede'nin Şam Mevlevîhânesi şeyhliği sırasında hacca gittiğini ve bu yolculuğun 1033/1624, Mehmet Sarı ise 1035/1626 tarihinde gerçekleştiğini bildirmektedir.[123]

Sabûhî Ahmed Dede, Doğânî Ahmed Dede'nin vefatının ardından ve kendisinin faziletini duyan İstanbulluların ricâ etmeleri üzerine, Ârif-i Sâlis Mehmed Çelebi Efendi tarafından verilen meşîhatnâme[124] ile aynı yıl Yenikapı Mevlevîhânesi'ne, bu dergâhın yedi ünlü Ahmed'inin üçüncüsü olarak şeyh tâyin edilmiştir.[125] Sabûhî Ahmed Dede, anılan dergâhta Sahîh Ahmed Dede'ye göre dokuz yıl; diğer bazı kaynaklara göre ise yaklaşık on yedi yıl şeyhlik makamında bulunmuş ve burada vefat edip dergâhın türbesinde, Doğânî Ahmed Dede'nin yanına defn olunmuştur. Onun vefatıyla boşalan mevlevîhânenin şeyhliğine ise halîfesi Câmi Ahmed Dede tâyin edilmiştir.[126]

Mustafa Mucîb, Hüseyin Ayvansarâyî, Mehmed Süreyyâ ve Zâkir Şükrü Efendi Sabûhî Ahmed Dede'nin 1054/1644 yılında;[127] Şeyhî Mehmed Efendi, İsmail Belîğ, Sahîh Ahmed Dede, Mehmed Tevfik Efendi, Esrar Dede, Ali Enver ve Bursalı Mehmed Tâhir de 1057/1647'de vefat ettiğini kaydetmektedirler.[128] Yukarıdaki kaynaklar ile başka bâzı verileri de ele alarak değerlendiren Mehmed Sarı ise vefat tarihinin 1057/1647 olmasının daha doğru olduğu hükmüne varmıştır.[129]

Yaşadığı dönemde şairliğinden ziyâde âlim, ârif ve cezbeli kişiliğiyle, daha çok da *İhtiyârât-ı Sabûhî* adlı eseriyle tanınmış olan Sabûhî Ahmed Dede, üç dilde şiir yazacak kadar bu dillere hâkim biridir. Kaynaklarda aynı zamanda 17. yüzyılın güçlü Mevlevî şairleri arasında gösterilen Sabûhî Ahmed Dede için örneğin Esrar Dede, "Gürûh-ı Melâmiyye'den Nesîmî vâdisinin zarîfânesi ve Şeyh Attar âsârının harîfânesidir." ifadesine yer vermekte; ayrıca onun şiir vâdisinde Samtî Dede ve Bağdatlı Rûhî'yi taklit ederek Şûrî Dede ve Yusuf Sîneçâk Dede'nin seviyesine ulaştığını dile getirmektedir. Bazı kaynaklarda ise Sabûhî'nin edebî gücünü anlatmak için onun Nef'î, Fehîm-i Kadîm ve Nâilî gibi ünlü şairlerin hem şeyhi, hem de üstadı olduğu ifade edilmektedir. S. Nüzhet Ergun, Nef'î vb. güçlü isimlerin üstadı olduğu yolundaki görüşlerin abartılı olduğunu dile getirmekte, ayrıca Türkçe şiirlerinde Fuzûlî, Bağdatlı Rûhî, Sultan Dîvânî ve Yusuf Sîneçâk'ten etkilendiğini belirtmektedir.[130]

Yine bazı kaynaklarda az şiir söylemekle birlikte güçlü bir şair olduğu dile getirilen ve özellikle Hz. Peygamber için kaleme aldığı na'tları ile evliyâ-yı kirâm hakkında yazdığı son derece güzel medhiyeleri bulunan Sabûhî'nin şiirlerine esas olarak tasavvufî neşve hâkimdir. Özellikle tercî-i bend, *Sâkînâme* ve diğer bazı şiirlerinde vahdet-i vücûd anlayışını başarılı bir şekilde işlediği görülür. Şiirleri genellikle rindâne ve âşıkâne olup özellikle gazellerinde kullandığı dil oldukça sâde ve akıcıdır. Farsça şiirlerinde ise aynı

zamanda Sebk-i Hindî akımının güçlü temsilcilerinden biri olan İranlı ünlü şair Örfî-i Şîrâzî'nin etkisinde kalmıştır.[131] Tarih düşürmede de mahâretli olan Sabûhî Ahmed Dede, Mehmed Çelebi, Doğânî Ahmed Dede, Bostân Çelebi, Ebûbekir Çelebi gibi zâtların vefatlarına tarihler düşürmüştür.[132]

Eserleri

1. *Dîvân*. İsmail Belîğ'in mürettеb olduğunu belirttiği Sabûhî Ahmed Dede'nin dîvânı ilk olarak, şairin *Sâkînâme*siyle birlikte ve iki nüshası esas alınmak sûretiyle S. Nüzhet Ergun tarafından eksik ve hatalı bir şekilde yayımlanmıştır.[133] Dîvân daha sonra Mehmed Sarı tarafından iki nüsha daha eklenmek sûretiyle tenkidli neşir şeklinde ve bir doktora tezi olarak hazırlanmıştır.[134] Mehmet Sarı'nın bu neşrinden hareketle eserin toplam 761 beyitten oluştuğu ve aslında bir dîvânçe konumunda olduğu, eserde münâcât, na't, mersiye, tercî-i bend, müseddes, tarih, gazel, mesnevî, kıt'a ve beyit şeklinde Türkçe şiirlerle, yine Sarı'nın tespitine göre toplam miktarı doksan üç beyti bulan bazı Farsça manzûmelerin yer aldığı görülmektedir. Bu küçük dîvânda kasîde bulunmayıp gazellerin bir kısmı ise nazîredir.[135]

Esrar Dede, Ali Enver, Bursalı Mehmed Tâhir ve Mehmed Ziyâ gibi müellifler Sabûhî Ahmed Dede'nin hem Türkçe, hem de Farsça mürettep dîvânının bulunduğunu kaydetmişlerse de şimdiye kadar *Farsça Dîvân*'ı tespit edilememiştir.[136] Sâkıb Dede'nin verdiği bilgiye göre Sabûhî Ahmed Dede, *Türkçe Dîvân*'ını Konya'da tamamlamış, *Farsça Dîvân*'ını ise tamamlayamadan vefat etmiştir.[137] Mehmet Sarı'ya göre ise Sabûhî Ahmed Dede, yazdığı Farsça şiirlerini *Türkçe Dîvân*'ı arasına yerleştirmiş, ayrı bir eser tertîb etmemiştir.[138]

2. *Sâkînâme*. Sabûhî Ahmed Dede'nin bir eseri de, dîvân nüshaları ile bazı mecmualarda bulunan *Sâkînâme*'sidir. Ahmed Dede'nin tasavvufî görüş ve düşüncelerini başarılı bir şekilde yansıttığı görülen ve Türk edebiyatının tanınmış sâkinâmelerinden biri olarak gösterilen bu eseri, mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Mehmet Sarı'nın dördü Türkçe dîvân nüshaları, üçü de şiir mecmualarında olmak üzere toplam yedi nüshayı karşılaştırmak sûretiyle hazırladığı tenkidli neşre göre 113 beyitten oluşan eser, aynı zamanda tasavvufî sâkinâmelerin de en güzel örneklerinden biri durumundadır. Mehmet Sarı, *Sâkînâme*'nin şu nüshalarını tespit etmiştir: 1. Ankara Milli Ktp. FB. nr. 321/3 (Dîvân*,* vr. 39a-55b); 2. Millet Ktp., Ali Emirî Manzum, nr. 249 (Dîvân*,* vr. 1b-); 3. İÜ Ktp., TY., nr. 3532 (Dîvân*,* vr. 98b-123b); 4. TSM Ktp., Hazine, nr. 952 (Dîvân*,* vr. 1b-); 5. İÜ Ktp., TY, nr. 4097/7 (Mecmûa*,* vr. 61b-62a); 6. NuruOsmaniye Ktp., nr. 4959 (Mecmûa*,* vr. 492b-493b); 7. TSM Ktp., Hazine, nr. 1074 (Mecmûa*,* vr. 71b-73a)[139]

3. *İhtiyârât-ı Sabûhî*. Sabûhî Ahmed Dede'nin önemli bir diğer eseri ise daha ziyâde *İhtiyârât-ı Sabûhî* adıyla bilinen *Mesnevî* şerhidir. Bazı kaynaklarda adı *İhtiyârât-ı Mesnevî*, *İhtiyârân-ı Mesnevî* yahut *Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Sabûhî Ahmed Dede Efendi*, *Kitâb-ı İhtiyârât-ı Hazret-i Mesnevî-i*

Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

şerîf şeklinde kaydedilmiş olan bu eser Türkçe olup *Mesnevî*'nin altı cildinin her birinden seçilmiş beyitlerin, yine altı cilt hâlinde şerhini içermektedir. Eser, Sabûhî'nin Şam meşîhatinde bulunduğu yıllarda ve kendisinden önce Şam Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunmuş olan Bağdâdî İlmî Dede'nin *Şerh-i Cezîre-i Mevleviyye* isimli eserine nazîre olarak kaleme alınmıştır. Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre Sabûhî bu eserini Şam Mevlevîhânesi'ndeki şeyhliğinin ilk yıllarında yazmaya başlamış, bu görevinden azledilmesi üzerine yazmaya devam etmiş ve 1040/1630-1631 yılında tamamlamasının ardından ise cezbeye tutulmuştur. Bu hacimli eserin 1-100. varakları arasını bir yüksek lisans tezi olarak hazırlayan Abdülkadir Algül ise eserin 1027/1617'de kaleme alındığını ve yazılmasının on iki yılda tamamlandığını, 5 ve 6. ciltlerinin mevcut olmayıp Yenikapı Mevlevîhânesi'nde 1324-1906'da çıkan yangında yanmış olabileceğini belirtmektedir. Yine Algül'ün tespitine göre eserin mevcut sekiz adet yazma nüshası bulunmaktadır: 1. Ankara İl Halk Ktp., nr. 440; 2. Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2084; 3. Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2085; 4. Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2086; 5. Süleymaniye Ktp., Pertev Paşa, nr. 228; 6. Süleymaniye Ktp., Hasan Hüsnü Paşa, nr. 606; 7. Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1310; 8. İÜ Ktp., TY, nr. 1495.[140]

Ali Enver, Sabûhî Ahmed Dede'nin bu eserlerinden başka ayrıca *Münâzara-i Gül ü Mül, Münâzara-i Şeb ü Rûz* adlı matbû eserlerinin bulunduğunu, bunların yanı sıra *Hüsrev ü Şîrîn, Mahmud u Iyâz* ve *Tönbekü-nâme* adlı eserlerinin olup bunları basmaya karar verdiğini; S. Nüzhet Ergun ise kesin bir ifade kullanmamakla birlikte *Bülbüliyye* adlı manzum bir eserinin olduğunu bildirmekte, Mehmet Sarı da böyle bir eserinin varlığına değinmektedir.[141]

Kaynaklarda "lâubâli-meşrep, kalender-sîret bir derviş-i pak-tıynet" olarak tavsif edilen Sabûhî Ahmed Dede, Esrar Dede'nin ve ondan naklen Ali Enver'in bildirdiğine göre Şam'da bulunduğu esnada cezbeye kapılıp gece gündüz sahrâlarda dolaşır, oralarda yatıp kalkar ve hatta etrafına vahşi hayvanlar toplanırmış. Bir defasında şeyhin günlerce dönmemesinden endişelenen diğer şeyh efendiler ve müritler kendisini aramaya çıkmış ve onu, başına vahşi hayvanlar toplanmış bir hâlde bulunca bu durum karşısında fazlaca ürkmüşlerdir. Onların bu durumunu fark eden Sabûhî Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* ile *Sefîne-i Mevleviyyân'*da da kayıtlı olan aşağıdaki beyti söylemiş ve bunun üzerine vahşi hayvanlar etrafından dağılıp gitmiştir:

Beni Mecnûn'a kıyâs eylemen ey vahş u tuyûr
Şerer-i âhım erişir dağılın yanımdan[142]

*Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'*de Türkçe bazı beyitlerinin yanı sıra ünlü tercî-i bendi; *Semâhâne-i Edeb* ve *Osmanlı Müellifleri'*nde Türkçe şiirlerinden bazı beyitler, *Sefîne-i Evliyâ'*da ise Farsça bir gazeli şiirlerine örnek olarak verilmiştir:

Şiirlerinden Örnekler

Beyit
Çeşm-i şûhun bizi bîgâne kıyâs eylemesin
Derdimiz söyleriz efsâne kıyâs eylemesin[143]

Tercî-i Bend

I
Ey tılısm-ı hazîne-i envâr
V'ey muhît-i cevâhir-i esrâr
Ey zemîn ü zamâne maksûdu
V'ey güzîn-i netîce-i her-kâr
Sen seni bil ki mazhar-ı küllsün
Sensin âyîne-i ruh-ı dil-dâr
Eyle halvet-serây-ı hâssa duhûl
Gezme bîgâneler gibi zînhâr
Varlığın sedd-i râh-ı ma'nîdir
Varı yok eyle kim ola yok var
İ'tibâr-ı vücûda verme vücûd
Koma mir'ât-ı dilde jeng ü gubâr
Çeşm-i Hak-bîn-i pür-safâ kesb et
Nice bir gözde perde-i pindâr
Ayn-ı vahdetle kıl cihâna nazar
Bir görünsün gözüne her ne ki var
Bir hakîkatdir ey Sabûhi kamu

Levha: Soyağacı ve Tarikat Silsilesi
(Baki Baykara Koleksiyonu)

Aks-i mir'ât-ı dîde vü dîdâr
Aşk u ma'şûk u âşık oldu yâr
Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr[144]

II

Aşk çün perdeden ayân oldu
Mâsivâ-yı Hüdâ nihân oldu
Çekdi uşşâkı mülk-i ıtlâka
Aşk minhâc-ı âşıkân oldu
Dîde-i âşıkın ziyâsı aşk
Hüsn-i dilberde aşk ân oldu
Tâ bilindi hakîkat-i eşyâ
Her varak defter-i beyân oldu
Zerre mihr-i cihân-fürûz oldu
Katre ummân-ı bî-kerân oldu
Zerreden tâ varınca hurşîde
Mazhar-ı Zât-ı gaybdân oldu
Erdi Hak'dan nesîm-i vahdet-i Zât
Pîr-i hum-geşte nevcivân oldu
Kâmil oldu tılısm-ı genc-i vücûd
Cism-i hâki karîn-i cân oldu
Nûş edenler Sabûhî câm-ı meyi
Mest ü bî-hûş-ı câvidân oldu
Aşk u ma'şûk u âşık oldu yâr
Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr

III

Eğer esfel eğerçi a'lâdır
Mazhar-ı zât-ı pâk-i Mevlâ'dır
Perde olur eğerçi Zât'a sıfât
Görür ol kimseler ki bînâdır
Vech-i dilber nihândır ahvâlden
Gerçi ol gün gibi hüveydâdır
Kimisini bu hayret almışdır
Kimi bu sûriş ile şeydâdır
Cûy-veş kimi cüst ü cû eyler
Katre iken kimisi deryâdır
Kimi âşık olup kimi ma'şûk
Kimi Mecnûn kimisi Leylâ'dır
Dilberân ol cemâl-i mazhardır
Âşıkân ol cemâle yağmâdır
Gayr yokdur vücûd-ı vâhiddir
Kesrete aldananlar a'mâdır
Zâhiren her biri bir işde velî
Ey Sabûhî kamusu yektâdır

Aşk u ma'şûk u âşık oldu yâr
Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr

IV
Şâh-ı ma'nâ zuhûra çekdi alem
Tutdu kevni sadâ-yı hayl ü haşem
"Küntü kenz"in demi ayân oldu
Kapladı kâinâtı nûr-ı kadem
Nûr u zulmet çü imtizâc etdi
Oldu mir'ât-ı vech-i pâk Âdem
Yetdi vuslat safâsına âşık
Oldu mahrûm olanlar ehl-i harem
Ni'met-i vuslata salâ dendi
Her gedâya erişdi nâz u ni'am
Erişir menzil-i murada yakîn
Şol ki merdâne kor bu yolda kadem
Cür'a-i câm-ı bezm-i vahdetdir
Ehl-i aşka bu nükte-i mübhem
Bu hakâyıkdan anlamaz münkîr
Diyebilmez nedir dem-i Hâtem
Ben Sabûhî anınla bînâyem
Kanda baksam anı görür dîdem
Aşk u ma'şûk u âşık oldu yâr
Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr

V
Sâlik isen tarîk-i vahdete ger
Dâmen-i aşkı tut odur rehber
Kime sunulsa sâgarı aşkın
Anı mest-i cemâl-i dilber eder
Aşkdır bir muhît-i a'zam kim
Anın emvâcıdır nukûş u suver
Aşk bir zâtdır velî her dem
Niçe bin kesret ile cilve eder
Gâh îmân olur gehî inkâr
Gâh Birâhim olur ü gâh Âzer
Gâh derviş olur gehî sultân
Gâh Dârâ olur geh İskender
Gâh envâr-ı Ahmed-i Ümmî
Gâh esrâr-ı sîne-i Haydar
Gâh olur nâtık-ı sühan-ârâ
Gâh nutk-ı Sabûhi-i kemter
Görmege her libâs ile anı
Ey Sabûhî kanı bir ehl-i nazar
Aşk u ma'şûk u âşık oldu yâr
Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr[145]

Gazel
Ey gönül sûreti ko sîrete gel cân taleb et
Aşk bahrine dalıp gevher-i irfân taleb et
Gezme beyhûde hevâyile geçirme ömrün
Ehl-i irfâna eriş kâmil-i insân taleb et
Künc-i gamda koma Ya'kûb-ı dili zâr u hazîn
Mısr-ı tende yürü var Yusuf-ı Ken'ân taleb et
Kande baksan anı gör her kimi bilsen anı bil
Kande varsan ana var dergeh-i sultân taleb et
Cism-i zulmâtı olur perde-i ser-çeşme-i cân
Sen bu zulmetde dilâ çeşme-i hayvân taleb et
Sûrete bakılmakla ma'nî bulunmaz zâhid
Ol büt-i saf-deri gör himmet-i merdân taleb et
Ehl-i dil ârif olup cenneti dîdâra değiş
Demezem tâatile ravza-i Rıdvân taleb et
Sûretin turma hazef-pârelerin eyle şikest
La'l-i zî-kıymet-i irfâna yetiş kân taleb et
Gayr-bîn olsa nazar andan edip kat'-ı nazar
Çeşm-i hak-bîn ile ol rü'yet-i cânân taleb et
Niçe bir bağlaya inkâr ipi esfelde seni
Kat' edip ol reseni rütbe-i şâhân taleb et
Ehl-i inkâr ile yâr olma Sabûhî zinhâr
Etme İblîs'e nazar sûret-i Rahmân taleb et[146]

Gazel
Sakın ey gamzesi kâtil gözü mekkâre sakın
Zulm ü cevr eyleme uşşâk-ı dil-efgâre sakın
Sakın ağyâr-ı siyeh-rûyile olma hem-dem
Zâğlar konmasın ol gülşen-i bî-hâre sakın
Sakın erbâb-ı hased sözüne tutma kulağın
Verme ruhsat meded ağyâr-ı sitem-kâre sakın
Sakın erbâb-ı gamın nâle-i dil-sûzundan
Sakın âh eylemesin âşık-ı bî-çâre sakın
Sakın ağlatma Sabûhî kulunu sultânım
Eser-i âh erer ol rûy-ı pür-envâre sakın[147]

5. Ebûbekir Dede, Kehhâlzâde (ö. 1059-1077/1649-1667)
(Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Şeyhi, Mesnevîhân)

İstanbul'da Kehhâlzâde diye ünlü bir âileye mensup olan Ebûbekir Dede'nin doğum tarihi bilinmemektedir. Sâkıb Dede'nin kaydettiğine göre Ebûbekir Dede, önceleri "Ulemâ-yı Devlet-i İlmiyye-i Osmaniyye" iken makam ve itibarın yanı sıra evlad, abâ ve ecdâdını; hatta evini barkını terk ederek Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden ve zamanın kutbu kabul edilen Doğânî Ahmed Dede'ye intisap edip Mevlevîliğe girmiştir. Ebûbekir Dede, şeyhinin ve-

fatından sonra Konya'ya giderek Mevlânâ Âsitânesi'nde Ebûbekir Çelebi'nin hizmetinde bulunmuş ve aynı zamanda Şems-i Tebrîzî Dergâhı'nda mesnevîhânlık yaparak emsalleri arasında seçkin bir yer edinmiştir. Daha sonra Ebûbekir Çelebi tarafından Bağdat Mevlevîhânesi şeyhliğine atanmış, oranın havasının mizacına müsait olmaması gerekçesiyle İstanbul'a gitmek istediğini belirterek buradaki görevinden istifa etmiş, bilâhare Afyonkarahisar Mevlevîhânesi Şeyhi Ârif-i Sâlis Mehmed Çelebi Efendi'nin 1047/1637 yılında Konya Mevlevîhânesi postnişînliğine atanması üzerine, onun yerine Ebûbekir Dede dergâhın sekizinci şeyhi olarak tâyin edilmiştir. Yusuf İlgar'ın 502 numaralı Afyon Şer'iyye Sicilleri'nden hareketle bildirdiğine göre Ebûbekir Dede'nin 1059/1649 yılında hâlen dergâhın şeyhliğini yürütmekte olduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda vefat tarihi bildirilmeyen Ebûbekir Dede'den sonra dergâhın şeyhliğine müritlerinden Kûçek Mustafa Dede (ö. 1115/1703) atanmıştır. Aynı zamanda mûsikişinas bir zât olan Kûçek Mustafa Dede, çilesini de kendisinden hayli istifade ettiği Ebûbekir Dede zamında tamamlamış olmalıdır.[148]

Yukarıda da değinildiği üzere Ebûbekir Dede, 1059/1649'da hâlâ şeyh olarak göründüğüne göre, aynı zamanda on sekiz yıl sürdüğü belirtilen tekkelerin yasaklandığı 1077/1667-1095/1684 arası yılların da Kûçek Mustafa Dede'nin şeyhlik dönemine rast geldiği dikkate alınır ise Ebûbekir Dede'nin vefat ettiği tarihin, 1059-1077/1649-1667 arasında bir tarih olabileceğini düşünmek mâkul görünmektedir. İlgar'ın tespitine göre Kûçek Mustafa Dede, vefat ettiği tahmin edilen 1703 yılı başlarına kadar da şeyhlik görevini sürdürmüştür.[149]

Sâkıb Dede, "tüm faziletleri, övülecek haslet ve tavırları üzerinde toplamış son derece değerli bir zât, maârif mâdeni ve latîfeler mahzeni" olarak tanıttığı Ebûbekir Dede için eserinde yaklaşık dört sayfa ayırmış, aynı zamanda bu fazilet ve değerine işaret eden birçok rivâyete ve nakle yer vermiştir.[150] Yine Sâkıb Dede, onun İstanbul'a gitmek istemesine rağmen Karahisar Mevlevîhânesi şeyhliği döneminde hayatından hayli memnun olduğunu, bir başka şehirde olan annesini de yanına aldırdığını; hatta evlenmesi yolunda annesinin yaptığı ısrarlı teklifleri geri çevirdiğini ve mânevî evlâtları olarak gördüğü müritlerinin eğitimiyle ilgilenmekten büyük bir zevk duyduğunu, buradaki meşîhat yıllarının oldukça verimli olup müritlerinden bir çoğunun da meşîhat imtiyâzıyla berhurdâr olduklarını belirtmiştir.[151]

6. İsmetî Mehmed Efendi (ö. 1076/1665)

(Şair, Kazasker, Müderris)

1020-1022/1611-1613 yılları arasında İstanbul'da doğduğu tahmin edilen İsmetî'nin asıl adı Mehmed olup babası Sultan I. Mustafa devri meşâyihinden Şeyh Fazlullah Efendi, dedesi ise ünlü âlimlerden Birgili/Birgivî Şeyh Mehmed Efendi'dir. Yetiştirdiği âlimlerle ünlü olan âile ortamından hayli faydalanan ve ilk bilgilerini babasından öğrenen İsmetî, döneminin önde gelen âlimlerinden de dersler almak sûretiyle iyi bir tahsil görmüştür. Hatta

Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi'nin daha ilk meşîhat yıllarında onun hizmetinde bulunmak sûretiyle takdirini kazanmış ve kendisinden ders almış olan İsmetî Mehmed Efendi, tahsilinin ardından müderrislik mesleğine adım atmış; ancak bazı cahil kişilerin kendisine üstünlük taslamalarından gücenmesi ve ilerlemesini engellemeye yönelik haberlerin baskısından bunalması sonucunda, hayli kısa süren bu ilk müderrislik görevinden ayrılmış ve Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Doğânî Ahmed Dede'ye intisap edip Mevlevîliğe girmiştir. Bu dergâhta sikke giyip semâ meşk ettikten ve bir süre kaldıktan sonra, Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi'nin tekrar şeyhülislâm olması üzerine İsmetî de yeniden müderrislik mesleğine dönmüştür. İsmetî, sırasıyla 1037 Rebîülevvelinde (Kasım-Aralık 1627) Zekeriyyâzâde Yahyâ Efendi, 1040 Zilkâdesinde (Haziran 1631) Siyavuş Paşa Sultanî, 1042 Ramazanında (Mart-Nisan 1633) Sahn, 1044 Saferinde (Temmuz-Ağustos 1634) Kalenderhâne ve 1048 Muharreminde (Mayıs-Haziran 1638) Vâlide Sultan medreselerine tâyin olunmuştur.[152]

İsmetî, 1049/1640 yılında kadılık mesleğine geçmiş ve sırasıyla 1049 Şevvalinde (Ocak-Şubat 1640) Şam, 1054 Zilkâdesinde (Aralık-Ocak 1644-1645) Bursa, 1055 Recebinde (Ağustos-Eylül 1645) İzmir, 1057 Recebinde (Ağustos 1647) Eyüp, 1059 Recebinde (Temmuz-Ağustos 1649) Galata, 1062 Ramazanında (Ağustos-Eylül 1652) İstanbul ve 1062 Şevvalinde (Eylül-Ekim 1652) Selânik kadılıklarında bulunmuştur.[153] 1067 Ramazanında (Haziran-Temmuz 1657) Anadolu; 1069 Rebîülevvelinde (Kasım-Aralık 1658) birinci kez, 1074 Muharreminde (Ağustos-Eylül 1663) ise ikinci kez olmak üzere Rumeli kazaskerliğine getirilmiş olan İsmetî, bu son görevinde iken 1075 Ramazanında (Mart-Nisan 1665) emekli olmuştur.[154]

İsmetî Mehmed Efendi, emekliliğinden birkaç ay sonra, 12 Safer 1076 (24 Ağustos 1665) tarihinde Kanlıca'daki yalısında vefat etmiş ve cenâze namazı Eyüp Sultan Câmii'nde kılındıktan sonra Edirnekapı dışındaki Sırt Tekye karşısında bulunan mezarlığa defn edilmiştir. Vefâtına, dönemin şairlerinden Nazmi tarafından ve "Ben dahi Nazmî dedim târîhin/İsmetî'nin cây-ı Adn ola yeri" mısralarıyla biten sekiz beyitlik bir tarih kıt'ası yazılmış; Sîmkeşzâde Feyzî Hasan Efendi tarafından söylenmiş olan tarih kıt'ası ise aynı zamanda mezar taşına nakşedilmiştir:

Kıt'a

Ma'den-i fazl u ma'ârif ibn-i ibn-i Birgili
İsmetî merhûma fazlından ede rahmet İlâh
Fevtinin Feyzî duâ ile dedim târîhini
Ede Bârî İsmetî'ye cây-ı Adn'i cilve-gâh[155]

Kaynakların belirttiğine göre "iyi huylu, güzel ahlâklı, zeki, nazik ve hoşsohbet" bir kişiliğe sahip olan ve Safâyî'nin kendisini "mecmau'l-bahreyn-i kemâl" olarak niteleyip bilgi ve kültür bakımından zamanında tek olduğunu belirttiği İsmetî Efendi, devrinde herkesten saygı gören, adına birçok

kasîdeler söylenen ve şiirlerine gazeller yazılmış olan bir şahsiyettir. Özellikle kazaskerlik dönemlerinde konağında düzenlediği toplantılara katılmak, devrin âlim ve şairlerince ayrı bir iftihar vesilesi olarak değerlendirilmiştir. Temkinli ve vakûr kişiliği yanında, güçlü ilim adamlığı yönüyle de dâimâ takdir edilen İsmetî, âlimlerin ikiye ayrıldığı ve son derece tatsız olayların yaşandığı günlerde de tarafsızlığını korumuş, IV. Mehmed'in saltanat yıllarında çıkan sipâhi ve yeniçeri ayaklanmalarının büyümesini önlemiş, yaptığı etkili konuşmalarıyla isyancıları isteklerinden vazgeçirmeyi başarmıştır.[156]

Aynı zamanda 17. yüzyılın tanınmış şairlerinden biri olan İsmetî, çok az şiir kaleme almış isimlerden biridir. Altmış sekiz beyitten oluşan ve Rızâyî Efendi'ye nazîre olarak kaleme aldığı ilk na'tı dışındaki şiirleri kısa kıt'alar ve gazellerden oluşmaktadır. Dîvânçesi gözden geçirildiğinde sayıdan çok değer ve güzelliğe önem veren, az; fakat itinâlı söylemek isteyen bir şair olduğu görülür. Bu nedenle beyitleri üzerinde fazlaca durmuş son derece güzel teşbihler ve ince hayaller bulmak gayretinde olmuştur. Aynı zamanda sağlam ve temiz bir dile sahip olan, Güftî tarafından "nükte okulunun hocası ve şairler sultanı" olarak nitelenen şairin üslûbu da dönemi şairlerine göre hayli sâde ve akıcıdır. 17. yüzyılın Şeyhülislâm Yahyâ, Bahâî, Nâilî ve Neşâtî gibi birçok ünlü şairi tarafından gazellerine nazîreler yazılmış olan İsmetî'nin şiirlerinde tasavvuf düşüncesine yer vermediği görülür. O daha ziyâde rind ve Kalender-meşrep bir tavrı benimsemiş, zevk ehli, ince ve duygulu bir şair ve sohbet adamı olarak yaşamış, günlük hayattaki bu tavır ve yaklaşımını şiirlerine de yansıtmıştır. Tüm bu özelliklerinden hareketle İsmetî'yi, Şeyhülislâm Yahyâ ve Şeyhülislâm Bahâî çizgisinde başarılı bir şair olarak değerlendirmek mümkündür.[157]

Eserleri

1. *Dîvânçe*. Yedi yüz bir beyitten oluşan bu küçük eserin sadece İstanbul kütüphanelerinde on dört yazma nüshası bulunmaktadır. İlk olarak 1291 yılında İstanbul'da basılan dîvânçe, Halûk İpekten'in belirttiğine göre hem çok eksik, hem de yanlışlarla doludur. Eser daha sonra Halûk İpekten tarafından dokuz nüshası karşılaştırılmak sûretiyle yayımlanmıştır (bk. Halûk İpekten, *İsmetî Dîvânı,* Atatürk Ü Yay. Ankara 1974). Eserin bu neşrinde 1 adet münâcât, 2 adet na't, 2 adet methiye, 2 adet tarih, 113 adet gazel, 3 adet nazm, 1 adet kıt'a, 3 adet rubâi ve 12 adet matla-müfred bulunmaktadır.[158]

2. *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye Tercümesi*. İsmetî'nin bu eseri, dedesi Mehmed Birgivî'nin *et-Tarîkatü'l-Muhammediyye* adlı eserinin Türkçe mensur bir tercümesinden oluşmaktadır. Şeyhî ve Safâyî'nin belirttiklerine göre "inşâsı hûb ve elfâzı merğûb" bir eserdir. [159]

İsmetî Mehmed Efendi'nin bunlar dışında fıkha dâir bazı ta'lîkatı ve çeşitli yazma mecmualarda rastlanan mektupları, Arapça birkaç şiiri ve bir takrîzi bulunmaktadır. *İsâzâde Tarihi* adlı eserde İsmetî'nin *Tevârih-i Devlet-i Aliyye* adlı bir eseri olduğu belirtilmekle birlikte, henüz bir nüshasına rastlanmamıştır.[160]

Şiirlerinden Örnekler

Na‘t
Sadr-ı bedr-i kâinât hayrü'l-verâ
Server-i hayl-i rüsül şemsü'd-duhâ
Dönmez idi böyle fânûs-ı felek
Şems-i zâtın olmasa nûru duhâ
Reh-nümâ oldun gelip güm-rehlere
Râh-ı Hakk'a eyleyip çün ihtidâ
Pes güzîde olduğıçün cümleden
Nâmını kıldı senin Hak Mustafâ
Kıl şefâ‘at İsmetî-i âcize
Ey şefî‘ül-müznibîn rûz-ı cezâ[161]

Gazel
Ederdi merhamet ol gamze-kâr-ı nâz bana
Vereydi baht eğer ruhsat-ı niyâz bana
Zebân-ı lâlimi bîgâne-i niyâz etdi
Cefâlar eyledi bu çarh-ı hîle-bâz bana
Neden bilirdi dil âyîn-i bezm-i dil-dârı
Açılmasaydı eğer perde-dâr-ı râz bana
Nigâh-ı mihr ü vefâ zanneder gören ammâ
Ne gûşeler eder ol çeşm-i fitne-sâz bana
Henûz İsmetiyâ mest-i câm-ı pîşînim
Neler sunar dahi sâkî-i dil-nevâz bana[162]

Gazel
Rindin hemîşe nâle vü âhı nihân olur
Bir şâhdır ki ceyş ü sipâhı nihân olur
Sanman zemîn-i aşkı ki bî-berk ü sâz ola
Bir deştdir ki mihr-i giyâhı nihân olur
Bir bî-karâr devlete benzer hayâl-i yâr
Gâhî görünse dîdeye gâhî nihân olur
Kim kasd ederse bakmağa hûrşîd-i tal‘ata
Gözden perî-misâl nigâhı nihân olur
Güm-nâm eder cihânda hemân zevki İsmetî
Halkın yanında cümle günâhı nihân olur[163]

Gazel
Geldikde hatın âşıkına nâz edemezsin
Mânend-i Hümâ evcde pervâz edemezsin
Gâhî eğilip gûşuna der ol hat-ı nev-hîz
Şimdengerü sen şîveye âğâz edemezsin
Bu tarz-ı bed-âheng-i dil-âzâr ile ey dil
Bu bâğda bir bülbülü dem-sâz edemezsin

Kendin yenemezsin bilirim meşrebin ey dil
Nûş-ı meye âğâz idicek az edemezsin
Sad rıtl-ı girân olsa çeker İsmeti-i zâr
Sâkî sen anı mest-i ser-endâz edemezsin[164]

Kıt'a
Hak eyleye Sultan-ı cihân Hân-ı Murad'ın
Hemvâre çerâğ-ı gül-i ikbâlini rûşen
Bağdâd'ı yine kuvvet ile eyledi teshîr
Bir küşte olup kahrı ile devlet-i düşmen
Sebt eylemeğe vakt-i saîdin bu cihâdın
Feyz ister iken İsmetiyâ fazl-ı Hüdâ'dan
Tebrîk-i gazâ eyleyip ol zıll-i İlâh'a
Hâtif dedi târîhini fethin müteyemmen[165]

7. Câmi Ahmed Dede (ö. 1077/1666-1667)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 4. Şeyhi)

Kaynaklarda doğum tarihi belirtilmeyen ve İstanbul'un Yedikule semtinde doğduğu kaydedilen Câmi Ahmed Dede, ilim tahsilinde bulunarak akranları arasında seçkin bir yer edinmiştir.[166] Sâkıb Dede ile Sahîh Ahmed Dede'nin Dîvân-ı Hümâyûn hocalarından olduğunu bildirdiği babasının vefatının ardından ve Sahîh Ahmed Dede'nin "bu sâlde" diyerek belirttiğine göre Câmi Ahmed Dede, 1048/1638-1639'da Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Sabûhî Ahmed Dede'ye intisap ederek müridi ve kıraatcısı olmuş, sekiz yıl hizmetinde bulunmuştur.[167]

Sahîh Ahmed Dede'nin Hacı Ahmed Dede olarak andığı Câmi Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*'de kaydedildiğine göre şeyhinin vefatı üzerine, Konya'da postnişîn olan Çelebi Pîr Hüseyin Efendi'nin verdiği meşîhatnâme ile 1058/1648-1649 tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne postnişîn tâyin edilmiş ve bu dergâhın dördüncü şeyhi olarak yirmi yıl hizmet etmiştir.[168] Câmi Ahmed Dede, bu görevini sürdürmekte iken 1077/1666-1667 yılında hacca gitmiş,[169] hac dönüşünde Medîne-i Münevvere'ye uğramış; Şeyhî Mehmed Efendi, Hüseyin Ayvansarâyî, Mehmed Tevfîk Efendi ve Zâkir Şükrü Efendi'ye göre 1078/1667-1668; Uşşâkîzâde'ye göre ise 1082/1671-1672 tarihinde bu şehirde vefat etmiş ve burada defn olunmuş; Sâkıb Dede, Sahîh Ahmed Dede, Mehmed Süreyyâ ve Hüseyin Vassâf'a göre ise İstanbul'a dönmüş ve burada vefat etmiştir[170]. Uşşâkîzâde ve Şeyhî ayrıca onun medfeninin Medîne-i Münevvere'de İbn-i Abbâs (r.a.) civarında bulunduğunu belirtmiştir. Câmi Ahmed Dede'nin 1077/1666-1667'de vefat ettiğini belirten Sahîh Ahmed Dede, *Defter-i Dervîşân*'da da kaydedildiği üzere onun kabrinin, Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde ve selefi Sabûhî Ahmed Dede merhûmun civarında bulunduğunu belirtmektedir.[171]

Mehmed Ziyâ ise benzerine Sâkıb Dede'de rastladığımız şekilde, Câmi Ahmed Dede'nin Kārî Ahmed Dede'yi yerine vekil bırakarak seyahata çıkıp önce Konya'ya gittiğini ve Hz. Mevlânâ'yı ziyaret ettiğini, oradan Hicaz'a giderek haccı edâ ettiğini, bilâhare yanındaki dervişlerle birlikte Şam ve Mısır'da bulunan mukaddes yerleri ziyaret ederek İstanbul'a döndüğünü kaydetmekte, ayrıca Ayvansarâyî'nin onun hac dönüşü Medîne'de vefat ettiğini yazdığını belirtmekte; ancak Ayvansarâyî'den farklı olarak vefat tarihini, 1082/1671-1672 şeklinde bildirmektedir.[172]

Haccı îfâ etmesinin ardından Hacı Ahmed Dede diye ünlenen Câmi Ahmed Dede'nin vefatıyla boşalan Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine, yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre vekili, aynı zamanda *Mesnevî* okuyucusu ve yirmi yıl hizmetinde bulunmuş olan Kārî Ahmed Dede tâyin edilmiştir.[173]

Ekrem Işın'ın, "Sabûhî Ahmed Dede ile başlayan Bektâşî-Melâmî-meşrep Mevlevîlik anlayışı, onun meşîhat döneminde giderek yoğunlaşan bir şekilde sürer",[174] değerlendirmesinde bulunmasına; benzer bir değerlendirmeye yer veren Hasan Özönder'in de, şeyhi Sabûhî Dede'nin etkisiyle Melâmî-meşrep bir kişiliğe büründüğünü ve onun zamanında Mevlevîliğe "Melâmî" duygu ve etkisinin sirâyet ettiğini[175] belirtmesine rağmen, Uşşâkîzâde ve Şeyhî Mehmed Efendi, Câmi Ahmed Dede'nin "kemâl-i salâh ile meşhûr, muttakî, âbid, müteşerrî' ve zâhid" olduğunu,[176] Mehmed Ziyâ ve Hüseyin Vassâf ise "Şeriat âdâbını, tarîkat merâsim ve erkânını muhâfaza eden kâmil bir şeyh ve üstat bir edib" olup Farsça şiirlerinin bulunduğunu belirtmek sûretiyle aşağıdaki Farsça kıt'asını örnek olarak vermişlerdir:

Kıt'a
Hac ziyâret kerden-i hâne büved
Hacc-ı Rabbü'l-beyt merdâne büved
Kâbe-i merdân ne ez âb u gil est
Tâlib-i dil şüv ki Beytullah dil est
Kıble-i ârif büved nûr-ı visâl
Kıble-i akl-ı mufelsif şüd hayâl
Kıble-i ma'nî-verân sabr u direng
Kıble-i sûret-perestân nefs ü seng[177]

Mehmed Ziyâ, yukarıdaki bilgilerin yanı sıra Câmi Ahmed Dede için ayrıca, "Câmi Ahmed Dede hazretleri, Kalender-meşrep, rindâne-tabiat bir derviş-i Haydar-sîret olduğundan, temâşâ-yı tabiattan büyük bir zevk alır, neş'e-yâb olurdu…" tespitine yer vermekte; hatta kendisi hakkında bazı dedikodularda bulunanları kast etmek sûretiyle, "Biz câm-ı sabûhu Pîr-i Sabûhî elinden çektik, âhir-i ömre değin neş'e ve neşât ve hoş ayş ile imrâr-ı hayât etmek isteriz, güft ü şinîdden pervâmız yoktur" dediğini kaydetmektedir.[178]

Dönemin ünlü mûsikişinaslarından, aynı zamanda Türk mûsikisinin önde gelen birkaç isminden birisi olan Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi de Câmi Ahmed Dede'nin müritleri arasında gösterilmektedir.[179]

8. Kãrî Ahmed Dede (ö. 1090/1679)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 5. Şeyhi)

Kãrî Ahmed Dede, Uşşâkîzâde, Şeyhî Mehmed Efendi, Mehmed Tevfîk Efendi ve Mehmed Süreyyâ'ya göre Rumeli'de "Ergiri" isimli bir kasabadandır.[180] Sâkıb Dede, Sahîh Ahmed Dede, Mehmed Ziyâ'ya ve Hüseyin Vassâf'a göre ise Kastamonulu ve meşâyih-i sûfiyye-i Halvetiyye'den bir zâtın oğludur.[181] Şeyhî Mehmed Efendi'nin bildirdiğine göre önce sipâhiyân zümresine katılmış, bilâhare ilim tahsil etmiş, daha sonra Cenâb-ı Hakk'ın yardımı ve Mevlânâ hazretlerinin de himmetiyle Konya'ya giderek burada çelebilik makamında bulunan Ârif Mehmed Efendi'ye intisap etmiştir.[182] Bir müddet hizmetinde bulunduktan sonra İstanbul'a, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gelerek Sabûhî Ahmed Dede'ye hizmetle tekmîl-i tarîkat eden Ahmed Dede, onun vefatının ardından halîfesi olan Câmi Ahmed Dede'den feyz almış ve onun *Mesnevî* okuyuculuğuna getirilmiş; hatta bu yüzden "Kãrî Ahmed Dede" diye anılır olmuştur.[183]

Sâkıb Dede'nin kaydettiğine göre ise Kãrî Ahmed Dede, zâhirî ilimleri tahsil etmesinin akabinde âilesinin bağlı olduğu tarîkata girmiş, bir müddet şeyhine hizmette bulunup özellikle tasavvuf kitaplarıyla meşgul olmuş, ardından seyahate çıkarak önce Mevlânâ hazretlerini ziyaret etmiş, bilâhare İstanbul'a giderek bir müddet Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kalmış, burada iken birtakım sıkıntılı mânevî hâller yaşadıktan sonra Câmi Ahmed Dede'den feyz almak sûretiyle âdetâ şifâ bulmuş ve ona intisap ederek hizmetine girmiştir.[184]

Kısmen benzer bilgilere yer veren Mehmed Ziyâ'ya göre ise Kãrî Ahmed Dede, ilim tahsilinin ardından âilesininde de etkisiyle tasavvuf yoluna girmiş, İslâm felsefesi hakkında hayli eser okuyup araştırmalarda bulunmuş ve bir mürşit arayışı içinde İstanbul'a gelmek sûretiyle burada biraz kalmış, ardından da Sofya'ya giderek ora dergâhında bir süre oturmuştur. Akabinde tekrar İstanbul'a dönen Kãrî Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Câmi Ahmed Dede'ye intisap etmiştir.[185]

Kãrî Ahmed Dede, şeyhi Câmi Ahmed Dede'nin vefat etmesinin ardından Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiş, meşîhatnâmesini ise Konya'da seccâdenişîn olan Çelebi Pîr Hüseyin Efendi göndermiştir.[186]

Sâkıb Dede, Kãrî Ahmed Dede'nin meşîhate tâyini çerçevesinde, Şeyhî'nin Nâci Ahmed Dede'nin meşîhati çerçevesinde benzer bir şeklini dile getirdiği; Mehmed Ziyâ'nın ise büyük oranda Sâkıb Dede'nin anlattığı şekilde kaydettiği şu rivâyete yer vermektedir. Sâkıb Dede'nin aktardığına göre, dergâh şeyhliğine kimin atanacağı hususunda ihvân ve dervişân arasında görüş ayrılığı meydana gelmiş, dervişler Kãrî Ahmed Dede'nin, aralarında ricâl-i devletten kişilerin de bulunduğu bir grup ise Şeyh İsmail Merkezî[187]'nin postnişîn tâyin edilmesi için Konya çelebilik makamından ricâda bulunmuşlardır. Bunun üzerine Çelebi Hüseyin Efendi ilk önce Şeyh İsmail Merkezî adına meşîhatnâme düzenlemişken, bir gece sonra yaşadığı bazı rûhânî hâllerin etkisiyle, bir meşîhatnâme de Kãrî Ahmed Dede adına düzenleyerek ikisini bir

dervişe teslim etmiş ve ilk meşîhatnâmeyi İsmail Merkezî Efendi'ye, lüzum ederse ikinci meşîhatnâmeyi de Kãrî Ahmed Dede'ye vermesini tenbihlemiştir. Derviş, tenbihe uygun bir şekilde ilk meşîhatnâmeyi ikindi vakti İsmail Merkezî Efendi'ye ulaştırmış; hatta bu durum Karî Ahmed Dede'nin şeyh olmasını arzu eden dervişler arasında hüzne ve ümitsizliğe kapılmalarına yol açmıştır. İsmail Efendi, meşîhat makamına varmak için ertesi sabah yola çıkmaya niyet etmiş; ancak o gece kalp krizi geçirmek sûretiyle vefat edince bu arzusu gerçekleşememiştir. Bunun üzerine dervişler, Kãrî Ahmed Dede'nin tâyin edilmesi için teşebbüste bulunmaya hazırlanırken, Konya'dan gelen derviş, Çelebi Hüseyin Efendi'nin tenbihini hatırlamış ve yanında getirdiği; ancak içeriğinden haberdar olmadığı ikinci meşîhatnâmeyi Kãrî Ahmed Dede'ye teslim etmiş, zarf açılıp okunduğunda ise dedenin dergâh şeyhliğine atandığı görülmüştür. Kãrî Ahmed Dede'nin, yedi Ahmed'in beşincisi olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmesi, cümle ihvân ve dervişân arasında büyük bir sevince yol açmıştır.[188] Bu konuyla ilgili olmak üzere Sahîh Ahmed Dede ise Câmi Ahmed Dede'nin kendi terbiye ettiği, yirmi yıl hizmetinde bulunmuş ve aynı zamanda kãrîsi olan Kãrî Ahmed Dede'nin, Çelebi Pîr Hüseyin Efendi tarafından gönderilen meşîhatnâme ile dergâhın beşinci şeyhi olarak tâyin edildiğini, Şeyh İsmail Merkezî'nin vefat ettiğini ve menkıbesinin bilindiğini belirtmekle yetinmiştir.[189]

Kãrî Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre on üç yıl meşîhat hizmetinde bulunduktan sonra,[190] "*Mürşid-i sâhib-himmet*" terkibinin karşılığı olan 1090/1679 yılında vefat ederek mevlevîhânede türbede, kıble duvarına yakın, Çelebi Mehmed Dede'nin mezarının ayak ucuna defn edilmiş,[191] dergâhın postnişînliğine ise Nâci Ahmed Dede tâyin edilmiştir.[192]

Kãrî Ahmed Dede'nin vefatı üzerine, zamanın şairlerinden Zeki Ali Efendi, "Kutb-ı pâk Ahmed Dede rûhuna oku Fâtiha" mısraını tarih düşürmüş[193]; Nazima isminde bir şair ise aşağıdaki tarih kıt'asını kaleme almıştır:

Kıt'a

Urûc etdi semâya rûh-ı Dervîş Ahmed-i kemâl
Ede Mevlâ makâmın şâhsâr-ı nahl-ı Tûbâ'da
Nazîmâ rûh-ı Mevlânâ edip himmet dedim târîh
Ola Ahmed Dede devrânı dâim arş-ı Mevlâ'da[194]

Mehmed Ziyâ ve Ayvansarâyî'de ayrıca şairi belirtilmeyen "Göçdü bin doksanda âlemden azîz Ahmed Dede" mısraı kayıtlıdır.[195]

Kaynaklarda Kãrî Ahmed Dede'nin "ârif, fâzıl, *Mesnevî*'nin hakîkatlerine ve inceliklerine vâkıf kâmil bir şeyh" olup inzivâya meyilli olduğu, otuz seneden fazla bir zaman Cuma namazı ve Eyüp Sultan ziyareti dışında mevlevîhâneden dışarı çıkmadığı, âdetâ şehre ayak basmadığı, sürekli ilmî tetkiklerle meşgul olduğu kaydedilmekte, ayrıca Sultan IV. Murad'ın zaman zaman dergâha gelmek sûretiyle kendisini ziyaret ettiği, Sultan IV. Mehmed'in de kendisini

I96I yılında çıkan yangın sonrası Mevlevihanenin bahçesi

(I963 Eski Eserleri Koruma Encümeni Dosyası),(Nesligül Ünal, Yenikapı Mevlevihanesi ve Harem Konağı, Yüksek Lisans Tezi, 2007'den)

Mevlevihane Kütüphanesi ve bitişik türbe bölümü

(Nesligül Ünal,Yenikapı Mevlevihanesi ve Harem Konağı, Yüksek Lisans Tezi, 2007'den)

defalarca saraya dâvet etmesine karşın onun bu dâvetleri ârifâne bir şekilde reddedip, saraydan kendisi için gönderilen ve bir kısmı nakit olan değerli hediyeleri de dervişler ile fakir fukarâya dağıttığı; hatta bu yüzden "Ebu'l-fukarâ" ve "hâdimü'-l fukarâ" şeklinde anıldığı belirtilmektedir.[196]

Sadrâzam Köprülü Mehmed Paşa'nın kardeşi Hasan Ağa, Kârî Ahmed Dede'nin bağlılarındandır. Hasan Ağa'nın, Amcazâde Hüseyin Paşa diye bilinen ve bilâhare vezirlikte de bulunmuş olan oğlu ilk dönemlerde tarîkata karşı son derece ön yargılı ve soğuk davranırken, Kârî Ahmed Dede'de gördüğü feyiz ve fazilet dolayısıyla kendisine hayran olmuş ve dervişleri arasına katılmıştır. Bu zât daha sonra Hz. Mevlânâ'nın türbesinin bulunduğu Kubbe-i Hadrâ'yı yenilemiş ve Mevlânâ kürsüsünü tamir ettirmiştir.[197] Mevlevî tarîkatının önemli isimlerinden biri olan Enis Receb Dede (ö. 1147/1734) de Kârî Ahmed Dede'nin hizmetinde bulunup, halîfeliğine lâyık olmuş önde gelen şahsiyetlerdendir.[198]

Mehmed Tevfîk Efendi, Kârî Ahmed Dede'nin bir miktar şiirinin olduğunu bildirmekle yetinmiş ve örnek vermemiştir.[199]

9. Feyzî Hasan Efendi, Sîmkeşzâde (ö. 1102/1690)
(Emir Buhârî Tekkesi Şeyhi, Şair)

1036/1626-1627'de İstanbul'da doğan Feyzî'nin asıl adı Hasan'dır. Babası ser-sîmkeşân Mehmed Ağa'dır. Sîmkeşhânede gümüş ve altın tel çekme işi ile uğraşan zanaatkâr bir âileye mensup olduğu için Sîmkeşzâde yahut Sîmkeş Hasan Efendi diye meşhur olmuştur.[200]

İlk zamanlar babasından sîmkeşlik mesleğini öğrenen Feyzî, aynı zamanda 17. yüzyılın ünlü âlimlerinden ve *Vekâyiü'l-Fudalâ* yazarı olan oğlu Şeyhî Mehmed Efendi'nin bildirdiğine göre, on sekiz yaşına geldiğinde Halvetî şeyhlerinden Abdülahad Nûri Efendi'ye intisap etmiş ve ondan tarîkat âdâbının yanı sıra hakîkat sırlarını da tahsil ederek irfân sahibi bir zât hâline gelmiştir. Feyzî, bir müddet şeyhinin hânesinde kethüdâlık hizmetinde bulunmuş; hatta bir zaman zâviyede hücrenişîn ve Bülbülcüzâde Abdülkerim Efendi yerine "ser-tarîk-i fukarâ" olmuştur[201].

Feyzî, ayrıca Fâzıl Monla Çelebi, dersiâm Sâlih Efendi ve Bıçakçı Mehmed Efendi gibi hocalardan ders almış, ayrıca Nakîbüleşrâf Kudsîzâde Şeyh Mehmed Efendi'den mülâzim olmuş ve bir müddet sonra da kırk akçe ile müderrisliğe başlamıştır. Bir süre sonra azledilen Feyzî, bu kez vaaz ve nasîhat sahasına yönelmiş, şeyhinin yanı sıra Hakîm Çelebi Zâviyesi'nde seccâdenişîn olan Nakşibendiyye şeyhlerinden Bosnevî Şeyh Osman Efendi ile Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Câmi Ahmed Dede'den de icâzet almıştır.[202]

Feyzî Hasan Efendi, İstanbul'da sırasıyla 1062/1651-1652'de Topkapı dışında bulunan Arakıyyeci İbrahim Çavuş Câmii'nde Cuma şeyhi, 1079 Rebîülevvelinde (Ağustos-Eylül 1668) Tophâne'deki Kılıç Ali Paşa Câmii'nde Pazar vâizi, ardından 1086 Şevvalinde ise (Aralık-Ocak 1675-1676) Edirnekapı dışında bulunan ve bir Nakşî dergâhı olan Emir Buhârî Tekkesi'ne şeyh olmuştur.[203]

Halvetîliğin İstanbul'da gelişip yayılmasında da büyük bir rolü olduğu belirtilen Feyzî, Emir Buhârî Tekkesi'ndeki şeyhlik hizmetini sürdürmekte iken, 2 Safer 1102 (5 Kasım 1690) tarihinde ve altmış altı yaşında İstanbul'da vefat etmiş, bir kayda göre postnişîni bulunduğu tekkenin hazîresine, bir diğer kayda göre ise anılan tekkenin karşısında bulunan mezarlığa defn edilmiştir.[204] Vefatına, Rüşdî Ahmed Efendi, mezar taşında da yazılı olduğu bildirilen, şu mısraları tarih düşürmüştür:

Cihândan gidip Şeyh Feyzî Hasan
Edince fezâ-yı Behişti mekân
Dedi hâtif ol demde târîhini
Ola cây-ı Feyzî İlâhî cinân[205]

Hüseyin Vassâf, Ayvansarâyî'den naklen Rüşdî Ahmed Efendi'nin ayrıca şu tarih mısraına yer vermiştir:

İde Feyzî cinânı cây ü me'vâ[206]

Kırk yıl boyunca nefsini tezkiye yanında vaaz, nasihat, hadis ve tefsir gibi ilimlerle meşgul olmuş, son anına kadar insanları maddeten ve mânen aydınlatmak için uğraşmış, görev yaptığı her yerde son derece sevilip sayılmış ve kendisinden dâimâ övgüyle söz edilmiş olan Sîmkeşzâde Feyzî Hasan Efendi, oğlunun ifadesiyle "fazîletiyle meşhûr, güzel ahlâk sahibi, cömert, Arapça'nın yanı sıra Farsça'da da yed-i tûlâ sahibi, nazım ve nesirde üç dilde yazabilecek kadar başarılı bir zât" idi.[207]

Şairlik yönü de bulunan ve Safâyî'nin şiirlerinin "âşıkâne ve sûfiyâne" olduğunu belirttiği, Hüseyin Vassâf'ın ise "Üç dilde şiir ve nesir yazmaya muktedir bir ârif şair" olarak nitendirdiği Feyzî, genç yaşta şiir yazmaya başlamış olup ilk şiirlerinde Şeyhülislâm Zekeriyyâzâde Yahyâ'nın kendisine verdiği "Sîmî" mahlasını, daha sonra ise şeyhi Abdülahad Nûri Efendi'nin bir gün kendisine "Hasan Çelebi, bundan sonra senin mahlasın Feyzî olsun" demek sûretiyle verdiği "Feyzî" mahlasını kullanmıştır. Ali Osman Coşkun'un da belirttiği gibi, şiirlerinde kullandığı dili hayli sâde ve samimi olan Feyzî, hem beşerî hem de tasavvufî aşka yer vermiştir. Bununla birlikte tasavvufî neşvenin hâkim olduğu şiirlerinde didaktik bir söyleyiş kendisini hissettirmekte ve şairlik yanının tasavvufî kişiliğinin gerisinde kaldığı görülmektedir.[208]

Eserleri

1. *Dîvân*. Külliyât hâlindeki tek nüshası İÜ Ktp. TY nr. 428'de kayıtlı olan dîvân üzerinde Ali Osman Coşkun tarafından bir doktora tezi hazırlanmıştır.[209] Bu çalışmaya göre dîvânda üçü na't olmak üzere 25 adet kasîde, 4 adet terkîb-i bend, 1 adet müsemmen, 4 adet müseddes, aralarında Bâkî, Riyâzî ve Nev'î'nin de bulunduğu bazı şairlerin gazellerine yapılmış 27 adet tesdîs, yine aralarında şeyhi Abdülahad Nûri, Sarı Abdullah Efendi, İsmetî

ve Riyâzî'nin de bulunduğu bazı şairlerin gazellerine yapılmış tahmîsler, 355 adet gazel, 24 adet kıt'a, 17 adet rubâi ve 21 adet beyit bulunmaktadır.[210]

2. *Gamze vü Dil*. 1065/1654-1655 yılında yazılmış ve IV. Mehmed'e sunulmuş olan bu eser, klâsik mesnevî tertibine uygun olarak hazırlanmış olup şairin diğer mesnevîleri gibi dinî-tasavvufî ve ahlâkî bir mâhiyete sahiptir. Tamamen Halvetîlik âdâb ve erkânına dâir bilgilere yer verilen; dolayısıyla da anılan tarîkat için önemli bir kaynak durumunda olan bu mesnevî, 2241 beyitten oluşmakta ve dîvân nüshasının da bulunduğu külliyâtın 1b-51b varakları arasında yer almaktadır.[211]

3. *Mi'râc-nâme-i Resûl-i Ekrem*. 1059/1649-1650'de kaleme alınmış olup Hz. Peygamberin mi'râcını anlatmaktadır. 196 beyitten oluşan bu küçük eser, klâsik mesnevî tertibine sahiptir ve külliyâtın 52b-57a varakları arasında yer almaktadır.[212]

4. *Cevab-nâme-i Mevlânâ-yı Mukaddis*. Aynı zamanda Sîmkeşzâde Feyzî'nin şeyhi olan Abdülahad Nûri Efendi'nin Cuma şeyhi olarak yapmış olduğu bir vaazının özeti durumunda olan bu eser, 24 Şevval 1059 (31 Ekim 1649) tarihinde kaleme alınmıştır. Diğer iki mesnevîde olduğu gibi aruzun Feilâtün/Mefâilün/Feilün kalıbının kullanıldığı bu eser, toplam 161 beyitten oluşmakta olup külliyâtın 57b-61a varakları arasında yer almaktadır.[213]

Şeyhî Mehmed Efendi, babasının bunlardan başka *Beyzâvî Tefsiri*'nden Bakara Sûresi'nin bir âyetinin hâlline mahsus mensur ta'likâtının/zeylinin olduğunu belirtmekte, diğer bazı kaynaklarda da onun tefsir risâlelerinin bulunduğu bildirilmektedir. Şairin dîvânı ve mesnevîleri üzerinde çalışan Ali Osman Coşkun'un tespitine göre ise bu zeyle âit bilinen tek nüsha, TSM Ktp., nr. 1980, A. 214'de kayıtlı nüsha olup 1095 Cemâziyelâhir (Mayıs-Haziran 1684) tarihinde müellif hattı ile kaleme alınmıştır.[214]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Teşne-gân-ı nükte-i ma'nîye dil şerbet verir
Âb u tâb-ı şi'rime vasf-ı lebi lezzet verir
Hırka-i peşmîneyi sôfî alırdık arkaya
Âdeme ammâ ki esbâb-ı riyâ sıklet verir
Câm-ı aşkı neşve vermişdir eğerçi âşıka
Fikr-i la'li ol perînin başka bir hâlet verir
Gerçi Feyzî hüsn-i mâder-zâd tezyîn istemez
Bikr-i mazmûna dil-i nutkum da bir zînet verir[215]

Gazel

Şerh-i gam-ı dil beyâna gelmez
Ol sırr-ı nihân lisâna gelmez
Hâlim nice arz edem huzûra

Tahrîr edemem zebâna gelmez
Fikrin gibi bir nihâl-i mevzûn
Maksûre-i Kün fekân'a gelmez
Âyînede gördüler nazîrin
Mislin sanemâ cihâna gelmez
Feyzî o periyle vasl müşkil
Halvetgeh-i âşıkâna gelmez[216]

Rubâi
Arz etse subh-dem yüzün ol şeh-süvârımız
Sahrâ-yı sabr-ı aşkda kalmaz karârımız
Nevrûz-ı vasl-ı maksada baht erse Feyziyâ
Yeksân olurdu şevkle leyl ü nehârımız [217]

Beyit
Bezm-gâh-ı aşkda korkum budur gavgâ kopar
Çok dolaşdı ey gönül giysû-yı anber-sâ bize[218]

Beyit
Nihân et derd-i aşkı eyleyip feryâd neylersin
Cihânı etdin ey dil âh ile berbâd neylersin [219]

10. Mustafa Itrî Efendi, Buhûrîzâde (ö. 1123/1711-1712)
(Bestekâr, Hattat, Şair)

Itrî'nin asıl adı Mustafa olup Suphi Ezgi'ye göre tahminen 1040/1630-1631, Rauf Yektâ Bey ve Yılmaz Öztuna'ya göre 1050/1640-1641, S. Nüzhet Ergun'a göre ise 1040-1050/1630-1640 arası bir tarihte, Mevlânâkapı civarında Yayla/Yaylak veya günümüzde Şehremini olarak bilinen semtte dünyaya gelmiştir. Başta Sultan IV. Mehmed, olmak üzere birçok pâdişâhın devrini idrâk eden Mustafa Itrî Efendi, daha ziyâde şiirlerinde kullandığı "Itrî" mahlası ve "Buhûrîzâde" lakabı[220] ile tanınmıştır.[221]

IV. Mehmed döneminde sarayda mûsiki hocası ve hânende olarak görev yapan ve hükümdarın kendisini sık sık saraya davet ederek bestelediği eserlerini bizzat kendisinden dinlediği, sarayda icrâ edilen küme fasıllarına da hânende olarak katıldığı bilinen Itrî, sarayda dâimâ büyük itibar görmüş, Şeyhî'nin ifadesiyle "bî-nihâye ihsân u atâya nâil" olmuş, elli yaşlarında iken saraydan kendi arzusuyla ve esirciler kethüdâlığı ile görevlendirilmek sûretiyle çerağ edilmiş ve hayatının sonuna kadar müreffeh bir şekilde yaşamıştır. Kaynaklarda onun bu görevi, esirler arasındaki kabiliyetli gençleri belirleyip yetiştirmek, geldikleri ülkelerin mûsikileri hakkında bilgi edinmek amacıyla istediği belirtilmektedir.[222]

Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre eğitim hayatı net bir şekilde bilinmemekle birlikte, devrindeki şartlar çerçevesinde mükemmel bir eğitim gör-

düğü, edebiyatın yanı sıra Arapça ve Farsça'yı bildiği; S. Nüzhen Ergun'un belirttiğine göre ise dîvân edebiyatı tarzındaki güzel şiirlerinden hareketle iyi bir tahsil gördüğü anlaşılan Itrî'nin, temel eğitimin ardından bir müddet medrese tahsili görmüş olması mümkün olmakla birlikte, o daha ziyâde özel hocalardan ders almak sûretiyle kendisini yetiştirmiş olmalıdır. Bu meyanda Enderûn-ı Hümâyûn ile devam ettiği tekkelerin, özellikle Yenikapı Mevlevîhânesi'nin onun mûsiki eğitiminde önemli bir yeri bulunmaktadır. Itrî, mükemmel bir şekilde mûsiki ve hânendelik öğrenmesinin yanında tasavvuf, edebiyat, Arapça, Farsça ve hat konularında da dersler almıştır. Siyâhî Ahmed Efendi'den ta'lik hattı icâzetnâmesi alan Itrî'nin mûsikideki başlıca hocası Hâfız Post diye şöhret bulmuş olan Üsküdarlı Hâfız Mehmed Efendi'dir (ö. 1105/1694). Itrî, mûsiki alanında Kasımpaşalı Koca Osman Efendi ile Ömer Efendi'den de istifade etmiştir. Onun edebiyat alanındaki hocası ise dönemin ünlü şairlerinden biri olan Nâilî-i Kadîm'dir.[223]

Câmi Ahmed Dede döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam ederek Mevlevîliğe intisap eden Itrî, Şeyhî Mehmed Efendi, Mustafa Safâyî, Sâlim gibi bazı yazarlara göre esirciler kethüdâlığı görevinde iken, bazı kaynaklara göre ise bu görevinden ayrıldıktan kısa bir süre sonra; yine Mustafa Safâyî'ye göre 1122/1710-1711, Şeyhî Mehmed Efendi, Sâlim, Belîğ, Mehmed Süreyyâ gibi bazı kaynaklara göre 1123/1711-1712; Es'ad Efendi ve Müstakimzâde gibi diğer bazı kaynaklara göre ise 1124/1712-1713 yılında vefat etmiştir. Itrî'nin ölüm tarihi üzerindeki ihtilafları değerlendiren S. Nüzhet Ergun, Es'ad Efendi tezkiresinde Itrî'nin vefatı üzerine düşürüldüğü kaydedilen "Buhûrî-zâdei bûyâ-yı bezm-i Adn ede Allah" tarih mısraındaki hemzenin ebced hesabında bazen dikkate alınmadığını, bu durumda ilgili rakamın Şeyhî'nin kesin bir şekilde belirttiği 1123'e tekâbül ettiğini, dolayısıyla bu tarihi tercih etmenin daha uygun olacağını belirtmiştir. Itrî'nin vefat tarihi üzerinde duran ve özellikle onu yakînen tanıdığını düşündüğü Sâlim'in verdiği "1123 hudûdunda" bilgisine itibar edilmesi gerektiğini belirten Yılmaz Öztuna ise Itrî'nin 1123 yılının sonuna denk gelen milâdî 1712 yılının Ocak ayında ve yetmiş yaşını geçkin bir hâlde iken vefat etmiş olduğu kanaatini dile getirmiştir. Itrî'nin nâşının Yenikapı Mevlevîhânesi civarına; hatta hazîresine yahut Edirnekapı dışındaki Koca Mustafapaşa Dergâhı karşısına defn edildiğine dâir farklı rivâyetler bulunmakla birlikte bu konuda kesin bir bilgi mevcut değildir.[224]

Sadece XVII. yüzyılın değil, Türk mûsiki tarihinin de en güçlü birkaç isminden biri, ünlü şairimiz Yahya Kemâl Beyatlı'nın ifadesiyle "öz mûsikimizin pîri" kabul edilen Buhûrîzâde Mustafa Itrî daha ziyâde bestekârlığı ile şöhret bulmuştur. Kaynaklarda "ilm-i edvârda mâhir, fenn-i mûsikide nâdirü'l-akrân, devrinin mükemmel bir hânendesi ve hâce-i sânîsi, hârikulâde bir bestekâr, Abdülkâdir Merâğî'den sonra yetişen en bilgin bestekâr" vb. vasıflarla nitelenen ve binden fazla parça bestelediği belirtilen Itrî,[225] 17. yüzyılda henüz kendi arayış safhası içinde olan mûsiki üslûbumuzda ihtiyaç duyulan yeni mûsiki zevkinin oluşmasında en çok katkı sağlayan, özellikle câmi mûsikisinde en büyük bestekâr kabul edilmektedir. Kaynaklarda binden;

hatta iki binden fazla eser bestelediği, mâlesef bunlardan sadece kırkının günümüze kadar ulaşabildiği belirtilen Itrî, Türk mûsikisinde câmi, tekke ve klâsik mûsiki alanlarında peşrev, saz semâisi, kâr, beste, semâi, âyin, na't, durak, tevşîh, tekbir, salâ ve ilâhî olmak üzere pek çok formda eser vermiş ender şahsiyetlerden biri olup eserleri sıra dışı bir melodi yapısına sahiptir. Günümüze ulaşan bu alandaki ölümsüz besteleri arasında Segâh Mevlevî Âyin-i şerîfi, Rast Na't, Rast Tevşîh, daha ziyâde Kurban Bayramı'nda okunan Segâh Tekbir/Segâh Kurban Bayramı Tekbiri, kutsal emânetlerin ziyaretinde okunan ve Segâh makamında olan Salât-ı Ümmiye, Cuma günleri minârelerde okunan Mâye Cum'a Salâtı ve Dilkeş-Hâverân Gece Salâsı, Nühüft Tevşîh ve Nühüft İlâhîsi bulunmaktadır. Itrî'nin, Mevlevî tekkelerinde âyin-i şerîften önce okunmak üzere bestelediği ve "Na't-ı Mevlânâ" adıyla da bilinen Rast Na'tı ile yine âhenkli bir ses örgüsüyle işlemiş olduğu Segâh Mevlevî Âyini ayrıca Yenikapı Mevlevîhânesi'nde icrâ edilmişlerdir.[226]

Din dışı mûsiki alanında da klâsik Türk mûsikisinin en büyüğü kabul edilen Itrî'nin, bir şâheser olan Nevâ Kâr'daki kompozisyon dehâsını aşan bir eser bulunmamaktadır. Bu eserinin yanı sıra Hisar Beste, Bestenigâr Beste, Bûselik Beste ve Hisar Ağır ve Yürük Semâileri de kendisine has güçlü uslûbunu yansıtan son derece sağlam ve güzel eserleri arasında gösterilmektedir.[227] Bunlar arasında özellikle Nef'î'nin "Tûtî-i mûcize-gûyem ne desem lâf değil" mısraıyla başlayan Segâh Yürük Semâisi, klâsik Türk mûsikisinin en seçkin eserlerinden biri kabul edilmiştir.[228] Bestelediği güfteler, büyük oranda Fuzûlî, Nev'î, Şehrî, Nâbî, Nef'î ve Nazim gibi beğendiği şairlerin şiirlerinden oluşan Itrî, nâdiren de kendi güftelerini bestelemiştir.[229]

Bir mûsikişinas olarak asıl önemli yönü bestekârlığı olan Itrî'nin mûsikideki hocaları tam olarak bilinmemekle ve eski kaynaklarda bu konuyla ilgili net bir bilgi bulunmamakla birlikte Hâfız Post, Kasımpaşalı Koca Osman ve Derviş Ömer gibi üstatlardan faydalanmış olabileceği dile getirilmektedir. Son dönem kaynaklarından örneğin İbrahim Alâeddin Gövsa, Itrî'nin mûsiki hocasının Nasrullah Efendi olduğunu; Rauf Yektâ Bey ise onun Câmi Ahmed Dede'nin postnişînliği esnasında Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam ettiğini, âyinlerden aldığı rûhânî neşveyle Mevlevîliğe intisap ettiğini ve dergâha gelen üstatlardan da hayli faydalandığını; hatta dervişlerden ney üflemeyi öğrendiğini bildirmektedir.[230]

Kaynaklarda, hâfız-ı *Kur'ân* olup muamma çözümünde de usta olduğu belirtilen Itrî'nin bir diğer vasfı da mûsiki hocalığıdır. Onun belli başlı öğrencileri arasında Nazim Ağa ile Hacı Seyyid Ebûbekir Ağa'nın bulunduğu, kendisinden sonra gelen Bekir Ağa ile Enfî Hasan Ağa'yı da etkilemiş olduğu; Nakşibendiyye'den Tokâdî Şeyh Mehmed Emin Efendi'nin de (ö. 1158/1745) Itrî'den istifade ettiği belirtilmektedir.[231]

Ayrıca şairlik yönünün olduğu bilinen Itrî'nin, Sâlim'in tezkiresinde bir dîvânın bulunduğu da kaydedilmekle birlikte bugüne kadar nüshası tespit edilememiştir. Bununla birlikte Itrî'nin şuarâ tezkireleri ile güfte mecmua-

larında yer verilen na't, gazel, muamma, tahmîs, nazîre, tarih ve kıt'alarının yanında hece vezniyle kaleme alınmış türküleri de bulunmaktadır. Son derece açık ve sâde bir üslûpla kaleme alınmış bu manzûmelerinden; ayrıca muamma çözümündeki başarısından hareketle Itrî'nin, güçlü bir şiir damarına sahip olduğu söylenebilir. Mustafa Safâyî'nin, "Asrın şuarâ-yı şîrîn-güftârındandır" şeklinde takdim ettiği; Sâlim'in "Miyân-ı şuarâda hayli nâm u şânı" olduğunu belirttiği Itrî, sadece Fuzûlî ve Nâbî gibi aynı zamanda çok sevdiği şairlerden seçtiği şiirlerde değil, kendi yazdıklarında da mûsikiye, ritmin ses uyumuna dönüşmesi hâline çok önem vermiştir. Şiirlerinde rediflere, medlere ve bağlantılara sıkça rastlanmasında da bu yaklaşımının etkisi bulunmaktadır. Itrî'nin etkilendiği şairler arasında, bazı şiirlerine nazîre ve tahmîsler yazdığı Nâbî'yi özellikle anmak gerekir.[232]

Şiirlerinden Örnekler

Na't

Sâyesi düşmez yere bir böyle nahl-i Tûr'sun
Mihr-i âlem-gîrsin başdan ayağa nûrsun
Târik-i gülzâr-ı âlem mâlik-i mülk-i adem
Münkirîne mahz-ı mâtem mü'minîne sûrsun
Sensin ol şâh kim Süleymanlar kapında mûrdur
On sekiz bin âleme hükmetmeğe me'mûrsun
El benim dâmen senin ey rahmetenli'l-âlemîn
Şöhretim isyân benim sen afv ile meşhûrsun
Pâdişâh-ı evvelîn ü kıblegâh-ı âhirîn
Evvel ü âhir imâmü'l-enbiyâ mezkûrsun
Yâ Resûlallah umarım diyesin rûz-ı cezâ
Gerçi cürmüm çokdur ammâ Itrîya mağfûrsun[233]

Gazel

Bakmazsa rûy-ı dilbere a'dâ safâ-nazar
Sen eyle sun'-ı Hakk'ı temâşâ safâ-nazar
Mihr ü mehe bakar mı cemâlin gören dedim
Bakdı dedi ol âyine-sîmâ safâ-nazar
Tu'tî-i âyine-dili ol sîne söyletir
Olsun hezâr bâğda gûyâ safâ-nazar
Dil nâzır-ı gubâr-ı derindir dedim dedi
Câizse kuhl-ı dîde-i bînâ safâ-nazar
Dervişi gör ki men eder uşşâkı yârdan
Gördükçe kendi hûbu der ammâ safâ-nazar
Dildâr hâl ü hatt u lebin gösterip dedi
Habb u sâgar u bâde müheyyâ safâ-nazar[234]
Yokdur nazîr hüsnüne birdir iki değil
Mislin görürse nergis-i şehlâ safâ-nazar
Geh vasl gâh hicr gehî nîst ü gâh nîş

Hâl-i cihân böyle azîzâ safâ-nazar
Bu nev-zuhûr-ı şâhid-i nazmın görüp eğer
Itrî nazîre derse ahibbâ safâ-nazar[235]

Gazel
Urmasun cismini tîğa hat-ı cânân dönsün
Yüze çıkmasın olur sonra peşîmân dönsün
Sayd-ı murg-ı dil için her biri bir şehbâza
Meclis-i meyde yine dîde-i hûbân dönsün
Bûs-ı la'l-i leb-i cânânı murad eyler imiş[236]
Alırız elden ele sâgar-ı gerdân dönsün
Hüsn-i dil-dâr ile bahs eylemeğe azm etmiş[237]
Den tahammül edemez mihr-i dırahşân dönsün
Gece kûyuna varıp görmek için dildârı
Tutulur söyleniz anda meh-i tâbân dönsün
Kef-i dildâra erem deyü gezer elden ele
Deyiniz dâiyeden subha-i mercân dönsün
Nazm-ı Nâbî'ye yine peyrev ol Itrî yazılıp
Rûy-ı hatt-âver-i mecmûa-yı yârân dönsün[238]

Gazel
Dili âvâre kılan fikr-i kad-i dil-cûdur
Beni mecnûn eden ol kâkül-i anber-bûdur
Şerbet-i la'l-i revân-bahşına âlem teşne
O cefâ-pîşe letâfette bir içim sudur
Tâk eden kâmetini kavs-i kuzah-veş çerhin
Anberîn ol iki memdûd u kemân ebrûdur
O dehân ile o dendânı görenler derler
Gûyâ hokka-i mercân ile pür tütsüdür
Görmeden yok yere sen etme sakın kîl u kâl
Kim der ise desin Itrî o miyâne mûdur[239]

Âlim ve ârif bir şahsiyet olan Buhûrîzâde Mustafa Itrî'nin hattatlık yönü de hayli güçlüdür. O özellikle ta'lik hattında üstat bir hattat olarak kabul edilmiş olup bu alandaki hocası ise Siyâhî Ahmed Efendi'dir. S. Nüzhet Ergun, Halil Edhem Arda'nın özel kütüphanesinde bulunan *Hâfız Post Mecmûası*'nı tanıtırken, Itrî'nin bu mecmuaya ta'lik hatla yaptığı bazı ilavelere de değinmektedir.[240]

Buhûrîzâde Mustafa Itrî Efendi hakkında bilgi veren kaynaklar, onun tüm bu meziyetlerinin yanında bir de çiçek ve meyva meraklısı olduğu, bahçe işleriyle uğraşmaktan büyük bir zevk duyduğu; hatta Itrî mahlasını bu yüzden aldığı, ayrıca adıyla anılan ünlü "Mustâbey armudu"nu yetiştirdiği tarzında bilgilere de yer vermektedirler.[241]

11. Nâci Ahmed Dede (ö. 1124/1712)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 6. Şeyhi, Şair)

Nâci Ahmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 998/1587-1588, Mehmed Ziyâ ve Hüseyin Vassâf'ın kaydettiğine göre ise 1042/1632-1633 yılında dünyaya gelmiştir[242]

Şeyhî Mehmed Efendi, Sâlim ve Mehmed Süreyyâ, Nâci Ahmed Dede'nin babasının adını Hızır, memleketini Karaman olarak bildirmekte iken[243] Sâkıb Dede, Sahîh Ahmed Dede, Esrar Dede, Ali Enver, Mehmed Ziyâ ve Hüseyin Vassâf onun Bursalı olduğunu bildirmekte, ayrıca Sahîh Ahmed Dede onu Burûsevî Nâci Ahmed Dede diye de anmakta ve babasının Emânetçi İbrahim Beşe isminde bir zât olduğunu belirtmekte, Sâkıb Dede ise onun önceleri sanatkâr veya tüccar gürûhundan olduğunu kaydetmektedir.[244] Kaynaklarda âilesi ile ilgili rastlayabildiğimiz diğer bir kayıt ise *Defter-i Dervîşân'*da Sahîh Ahmed Dede'nin türbesinin inşaatı bahsinde ve bir vesile ile dile getirilen, Nâci Ahmed Dede'nin zevcesinin Emine Hanım olduğu şeklindeki bilgidir.[245]

Sahîh Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede'nin 1048/1638-1639 yılında ve elli yaşında iken Bursa'da Şeyh Sâlih Dede'ye intisap edip onun ihlaslı bir müridi olduğunu, "Nâci" mahlasını da kendisine şeyhinin verdiğini kaydetmektedir.[246] Aralarında Sâkıb Dede'nin de bulunduğu bazı kaynaklar ise ayrıca onun Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi Sâlih Zihnî Dede'nin on sekiz yıl hizmetinde bulunduğunu ve bilâhare ve izin almak sûretiyle İstanbul'a geldiğini bildirmektedirler.[247] Şeyhî, Nâci Ahmed Dede'nin Bursa'daki bu eğitim süreci hakkında ayrıntıya girmeden ve benzerine Sâlim'de rastladığımız, "tahsil-i maârif ve tekmîl-i âdâb" ettikten, yani eğitimini tamamladıktan sonra İstanbul'a geldiğini kaydetmektedir.[248] Tezkiresinde kendisine Nâci Dede şeklinde yer veren ve asıl adının Ahmed olduğunu belirten Esrar Dede ise onun Sâlih Zihnî Dede'ye intisap etmek sûretiyle Mevlevîliğe girdiğini; hatta Sahîh Ahmed Dede'nin de belirttiği üzere, kendisine "Nâci" mahlasının da bu yüzden verildiğini belirtmektedir.[249] Esrar Dede'ninkine benzer bir bilgiye yer veren Mehmed Ziyâ ise Ahmed Dede'nin kendisinden hayli etkilendiği Sâlih Dede'nin hizmetinde bulunduğunu ve ondan Mevlevî külâhı giydiğini dile getirmektedir.[250]

Tüm bu verileri birleştirdiğimizde, Nâci Ahmed Dede'nin Bursalı olup Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi Sâlih Zihnî Dede'den hilâfet aldıktan ve bir süre onun hizmetinde bulunduktan sonra İstanbul'a gelmiş olduğu görüşü daha mâkul görünmektedir. Ayrıca Esrar Dede ve ondan da naklen Ali Enver, Nâci Ahmed Dede hakkında bazılarının Konyalı dediğini; ancak onun Konyalı olarak tanınmasının "Mevlevîliğinden galat" olduğunu, bir diğer ifadeyle Mevleviyye münâsebetiyle böyle söylendiğini kaydetmektedirler.[251]

Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre, Nâci Ahmed Dede, Bursa Mevlevîhânesi'nde ikâmet ettiği günlerde gerekli dinî ilimleri öğrendikten sonra, bir yandan Farsça öğrenmeye başlamış, bir yandan *Mesnevî* tâlim etmiş, bir yandan da tarîkat âdâb ve erkânını en iyi şekilde öğrenmeye gayret etmiştir.[252]

Nâci Ahmed Dede, Bursa'da Şeyh Sâlih Zihnî Dede'nin hizmetinde bulunmakta iken, Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre, 1066/1565-1566 yılında

ve altmış sekiz yaşında iken İstanbul'a gitmiş, diğer bazı kaynaklarda da belirtildiği üzere, aynı zamanda dönemin önde gelen şeyhlerinin, örneğin Galata Mevlevîhânesi'nde Arzî Mehmed Dede, Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde Seyyid Fâzıl Halil Dede ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Kārî Ahmed Dede'nin sohbetlerinde bulunmuş; ayrıca Fatih Câmii'nde vaaz etmiş ve *Mesnevî* okumuştur.[253]

Aralarında Şeyhî'nin de bulunduğu bazı kaynaklar ise Nâci Ahmed Dede'nin İstanbul'a geldiğinde bir müddet Galata Mevlevîhânesi'nde sâkin olduğunu ve anılan dergâhın şeyhi Âdem Dede'ye bağlanmak sûretiyle tekmîl-i tarîkat ettiğini; hatta Âdem Dede ile birlikte 1063/1652-1653 tarihinde hacca gittiğini, Mekke ve Medîne ziyaretlerinin ardından Mısır'a geçtiklerini, Mısır'da şeyhinin vefat etmesinin ardından İstanbul'a dönüp Galata Mevlevîhânesi'nin yeni şeyhi Arzî Mehmed Dede'nin hizmetinde bulunduğunu kaydetmektedirler. Yine anılan kaynaklar Nâci Ahmed Dede'nin, 1071/1660-1661 senesi başlarında Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildiğini,[254] bu görevinden, "1073 Rebîülevvelinde (Ekim-Kasım 1662) Kırım Muhârebesi vesilesiyle orduyla birlikte Kırım'a gitmesi üzerine" azledildiğini[255] ve yerine Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne Çengî Yusuf Dede'nin getirildiğini, 1075/1664-1665'de tekrar İstanbul'a döndüğünde Derviş Çelebi yerine Galata Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edildiğini[256]; ancak 1087/1676-1677'de bu meşîhatının kaldırılıp yerine Gavsi Ahmed Dede'nin (ö. 1109/1697-1698) getirildiğini bildirmektedirler.[257] Yine kaynaklarda belirtildiğine göre Nâci Ahmed Dede, bir süre boşta kaldıktan sonra kendisine tekrar taltîf ve ikrâmda bulunulmak sûretiyle 1090/1679-1680 yılında, Kārî Ahmed Dede yerine Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine, üstelik yedi ünlü Ahmed'in altıncısı olarak tâyin edildiğini bildirmektedirler. Kaynaklarda ayrıca, Nâci Ahmed Dede'nin tâyininden önce Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine, Seyyid Abdülhalim Çelebi'nin arzı ile önce Mimar Tekkesi Şeyhi "Habîbî" mahlaslı İsmail Efendi'nin atandığı; lâkin onun henüz bu görevine başlamadan vefatı üzerine Nâci Ahmed Dede'nin bir nevi boşta kalan dergâh şeyhliğine tâyin edildiği dile getirilmektedir.[258]

Tâyin konusunda Sahîh Ahmed Dede ve Esrar Dede ise Nâci Ahmed Dede'nin Beşiktaş ve Galata'nın ardından üçüncü olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'ne 1090 tarihinde ve dergâhın yedi ünlü Ahmed'inin altıncısı olarak postnişîn atandığını bildirmektedirler. Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Nâci Dede'nin bu esnada doksan iki yaşında olduğunu kaydetmektedir.[259]

Aralarında Ayvansarâyî ve Zâkir Şükrü Efendi'nin de bulunduğu bazı kaynaklar, Nâci Ahmed Dede'yi yanlışlıkla "Pendârî" olarak lakaplandırmış,[260] diğer bazı kaynaklar da bu hatayı devam ettirmişlerdir (Msl. bk. Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, VII, 477; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 159-160). Oysa bu lakabın, Pendârî Ahmed Dede maddesinde de değinildiği üzere, Nâci Ahmed Dede'nin yetiştirip hilâfet verdiği ve kendi yerine vekil olarak bıraktığı Bolvadinli Ahmed Dede'ye âit olduğu bilinmektedir.[261]

Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgiye göre Nâci Ahmed Dede, 1 Muharrem 1109 (20 Temmuz 1697) tarihinde, on dört yıl kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mesnevîhânlığını yapmış olan Pendârî Ahmed Dede'yi vekâleten

kendi makamına geçirmiştir.[262] Yine Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre, vekili Pendârî Ahmed Dede'nin vefat etmesiyle anılan dergâhın şeyhliğine 122 yaşında iken ve ikinci kez olmak üzere yine Nâci Ahmed Dede geçmiş ve üç buçuk yıl daha postnişînlik hizmetini yürütmüştür. Sahîh Ahmed Dede'nin verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre Nâci Ahmed Dede Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, iki ayrı dönem hâlinde ve yaklaşık yirmi iki yıl postnişînlik yapmıştır.[263] Bu konuyla ilgili olarak Sâkıb Dede ise "…on yıl kadar *Mesnevî* okuyuculuğunu yapan Bolvadinli Ahmed Dede'yi yerine ve Ahmedlerin yedincisi olarak dergâhın başına geçmesi arzusuyla vekil bırakmış; ancak bu Ahmed de vefat ettiğinden dergâh şeyhliği birkaç ay boş kalmış; akabinde Yusuf Nesib Dede şeyh atanmıştır" şeklinde farklı bir bilgiye yer vermektedir.[264]

Yenikapı Mevlevîhânesi Türbesi

Yine Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre ise Nâci Ahmed Dede, 1 Muharrem 1124 (9 Şubat 1712) tarihinde ve 126 yaşında iken vefat etmiş, dergâh şeyhliği birkaç ay boş kaldıktan sonra, postnişîn olarak Yusuf Nesib Dede tâyin edilmiştir. Nâci Ahmed Dede, *Defter-i Dervîşân*'da da kaydedildiği üzere Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbe derûnunda medfûndur.[265]

Aynı zamanda dönemin ünlü mutasavvıflarından biri olan Nâci Ahmed Dede'nin belki de en önemli özelliği önce Beşiktaş, ardından Galata ve Yenikapı mevlevîhânelerinde şeyhlik yapmak sûretiyle, İstanbul Mevlevîliğine ilk defâ dönüşümlü meşîhat modelini getiren kişi olmasıdır.[266]

Meşîhati zamanında diğer şeyhler arasında güzel huyları, seçkin tavırları ve taviz vermeyen kişiliğiyle tanınan Nâci Ahmed Dede, kaynaklarda "ilim, fazilet ve kemâl-i edeb sahibi, ilm-i akâid, hikemiyyât-ı İslâmiyye, Türk ve Fars edebiyatlarında geniş bilgisi olan, nazma meyilli olup dîvân sahibi bir şair, ayrıca yetenekli kişilerin yolunu açan bir şahsiyet" olarak tanıtılmaktadır. Mehmed Ziyâ da Nâci Ahmed Dede'nin ilmî fazîletini, diğer kaynaklardakine benzer ifadelerle uzun uzadıya anlatmış ve ayrıca onun, âlimler ve şeyhler arasında güzel ahlâkı ve olgun tavırlarıyla tanındığını; Yenikapı'da şeyhlik yaptığı süre içinde aynı zamanda Fatih Câmii'nde *Mesnevî* dersleri verdiğini, akâid okuttuğunu ve evliyâ menâkıbı anlattığını, dersine devam edenler arasında muhâlif düşüncelerden kişilerin de olmasına rağmen, herkesin kendisini can kulağıyla dinlediğini dile getirmiştir.[267]

Mevlevîlere konulan semâ yasağının,[268] 1095/1684'te kaldırılması üzerine söylemiş olduğu "Gûş-ı câna mülhem-i gaybî dedi târîhini/ Mevlevîler döndü câna aşk-ı Mevlânâ ile" beyti ile tarihe nakşedilmiş olan Nâci Ahmed Dede, "Nâci" mahlasıyla ve zamanının şiir anlayışına uygun bir şekilde yazdığı sûfiyâne, âşıkâne ve hakîmâne

tarzdaki şiirlerini mürettep bir dîvânda toplamıştır.[269] Dîvânın 65 varaklık bir yazma nüshası İÜ Ktp., TY, nr. 1245'de kayıtlıdır.[270]

Şeyhî Mehmed Efendi, Nâci Ahmed Dede'nin şairliğini övdükten ve mürettep bir dîvânının bulunduğunu belirttikten sonra, Hüseyin Vassâf'ın Hz. Mevlânâ'nın bir beytini tercemeten söylediğini bildirdiği ve az farklı şekline Sahîh Ahmed Dede'nin de yer verdiği bir rubâisi ile bir kıt'asını şiirlerine örnek olarak vermiştir. Sâlim, Nâci Ahmed Dede'nin şairliği üzerine herhangi bir değerlendirmede bulunmayarak sadece bir gazelini vermekle yetinmiştir. Esrar Dede ise, onun şiirlerinin güzel ve dîvânının mükemmel olduğunu belirtmiş, ayrıca bir gazelini şiirlerine örnek olarak vermiştir.[271]

Rubâi
Her bende ki âzâd ola elbette olur şâd
Âlemde senin benden olan bende olur şâd
Lutf eyle eyâ pâdişeh-i mülk-i şefâ'at
Nâcî kuluna eyle şefâ'at ki ola *dil-şâd* [272]

Kıt'a
Günahkâr olmada Nâcî müşârün bi'l-benân olsam
Ne gam çünkü Hüdâ'nın afv u gufrân etmedir şânı
Şu denli rahmeti deryâsı vâsîdir ki indimde
Ki bir katre değildir bendegânın cürm ü isyânı[273]

Gazel
Bârekallah Hüdâ-yı celle celâl
Verdi bu bendesine akl u kemâl
Bahr-i cûdu temevvüc etdikde
Sâhil-i tab'ıma getirdi le'âl
Feyz-i lutf-ı vücûd-ı mutlakdan
Çehre-perdâz olur hemîşe makâl
Cilve-gerdir derûn-ı sînemde
Şâhid-i ma'ni âfitâb-misâl[274]

Gazel
Pîşvâ-yı sâlik-i pîr-i tarîkatdir semâ
Kâşif-i ser-beste-i sırr-ı hakîkatdir semâ
Ârif-i ilm-i ledünnî âmil-i şer'-i Nebî
Şehr-yâr-ı mülk-i ma'nâya hidâyetdir semâ
Dâmenin elden komaz tâlib olanlar bir nefes
Himmetin ümmîd eder şeyh-i kerâmetdir semâ
Cân u dilden isteyen dâim Hicaz-ı vuslatı
Âşık-ı teşne-dile râh-ı selâmetdir semâ
Feyz-yâb olmak dilersen Nâcîyâ gerdişde ol
Dâimâ nûr-ı tecellîye delâletdir semâ[275]

Beyit
Nâya âheng etdi mutrib devr edip câm-ı şarâb
Mevlevîler gibi girdiler semâa her habâb[276]

12. Pendârî Ahmed Dede (ö. 1120/1709)[277]

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 7. Şeyhi, Vekâleten Şeyh)

Mehmed Ziyâ'nın Esrar Dede'den naklen bildirdiğine göre, temiz ve pak elbiseler giymesiyle ünlü olmasından dolayı "Pendârî"[278] lakabıyla anılan ve tahmînen 1037/1627-1628 yılında Bolvadin'de[279] dünyaya gelen Ahmed Dede, Bolvadin Mevlevîhânesi şeyhlerinden Veliyyüddin Efendi'nin oğludur.[280] Sahîh Ahmed Dede'nin, "İnâbet-i Sâkıb Dede" başlığı altında ve 1092/1681-1682 yılına dâir bilgi verdiği kısımda, hakkında "Boleviyyü'l/Boluviyyü'l-asl" ibaresini kullanarak ayrıntılı bir şekilde bahsettiğine göre Pendârî Ahmed Dede, ilim ve hüner öğrenmek niyetiyle Bursa'ya gitmiş ve bir süre eğitim aldıktan sonra Bursa Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Ârif Dede'ye intisap ederek Mevlevîliğe girmiştir. Pendârî Ahmed Dede, Mehmed Ârif Dede'nin yanında yetişmiş ve çilesini tamamladıktan sonra Galata Mevlevîhânesi'ne gelmiştir. Dergâhın o dönemki şeyhi Gavsi Ahmed Dede'nin kendisine ser-tabbâhlık/aşçıbaşılık görevini teklif etmesi üzerine Pendârî Ahmed Dede, "Ben yeni derviş oldum, bu hizmete lâyık değilim" diyerek bu görevi kabul etmeyip[281] Galata Mevlevîhânesi'nden ayrılmak sûretiyle Edirne Mevlevîhânesi'ne gitmiştir. Burada dergâhın şeyhi Seyyid Mehmed Efendi'den istifade etmiş, Sâkıb Dede'nin Mevlevîliğe girişine vesile olmuş; hatta Sâkıb Dede, Pendârî Ahmed Dede'yi üstat bilmiş ve kendisinden hayli istifade etmiştir. Pendârî, daha sonra çeşitli sefer ve seyahatlerde bulunmuş, ki bazı kaynaklarda Sâkıb Dede'nin kendisinden istifadesinin bu yüzden akamete uğradığına değinilmektedir, ardından tekrar İstanbul'a gelmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücreye girmiştir. Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre, dergâhın o dönemki şeyhi olan Nâci Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olan Pendârî'yi 1092/1681-1682 yılında kendisine kârî, yani *Mesnevî* okuyucusu eylemiştir.[282]

Pendârî Ahmed Dede'nin, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne geliş serencâmı, aralarında Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu bazı kaynaklarda ise şu şekilde kayıtlıdır: "II. Viyana Seferi öncesinde IV. Mehmed tahttan indirilmiş, bu sırada Müneccim Ahmed Dede'nin, ihtiyarlığını ve hacca gideceğini bahane ederek görevinden istifa etmesi üzerine, dost ve arkadaşlarından Müncel Ahmed Efendi, Sadrâzam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın da aracılığı ve yönlendirmesiyle müneccimbaşı seçilmiş ve Pendârî Ahmed Dede, onunla Viyana Seferi'ne katılmak zorunda kalmıştır. Pendârî, sefer sonundaki acı yenilgiyi bir türlü unutamamış, önce Edirne'ye gitmiş ve sonra da İstanbul'a gelerek Yenikapı Mevlevîhânesi'nde inzivâya çekilmiş, burada imamet hizmeti ve *Mesnevî* kıraatıyla meşgul olmuştur.[283]

Nâci Ahmed Dede henüz hayatta iken ona vekâleten Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh olan Pendârî Ahmed Dede, Sâkıb Dede'ye göre, bu dergâha şeyh olan ünlü yedi Ahmed'in sonuncusudur. Pendârî Ahmed Dede'nin vekâleten şeyh oluşu faslına "Vekâlet-i Pendârî Ahmed Dede" başlığı altında müstakil bir şekilde değinen Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 6. şeyhi olan Nâci Ahmed Dede, 1 Muharrem

Semâhâne ve Şerbethâne

(Encümen Arşivi, I940)

Şeyh Dairesi I9.yüzyıl başları

(Baki Baykara Arşivi)

1109 (20 Temmuz 1697) tarihi itibarıyla on sekiz seneden beri meşîhat görevini yürütmekte ve yüz on iki yaşında bulunmaktadır. Nâci Ahmed Dede, yaşlılığından dolayı, kendisinden sonra yerine yedinci şeyh olmağa lâyık gördüğü ve on dört seneden beri *Mesnevî* okuyuculuğunu yapmakta olan Pendârî Ahmed Dede'yi, anılan tarihte ve görünüşte vekâleten, gerçekte ise asâleten mevlevîhâneye şeyh tâyin ederek inzivâya çekilmiştir.[284]

Çok şık giyindiği için "Pendârî" lakabıyla ünlü olan, sesi çok güzel olup tekkelerde *Mesnevî* okuttuğu için "Kãrî" lakabıyla da anılan,[285] Sâkıb Dede tarafından "İkinci Kãrî Ahmed Dede"[286] ve "Yedi Ahmed'in sonuncusu" olarak nitelendirilen,[287] Sahîh Ahmed Dede'nin ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nde vekâleten yedinci şeyh olduğunu belirttiği Pendârî Ahmed Dede, yine Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre on bir yıl meşîhat hizmetinde bulunduktan sonra, 1120 senesi Zilhicce ayının sonunda (12 Mart 1709) vefat etmiş ve türbede defn olunmuştur.[288]

Mehmed Ziyâ'nın, bir miktar karıştırmak sûretiyle belirttiğine göre de Pendârî Ahmed Dede, 1120'de vefat etmiş ve vefatından sonra postnişînliğe lâyık Ahmed isminde bir kimse kalmadığından dergâh şeyhliği birkaç ay boş kalmıştır. Mehmed Ziyâ, ayrıca Pendârî Ahmed Dede'nin medfeninin, türbenin kıble tarafındaki duvara yakın ve önde, başında yeşil destarlı ve kitâbesinde "vâsıl-ı râh-ı hakîkat, seyyid-i âlî-neseb, mürşid-i kâmil-i Muhammed, nesl-i Mevlânâ Celâl" yazılı zâtın ayak ucunda medfûn Kãrî Ahmed Dede'nin sol tarafında, tam Sabûhî Ahmed Dede'nin ayak ucunda olduğunu ve sandukasının altındaki taşta Dürrî adlı bir şairin yazdığı aşağıdaki kıt'anın bulunduğunu belirtmiştir:

Kıt'a

Azm-i ukbâ edip ol ârif-i Mevlânâ'yı
İ'tibâr etmedi bu dâr-ı fenâ tekyesine
Dürriyâ rıhletine dedi erenler târîh
Kãrî Ahmed Dedemiz göçdü bekâ tekyesine[289]

Sahîh Ahmed Dede, Pendârî Ahmed Dede'yi, "cemî fünûn-ı ulûmda mâhir, fâzıl" bir kişi olarak tanıtmış ve ayrıca Sâkıb Dede'nin, Pendârî'nin vefatını öğrendiğinde, üzüntüsünden çokça âh vâh edip "Basra harap olduktan sonra" anlamına gelen "Ba'de harâbü'l-Basra" ibaresini söylediğini kaydetmiştir.[290]

Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre ise "Gerek tecrübesine, gerekse güzel ahlâk ve faziletine istinâden meşîhat makamına lâyık iken, ikinci Kãrî Ahmed ve ünlü Ahmedlerin yedincisi olmak arzu ve gayreti diğer dergâhlarda münhal olan şeyhlik görevlerini kabulüne engel olmuş ve Nâci Ahmed Dede de kendisini veliahd ve vekil-i umûr tâyin etmiştir. Pendârî Ahmed Dede, şeyhinin yaşlılık döneminde dergâh ve dervişlerin işlerini hakkıyla yerine getirmiş, vekâleten yedinci Ahmed ve ikinci Kãrî olmuş ise de asâleten şeyh olmasına ömrü kâfi gelmemiş ve son sözü olan "Allah Hû" lafz-ı celîliyle âhirete sefer eylemiştir."[291]

*TDEA'*da "Kãrî Ahmed Dede" maddesi başlığı altında; ancak esâsen Pendârî Ahmed Dede anlatılmak sûretiyle onun, "hoş-sohbet, ehl-i dil, dürüst bir kimse olduğu, şiir ve inşâda mâhir bir zât olmasına rağmen hiçbir eserinin günümüze ulaşmadığı" kaydına yer verilmekte; ayrıca bir zamanlar Bursa ve Edirne civarında oldukça büyük şöhreti olduğuna değinilmektedir.[292]

13. Nesib Yusuf Dede (ö. 1126/1714)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 8. Şeyhi, Şair)

Nesib Yusuf Dede, Konya'da dünyaya gelmiş olup Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre sâdât-ı kirâmdan Konevî Seyyid Mahmud Efendi adlı bir şahsın, Esrar Dede ve diğer bazı kaynaklara göre ise Şeyh Ömer Efendi'nin oğludur.[293] Doğum tarihi bilinmeyen ve doğduğu yerden hareketle Konevî nisbesiyle de anılan Nesib Yusuf Dede, çocukluk ve ilk gençlik yıllarında daha ziyâde Mevlevî şahsiyetlerden ilim tahsil etmiş; akabinde hem tahsilini ilerletmek, hem de kemâl sahibi olmak arzusuyla Konya'dan İstanbul'a gitmiştir. Burada aralarında astronomi ve tıbbın da bulunduğu birçok konuda ilim tahsil etmiş ve bazı vezirlere intisap ederek özellikle Siyavuş Paşa'ya hocalık yapmıştır. Nesib Yusuf Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin "Fetret" olarak adlandırdığı ve 2 Muharrem 1099 (8 Kasım 1687) tarihinde IV. Mehmed'in tahttan indirilmesiyle sonuçlanan bu dönemde, Konya'dan firar ederek Mısır'a gitmiş ve o dönemde Mısır Mevlevîhânesi'nin şeyhi olan Kıbrıslı Siyâhî Mustafa Dede'[294]ye intisap edip ondan külah, arakıyye ve hırka giymiş, hizmetinde bulunmuştur. Yusuf Dede daha sonra, aynı zamanda yakın arkadaşı olan Müneccim Ahmed Dede ile birlikte hac için Mısır'dan ayrılarak Mekke'ye gitmiş, oradan Medîne'ye, oradan ise Şam'a geçmiş, ardından da Konya'ya dönüp Mevlânâ Türbesi'nde sâkin olmuştur.[295]

Gerek Mısır'da bulunduğu yıllarda, gerekse hac vesilesiyle ziyaret ettiği Mekke ve Medîne'nin yanında, civardaki sohbet meclislerinden de hayli istifade ederek kendisini âdetâ şeyhliğe hazır hâle getirmiş olan Nesib Yusuf Dede, Bostân-ı Sânî Çelebi olarak da anılan Çelebi Hacı Bostân-ı Sânî Mustafa Efendi'den aldığı meşîhatnâme ile 1102/1690-1691'de ilk önce Ankara Mevlevîhânesi postnişîni olmuş,[296] daha sonra bu görevinden azledilmiş ve anılan çelebinin icâzetnâmesiyle 1106/1694-1695 yılında Şam Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir.[297] Nesib Yusuf Dede, bu görevinde iken 1113/1701-1702 tarihinde azledilmiş ve yine Çelebi Hacı Bostân-ı Sânî Mustafa Efendi'nin meşîhatnâmesiyle aynı tarihte Mısır Mevlevîhâne'sine postnişîn olarak atanmıştır.[298] Burada da bir müddet hizmette bulunmasının ardından tekrar azledilen Nesib Yusuf Dede, Konya'ya dönmüş ve Mehmed Sadreddin Çelebi'nin meşîhati zamanında, Sahîh Ahmed Dede ve Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre 1122/1710-1711'de Konya'da Türbe-i Hazret-i Mevlânâ'da "Tarikatçı Dede" olarak bulunmuştur.[299]

Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre Nesib Dede, Çelebi Hacı Bostân-ı Sânî Mustafa Efendi'nin büyük oğlu Çelebi Mehmed Sadreddin

Efendi tarafından gönderilen meşîhatnâme ile 1124 Saferinde (Mart-Nisan 1712) Yenikapı Mevlevîhânesi'nin sekizinci şeyhi olmuştur.[300]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ancak üç yıl şeyhlik yapabilmiş olan Nesib Yusuf Dede, Şeyhî Mehmed Efendi'nin ayrıntılı bir şekilde kaydettiği üzere, 16 Muharrem 1126 (1 Şubat 1714) tarihinde vefât etmiş ve türbede defn olunmuştur.[301] Nesib Dede'den boşalan mevlevîhâne meşîhati ise 1126 yılında Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'ye tevcih edilmiştir.[302].

Dönemin ünlü şairlerinden Seyyid Vehbî, Nesib Dede'nin ölümü üzerine aşağıdaki tarihleri söylemiştir:

Geldi bir mısra derûna feyz-i Mevlânâ ile
Arş ola rûh-ı Nesîb-i Mevlevî'ye cilvegâh.[303]

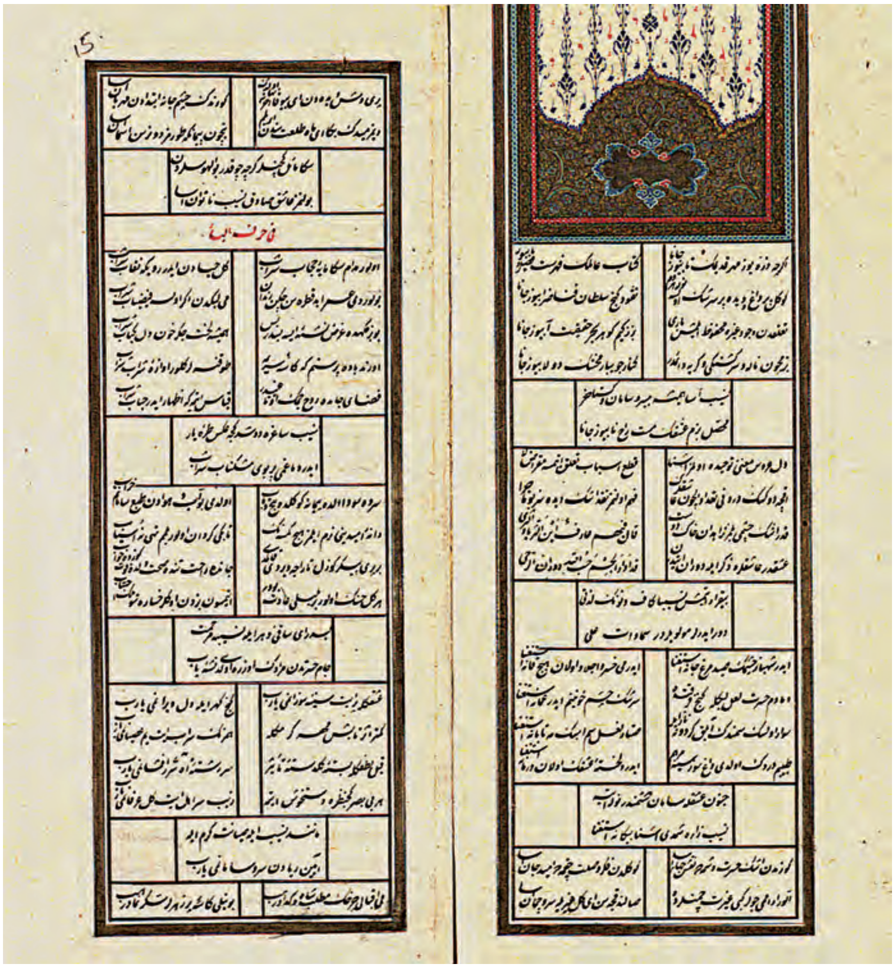
Gûş edip fevtin bu mısra birle târîhin dedim
Oldu lâhûta vezân Yusuf Nesîb-i Mevlevî[304]

Nesib Yusuf Dede kaynaklarda, "Şuarâ-yı Mevleviyye'den âlim, fâzıl ve şair" bir zât olarak tanıtılmakta, Mevlevîlik ve Mevlevîler övgüsünde kaleme aldığı hayli güzel şiirlerinin olduğu ve önceleri "Rıf'atî" mahlasını kullandığı belirtilmektedir. Örneğin Sâkıb Dede, Nesib Yusuf Dede'nin bir dîvân tertip ettiğini ve şiirlerinin elden ele dolaştığını, onun Şam, Mısır ve Irak zarifleri arasında hayli tanındığını ve aynı zamanda nüktedan bir kişiliğe sahip olduğunu belirtmiş, çoğu Farsça olmak üzere beyitlerinden örnekler vermiştir. Şeyhî Mehmed Efendi, onun şairlik bakımından akranından üstün olduğunu ve "Nesib" mahlasıyla meşhur olduğunu belirtip şairliğini övdükten sonra, bazıları diğer kaynaklarda da bulunan şiirlerini örnek olarak vermiştir. Esrar Dede de onun şairliği faslına değinmiş ve şiirlerinin Cevrî'ninkilerden üstün olduğunu dile getirmek sûretiyle "Mevlevîleriz" redifli ünlü gazeli ile çeşitli beyit örneklerine yer vermiştir.[305]

Nesib Dede'nin şairliği faslına nisbeten geniş bir yer ayırmış olan Mehmed Ziyâ ise onun şiirlerinin rengîn ve ifade tarzında görülen duygu ve hayal inceliği sebebiyle âb-ı revân letâfetinde olduğunu, sözlerinin çoğunun edebî sanatlarla dolu olup Farsça şiirlerinin ise fasih bir Acem şairinki kadar rengîn ve mânidâr olduğunu belirtmiştir. Mehmed Ziyâ ayrıca seçkin Mevlevî şahsiyetleri övgüsünde kaleme aldığı pek çok sûfiyâne şiirinin bulunduğunu belirtmiş ve o da "Mevlevîleriz" redifli gazelini, bu tarzda yazılmış güzel şiirlerine bir örnek olarak vermiştir.[306]

Eserleri

1. *Dîvân*. Nesib Yusuf Dede'nin hakkında bir de doktora tezi[307] hazırlanmış olan dîvânının bazı nüshaları için bk. İÜ. Ktp, TY, nr. 1713/1, TY, nr. 2887/1; Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1121/1, Hâlet Efendi, nr. 660; Nuruosmaniye Ktp, nr. 4959 (Gazeliyyât).

Nesib Yusuf Dede'nin Divan'ından

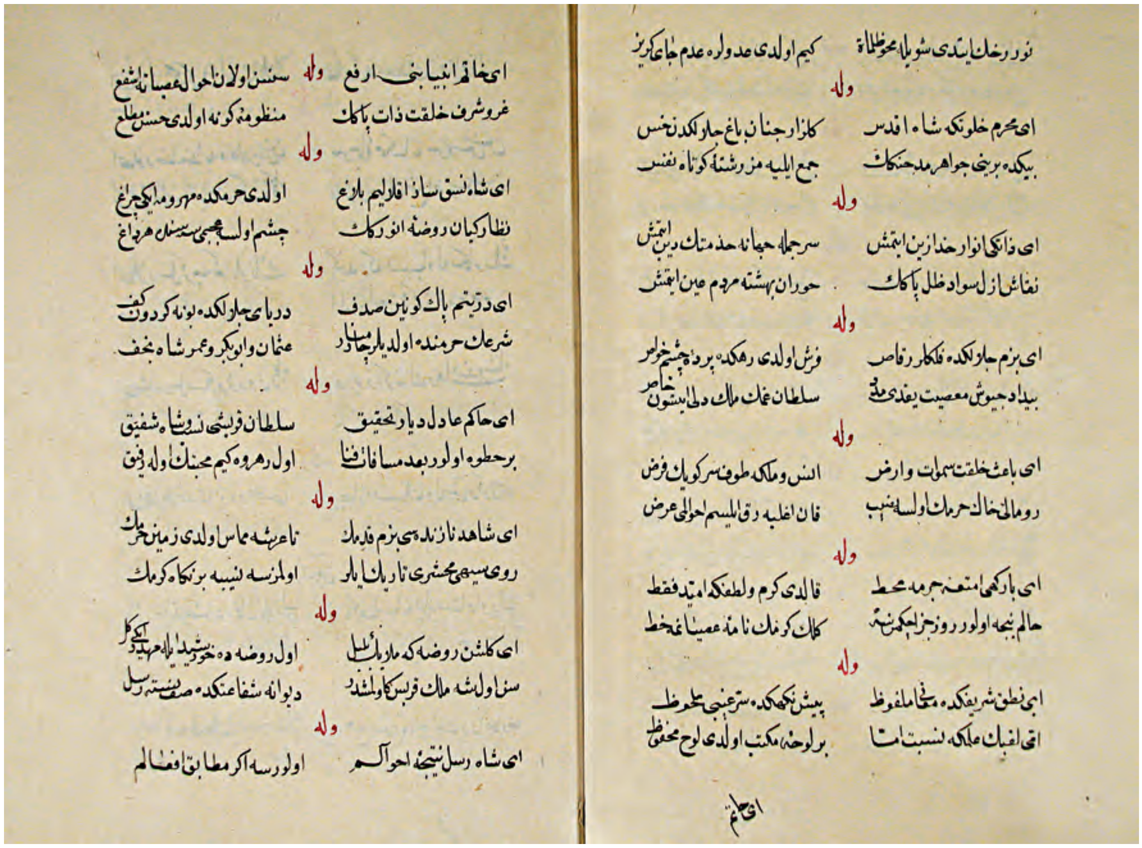
(Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, nr. 1121)

2. *Rişte-i Cevâhir*. Esâsen Hz. Ali'nin vecizelerinden oluşan *Nesrü'l-Leâlî* adlı eserin tercümesi olan bu eser için Mehmed Ziyâ, "Sanihatü'l-Arab ve'l-Acem'in hikmet-i akliyye ve dîniyyesini ihtivâ eden cümel ü fikarâtı bir sûret-i edîbe ve sûfiyede tercüme ve şerh ederek *Rişte-i Cevâhir* namıyla matbû bir eser-i güzîdesini gördüm, okudum ve Yenikapı Dergâhı'na vakf ettim…" demektedir. Yine Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre, Nesib Dede ayrıca eserine bazı âyet ve hadisler ile *Mesnevî*'den seçtiği beyitlerin tefsir ve şerhininin yanında, bazı hikemî ve tasavvufî sözleri de eklemek sûretiyle ahlâkî, dinî ve içtimâî bir telif eser meydana getirmiştir. Mehmed Ziyâ, matbu olan bu eserin baskı tarihinin, hâtimesine yakın bir yerde belirtilmiş olan 10 Muharrem 1123 (28 Şubat 1711) değil, tamamlanışı üzerine düşürülen "Rişte-i Cevâhir" tamlamasının karşılığı olan 1120/1708 tarihi olması gerektiğini belirtmiştir. Bursalı Mehmed Tâhir'in de 1120 tarihinde basıldığını belirttiği eserin yazma nüshaları için bk. İÜ. Ktp, TY, nr. 542; TY, nr. 2970; Süleymaniye Ktp, Esad Efendi, nr. 1859; Hacı Mahmud, nr. 1852.[308]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Nâmûs u câhı çâha atan Mevlevîleriz
Dünyâ-yı dûnu hîçe satan Mevlevîleriz

Nesib Yusuf Dede'nin Rişte-i Cevâhir'inden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi, nr. 1859)

Deh-rûze kâr u bârını dehrin hebâ kılıp
Peygûle-i fenâda yatan Mevlevîleriz
Ârâmımız semâ iledir rûzigârda
Girdâb-ı bahr-i aşka batan Mevlevîleriz
Telhî-i fâka etmek içün nefsimiz helâk
Hân-ı vücûda zehr katan Mevlevîleriz
Biz ey Nesîb devlet-i Monlâ-yı Rûm'da
Dünyâ-yı dûnu hîçe satan Mevlevîleriz[309]

Gazel

Arz eder cânâna geh ruh gâh kâkül gösterir
Gülşen-i hüsnüne geh gül gâh sünbül gösterir
Dûd-ı âh u dâğ-ı dil izhâr eder âşık sana
Bir sifâl-i köhnede sünbül karanfil gösterir
Bezmi eyler gıbta fermâ-yı gülistân-ı İrem
Tâb-ı mül-i ruhsâr-ı dil-sûzun ki gül gül gösterir[310]

Gazel

Derdi her bü'l-hevesin aşk ile efzûn olmaz
Her hevâ-pîşe hem-efsâne-i Mecnûn olmaz
Pây-mâl olmağ ile ehl-i dil olmaz nâkıs
Hâke düşse yine kadri güherin dûn olmaz
Hâlsiz kâl ile irfân-ı Hüdâ girmez ele
Mâlihulyâ ile müflis kişi Kârûn olmaz

Hüsn-i hulk olmaz imiş hûy-ı redîye tebdîl
Müşg-i ezfer yine bir dahi dönüp hûn olmaz
Âşık-ı hakk-ı Hüdâ hüsn-i mecâza bakmaz
Âb-ı hayvânı bulan tâlib-i Ceyhûn olmaz
Sa'y bî-fâidedir olmayıcak isti'dâd
Eblehân verziş-i hikmetle Felâtûn olmaz
Mahz-ı sûretle Nesîbâ olamaz zât nefîs
Dür olur sâhte ammâ dür-i meknûn olmaz[311]

Kıt'a
Ferâğ geldi bahâr u çemen hayâlinden
Geçilmedi hat-ı anber-şiken hayâlinden
Hayâli dahi azîz etdi şimdi dîdârı
Figân o Yûsuf-ı gül-pîrehen hayâlinden[312]

Beyit
Nesîbün derdine tedbîr olurdı cây-gîr lîkin
Ezelden derd-mend-i kalb takdîr eylemiş bî-sin [313]

Beyit
Devlet sarayı pek tiz olur âşiyân-ı bûm
Ehl-i dilin derûnunu vîrân edenlerin[314]

Her fende mâhir olduğu belirtilen ve şairliğinin yanı sıra hattatlık yönü de bulunan Nesib Yusuf Dede, aynı zamanda ta'lîk yazıda üstat olarak bilinmekte, bazı kaynaklarda bu alanda İbrahim Cevrî'den daha üstün olduğu dile getirilmektedir.[315]

14. Derviş Ahmed Lebib (ö. 1126/1714)
(Şair)

Asıl adı Seyyid Ahmed olup "evlâd-ı meşâyih-i sûfiyye"dendir. Sofya'da doğan ve önceleri Celvetî olduğu kaydedilen Derviş Lebib,[316] Sâkıb Dede'nin bildirdiğine göre babası vefat ettikten sonra Edirne'ye giderek Celvetiyye tarîkatine girmiş; lâkin aradığı iç huzuru ve mânevî neşeyi bulamamış, derdine şifâ olacağını düşündüğü bir tarîkat arayışına girerek Mevlevî dergâhlarına devam etmeye başlamış ve Nesib Yusuf Dede'ye intisap ederek Mevlevîliğe girmiştir. Yine bazı kaynaklarda belirtildiğine göre Derviş Lebib, bir ara Kıbrıs'ta Lefkoşa Mevlevîhânesi'nde de bulunmuş, orada Nesib Yusuf Dede ve Hasîb Dede ile tanışmak sûretiyle çok iyi bir dostluk kurmuştur.[317] Bir kayda göre bu şahıslarla birlikte "seyr-i dâr u diyâr" ederek; bir kayda göre ise "ihtiyâr-ı seyâhat-ı leyl ü nehâr ve geşt ü güzâr-ı dâr u diyâr ve temâşâ-yı acâyib-i âsâr-ı Hüdâvendigâr ederek" aralarında Sâkıb Dede, Nesib Dede, Hasîb Dede, Vehbi Dede, Müneccim Ahmed Dede ve Handî Dede'nin de bulunduğu daha kalabalık bir heyetle birlikte Mısır Mevlevîhânesi Şeyhi Siyâhî Mustafa Dede'nin yanına gitmiş ve ondan "peymâne-i âb-ı hayvân-ı ilm ü

irfân nûş idüp" İstanbul'a dönmüşlerdir.[318] Bazı kaynaklarda ayrıca Derviş Lebib'in de burada Siyâhî Mustafa Dede'nin hizmetinde bulunduğu; aynı zamanda yakın dostu olan Nesib Yusuf Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmesi üzerine onunla birlikte İstanbul'a döndüğü, ona arkadaşlık yapmak sûretiyle anılan dergâhta yaşadığı ve burada vefat ettiği bildirilmektedir.[319]

Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'de tıpkı Sâkıb Dede'de olduğu gibi, diğer bazı kaynaklardan farklı olmak üzere Derviş Lebib'in seyahat maksadıyla Mısır'a gittiği ve orada tanıştığı Nesib Yusuf Dede'ye intisap ettiği, yanlarına Hasîb Dede'yi de alarak birlikte civar beldeleri gezdikleri, daha sonra Nesib Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmesi üzerine Derviş Lebib'in de onunla birlikte İstanbul'a geldiği, vefatına değin dergâhta kaldığı ve Hâmûşân-ı Fukarâ'da medfûn olduğu bilgisine yer verilmiştir.[320]

1126/1714 yılında İstanbul'da vefat eden ve şairlik yönü de bulunan Derviş Lebib'in şiir örneği olarak *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye* ile *Semâhâne-i Edeb*'de sadece bir adet Farsça kıt'ası kayıtlıdır:

Bişnev âşık çonîn gûyed kudûm ü nây-ı mâ
Ez-felek bâlâ-terest în kubbe-i mînâ-yı mâ
Ân zemân ez-hâsıl-ı dünyâ ferâgat-yâftîm
Şod meâl u mâ-hasal dergâh-ı Mevlânâ-yı mâ[321]

15. Ârifî Ahmed Dede, Peçevîzâde (ö. 1137/1724)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 9. Şeyhi, Şair)

Rumeli'nde, Beç/Peç veya Peçe adlarıyla anılan kasabada dünyaya gelmiş olan Ârifî Ahmed Dede, Rumelili ünlü Halvetî-Uşşâkî şeyhlerinden Peçevî Uşşâkî Mustafa Efendi'nin oğlu olup "Peçevîzâde" diye tanınmıştır.[322]

Ârifî Ahmed Dede, gerek ilim, gerekse tarîkat konularındaki ilk bilgilerini babasından öğrenmiş; hatta önceleri onun vasıtasıyla Halvetîliğe girmiştir. Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre Çelebi Pîr Hüseyin Efendi, kendi yetiştirdiği ve on beş yıldır münzevî bir hâlde yaşayan Musullu Hâfız Mehmed Dede/Hâfızî Dede'yi 1074/1663-1664'de meşîhatnâme ile Peçe Mevlevîhânesi'ne[323] şeyh tâyin etmiştir. Dede, Peçe'ye gelerek görevine başlamış ve bu esnada Peçevî Ârifî Ahmed Dede de gelerek Hâfız Mehmed Dede'ye intisap edip müridi olmuş, onun terbiyesinde yetişmiş, ondan ilm-i akâidin yanı sıra tarîkat erkân ve usulünü öğrenip hizmetinde bulunmuştur.[324]

Yine Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre Peçe Mevlevîhânesi Şeyhi Musullu Hâfız Mehmed Dede, 1 Muharrem 1080 (1 Haziran 1669) tarihinde görevinden istifa ederek Konya'ya dönmüş ve ömrünün sonuna kadar Türbe-i Hazret-i Mevlânâ'da sâkin olmuştur. Mehmed Dede'nin yerine ise Peçe Mevlevîhânesi şeyhliğine Arap Halil Dede tâyin edilmiş ve bir süre hizmette bulunduktan sonra o da istifa etmiş, yerine ise İbrahim Dede şeyh

olmuştur. Ârifî Ahmed Dede, bu şeyh efendilerin de hizmetinde bulunmuş ve onlardan da istifade etmiştir. İbrahim Dede'nin de meşîhatten istifâ etmesi üzerine Peçe Mevlevîhânesi bir müddet şeyhsiz kalmıştır.[325]

Ârifî Ahmed Dede, bir süre sonra Hazret-i Pîr'in mânevî işaretiyle seyahate çıkarak Konya'ya gitmiş ve oradaki âsitânenin şeyhi Çelebi Efendi'ye intisap etmiştir.[326] Lâkin Konya'ya gelişinden üç ay sonra Peçe'ye geri dönmüş ve Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 1087/1676-1677 yılında Peçe Mevlevîhânesi'nin şeyhliğini üstlenmiş; ancak Peçe'nin düşman tarafından işgal edilmesi üzerine buradan ayrılmak zorunda kalarak Filibe'ye hicret etmiş ve daha sonra kendisi için yaptırılan Filibe Mevlevîhânesi'nin şeyhliğine getirilmiştir.[327]

Aralarında Esrar Dede'nin de bulunduğu birçok kaynakta, "Ehâmide-i Seb'a-i meşhûre"nin, yani ünlü yedi Ahmed'in yedincisi olarak tavsif edilen Ârifî Ahmed Dede, Filibe'deki vazifesini sürdürmekte iken bir müddet sonra, Muharrem 1126 (Ocak-Şubat 1714) tarihinde Konya Mevlânâ Âsitânesi Postnişîni Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi tarafından, Nesib Yusuf Dede'nin vefatıyla boşta kalmış olan Yenikapı Mevlevîhânesi'ne dergâhın dokuzuncu postnişîni olarak nakledilmiştir. [328] Ayn zamanda Şeyh Gâlib'in büyükbabasının şeyhi ve Mevlevî muhibbânından Abdullah Nâilî Paşa'nın da kayınpederi olan Ârifî Ahmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre on bir yıldır yürütmekte olduğu postnişînlik vazifesinde iken 1 Muharrem 1137 (20 Eylül 1724) tarihinde vefât etmiş ve türbede defn olunmuştur. Ârifî Ahmed Dede'den sonra yerine postnişîn olarak ise Mesnevîhân veya Koca Mesnevîhân diye de anılan Mehmed Dede geçmiştir.[329]

Vefâtına, ismi tevriyeli bir şekilde kullanılmak sûretiyle, "İlm-i Hak Ârifî Ahmed Dede gitdi eyvâh", Uyûnî adlı bir şair tarafından "Gitdi me'vâya bu devrin Ârifi yâ Hû deyü" ve dâmâdı Abdullah Nâilî Paşa tarafından "Geldi târîhi gedâya/Redf-i Ârif bâ-bekâ" mısraları tarih düşürülmüştür.[330]

Abdülbâki Gölpınarlı'nın Müstakimzâde'den naklen belirttiği ve bir benzerini Ekrem Işın'ın da dile getirdiği bir değerlendirmeye göre, "Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede, Halvetîliğin Rumeli'de Melâmî zümreleriyle kurduğu yakın ilişki sonucu, tanınmış Melâmî-Hamzâvîlerden Emir Halil Ağa'nın sohbetlerine katılarak bu mistik eğilimi Mevlevî tarîkatına taşıyan önemli mutasavvıflardan birisi olmuş ve bu tekkede daha önce Sabûhî Ahmed Dede zamanında kökleşen Melâmîliği âdetâ yeniden ihyâ etmiştir. Nitekim bu dönemde İstanbul'daki kültür ortamı da bu canlılığı besleyebilecek dinamiklere sahip idi. 1718-1730 yılları arasında kalan ve Lâle Devri olarak adlandırılan bu dönemde, başta Sadrâzam Nevşehirli Damad İbrahim Paşa ve onun aynı zamanda yakın dostu olan ünlü şair Nedîm gibi Melâmîler, Kadızâdelilerin oluşturduğu medrese baskısının ardından şiir, mûsiki ve sohbet üzerine kurulu estetik bir yaşam üslûbunun doğmasına zemin hazırlamışlar, Mevlevîlik de Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'nin kişiliğinde bu ortama katılmıştır."[331]

Şeyhî Mehmed Efendi, Ârifî Ahmed Dede için "Ma'ârif-i ilmiyye ile mevsûm, ekser fünûnda vâyedâr, şi'r ü inşâda dahi mahâreti âşikâr bir mu'ammer merd-i sa'âdet-mend idi." ifadesine yer verdikten sonra, şairliğine ayrıca değinmiş ve "Ârif" mahlası ile yazdığı çok güzel şiirleri olduğunu dile getirmiştir.[332] Râmiz, "ârif u âgâh ve mâlik-i gencîne-i esrâr-ı İlâh, bir şeyh-i Pâkîze-idrâk" olduğunu belirttikten sonra şiirlerinin muhayyel, pâk ve nüktelerle dolu olduğunu kaydetmiş,[333] Mehmed Süreyyâ, şâir ve mahâretli bir münşî olduğunu belirtmiş,[334] Mehmed Ziyâ, Ahmed Dede'nin Mevlânâ hazretlerinin irfan ırmağından feyz alan bahtiyarlardan olduğu için şiir sahasında da irfanını gösterdiğini ve şiirlerinde "Ârif" mahlâsını kullandığını bildirmiştir. Esrar Dede, müritlerinin çokluğunu anlatmak üzere ve güvenilir kişilerden rivâyet edildiği kaydına da yer vererek, şeyh efendinin Cuma namazı için dergâhtan çıkıp Merkez Efendi Câmii'ne yöneldiğinde ve de câmiye vardığında dahi müritlerin oluşturduğu kuyruğun bir ucunun hâlâ dergâhta olduğu rivâyetini aktarmıştır. Yine Esrar Dede, Ahmed Dede'nin güzel şiirleri olduğunu belirttikten sonra, bunlara örnek olmak üzere, Hüseyin Vassâf'ın Sultan Dîvânî hakkında yazdığını belirttiği,"semâ" redifli gazeline yer vermiştir. Benzer bilgileri aktaran ve rivâyette geçen câmi adını "Yenikapı Mahallesi'ndeki Evliyâ Efendi Câmii" şeklinde kaydeden Mehmed Ziyâ ise anılan şiirin dört beyitini vermiştir:

Gazel

Zât-ı pâkinledir ey Hazret-i Sultân-ı semâ
Şeref-i dâire-i mecma-ı dîvân-ı semâ
Yeridir mahşer-i ervâh-ı mücerred olsa
Çünki cevlân-geh-i rûhun ola meydân-ı semâ
Böyle bir meclis-i pür-mâide-i şevk içre
Yaraşır rûh-ı Halil'in ola mihmân-ı semâ
Dâğ-ı uşşâk gül-i ravza-i aşk-ı ezelî
Dûd-ı âh-ı fukarâ sünbül-i bûstân-ı semâ
Kereminden umulur Ârif'i mahşerde dahi
Edesin dâhil-i cemiyyet-i yârân-ı semâ[335]

16. Enis Receb Dede (ö. 1147/1735)

(Edirne Mevlevîhânesi Şeyhi, Mesnevîhân, Şair)

Asıl adı Receb olup Edirne'de, Râmiz'in tezkiresinde yer verdiği ve yaşının sekseni biraz geçtikten sonra vefat ettiği bilgisinden hareketle, 1650-1654 tarihleri arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Babası, Gülşeniyye tarîkatına bağlı bir sipâhi olan Derviş Halil'dir. Çocukluk yıllarında İbrahim adlı bir mücellidin çıraklığını yapmış, bilâhare okumaya heves etmek sûretiyle eğitim için İstanbul'a gitmiş ve bir süre kaldıktan sonra tekrar Edirne'ye dönmüştür.[336]

Edirne'de iken önce Mevlevî şeyhi ve aynı zamanda 17.yüzyılın önemli şairlerinden biri olan Neşâtî Ahmed Dede'ye intisap ederek kendisinden hayli

istifade etmiş, daha sonra tekrar İstanbul'a gitmek sûretiyle bu kez Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Kārî Ahmed Dede'ye intisap edip ondan feyz almıştır. Kārî Ahmed Dede'nin *Mesnevî* derslerine de devam eden Enis Receb Dede, bilâhare Yenikapı Mevlevîhânesi mesnevîhânlığına getirilmiştir. Şeyhi Kārî Ahmed Dede'nin 1090/1679 tarihinde[337] vefatı üzerine anılan dergâhtan ayrılarak Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhânlığına geçmiş; Esrar Dede, Fatin ve Mehmed Süreyyâ'nın bildirdiğine göre burada çileye girmiştir. Neşâtî Ahmed Dede'den sonra Edirne Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilen Mehmed Ârif Dede'nin 1095/1683-1684 yılında vefat etmesi üzerine ise Enis Receb Dede, anılan dergâhın şeyhliğine getirilmiştir. Edirne Mevlevîhânesi'nde elli iki yıl meşîhat hizmetinde bulunmuş,[338] bu görevinde ve yaşı doksana yaklaşmakta iken 18 Şaban 1147 (13 Ocak 1735) tarihinde vefat etmiş olan Enis Receb Dede, mevlevîhâne türbesinde ve diğer şeyh efendilerin arasına defn olunmuştur.[339]

Enis Receb Dede'nin vefatına, aralarında döneminin ünlü şairlerinin de bulunduğu birçok isim tarih düşürmüştür. Seyyid Vehbî'nin düşürdüğü,

Pîr Molla Celâl'e rûh-ı Enîs
Leb-i cûy-ı Receb'de ola celîs

ve
Feyzî Efendi'nin düşürdüğü;

Gûş edip fevtin dediler Feyziyâ târîhini
Gülşen-i lâhûta göçdü âh Mevlânâ Enîs

mısraları ile Enis Receb Dede'nin muhibbi şairlerden Galatalı Hâfız Efendi tarafından düşürülmüş olan,

"Kürsi-i cennetde Mevlânâ Enîs ola celîs" mısraı, bu örneklerden bazılarıdır.[340]

Kaynaklarda ilmî fazîleti ve mânevî olgunluğu ile seçkin bir şahsiyet olduğu vurgulanan, bir "mürşid-i âgâh, şeyh-i vâsıl-ı kemâlât, kerâmet-i zâhire ile meşhûr bir zât" olarak nitelenen, Mevlevî şeyhleri arasında en uzun ömürlü ve en çok müridi olan şahsiyetlerden biri olarak gösterilen Enis Receb Dede, elli yılı aşkın meşîhati sırasında başta devrin pâdişâhları olmak üzere pek çok devlet adamını, kadı ve müderrisi mânen etkilemiş, onlardan daimâ saygı ve bağlılık görmüş, çoğu üzerinde nüfuz sahibi olmuştur. Bu meyanda Sâkıb Dede, pâdişâhların sayısının beş, vezirlerin ise yirmiden fazla olduğunu belirtmekte, Fındıklılı İsmet Efendi ise Sultan IV. Mehmed, Sultan II. Süleyman, Sultan II. Ahmed, Sultan II. Mustafa ve Sultan III. Ahmed şeklinde pâdişâhları ismen vermekte; ayrıca otuz iki vezir ile aralarında kadı ve müderrislerin de olduğu yüzden fazla devlet ricâlinin bulunduğunun rivâyet edildiğini bildirmektedir. Yine aralarında *Tekmiletü'ş-Şakâik*'ın da bulunduğu bazı kaynaklarda ise Sadrâzam Koca Râgıb Paşa, Sadrâzam Hekimoğlu Ali Paşa ile Şeyhülislâm Çelebizâde İsmail Âsım Efendi'nin de bulunduğu bazı

devlet adamlarının da Enis Receb Dede'nin müridi oldukları ve kendisinden istifade edip feyz aldıkları bilgisine yer verildiği görülmektedir.[341] Yine kaynaklarda ayrıca Receb Dede'nin, devlet erkânının yanı sıra halkın fakir ve kimsesizleriyle de yakından ilgilendiği, onlara dâimâ kol-kanat gerdiği, şeyhliği döneminde özellikle Edirne'deki dergâhın bir derdine veya ihtiyacına çâre arayanlarla sürekli dolup taştığı, fukarayı koruyup kollamada yaşadığı dönemde eşi benzeri bulunmayan bir şahsiyet olduğu vurgulanmaktadır.[342]

Daha ziyâde Mevlevî yazarlar tarafından kaleme alınmış olan kaynaklarda, Enis Receb Dede'nin şeyhliği dönemine ilişkin birçok kerâmet, menkıbe ve latîfesine yer verilmiştir. Bu çerçevede Sâkıb Dede'de şu örneğe yer verildiği görülmektedir:

Enis Receb Dede meşîhatinin ortalarında iken bir gün, devrin pâdişâhı Sultan Mustafa bin Sultan Mehmed, dâire-i hayâlde (hayâl âleminde) bir garip papağan görür ve yakalayarak içinde kuş yemi ile şeker de bulunan güzel bir kafese koyup beslemeye başlar. Ancak çok geçmeden papağan ansızın rahatsızlanır ve titreyerek ölür. Bu duruma çok üzülen pâdişâh, ah vah ederek kuşun cansız bedenini kafesin dışına bırakır. Hem üzgün, hem de kuşun âniden ölümünün şaşkınlığı içinde iken, kuş birden canlanır ve kanat çırpıp uçmaya, hatta pencereden çıkmak sûretiyle sahraya doğru gitmeye başlar ve gözden kaybolur. Bu durum üzerine pâdişâhın üzüntü ve şaşkınlığı daha da artar. Olup bitenlere bir anlam vermeye çalıştığı ve üzüntüyle karışık bir şaşkınlık hâli içinde kaldığı bu demler, aynı zamanda dergâhta *Mesnevî* mukâbelesi zamanına denk geldiğinden, dergâha gidip Receb Dede'yi dinlemek, bir parça teselli bulmak ister. Dergâha vardığında o gün işlenen konunun *Mesnevî*'nin ünlü hikâyelerinden biri olan "Tâcir ile Papağanı" olduğunu öğrendiğinde hayretler içinde kalır. Derste anlatılanların kendi hâline tercüman olduğunu anlar ve bir parça teselli bulmağa çalışır. Sâkıb Dede, bu ilginç olayın pâdişâhın Receb Dede'ye kalben bağlanmasına sebep olduğunu belirtmektedir.[343]

Şairlik yönü olan ve yine anılan kaynaklarda, özellikle de Sâlim'in tezkiresinde, şairliğinden büyük bir övgü ve takdirle, aynı zamanda ayrıntılı bir şekilde bahsedilen Receb Dede, "Enis" mahlâsıyla yazdığı ve tamamen tasavvufî mazmunlar ile nüktelere dayalı, sûfiyâne, âşıkâne, hakîmâne ve rindâne tarzdaki "tâze-zemîn" şiirlerinde, son derece sâde ve samimi bir üslûp kullanmıştır. Yine başta Sâlim olmak üzere kaynaklar tarafından "Eş'âr-ı pâki, gâyet mazmundâr ve her lafzı âbdâr u gûş-âşinâ ve tâbdâr idiğü ulü'l-i'tibâra nümâyândır." denmek sûretiyle kudretli bir şair olduğu dile getirilmiş, ayrıca na'tlarının âşıkâne, gazellerinin ise mazmun ve nüktelerle dolu olduğu, üstelik güçlü bir şair olduğunun itibar sahibi kişiler arasında bilindiği vurgulanmış ve birçok şiiri örnek olarak verilmiştir.[344]

Eseri

Dîvân. Birçok nüshası bulunan ve yaklaşık 1545 beyitten oluşan dîvânı (Nüshaları için bk. Süleymaniye Ktp., Hacı Mahmud, nr. 3571, Hâlet Efendi, nr. 693, İzmir, nr. 554; Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzûm, nr. 44; TSM Ktp.,

Enis Receb Dede'nin Divan'ından

(Süleymaniye Kütüphanesi,

Hazîne, nr. 972), Edirne Vâlisi Ahmed İzzet Paşa'nın yardımıyla taş basması olarak ve baş tarafına Müderriszâde Mehmed Ârif tarafından şairin bir hâl tercümesi de eklenmek sûretiyle 1307'de Edirne'de basılmıştır. Dîvân üzerinde daha sonra Âdem Ceyhan ve Halil Güntan tarafından birer yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[345]

Bursalı Mehmed Tâhir, Enis Receb Dede'nin dîvânından başka ayrıca Mevlânâ hazretlerinin bazı gazellerini şerh etmiş olduğu bilgisine de yer vermiştir.[346]

Şiirlerinden Örnekler

Der-Na't-ı Resûlullah Aleyhisselâm

Safâ-yı ehl-i dil nûr-ı cemâlin yâ Resûlallah
Şifâ-yı derd-i dil fikr-i visâlin yâ Resûlallah
Bi-hamdillah dem-â-dem hâne-i kalb-i siyeh-tâbı
Münevver eyledi vuslat hayâlin yâ Resûlallah
Aceb mi intikâl etsen bekâ-billâha da'vetle
Fenâya sığmadı arş-ı kemâlin yâ Resûlallah
Kalırdı tâ ebed mübhem kelâm-ı Hazret-i Mevlâ
Ser-â-ser etmese rûşen makâlin yâ Resûlallah

Enîs'in matlabı dâim Celâleddin-i Rûmî'den
Nigâh-ı lutfile bir dem suâlin yâ Resûlallah[347]

Gazel
Âşinâ-yı Rûh-ı Kuds'e hâlet-efzâdır semâ
Teşnegân-ı bezm-i aşka şevk-bahşâdır semâ
Beyt-i Ma'mûr'un tavâfı sırrına ârif ukûl
Hayret-efzâ-yı melâ'ik sırr-ı Mevlâ'dır semâ
Her tarîk âyini bâ'isdir vüsûl-ı Hakk'a lîk
Ehline ma'lûmdur ol katre-i deryâdır semâ
Bir kademde devresin tekmîl eder pergâr-veş
Reşk-i çarh-ı mâhtâb-ı çarh-peymâdır semâ
Dil safâ-cû-yı ziyâ-yı mihr ise her dem Enîs
Çarh-ı aşka âfitâb-ı âlem-ârâdır semâ[348]

Gazel
Ten-i bî-dil tekâpûda hemîşe bî-mecâl olsun
Dil-i mest-i muhabbetde hemân şevk-i visâl olsun
Dokunsun tek hemân la'l-i nemek-rîzin leb-i câma
Katarsan bâde-i nâba nemek kat kat helâl olsun[349]
Hüdâ renc-i nazardan hıfz ede tıfl-ı civân-bahtı
Olur manzûr elbette meh-i hüsnü helâl olsun
Dil-i üstâd-ı hoş-tab'a neşât îsâr eder çünkim
Ser-â-ser nükte-i nazmın hayâl-ender-hayâl olsun
Hemân mir'ât-ı hüsn içre gönül olsun nazar-gâhın
Dilersen bezm-i vahdetde Enîs'in bî-misâl olsun[350]

Gazel
Cilvegâh-ı sırr-ı Mevlâ'dır dil-i abdâl-ı aşk
Fehm olunmaz kâl ile remz-i lisân-ı hâl-i aşk
Pertev-i mihr-i sivâyı mahv eder ser-tâ-kadem
Bir aceb nûr-ı Hüdâ'dır sâye-i ikbâl-i aşk
Cümle maksûdu beyân eyler lisân-ı hâl ile
Tercemân-ı her-zebân olsa sezâdır lâl-i aşk
Sidre'den eyler güzer her dem kemâl-i şevk ile
Reşk-i Cibrîl olmada pervâz-ı perr ü bâl-i aşk
Ol kadar sermest-i bezm-i âşıkân ol kim Enîs
Tâ ebed hayrân ola ahvâline dellâl-i aşk[351]

Gazel
Arûs-ı hâhişin ey dil sana gelir görünür
Ezel mukadder-i Bârî Hüdâ gelir görünür
Mehâbet-efgen-i enzâr-ı âşıkân o kadar
Mukîm-i taht-ı letâfet-nümâ gelir görünür
Fütâdegân-ı reh-i intizâra güft ü şinîd
Peyâm var mı o şehden sabâ gelir görünür

Kemâl-i hüsnü o şâh-ı melâhatin şâhid
Denirse rûh-ı musavver dilâ gelir görünür
Bununla eyle tesellî dil-i hazîne Enîs
Ezel mukadder-i Bârî Hüdâ gelir görünür[352]

Gazel
Şâdân oluruz şevk ile yârin siteminden
Nâlân oluruz derd ile gayrın kereminden
Peymâne-i çeşm ile gören bâde-i hüsnü
Geçdi feleğin gerdiş ile câm-ı Cem'inden
Almam dil-i pür-sûzuma bir lahza hayâlin
Havf eylerim ol çeşm-i latîfin eleminden
Mir'ât-ı kemâle olalı aşk ile nâzır
Geçdik nazar-ı ehl-i hıred bîş ü keminden
Bilsem ne verir cân-ı rakîbe o perî-zâd
Çıksa gözü çıkmaz başı kat'â hareminden
Her arz-ı muhabbet edene meyl eder ol şûh
Seçmez mi aceb yâr ile ağyârı deminden
Bilmem nic'olur hâl-i dil-i zâr Enîsâ
Şâfî haberi almaz ise yâr feminden[353]

Beyit
Sâgar-ı pür-bâdemiz döndü ayın on dördüne
Bezmimiz sâkîsi on dördün sürer bir meh-likâ[354]

17. Mehmed Dede, Mesnevîhân (ö. 1148/1735)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 10. Şeyhi)

Kaynaklarda daha ziyâde Mesnevîhân olarak anılan Mehmed Dede, Konya'da dünyaya gelmiştir. Mehmed Dede, çocukluk döneminden başlayarak ilim tahsiline gayret etmiş, özellikle edebî ilimler ile Arapça ve Farsça konusunda benzersiz bir konuma yükselmiştir. Daha sonra Mevlânâ Âsitânesi postnişînlerinden Çelebi Şeyh Abdülhalim Efendi'den tekmîl-i tarîkat etmiş olan Mehmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin ifadesiyle "Türbe-i Hazret-i Mevlânâ'da ve makâm-ı Hazret-i Şemseddin'de" 1096-1129 tarihleri arasında, otuz üç yıl vaaz ve mesnevîhânlık hizmetinde bulunmuş, hatta bu vasfından dolayı "Koca Mesnevîhân" diye şöhret bulmuştur.[355]

1137/1724-1725 yılı ortalarında İstanbul'da bulunan Mesnevîhân Mehmed Dede, Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'nin vefâtı üzerine, Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'nin meşîhâtnâmesi ile Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliğine tâyin olunmuş, aralarında Sahîh Ahmed Dede'nin de bulunduğu birçok kaynağa göre dergâhın onuncu şeyhi olmuş, kendisine müceddeden mühür yaptırmış ve mührüne "Dedeler zümresine Şeyh Mehmed oldu" ibaresini yazdırmıştır.[356] Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre Mehmed

Dede'nin büyük oğlu Hargûş Ebûbekir Efendi İstanbul'a gelmiş, küçük oğlu Abdurrahim Efendi ise kendi yerine mesnevîhânlık hizmetini yürütmek üzere Konya'da kalmıştır.[357]

Fındıklılı İsmet Efendi, Mehmed Dede'nin "âlim, ârif, mahviyet ve hamiyet sahibi bir zât" olduğunu belirtmiş, Sahîh Ahmed Dede onun hakkında, "Koneviyyü'l-asl, ilm-i Arabî'de ve ilm-i Fârisî'de âlem-i dânâ ve fâzıl-ı bîhemtâ ve fünûn-ı nâdireden me'zûn ve tarîkat-ı aliyyeden hebardâr, sâhib-i sülûk bir zât" değerlendirmesinde bulunmuştur. Mehmed Ziyâ, her fazîleti kendisinde toplayan bir şahsiyet olan Mehmed Dede'nin, şeyhliği boyunca ilim ve faziletinin yanı sıra güzel ahlâkıyla da bütün civar sâkinlerinin gönlünü kazandığını, dergâhta epey öğrenci yetiştirdiğini belirtmiş; Hüseyin Vassâf ise özellikle edebiyat ilminde ihtisas sahibi oluşuna dikkat çekmiştir.[358]

Yenikapı Mevlevîhânesi, Mehmed Dede'nin postnişînliğinin son yıllarında, önemli bir tamirat geçirmiştir. Derviş zümrelerine yakınlığı ile tanınan Hekimoğlu Ali Paşa, İran seferinde gösterdiği başarı nedeniyle 1144/1731'de sadrâzam olunca, aynı yıl Yenikapı Mevlevîhânesi'nin semâhânesini eski mimarî üslûbuna bağlı kalarak yeniden inşâ ettirmiştir.[359]

Fındıklılı İsmet Efendi, Sahîh Ahmed Dede, Mehmed Kemâleddin Dede, Mehmed Ziyâ ve Hüseyin Vassâf'ın kaydettiğine göre Mesnevîhân Mehmed Dede on bir, Hüseyin Ayvansarâyî'ye göre sekiz, Mehmed Süreyyâ'ya göre ise altı yıl meşîhatte kaldıktan sonra 27 Cemâziyelevvel 1148 (15 Ekim 1735) tarihinde vefât etmiş ve türbe dâhilinde, Şeyh Nesib Yusuf Dede ile Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'nin kabirleri yakınına, Sabûhî Ahmed Dede'nin ön tarafına defn edilmiş, Mehmed Dede'nin yerine ise Sâfî Mûsâ Dede postnişîn olmuştur.[360]

18. Ömer Şifâî Efendi (ö. 1155/1742)

(Hekim, Şair)

İstanbullu Şeyh Hasan Efendi diye tanınmış müderris bir zâtın oğlu olup aslen Sinoplu'dur. Daha sonra Bursa'ya yerleşmesi ve orayı ikinci vatanı olarak görmesi sebebiyle aynı zamanda "Burûsavî Ömer Şifâî Efendi" diye bilinmektedir. Fakih ve mutasavvıf bir âilenin çocuğu olan Ömer Şifâî, gençliğinde Konya'ya giderek Mevlevî tarîkatına girmiş, daha sonra İstanbul'a gelmiş ve çilesini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlamıştır.[361]

Tıpla ilgilenmeye başlayan ve eserlerinde nisbesini "Mevlevî, Derviş Dede" ile "Burûsavî" olarak zikreden Ömer Şifâî, tıp tahsili için birçok ülkeye seyahatlerde bulunmuş, bu çerçevede Mısır ve Suriye'nin yanı sıra çeşitli Avrupa ülkelerine gitmiştir. Ünlü hekim Mazhar Osman'ın bildirdiğine göre o tıp bilgisini ağırlıklı olarak Şam'da Hanne adlı bir Mûsevîden; Batı tıbbını ise Mısır'da tanıştığı Halvetî şeyhlerinden Hasan Efendi'den öğrenmiştir. Daha sonra Latinceyi de öğrenmek sûretiyle Batı tıbbını araştırmış, özellikle Rönesans'ın büyük hekimi Paracelsus'un ve onun iyatrokimya akımının etki-

Ömer Şifâî Efendi'nin Minhâcü'ş-Şifâî fi't-Tıbbi'l-Kimyâî adlı eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Bağdatlı Vehbi, nr. 2230)

sinde kalmış, o ve diğer Batılı yazarlardan yaptığı çevirilerle Osmanlı tıbbına ve özellikle kimyanın tıpta uygulanmasına önemli katkılar sağlamıştır.[362]

Ömer Şifâî Efendi, Mısır'da tanıştığı Halvetî şeyhi Hasan Efendi'nin etkisinde kalarak seyahatlerine son verip Bursa'ya yerleşmiş ve burada tabipliğiyle ünlenmiş, bir müddet Yıldırım Dâruşşifâsı'nın başhekimliğinde bulunmuş; hatta ünlü hekim Bursalı Ali Münşî'ye de (ö. 1747) bu esnada hocalık etmiştir. 1155 /1742 yılında Bursa'da vefat eden Ömer Şifâî Efendi, eski Bursa Mevlevîhânesi'nin karşısındaki Pınarbaşı Mezarlığı'na defn edilmiştir.[363]

Mehmed Süreyyâ'nın "şâir ve nazm u nesre kadir idi", Bursalı Mehmed Tâhir'in ise "ilm-i tasavvuf ve edebiyâta da intisabı vardır" şeklinde tanıttığı Ömer Şifâî Efendi'nin tabiplik yönü daha ön planda olup tıbba dâir birçok eseri bulunmakta, kaynaklarda çoğunlukla ismen yer verilen bu eserlerin kütüphanelerde genellikle birden fazla nühsasına rastlanmaktadır:

1. *el-Cevherü'l-Ferîd fi't-Tıbbi'l-Cedîd* (Nuruosmaniye Ktp. nr. 3497),
2. *Hulâsatü'l-Ebdân,*
3. *el-Fevâidü'l-Cedîde,*
4. *Minhâcü'ş-Şifâî fi't-Tıbbi'l-Kimyâî* (Süleymaniye Ktp. Bağdatlı Vehbî, nr. 2230),
5. *Mir'âtü's-Sehâ fî Tedbîr-i Tâsi'l-Hükemâ,*
6. *Kânûnu'r-Reşâd-ı fî Tedbîri'n-Nüfûsi ve'l-Ecsâd,*

7. *Ravzatü'n-Necât* (Süleymaniye Ktp., Hamidiye, nr. 1020/2),
8. *Mürşidü'l-Muhtâr fî İlmi'l-Esrâr* (İÜ Ktp., TY nr. 4634),[364]
9. *Müfredât-ı Tıb,*
10. *Kitâbül'l-Mîzân fi'l-Eşribe* (Cerrahpaşa Tıp tarihi Enstitüsü Arşivi nr. 595/2),
11. *Kitâbü'n-Nebât* (Cerrahpaşa Tıp tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 595/4),
12. *Risâle fî Âlâti't-Tıbbiyye* (Cerrahpaşa Tıp tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 595/5),
13. *Şifâü'l-Eskâm* (Cerrahpaşa Tıp tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 595/1),
14. *Tuhfetü'l-Ahbâb, fî Mürekkebâtı't-Tıbbiyye* (Beyazıt Devlet Ktp., Veliyüddin Efendi, nr. 2475).[365]

19. Sâfî Mûsâ Dede (ö. 1157/1744)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 11. Şeyhi, Şair)

Sâfî Mûsâ Dede[366], 1092/1681-1682 tarihinde Trablusşam'da doğmuş olup doğumuna "Engâm" kelimesi tarih olarak söylenmiştir. Babası Trablusşam Mevlevîhânesi şeyhlerinden Atinalı[367] Celâlî/Celâl Ali Dede olan ve on bir erkek kardeşi bulunan Mûsâ Dede, Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre Arapça, Farsça ve edebiyat bilgilerinin çoğunu babasından öğrenmiş, onun 1114/1702-1703 yılında ölümü üzerine âilenin diğer fertleriyle birlikte Şam'dan ayrılarak Mısır'a gitmiş ve eğitimine Mısır Mevlevîhânesi'nde devam etmiştir.[368] Yine Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre Mûsâ Dede, burada birçok Mevlevî ihvânından ders okuduğu gibi özellikle Abdülganî-i Nâblusî'den başta tefsir ve hadis olmak üzere diğer naklî ilim dallarına âit dersler almıştır. Sürekli okuyarak, araştırmalar yaparak ilmini artıran ve akranları arasında seçkin biri hâline gelen Mûsâ Dede, 1120/1708-1709 yılında Halep Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edilmiş, bu dergâhta on altı seneye yakın irşatta bulunup *Mesnevî* okutmuş ve diğer dînî bilgileri öğretmekle meşgul olmuştur.[369]

Sahîh Ahmed Dede'nin, babasının vefatından sonra Mısır Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunduğunu da bildirdiği Mûsâ Dede, 1136/1723-1724'te Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'nin meşîhati zamanında Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne nakledilmiş ve burada, dergâhın yedinci postnişîni olarak sekiz yıla yakın şeyhlik yapmıştır.[370] Bu görevinde iken hacca gitmeye niyet eden Mûsâ Dede, Konya'ya uğramış ve Koca Mesnevîhân Mehmed Dede'nin vefatı üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliği için kendisinden meşîhat niyazında bulunulmuş ve söz alınmıştır. Mûsâ Dede, hac vazifesini yerine getirmesinin akabinde İstanbul'a dönmüş ve yine Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'nin meşîhatnâmesiyle, Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine 1148 senesi Rebîülâhir ayının sonunda (18 Eylül 1735), dergâhın on birinci postnişîni olarak Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine atanmış, boşta kalan Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhliğine ise büyük oğlu Şemseddin Dede tâyin edilmiştir.[371]

Sâfî Mûsâ Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine atanmasıyla, İstanbul mevlevîhânelerinin ortak yönetimi tamamen bu şeyh âilesinin eline geçmiş, bu yüzyılın sonuna kadar Galata, Kasımpaşa ve Yenikapı mevlevîhânelerinde Mûsâ Dede âilesine mensup şeyh efendiler görev yapmışlardır. Bu çerçevede oğulları Mehmed Şemseddin Dede, İsâ Dede, damadı Selim Dede ile torunu Mehmed Sâdık Dede Galata; diğer torunu Mûsâ Dede ise Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunmuştur.[372]

Kaynaklarda, "fâzıl, âlim, güzel ahlâk ve irfan sahibi, çağının âlim ve şeyhlerinin takdirine mazhar olmuş bir şahsiyet" olarak tanıtılan Mûsâ Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, Sahîh Ahmed Dede ile Mehmed Kemâleddin Dede'nin kaydettiğine göre dokuz yıl, Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre ise on üç yıl şeyhlik görevinde bulunmuş, bu süre içerisinde aralarında Şeyh Gâlib'in babası Mustafa Reşid Efendi'nin de bulunduğu pek çok Mevlevîlik mensubunu irşâd etmiş, bir tarîkata girmenin ne demek olduğunu bilfiil göstermiş, dergâhta *Beyzâvî Tefsiri, Hidâye* ve *Mesnevî* okutmuş, sürekli ilmî faaliyette bulunmuştur.[373]

Matbaa-i Âmire'nin ilk kurulduğu yıllarda musahhihlik yapmış ve pâdişâhın isteği üzerine, *Sıhâh-ı Cevherî* tercümesi olan *Vankulu Lugati'*ni tashih etmiştir. Bugün elde olan *Vankulu* nüshaları Mûsâ Dede'nin tashih ettiği nüslahardır. Mûsâ Dede ayrıca Handmîr'in *Habîbü's-Siyer* adlı eserini Farsça'dan Türkçe'ye tercüme eden heyette bulunmuştur. Hanefî mezhebinde ferâiz meselelerine dâir kaleme aldığı ve *Urcûze-i/Ercûze-i Cedîde* adıyla ünlü olmuş ve takrizler yazılmak sûretiyle hayli takdir edilmiş olan risâlesi de önemli eserleri arasında yer almaktadır.[374] Çok iyi derecede Arapça ve Farsça bilen Mûsâ Dede, dersiâmlık görevinde bulunmuş, ayrıca Esrar Dede'nin de bildirdiği üzere Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhi iken *Şâhidî* isimli manzum lugati Arapça'ya tercüme etmiştir. Şairlik yönü de olan, Türkçe'nin yanı sıra hayli beğenilmiş Arapça şiirleri de bulunan Mûsâ Dede, 1157/1744 yılında, altmış beş yaşında iken vefat etmiş ve dokuz yıl postnişînlik yaptığı Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbede, ön sırada ve soldan öne doğru çıkmış ikinci sanduka altında defn olunmuştur. Yerine postnişîn olarak Kûçek Mehmed Dede tâyin edilmiştir.[375]

Esrar Dede ve ondan naklen Ali Enver, bir Arapça kıt'ası ile beytini örnek olarak vermişlerdir:

Kıt'a
İnne men râme en yütimme emreke
Fe'l-yürâci zevi'l-vücûhi teşûhu
Fe'l-hadîsü'ş-şerîfü yüsaddıki kavli
Utlubu'l-hayra min hisâni'l-vücûhi[376]

Beyit
Uyûbü'l-lezî yübdi'ü't-ta'âme kesîratun
Ve aybü'l-lezî lem yebzüli'z-zâde vâhidün[377]

Türbeden bazı şeyh sandukaları
(Eski Eserleri Koruma Kurulu Encümeni, 1940)

20. Mehmed Dede, Kûçek (ö. 1159/1746)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 12. Şeyhi)

Hayatı hakkında kaynaklarda çok az bilgi bulunan Kûçek Mehmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin perverdesi, yani yetiştirdiği bir kişidir. Babası Şamlı, annesi ise Kırımlı olan Mehmed Dede, Kırım'da dünyaya gelmiş ve Edirne Mevlevîhânesi'nde postnişîn iken azledilmiştir. Bazı kaynaklarda Konyalı olduğu rivâyet edilen ve bir süre Konya Mevlânâ Dergâhı'nda türbedârlık hizmetinde bulunduğu belirtilen Mehmed Dede, Mûsâ Dede'nin vefatı üzerine, Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'nin meşîhatnâmesi ile 1157/1744-1745 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir.[378]

Aynı zamanda Şeyh Gâlib'in dedesi Mehmed Dede'nin de kendisinden istifade ettiği, ilmi ve fazîletiyle tanınmış bir şahsiyet olan Kûçek Mehmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on ikinci postnişîni olarak bu dergâhta on sekiz ay görev yapmış, 1159 senesi Receb ayının ortalarında (Ağustos 1746) vefât etmiş, dergâh türbesinde ön sırada ve Mûsâ Dede'nin yanına defn olunmuştur.[379]

21. Ebûbekir Dede, Kütâhiyyevî (ö. 1189/1775)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 13. Şeyhi)

Başta Sahîh Ahmed Dede olmak üzere kaynakların bildirdiğine göre, 1117/1705-1706 yılında Kütahya'ya bağlı Köprüviran/Köprülüviran, günümüzdeki adıyla Köprüören'de doğan Ebûbekir Dede, kaynaklarda daha ziyâde Seyyid Ebûbekir Dede şeklinde anılmaktadır. Âilesi Timur'un zulmünden Anadolu'ya kaçarak Kütahya'ya yerleşmiş olan Pîr Baba Sultan-ı Horasânî adında bir cedde bağlı olan Ebûbekir Dede'nin büyük dedesi, Köprüviran'da medfûn Halvetî büyüklerinden Şeyh Seyyid Nûreddin Efendi, büyükbabası Hacı Seyyid Hüseyin Efendi'dir. Babası, aynı zamanda Halvetî Şeyhi Bahşî Efendi'nin de halifesi olan Halvetî Seyyid Ahmed Efendi (ö. 1151/1738-1739), annesi ise Seyyid Câfer Battal Gâzi soyundan Seyyid Hüseyin Âmmî'nin kızı Şerife Emine Hâtun'dur (ö. 1133/1720-1721).[380]

Âilenin büyük oğlu olan Seyyid Ebûbekir Dede'nin, 1120/1708-1709'da doğan ve âilenin ortanca oğlu olan Seyyid Ömer (ö. 1187/1773-1774) ile 1122/1710-1711'de doğan ve âilenin en küçük oğlu olan Seyyid Osman (ö. 1197/1782-1783) adlarında iki kardeşi bulunmaktadır.[381]

Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre, kardeşleri babalarının yanında kalan Ebûbekir Dede, 1133/1721'de Köprüviran'dan ayrılarak Tavşanlı kasabasına gitmiş, Sâkıb Dede'nin perverdesi ve hizmetinde bulunmuş olan Şeyh Esif Sıdkı Mehmed Dede'nin (ö. 1145/1732-1733) müridi olmak sûretiyle kendisinden eğitim almaya başlamıştır. Ebûbekir Dede, Esif Sıdkı Dede'den *Kitâbu Ebu'l-Leys* mukaddimesini bitirmiş ve akabinde ilm-i sarf okumaya başlamıştır. Esif Dede'nin Tavşanlı'daki evini 1139/1726-1727 yı-

lında zâviye hâline getirmesinden sonra Ebûbekir Dede sarfı tamamlamış, ardından *Kâfiye* ve *Molla Câmi* okumuya başlamıştır.[382]

Daha sonra babası Halvetî Ahmed Efendi, oğulları ile birlikte Kütahya'ya geçmiş, Kütahya Mevlevîhânesi şeyhlerinden ve ünlü *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân* adlı eserin yazarı Sâkıb Mustafa Dede'nin huzuruna varmışlardır. Ahmed Efendi, Sâkıb Dede'den "Ben ihtiyar oldum, hizmet-i şerîfinize kudretim yoktur, oğullarım seyyidler, tarîk-i Mevlevîden olsunlar" diyerek niyaz ve ricâda bulunmuş, Sâkıb Dede de bu ricâyı kabul ederek 1141 senesinin Muharrem ayının başlarında (Ağustos 1728), her üç kardeşe de külah giydirmiştir.[383]

Böylece kardeşleriyle birlikte Sâkıb Dede'ye intisap etmiş olan Ebûbekir Dede, uzun yıllar şeyhinin hizmetinde bulunmuştur. Sâkıb Dede'nin vefatı ile yerine geçen büyük oğlu Şeyh Ahmed Hâlis Efendi'ye (ö. 1191/1777-1778) de biatını yenileyen Ebûbekir Dede, ortanca kardeşi Ömer Dede'nin icâzet alıp babası Halvetî Ahmed Efendi'nin yanına dönmesine mukabil, küçük kardeşi Osman Dede ile birlikte bir müddet Ahmed Hâlis Efendi'nin hizmetinde bulunmuştur. Ebûbekir Dede, 1151/1738-1739 yılında kardeşi Ömer Dede'nin evliliği münasebetiyle diğer kardeşi Osman Dede ile birlikte babasının yanına gitmiş, düğün gününün gecesinde babasını kaybetmesinin ardından mirastan kendilerine düşen tüm emlâk ve eşyayı Ömer Dede'ye bağışlayarak Osman Dede ile birlikte Şeyh Ahmed Hâlis Efendi'nin yanına dönmüşlerdir. Bilâhare şeyh efendiden icâzet almak sûretiyle kardeşiyle birlikte Konya'ya giden Ebûbekir Dede, burada Mevlânâ Âsitânesi Postnişîni Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi tarafından Mevlânâ Türbesi'nin perdedârlık, kardeşi Osman Dede ise meydan hizmetine getirilmiştir.[384]

Konya Mevlânâ Dergâhı Şeyhi el-Hâc Ebûbekir İbn-i Ârif Çelebi tarafından 1159/1746-1747 yılında Kûçek Mehmed Dede yerine Yenikapı Mevlevîhânesi'ne on üçüncü şeyh olarak tâyin edilen ve o tarihte kırk bir yaşında olup Konya Dergâhı baş bevvâb-ı yemîn ve perdedârı bulunan Ebûbekir Dede, Osman Dede ile birlikte İstanbul'a gönderilmiştir. 18 Şaban 1159 (5 Eylül 1746) tarihinde yola çıkılmış, önce Eskişehir'e gelinmiş, 11 Ramazan 1159 (27 Eylül 1746) tarihinde İstanbul'da Galata Mevlevîhânesi'ne varılmış, ertesi gün Meyyit İskelesi'nden Yâ Vedûd İskelesi'ne, oradan Eğri Kapı'da Cemâleddin Efendi Tekkesi'ne ve oradan da cümle dervişân hazır bulunduğu hâlde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gidilmiş, dergâha gelindiğinde meşîhâtnânesi kendisine verilmiş, duâlar edilip gülbânglar okunmuştur. Kırkıncı günde saraya dâvet edilmişler ve gece pâdişâh huzurunda mukâbele âyini icrâ olunmuş, heyette bulunan herkese çeşitli ihsanlarda bulunulmuştur. Daha sonra diğer kardeşi Ömer Dede de oğlu Sahîh Ahmed Dede'yi yanına alarak Kütahya'dan İstanbul'a gelmiş ve böylece İstanbul Mevlevî dergâhlarında Kütahyalı şeyhler dönemi başlamıştır.[385] Ebûbekir Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde güçlü bir yönetim kurmuş, Melâmî Habeşî-zâde Zaim Ağa'nın sohbetlerine katılmış ve Ekrem Işın'ın tespitine göre Yenikapı Mevlevîhânesi'ni de Melâmîmeşrep Mevlevîlerin merkezi hâline getirmiştir.[386]

Yine Ekrem Işın'ın belirttiğine göre, İstanbul'daki Mevlevî kültürüne Melâmî neş'eyi sokan şeyhlerin köken itibarıyla Halvetî olmaları dikkat çekicidir. Bu temel özellik, hem Peçevîzâde Ârîfî Ahmed Dede'de, hem de Ebûbekir Dede'de vardır. Ayrıca Ebûbekir Dede'nin Melâmî anlayışının, Sırrî Abdülbâki Dede (ö. 1164/1750-1751) ve dedesi Bayramî halîfelerinden Ahmed Bîcân soyundan gelen Gavsi Ahmed Dede'ye (ö. 1109/1697-1698) kadar uzanması da bu kanaati desteklemektedir.[387]

Ebûbekir Dede, 1162 senesinin Muharrem ayının başında (Aralık 1748), Kumkapı'da ikamet etmekte olan vezir ağalarından Halil Ağa'nın kızı ve ricâl-i devletten Recâî Mehmed Efendi'nin küçük kızkardeşi Âtike Hanım ile evlenmiş,[388] onun 5 Şevval 1164 (29 Haziran 1751) tarihinde vefat etmesi üzerine, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin (ö. 1142/1729) oğlu olan Galata Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Sırrî Abdülbâki Dede'nin küçük kızı Şerife Saide Hanım[389] ile 15 Zilkâde 1164 (5 Ekim 1751) tarihinde ikinci evliliğini yapmış,[390] böylece hem iki kadîm hânedân birleşmiş, hem de iki mevlevîhâne arasında önemli bir bağ kurulmuştur.[391] Ali Nutkî, Abdülbâki Nâsır ve Abdurrahim Künhî Dedeler, Ebûbekir Dede'nin Saide Hanım ile olan evliliğinden dünyaya gelmiş olup daha sonra her üçü de Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliğinde bulunmuşlardır.[392]

Ebûbekir Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde dergâhın on üçüncü şeyhi olarak 1159/1746 tarihinden itibâren yaklaşık otuz sene, kaynakların ifadesiyle, "bağlısı olan dervişân ve muhibbânı dâimâ Hak ve mârifet yoluna sevketmek sûretiyle" hizmet ettikten sonra, Sahîh Ahmed Dede'nin de kaydettiğine göre 3 Receb 1189 (30 Ağustos 1775) tarihinde, akşam üzeri, yetmiş iki yaşında ve çocukları henüz küçük yaşta iken vefat etmiştir.[393] Vefâtından önce, 19. yüzyıla girildiğinde Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliğini yürütecek olan büyük oğlu Ali Nutkî Dede'yi kendisine halîfe seçmiş olan[394] Ebûbekir Dede'nin kabri, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbe içinde olup Ebûbekir Çelebi'nin sol tarafında ve bitişiğinde bulunmaktadır.[395] Sahîh Ahmed Dede, Ebûbekir Dede'nin vefatı üzerine kıt'a-i kebîre tarzında yazılmış bir tarih manzûmesine yer vermiş olup son beyti şu şekildedir:

Zâtı gibi bir adîmü'l-misl târîh oldu bu
Eyleyip tekmîl devrin geçdi Bûbekr-i azîz[396]

Bazı kaynaklarda Ebûbekir Dede'nin *Merâtib-i İnsâniye ve Menâkıb-ı Kudsiye* adlı bir eseri olduğu ileri sürülmekle birlikte, henüz mevcut bir nüshasına rastlanılmamıştır.[397]

Ebûbekir Dede, Mevlevîlik tarihinin önemli simalarından birisi olmakla birlikte, daha çok âilesiyle ün yapmıştır. Ebûbekir Dede'nin 1746'da Yenikapı Mevlevîhânesi'ne postnişîn tâyin edilmesinden itibâren, 1925 yılında tekkelerin resmî olarak kapatıldığı tarihe kadar, yaklaşık yüz seksen yıl bu dergâhın şeyhliğini onun soyundan gelen kişiler yürütmüşlerdir. Oğulları Ali Nutkî, Abdülbâki Nâsır ve Abdurrahim Künhî Dedeler sırasıyla Yenikapı

Mevlevîhânesine şeyh olmuşlar; Abdülbâki Nâsır Dede neslinden olan Osman Selâhaddin Dede, Mehmed Ceâleddin Dede ve Abdülbâki Baykara Dede de aynı dergâhta postnişînlik görevini üstlenmişlerdir.[398]

Ebûbekir Dede'nin kardeşlerinin soyundan da aynı kültür ve irfan halkasına mensup birçok değerli şahsiyet yetişmiştir. Örneğin Ebûbekir Dede'nin ortanca kardeşi Ömer Dede'nin oğlu ve ünlü *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eserin yazarı Sahîh Ahmed Dede bunlardan biridir. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhlığı hizmetinde bulunan Sahîh Ahmed Dede'nin oğlu Mehmed Kudretullah Dede ve onun oğlu Mehmed Atâullah Dede[399] (ö. 1328/1910), Galata Mevlevîhânesi'nde şeyhlik hizmetinde bulunmuşlardır. Yine Ebûbekir Dede'nin küçük kardeşi Osman Dede'nin oğlu Tarîkatçı Mehmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşılık yapmış, onun oğlu Derviş Hüseyin İzzet/Şükûfeci Hüseyin Dede ve onun oğlu Afyonkeş Râif Dede ise mevlevîhânelerde kudümzenbaşılık vb. çeşitli görevlerde bulunmuşlardır.[400]

Seyyid Ebûbekir Dede âilesinden, başta oğulları Ali Nutkî ve Abdülbâki Nâsır Dede olmak üzere, şair, mûsikişinas, neyzen, kudümzen vb. birçok Mevlevî sanatkâr yetişmiştir. Ayrıca, Ebûbekir Dede âilesinin şeyhlik yaptığı dönemlerde Yenikapı Mevlevîhânesi'nden yetişenler arasında, başta Şeyh Gâlib ve Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi olmak üzere, ünlü birçok şahsiyet bulunmaktadır.[401]

Tasavvuf kültürüne ve Mevlevîlik düşüncesine önemli katkılarda bulunmuş olan Ebûbekir Dede ve âilesi, dönemin tekke-siyaset ve tasavvuf-sanat ilişkileri açısından da önemli bir yere sahiptir. Bu âile, 18. yüzyılın ortalarından tekkelerin kapatıldığı tarihe kadar, İstanbul Mevlevî tarihine damgasını vuran bir şeyh âilesi olup Yenikapı Mevlevîhânesi merkez olmak üzere, Galata Mevlevîhânesi ve tarîkata âit diğer tekkeleri kültürel açıdan da denetim altında tutmuştur.

Ebûbekir Dede âilesi, Osmanlı devlet yönetiminde görev yapan birçok idarecinin Mevlevîliğe intisabını da sağlamış, bu sayede Mevlevîlik, devlet tarafından sürekli desteklenen ve ilgi gösterilen itibarlı bir kurum hâline gelmiştir. Daha sonraları Galata Mevlevîhânesi'nde de ağırlığını hissettiren Ebûbekir Dede âilesi, Osmanlının son iki yüzyılında İstanbul Mevlevîleri arasında dâimâ ön planda olmuş, âilenin siyâseti yakından takip etmesinden dolayı, Yenikapı Mevlevîhânesi de aktif siyâsetin içinde yer almış ve devlet yönetiminde en üst seviyede görev yapan birçok bürokratı Mevlevîlik şemsiyesi altında toplayarak bunlar üzerinde nüfûz sahibi olmuştur.[402]

Ebûbekir Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi 1168/1754 ve 1188/1774'te iki defâ tamir ettirilmiştir. Birinci tamirat, Sadrâzam Abdullah Nâilî Paşa tarafından yaptırılmış ve bu tamirat sırasında harap durumdaki derviş hücreleri yeniden inşâ edilmiştir. İkinci tamirat ise Sadrâzam İzzet Mehmed Paşa tarafından yaptırılmaya başlanmış; ancak Ebûbekir Dede'nin vefâtıyla yerine geçen oğlu Ali Nutkî Dede'nin meşîhatının ilk yıllarında tamamlanabilmiştir.[403]

22. Hüseyin Niyâz Dede, Konevî (ö. 1208/1793-1794)

(Şair)

Babası İran halkından iken Konya'ya gelmiş, burada Garîbî Ebûbekir Çelebi'ye intisap etmiş ve onun izniyle evlenerek bu şehre yerleşmiştir. Konya'da doğduğu için kaynaklarda Derviş Niyâz Konevî vb. adlarla da anılan Hüseyin Niyâz Dede, babasının vefatının ardından bir süre Ermenek Mevlevîhânesi'nde kalmış, daha sonra İstanbul'a gelerek Yenikapı Mevlevîhânesi'ne girmiş ve bir süre Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin hizmetinde bulunmuştur.[404]

Niyâz Dede, Ebûbekir Dede'nin vefatından sonra yerine geçen oğlu Ali Nutkî Dede döneminde, 2 Zilkâde 1204 (14 Temmuz 1790) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girmiş, 19 Rebîülevvel 1205 (26 Kasım 1790) tarihinde semâ-ı şerîf meşk edip mukâbeleye girmiş ve 3 Şevval 1207 (14 Mayıs 1793) tarihinde ise çilesini tamamlayıp hücreye çıkmıştır.[405] Ömrünün sonuna kadar dergâhta hizmet eden, hizmeti bitip hücresine çekildikten sonra da zamanını sürekli Mevlevî büyüklerinin eserlerini okumakla geçiren Hüseyin Niyâz Dede, 1208/1793-1794'de İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn edilmiştir.[406] Hüseyin Niyâz Dede'nin vefâtı üzerine Esrar Dede, şu tarih beytini söylemiştir:

Hisâb olunsa çıkar işbu mısraım târîh
Niyâz Hüseyn Dede vasl-ı Hakk'a etdi sefer[407]

Şairlik yönü de bulunan ve şiirlerinde "Niyâzî" mahlasını kullandığı görülen Hüseyin Niyâz Dede'nin, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'de bir gazeline yer verilmiştir:

Gazel

Perîşân eyleyen aklımı zülf-i müşk-i nâbındır
Hücûm-ı leşker-i hattınla dilber rahne-yâbındır
Gönül kan yutsa az günc-i şitâ-yı fitnede zîrâ
Cüdâ-yı bâde-i gül-reng-i rûy-ı âfitâbındır
Hayât-ı sermedî-i Hızr'a reşk etmez dil-i teşnem
Şehîd-i gamze-i dil-dûz çeşm-i mest-i hâbındır
Dahîl halka-i uşşâka olalı bu dil-i nâ-çâr
Sarây-ı nâz u cevrinde serim seng-i rikâbındır
Çekildi safha-i ruhsârına hatt-ı siyâh ey şâh
Var ise âşık-ı bî-dillere kat'î cevâbındır
Niyâzî lutf ile bir demde şâdân eyle gel yohsa
Hamûl-ı cevr-i bî-pâyân u zulm-i bî-hisâbındır[408]

23. Ahmed Ağa, Musâhib (ö. 1209/1794)

(Bestekâr, Hânende, Sâzende)

18. yüzyılda klâsik Türk mûsikisinde yetişmiş önde gelen bestekârlarımızdan, aynı zamanda hânende ve icrâcılarımızdan biri olan Musâhib Ahmed Ağa, Amasya'da dünyaya gelmiş olup babası bestekâr Hızır Ağa'dır. Kaynaklarda daha ziyâde "Musâhib" ve "Vardakosta" lakaplarıyla anılan Ahmed Ağa'nın "Musâhib" lakabını Enderûn ağalarından ve pâdişâhın sohbetlerine katılmakla görevlendirilmiş kişilerden biri, "Vardakosta" lakabını ise boylu poslu bir kimse olduğu için aldığı belirtilmektedir.[409]

Aynı zamanda III. Selim'in musâhiblerinden biri olan Ahmed Ağa, küçük yaşlarda İstanbul'a gitmiş, yeteneği keşfedilerek saraya alınmış ve Enderûn'da eğitilmiştir. Mûsiki alanındaki bilgilerini de burada aldığı düşünülen Ahmed Ağa, daha sonra Mevlevîliğe girmek sûretiyle Yenikapı ve Galata mevlevîhâ-nelerine devam etmiş, tarîkat terbiyesinin yanı sıra mûsiki alanında da bilgiler edinmiş, özellikle kendisi de bir mûsikişinas olan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdurrahim Künhî Dede'den hayli istifade etmiştir.[410]

Musâhib Ahmed Ağa, Esrar Dede'nin bildirdiğine göre, Mevlevîliğe girdikten sonra bütün mûsiki bilgisini "Makamât-ı Mevleviyye"ye sarf ederek Hicaz, Nihâvend ve Sabâ makamında üç âyin bestelemiş ve bunları kendisi de büyük bir bestekâr olan III. Selim'in huzurunda okumuştur. Dinlediği bu bestelerin etkisiyle III. Selim, ünlü Sûz-ı Dil-ârâ makamını ihdas ederek bir Mevlevî âyini bestelemiştir. Kaynaklarda bu âyinin bizzat pâdişâh tarafından Musâhib Ahmed Ağa'ya meşkedildiği ve bilâhare Yenikapı ile Galata Mevlevîhânelerinde okunduğu kaydedilmektedir.[411]

Yine kaynaklarda güçlü bir mûsiki nazariyâtına sahip olduğu, hânendeliği ve sâzendeliğinin yanı sıra aynı zamanda iyi bir tanbûrî olduğu belirtilen Musâhib Ahmed Ağa, Galata Mevlevîhânesi'nde sıkça görüştüğü ve dostluğunu kazandığı Şeyh Gâlib'in; hatta III. Selim'in de bazı şiirlerini bestelemiştir. Esrar Dede, Musâhib Ahmed Ağa'nın "şiir ve inşâdan da hissesi olup kelâm-ı mevzûna muktedir" olduğunu belirterek şairlik yönüne dikkat çekmiş olmakla birlikte, aynı zamanda şairlik derecesinin şiir üstatları seviyesinde olmadığını da belirtme ihtiyacı duymuştur.[412] Asıl şöhretini bestelediği dinî ve dindışı eserlerle elde etmiş olan Ahmed Ağa, Ferahfezâ makamını icat etmesinin[413] yanı sıra Darb-ı Hüner adlı on dokuz vuruşlu büyük bir usul tertip etmiştir. Kaynaklarda, bestelediği Hicaz, Nihâvend ve Sabâ Mevlevî âyinleri dışında, ki bunlardan Sabâ makamında olan sonuncu âyin zamanla unutulmuştur, yaptığı başka dinî eseri bilinmediği, din dışı alanda ise pek çok saz eseri ile sözlü eser bestelediği, çeşitli yazma güfte mecmualarında birçok eserine rastlandığı; ancak bunların çok azının günümüze ulaştığı belirtilmektedir. Suphi Ezgi, Ahmed Ağa'nın Hicaz Hümâyûn Peşrev ve Saz Semâisi, Sûz-ı Dil-ârâ Peşrevi, Râhatü'l-ervâh Peşrev ve Saz Semâisinin günümüze ulaşmış saz eserlerinden oldu-

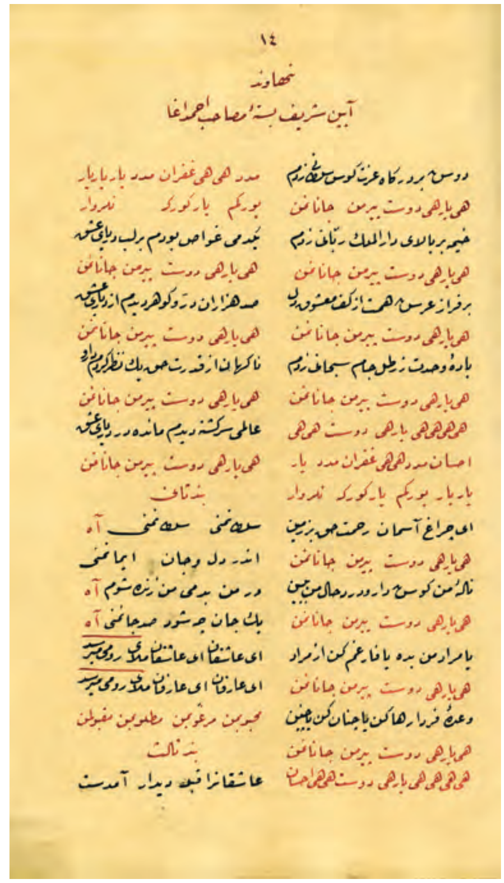
ğunu; ayrıca Evc-ârâ Beste, Nihâvend Âyin-i şerîfi, Sûz-i Nâk ve Sûz-ı Dil besteleri ile Muhayyer Sünbüle Şarkısının metîn üslûplu söz eserleri arasında yer aldığını dile getirmiş, Râhatü'l-ervâh ve Nişâburek Peşrevleri ile Muhayyer Sünbüle Şarkısının ve Evc-ârâ bestesinin notalarını vermiştir. Yılmaz Öztuna ise onun günümüze ulaşan eserlerinin sayısının otuz bir olduğunu belirttikten sonra bunların; 1. Hicâz Âyin-i şerîfi, 2. Nihâvend Âyin-i şerîfi, 3. Hümâyûn Peşrevi (Devr-i kebîr), 4. Nihâvend-i Kebîr Peşrevi (Devr-i kebîr), 5. Nişâbûrek Peşrevi (Berefşân), 6. Râhatü'l-ervâh Peşrevi (Darbeyn), 7. Sûz-ı Dilârâ Peşrevi, 8. Şevk-i dil Peşrevi (Muhammes), 9. Hümâyûn Saz Semâisi, 10. Nihâvend-i Kebîr Saz Semâisi, 11. Nişâbûrek Saz Semâisi (Değişmeli, Yakacık), 12. Râhatü'l-ervâh Saz Semâisi, 13. Sûz-ı Dil Ağır Çenber, 14. Sûz-ı Dil Darbeyn, 15. Vech-i Arazbâr Çenber, 16. Vech-i Arazbâr Hafîf, 17. Vech-i Arazbâr Ağır Aksak Semâi, 18. Vech-i Arazbâr Yürük Semâi, 19. Sûznâk Çenber, 20. Muhayyer Sünbüle Çenber, 21. Nihâvend-i Kebîr Yürük Semâi, 22. Muhayyer Sünbüle Şarkı, 23. Muhayyer Sünbüle Düyek Şarkı, 24. Sultanî-Irak Ağır Aksak Şarkı, 25. Sultanî-Irak Yürük Semâi Şarkı, 26. Arazbazâr-Bûselik Curcuna Şarkı, 27. Isfahânânek Devr-i Revân Şarkı, 28. Nihâvend Aksak Şarkı, 29. Nişâbûr Ağır Aksak Şarkı, 30. Dügâh Zencîr Beste, 31. Muhayyer Sünbüle Peşrevi olduğunu kaydetmiş ve ayrıca, Musâhib Ahmed Ağa'nın Küçük Mehmed Ağa, Sâdullah Ağa ve Şeydâ Abdurrahim Dede gibi üç büyük bestekâr ile birlikte yaptıkları Tâhir Kâr'ın da elde olmadığını bildirmiştir.[414]

Aynı zamanda I. Abdülhamid devrinin ünlü bestekârlarından biri kabul edilen Musâhib Ahmed Ağa, 1209/1794 tarihinde musâhiblik görevinde iken vefat etmiş ve Galata Mevlevîhânesi hazîresinde, Şârih-i *Mesnevî* Ankaravî İsmail Dede'nin türbesinin sağ tarafında defn olunmuştur.[415]

Musâhib Ahmed Ağa'nın vefâtı üzerine Şeyh Gâlib aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Kıt'a

Musâhib Seyyid Ahmed ol hüner-mend
Ki olmuşdu bu devre pîr-i Fârâb
Dirîğâ eyleyip âheng-i rıhlet
Sadâ-yı irci'îden oldu bî-tâb
Karâr etdi makâm-ı Mevlevî'de
Ola âyîn-i rahmetden safâ-yâb
Olur târîh-i sâl-i fevti Gâlib
Musâhib oldu hâmuşâna ahbâb[416]

Musâhib Ahmed Ağa'nın Nihâvend Mevlevî Âyin-i Şerîf'i

(Baki Baykara Arşivi)

24. Şeyh Gâlib (ö. 1213/1799)

(Galata Mevlevîhânesi Şeyhi, Şair)

Mevlevîler arasında daha ziyâde Gâlib Dede olarak anılan Şeyh Gâlib,[417] Esrar Dede'nin tezkiresinde yer alan ve doğumuna tarih düşürülen "eser-i aşk"[418] ile "cezbetullah" tamlamalarının gösterdiği 1171/1757 tarihinde İstanbul'da, Yenikapı Mevlevîhânesi yakınlarındaki evlerinde dünyaya gelmiştir. Gâlib'in büyükbabası, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'nin müritlerinden Mehmed Efendi,[419] babası, anılan dergâhın şeyhlerinden Sâfî Mûsâ Dede'den arakıyye ve sikke giymiş, Esrar Dede'nin ifadesiyle, "bir ârif-i mahrem ve bir kâmil-i sâhib-dem ü kadem" Mevlevî olup aynı zamanda Kûçek Mehmed Dede ile onun halefi Şeyh Ebûbekir Dede ve Şerif Ahmed Dede gibi Mevlevî büyüklerinin sohbetlerinde bulunmuş olan Mustafa Reşid Efendi, annesi ise Emine Hâtun'dur. Gölpınarlı'nın belirttiğine göre, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşılık yapmış olan babasının, dolama destarlı baş taşındaki kitâbeden aynı zamanda Melâmiyye'den olduğu anlaşılmaktadır. Gâlib'in Mehmed Es'ad olan asıl adı, doğumundan önceki bir dönemde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin şeyhlerinden Kûçek Mehmed Dede ile Ebûbekir Dede tarafından, babasına tenbihte bulunulmak sûretiyle konulmuştur.[420]

Kaynaklarda Gâlib'in çocukluk ve eğitim hayatına dâir çok az bilgi bulunmakta, bazı bilgiler ise şairin şiirlerinden elde edilebilmektedir. Örneğin bir gazelinde, "mürşid-i üstâd-ı küll" diye övdüğü, *Hüsn ü Aşk*'ın mi'rac bölümünü teşvikiyle yazdığını ve "tarz-ı pîr"i kendisinden öğrendiğini belirttiği bazı ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Gâlib, şiir alanındaki ilk bilgilerinin yanı sıra, dinî ve tasavvufî sahadaki ilk bilgilerini de babasından öğrenmiştir. Dönemin önemli kaynaklarından biri olan Esrar Dede ve ondan naklen Ali Enver ise şairin çocukluğunda babasından sadece *Tuhfe-i Şâhidî*'yi okuduğunu, bunun dışında gerek Farsça ve gerekse nazım konusunda kimseden bir şey öğrenmeyip, Mevlevîliğin mânevî etkisi ve doğuştan sahip olduğu yeteneğiyle her bir fende hem akranlarına, hem de zamanın tüm bilgin ve fasihlerine üstün bir hâle geldiğini; Mehmed Süreyyâ ise onun Arapça ve Farsça'da üstat olduğunu bildirmektedirler.[421]

Yine *Hüsn ü Aşk*'ta, daha çocuk yaşta ve bir üstattan tâlim etmeden, Mevlânâ'nın himmetiyle şiir yazmaya başladığını belirtmesinden hareketle, düzenli bir eğitim almadığı anlaşılan Gâlib, döneminde çeşitli hocalardan başta Arapça ve Farsça öğrenimi olmak üzere hayli istifade etmiştir. Örneğin şeyhi Ali Nutkî Dede'den, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Ser-tabbâhı Sahîh Ahmed Dede'den, Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden Hüseyin Dede'den istifade etmiş; Hamdi Efendi'den Arapça, Hoca Neş'et (ö. 1222/1807-1808)'ten ise Farsça öğrenmiştir. Şeyh Gâlib, Farsça'da üstat kabul edilen, birçok şaire Farsça öğretmesinin yanı sıra mahlas da veren ve aynı zamanda kendisi de bir Mevlevî-Nakşî olan şair Hoca Neş'et'ten ayrıca edebiyat bilgileri de öğrenmiştir. Yine ondan *Mesnevî* taallüm etmiş; hatta kendisine "Es'ad" mahlası da teberrüken bu şair tarafından verilmiş ve bu vesileyle bir "Mahlasnâme"

kaleme alınmıştır. “Neş’et dedi pîrân zebânından edip gûş/Mahlas ana Es‘ad ne saâdet bu ne şândır” mısralarının da yer aldığı bu şiire karşılık bir “Teşekkürnâme” yazarak Hoca Neş’et’in şiirlerindeki ifade güzelliğini öven Gâlib, dîvânında bu üstadının adını dâimâ saygıyla anmış, bazı şiirlerine tahmîs ve nazîreler yazmış, ayrıca bir matla‘ını da tercî-i bend hâline getirmiştir.[422] Şeyh Gâlib, başta babası olmak üzere, yukarıda isimleri anılan veya anılmayan daha birçok kişiden ilim tahsil etmiş olmakla birlikte, onun, özellikle içinde bulunduğu Mevlevîlik ortamında, bir nevi edebiyat, mûsiki, sanat ve tasavvuf okulu fonksiyonu üstlenmiş olan mevlevîhânede, Mevlevî büyüklerinin sohbetlerinden de yararlanmak, ayrıca İran ve Türk şairlerinin dîvânlarını incelemek, özellikle Mevlânâ’nın *Mesnevî* ve *Dîvân-ı Kebîr’*ini ve diğer tasavvuf kitaplarını okumak sûretiyle bir nevi kendi kendisini yetiştirmiş olması da mâkul görünmektedir.[423]

Şeyh Gâlib, dönemindeki “Es‘ad” mahlaslı diğer şairlerle karıştırılmaması için “Gâlib” mahlâsını kullanmaya başlamış ve 1195/1781 yılında ve henüz yirmi dört yaşında iken “Es‘ad” ve “Gâlib” mahlasları ile yazdığı şiirlerini bir araya getirmek sûretiyle dîvânını tertip etmiştir. Gâlib, bu tarihten iki yıl sonra, 1197/1783’te, yani yirmi altı yaşında iken de kendisine asıl şöhretini kazandıracak olan *Hüsn ü A*şk mesnevîsini yazmıştır.[424]

Kaynaklarda bildirildiğine göre dîvânını tertip ettiği yıllarda Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi’nde memur olarak görev yapan Gâlib, âni bir kararla, Ebûbekir Çelebi’nin meşîhatinin son döneminde, 1198/1783-1784 yılında ve “Teveccüh-i dili pûyân-ı feyz edip şimdi/Cenâb-ı pâk-i Hüdâvendigâr’a dek gideriz” diyerek Konya’ya gidip Hazret-i Pîr’i ziyaret ederek Mevlânâ Dergâhı’nda çileye girmiş, aynı zamanda Ebûbekir Çelebi Efendi’nin sohbetlerinde bulunmuştur. Gidişini pek tasvip etmeyen ve de ayrılığına dayanamayan âilesi Çelebi Efendi’ye başvurmuş, dönmesi hususunda ısrar etmiş, Çelebi Efendi de “tekmîl-i çillenin Yenikapı Dergâhı’nda ikmâlinin muktezâyı merdî ve hüner” olduğunu söyleyerek izin vermesi üzerine genç derviş, bir yandan da “Âşık oldur ki Gâlib şehrinde ola rüsvây/Sahrâ vü deşte gitme Mecnûn yabâna söyler” diyerek İstanbul’a dönmüştür. Gâlib, yarım kalan çilesini tamamlamak üzere aynı yıl Yenikapı Mevlevîhânesi’nde, kendisini “Dedem” diye andığı Şeyh Ali Nutkî Dede’nin meşîhati zamanında ve *Defter-i Dervîşân’*da kaydedildiğine göre 23 Ramazan 1198 (10 Ağustos 1784) tarihinde çille-güzîn olmuş, 1199/1784-1785’de semâ meşk edip mukâbeleye girmiş ve 25 Receb 1201 (13 Mayıs 1787) tarihinde ise çilesini tamamlayarak “Dede” olmuş, bilâhare Ali Nutkî Dede’den hilâfet almıştır.[425]

Esrar Dede, Gâlib’in çilede iken hiç şiir söylemediğini; üstelik bunun sebebini “Hâmûş kon ki dôst mûcibest bî-suâl/Nazâre germ kon u terk-i kelâm kon (Sus ki sevgili soru sormadan cevap vermekte/Bakışını yoğunlaştır ve konuşmayı terket” beytiyle izah ettiğini; hatta bu dönemdeki suskunluğunu; artık onun şiir söylemeyeceği şeklinde yorumlayanlara ise en güzel cevabı çileden çıktıktan sonra söylediği, “Ger zi sırr-ı aşk güftârest ba‘de ez-hâmuşî/Ez-suhan bâlâ çi esrârest ba‘de ez-hâmuşî (Aşk sırrından söz edilirse sus-

kunluktan sonra/Sözden daha yüksek hangi sır vardır suskunluktan sonra)" matlalı Farsça bir gazeliyle verdiğini belirtmektedir.[426]

Şeyh Gâlib, 1203/1789 tarihinde, kendisinden hayli istifade ettiği Ali Nutkî Dede'nin izniyle, Trabzonlu Kösec Ahmed Dede'nin *et-Tuhfetü'l-behiyye fî-Tarîkati'l-Mevleviyye* adlı eserine Arapça bir hâşiye yazmış; ayrıca 5 Receb 1204 (21 Mart 1790) tarihinde Sütlüce semtinde, Yusuf Sîneçâk'in türbesi yanında bir ev alıp oraya yerleşmiş ve aynı yıl içinde Sîneçâk'ın *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserini şerhetmiştir. Gâlib, Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mîr Halil Nûman Dede'nin azledilmesi, onun yerine tâyin edilen Konya Şems Dergâhı Türbedârı Abdullah Dede'nin ise İstanbul'a gelirken Kütahya'da vefatı üzerine, 9 Şevval 1205 (11 Haziran 1791) tarihinde Konya Âsitânesi Şeyhi Mehmed Emin Çelebi tarafından Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir.[427] Kendisini şeyhliğinden önce de tanıyan devrin hükümdarı III. Selim, şairin böyle bir makama gelmesine ziyâdesiyle memnun olmuş, dostlukları bu vesile ile daha da gelişmiştir. Bazı kaynaklarda, pâdişâhın Şeyh Gâlib'i ziyaret için saraydan mevlevîhâneye geldiği; hatta burada bulunan İskender Paşa Kütüphanesi'nde buluştuklarına değinilerek aralarında geçtiği dile getirilen ve tablolaştırılan şu anekdota yer verilir:

III. Selim bir gün, aşırı samimiyet ve sevgisinden başını Şeyh Gâlib'in dizine koyar. O sırada Gâlib de Hz. Mevlânâ'nın menâkıbından bahsetmektedir. Pâdişâhın bir ara Gâlib'e, "Hazret-i Mevlânâ'nın zamanımızda da cârî bir kerâmeti var mıdır?" diye sorması üzerine Gâlib, "Aman pâdişâhım. Hiç şüphe etme. Koca bir halîfe-yi rûy-ı zemîn, Cenâb-ı Mevlânâ'nın miskin bir dervişinin dizine başını koymuş, bundan büyük bir kerâmet-i câriye olur mu?" deyince sultan çok duygulanmış ve gözünden yaşlar dökülmüştür.[428]

Aynı zamanda Türk mûsikisi bestekârı olan, "İlhâmî" mahlâsıyla yazdığı şiirlerinin toplandığı bir dîvânı bulunan, ayrıca hat sanatıyla da uğraşan III. Selim, Mevlânâ hazretlerinin Konya'daki dergâhının kubbe ve türbesini tamir ettirmiş, sandukaya örtülmek üzere bir de altın işlemeli örtü göndermiş; hatta örtünün üzerine yazılmak üzere Şeyh Gâlib'den bir beyit söylemesini istemiştir. Bunun üzerine Gâlib, "Müceddid olduğu Sultan Selim'in dîn ü dünyâya/Nümâyândır bu nev-pûşîdesinden kabr-i Monlâ'ya" vâsıta beyitli bir tercî-i bend kaleme almıştır.[429] Mevlevîliğe ve de şaire büyük bir muhabbeti olan III. Selim, Gâlib'in bir kasîde sunarak talepte bulunması üzerine 20 Receb 1206 (14 Mart 1792) tarihinde, harap bir hâlde bulunan Galata Mevlevîhânesi'nin tamir işlemini başlatmış ve bu çerçevede semâhâne, matbah ve derviş hücreleri de yenilenmek sûretiyle tamirat 9 Zilhicce 1206 (29 Temmuz 1792) tarihinde tamamlanmıştır. Gâlib buraya nakl olunmuş, 15 Zilhicce 1206 (4 Ağustos 1792) tarihinde de mukâbeleye başlanmış ve bu vesileyle şairin kaleme aldığı "Mihr-i âlem-tâb-ı evc-i saltanat/Dâver-i devr-i zamân Sultan Selim" mısralarıyla başlayan on sekiz beyitlik tarih manzûmesi Galata Mevlevîhânesi'nin kapısına yazılmıştır. Gâlib, bu tamirattan duyduğu memnuniyeti çerçevesinde pâdişâha "Gönül bir beyt-i ma'mûr u safâdır aşk mimarı/Yatır ammâ ki şimdi başka bâmı başka dîvârı" matlalı

kasîdesini sunmuştur. [430] Pâdişâhın dergâha katkıları artarak devam etmiş 1207/1793'te bir şadırvan, 1208/1794'de semâhâne içine bir mahfel-i hümâyûn yaptırmış, ayrıca 1209/1795'te semâhâneyi yeniden tâmir ettirmiş, Gâlib'in semâhâne için yazdığı "Hân-ı Selim-i ma'delet-perver hidîv-i dâdger/Zâhiren sultân-ı âlem mazhar-ı sultân-ı aşk" mısralarıyla başlayan dokuz beyitlik tarih manzûmesi de binanın kapısına yazdırılmıştır.[431]

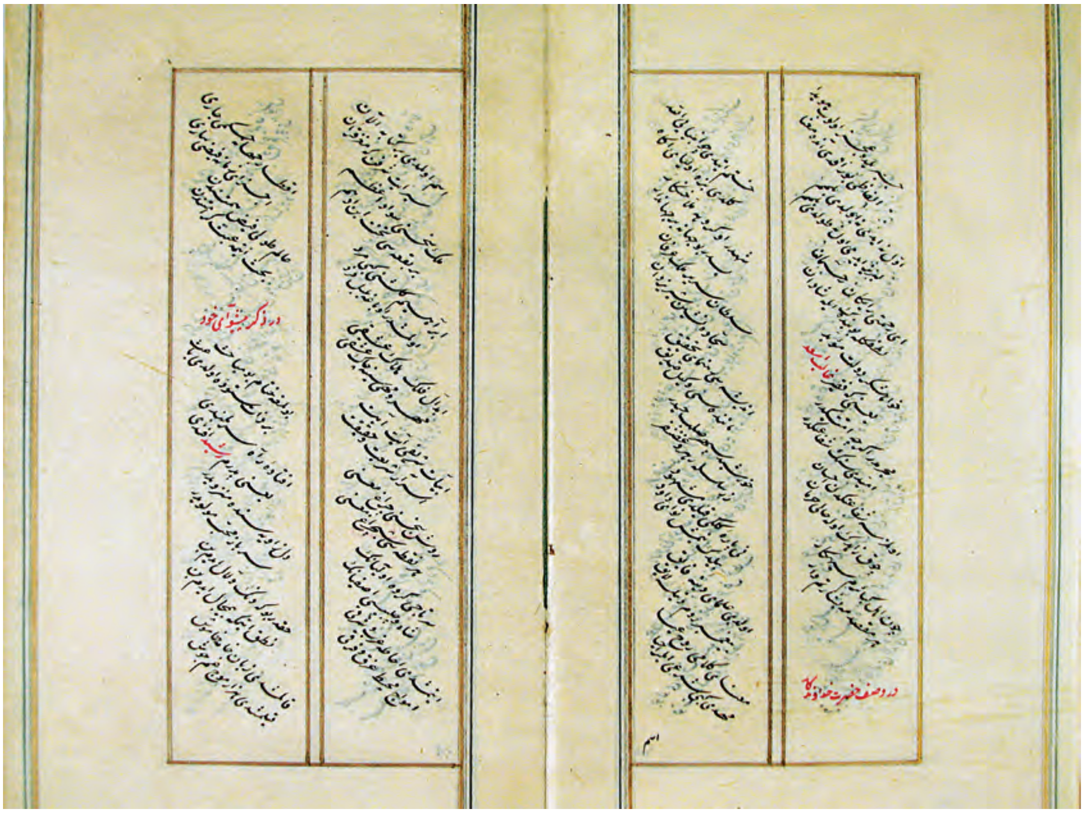
III. Selim ile olan münasebeti sonucunda 10 Safer 1209 (6 Eylül 1794) tarihinde çıkartılan bir fermanla, bütün mesnevîhânlıkların tâyin işi Gâlib'e verildiği gibi, Humbarahâne-i Cedîd'e yeni yaptırılan câminin mesnevîhânığına da şair getirilmiş ve burada icrâ edilen mukâbelelere genellikle III. Selim de katılmıştır. Gâlib'e büyük bir sevgi ve hürmet besleyen III. Selim ayrıca, ünlü şair ve de hattat Cevrî'nin istinsah ettiği bir *Mesnevî* nüshasını da Gâlib'e hediye etmiş, 1207/1793 yılında kardeşi Beyhan Sultan ile birlikte Gâlib'in dîvânını yazdırmış; yalnız tezhibi ve ciltlenmesi için Esrar Dede'nin bildirdiğine göre üç yüz, Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre ise üç bin altın harcamıştır. Gâlib de hükümdârın tüm bu jest ve iltifatları karşısında kayıtsız kalmamış, aralarında birçok kasîde ve tarih manzûmesinin de bulunduğu şiirler kaleme almıştır. III. Selim'in hayata geçirmeye çalıştığı yeniliklere taraftar olan Gâlib ayrıca, başta inşâ edilen kışlalar olmak üzere birçok askerî tesis ile câmi, köşk, çeşme vb. sivil eserlere de tarihler düşürmüştür. Gâlib'e karşı sadece hükümdar değil, onun başta vâlidesi Mihrişâh Sultan olmak üzere diğer âile fertleri de büyük teveccüh göstermiş, şair Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ni Mihrişâh Sultan eliyle tamir ettirmiş, 22 Şaban 1209 (14 Mart 1795) tarihinde başlanan tamirat 1210 Rebîülevvelinde (Eylül-Ekim 1795) tamamlanmıştır.[432]

Şeyh Gâlib, III. Selim ve yakınlarının yanı sıra, bazı kaynaklarda müridi ve yakın dostu olduğu belirtilen ve dönemin etkili isimlerinden biri olan Hâlet Efendi'den de hayli ilgi görmüştür. Aynı zamanda bir Mevlevî muhibbi olan Hâlet Efendi, Mevlevî muhitlerine, özellikle de Şeyh Gâlib'e olan muhabbeti vesilesiyle aralarında Galata'nın da bulunduğu birçok Mevlevî dergâhına çeşitli yardımlarda bulunmuştur.[433]

Mevlevî sözlü kültüründe, III. Selim'in Gâlib'i çok sevdiğine dâir birçok rivâyet bulunmakla birlikte şairin, pâdişâhın kızkardeşi Beyhan Sultan ile aralarında bir gönül macerası yaşandığı yolundaki rivâyet de hayli meşhurdur. Şeyh Gâlib'in dîvânında, Beyhan Sultan'a yazılmış şiirlerin adedi ile içeriklerinden hareketle bu aşk söylentilerini ele veren bazı ipuçları da yok değildir.[434] Gölpınarlı'ya göre bu durum zayıf bir rivâyetten ibarettir ve bu zayıf rivâyetin, Gâlib'in gördüğü teveccühten doğan bir yakıştırmadan ibaret olması mümkündür. Konu üzerine bir tebliğ kaleme alan

Şeyh Gâlib Türbesi,
Galata Mevlevîhânesi
(Erdem Yücel, İstanbul Mevlevihaneleri, 2004)

Şeyh Gâlib'in Hüsn ü Aşk adlı eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 679)

Orhan Okay ise bu rivâyeti, özellikle şairin Beyhan Sultan için yazmış olduğu bazı şiir örneklerinden hareketle, "…devrinin kayıtlarında rastlanmayan, muahhar biyografilerde de gâliba tahmine dayanan bir aşk fısıltısı…", "söylenmeyen ve söylenemeyecek olan gizli dert" şeklinde nitelendirmiş, bu şiir örneklerinde şaire âit "değişik bir sempatik tavrın, çok özel iltifatlar görmüş bir âşıkın ödemeye gayret ettiği bir gönül borcunun sezildiğini" belirtmiştir. Ayrıca, III. Selim'in yanı sıra Beyhan Sultan'ın da Gâlib'e karşı teveccühkâr olduğu, şairin kendisi için yazdığı dört kasîde, beş tarih ve bir tercî-i benden de açıkça anlaşılmaktadır.[435]

Kaynaklarda "orta boylu, güzel yüzlü, faziletli ve zarif bir zât" olarak tarif edilen, Şerife adında bir şeyh kızıyla evli olup Ahmed ve Mehmed adlı iki oğlu ile Zübeyde adlı bir kızının olduğu bildirilen Şeyh Gâlib, 1209/1794'de annesini, ardından 1211/1796'da çok sevdiği dostu ve müridi Esrar Dede'yi kaybetmiştir. Ard arda gelen ve şairi hayli sarsan bu üzüntülerin akabinde çok geçmeden hastalanan Gâlib, 27 Receb 1213 (4 Ocak 1799) tarihinde ve henüz kırk iki yaşında iken vefat etmiştir. Vefatı Mi'rac gecesine rastlayan şairin nâşı, ertesi günü *Mesnevî* Şârihi İsmail Ankaravî'nin Galata Mevlevîhânesi avlusunda bulunan türbesinde, onun ayak ucuna defn edilmiştir. Vefatına Sürûrî, Nebil, Halim ve Hakkı Paşa gibi dönemi şairleri birçok tarih düşürmüşlerdir. "Göçdü Gâlib Dede yâ Hû deyip ehl-i hâle" ve "Geçdi Gâlib Dede cândan yâ Hû" mısraları bunlardan birkaçıdır.[436] Ali Enver, Gâlib vefât ettiğinde hayatta olan babası Mustafa Reşid Efendi'nin, oğlunun nâşını son bir kez görmek isteyip gasledildiği yere girdiğini ve teneşir üzerinde yatan oğluna bakıp, ak sakalına yaşlar akmakta olduğu hâlde "Âh oğul! Bu tahtaya

o kara sakal yakışmıyor" dediğini, Gelibolu Mevlevîhânesi Şeyhi Mustafa Dâniş Efendi'den duyduğunu kaydetmiştir.[437] Hüseyin Vassâf ise 29 Haziran 1328/1912 tarihinde, İhtifalci Ziyâ diye de bilinen Mehmed Ziyâ Bey tarafından Şeyh Gâlib için bir anma merâsimi düzenlendiğini, dergâhın görülmedik bir şekilde insanların akınına uğradığını, mevlidin ve çeşitli duâların yanı sıra bir ara şairin "efendim" redifli ünlü nâtının da okunduğunu ve orada bulunanların gözyaşları içinde dinlediğini bildirmektedir.[438]

Nedîm ile lirizmde, Nâbî ile hikemî tarzda en güzel örneklerini veren; ancak son dönemlerinde tekrar ve taklide düşdüğü belirtilen klâsik şiirin, son iki güçlü isminden biri, dîvân şiirinin ise son büyük temsilcisi olarak kabul edilen Şeyh Gâlib, gençlik yıllarında daha ziyâde samimi dost ve arkadaşları ile aralarında Fuzûlî, Nâbî ve Nedîm gibi üstat şairlerin bulunduğu bazı isimlere nazîreler yazmış, daha sonra ve de şiirimizde yeni ufuklar açmak düşüncesiyle Sebk-i Hindî akımına yönelmiştir. O aynı zamanda mazmunları en ince, en hayâlî ve en şâirâne bir tarzda ifade esasına dayanan bu akımın da edebiyatımızdaki en güçlü temsilcilerinden biri olarak görülmektedir. Gâlib, *Hüsn ü Aşk*'ta da belirttiği üzere, Türk şiirinde yeni bir vâdi, yeni bir çığır açmağa çalışmakla birlikte, klâsik edebiyatın hemen bütün nazım şekillerini kullanmış, özellikle lugat bakımından büyük oranda dîvân edebiyatı geleneğine bağlı kalmıştır. Geleneğin önemli kaynaklarından biri olan tasavvuf ortamı içinde yetişmiş olmasına rağmen, şiirlerinde tasavvufu bir propaganda unsuru olarak kullanmamıştır. Gâlib, şiir dilinde baştanbaşa zincirleme isim ve sıfat tamlamalarından oluşan sözlere pek itibar etmemiş, çoğunlukla şarkılarında olmak üzere sâde Türkçe yazmaktan yana olduğunu göstermiştir. Onun şiirindeki asıl unsur hayâl olup başarısının sırrı da bu "muhayyile gücü"nde yatmaktadır. Özellikle *Hüsn ü Aşk*'ı, tamamiyle onun engin hayal gücünün ürünüdür denebilir. Dünya ile ilgili unsurlara şiirlerinde çok yer vermeyen şairin, coşkun lirizme ise ancak ilâhî aşkı terennüm ettiği noktalarda ulaştığı görülmektedir. Eski şairlerin çokça tekrarladığı mazmun ve terkipleri kendisi de kullanmakla birlikte, dâimâ bunları aşma gayreti içinde olmuş, bu yenilik arayışı ve çabasından ötürü bazıları şairi "müceddid" olarak nitelemişlerdir.[439]

Hüsn ü Aşk adlı mesnevîsi ile Genceli Nizâmî'yi örnek alan Türk mesnevî edebiyatına son noktayı koyan şair, kasîde nazım şeklinde ise üstün bir başarı sağlayamamış, etkisi altında kaldığı Nef'î'yi aşamamıştır. Onun özellikle gazellerinde başta Bâkî, Hayâlî Bey, Şeyhülislâm Yahyâ, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, Fasih Ahmed Dede ve Hoca Neş'et'in etkisinde kaldığı görülmektedir. Yine gazellerinde başta Mevlânâ olmak üzere birçok Mevlevî büyüğünü anan ve Mevlevî tarîkatının terimlerine yer vermiş olan şair, döneminde örnekleri artmaya başlayan "müşterek gazel" yazma uygulamasına ise iltifat etmemiştir. Her bakımdan mükemmel sayılabilecek çok güzel gazel örneklerinin yanı sıra hayli yavan sayılabilecek, alışılmış tarzı devam ettiren şiir örnekleri de bulunmaktadır. Onun en güzel ve başarılı şiirleri olarak tercî-i bend, terkîb-i bend, müseddes vb. musammatları, özellikle de *Hüsn ü Aşk*'taki tardiyyeleri gösterilmektedir. Gâlib'in bu şiirlerinde yer verdiği

tasavvufî aşkın büyük bir coşkunluk ve âhenk içinde dile getirilmiş olduğu belirtilmekte, bu şiirlerindeki hayaller ile somut ve soyut kavramları birbirine yaklaştıran tamlamaların, kendisinden yaklaşık bir yüzyıl sonra benzerlerini deneyecek olan Edebiyat-ı Cedîde şairlerini müjdelediği dile getirilmektedir. Gâlib, büyük oranda klâsik mazmunları kullanmış olmakla beraber, şiirde bilinçli bir şekilde yeniliği aradığı kendi ifadelerinden de açıkça anlaşılmaktadır. O, gelenekten miras aldığı, alışkanlıkların yönettiği bir şiir yapısı yerine daha ziyâde bilinçli bir şekilde seçtiği vezinler, kafiyeler, aliterasyon ve asonanslarla, girift mazmunlar ve özenli diliyle klâsik şiirde son büyük hamleyi yapmıştır. Aynı zamanda şahsî üslûp sahibi şairlerimizden biri olarak kabul edilen Gâlib için kısaca, "Fuzûlî'nin lirizmi, iç ürpermesi, Bâkî'nin şekil insicâmı, Nef'î'nin dili kullanmadaki gücü, Nedîm'deki şehirli zarâfeti ve söyleyiş mükemmelliği gibi özelliklerin tamamı kendisinde toplanmıştır", demek mümkündür.[440]

Esrar Dede, Gâlib'in şairliği sadedinde ve daha ziyâde Farsça şiirlerindeki tarzı bakımından onun "Şevket-i Rûm" olarak anılmasına rağmen, İran şairlerinden hiçbirinin meslek, üslûp ve tarzlarına bağlanmadığını, onun kendisine has ve yeni bir tarza sahip olup şairlik gücü bakımından hem kendisinden önceki, hem de kendisinden sonraki şairlerden üstün olduğunu dile getirmektedir. Esâsen Gâlib'in kendisinin de belirttiği üzere "tavr-ı Şevketâne"den de asıl maksat "aşk hünkârına hizmete vesile" olmasıdır. Gâlib'in beğendiği, etkilendiği ve bazılarının gazellerine nazîre de yazdığı İran şairleri arasında Hâfız-ı Şîrâzî, Tâlib-i Âmulî, Kelîm-i Hemedânî, Sâib-i Tebrîzî ve özellikle Şevket-i Buhârî yer almaktadır. Muhsin Kalkışım'ın belirttiğine göre Gâlib, çağdaşı olan şairlere meydan okurken şiire Şevket-i Buhârî'nin penceresinden bakmakta, hayatının sonuna kadar mânevî bir bağlılık duyduğu bu şairin adını bir bakıma ince hayallerin sembolü olarak anmaktadır. Yine Esrar Dede'nin belirttiğine göre ise Gâlib, Türkçe şiirlerinde de görülen ve kendine mahsus bir yanı olan Şevketâne tarzı ve sahip olduğu engin hayal gücüyle, Türk şairlerinden hiçbirinin sahip olmadığı özel bir tarza sahiptir. Gâlib'in şiirlerine nazîre, tahmîs vs. yazdığı, ismen anıp övdüğü ve etkilendiği önceki şairler ile dönemine yakın veya çağdaşı Türk şairleri arasında ise Mevlânâ, Fuzûlî, Hayâlî Bey, Nev'izâde Atâî, Nâbî, Nef'î, Sâkıb Dede, Fehîm-i Kadîm, Neşâtî, La'lî, Sâbit, Münîf, Hanif, Hoca Neş'et, Ârif Efendi, Derviş Niyâz, Râmiz, Şâkir, Şâhidî Dede, Seyyid Ebûbekir Çelebi, Nesib Yusuf Dede, Fasih Ahmed Dede, Nedîm, Nahîfî, Nevres-i Kadîm, Reisülküttâb Râşid ve Vak'anüvis Pertev'in isimleri sayılabilir.[441]

Etkisi günümüze kadar ulaşmış olan Şeyh Gâlib'in etkilediği şairler arasında ise başta Esrar Dede olmak üzere, Neyyir Dede, Keçecizâde İzzet Molla ve Abdülhak Hâmid akla ilk gelen isimler olarak anılabilir.[442]

Eserleri

1. *Dîvân*. Ölümünden on sekiz yıl önce, 1195/1780-1781 yılında ve henüz yirmi dört yaşında iken tertip ettiği, "Kâne kelâm-ı Gâlib" ibâresinin tertibi-

ne tarih düşürüldüğü bu eseri, şairin daha sonra yazdığı şiirler de eklenmek sûretiyle 5500 beyit hacmine ulaşmıştır. Çoğu İstanbul kütüphanelerinde olmak üzere kırkın üzerinde nüshası[443] bulunan dîvân üzerinde Muhsin Kalkışım (İstanbul Ü, SBE, 1992) ve Abdülkadir Gürer (Ankara Ü, SBE, 1994) birer doktora tezi hazırlamışlardır.[444] Kâhire, Londra ve Paris'te de altı nüshası bulunan dîvânın 1252/1836'da Bulak'ta ta'lik hatla ve taşbasması olarak gerçekleştirilen baskısında 29 adet kasîde, 1 adet tercî-i bend, 4 adet terkîb-i bend, 7 adet müsemmen, 8 adet müseddes, 17 adet tahmîs, 4 adet muhammes, 1 adet tard u rekb, 6 adet murabba, 6 adet şarkı, 13 adet mesnevî, 1 adet bahr-i tavîl, 1 adet tezkire, 372 adet gazel (bu sayı Kalkışım'ın neşrinde 335'tir), 130 adet kıt'a, 63 adet rubâi, 95 adet beyit ve 5 adet mısra bulunmaktadır.[445]

2. *Hüsn ü Aşk*. Gâlib'in yirmi altı yaşında iken 1197/1782-1783'te yazdığı ve kaleme almakla övündüğü bu eseri, tasavvufî, fantastik ve sembolik bir mesnevî olup ona aynı zamanda asıl şöhretini kazandıran eseri olmuştur. Esrar Dede'nin de "esrâr-ı makâmât-ı sülûk-ı Mevlevî ve âsâr-ı envâr-ı lâmi'a-i âyât-ı *Mesnevî*'yi hâvî *Hüsn ü Aşk*" veya "memâlik-i Rûm'da, lisân-ı Türkiyye üzre ana mümâsil bir nazm inşâ olunduğu kimsenin mesmûu olmamışdır." şeklinde tavsif ettiği ve Gâlib'in benzersiz şair yaratılışının bir ürünü olarak nitelediği; Ziyâ Paşa'nın "Gelmiştir o şâir-i yegâne, gûyâ bu kitâb için cihâne" diyerek dikkat çektiği *Hüsn ü Aşk*'ın konusu tamamen hayâlîdir. Eser, baştan sona teşhîs sanatına dayanmakta ve esâsen bir sâlikin Mevlevîlikteki rûhânî seyr ü sülûkunu anlatmaktadır. 2041 beyit[446] ve dört tardiyyeden oluşan mesnevî, hamd, na't, mi'râciye ve Mevlânâ'ya medhiye ile başlar. Şair eserin sebeb-i te'lif bölümünde, mesnevîsini Nâbî'nin *Hayrâbâd* adlı eserinden daha üstün bir eser meydana getirmek iddiasıyla yazdığını belirtir ve aynı zamanda onu eleştirir. Tanpınar'a göre Gâlib, Nâbî eleştirisiyle gerçekte şairi değil ilk defa şiir geleneğini esas almıştır. Eserin diğer bölümlerinde de sürdürülen eleştiri ve tespitler, özellikle *Hüsn ü Aşk*'ın sonunda "Fahriyye-i Şâirâne"de yer verilen görüşler, aynı zamanda Gâlib'in poetik anlayışının temel ilkelerini yansıtması bakımından son derece önemlidir.[447]

Gâlib, anılan bölümde ayrıca, yaşadığı dönem itibarıyla kayda değer bir şair kalmadığını, ortalığı daha ziyâde müteşâirlerin, yani şairlik taslayanların kapladığını ve bunların da şiiri kuru bir lugattan ibaret sanıp ıstılahlı konuşmayı hüner saydıklarını ve orijinal mazmunlar üretemediklerini dile getirmiştir. Yine Gâlib, şair geçinen bu kişilerin gerçek ve kalıcı şiire güçleri yetmediğinden mey, mahbub şarap vb. şeylerle dolu tatsız manzûmeler ürettiklerini, çoğu kâtip zümresine âit bu isimler arasından gerçek şairin çıkmasının da zaten mümkün olmadığını, oysa kendisinin şiirde yeni bir yol açtığını, eserinin sırlarını *Mesnevî*'den aldığını, kendi bulduğu hazineyi yine kendisinin tükettiğini söylemekte ve getirdiği yeni şiir, saf şiir anlayışıyla bir yandan söz ülkesindeki sultanlığını ilan etmekte, bir yandan meydan okumakta, bir yandan da "şehd-i nazm: şiir balı, saf şiir, hâlis şiir" tâbirini kullanarak, sembolistlerin anladığı çerçevedeki saf şiiri onlardan çok önce fark

ettiğini göstermektedir. Abdülbâki Gölpınarlı'nın belirttiğine göre, birçok kaynaktan yararlanılmış olmakla birlikte *Hüsn ü Aşk* taklit bir eser değildir. Yararlandığı kaynaklardan gelen unsurlar, Gâlib'in güçlü muhayyilesinde tamamen yeni bir terkibe kavuşmuştur. Ondaki bu ibdâ gücü, eserin gerek konu, gerekse işlenişinde açıkça görülmektedir. Otuzun üzerinde yazma nüshası bulunan *Hüsn ü Aşk*'ın Gâlib'in el yazısıyla yazılmış olan bir müsvedde nüshası Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Mülhâkı, nr. 171'de bulunmaktadır. Esere âit diğer önemli bazı yazma nüshalar arasında ise İÜ Ktp., TY, nr. 1384, 5531, Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi, nr. 679, Süleymaniye Ktp., Hüsrev Paşa, nr. 502, Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2309 yer almaktadır. Bazı yazma dîvân nüshalarında da bulunan eser ayrıca 1252'de Bulak, 1304, 1339 ve 1342'de ise İstanbul'da basılmıştır.[448] Eserin daha sonra Latin harfleriyle de birçok açıklamalı ve şerhli neşirleri yapılmıştır (Msl. Bk. Ebuzziyâ Tevfîk, *Hüsn ü Aşk, Eser-i Gâlib Dede,* İstanbul 1887; Tâhirü'l-Mevlevî, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 1921; Vasfi Mahir Kocatürk, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 1944; Abdülbâki Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 1968; Orhan Okay-Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 1992; M. Nur Doğan, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 2003; Victoria Rowe Holbrook, *Beauty and Love,* New York 2005).[449]

3. *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî.* Bu eser, 16. yüzyılın ünlü Mevlevî şairlerinden biri olan Sinâneddin Yusuf Sîneçâk'in Mevlânâ hazretlerinin *Mesnevî'*sinden aralarında anlam bakımından ilgi bulunan 366 beyiti bir araya getirerek oluşturduğu *Cezîre-i Mesnevî* adlı eserinin Şeyh Gâlib tarafından 1200/1790'da kaleme alınmış bir şerhinden ibarettir. Gâlib'in, şeyhi Ali Nutkî Dede'nin teşvikiyle ve mensubu olduğu kültür ve mânevîyat ortamına karşı bir nevi minnet borcunu ödemek düşüncesiyle, henüz şeyh olmadan önce ve dervişlere yol göstermek amacıyla yazdığı, dolayısıyla hayli sâde bir dilin kullanıldığı görülen, şairin Türkçe tek mensur eseri olması bakımından da ayrıca önemli kabul edilen bu eser üzerine Mehmet Malik Bankır tarafından bir doktora (İÜ SBE, 2004), Mahmut Aslantürk tarafından ise bir yüksek lisans tezi (Kahramanmaraş Sütçü İmam Ü, SBE, 1996) hazırlanmıştır. Eser ayrıca Mehmet Atalay ve Turgut Karabey tarafından beş nüshası karşılaştırılmak sûretiyle tenkidli metin hâlinde yayımlanmıştır. Eserin bu tenkidli metni oluşturulurken karşılaştırılan yazma nüshaları için bk. Millet Ktp., Ali Emirî, nr. 856; Süleymaniye Ktp., Dârülmesnevî, nr. 187; Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 27, 183; TSM Ktp., Yeniler, nr. 177.[450]

4. *es-Sohbetü's-Sâfiyye*. Bu eser, daha önce Nakşibendiyye tarîkatına mensup olan ve 1192/1782 yılında hac münasebetiyle İstanbul'dan Konya'ya varıp Ebûbekir Çelebi vasıtasıyla Mevlevîliğe giren Trabzonlu Kösec Ahmed Dede'nin Mevlevîliğe dâir yazdığı *er-Risâletü'l-Behiyye fî-Tarîkati'l-Mevleviyye* adlı Arapça risâlenin, Gâlib tarafından *es-Sohbetü's-Sâfiyye* adıyla 1199/1789 yılında ve yine Arapça ile kaleme alınmış mensur bir şerhinden ibarettir. Gâlib, Esrar Dede'nin verdiği bilgiye göre yine şeyh olmadan önce yazdığı bu şerhinde Mevlevîliğin âdâb ve erkânı hakkında önemli bilgiler vermiştir. Eserin yazma nüshaları için bk. İÜ Ktp., AY, nr. 3408, İÜ Ktp., TY

Şeyh Gâlib'in el yazısıyla Âyin Defteri

(Baki Baykara Arşivi)

6365. Eser, Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Ahmed Remzi Akyürek Dede tarafından *en-Nüshatü'ş-Şâfiyye fî Tercemeti's-Sohbeti's-Sâfiyye* adıyla tercüme edilmiş ve bu tercüme İbrahim Kutluk tarafından neşredilmiştir (bk. TDED, III/1-2, 1948, s. 21-47). Gâlib'in bu eserlerinden başka Mevlevî şairlerine dâir bir tezkire yazmaya başladığı, müsvedde hâlindeki bu eserini, tertip, tasnif ve ikmâl etmek üzere Esrar Dede'ye verdiği ve dedenin de bu eser üzerinde çalışarak ünlü *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'sini meydana getirdiği bilinmektedir.[451]

Şiirlerinden Örnekler

Müseddes-i Na't-ı Şerîf-i Nebevî

Sultân-ı rüsül şâh-ı mümeccedsin efendim
Bîçârelere devlet-i sermedsin efendim
Dîvân-ı İlâhî'de ser-âmedsin efendim
Menşûr-ı "le'amrük"le müeyyedsin efendim
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim
Tâbiş-dih-i ervâh-ı mücerred güherindir
Mâlişgeh-i ruhsâr-ı melik hâk-i derindir

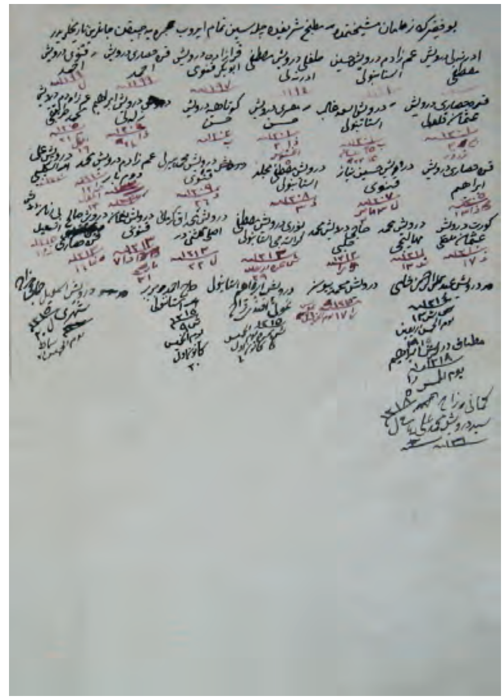
Âyîne-i dîdâr-ı tecellî nazarındır
Bû Bekr Ömer Osman ü Alî yârlarındır
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim
Hutben okunur minber-i iklîm-i bekâda
Hükmün tutulur mahkeme-i rûz-ı cezâda
Gülbâng-ı kudûmün çekilir arş-ı Hüdâ'da
Esmâ-i şerîfin anılır arz u semâda
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim
Ol dem ki velîlerle nebîler kala hayrân
Nefsî deyü dehşetle kopa cümleden efgân
Ye's ile usâtın ola ahvâli perîşân
Destûr-ı şefâatla senindir yine meydân
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammedsin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim
Bir gün ki dalıp bahr-ı gama fikrete gitdim
İlden getirip kendimi bîhodluğa yitdim
İsyânım anıp âkıbetimden hazer itdim
Bu matlaı yâd eyledi bir seyyid işitdim
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı mü'eyyedsin efendim
Ümmîddeyiz ye's ile âh eylemeyiz biz
Sermâye-i îmânı tebâh eylemeyiz biz
Bâbın koyup ağyâra penâh eylemeyiz biz
Bir kimseye sâyende nigâh eylemeyiz biz
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim
Bîçâredir ümmetlerin isyânına bakma
Dest-i red urup hasret ile dûzaha kakma
Rahm eyle amân âteş-i hicrânına yakma
Ez-cümle kulun Gâlib-i pür-cürmü bırakma
Sen Ahmed ü Mahmud u Muhammed'sin efendim
Hak'dan bize sultân-ı müeyyedsin efendim[452]

Tercî-i Bend
Ey dil ey dil niye bu rütbede pür-gamsın sen
Gerçi vîrâne isen genc-i mutalsamsın sen
Secde-fermâ-yı melek zât-ı mükerremsin sen
Bildiğin gibi değil cümleden akdemsin sen
Rûhsun nefha-i Cibrîl ile tev'emsin sen
Sırr-ı Hak'sın mesel-i Îsi-i Meryem'sin sen
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Merteben ayn-ı müsemmâdadır esmâ sanma
Merci'in Hâlık-ı eşyâdadır eşyâ sanma

Gördüğün bu emr-i muhakkakları rü'yâ sanma
Başkasın kendini sûretle heyûlâ sanma
Keşf ile sâbit olan ma'nîyi da'vâ sanma
Hakkına söylenen evsâfı müdârâ sanma
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
İnleyip sırrını fâş eyleme ağyâra sakın
Düşme bilmezlik ile varta-i inkâra sakın
Değmesin ellerin kâkül-i dildâra sakın
Sonra Mansûr gibi çıkman olur dâra sakın
Arz-ı acz etmeyesin yâreden ol yâra sakın
Bulduğun gevher-i âlîleri bîçâre sakın
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Sendedir mahzen-i esrâr-ı mahabbet sende
Sendedir ma'den-i envâr-ı fütüvvet sende
Gizli gizli dahi vardır niçe hâlet sende
Ma'rifet sende hüner sende hakîkat sende
Nazar etsen yer ü gök dûzâh u cennet sende
Arş u kürsîyy ü melek sendedir elbet sende
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Hayfdır şâh iken âlemde gedâ olmayasın
Keder-âlûde-i ümmîd ü recâ olmayasın
Vâdî-i ye'se düşüp hîç ü hebâ olmayasın
Yanılıp reh-rev-i sahrâ-yı hevâ olmayasın
Ademe muttasıl ol tâ ki cüdâ olmayasın
Secdeler eyle ki merdûd-ı Hüdâ olmayasın
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen
Berk-ı hâtif gibi bu kayd-ı sivâdan güzer et
Erişen hâr u hâsa âteş-i aşkı siper et
Dâmenin tutmaya âsâr-ı alâyık hazer et
Şems-veş hâhiş-i Monlâyıle azm-i sefer et
Sâf kıl âyîneni kâbil-i aks-i suver et
Hele bir cem'-i havâs eyle de Gâlib nazar et
Hoşça bak zâtına kim zübde-i âlemsin sen
Merdüm-i dîde-i ekvân olan âdemsin sen[453]

Gazel

Ey nevbahâr-ı hüsnü şafak-tâb-ı gül-arak
Hatt-ı lebi hayâl-i şeker-hâb-ı gül-arak
Hayretdeyim o şu'le-i âvâza kim eder
Âyînedâr-ı sîneni gird-âb-ı gül-arak
Mir'ât-ı jâle çeşme-i hurşîd olup bu şeb
Aks etdi câm-ı lâleye mehtâb-ı gül-arak

Şeyh Gâlib'in çilesini tamamlama kaydı
(Defter-i Dervîşân Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, nr. 1194)

Harem Dairesi I9.yüzyıl başları

(Baki Baykara Arşivi)

Ben hûn-nisâr yâd-ı ruhun âh-ı şu‘le-pâş
Nahl-i şerer aceb k’ola sîr-âb-ı gül-arak
Düşdüm çemende mest ne bülbül ne bülbüle
Oldum hezâr za‘f ile bî-tâb-ı gül-arak
Berk-ı nigâhın et zehebü’r-ra‘d-ı nâr-ı aşk
İksîr-i nûr-ı kalb ola tîz-âb-ı gül-arak
Eşk etdi âh-ı giryemi gül-turre-i harîr
Oldukça şu‘le-i ruhu gark-âb-ı gül-arak
Pîçîde lafzı ma‘nî-i rengîne verdi rûh
Her beytim oldu şîşe-i pür-tâb-ı gül-arak
Gâlib ne feyzdir bu reg-i la‘l-i nâb iken
Fevvâre-i kalem ede per-tâb-ı gül-arak
Rûh-ı nazarla Şems-i şeker-rîz-i aşk eder
Bir gün bu teşne cânı da sîr-âb-ı gül-arak[454]

Gazel
Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâra düşdü
Dayanır mı şîşedir bu reh-i sengsâra düşdü
O zamân ki bezm-i cânda bölüşüldü kâle-i kâm
Bize hisse-i mahabbet dil-i pâre pâre düşdü
Gehî zîr-i serde desti geh ayağı koltuğunda
Düşe kalka haste-i gam der-i lutf-ı yâra düşdü
Erişip bahâra bülbül yenilendi sohbet-i gül
Yine nevbet-i tahammül dil-i bî-karâra düşdü
Meh-i burc-ı ârızında gönül oldu hâle mâil
Bana kendi tâliimden bu siyeh sitâre düşdü
Süzülüp o çeşm-i âhû dedi zevk-i vasla yâ Hû
Bu değildi niyyetim bu yolum intizâra düşdü
Reh-i Mevlevîde Gâlib bu sıfatla kaldı hayrân
Kimi terk-i nâm u şâna kimi i‘tibâra düşdü[455]

Şarkı
Ey nihâl-i işve bir nevres fidânımsın benim
Gördüğüm günden beri hâtır-nişânımsın benim
Ben ne hâcet kim diyem rûh-ı revânımsın benim
Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim
Derd-i aşkın ben senin bîhûde izhâr eylemem
Lâf edip âh u enîni kendime kâr eylemem
Hâsılı âlem bilir bu sırrı inkâr eylemem
Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim
Ey gül-i bâğ-ı vefâ ma‘lûmun olsun bu senin
Hâr-ı cevrinle şehâ terk eylemem pîrâmenin
Ölme var ayrılma yokdur öyle tutdum dâmenin
Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim
Gâhî inkâr eyleyip gâhî dönüp ikrârdan
Aksini seyr eylerim âyînede dîvârdan

Gerçi bu sûretle pinhân eylerim ağyârdan
Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim
Beste kıldım sâz-ı efkârı o zülf-i sünbüle
Oldu Gâlib perde-i âhım muhayyer sünbüle
Herçi bâd-â-bâd bağlandım hevâ-yı kâküle
Gizlesem de âşikâr etsem de cânımsın benim[456]

Rubâi
Ey kâşif-i esrâr-ı Hüdâ Mevlânâ
Sultân-ı fenâ şâh-ı bekâ Mevlânâ
Aşk etmededir hazretine böyle hitâb
Mevlâ-yı gürûh-ı evliyâ Mevlânâ

Rubâi
Erbâb-ı safâya eyle kalbin me'nûs
Tâ keşf ola sırr-ı ittihâd-ı nüfûs
Mir'ât ile mir'âtı mukâbil tutsan
Bir birine hem âkis olur hem ma'kûs

Rubâi
Hurşîd gibi eğerçi uryân gezeriz
Zann eyleme ammâ ki nümâyân gezeriz
Erbâb-ı nazar şa'şa'amızdan göremez
Huffâşların gözünde pinhân gezeriz[457]

Şeyh Gâlib ile İlgili Bir Anekdot

Hüseyin Vassâf, hocası Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede'nin bir gün derste inzivâ zevkinden bahsettiği sırada Şeyh Gâlib'ten bir örnek verdiğini kaydetmektedir. Es'ad Dede'nin anlattığına göre Şeyh Gâlib'in şöhreti olağanüstü bir şekilde yayılınca dergâha gelenlerin sayısı da hayli artmış; hatta dergâh hizmetinde bulunan dedelerin, "Biz bu gürültüye tâkât getiremiyoruz, hizmetten dolayı sohbetinizden kaldık. Aman efendim, siz bilirsiniz, bir çâre bulunuz, istirhâm ederiz." diye arz-ı hâl etmelerine yol açmıştır. Bunun üzerine Şeyh Gâlib, "Siz bana, 'Yâ Hazret-i Muâviye' diye bir levha yazdırıp, çerçeveletip getiriniz" tâlimatını vermiştir. İlgili levha yazdırılıp getirilince kapının yanına bir yere konulmuş ve âyin günü beklenilmeye başlanmış. Âyin günü gelip de şeyh odası her zamanki gibi yine ulemâ, urefâ, meşâyih, ağniyâ ve ahibbâ ile dolunca, ulemâ sınıfı levhanın konulduğu yeri beğenmemiş ve Hz. Peygamber'e vahiy kâtipliği yapmış bir değerli zâtın ismi hiç oraya konulur mu tarzında lakırdılar ederek Gâlib'in Râfızî olduğuna hükmetmiş ve dergâha bir daha uğramaz olmuşlardır.

Şeyh Gâlib, böylece ulemâ kısmının dergâha rağbetinin önüne geçtikten sonra şeyhler için de bir çâre düşünmüş ve aynı levhayı bu kez odada, postun

üstünde son derece değerli bir yere koydurtmuştur. Gelen şeyhler ise Hz. Peygamber'in ehl-i beytine hiyâneti sâbit olmuş, ümmet-i Muhammed'in yüreğinde onulmaz yaralar açmış olan bir zâlimin ismini böyle özenle yazdırıp asmasını, Gâlib'in ehl-i beyte karşı buğz edişine açık bir delil olduğu hükmüne varmış ve onlar da dergâhtan ayaklarını kesmişlerdir. Ağniyâya, yani zenginlere sıra gelince Gâlib, onlara da dergâhın bir yığın ihtiyacı olduğunu ve hayli masraf etmek gerektiğini söyleyerek kesenin ağzını açmaları ve bir çâresine bakmaları teklifinde bulunmuş, böylece onlar da dergâha gelmez olmuşlar. Tüm bu gürûhun artık gelmediğini gören fukarâ tâifesi de, emellerine nâil olamayacaklarını düşünmek sûretiyle dergâhtan ayaklarını kesmiş ve böylece dergâhın istenmeyen izdihâmı önlenmiştir. Bundan sonra Şeyh Gâlib, eskisi gibi yine dervişleriyle başbaka kalmış ve kendi âlemlerinde mânevî zevk sürmeğe devam etmişlerdir.[458]

25. Abdurrahim Dede, Şeydâ (ö. 1214/1799-1800)

(Bestekâr, Kudümzenbaşı, Neyzen)

Abdurrahim Dede, Halvetiyye tarîkatına mensup bir dervişin oğlu olup İstanbul'da ve tahminen 1140/1727-1728 veya 1144/1731-1732 yılları civarında doğmuştur. Küçük yaşta hâfız olmuş; ancak kısa bir süre sonra gözlerini kaybetmiştir. Hâfız oluşundan hareketle daha ziyâde "Şeydâ Hâfız" olarak anılan Abdurrahim Dede, gerek tarîkat âdâbı, gerekse mûsiki sahasındaki ilk bilgilerinin yanı sıra neyzenlik ve âyinhânlığı da devam ettiği ve aralarında Yenikapı'nın da bulunduğu mevlevîhânelerde öğrenmiş, kabiliyet ve yeteneği sayesinde kısa zamanda devrinin önde gelen mûsiki üstatları arasında yer almıştır.[459]

Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Selim Dede'den sikke giymiş ve Esrar Dede'nin bildirdiğine göre Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşı olmuş olan[460] Abdurrahim Dede, III. Selim'in yakın ilgisini görmüş, onun tarafından hacca gönderilmiş, dönüşünde evinde birkaç yıl inzivâ hayatı yaşamıştır. Hayatının son yıllarında Üsküdar Mevlevîhânesi'nde de kudümzenbaşılık yapmış olan Abdurrahim Dede, 1214/1799-1800 yılında vefat etmiş ve anılan mevlevîhânenin türbesine defn edilmiştir.[461]

Abdurrahim Dede'nin vefatı üzerine, aynı zamanda son devir ünlü kadın şairlerinden Şeref Hanım'ın babası olan Mehmed Nebil Bey bir tarih kıt'ası söylemiştir:

Kıt'a

Tel kırıp mutrib-i çerh eyledi devr-i nâ-sâz
Urdu mızrâb-ı ecel sâz-ı dil-i şeydâya
Mûsikide hele Fârâbi-i asr idi o pîr
Sıytı varmışdı Irâk u Acem ü Arbâ'ya
Bâis-i kec-nigehi âleme neydi acabâ

Şâh-ı Mansûr'u girift etdi yed-i şekvâya
Zühre'yi raksa getirmişdi anın besteleri
Çıkıp âvâzesi evc-i felek-i bâlâya
Gördü devrânda âheng-i usûl olmadığın
Gitdi tebdîl-i makâm etmek için me'vâya
Fevti târîhi Segâh ile karâr etdi Nebîl
Gitdi Şeydâ Dede yâ Hû diyerek ukbâya[462]

Esrar Dede'nin ifadesiyle devrinin Hâfız Post'u olarak nitelenen Abdurrahim Dede'nin eserleri, dinî ve din dışı bestelerden oluşmakta olup özellikle Mevlevî âyinleri, Kâr-ı Nâtık ve şarkıları ile tanınmıştır. Irak, Isfahân ve Hicâzeyn makamlarında Mevlevî âyinleri bestelemiş ve bu üç âyinden biri olan Irak Âyini 1200/1785 yılında ilk olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuş ve hayli beğenilmiştir. Üslûbunu güzel ve sağlam olarak niteleyen Suphi Ezgi, Abdurrahim Dede'nin çeşitli makam ve usullerde eserler bestelediğinin çeşitli mecmualardan hareketle öğrenildiğini belirtmekle birlikte, bugün elde sadece Irak Âyin-i şerîfi, Hüzzam Remel Beste, Hüzzam Kâr-ı Nâtık, Hüzzam Yürük Semâi olmak üzere dört parça eserinin kaldığını ifade etmektedir. Suphi Ezgi, Yıldız Sarayı kitapları arasında bulunan bir mecmuadan hareketle onun, Küçük Mehmed Ağa, Musâhib Ahmed Ağa ve Sâdullah Ağa ile ortak bir Kâr bestelediklerini bildirmekte, bu konuda benzer bilgilere yer veren Yılmaz Öztuna ise ek olarak bu Tâhir Kâr ile Isfahân ve Hicâzeyn âyinlerinin günümüzde unutulmuş olup bugün elde Irak Âyini'nden başka şu yedi eserin bulunduğunu kaydetmektedir: 1. Hüzzâm Düyek Kâr-ı Nâtık, 2. Hüzzâm Nakış Yürük Semâi, 3. Hicaz Darbeyn Müstezâd Beste, 4. Rehâvî Remel Beste, 5. Sabâ Zencîr Beste, 6. Rast Nakış Yürük Semâi, 7. Dil-dâr Saz Semâisi. Kaynaklarda iyi bir neyzen ve kudümzen olduğu da belirtilen Abdurrahim Dede, aynı zamanda edip ve şair bir şahsiyettir. Şiirlerinde "Şeydâ", "Şeydâ Dede" ve "Şeydâ Hâfız" mahlaslarını kullanmış, şiirlerini bir dîvân hâlinde tertip etmemiş, güftelerini de daha ziyâde kendi şiirlerinden seçmiştir. Şiirlerinin bulunduğu bir mecmua örneği için bk. Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2163.[463]

Şiirlerinden Örnekler

Kıt'a

Kul oldum bir cefâkâra cihân bâğında gül-femdir
Mecâlim yokdur inkâra firâkı bana mâtemdir
Gönül sevdi o şeh-bâzı döğünmez şîve vü nâzı
Güzellerin ser-efrâzı gören vaslına ersem dir[464]

Beyit

Cânâ sana dil bağlamaz erbâb-ı muhabbet
Bir dahi bu Şeydâ ile hem-dem olamazsın[465]

26. Ali Nutkî Dede (ö. 1219/1804

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 14. Şeyhi, Bestekâr, Hattat, Şair)

Ali Nutkî Dede, kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân'*da kaydettiği üzere 5 Muharrem 1176 (27 Temmuz 1762) tarihinde İstanbul'da, Yenikapı Mevlevîhânesi bitişiğindeki evlerinde dünyaya gelmiştir.[466] Babası, aynı zamanda dergâhın kendisinden önceki şeyhi olan Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede, annesi ise Galata Mevlevîhânesi Postnişîni Sırrî Abdülbâki Dede'nin kızı Saide Hanım'dır.[467]

Ali Nutkî Dede, doğumundan bir süre sonra, amcası Ömer Dede'nin oğlu ve dergâhın ser-tabbâhı olan Sahîh Ahmed Dede'nin himâyesine verilmiş, onun terbiyesi altında sekiz yaşında *Kur'ân* okumaya başlamış, on dört yaşına kadar ilm-i hâl ve akîde-i İslâmiyye dersleri almaya devam etmiş ve genç yaşında özellikle dinî bilgilerde yetişmiş bir kişi olarak kendisini göstermeye başlamıştır.[468]

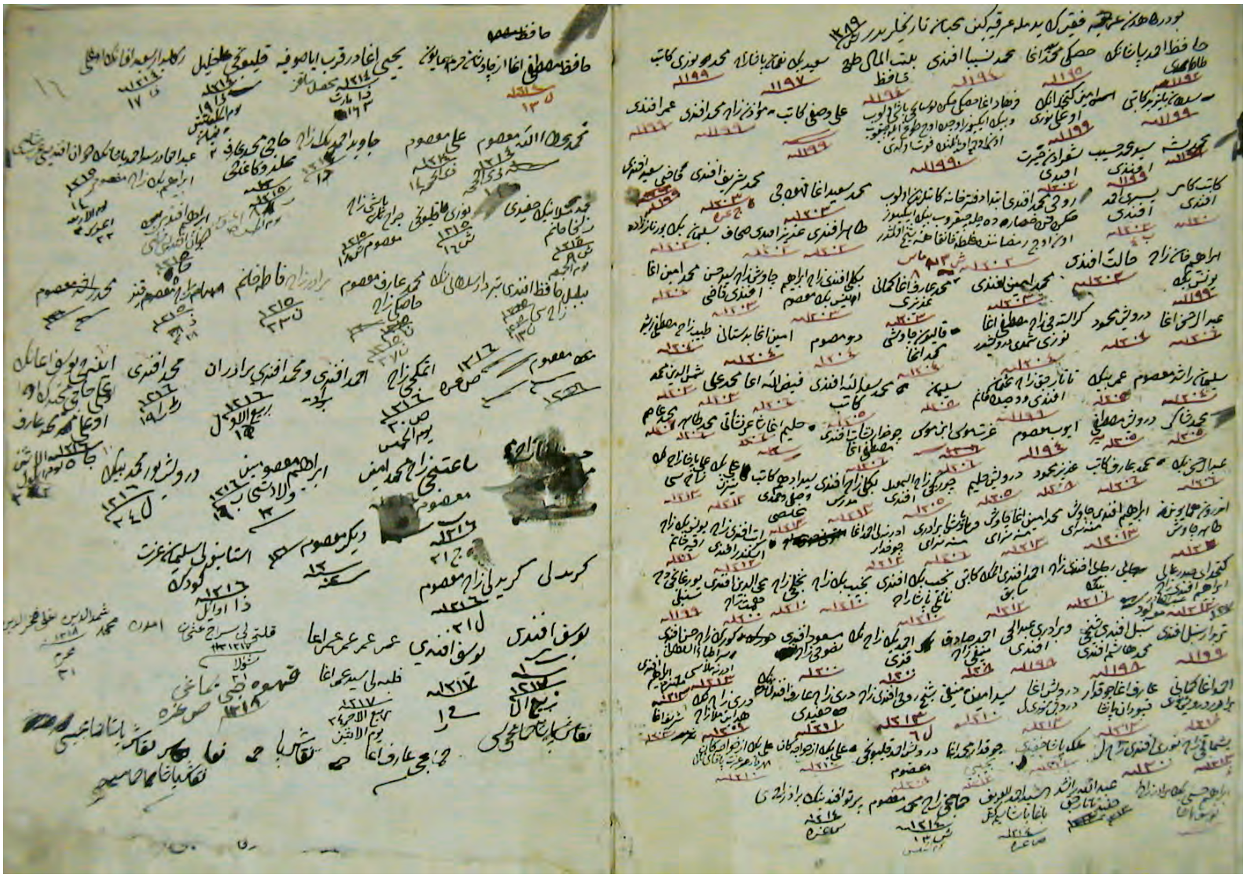
Ali Nutkî Dede, babasının vefatı üzerine ve üç erkek kardeşin en büyüğü olması sıfatıyla, 1189/1775 yılında el-Hac Ebûbekir Çelebi (ö. 1199/1784-1785) tarafından kendisine destâr giydirilip meşîhatnâme verilmek sûretiyle, on dört yaşında iken Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on dördüncü şeyhi olarak tâyin edilmiş; fakat yaşının küçük olması sebebiyle dergâhın idaresi "Sinleri şebâbetinden âzâde oluncaya kadar" kaydıyla, Sahîh Ahmed Dede tarafından yürütülmüştür.[469]

Sahîh Ahmed Dede, Ali Nutkî Dede'nin meşîhate tâyini üzerine söylenmiş olan şu tarih kıt'asına yer vermektedir:

Kıt'a

Şeyh Ali Bûbekr Efendi-zâde ol zât-ı şerîf
Postnişîn-i tekyegâh-ı Mevlevî oldu ehak
İşte bu mısra rafîan sâline târîh-i tâm
Pîşvây-ı Mevlevî hâlen semiyy-i şîr-i Hak[470]

Yine Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre, 1196/1781-1782 yılında yirmi bir yaşında olan Ali Nutkî Dede'nin, Şerife Afife Hanım adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. *Defter-i Dervîşân'*daki kayıtlardan, Afife Hanım'ın daha sonra Konevî Derviş Seyyid Nûman adlı bir şahısla evlendiğini,[471] bu evlilikten Ali Nutkî Dede'nin Mehmed Sâlih ve Fâtıma Zehrâ adlı iki torununun olduğunu;[472] hatta Abdülbâki Nâsır Dede'nin düşürdüğü bir tarihten hareketle 1219/1804 yılında Şerife Zekiye adında bir diğer kız torununun dünyaya geldiğini öğrenmekteyiz. Yine Defter-i Dervîşân'da kaydedildiğine göre Şerife Afife Hanım, 12 Muharrem 1243 (5 Ağustos 1827) tarihinde vefat etmişir.[473] Gerek Abdülbâki Nâsır Dede'nin doğumuna düşürdüğü tarihten, gerekse Şeyh Gâlib'in vefatı üzerine yazdığı şiirden hareketle Ali Nutkî Dede'nin 1207/1792'de İskender adlı bir de oğlunun dünyaya geldiği; ancak fazla yaşamayıp 1213/1798'de ve altı yaşında iken öldüğü anlaşılmaktadır.[474] Mehmed

Ali Nutkî Dede'nin Defter-i Dervîşân Adlı Eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, nr. 1194)

Süreyyâ, kardeşi Abdurrahim Künhî Dede ile karıştırmak sûretiyle önce Ali Nutkî Dede maddesinde "Abdurrahim Dede, oğludur" şeklinde bir kayda yer vermekte; ardından aynı hatayı Abdurrahim Dede maddesinde de sürdürmek sûretiyle "Ali Dede'nin oğlu olup Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğinde bulunduğunu bildirmektedir. Ekrem Işın, Ali Nutkî Dede'nin çocuksuz vefat ettiği bilgisine yer verirken, Sezai Küçük ise Mehmed Süreyyâ'yı kaynak göstermek sûretiyle, çocuklarının küçük yaşta iken vefat ettiğini bildirmekle yetinmiştir.[475]

Aynı zamanda III. Selim dönemi Mevlevî şeyhlerinden olup kardeşleri Abdülbâki Nâsır Dede ile Abdurrahim Künhî Dede'nin yetişmelerinde de büyük rolü olan Ali Nutkî Dede, kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân*'da kaydettiğine göre, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde otuz yıl şeyhlik makamında bulunduktan sonra 4 Cemâziyelevvel 1219 (11 Ağustos 1804) tarihinde kırk dört yaşında iken vefat etmiş ve dergâhın türbesinde, babası Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin ayak ucuna defn edilmiştir. Yine Abdülbâki Nâsır Dede'nin verdiği bilgiye göre, Ali Nutkî Dede bir hafta kadar ishal rahatsızlığına yakalanmış ve hastalığı esnasında dergâha gelip hücresinde iki üç gün oturmuş ve burada vefat etmiştir. Vefatı üzerine düşürülen aşağıdaki iki tarih örneği Sürûrî tarafından kaleme alınmıştır:

Devrin tamâm kıldı meded şeyh-i hânkâh
Kim Mevlevîlerin bu idi ekmeli dede

Târîh-i fevtini diye Rıdvân duâm odur
Kevser safâsı eyledi Seyyid Ali Dede
Dönüp Yenikapı'da şeyh-i mevlevîhâne
Teveccüh etdi der-i cennete bu meskenden
Olunca kurb-ı Hüdâ'ya revân dedim târîh
Dedi Ali Dede Hû çıkdı tekye-i tenden[476]

Ali Nutkî Dede, yazılı anlamda fazla eser bırakmamış olmakla birlikte, meşîhati süresince Mevlevî tarihinde mûsiki ve edebiyat alanlarında ün yapmış birçok kişinin yetişmesinde, dergâha intisap ederek veya muhip sıfatıyla Mevlevî terbiyesi almasında öncülük etmiştir. Bunlar arasında Konya'da başladığı çilesini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, Ali Nutkî Dede'nin yanında tamamlayan ve gerek devrinin, gerekse bütün Türk edebiyatının en büyük şairlerinden biri sayılan Şeyh Gâlib'i, aynı zamanda klâsik Türk mûsikisinin en büyük üstatlarından biri kabul edilen, çilesini tıpkı Şeyh Gâlib gibi onun döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlayan ve haftanın belirli günleri anılan dergâha devam eden Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'yi, Vak'anüvis Pertev Efendi ile Hâlet Efendi'yi ve III. Selim'in musâhiblerinden Musâhib Ahmed Ağa'yı bilhassa anmak gerekir.[477]

Bu isimler içinde özellikle Şeyh Gâlib, şeyhine pek hürmetkârdır. Dîvânında kendisini;
Dedem kim Hazret-i Seyyid Ali'dir
Kerâmet vech-i pâkinde celîdir
Odur seccâde-i ma'nâda el'ân
Sezâdır rütbe-i irşâda el'ân[478]

diyerek övmüş, sakal bırakması üzerine ise aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Kıt'a
Sâkin-i Hânkâh-ı Bâb-ı Cedîd
Mevlevî Şeyh Alîyy-i dil âgâh
Ya'ni Bûbekr Efendi'nin veledi
Vâris-i sırrı ana peyrev-i râh
Etdi isbât hatt ile nesebin
Şecere oldu sanki hatt-ı siyâh
Nev-civânmerd pîr-meşrebdir
Pîrdendir ana bu lutf-ı nigâh
Çıkdı târîh deyü nezr etdim
Geldi bu iki mısra işte güvâh
Safha-i rûy-ı âl-i Bûbekr'e
Nûr-ı sebz-i Alî Veliyullah[479]

Uzun yıllar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunan dergâh kütüphanesinin sorumluluğunu da taşımış olan, kaynaklarda ayrıca "fazilet ve kemâl sahibi,

hoşsohbet, zarif, şair ve âşık adam" şeklinde tavsif edilen Ali Nutkî Dede, aynı zamanda derin ilmi, mütevâzı kişiliği ile postnişînliği süresince herkesin saygısını kazanmış, devrinin belli başlı şeyhleri arasında yer almıştır. Ali Nutkî Dede, ayrıca şiir ve mûsiki ile de ilgilenmiş ve bu sahalardaki mahâretleri zamanın sanat çevrelerince takdir edilmiştir. Devrin pâdişâhı III. Selim de kendisine dâimâ hürmet göstermiş; hatta Sahîh Ahmed Dede'nin kaydettiğine göre, 14 Zilhicce 1203 (5 Eylül 1789) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne teşrîf buyurmak sûretiyle türbeyi ziyaret etmiş, ardından da Ali Nutkî Dede ile sohbet ederek kendisine türlü hediyeler ihsân etmiştir. Hatta pâdişâh daha sonra mâhir bir ressam gönderip Ali Nutkî Dede'nin sikkesinin ve destârının resmini çizdirtmiş ve tuğra ile birçok yere koydurtmuştur. Bazı kaynaklarda Ali Nutkî Dede'nin önceleri babasının verdiği "Memiş", daha sonra ise "Nutkî" mahlasıyla, bazı âşıkâne manzûmeler yazdığı, "Memiş" mahlaslı şiirlerine bazı mecmualarda rastlandığı, Veled Çelebi'nin *Sımât-ı Âşıkân* adlı mecmuasında da birkaç şiirinin bulunduğu kaydedilmektedir. Esrar Dede ile Fatin, şiirlerine örnek olarak aşağıdaki "Nutkî" mahlaslı gazelini vermişlerdir:[480]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Âh eyle gönül âteş-i aşk ile zamândır
Her dem işimiz firkat-i yâr ile figândır
Bilmem ne zamân dil ola vaslınla müşerref
Zîrâ ki firâkınla derûnum yanağandır
Elden koma sabrı ki cihânda neler olmaz
Elbette niyâz ehline çok nâz olağandır
Ayb eylemeniz subha değin nâle vü zârım
Yalvarmak için yâre o bir başka zamândır
Nutkî görebilsen ne verirsin bana yâri
Zîrâ görünürse bana yâr sana nihândır[481]

Mehmed Ziyâ ve Hüseyin Vassâf'da, Ali Nutkî Dede'nin "Memiş" mahlasını kullandığı bir gazeline âit olduğu belirtilen şu beyitleri kayıtlıdır:

Her kime derdim desem derler tabîbe söyle sen
Korkarım andan dahi eyler nice âzârlar
Ey aceb bu çeşm-i dil bir gün görür mü vuslatı
Yâre hâlim söyleyip kılsam nice bin zârlar
Ger desem yârim senin derdinle mecnûndur Memiş
Yaksam aşkın ile bu sahrâ-yı dilde nârlar[482]

Bazı kaynaklarda neyzen olduğu da belirtilen Ali Nutkî Dede, Mevlevî mûsikisinin en güzel bestelerinden biri kabul edilen "Şevk u Tarab" Mevlevî Âyini'ni bestelemiş ve öğrencisi Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'ye ithaf etmiştir. Mûsiki alanında elimizdeki tek eseri olup bazı kaynaklarda ve nota neşirlerinde hatalı bir şe-

kilde İsmail Dede Efendi'ye âit gösterilen, bazı kaynaklarda ise adı "Şevk-i Tarab" şeklinde kaydedilmiş olan bu âyinin ilk mukâbelesi, şeyhin vefatından kısa bir süre önce, 19 Rebîülâhir 1219 (28 Temmuz 1804) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yapılmıştır.[483]

Şairlik ve mûsikişinaslık vasıflarının yanında; hattatlık yönü de bulunan Ali Nutkî Dede'nin 1203/1788'de ta'lik hattı ile istinsah ettiği *Neşâtî Dîvânı*'ndan hareketle yazısının hayli güzel olduğu görülmektedir.[484]

Ali Nutkî Dede'nin günümüze bıraktığı en önemli eseri ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nin bir nevi günlüğü sayılabilecek olan ve bizim *Defter-i Dervîşân-I* olarak adlandırıp neşrettiğimiz defterdir. Ali Nutkî Dede'nin vefatı üzerine yarım kalan bu eser, kardeşi Şeyh Abdülbâki Nâsır Dede tarafından tamamlanmış; hatta diğer şeyh efendilerin ilave ettikleri notlar ile bir ikinci defter daha oluşturulmuştur. Ali Nutkî Dede'nin başlattığı bu not tutma faaliyeti ile âdetâ zamanın Yenikapı Mevlevîhânesi ve çevresinde olup biten olaylara ışık tutulmuştur. Deftere âit bilinen tek nüsha, müellifin kendi el yazısıyla ve ta'lik hattıyla kaleme alınmış olup Süleymaniye Ktp. Nâfiz Paşa Bölümü'nde 1194 numara ile kayıtlıdır.[485]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Gelen ve Hücrenişîn Olan Cânlar:[486]

Derviş Ömer, Karamanî,
Aladağlı Derviş Abdurrahman,
Halepli Derviş Halil,
Derviş Hacı Ebûbekir, Kürt ,
Sağır Derviş Mehmed,
Derviş Na'thân Mehmed,
Mûsikârî Derviş Mehmed,
Bî-zebân Derviş Hacı Mustafa, Konevî,
Derviş Abdullah, Konevî,
Koca Derviş Ömer, Neyzen,
Anafur Derviş Ömer,
Tonsuz Derviş Mehmed, Konevî,
Ayıntablı Derviş Ömer,
Arınbûd Derviş İslâm,
Dolabçı Derviş Mehmed,
Marâşî Derviş Mustafa,
Karahisarî Derviş Osman,
Derviş İbrahim, Karahisarî,
Marâşî Derviş Ali,
Küfegi Derviş Halil, Bursevî,
Tirevî Derviş Mehmed, İstanbulî,
Kavaklı Derviş İbrahim,
İlbasanlı Derviş İbrahim,
Konevî Derviş Ali,
Derviş Süleyman, Karahisarî,
Yarazâde Derviş Mustafa,
Karahisarî Derviş Halil,
Neyzenbaşı Derviş Hasan,
Sakızlı Derviş Osman,
Neyzen Derviş Mehmed Emin,
Dereli Derviş Hüseyin,
Derviş İslâm,
Bî-zebân Derviş Hacı Mustafa, Konevî,
Kesici Derviş Sâlih,
Derviş Abdurrahman, Büveydî,
Derviş Eyüp, Konevî,
Derviş Hasan, Mısrî,
Derviş Osman,
Yenişehirî Derviş Hacı Hüseyin,
İbrahim Edhem, Konevî,
Derviş Sâdık,
Derviş Abdurrahman, Büveydî,
Pîrli Derviş Mehmed, Konevî,
Koca Baba'nın Oğlu Derviş Osman,
Derviş Hulûsî İsmail,
Derviş Tâhir,
Derviş Ebûbekir, Kırımî,
Derviş Mustafa, Hüseyin Efendizâde,
Sûfî Derviş Mehmed, Akkirmânî,
Derviş Osman, Silistreli,
Derviş İbrahim, Gavsi Ahmed Efendizâde,
Derviş Ahmed, Berber,
Yekçeşm Derviş Ali, Konevî[487]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Çille-güzîn Olan Cânlar:

Tıflî Derviş Mustafa, İstanbulî
Konevî Derviş Seyyidullah,
Derviş Abdullah,
Amasyalı Derviş Mustafa,
Kurrâzâde Derviş Ebûbekir, Konevî, Midilli Şeyhi,
Karahisarî Derviş Mustafa, çârûb-keş,
Sirozlu Derviş Ali,
Arınbûdî Derviş Ali,
Derviş Hasan, Filibe Şeyhi,
Derviş Osman, Kurrâzâde,
Konevî Seyyid Ahmed,
A'rec Derviş,
Karahisarî Tiryâkî Derviş Ahmed,
Konevî Derviş Ahmed,
Karahisarî Derviş Osman,
Derviş Es'ad Gâlib, İstanbulî,
Sirozlu Derviş Ali,
Mısrî Derviş Hasan ,
Kütâhiyyevî Derviş Hasan,
Kavukçu İstanbulî Derviş Mehmed,
Manastırlı Derviş Ömer,
Tavşanlılı Derviş Süleyman,
Âbidînzâde Derviş Hüseyin, Üsküdarî,
Derviş Reşid,
Çıkrıkçı Derviş Mehmed Emin, İstanbulî,
Hâfız Derviş İbrahim, Zileli,
İzmirli Hâfız Seyyid Mehmed,
Keşanlı Derviş Osman,
Derviş Ahmed, Edirnevî,
Derviş İbrahim Karahisarî-i dîger,
Derviş Hayrullah,
Derviş Abdülcelîl, İzmirî,
Derviş Hüseyin Niyâz, Konevî,
Çalıkuşu Derviş Mustafa,
Derviş Mücellid Mustafa, İstanbulî,
İzmirî Derviş Hüseyin,
Derviş Osman,
Derviş Mehmed Çelebi,
Pîrli Derviş Mehmed, Konevî,
Derviş Mehmed Dede, Tarîkatçı,
Derviş Ali, İskilibî,
Derviş Mehmed, Karahisarî,
Derviş Mehmed, Mihaliçî,
Derviş Hasan,
Derviş Hüseyin,
Derviş Osman,
Derviş Tâhir, İstanbulî,
Derviş Ebûbekir, Karamanî,
Derviş İbrahim, Konevî,
Derviş Mustafa, Kerestecizâde Nûri, İstanbulî ,
Konevî Seyyid İbrahim,
Derviş Lutfullah,
Malatî Derviş Ahmed,
Derviş Mehmed,
Kûçek Derviş Sâlih, Karahisarî,
Bî-zebân Derviş İsmail,
Hacı Abdurrahman, Şamî,
Yivsiz Derviş Mehmed, Karahisarî,
Derviş İbrahim, İstanbulî,
Berber Hacı Ahmed, İstanbulî,
Hammâmcızâde Derviş İsmail, İstanbulî,
Samakoğlu Ali,
Derviş Süleyman, İstanbulî,
Burnaz Beyzâde,
Derviş Süleyman, Tırnovalı,
Derviş Halil, Selânikî,
Derviş Mehmed, Selânikî,
Mutâf İbrahim, İstanbulî,
Kemânîzâde Derviş Ali,
Derviş Tâhir,
Derviş Yusuf,
Derviş Mehmed, İzmirî,
Selânikî Derviş Mehmed,
Seyyid Yahyâ, İstanbulî,
Derviş Mehmed, Selânikî,
Derviş Hasan, Edirnevî,
Çalıkuşu Derviş Mustafa,
Derviş Hasan, Edirnevî,
Derviş Hüseyin, Edirnevî,
Konevî Derviş Mustafa,
Konevî Hüseyin,
Derviş Halil, Üsküdarî,
Hüseyin, İstanbulî
Derviş Hüseyin,
Derviş İsmail,
Bursevî Seyyid Derviş Mehmed[488]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Semâ-ı Şerîfi Meşk Edip Mukâbele-i Şerîfe Giren Cânlar:

Tıflî Derviş Mustafa, İstanbulî,
Abdülbâki Nâsır Dede,
Seyyid Abdurrahim Dede,
Seyyid Derviş Mehmed,

Kurrâzâde Derviş Ebûbekir, Konevî,
Konevî Derviş Abdullah,
Konevî Derviş Ahmed,
Sirozlu Derviş Ali,
Derviş Es'ad Gâlib, İstanbulî,
Kûçek Derviş Es'ad,
Mısrî Derviş Hasan,
Kûçek Derviş Tâhir, İstanbulî,
Kûçek Derviş Osman, Sakızlı,
Karahisarî Derviş Osman, Filibeli,
Kavafçı Derviş Mehmed, İstanbulî,
Kütâhiyyevî Derviş Hasan,
Derviş Süleyman, Tavşanlılı,
Manastırlı Derviş Ömer,
Çıkrıkçı Derviş Emin, İstanbulî,
Derviş Reşid,
Derviş Abdülcelîl, İzmirî,
Derviş Hüseyin Niyâz, Konevî,
Derviş Hayrullah, İstanbulî,
Mücellid Derviş Mustafa, İstanbulî,
Derviş Mehmed, Halebî,
Derviş Ali, İskilibî,
Derviş Seyyid Nûman, Konevî,
Derviş Osman, Malatî, Kürt,
Derviş Hüseyin,
Derviş Mehmed, Mihaliçî,
Seyyid İbrahim, Konevî,
Derviş Mustafa Kerestecizâde Nûri,
İstanbulî,
Derviş Mehmed,
Derviş Sâlih Karahisarî ,
Dilsiz Derviş İsmail,
Derviş Abdurrahman, Şamî,
Derviş Mehmed Yivsiz, Karahisarî,
Derviş Seyyid İbrahim, İstanbulî,
Seyyid Mehmed Kudretullah Efendi,
Hacı Derviş Ahmed,
Derviş İsmail, Hammâmcı, İstanbulî,
Derviş Ali Kemânîzâde,
Mutâf Şehrî Derviş İbrahim[489]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Matbah-ı Şerîfde Çillesin Tamam Edip Hücreye Çıkan Cânlar:

Edirneli Derviş Mustafa,
Derviş Hüseyin, İstanbulî,
Tıflî Derviş Mustafa, Edirneli,
Kurrâzâde Derviş Ebûbekir, Konevî,
Karahisarî Tiryâkî Derviş Ahmed,
Konevî Derviş Ahmed,
Karahisarî Derviş Osman, Filibeli,
Derviş Es'ad Gâlib, İstanbulî,
Mısrî Derviş Hasan,
Kütâhiyyevî Derviş Hasan,
Derviş İbrahim, Zileli,
Derviş Mehmed, Tarîkatçı,
Karahisarî Derviş İbrahim,
Derviş Hüseyin Niyâz, Konevî,
Mücellid Derviş Mustafa,
Pîrli Derviş Mehmed, Konevî,
Derviş Mehmed,
Derviş Ali, İskilibî,
Derviş Osman, Malatî, Kürt,
Derviş Mehmed, Mihaliçî,
Hacı Derviş Mehmed, Halebî,
Nûri Derviş Mustafa, İstanbulî, Keresteci,
Derviş Mehmed, Akkirmânî,
Derviş Nûman, Konevî,
Derviş Sâlih, Karahisarî,
Bî-zebân Derviş İsmail,
Derviş Abdurrahman, Halebî,
Derviş Mehmed, Yivsiz,
Derviş İbrahim, İstanbulî,
Gavlî Efendizâde,
Hacı Ahmed, İstanbulî, Berber,
Derviş İsmail, Hammâmcızâde, İstanbulî,
Mutâf Derviş İbrahim,
Kemânîzâde Seyyid Derviş Mehmed Ali[490]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Hücreye Gelen Kûçekân:

Dörtparmak Ârif, İstanbulî,
Mustafa, İstanbulî,
Türkî Mehmed,
Edirneli Ahmed,
Sakızlı Osman,
Dîger Edirneli Ahmed,
Derviş Mehmed,
Mehmed Tâhir, İstanbulî,
Hâce Kadınzâde İbrahim,
Seyyid Nûman, Konevî,
Derviş Mehmed,
İbrahim Edhem, İstanbulî,
İbrahim, Kâtip, İstanbulî,
Şamî Derviş Mehmed, Kûçek[491]

Ali Nutkî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Onun Eliyle Arakıyye Giyen Muhibbân:

Hâfız Ahmed Paşa'nın dâmâdı,
Hasseki Mehmed Ağa,
Mehmed Nesibâ Efendi,
Beytülmâl Hacı Hâfız,
Said Bey, Nûman Paşazâde,
Mehmed Nûri, Kâtip,
Sultan Bâyezid-i Velî Vakfı kâtibi,
Nûri,
Ferhâd Ağa, Haseki,
Ali Vasfî, Kâtip,
Müezzinzâde Mehmed Efendi,
Ömer Efendi,
Mehmed Paşa,
Seyyid Mehmed Habîb Efendi,
Hayret Efendi,
Kâtip Kâmî Efendi,
Sırrî Ahmed Efendi,
Rûhî Mehmed Efendi,
Mehmed Said Ağa, Kahveci,
Mehmed Şerif Efendi,
Kadı Said Efendi,
Hânzâde Yunus Bey,
Hâlet Efendi
Mehmed Emin Efendi,
Mehmed Ârif Ağa,
Kemânî Azizî,
Benli Efendizâde İbrahim Enis Bey,
Çavuşzâde Seyyid Hasan Efendi, Kadı,
Mehmed Emin Ağa,
Abdurrahman Ağa,
Derviş Mahmud,
Kerestecizâde Mustafa Ağa Nûri,
Kalyon Çavuşu Mehmed Ağa,
Emin Ağa, Bedestânî,
Tabîbzâde Mustafa Reşid,
Süleyman Râşid,
Ömer Bey,
Tatarcıkzâde Osman Efendi,
Mehmed Sâdullah Efendi, Kâtip,
Feyzullah Ağa,
Mehmed Ali,
Şemseddin Mehmed,
Mehmed Hâkî,
Derviş Mustafa,
İzzet Mûsâ, ibn-i Mûsâ,
Çuhadâr Neş'et Efendi,
Mustafa Ağa,
Halim Ağa,
Şâir Neş'etî,
Mehmed Tâhir,
Mehmed Âsım,
Abdurrahman Bey,
Mehmed Ârif, Kâtip,
Aziz Mahmud,
Derviş Halim,
Çörekçizâde İsmail Efendi,
Benlizâde Efendi, Müderris,
Seyyid İbrahim Edhem, İstanbulî, Kâtip,
Ali Bey, Neyzen,
Ali Paşazâde'nin zâdesi,
Tâhir Çavuş,
İbrahim Efendi, Çavuş,
Mehmed Emin Ağa, Çavuş,
Karaman Paşa birâderi,
Edirneli Ahmed Ağa, Çuhadâr,
Râtib Efendizâde İskender Efendi,
Yunus Beyzâde Rukiye Hanım,
İbrahim Efendizâde Abdülkâdir,
Recâyî Efendizâde Bey,
Ahmed Efendi, Kâtip,
Necib Bey Efendi,
Necib Beyzâde,
Muhyiddin Efendi, Himmetzâde,
Yorgancızâde Sünbülî, Türbedâr-ı Sünbül Efendi,
Mehmed Hâşim Efendi,
Abdülhay Efendi,
Ahmed Sâdık Münîfîzâde,
Mesud Efendi, Nasûhîzâde,
Kürkzâde Hasan Efendi, Edirne Mollası,
Ser-etibbâ-yı Sultanî,
Mülâzım İbrahim Efendi,
Ahmed Ağa, Kemânî,
Derviş Nûri,
Ârif Ağa, Çuhadâr,
Derviş Ağa,
Seyyid Emin Münîfî,
Rûhî Efendizâde,
Dürrizâde Ârif Efendi'nin Torunu,
Dürrizâde'nin Hidâyet, Mollazâde,
Şerif Ağa,
Tabîbzâde Mustafa,
Başmakçızâde,
Nûri Efendizâdeler,
Melek Paşa'nın Torunu,

Çuhadâr Mehmed Ağa,
Derviş Ahmed, Kalyoncu,
Ali Bey, Mühürdâr,
İbrahim Hüsnü Bey, Birâderzâde-i Yunus Paşa,
Abdullah Râşid, Hafîd-i Tatarcık,
Seyyid Ahmed,
Hammâmcızâde Mehmed,
Pertev Efendi'nin birâderzâdesi,
Hâfız Mustafa Ağa, Çavuş,
Yahyâ Ağa, Muhassıl-ı Sakız,
Kalyoncu Halil,
Rikâbdâr Es'ad Ağa'nın oğlu,
Mehmed Atâullah,
Câvid, Ahmed Beyzâde,
Hacı Mehmed Ârif, Mücellid ve Kâğıtçı,
Arab Şamî,
İbrahim Beyzâde,
Zeliha Hanım,
Kalyoncu Nûri,
Cerrâhbaşızâde,
İbrahim Efendi, Dîvân Efendisi, Şamî,
Bülbül Hâfız Efendi,
Mehmed Ârif, Hasekizâde ,
Fâtıma Hanım,
Behrâmzâde, mâsum, kız
Etmekçizâde,
Ahmed Efendi ve Mehmed Efendi, birâderân,
Mehmed Efendi,
Mehmed Ârif,
Saatçızâde Mehmed Emin, mâsum,
İbrahim, mâsumîn,
Derviş Nûr Mehmed Bey,
Giridlizâde, mâsum,
Galatalı Serrâc Osman,
Mehmed Şemseddin oğlu Fahreddin,
Yusuf Efendi,
Filibeli Seyyid Ömer Ağa,
Kahveci Yamağı,
Hammâmcı Ârif Ağa, Nakkaşpaşa Hammâmcısı Derviş Ârif [492]

27. Derviş İsmail Hulûs, Ser-tabbâh (ö. 1220/1805)
(Galata Mevlevîhânesi'nin Ser-tabbâhı)

Kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunan, doğum tarihi de bilinmeyen Derviş Hulûs, Esrar Dede'nin kaydettiğine göre İstanbul'da doğmuş olup asıl adı İsmail'dir. Yine *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye'*de, babasının servet sahibi bir Mevlevî muhibbi olduğu, Yenikapı Mevlevîhânesi bitişiğinde ikâmet ettiği ve kendisinin de dergâh civarında oturduğu bildirilen Derviş İsmail Hulûs, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bir süre bulunmuştur. Aynı zamanda Şeyh Gâlib'e son derece yakın olup ondan hayli istifade etmiş bir kimse olan Derviş Hulûs, Gâlib daha Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn iken onun sohbetlerine katılmış, birçok şiir ile ona iltifatlarda bulunmuştur. Gâlib, Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilince Derviş Hulûs'u da dergâhın ser-tabbâhı olarak yanında götürmüş; hatta aralarındaki mânevî yakınlığı, kızkardeşini Derviş Hulûs ile evlendirmek sûretiyle akraba yakınlığı ile de perçinlemiştir. Adını Hulûsî İsmail Dede olarak kaydeden ve kendisinden "Galata Mevlevîhânesi dedegânından" şeklinde bahseden Mehmed Süreyyâ'nın bildirdiğine göre Derviş İsmail Hulûs, 1220/1805 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.[493]

Esrar Dede, Derviş Hulûs'un şiir ve inşâda akranları arasında seçkin bir yere sahip olup dîvân tertip edecek miktarda şiirlerinin bulunduğunu ve bunların "metîn şiirler, temkînli sözler" olarak değerlendirildiğini belirtmiştir. Mehmed Süreyyâ onu, "şair-i mümtâz, hemen her vâdide şiir yazabilecek güçte biri, örneğin Fuzûlî, Fehîm, Nedîm ve Nazim tarzlarında rahatlıkla şiir söyleyebilen bir şair" olarak takdim etmiş; bununla birlikte Derviş Hulûs'un şiirlerinin çoğunlukla "derd-nâk"

ve "sûz-nâk" olup âşıkların kalplerini yakacak türden olduğunu ifade etmiştir. Ali Enver, ise Derviş Hulûs'un asıl şiir tarzını "Gâlibâne" olarak nitelemiştir.[494]

Şiirlerinden Örnekler

Kıt'a

Neylesin bâm-ı temâşâ-yı nukûş-ı dehri
Kûşe-i vahdetedir rağbet-i erbâb-ı hulûs
Rûy-ı gerdân-ı kem ü pîş-i tekellüf olmaz
Birbiriyle şeker ü şîrdir ahbâb-ı Hulûs[495]

Gazel

Sen hicâb etdikçe etdin âleme rüsvâ meni
Bilmedin sen bildi el sensin eden şeydâ meni
Sunma mey ta'mîr olur sanma dil-i vîrânemi
Sâkiyâ sen yıkdın artıh yapmaz ol sahbâ meni
Ehl-i mahşer havf eder görgeç perîşân hâlimi
Öyle üryân etdi kim ol kâmet-i bâlâ meni
Kendini Leylâ'ya teşbîh etdigimce hışm eder
İzzet-i hüsnü komaz Mecnûn ile hem-pâ meni
Hatt-ı âzârîden ehvendir bu bend-i âhenîn
Tapşırırsa zülfüne bir gün eğer sevdâ meni
Öyle tutmuş kim tegâfül semtin ol tâ mihrbân
Anlamaz ölsem dahi ol şâh-ı istiğnâ meni
Fikr-i zülfü kande vü men hâk-i pâ kande Hulûs
Eyledi te'sîr-i derd-i çeşmi bî-pervâ meni
Çok sözün özün bilen uşşâk taklîd eylemiş
Sanma vâdî-i Fuzûlî'de sakın tenhâ meni[496]

Gazel

Esîr-i turradır âzâd gördüğün gönlüm
Bu dâma düşdü o sayyâd gördüğün gönlüm
Harâb-ı gamdır ol âbâd gördüğün gönlüm
Kül oldu aşk ile fûlâd gördüğün gönlüm
Mecâli yok ki basa kendi bağrına bir taş
O bağrı taşlara Ferhâd gördüğün gönlüm
Şarâb-ı aşkın ile şimdi güm-sürâğ oldu
Delîl-i meslek-i zühhâd gördüğün gönlüm
Firâk-ı la'lin anı etdi handeden me'yûs
Kan ağlasa yeridir şâd gördüğün gönlüm
Nigâh-ı merhamet ile helâk-i gamzendir
Bilişdi çeşmin ile yâd gördüğün gönlüm
Hulûs n'oldu aceb bir nigehde lâl oldu
Rumûz-ı işvede üstâd gördüğün gönlüm[497]

Gazel
Kâtilimken bana ol gamze-i cellâd ağlar
Bak felek hâlimize ol şeh-i bî-dâd ağlar
Hûn-ı eşk etme kıyâs devlet-i hüsnünde senin
Reşkden dâğ-ı dile ebr-i güher-zâd ağlar
Aşk-ı Şîrîn ile cân verdi deme haşre değin
Tîşesin başa urup derd ile Ferhâd ağlar
Eşk-rîz olduğum ayb etme görüp kûyunda
Yeri huld olsa dahi giryeye mu'tâd ağlar
Sen Hulûs ağla dile dîdelerin kan döksün
Çeşmimin hâline de hâtır-ı nâ-şâd ağlar[498]

Beyit
Çok mu lafzı olsa bin ma'niye nâzır anın
Mısra'-ı berceste-i Dîvân-ı Monlâ'dır semâ[499]

28. Derviş Mustafa, Ayyâr (ö. 1222/1807)

*Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre Ayyâr Derviş Mustafa, esâsen Kasımpaşa Mevlevîhânesi sâkinlerinden olup Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girmiş ve daha sonra sırasıyla Galata Mevlevîhânesi ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde sâkin olmuştur. Derviş Mustafa, yine *Defter-i Dervîşân'*da bildirildiğine göre 27 Cemâziyelâhir 1222 (25 Ağustos 1807) tarihinde vefat etmiştir.[500]

29. Derviş Mustafa, Konevî (ö. 1229/1814'den sonra)
(Vodine Mevlevîhânesi Şeyhi)

*Defter-i Dervîşân'*da Konevî Derviş Mustafa ismiyle yer verilen bu şahıs, anılan kaynakta bildirildiğine göre İstanbul'da Şehremini semtinde oturan Konevî Kaygusuz Derviş İsmail'nin kardeşinin oğludur. Derviş Mustafa, bir süre ağabeyinin yanında kaldıktan sonra Ali Nutkî Dede zamanında ve 13 Şevval 1218 (26 Ocak 1804) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gelerek çille-güzîn olmuş,[501] Abdülbâki Nâsır Dede zamanında, 13 Şaban 1221 (26 Ekim 1806) tarihinde ise çilesini tamamlamıştır.[502] Yine *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre Derviş Mustafa, bir süre Selânik Mevlevîhânesi'nde sâkin olduktan sonra 1229 yılı Zilhiccesinde (Kasım 1814) yine Selânik'te bulunan Vodine Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin olunmuştur.[503]

30. Abdülbâki Nâsır Dede (ö. 1236/1821)
(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 15 Şeyhi, Bestekâr, Mûsiki Bilgini, Şair)

Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Kütâhiyyevî Seyyid Ebûbekir Dede'nin ortanca oğlu, Ali Nutkî Dede'nin kardeşi, Abdurrahim Künhî Dede'nin ise

ağabeyi olan Abdülbâki Nâsır Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 20 Safer 1179 (8 Ağustos 1765) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin bitişiğinde bulunan evlerinde, Çarşamba gecesi sabaha doğru dünyaya gelmiştir.[504] Annesi, Galata Mevlevîhânesi postnişînlerinden Sırrî Abdülbâki Dede'nin kızı Saide Hanım'dır.[505] Eğitim hayatındaki ilk bilgilerini babasından almış, babasının vefatı üzerine kalan eğitim ve öğretimiyle ağabeyinde olduğu gibi yine Sahîh Ahmed Dede ilgilenmiştir.[506]

Abdülbâki Nâsır Dede, Milas Müftüsüzâde Halil Efendi'den Farsça, Arapça ve dinî ilimleri öğrenmiş,[507] Bolulu Mustafa Efendi (ö. 1229)'den de birkaç ay ders okumuştur.[508] Abdülbâki Nâsır Dede, Farsça'dan tercüme ettiği Ahmed Eflâkî'ye âit *Menâkıbü'l-Ârifîn* isimli eserinin girişine de "Âcizâne tâkatim yettiği kadar Fars dilini öğrendikten sonra Arap diline başladım" şeklinde bir kayıt düşmüştür.[509]

Babasının vefatından bir yıl sonra, yani 1190/1776'da dergâhta ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında semâ meşkedip mukâbeleye girmeye başlayan Abdülbâki Nâsır Dede,[510] mevlevîhânedeki mûsikişinaslardan mûsiki tahsil etmiş ve kendisini geliştirmiştir.[511] Daha sonra yine Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği sırasında genç yaşta dergâhın neyzenbaşılığı görevini üslenmiş[512], 1209 Recebinde (Ocak-Şubat 1795) ise kardeşinin izniyle[513] Yenikapı Mevlevîhânesi Kafesçisi Şerife Âyişe Hâtun'ın kızı Şerife Fâtıma Hanım ile evlenmiştir.[514] Bu evlilikten 1214/1799-1800 yılında Seyyid Ebûbekir Şaban Efendi[515], Seyyid Ebû Bekir[516] Seyyid Mehmed[517], Receb Hüseyin Hüsnü,[518] Osman Selâhaddin, Şerife Âyişe Sıddîka[519] ve Şerife Nefise olmak üzere toplam yedi çocuğu dünyaya gelmiş; ancak bunlardan dördü küçük yaşlarda vefat etmiştir. Örneğin Şerife Nefise adlı kız çocuğu henüz altı aylık iken vefat eden[520] Abdülbâki Nâsır Dede'nin çocuklarından Receb Hüseyin Hüsnü Dede ve Osman Selâhaddin Dedeler ise daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh olmuşlardır.[521]

Zamanını çoğunlukla dergâhtaki dairesinde ilim tahsili ile geçiren, nazarî ve amelî olarak dinî ve din dışı mûsiki bilgisinden dolayı uzun bir süre dergâhın neyzenbaşılığı görevini de sürdüren Abdülbâki Nâsır Dede, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin 1219/1804 yılında vefatı üzerine, aynı yıl 16 Cemâziyelevvel 1219 (23 Ağustos 1804) tarihinde el-Hac Mehmed Çelebi tarafından sikke destarlanarak Yenikapı Mevlevîhânesi meşîhatine tâyin edilmiştir.[522] Bu tâyinden on yıl sonra ise 1229/1813'te Kazasker Mekkizâde Mustafa Âsım Efendi tarafından kendisine Yenikapı Mevlevîhânesi'nin vakıf mütevelliliği verilmiş ve bu görevini de vefatına kadar sürdürmüştür.[523] 11 Cemâziyelevvel 1233/1818 tarihinden itibâren Salı ve Cumartesi günleri *Mesnevî* okutmaya başlamış ve bu faaliyetini de yaklaşık iki yıl sürdürmüş olan Abdülbâki Nâsır Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde on yedi yıla yakın şeyhlik makamında bulunduktan sonra elli altı yaşında, 20 Cemâziyelevvel 1236 (23 Şubat 1821) Cuma gecesi saat beşte vefat etmiş ve dergâh hazîresine, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin yanına defn edilmiş, yerine ise oğlu Receb Hüseyin Hüsnü Dede şeyh tâyin edilmiştir.[524] Abdülbâki Dede'nin vefatına Safâyî-i Mevlevî adlı bir şair, mezar

kitâbesinde de kayıtlı olduğu belirtilen "Âlem-i lâhûta cân atdı bu dem Bâkî Dede" mısraını tarih düşürmüş[525]; Keçecizâde İzzet Molla ise ayrıca şeyhlik süresini on sekiz yıl olarak verdiği aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Târîh-i İntikâl-i Şeyh Abdülbâki Kuddise Sırruhu
On sekiz yıl şeyh olup Bâkî Dede azm eyledi
Vâlidi Bûbekr Efendi'den yana Allah deyip
Etdi İzzet dâne-i sübhayla târîhin hesâb
Şeyh Bâkî buldu fânîden rehâ Allah deyip[526]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Mevlevî şeyhleri arasında da özel bir yeri vardır. III. Selim ve II. Mahmud dönemlerinde bir otorite olarak kabul edilen Abdülbâki Dede, yetiştirdiği öğrencilerin yanı sıra, tasavvuf, edebiyat ve mûsiki alanında kaleme aldığı ve bestelediği eserler ile de şöhret bulmuş ve her iki pâdişâhtan da yakın ilgi görmüştür.[527] Kaynaklarda kendisinden dâima hürmetle bahsedilen Abdülbâki Nâsır Dede'nin meclislerinde bulunmak aynı zamanda bir mazhariyet sayılmıştır.[528] Meşîhatte bulunduğu dönem içerisinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ni tam anlamıyla bir mûsiki konservatuvarına dönüştürmüş, Türk mûsikisi konusundaki derin bilgisi ile dergâhta geniş bir sanat çevresi oluşmuştur. Dede Efendi'ye ney ve dinî mûsiki dersleri vermek sûretiyle hocalığını yapmış ve aynı zamanda II. Mahmud döneminde pâdişâhın huzurunda icrâ olunan küme fasıllarında bulunmuştur.[529] Bestelemiş olduğu mûsiki eserleri ve bu alanda telif ettiği kitaplarıyla klâsik mûsiki ve Mevlevî mûsikisinde "yed-i tûlâ sahibi" kabul edilmiş ve "Fârâbî-i Sânî" olarak görülmüş olan Abdülbâki Nâsır Dede'nin aynı zamanda ünlü neyzenler arasında yer aldığını da belirtmek gerekir.[530] Mehmed Ziyâ'nın, ayrıca güzel bir sese sahip olduğunu belirttiği Abdülbâki Nâsır Dede, ulûm-ı riyâziyyede, özellikle de riyâziyyenin mûsikideki elhân ve sadâ konularında hüner sahibi olduğundan Acem-Bûselik ve Isfahân makamlarında iki Mevlevî âyini bestelemiş, vaktiyle Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukâbelelerde okunan bu âyinlerden ikincisi zamanla unutulmak sûretiyle günümüze ulaşmamıştır.[531] Abdülbâki Nâsır Dede'nin bu âyinlerinin matbu şekilleri, Süleymaniye Ktp. Ekrem Karadeniz Koleksiyonu, numara 4, sayfa 47-53 ile numara 15, sayfa 62-71 arasında bulunmaktadır.[532]

Abdülbâki Dede ayrıca, bir nota sistemi ile Dil-âvîz, Dil-dâr, Gül-ruh, Hisar-Kürdî ve Rûh-efzâ, Nâz ve Niyâz adlarıyla yedi adet mürekkep makam ve "Şîrîn" adında yirmi iki vuruşlu bir büyük usul icat etmiştir.[533] Mehmed Ziyâ vb. bazı kaynaklarda Abdülbâki Nâsır Dede'ye yahut İsmail Dede Efendi'ye âit gösterilen "Şevk u Tarab" Âyini ise daha önce değinildiği üzere Ali Nutkî Dede'ye âittir.

19. yüzyılın ünlü şairlerinden Keçecizâde İzzet Molla da bazı kaynaklarda Abdülbâki Nâsır Dede'nin bağlıları arasında gösterilmektedir.[534]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin pâdişâhla kurmuş olduğu yakınlık sonucunda Yenikapı Mevlevîhânesi, II. Mahmud döneminde "himmet-i pâdişâhî" ile büyük

çapta bir tamir geçirmiş, dergâhın semâhâne ile türbesi yeniden inşâ edilmiştir. Abdülbâki Dede'nin *Defter-i Dervîşân'*da ayrıntılı bir şekilde kaydettiği bu tamirat, o dönemde nişancıbaşılık görevinde bulunan Hâlet Said Efendi ve Şehr Emini Hayrullah Efendi'nin bir urgana bağlı olan taşı Abdülbâki Dede'nin duâ ve gülbângı eşliğinde yerine koymaları ile 1231 yılının Şaban ayında (Haziran-Temmuz 1816) başlamış ve dergâh, 9 Cemâziyelevvel 1232 (27 Mart 1817) tarihinde pâdişâhın ve İstanbul'da bulunan meşâyihin teşrifleriyle icrâ edilen bir mevlid merâsimi ile açılmıştır.[535] Daha sonra yarım kalan bazı mekânların tamiri de yine *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre, "…otuz iki senesi Zilkâdesinin otuz birinci günü, Cumartesi günü…" tamamlanmış ve anılan tamirat için toplam 33.474 kuruş harcanmıştır.[536]

Esrar Dede'nin "İnşâallah elsine-i selâsede sâhib-i dîvân olurlar" diye kendisine duâda bulunup "kadr-i müşterek-i ihvân eş'âr-ı âbdârları ve pesendîde-i yârân güftâr-ı dürer-bârları" olduğunu belirttiği[537], Fatin'in "bir kıt'a dîvân-ı belâğat-unvânı olduğu"nu bildirdiği, Mehmed Ziyâ'nın "nazm u eş'ârda da rikkat-i hiss ü hayâle ve aşk u vecde mâlik bir edîb-i sühansâz" şeklinde tavsif ettiği, Hüseyin Vassâf'ın, "şiirde de ihtisas sahibi" olarak nitelendirdiği, Mustafa Erdoğan'ın "orta seviyede bir şair" olduğunu belirttiği, Melek Bıyık'ın ise mûsikişinâslığının edebî yönünden daha ön planda olduğunu vurguladığı Abdülbâki Dede'nin, "Nâsır" mahlasını kullandığı hayli güzel şiirleri, rindâne ve âşıkâne gazelleri bulunmaktadır.[538]

Şiirlerinden Örnekler

Kıt'a

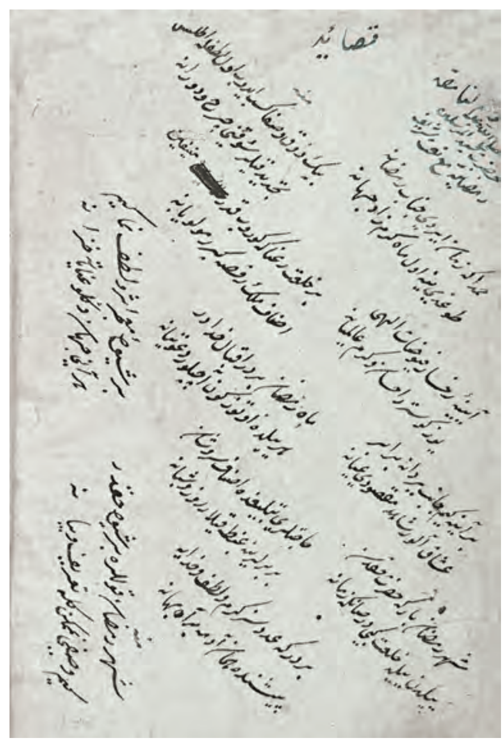
Gördüğü şûh-ı dil-âvîze n'ola nâl olsa dil
Bülbül-i bâğ-ı muhabbetdir görüp meftûn olur
Bülbülün bir gonçe mi gülşende nâlân olduğu
Gördüğü her gonçeye nâlân olup dil-hûn olur[539]

Gazel

Uşşâka yanma dilbere resm-i vefâ gerek
Gûyâya nâle goncaya reng ü bahâ gerek
Cânâna mâcerâ-yı gam-ı hecri anma gel
Ey dil desen de der ki ne bundan bana gerek
Âşık arar mı dağdağa-i kîl ü kâli lîk
Dilber hemîşe âşıka şefkat-nümâ gerek
Anlar mı hâl-i aşkı kelâm ile bir kişi
Bir pâre derd-i aşka hele âşinâ gerek
Nâsır humâr-ı aşka şarâbın ne nef'i var
Mümkünse gâhî bûs-ı leb-i dil-rübâ gerek[540]

Gazel

Gitmez hayâli dîdeden ol serv-kâmetin
Nakş oldu dilde sûreti şûr-ı kıyâmetin

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Divanı'ndan
(Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, nr. 941)

Evvel bakışda yakdı karârım bırakmadı
Âyâ nigâhı âteş-i dil mi ol âfetin
Gül-goncadır mecâz ile teşbîh olunsa ger
Ruhsârıdır hakîkati reng ü tarâvetin
Rûyunda hat mı belki görünmüş nigâhdan
Âzurdelik nişânı o cism-i letâfetin
Nâsır eğer tasavvur olunsa bi-aynihî
Ol şûhdur mücessemi resm-i zarâfetin[541]

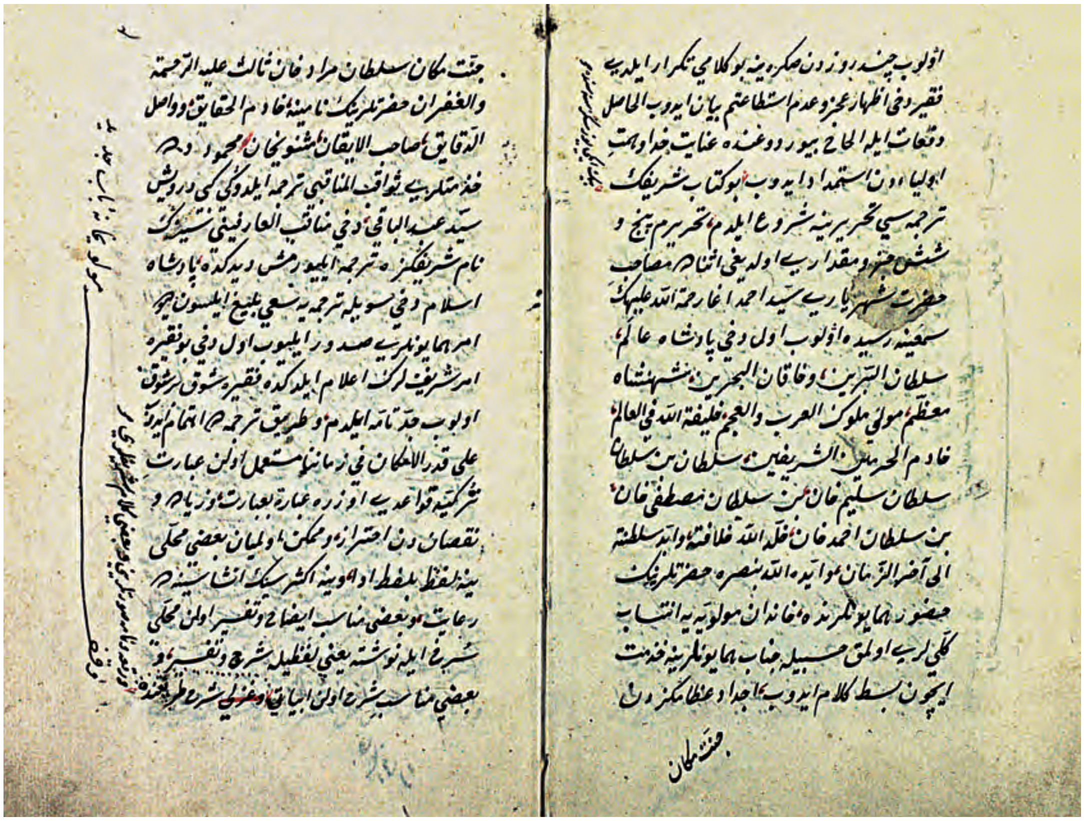
Gazel
Kelâm-ı fakr fahri ile âmil Mevlevîlerdir
Tevekkül-pîşe dervişân-ı kâmil Mevlevîlerdir
Cenâb-ı feyz-i Monlâ ile herkes bahs-i aşk etse
Hezârân nükteye bir nutku şâmil Mevlevîlerdir
Hümâ-meşreb hemîşe pâdişâh-ı mülk-i istiğnâ
Kanâat kûşesinde merd-i hâmil Mevlevîlerdir
N'ola meclislerinde kalsa şâhân bir meges-âsâ
Edeb ta'vîzini her bâr hâmil Mevlevîlerdir
Sipihre Nâsırâ nâz eyleyip minnet-keşi olmaz
Tevekkül-pîşe dervişân-ı kâmil Mevlevîlerdir[542]

Gazel
Serde aşkın âteşi zer-tâc-ı devletdir bana
Şu'le-i dâğ-ı derûnum şem'-i vuslatdır bana
Cevrine âmâdeyim bin yara da ursan n'ola
Zahm-ı tîğın sînede şehrâh-ı şefkatdir bana
Neyledim bilmem bu çarha rûzı pür-gam gîcesi
Mâhı her bir ahteri bir şem'-i hasretdir bana
İstemem sahbâyı sensiz olsa da sahbâ-yı Cem
Neş'esi girye humârı sonra hayretdir bana
Neş'e-i cân-bahş ile sermest isem dâim n'ola
La'l-i nâbın fikri her dem câm-ı işretdir bana
Olmazam me'yûs-ı vaslı Nâsır ol şûhun yine
Etdiği cevrin sonu elbet inâyetdir bana[543]

Eserleri

1. *Tercüme-i Menâkıbü'l-Ârifîn*. Ahmed Eflâkî'nin *Menâkıbü'l-Ârifîn* adlı eserinin Farsça bir tercümesidir. Abdülbâki Dede, aynı zamanda amcazâdesi olan Sahîh Ahmed Dede'nin teşvikiyle 1208/1793 yılında başladığı ve bazı ilavelerle 1212/1797 yılında tamamladığı bu eserini, III. Selim'e ithaf etmiştir.[544] Müellif nüshası Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü, 1126 numarada kayıtlı olan eserin bir diğer nüshası ise TSM Ktp., Emanet Hazinesi Bölümünde, 1205 numarada kayıtlı bulunmaktadır.[545]

2. *Defter-i Dervîşân I-II*. Daha önce de değindiğimiz üzere, Ali Nutkî Dede tarafından tutulmaya başlanan kayıtlarla oluşturulan ve vefatıyla yarım kalmış

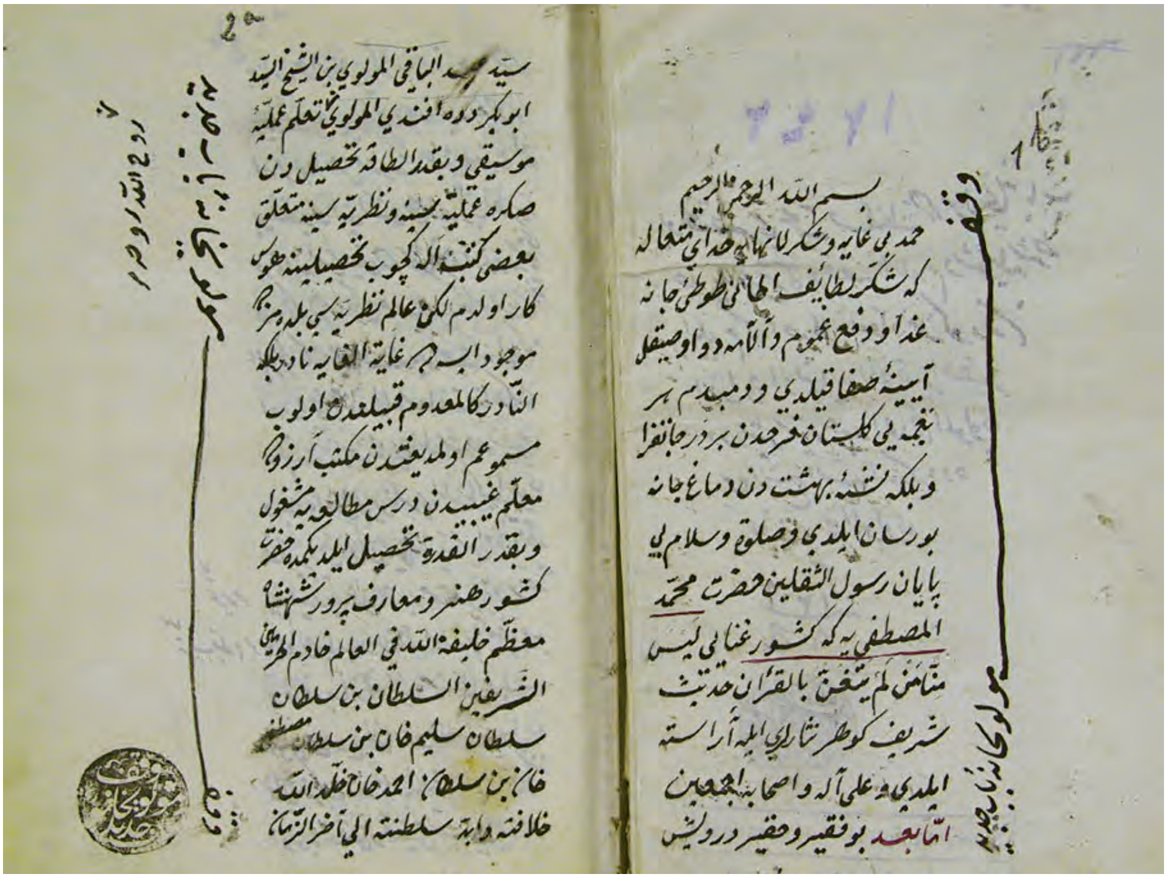
Abdülbâki Nâsır Dede'nin Tercüme-i Menâkıbü'l-Ârifîn Adlı Eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, nr. 1126)

olan *Defter-i Dervîşân-I*'i Abdülbâki Nâsır Dede önce ikmâl etmiş; akabinde aynı usul üzere devam ettirmek sûretiyle bir ikinci defter, yani *Defter-i Dervîşan II*'yi meydana getirmiştir. Abdülbâki Nâsır Dede, bu defterde ağırlıklı olarak 1231/1815 tarihinden vefatına kadar geçen sürede dergâhın derviş kayıtlarına; bir diğer ifadeyle kendi döneminde dergâha gelip matbahta çileye soyunan, başlarına sikke ve arakıyye tekbirlenen, meşkini tamamlayıp semâya giren dervişlerin isimleri vs. bilgilere yer vermiştir.[546]

Abdülbâki Dede'nin vefatından sonra da bu deftere dergâhın diğer şeyhlerinden sırasıyla Receb Hüseyin Hüsnü Dede, Abdurrahim Künhî Dede, Osman Selâhaddin Dede, Mehmed Celâleddin Dede ve Abdülbâki Baykara Dede kayıt düşmeye devam etmişlerdir. *Defter-i Dervîşân-I*'in müelliflerin hattıyla kaleme alınmış olan tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi, Nâfiz Paşa Bölümü, nr. 1194'de kayıtlıdır. Orijinali Bâki Baykara'nın özel kütüphanesinde bulunan *Defter-i Dervîşân-II*'nin Baykara'dan alınmış bir fotokopi nüshası ise Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi Kütüphanesi'nde 18112 numara ile kayıtlı bulunmaktadır. Eser, daha önce de değinildiği üzere tarafımızdan *Defter-i Dervîşân, Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri* adıyla neşredilmiştir.[547]

3. *Şerh-i Ta'rîb-i Şâhidî. Tuhfe-i Şâhidî* adlı manzum Farsça-Türkçe lugatı, önce Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Sâfî Mûsâ Dede, *Ta'rîb-i Şâhidî* adıyla Arapça'ya tercüme etmiş, Abdülbâki Nâsır Dede de bu esere *Şerh-i Ta'rîb-i Şâhidî* yahut *Şerh-i Şâhidî* adlarıyla Türkçe bir şerh yazmıştır. Şerhine 1213/1798-1799 yılında başlanılan ve 12 Teşrîn-i evvel 1215 (24 Ekim 1801) tarihinde tamamlanan eser, Abdülbâki Dede tarafından Yenikapı

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Tedkîk ü Tahkîk Adlı Eserinden

(Süleymaniye Kütüphanesi, Nafiz Paşa, nr. 1242)

Mevlevîhânesi Kütüphanesi'ne vakfedilmiştir. Eserin bilinen tek nüshası Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü, 1483 numarada kayıtlıdır. Ta'lik hatla ve on yedi satır esasına göre yazılmış olan bu nüsha, 249 varak olup kırmızı meşin ciltlidir.[548]

4. *Dîvân-ı Nâsır*. Esrar Dede'nin çağdaşı ve yakın arkadaşı, aynı zamanda şairliğiyle de ün yapmış olan Abdülbâki Dede, bu arkadaşının teşviki üzerine şiirdeki mahâretini ortaya koyan bir de dîvân tertip etmiştir. Abdülbâki Dede'nin, 18 Şaban 1209 (10 Mart 1795) tarihinde kaleme almağa başladığı ve 900 civarında beyitten oluşan dîvânının müellif hattıyla olan tek nüshası, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Bölümü, 941 numarada kayıtlıdır. Toplam varak sayısının, nüsha üzerindeki rakamlandırmadan hareketle 78 olduğu görülmekle birlikte, bunun yaklaşık yarısının boş sayfalardan oluştuğu dikkate alındığında, eserin esasen bir dîvânçe konumunda olduğunu söylemek mümkündür. Eserde 1 adet na't ve Ramazaniyye, 1 adet Mevlânâ medhiyesi, 2 adet ney medhiyesi, 4 adet Sultan III. Selim medhiyesi, 2 adet Beyhan Sultan medhiyesi, 2 adet Sadrâzam Yusuf Paşa medhiyesi, 1 adet Kaptan Hüseyin Paşa medhiyesi, 1 adet Çelebi Ebûbekir Efendi medhiyesi, 1 adet Kemâl Ahmed Dede medhiyesi, 1 adet Sultan II. Mahmud medhiyesi olmak üzere toplam 16 adet kasîde; kıt'a ve beyitlerden oluşan 12 adet tarih, biri Arzî Mehmed Dede'ye, diğeri de Gavsi Ahmed Dede'ye olmak üzere 2 adet tahmîs; 1 adet mütekerrir murabba, biri Farsça, biri de Arapça olmak üzere toplam 55 adet gazel, 1 adet rubâi, 4 adet kıt'a ve 36 adet müfred bulunmak-

tadır. Mustafa Erdoğan tarafından tanıtılan ve bazı şiir örneklerine yer verilen eser üzerinde ayrıca Melek Bıyık bir yüksek lisans tezi hazırlamıştır (bk. Melek Bıyık, *Abdülbâki Nâsır Dede Dîvânı, Giriş-Metin-İndeks,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1996).[549]

5. *Tedkîk u Tahkîk*. Abdülbâki Dede, müzik nazariyâtıyla ilgili bu önemli eserini yazmayı düşündüğü günlerde, bu düşüncesini ziyaretine gelen ünlü bestekâr ve aynı zamanda III. Selim'in musâhiblerinden olan Musâhib Ahmed Ağa'ya açmış, onun teşvik etmesi ve daha sonra da pâdişâhın böyle bir eserin yazılması yolundaki buyruğunu iletmesiyle, eserini kaleme almaya başlamış ve 1209/1794-1795'te tamamlayarak pâdişâha sunmuştur. Eseri hayli beğenen III. Selim'in kendisinden bazı yeni terkiplerin de esere eklenmesini istemesi üzerine Abdülbâki Dede, 1211/1796-1797 yılında bir de zeyl yazmak sûretiyle eserini genişletmiştir.[550] Abdülbâki Dede'nin dervişlik döneminde kaleme aldığı *Tedkîk u Tahkîk* bir mukaddime, üç bölüm ve bir hâtimeden oluşmaktadır. Eserin mukaddime kısmında, yazılış sebebinin yanı sıra mûsiki nazariyâtıyla ilgili bazı kısa bilgiler verilmiş; birinci bölümünde "Teshîl", "Tavzîh", "Tekmîl" başlıkları altında nağme ve makamların oluşumu ele alınmış; ikinci bölümünde terkîbât konusuna yer verilmiş ve "Tenbîh" başlığı altında 125 terkîb herhangi bir gruplandırmaya tâbi tutulmadan kaydedilmiştir. Ayrıca "Tetimme" başlığı altında bir önceki kısımda verilen terkiplerin, kullanılmasının sağlanması amacıyla, "çok tanınan", "yeni bulunan" vb. şeklinde gruplandırıldığı görülmektedir. Eserin üçüncü ve son bölümünde, usullerle ilgili bilgiler verilmiş, ayrıca yirmi bir usul, vuruş biçimleriyle anlatılmıştır. Eserin Hâtime kısmında ise mûsiki eserlerini besteler veya seslendirirken dikkat edilmesi gereken bazı noktalar hatırlatılmıştır. Zeyilde yer alan ve III. Selim'e âit olan on bir adet terkip de dâhil edildiğinde *Tedkîk u Tahkîk*'teki terkiplerin toplam sayısının yüz otuz altıyı bulduğu görülmektedir. Eserin yurt içindeki kütüphanelerde beş, yurt dışındaki kütüphanelerde ise iki nüshası tespit edilmiş; ayrıca aralarında Niyazi Sayın ve Murat Bardakçı'nın da olduğu bazı kişilerin koleksiyonlarında da eserin nüshalarının bulunduğu dile getirilmiştir. Hâşim Bey gibi sonraki pek çok yazarın başlıca kaynağı olan bu önemli eserin müellif hattı olan nüshası Süleymaniye Ktp. Nâfiz Paşa Bölümü, 1242/1 numarada (vr. 1a-42a, 43a-47a); tezhipli bir nüshası ise TSM Ktp., Emânet Hazînesi Bölümü, 2069/2 numarada (vr. 23b-40b) kayıtlı bulunmaktadır.[551] Üzerinde Fatma Âdile Aksu (Başer) tarafından bir yüksek lisans, bir de doktora tezi hazırlanan eser, ayrıca Yalçın Tura tarafından, Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki nüsha esas alınmak sûretiyle bazı açıklama ve notlarla birlikte neşredilmiştir.[552]

6. *Tahrîriyye*. Abdülbâki Nâsır Dede'nin mûsikiyle ilgili bir diğer eseri olup yine III. Selim'in buyruğuyla kaleme alınmıştır. Abdülbâki Nâsır Dede tarafından icat edilen ve de kendi adıyla anılan "ebced nota sistemi"ni açıklayan, aralarında III. Selim'in Sûz-ı Dil-ârâ Âyin-i şerîfinin de bulunduğu dört besteyi ihtiva eden eser, 1209/1794 yılında tamamlanmıştır. Aynı zamanda "…tarihte ilk defa bir âyin-i şerîfin notayla kaydedildiği, ebced notasına dâir bugüne kadar tespit edilebilmiş en önemli risâlelerden…" biri olarak tanımlanan, *Tahrîr u Tahrîriyye* ve *Tahrîriyetü'l-Mûsiki* adlarıyla da bilinen eserin tespit edilen iki nüshası bulunmakta olup her ikisi de müellif hattıyla kaleme alınmışlardır. Nüshalardan biri Süleymaniye Ktp.,

Nâfiz Paşa Bölümü, 1242/3 numarada (vr. 53b-73b); diğeri ise Süleymaniye Ktp., Esad Efendi Bölümü, nr. 2898 numarada kayıtlıdır. Yılmaz Öztuna'nın belirttiğine göre, bugün kullanılan Ezgi-Arel sistemi notaya kadar Türk mûsikisinde bilinen notaların en iyisi olan bu sistem, III. Selim'in ölümü üzerine yayılamamıştır. Mukaddime, notalı bölüm ve hâtimeden oluşan eserin içeriği şöyledir: Abdülbâki Dede, Şürû adlı giriş kısmında mûsiki yazımıyla ilgili bilgi verdikten sonra otuz yedi perdeden oluşan harf mûsiki yazısını bir tablo hâlinde vermiş; eserin notalı bölümünde notanın tarifinin yanı sıra, bu nota ile yazılmış III. Selim'in Sûz-ı Dilârâ Âyin-i şerîfi, Düyek Peşrevi ve Saz Semâisi ile Musâhib Ahmed Ağa'nın Sûz-ı Dilârâ Peşrevi/Devr-i kebîr Saz Semâisine yer vermiş, ayrıca notanın lüzumu ve notada "mahâretin derecât-ı selâsesi" üzerinde durmuştur. Kitabın son bölümünde ise eser besteleme konusu ele alınmış ve özellikle mûsiki yazımının eğitim gerektirdiği vurgulanmıştır.[553]

Abdülbâki Dede'nin eserleriyle ilgili olarak kaynaklarda ayrıca bir de *Edvâr Risâlesi*'nden söz edilmektedir. Kaynaklarda, bir kısmı ifade farklılıklarından kaynaklanan ve ayrı bir eser olduğu izlenimi uyandıran *Edvâr Risâlesi*'nin esâsen ayrı bir eser olmayıp, edvârın kelime anlamından da hareketle, *Tedkîk u Tahkîk*'in içeriğini belirtmek üzere kullanılmış ikinci bir isimlendirmeden ibaret olduğunu düşünmenin, en azından *Edvâr* adıyla farklı bir eser ortaya çıkana kadar, daha mâkul olduğu kanaatindeyiz.[554]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Hücrenişîn Gelen Cânlar:

Kırımî Derviş Ebûbekir,
Pîrli Derviş Mehmed, Konevî,
Derviş Süleyman, Konevî,
Derviş Ali, Konevî,
Çelebi Derviş Sâlih,
Çelebi Derviş Osman,
Derviş Hasan Moravî,
Kemahlı Derviş Ömer,
Derviş Mehmed,
Karahisarî Derviş Abdullah,
Edirneli Derviş Hasan,
Derviş Mustafa Nûri,[555]
İstanbulî Derviş Edhem,
Edirneli Derviş Hasan,
İstanbulî Derviş Seyyid Mehmed Sâdık,
Şeyh Abdülkâdir Efendi,
Yivsizzâde Karahisarî Derviş Mustafa,
Karahisarî Derviş Ahmed,
Bursalı Derviş Ahmed,
Bursa Yenişehirli Derviş İsmail,
Konevî Seyyid Derviş Ali
Konevî Derviş Mehmed
Âmidli Derviş Mehmed
Konevî Derviş Sâlih[556]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Gelerek Meydan-ı Şerîfde, Gerek Matbah-ı Şerîfde Çille-güzîn Olmak İçin Gelen Cânlar:

Derviş Halil, Üsküdarî,
Derviş Hüseyin, Edirnevî,
Derviş Ali, Edirnevî ,
Derviş Mehmed,
Derviş Mehmed, Selânikî,
Ilgınlı Derviş Osman,
Tırhalalı Derviş Ahmed,
Derviş Halil, Alâiyyevî,
Derviş Ahmed, Şamî,
Derviş Mustafa, Belgradî,
Derviş Seyyid Mehmed, Kayseriyyevî,
Derviş Halepli Hacı Ebûbekir,
Derviş Mehmed, Konevî,
Derviş Mustafa, Belgradî,
Derviş Kenân,
Derviş Abdullah, Üskübî,

Derviş Mehmed, İstanbulî,
Derviş Mehmed Ağa, İstanbulî,
İstanbulî Derviş Edhem,
Derviş Abdullah, Edirnevî,
Edirneli Derviş Mustafa,
Derviş Mustafa,
Şehrî Derviş Mehmed Nûri[557]
Eyübî Derviş[558]
Kayseriyyevî Derviş Hüseyin,
İstanbulî Derviş Mustafa,
Osman Ağa,
Eski Zağralı Seyyid Derviş Ömer,
Arabacı Seyyid Mehmed Ağa,
Karahisarî Derviş Ahmed,
Edremidli Hacı Seyyid Mehmed,
Eğridirli Seyyid Veli,
Zencî Derviş Abdullah,
Aydınlı Seyyid Hüseyin,
İstanbulî Derviş Edhem İbrahim,
İstanbulî Derviş Mehmed Emin,
Sivrihisarî Derviş Aşkî Mûsâ,
Akşehirli Derviş Hâfız Ömer,
Karahisarlı Derviş Hamza,
Üsküdarlı Ali Ağa,
Kırımlı Osman Ağa[559]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Meşîhati Zamanında Semâ-ı şerîf Meşk edip Mukâbele-i şerîfe Giren Cânlar:

Filibeli Derviş Seyyid Hüseyin,
Edirneli Derviş Hüseyin,
Derviş Mehmed,
Mehmed Emin Efendi,
Tırhalalı Derviş Ahmed,
Ilgınlı Derviş Osman,
Derviş Ahmed, Şamî
Derviş Mustafa, Belgradî,
Derviş Halepli Hacı Ebûbekir,
Şeyh Osman Efendi,
Derviş Lutfullah,
İstanbulî Derviş Edhem,
Edirneli Derviş Mustafa,
Ebûbekir Şaban Efendi[560]
Aşçıbaşı Sâdık Dedezâde Seyyid Derviş Ali[561]
Zağralı Derviş Seyyid Ömer,
Abdülkerim Kadri Efendi
İstanbulî Derviş Mehmed,
Karahisarlı Derviş Hamza,
Üsküdarlı Derviş Ali,
Kırımlı Derviş Osman,
Hüsâmeddin Efendi,
Hüseyin Hüsnü Efendi[562]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Meşîhati Zamanında Çillesin Tamam Edip Hücreye Çıkan Cânlar:

Derviş Hasan Edirneli,
Konevî Derviş Mustafa,
Filibeli Derviş Seyyid Hüseyin,
Mûsâ Dedezâde Kûçek Derviş Mehmed Bahâeddin,
Ilgınlı Derviş Osman,
Halebî Derviş Hacı Ebûbekir[563]
Konevî Derviş Mehmed[564]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Meşîhati Zamanında Meydana Gelen Kûçekân:

Derviş Mehmed Konevî,
Türbedâr Mûsâ Dede,
Seyyid Derviş Osman,
Karahisarî Derviş Halil [565]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin Meşîhati Zamanında Onun Eliyle Arakıyye ve Sikke Giyen Muhibbân:

Abdülaziz Efendi,
Tâhir Efendi, ,
Humbaracı İzzet Ağa,
Durak Mehmed Ağa
İzzet Mehmed Efendi,
Mehmed Necib Ağa,
Yağlıkçızâde Seyyid Abdullah
Çatalcalı Mustafa Şükrüllah
Varnalı Hüseyin Ağa,
Sîmkeş Seyyid İsmail Ağa,
Seyyid Mûsâ Efendi,
Sarım Paşazâdelerden Mehmed Ârif Ağa,
Mustafa Ağa,
Seyyid Mehmed Ağa,
Seyyid Ahmed Ağa,
Arpacı Seyyid Mehmed Ağa,
Hüseyin,
Sâlih Ağa,
İshak Ağa,
Balıkesirli Seyyid Sâlih Efendi,

Seyyid Ali Rızâ Efendi,
Ârif Çavuşzâde Ahmed Efendi
Süleyman Efendi, Pirinççi,
Mehmed Feyzullah Efendi,
Osman Efendi,
Sîmkeş Hasan Ağa,
Seyyid Osman,
Seyyid Hasan Hüseyin Efendi,
Bezistânlı Mehmed Ağa,
Hüseyin Ağa, Pirinççi,
Mustafa Efendi,
Efendizâde Mehmed Atâullah[566]
Hüseyin Receb Efendi,
Abdülkerim Kadri Efendi
Derviş Mehmed Emin
Şerife Nazife
Seyyid Derviş İzzet Hüseyin
Şerife Âyişe Sıddîka Hanım[567]
İstanbulî Derviş Edhem,
İstanbulî Derviş Mustafa,
Karahisarî Derviş Ahmed,
Zağralı Derviş Seyyid Ömer[568]
Abdülhamid Efendi, Kerestecizâde Derviş
Mustafa Nûri'nin Birâderzâdesi
Sâlih Efendi,
Arpa Eminizâde Ahmed Nazif Efendi,
Orta Câmi İmâmı Seyyid
Abdülhamid Efendi,
Ali Efendi,
Hüseyin Efendi,
Mehmed Râşid Efendi,
Ahmed Ağa,
Sarrâf Nâzırı Hasan Efendi,
İbrahim Nazif Ağa,
Râtib Ebûbekir Efendi,
Hasan Fehîm Efendi,
Ahmed Efendi,
Mustafa Efendi,
Kudâtdan Süleyman Efendi,
Mehmed Nâfî Efendi,
Mustafapaşalı Seyyid Ahmed Ağa,
Kahveci Abdülfettah Efendi,
Derviş Mustafa,
Mehmed Aziz Efendi,
Edhem Ağa,
Kütâhî Halil Ağa,
Seyyid Hüseyin Efendi,
Ahmed Efendi,
Mehmed Râif Efendi,
Seyyid Mesud Efendi,
Ömer Tâhir Efendi,
Zehrâ Fâtıma Hanım,
Berber Seyyid Mehmed Ağa,
Yağlıkçı Seyyid Mehmed Emin Ağa,
Yağlıkçı Seyyid Ahmed Ağa,
Yağlıkçı Seyyid Mehmed Selim Ağa,
Mehmed Şâkir Efendi,
Seyyid İbrahim Bey Efendi,
Mustafa Settâr Efendi,
Mehmed Ağa,
Mehmed Râşid Efendi,
Seyyid Mehmed Emin Efendi,
Mehmed Celâleddin Efendi
Muhammed Nazif Efendi
Edhem Efendi,
Eyüplü Yusuf Ağa,
Mehmed Efendi,
Bezistânlı Mehmed İzzet Ağa,
Ömer Bey Efendi,
Mehmed Ağa,
Seyyid Mehmed Rûşen Efendi
Selânikli Seyyid Mehmed Atâullah
Bey Efendi,
Bezistânlı Mehmed Emin Efendi,
Hacı Mahmud Ağa,
Zihnî Mehmed Ağa,
Seyyid Mehmed Besim Efendi,
Süleyman Efendi,
Mehmed Ağa,
Ali Eşref Efendi, müderris
Ali Efendi,
Sabuncuzâde Mehmed Emin Ağa,
Seyyid Mustafa Tâhir Ağa,
Yasakçı İsmail Ağa,
Abdurrahman Ağa, Kilerli,
Mehmed Emin Efendi,
Mustafa Ağa,
Mehmed Efendi,
Ali Ağa,
Neyzen Sâlih Efendi,
Mehmed Aziz Efendi,
Osman Efendi,
Yenişehirli Hacı Abdülbâki Ağa,
Hanyalı Ahmed Efendi,
Seyyid Mustafa Ağa,
Abdullah Ağa, Kahveci,
İbrahim İzzet,
Es'ad Efendi,

Necmeddin Ali Efendi,
Sâdullah Efendizâde,
Mehmed Said Efendi,
Hüseyin Efendi,
Mehmed İzzet Efendi,
Emine Hanım,
Odabaşı Ahmed Ağa,[569]
Seyyid Derviş Mehmed Ali,
Şerife Nefise Hanım,
Derviş Mehmed Ali,
Seyyid Derviş Hüseyin İzzet,
Mahmud,[570]
Osman Selâhaddin Dede,[571]
Seyyid Ebûbekir Efendi,[572]

Abdülbâki Nâsır Dede Döneminde Dergâhta Vazifeli Olan Mevlevîler:

Kemânî Seyyid Derviş Ali, duâcı, meydancı, neyzenbaşı,
Konevî Derviş Ali, aşirhân, duâcı, imam, meydancı, semâzenbaşı,
Derviş Mehmed , neyzenbaşı, semâzenbaşı, türbedâr,
Mücellid Derviş Mustafa, neyzenbaşı,
Ilgınlı Derviş Osman, aşçıbaşı, çârûb-keş, kayyım-ı semâhâne, meydancı, türbedâr,
Derviş Osman Bahâeddin, Mûsâ Dedezâde, müezzin, türbedâr,
Halepli Derviş Sâlih, bevvâb, kandilci,
Halebî Derviş Hacı Ebûbekir, türbedâr,
Kerestecizâde Derviş Mustafa Nûri, İstanbulî, aşirhân, müezzin, türbedâr,
Edirneli Derviş Hacı Hasan, çârûb-keş, imam, kayyım-ı semâhâne, müezzin-i sânî, neyzenbaşı, türbedâr,
Filibeli Derviş Hüseyin, kâtip, kayyım-ı semâhâne, türbedâr
İstanbullu Derviş Mustafa, türbedâr,
Karahisarî Derviş Ahmed, bevvâb, sebilci,
Abdülkâdir Efendi, duâcı, semâzenbaşı,
Kazancı Derviş Mehmed Emin, türbedâr,
Derviş Süleyman, matbahçı, meydancı, müezzin-i sânî,
Karahisarlı Derviş Mustafa,
Üsküdarlı Derviş Ali, kandilci,
Karahisarî Derviş Mustafa, Yivsizzâde, müezzin-i sânî,
Derviş Mehmed Sâdık, İstanbulî, semâzenbaşı,
Derviş Seyyid Mehmed Sâdık, aşçıbaşı,
Kırımlı Derviş Osman, bevvâb, meydancı.[573]

31. Hâlet Efendi (ö. 1238/1822)

(Devlet Kethüdâsı, Şair)

İstanbul'da doğan ve Kırımlı Kadı Hüseyin Efendi'nin oğlu olan Hâlet Efendi'nin asıl adı Mehmed Said olmakla birlikte daha ziyâde, küçük yaşlarda aldığı öne sürülen "Hâlet" mahlasıyla ünlü olmuştur.[574] Düzenli bir medrese eğitimi görmeyen ve büyük oranda Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi ile oğlu Atâullah Efendi'nin eğitip yetiştirmesiyle ilim tahsil eden ve kitâbet öğrenen Hâlet Efendi, ilk olarak Şeyhülislâm Mehmed Şerif Efendi'nin vasıtasıyla kadılık mesleğine girmiş, bu zâtın vefatından sonra Reisülküttâb Mehmed Râşid Efendi'nin yanında mühürdar yamaklığı yapmış ve bilâhare memuriyetten ayrılmıştır. Kaynaklarda belirtildiğine göre, Hâlet Efendi memuriyetten ayrılmasının ardından Rumeli Vâlisi Ebûbekir Sâmi Paşa'nın kethüdâlığını yapmak üzere Manastır'a gitmiş, daha sonra Ohrili Ahmed Paşa'nın kethüdâlığında bulunmuş, ardından ise Yenişehr-i Fenâr nâibinin yanında kethüdâ olmak üzere Mora'ya geçmiştir. Hâlet Efendi, kısa süreli bu görevlerinin akabinde İstanbul'a dönmüş ve dönemin Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Gâlib Dede'ye intisap ederek[575] şiir ve nesir alanında da güçlü bir şahsiyet hâline gelmiştir. Özellikle mevlevîhâneye yaptığı katkılarla kısa sürede Şeyh Gâlib'in teveccühünü kazanan, evi de Galata'da olduğu için sık sık Gâlib ile sohbet imkânı bulan

Yenikapı Mevlevîhânesi mescidinin mihrab kısmı

(Eski Eserleri Koruma Kurulu Encümen Arşivi)

Hâlet Efendi, bir süre aralarında Zahîre Nâzırı Râsih Efendi ve Kasapbaşı Mehmed Ağa gibi zâtlara hizmet ederek geçimini temine çalışmıştır. Bu arada Donanma Tercümanı Kalimaki'ye kâtiplik, oğluna ise Türkçe öğretmenliği yapmak sûretiyle Dîvân-ı Hümâyûn tercümanlığını ellerinde bulunduran diğer Fenerli Rumlarla tanışmış olan Hâlet Efendi, bir müddet onların da kâtipliklerini yapmış, özellikle voyvodalık ve tercümanlık tevcihleri vesilesiyle hayli servet sahibi olmuştur. Bu esnada birçok düşman da kazanmış olan Hâlet Efendi, Köse Kethüdâ Reşid Efendi'ye intisap ile beylikçi kesedarlığına girmiş ve böylece hâcegân zümresine dâhil olmuştur.[576]

Hâlet Efendi, çok geçmeden III. Selim tarafından 5 Ramazan 1217 (30 Aralık 1802) tarihinde başmuhâsebecilik pâyesi ve orta elçi unvanıyla Paris elçisi olarak atanmış; ancak İstanbul'dan hareketi 30 Rebîülevvel 1218 (20 Temmuz 1803) tarihinde gerçekleşebilmiş ve üç yıl kadar Fransa'da kalmış olmakla birlikte, Napolyon Bonapart dönemine denk gelen elçilik yılları hayli sönük geçmiştir. Hâlet Efendi, aldığı bu ilk önemli diplomatik görevini tamamlayıp 27 Cemâziyelâhir 1220 (11 Eylül 1806) tarihinde İstanbul'a dönmüştür.[577] Paris'te iken farklı tecrübeler kazanan ve İstanbul'a hayli değişik düşüncelerle dönen Hâlet Efendi, önce 1222/1807-1808'de Dîvân-ı Hümâyûn beylikçi vekili, üç ay sonra ve Atâullah Efendi himmetiyle Rikâb-ı Hümâyûn reisülküttâbı olmuştur.[578] Bu arada, Otakçılar'da medfun olan babası Hacı Hüseyin Efendi için bir türbe inşâ ettiren[579] Hâlet Efendi, Fransa Elçisi Sebastiani'nin, İngilizlerle gizlice haberleştiğinin IV. Mustafa'ya ihbar edilmesi üzerine ve Fatin'in bildirdiğine göre 1222/1807-1808 sonlarına doğru bu görevinden azledilmiş ve haftasında, o dönemde üst düzey bürokratların sürgün yeri ve yine Fatin'in ifadesiyle "makarr-ı nef'î-i rüesâ" olan Kütahya'ya sürgün edilmiştir.[580]

Hâlet Efendi, burada bir yıl kaldıktan sonra 1223/1808-1809'da affedilerek İstanbul'a dönmüş, önce II. Mahmud'un kethüdâsı Re'fet Efendi ile pâdişâh arasında aracılık etmiş, bu zâtın ölümü üzerine ise kethüdâlığa ve bir nevi pâdişâhın gizli danışmanlığına getirilmiştir. Akabinde II. Mahmud tarafından, devlete baş kaldıran, başka zararlı faaliyetleri de bilinen Bağdat Vâlisi Süleyman Paşa'yı görevden alıp yerine kethüdâsı Abdullah Ağa'yı getirme gizli göreviyle[581] Bağdat'a gönderilmiştir. Süleyman Paşa'yı, Ayvansarâyî'nin belirttiğine göre sahte bir fermanla idam ettiren ve sonuçta bu hizmeti pâdişâh tarafından beğenilen Hâlet Efendi'nin II. Mahmud nezdindeki itibarı hayli artmış ve İstanbul'a dönmesinin ardından terfi ettirilerek 1225/1810-1811 yılında[582] Sadr-ı Âlî/Rikâb-ı Hümâyûn kethüdâlığına getirilmiş, ardından, 1230/1814-1815, 1237/1821-1822 yılları arasında üç defa Tevkî-i Dîvân-ı Hümâyûn/Nişancılık görevine getirilmiştir.[583]

Bu son görevini on iki yıl sürdüren ve nüfuzunu daha da artıran Hâlet Efendi, Abdülbâki Nâsır Dede'nin ifadesiyle "pâdişâh-ı âlem-penâhın mergûb ve makbûlü olup müsteşâr-ı umûr-ı Devlet-i Aliyye" olmuş, bir diğer ifadeyle pâdişâhın başdanışmanlığına getirilmiştir. Hâlet Efendi ayrıca, "muhâbere-i hafiye" ile yani devletin bütün gizli ve önemli işlerine bakmakla görevlendirilmiş, kaynaklarda sıkça belirtildiği şekliyle "devlet kethüdâsı", halk arasın-

da anılan şekliyle ise “devlet kâhyâsı” olmuş, yine Ayvansarâyî’nin ifade ettiğine göre, “kapısı hayli kalabalık olup bütün işler ondan sorulur” olmuştur.[584]

Bu görevi sayesinde aziller ve tâyinler konusunda da hayli etkili olan Hâlet Efendi, dostlarının yanı sıra düşmanlarının da sayısını artırmış, bu arada Fenerli Rumlarla yaptığı işler çerçevesinde adı devlet aleyhinde birtakım faaliyetler ile yolsuzluklarla da anılmaya başlanmıştır. Bir bakıma kendi sonunun da hazırlayan bu tür faaliyetleri arasında, Tepedelenli Ali Paşa’nın katlettirilmesi, çalışkanlığı ve dürüstlüğüyle bilinen Sadrâzam Mehmed Emin Rauf Paşa’nın azlettirilmesi, Benderli Ali Paşa’nın önce azl, ardından 1236-1237/1821-1822 yılında idam ettirilmesi, Hacı Sâlih Paşa’nın azlettirilmesi, Şeyhülislâm Mekkîzâde Mustafa Efendi ile halefi Çerkez Halil Efendi’nin azlettirilmesi sayılabilir. Bazı kaynaklarda bu vb. faaliyetleriyle birçok kişinin âhını aldığı da belirtilen Hâlet Efendi’nin, özellikle Halil Efendi’yi azli; hatta azlin akabinde kendisini önce Bursa’ya, ardından da Afyon’a sürdürmesi, bununla da yetinmeyerek eşi Hacce Hanım’ı büyücülükle suçlayarak feci şekilde öldürtmesi, bunu duyan Halil Efendi’nin üzüntüsünden felç geçirmek sûretiyle ölümü, âdetâ bardağı taşıran son damla olmuş ve hasımlarının kendisine duyduğu öfkeyi daha da artırmıştır.[585]

Aynı zamanda II. Mahmud döneminde Osmanlı tarihinde yer tutmuş isimlerden biri olan Hâlet Efendi, bu olaylar üzerine ve hasımlarından Mehmed Said Gâlib Paşa’nın etkisiyle azlettirilerek önce Bursa’ya, ardından da 1238 Saferinde (Ekim-Kasım 1822) Konya’ya sürgün edilmiştir.[586] Aralarında Keçecizâde İzzet Molla’nın da bulunduğu bazı isimler ile İstanbul’un tarîkat ve edebiyat çevreleri, özellikle Mevlevî muhiti kendisini affettirmek için hayli uğraşmış ise de sonuç alınamamış ve Hâlet Efendi, pâdişâhın emriyle 25 Safer 1238 (11 Kasım 1822) tarihinde, Koru-yı Hümâyûn Ağası Ârif Ağa[587] tarafından başı kesilmek sûretiyle idam edilmiştir. Hüseyin Ayvansarâyî’nin ayrıca, “Üç mezarlı bir ölü” olarak adlandırdığı Hâlet Efendi’nin başından ayrılmış bedeni, Konya’da Hz. Mevlânâ Türbesi civarına defn edilmiş, İstanbul’a gönderilen kesik başı ise önce Galata Mevlevîhânesi’nde kendisi için hazırlattığı sofaya defn edilmiş, bazı dedikodular üzerine on beş gün sonra pâdişâhın emriyle buradan alınarak bu kez Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresine defn edilmiştir. Daha sonra tekrar eski yerine, Hüseyin Vassâf’ın bildirdiğine göre ise Galata Mevlevîhânesi’nde kapının yanındaki türbede Kudretullah Efendi’nin ayak ucunda defn olunmuş ve işaret olmak üzere de oraya bir taş dikilmiştir.[588]

Hâlet Efendi’nin vefatı üzerine Keçecizâde İzzet Molla şu tarih beytini söylemiştir:

Gitdi o kân-ı himmet târîh yazdı İzzet
Hâlet Said Efendi pîrâna hem-dem olsun[589]

Mehmed Süreyyâ’nın “önceleri biraz hizmet, sonraları ise icrâ-yı garaz ve nefsâniyet etmiştir; bununla birlikte akıllı, faziletli, şair ve kâtip idi” şeklin-

de tavsif ettiği; Beşir Ayvazoğlu'nun "…iç yüzünü bilmeyen biri için Hâlet Efendi, karizmatik bir şahsiyet, güzel giyinen, güzel konuşan, âlim ve fâzıl bir zât, âlim ve sanatkârları koruyup kollayan, eli ve kapısı açık, üstelik ehl-i tarik bir devletludur. Hâlet Efendi'nin ne kadar acımasız olduğunu ancak iktidarları ve menfaatleri onunkiyle çatışanlar acı bir biçimde öğrenmektedirler." şeklinde tanıttığı Hâlet Efendi, uzun yıllar devletin siyâsî işlerinde müsteşar olarak görev yapmış, dönemin birçok ünlü şahsiyeti bir şekilde kapısını çalmak durumunda kalmış, saray tarafından yapılacak mansıbların tâyininde bile görüşü alınan bir şahsiyet olarak hep ön planda bulunmuştur. Birçok kaynakta neredeyse Mevlevîler dışında kalan kesimlere ve büyük oranda da muhaliflerine karşı son derece acımasızca davranması sebebiyle, kindar bir kişi olarak tanıtılıp pek sevilmediği belirtilen Hâlet Efendi, yine bazı kaynaklarda dile getirildiği üzere muhalifleri ile mücadele edebilmek ve menfaatlerinin sürmesini temin için hayatı boyunca Yeniçeri Ocağı'ndan meded ummuş; hatta zaman zaman ocak ileri gelenlerine hediyeler takdim edip bahşişler dağıtmış; II. Mahmud'un ocağın kaldırılmasına yönelik girişimlerinin sürekli karşısında olmuş ve kaldırılmaması için elinden gelen çabayı göstermiştir. II. Mahmud'u, gerçekleştirmeyi düşündüğü diğer reformlar konusunda da sürekli olumsuz yönde etkilemeye çalıştığı öne sürülen Hâlet Efendi, örneğin daha Paris elçiliği sırasında sunduğu lâyiha ve gönderdiği mektuplarda Avrupa'yı teknik ve sanayi bakımdan kıyaslarken Batı ile aramızdaki farkın, kayıkçılar ile kâtipler arasındaki fark nisbetinde olduğunu dile getirerek Osmanlı'nın daha üstün bir durumda olduğunu belirtmiş, enfiye, kâğıt, billûr, çuha ve fağfûrun da bulunduğu beş imalâthâne ile lisan ve coğrafya bilimleri öğretecek bir okul yaptırılması hâlinde beş yıl sonra Avrupa ile boy ölçüşebilecek duruma gelineceğini bildirmiştir.[590]

Defter-i Dervîşân'da adı, Ali Nutkî Dede zamanında, 1203/1788-1789'da ve onun eliyle arakıyye giyen muhibbân arasında zikredilen,[591] bazı kaynaklarda aynı zamanda Şeyh Gâlib'in müritlerinden ve yakın dostlarından biri olarak gösterilen, kendisi de bir Mevlevî muhibbi olan Hâlet Efendi,[592] makam ve mevki sahibi olduğu dönemlerde büyük ilgi duyduğu Mevlevî tarîkatı mensuplarına ve tekkelerine pek çok iltifat, ikram ve yardımlarda bulunmuş, aralarında Yenikapı ve Galata mevlevîhânelerinin bulunduğu birçok dergâhın tamirat vs. işlemlerine pek çok kez katkı sağlamıştır.[593] Hatta Ayvansarâyî, Mehmed Kudretullah Dede'nin Galata Dergâhı postnişînliğine tâyininin bile Hâlet Efendi vasıtasıyla gerçekleştiğini kaydetmektedir. Yine Ayvansarâyî'nin bildirdiğine göre Sahîh Ahmed Dede için müstakil bir türbe yaptıran Hâlet Efendi, Mevlevîliğe olan büyük muhabbetinden ötürü Galata Mevlevîhânesi'nin kapısı bitişiğine de bir sebil ve üzerine büyük bir mektep yaptırmış, dergâhın havâlisini dahi mermer taş ile döşettirip kendi için yaptırdığı yer ile etraftaki mezarları da yaldızlı pirinç şebîkelerle süsletmiş, şeyh efendilerin sandukaları üzerinde bulunan örtüleri yeniletmiş, türbeler ile hücreleri tamir ettirmiştir. Bu inşâ ve tâmir faaliyeti Şevval 1234 (Temmuz-Ağustos 1819) tarihinde sona erdiğinde bütün tarîkat şeyhleri davet olunarak yemek ziyafetinin yanı sıra çeşitli ikramlarda bulunulmuş, örneğin davete

katılan şeyh efendilere birer top kumaş, dervişlerine dahi altışar kuruş verilmiştir. Bu ikram faslının ardından Murad Molla Tekkesi Şeyhi es-Seyyid Hâfız Murad Efendi, şârih hazretlerinin türbesi önünde duâ etmiş, hep bir ağızdan Fâtihâlar okunmasıyla da merâsim sona ermiştir.[594]

Mevlevî dergâhlarına başta tamiratları olmak üzere her türlü yardımda bulunmuş, konağı da döneminde İstanbul'un belli başlı kültür, sanat ve edebiyat mahfillerinden biri hâline gelmiş olan Hâlet Efendi'nin dergâhlara ilişkin bu tamir faaliyetleri bazı diğer kaynaklarda ise şu şekilde bildirilmiştir: "Hâlet Efendi, Galata Mevlevîhânesi için bir sebil, muvakkithâne ve kütüphaneden oluşan iki katlı bir binâ yaptırmıştır. 1235-1236/1820 tarihinde Hâlet Efendi tarafından Galata Mevlevîhânesi avlusunda kurulan ve Hâlet Efendi Kütüphanesi adıyla anılan bu kütüphanedeki kitaplar, tekke ve zâviyelerin kapatılmasından sonra, 1346/1927 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiş olup "Hâlet Efendi Mülhakı/İlâve Kısım" adıyla oluşturulan ayrı bir koleksiyonda muhafaza edilmekte ve okuyucuların hizmetine sunulmaktadır."[595]

Hâlet Efendi İle İlgili *Defter-i Dervîşân*'daki Kayıtlar

Hâlet Efendi, sadece dergâha başta tamirat, yeni mekânların inşası vs. olmak üzere yaptığı katkılar ve kutsal beldelerin anahtarlarının İstanbul'a getirilişi vesilesiyle düzenlenen merâsimler vasıtasıyla değil, bazı Mevlevî şeyhlerinin konağında uzun yıllar ikâmet etmelerini sağlamış olması vesilesiyle de anılmaktadır.[596] *Defter-i Dervîşân'*da kendisinden en çok bahsedilen ve ölümünden sonra da hayırla yâd edilmeye devam edilen şahsiyetlerden biri olan Hâlet Efendi'nin adına ilk olarak, Ali Nutkî Dede'nin eliyle arakıyye giyen muhibbânın adları ve tarihleri sıralanırken yer verildiği görülmektedir:

"Hâlet Efendi, sene 1203."[597]

Hâlet Efendi'nin Sakız Adası'ndan gelişi tarihi: "Reften-i Hâlet Said Efendi, bi-Cezîre-i Sakız 27."[598]

Hâlet Efendi ile ilgi bir diğer kayda, Medîne-i Münevvere'nin anahtarının İstanbul'a getirilişi vesilesiyle yapılan merâsim üzerine yer verilmiştir:

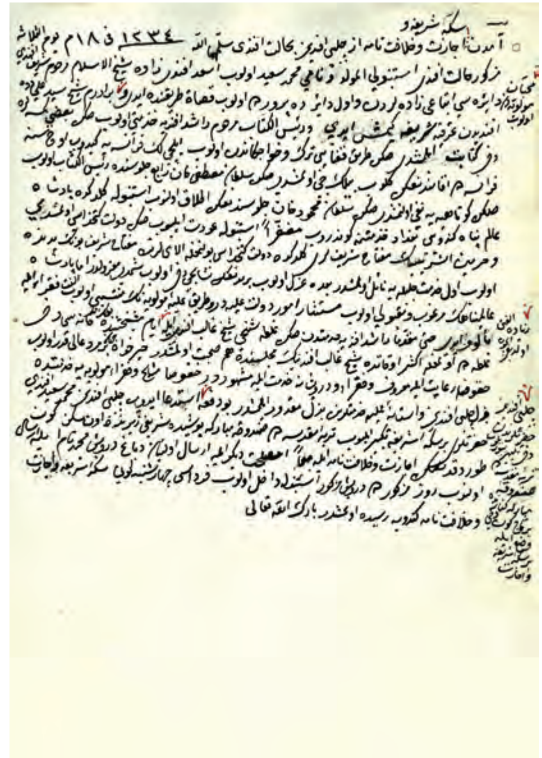
"Âmeden-i miftâh-ı şerîf-i Medîne-i Münevvere, şerrefenallahu te'âlâ bişerefihâ, fî 27 M sene 1228, yevmü's-sebt. Der-erba'în azîm alay olup Zeytinburnu dedikleri mahalden istikbâl olunup Davudpaşa'dan Hazret-i Hâlid'e getirilip Pâdişâh-ı âlem-penâh Sultan Mahmud Hân dahi istikbâlen Hazret-i Hâlid'e teşrîf eylemişdi. Anda duâ ve senâlar olunup andan alınıp Topkapısı'ndan dâhil olunup miftâh-ı şerîf yeşil sandal kîse içinde gümüş tepsi üzre pûşîde istifo üzerine bu sırada devlet kethüdâsı bulunan Hâlet Efendi'nin ellerinde, kucağında olup Dîvân Yolu'ndan Saray-ı Hümâyûn'a teşrîf eylemişdir. Bu rûz-ı fîrûzun gicesi müjde-i teşrîf-i miftâh-ı şerîf olmağla Saray-ı Hümâyûn'da kûslar çalınıp namâz-ı subhdan sonra toplar atıldı ve böyle misâl-i ıyd, birkaç gün top şenliği olması mesmû'dur. Bu eyyâmda azîm şitâ olup ve bu alay-ı şerîf günü kar yağar idi. Ehl-i alayın üzerleri lâzım

geldiği üzre karlı olup lâkin miftâh-ı şerîfin tahtında olan tepsi pûşîdesinin üzerinde kar olmadığı ve nem-nâk olmadığı âşikâre mer'î olduğu sırr-ı acîbdir. Ve hâmili olan kethüdâ begin üzeri dahi sâ'irleri mikdârı karlı olmadığı dahi mer'îdir."[599]

*Defter-i Dervîşân'*daki bu vb. (Msl. Bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 52b, vr. 88b; *Defter-i Dervîşân-II*, vr. 34b, vr. 40a, vr. 44b, vr. 54a vd.) kayıtlardan Hâlet Efendi'nin, başta döneminin Yenikapı şeyhleri olmak üzere bu tarîkatın ileri gelenleri nezdinde de ne denli büyük bir itibarı olduğu açıkça görülmektedir.

Hâlet Efendi, Hüseyin Vassâf ve Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre, Receb Hüseyin Hüsnü Dede'ye verilmek üzere, Konya Mevlânâ Dergâhı'nda Mehmed Said Hemdem Çelebi (ö. 1276/1859-1860) tarafından 18 Muharrem 1234 (17 Kasım 1818) tarihinde kendisine bir destârlı sikke, icâzet ve hilâfet verilerek Debbâğ Derviş Mehmed ile İstanbul'a gönderilmiştir.[600] *Defter-i Dervîşân-II'*de yer verilen aşağıdaki kayıtlarda, hem Hâlet Efendi hakkında ayrıntılı şekilde bilgi verilmiş, hem de onun Mevlevî ileri gelenleri nazarındaki itibarını gösteren, anılan hilâfetnâmeyi İstanbul'a bizzat götürmesi hususuna değinilmiştir:

"Mezkûr Hâlet Efendi, İstanbuliyyü'l-mevlid ve nâmı Mehmed Said olup Es'ad Efendizâde Şeyhülislâm merhûm Şerif Efendi dâ'iresi etbâ'ı zâdelerden ve ol dâ'irede perverde olup kudât tarîkında idi. Ve muhibbân-ı Mevlevi-yye'den olup birâderim Şeyh Ali Dede Efendi'den arakıyye-i şerîfe giymiş idi. Reîsü'l-küttâb merhûm Râşid Efendi'ye hizmeti olup sonra ba'zı kimselere dahi kitâbet eylemişlerdi. Sonra tarîk-ı kudâyı terk ve hâcegândan olup elçilik [ile] Fransa'ya gidip üç yıl Fransa'da ikâmetden sonra gelip beylikçi olmuşdur. Sonra Sultan Mustafa Hân-ı Râbi'in cülûsunda reîsü'l-küttâb olup sonra Kütâhiyye'ye nefyolunmuşdur. Sonra Sultan Mahmud Hân cülûsundan sonra ıtlâk olunup İstanbul'a geldikde, pâdişâh-ı âlem-penâh kendiyi Bağdat hizmetine gönderip muzafferan İstanbul'a avdet eyleyip sonra devlet kethüdâsı olmuşdu. Ve Haremeyn-i şerîfeyn'in miftâh-ı şerîfleri geldikde, devlet kethüdâsı bulunmakla alaylarda miftâh-ı şerîf bunun yedinde olup ol hizmet-i celîleye nâil olmuşdur. Ba'de azl olup bir müddetden sonra nişâncı dahi olup şimdi ma'zûldür. Ammâ pâdişâh-ı âlem-penâhın mergûb ve makbûlü olup müsteşâr-ı umûr-ı Devlet-i Aliyye'dir. Ve Tarîk-ı Aliyye-i Mevleviyye'nin müntesîbi olup ülfet-i fukarâ ile me'lûf idi. Hattâ mukaddemâ Râşid Efendi'ye hizmetden sonra Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Şeyh Gâlib Efendi ile ülfeti ziyâde olduğu içün eyyâm-ı meşîhatinde bunun hânesi dahi Galata'da olmağla ekser evkâtde Şeyh Gâlib Efendi'nin meclisinde hem-sohbet olmuşdur. Hayr-hâh-ı cihân bir merd-i âlî-kadr olup hukûka ri'âyet

Hâlet Efendi'yedair kayıtlardan

(Defter-i Dervîşân, Baki Baykara Arşivi)

ile ma'rûf ve fukarâ ve dervişâna hizmet ile meşhûrdur. Husûsan meşâyih ve fukarâ-yı Mevleviyye'ye hizmetde bezl, Çelebi Efendi ve Âsitâne-i Aliyye'ye hizmetlerinde bezl-i makdûr eylemişdir. Bu def'a Çelebi Efendimiz hazretlerinden dahi tensîp buyurulup türbe-i mukaddesede sandûka-i mübâreke kenârında birkaç gün dahi vaz' ile bir sikke-i şerîfe icâzet istid'â edip Çelebi Efendi, Mehmed Said Efendi hazretlerine bir sikke-i şerîfe tekbîr eyleyip türbe-i şerîfede sandûka-i mübâreke pûşîde-i şerîfi zîrinde on sekiz gün durdukdan sonra icâzet ve hilâfetnâme ile ma'an maslahat-ı dîger ile irsâl olunan Debbâğ Derviş Mehmed nâm ile irsâl olunup rûz-ı mezkûrda derviş-i mezkûr İstanbul'a dâhil olup ferdâsı Çehârşenbe günü sikke-i şerîfe ve icâzet ve hilâfetnâme kendiye resîde olunmuşdur, bârekallahu te'âlâ."[601]

Aynı defterin bir başka varağında Hâlet Efendi'den bu kez Mekke-i Mükerreme'nin anahtarlarının İstanbul'a getirildiğinde bir süre onun elleri üzerinde taşınmış olması çerçevesinde yer verilir:

"Teşrîf-i miftâh-ı şerîf-i Mekke-i Mükerreme, şerrefenallahu bi-şerefihâ, fî gurre-i Ca sene 1228, yevmü'l-ahad. Gelibolu tarafından berren gelip Medîne-i Münevvere'nin miftâh-ı şerîfi istikbâli resmi üzre Davudpaşa'dan istikbâlen Hazret-i Hâlid'e gelip anda duâ ve senâdan sonra ricâl-i devlet yine alay-ı azîm ile Topkapısı'ndan duhûl edip resm-i sâbık üzre evvelen devlet kethüdâsı olan Hâlet Efendi, sellemehullah, yedinde gümüş tepsi üzre istifo pûşîde üzre yeşil sandal kîse ile mevzû', Dîvân Yolu'ndan Saray-ı Hümâyûn'a teşrîf eyledi…"[602]

Hâlet Efendi, aynı zamanda mevlevîhâneler ve meşrûtalarının; hatta bazı dergâh mensuplarının kabir ve türbelerinin tamirini yaptırması vesilesiyle de defterlerde mevzubahis edilir. Bunların en çarpıcı örneklerinden biri Galata Mevlevîhânesi hazîresinde medfun bulunan ünlü *Mesnevî* Şârihi Ankaravî İsmail Dede'nin türbesini tamir ettirmesidir.[603]

Galata Mevlevîhânesi'nde Hâlet Efendi'nin yaptırdığı ve "Ebniye-i Hâlet Efendi" şeklinde takdim edilen binâların inşasına başlanması üzerine *Defter-i Dervîşân'*da şu bilgilere yer verilmektedir:

"Vaz'-ı esâs-ı ebniye-i Hâlet Efendi, sellemehullah, der-Mevlevîhâne-i Galata, fî 20 L sene 1234, yevmü'l-erba'a, fî 30 Temmûz. Hâlet, sellemehullah, Galata Mevlevîhânesi'nde kapısı cânibinde, bir sebîl ve bir çeşme-i âb ve kendi içün merkad mahalli ve bir kütübhâne binâsını ve dahi Şârih İsmail Efendi hazretlerinin türbe-i şerîfi ahşâbdan olmağla anı dahi kâgir binâyı murad edip dergâh kapısı cenbinde vâkı' çörekçi dükkânı yanında olan birkaç başka dükkân mahalline binâ edip ol mahalle çeşme ve sebîl ve fevkine kütübhâne ve kapunun berü cânibinde vâkı' kahve dükkânını kendileri içün üstü açık türbe mahalli tasmîm edip şürû' olmuşdu."[604]

İlgili inşaatın tamamlanması üzerine ise defterde şu kayda yer verilmektedir: "Tamâm şoden binâ-yı Hâlet Efendi, der-Mevlevîhâne-i Galata, fî 21 C sene 1235, yevmü'l-erba'a, fî 24 Mart. Çeşm-i âb mukaddem tamam olup sebîl ve kütübhâne dahi şimdi tamam olmuşdur. İbtidâ-yı vaz'-ı esâsdan se-

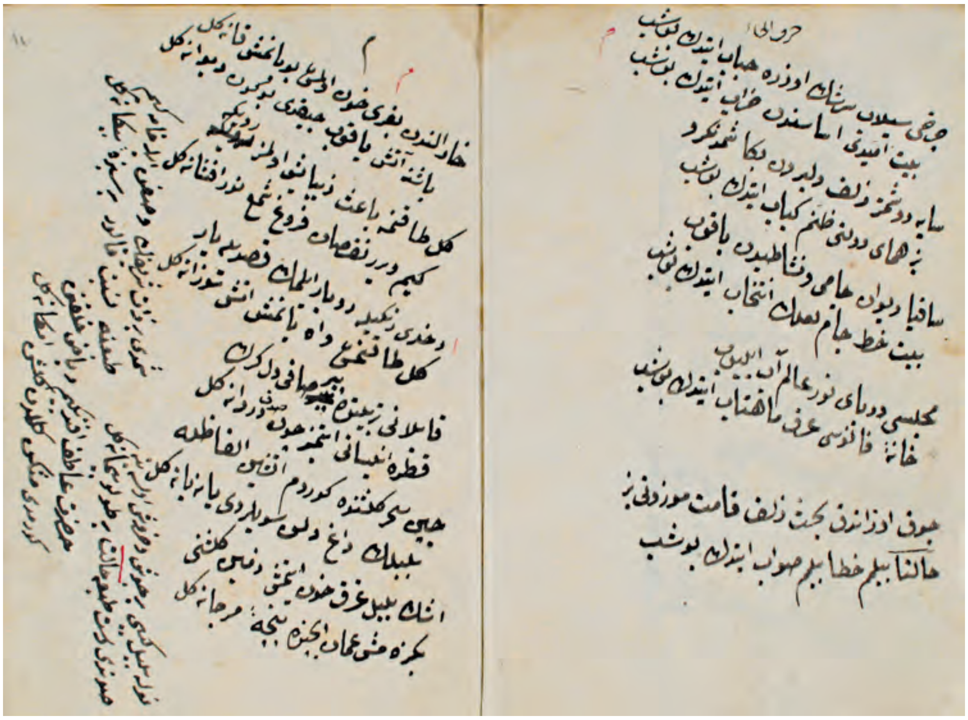
kiz mâhda tekmîl olmuşdur. Ve mâh-ı mezbûrun yigirmi dokuzuncu günü, Pençşenbe günü ki Nîsânın evvelki günüdür, meşâyih-i Mevleviyye ve sâ'ir turûk meşâyihi, mevlevîhâne-i mezkûra da'vet olunup Şârih İsmail Efendi hazretlerinin türbe-i şerîfesinde bir hatm-i şerîf olundukdan sonra duâ olunup ba'de şerbetler içilip sonra it'âm olunmuş ve sâ'ir nâsa sebîlhâneden şerbetler verilip pilav ve zerde it'âm olunmuş. Hak te'âlâ hazretleri müteyemmen eyleye. Âmîn, bi-hürmeti menlehü'l-emîn, sene 1235. Müşârün-ileyh sâhibü'l-hayrât ve'l-hasenât, sellemehullah, vakf-ı cesîm dahi tanzîm eylemişdir ki vakfiyyesi sene-i mezbûre tarihiyledir ve tekâya-yı sâ'ireye dahi vakf-ı mezbûrundan vezâ'if ta'yîn eylemişdir. Nâlehullahu te'âlâ, bi-ücûri'l-cezîle bi't-tâkah sene 1235."[605]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 1231/1816 yılında başlanan bir tamiratda, yerinden kımıldatılması gereken bir taşın ucuna urgan bağlanması ve Şehr Emini Hayrullah Efendi ile birlikte bir ucundan da Hâlet Efendi'nin tutması, onun Mevlevîler arasındaki itibarını gösteren çarpıcı bir diğer örnektir:

"…zîr-i binâda esâs olan taş dîvârlar kaldı ve semâhâne-i şerîf kapısına duhûl i'tibârıyla cânib-i yesârda olan esâs dîvârı ve andan türbe-i şerîfeye varınca olan esâs dîvârı bozulmamak lâzım gelmekle terk olunup vaz'-ı esâs i'tibârı içün türbe-i şerîfeye varınca terk olunan esâs dîvârının semâhâne-i şerîf köşesine karîb olan mahallinden bir taş ihrâc ve ol gün sâbıkan devlet kethüdâsı olan, hâlen nişâncı bulunan Hâlet Efendi, binâya me'mûr olan Şehr Emini Hayrullah Efendi, sellemehullah, gelip ol mezbûr taşa urgan bağlayıp mezkûr Hâlet Efendi ve Hayrullah Efendi ve etbâ'ları tutup mahalline vaz' olunup vaz'-ı esâs i'tibâr olundu. Ba'dehû fakîr dahi varıp duâ ve hâtime ve gülbâng-ı Mevlevî edâ olundu, bârekallahu te'âlâ. Âmîn, bi-hürmeti menlehü'l-emîn."[606]

Hâlet Efendi, sadece İstanbul'daki mevlevîhânelerin tamiratında değil, Mevlânâ Türbesi'nin, yani Kubbe-i Hadrâ'nın çinilerinin yenilenmesi işinde de bizzat Sultan II. Mahmud tarafından görevlendirilmiş ve gerekli organizasyonu yapmak sûretiyle ilgili tamiratın 26 Zilhicce 1232 (6 Kasım 1817) tarihinde başarıyla tamamlanmasını sağlamıştır:

"Ta'mîr-i Türbe-i Mukaddese-i Hazret-i Mevlânâ, kaddesanallahu bi-sırrıhi'l-a'lâ ve semâhâne-i şerîf ve bi'l-cümle hücerât ve matbah ve Câmi'-i Sultan Selim, der-civar-ı âsitâne tekmîleş, fî 13 M sene 1232, yevmü's-sebt, âşir Teşrîn-i sânî. Kubbe-i Hadrâ'nın çinilerini tecdîd, ba'zısı dahi ta'mîrât lâzım olduğundan Çelebi Efendi hazretleri, taraf-ı devlete ifâde buyurmağla Sultan Mahmud Hân hazretleri dahi mükemmel ta'mîrât olmağı murad buyurup bin iki yüz otuz iki senesi Cemâziyelevvel zarfında Hâlet Efendi tarafına emr-i Hümâyûnları sudûr ve Hâlet Efendi cenâbları dahi havâs-ı hademesinden Dede Mustafa Ağa nâm muhibb-i tarîkat bir kimseyi binâ emîni nasb edip bu aradan iktizâ eden mi'mâr ağa halîfesi ve nakkaşân ve sâ'ir cümle tertîbinden sonra emîn-i binâ mezkûr Dede Mustafa Efendi, mezbûr otuz iki senesi Cemâziyelâhir gurresi, Cum'a günü İstanbul'dan Konya'ya niyyetle râhî olmuşdur. Kütâhiyye'ye varıp Kütâhiyye vâlisi

Hâlet Efendi'nin Divan'ından
(Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi, nr. 829)

ma'rifetiyle bâ-fermân çiniler yapılmak tertîbin tanzîm edip mezbûr Cemâziyelâhirin selhi, Cum'a günü Konya'ya dâhil olmuş. Sene-i mezbûre Şaban-ı şerîfinin on üçüncü günü, Cum'aertesi günü ki Hazîrânın on altıncı günüdür, ta'mîre bed' olunup Şevval-i şerîfin on birinci günü, Pazar günü ki Ağustosun on ikinci günüdür, Kubbe-i Hadrâ'ya vaz'-ı çiniye bed' olunmuş Zilhicce-i şerîfin yigirmi altıncı günü, Pençşenbe günü ki Teşrîn-i evvel'in yigirmi beşinci günüdür, Kubbe-i Hadrâ ta'mîri tekmîl olup mezkûr olduğu üzre işbu bin iki yüz otuz üç senesi Muharremü'l-harâmının on üçüncü günü, Cum'aertesi günü ki Teşrîn-i sânînin onuncu günüdür, sâ'ir cümle ta'mîrât tekmîl olmuşdur..."[607]

Mevlevî çevrelerce ölümünden sonra da rahmetle anılmaya devam edilen, konağını, başta Mevlevî şahsiyetler olmak üzere, devrinin seçkin isimlerine açan, burada ilmî ve edebî sohbetler düzenleyen, döneminin şair ve edipleriyle tartışmalarda bulunacak derecede güçlü bir hatiplik ve şairlik yönü de bulunan Hâlet Efendi, aralarında aynı zamanda yakın dostu olan Keçecizâde İzzet Molla ile Sahaflar Şeyhizâde Es'ad Efendi'nin de bulunduğu birçok şairi de himâye etmiştir.[608]

Bazı kaynaklarda, aynı zamanda dönemin Mevlevî şairleri arasında gösterilen Hâlet Efendi, hayatta iken şairliğinden daha ziyade devlet adamlığı yönüyle tanınmış bir şahsiyettir. Şiirlerini değerlendiren Çetin Derdiyok'un belirttiğine göre Hâlet Efendi'nin, büyük oranda eski şiiri taklit eden bir nazîre şairi olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte zaman zaman kendine has içli söyleyişlerin; hatta samimi itirafların dile getirildiği manzûmeler kaleme aldığı da görülmektedir.[609]

Yine Derdiyok'un kaydettiğine göre, "Bir devlet adamı olan Hâlet Efendi'nin şiirlerinde, yaşadığı döneme âit izler bulunmakla birlikte, Tanzimat devri şii-

rinde görülen yeniliklere âit herhangi bir ipucu yoktur. Ne nazım şekillerinde, ne de konularda bir yenilik söz konusudur. O, şiirlerini tamamen klâsik Türk edebiyatı kurallarına bağlı kalarak yazmıştır."[610]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel
Leb-i Îsâ'dan ummaz çâre sâhib-derd-i istiğnâ
Kızarmaz hacletinden bir zamân rû-zerd-i istiğnâ
Tevekkül bâbını elden koyup bu nat'-ı hâhişde
Pula rağbet mi eyler çîre-dest-i nerd-i istiğnâ
Ne rütbe serd eserse rûzgâr üftâdelik görmez
Ki ya'ni dâmen-i matlûba konmaz gerd-i istiğnâ
Ümîd-i şîr mi eyler mey-i pistân-ı surâhîden
Doyup hûn-ı dilinden tıfl-ı gam-perverd-i istiğnâ
Ne dûzahdan kaçar ne bâğ-ı cennet ârzû eyler
Ederse cânı puhte böyle germ ü serd-i istiğnâ
Ne yapsın Hâlet-i bî-çâre kim ol çeşm-i bîmârın
Zebûn ser-pençe-i nâzında yüz bin merd-i istiğnâ[611]

Gazel
Çarhı seyl-âb-ı sirişk üzre habâb etdik bu şeb
Beyt-i ümmîdi esâsından harâb etdik bu şeb
Sâye düşmez zülf-i dilberden bana şimden gerü
Bir hümâ-yı devleti zannum kebâb etdik bu şeb
Sâkiyâ dîvân-ı Câmî vü Neşâtî'den bakıp
Beyt-i hatt u câm-ı la'lin intihâb etdik bu şeb
Meclisi deryâ-yı nûr u âlem-i âb eyleyip
Hâne-i fânûsu gark-ı mâhtâb etdik bu şeb
Çok uzatdık bahs-i zülf ü kâmet-i mevzûnu biz
Hâletâ bilmem hatâ bilmem sevâb etdik bu şeb[612]

Gazel
Yâr edip ağyâr ile ülfet helâk eyler beni
Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni
Neş'e-mend-i sâgar-ı pür-şevk-i bezm-i firkatim
Sanma ümmîd-i mey-i vuslat helâk eyler beni
Lâle-i dâğ-ı derûn besdir bana almam ele
Verd-i kâmı şemme-i minnet helâk eyler beni
Geh görüp ağyârile geh gûşe-gîr-i hasretim
Gâh uzlet gâh cem'iyyet helâk eyler beni
Her zamân sînemde mihmândır hayâl-i gamze lîk
Etsem ammâ bir dem ünsiyyet helâk eyler beni
Yâr yok ağyâr yok tenhâdır âh-ı gamım
Düşmüşüm bir deşte kim dehşet helâk eyler beni
Hazret-i Pertev de tahsîn eylemezse Hâletâ
Gamdan ölmem korkarım gayret helâk eyler beni[613]

Eserleri

1. *Dîvânçe.* Hâlet Efendi'nin bu eseri yazma olup Süleymaniye Ktp. Hâlet Efendi Kitaplığı 829 numarada kayıtlıdır. "Hâlet" ve "Said" mahlaslarını kullanan şairin, daha ziyâde gazellerden oluşan dîvânçesi, Şefik Efendi tarafından "Dîvân-ı Hâlet Efendi" adıyla ve 1258/1842 yılında İstanbul'da bastırılmıştır. Eser bilâhare İbrahim Çetin Derdiyok tarafından, "Hâlet Efendi Dîvânçesi, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım" adıyla yayımlanmıştır (Adana 2005). Derdiyok'un tespitine göre dîvânçede, 2 adet kasîde, 1 adet müseddes, 1 adet tahmis, 1 adet muhammes, 30 adet gazel, 1 adet müstezad, 2 adet mesnevî, 2 adet nazm, 1 adet kıt'a-i kebîre, 1 adet musammat 7 adet beyit ve 2 adet de tarih kıt'ası bulunmaktadır.[614]

2. *Zînetü'l-Mecâlis.* Dîvânçesinin 30-71. sayfaları arasında bulunan eser, Hâlet Efendi'nin beğendiği ve aralarında Hz. Mevlânâ, Sultan Veled, Molla Câmî, Hâfız-ı Şîrâzî, Şeyh Sâdî, Fuzûlî, Nâbî, Şeyhülislâm Yahyâ, Şeyh Gâlib, Koca Râgıb Paşa, Seyyid Vehbî, Keçecizâde İzzet Molla ve Râşid'in bulunduğu birçok isimden seçtiği mısralara yer veren bir antoloji/mecmua durumundadır. Eserde aynı zamanda şairleri bilinmeyen ve Lâedrî adı altında verilen birçok mısra da bulunmaktadır. *Zînetü'l-Mecâlis*, bilâhare Mehmet Atalay tarafından ve "Zînetü'l-Mecâlis, Berceste Mısralar" adıyla yayımlanmıştır (Erzurum 2005). Atalay'ın tespitine göre eserde, 842'si Türkçe, 178'i Farsça ve 21'i Arapça olmak üzere toplam 1041 berceste mısra bulunmaktadır.[615]

Hasan Leylek Dede'nin "Aşk-ı Mevlânâ ile Hayretzede Mevlevi Seyyid Hasan Leylek Dede" yazısının leylek şeklindeki istifi.

32. Hasan Leylek Dede, Ressam (ö. 1243/1827)

(Hattat, Mesnevîhân)

Yenikapı Mevlevîhânesi müntesiplerinden ve mesnevîhân olan Hasan Leylek Dede, aynı zamanda 19. yüzyılın en tanınmış Mevlevî ressamıdır. "Leylek" sıfatını, uzun boylu olmasından veya bu hayvanın resimlerini çokça çizmesinden hareketle almış olduğu tahmin edilmektedir. Hatta bu nedenle Leylek Dede olarak da anılan Hasan Dede'nin adı ayrıca Mevlevî hattatlar arasında da geçmektedir. Şahâbettin Uzluk, Hasan Dede'nin kabir taşında bulunan destarlı sikkenin onun aynı zamanda dergâhın mesnevîhânlarından biri olabileceğine işaret ettiğini dile getirmiştir. Uzluk ayrıca, hat bilgisini Şeyh Yusuf Dede'den, resim bilgisini ise Beşiktaş Mevlevîhânesi muhiplerinden Musâhib Said Efendi'den öğrenen ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olan Hasan Dede'nin, hocası Said Efendi gibi portre çizmekten daha çok, allegorik resimler meydana getirdiğini belirtmiştir.[616]

Yine Şahâbettin Uzluk, Hasan Dede'nin tablolarından bazılarının, tanıdığı kimselerin koleksiyonlarında bulunduğunu, 1794 yılında yazdığı hat örneklerinden nesih bir hilyesini Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerinden Abdülbâki Baykara Dede'de gördüğünü, nakışlarından sulu boya ile ve pek canlı renklerle yapılmış olan ve yürüyen bir leyleği tasvir eden bir leylek resminin ise anılan dergâhın şeyhlerinden Mehmed Celâleddin Dede'de olduğunu, aynı konuda yaptığı birkaç tablosunun daha muhtelif şahıslar elinde olduğunu bildirmektedir. Günümüze 1209/1794 tarihli bir hilyesi ile leylek şeklindeki;

Aşk-ı Mevlânâ ile hayretzede
Mevlevî Seyyid Hasan Leylek Dede

yazısı ulaşmış olan Hasan Leylek Dede, 1243/1827 yılında vefat etmiştir.[617]

33. İzzet Molla, Keçecizâde (ö. 1245/1829)
(Şair)

Asıl adı Mehmed İzzet olup 1200/1875'de İstanbul'un Samatya semtinde, Canbâziye Mahallesi'nde doğdu. Aslen Konyalı bir âileye mensup olan şairin babası I. Abdülhamid dönemi kazaskerlerinden Keçecizâde Mehmed Sâlih Efendi'dir. On dört yaşında iken babasını kaybeden ve onun ölümüne "Târîh-i irtihâlin yazdım dirîğ İzzet/Sâlih Efendi göçdü olsun cinâna dâhil" mısralarını tarih düşüren İzzet Molla, eniştesi müderris ve aynı zamanda şair olan Meşâlecizâde Es'ad Bey'in himâyesinde ve oldukça güç şartlar altında medrese eğitimini tamamlayıp ilmiye mesleğine girmiş ve 1212/1797-1798'de müderris olmuş; ancak aşırı içki ve sefahata düşkünlüğü bahane edilerek hasımları tarafından müderrislik görevinden uzaklaştırılmıştır. Bu olay üzerine daha da sefil bir hâle gelen İzzet Molla, pek sevdiği dostlarından Nihad Bey'in, kendisinden naklen anlattığına göre, yanına bir binlik şişe rakı almış ve Göksu'da intihar etmek düşüncesiyle kiraladığı kayıkla Bahçekapısı'ndan hareket etmiştir. İzzet, Vaniköyü'nde aynı zamanda Bükreş beylerinden olan Hançerli/Hançerî Bey'in yalısının önünden geçerken, o sırada okumakta olduğu *Sâib Dîvânı* yahut *Vassâf Tarihi*'nden anlamadığı bazı yerleri bir bilene sormak düşüncesinde olan Hançerli Bey'in, ulemâdan olduğunu tahmin ettiği İzzet'in oradan geçmekte olduğunu nimet bilerek şairden yanına gelmesini ricâ etmesi üzerine İzzet Molla, Hançerli Bey'in davetini kabul etmiş ve onun telkiniyle, Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "operet entrikası"na benzettiği bu intihar girişiminden vazgeçmiştir.[618] İzzet Molla'nın Hançerli Bey ile tanışması onun devrin önemli ve güçlü bir ismi, aynı zamanda bir Mevlevî muhibbi olan Devlet Kethüdâsı Hâlet Efendi ile tanışmasına ve yeniden ev bark, iş güç sahibi olup düzenli bir hayata kavuşmasına neden olmuştur. Meşîhat makamınca 1224/1809-1810 tarihinde Bursa müfettişliğine tâyin olunan ve rikâb-ı hümâyûn kethüdâlığı gibi görevlerde bulunan İzzet Molla, Hâlet Efendi ile olan dostluğu sayesinde ve Hüsrev Paşa'nın da katkısıyla

Mevlevîhânenin kuzeydoğudan görünümü
(Encümen Arşivi, 1940)

Semâhanenin giriş kapısı
(Encümen Arşivi, 1940)

1236/1820-1821'de[619] Galata kadılığına tâyin edilmiştir. Hem dostu, hem de hâmisi olan Hâlet Efendi'nin görevden uzaklaştırılıp katledilmesi üzerine, birçok yakınının tersine, dostu aleyhinde olumsuz şeyler söylemediği gibi aksine onu öven, düşmanlarını ise yeren, "Hâlet'in cânını Hak mâlını aldı mîri/Kaldı ehl-i hasede hâyeleriyle kîri" tarzında manzûmeler kaleme almıştır. Kadılık mansıbı kalmak şartıyla, Galata'daki görevinden azledilen İzzet Molla, 15 Cemâziyelâhir 1238 (27 Şubat 1823) tarihinde Keşan'a sürgün edilmiş ve bunun üzerine Ârif Hikmet Bey, "İzzetde bile kalmadı eski hâlet" mısraını tarih düşürmüştür. İzzet Molla, Sadrâzam Gâlib Mehmed Paşa'ya sunduğu bir kasîde vesilesiyle ve tam bir yıl sonra 15 Cemâziyelâhir 1239 (16 Şubat 1824) tarihinde affedilerek İstanbul'a dönmüştür.[620]

Mihnetkeşân'ında, İstanbul'a dönüşünden bahseden ve bir daha tatlıya sütlüye karışmayacağı yolunda serzenişlerde bulunan İzzet Molla, İbnülemin'in ifadesiyle "Hânede hırkaya başını çekmemiş, başını her tarafa uzatmış"; hatta önceki gibi Sultan Mahmud'un iltifâtına mazhar olmaya başlayarak kendisine 1241/1825-1826'da Mekke kadısı, 1242/1826-1827'de İstanbul kadısı pâyesi verilmiş, 4 Şaban 1243 (20 Şubat 1828)'de ise Haremeyn müfettişliği ve Tenkîh-i Defâtîr memurluğu görevine getirilmiştir. 1243 Şevval-Zilkâde (Nisan-Haziran 1828) tarihinde, Mora isyanı nedeniyle Ruslara savaş açılıp açılmamasının görüşüldüğü bir meclisde önce lehte görüş bildirmesine karşın bilâhare bu savaşın devlet için hayli yıkıcı olacağı şeklindeki görüşlerine yer veren aleyhte bir lâyiha hazırlayıp 6 Rebîülevvel 1244 (16 Eylül 1828) tarihinde pâdişâha sunmuştur. Lâyihası isabetli bulunmayan şairin idamına karar verilmiş; ancak Yâsincizâde Abdülvehhâb Efendi'nin aracı olmasıyla bağışlanmış ve 25 Rebîülâhir 1244 (4 Kasım 1828) tarihinde bu kez Sivas'a sürgün edilmiştir. Sürgüne gönderildikten yaklaşık dokuz ay sonra, Safer 1245 (Ağustos 1829) tarihinde kırk dört yaşında iken ve Lütfî Efendi'nin ifadesiyle "ansızın", İbnülemin'in "…oğlu Fuad Paşa ve torunları gibi kalb illetine mübtelâ olduğundan füc'eten vefât etmesi rivâyetlerin en doğrusu olsa gerektir" değerlendirmesinden hareketle, kalp rahatsızlığı sonucunda, Mehmed Süreyyâ'nın belirttiğine göre ise "kazâen" vefat eylemiştir. Karşı çıktığı savaşın sonucu kendisini haklı çıkarmış, affı için gönderilen ferman vefatından birkaç saat sonra ulaştığı için pek bir işe yaramamış ve şairin nâşı, anılan ferman göğsü üzerine konulmak sûretiyle Sivas Garipler Mezarlığı'na defn edilmiştir. İbnülemin, bir ara kardeşiyle Harput'a gittiğini ve dönüşte Sivas'a uğrayarak İzzet Molla'nın kabrini arayıp bulduğunu, boş olan kitâbesine kurşun kalemle "Şâir-i mâhir sâhib-i şöhret Keçecizâde Mehemmed İzzed" ibaresini yazdığını, daha sonra mezarlığın yerine park yapılması uygun görüldüğünden, Molla'nın nâşının torunu Reşad Bey tarafından 1919 yılında İstanbul'a nakledildiğini ve doğduğu mahallede bulunan Mustafa Ağa Mescidi'nin avlusuna, babası Sâlih Efendi'nin yanına defn edildiğini bildirmektedir. Şairin vefatına, aralarında Şeyhülislâm Ârif Hikmet ve Sahaflar Şeyhizâde Es'ad Efendi'nin de bulunduğu devrin birçok ünlü ismi tarih düşürmüş; aynı zamanda ünlü kadın şairlerimizden ve de şairin yiğeni olan Leylâ Hanım (ö. 1847) ise bir mersiye kaleme almıştır.[621]

Ârif Hikmet Bey'in Tarih Kıt'ası:
Keçecizâde Mehemmed İzzet
Nuhbe-i nâdire-sencân-ı zamân
Yine bir dâhiye-i dehyânın
Nârına yandı dil-i nükte-verân
Böyledir âdet-i bezm-i âlem
Kim bulur devr-i neşâtı pâyân
Yek deme handesi peymânelerin
Niçe mestâneyi eyler giryân
Kayd-ı târîhi olup hüzn-âlûd
İzzet-i şâire de kıydı cihân[622]

Leylâ Hanım'ın Mersiyesi'nden:
Kan ağlasın bu dîdelerim haşr olunca tâ
Kıydı veliyy-i ni'metime çarh-ı bî-vefâ
İzzet Efendi idi sebeb-i izz ü rif'atim
Çok gördü âhir anı da çarh-ı denî bana[623]

Sözünü esirgemeyen ve doğru bildiğini söylemekten sakınmayan bir mizaca sahip olan İzzet Molla, gerek dîvânındaki, gerekse *Mihnetkeşân* adlı eserindeki bazı beyitlerinde kendisini "uzun boylu ve iri vücutlu bir kişi" olarak tavsif etmiştir.[624] İbnülemin, şairi "gayet uzun boylu, dağ benzeri vücutlu, azca sakallı, ince duygulu ve keskin zekâlı" biri şeklinde tanıtmış, Ceylan ve Yılmaz ise "oldukça iri bir görünüme sahip olmsasına karşın şairin, görünümünün aksine ince bir hissiyâta, son derece keskin ve kıvrak bir zekaya sahip" olduğu değerlendirmesinde bulunmuşlardır.[625] İlk olarak İsmail Mekkî Bey'in kızı Hîbetullah Hanım ile akabinde de Dilcû Hanım ile evlenen İzzet Molla, 1818 yılında Beylerbeyi'nde bir ev satın almış, eşleriyle birlikte burada oturmuştur. Kaynakların belirttiğine göre İzzet Molla'nın Fuad, Reşad, Murad ve Vedad adlarında dört oğlu dünyaya gelmiş olup[626] oğullarının dördünün isminin de "dal" harfi ile bitmesinden hareketle bir gün pâdişâhın kendisine, "Molla, bir oğlun daha olursa onun ismini ne koyacaksın?" şeklinde sorması üzerine şairin "İmdad!" efendim diye cevap verdiği şeklindeki latîfe hayli ünlüdür. İzzet Molla ayrıca, oğulları hakkında ve sırayla isimlerini andığı "Budur İzzet'e çâr-bâğ ola şâd/Fuâd ü Murâd ü Reşâd ü Vedâd" ile "Üçünü Hazret-i Monlâ'ya kul ettim birden/Ber-Murâd ola Fuâdım ile âlemde Reşâd" beyitlerini kaleme almıştır.[627] Mehmed Süreyyâ'nın verdiği bilgilere göre şairin oğullarından Fuad Paşa sadrâzam; Murad Ömer Efendi müderris olmuş, 1248/1832-1833'de vefat etmiş ve Yahyâzâde Dergâhı'na defn edilmiş; Reşad Efendi, kâtiplerden olup Bağdat taraflarına memur olarak gitmiş ve 1265/1848-1849 yılına doğru vefat etmiş; Vedad Efendi ise küçük yaşta ölmüştür. Yine Mehmed Süreyyâ'nın kaydettiğine göre Şûrâ-yı Devlet Âzâsı'ndan şair ve yazar Mâcid Bey, İzzet Molla'nın Reşad adlı oğlundan olma torunudur.[628]

Mehmed Ziyâ, Keçecizâde İzzet Molla'nın Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede'ye intisap ettiğini belirtmekte, bazı diğer kaynaklar ise bu vesile ile birçok âile yakının da Yenikapı Mevlevîhânesi'nin muhip ve bağlıları arasına katıldıklarını; hatta bunlardan bazılarının dergâh hazîresinde medfun olduklarını bildirmektedirler.[629] Bu konuda İbnülemin ise şairin Nakşibendî ve Mevlevî muhibbi ve mensubu olduğunu bildirmekle yetinmektedir.[630]

İzzet Molla ile ilgili olarak *Defter-i Dervîşân*'da yer verilen kayıtlardan bir tanesi, babası Keçecizâde Sâlih Molla'nın 1213 senesi Ramazan ayının sonları ile Şevval ayının başlarına doğru (Şubat-Mart 1799) vefat ettiği bilgisidir. Diğer kayıt ise Abdülbâki Nâsır Dede zamanında dergâhın geçirdiği bir tamirat çerçevesinde yer verilen semâhâne ve tekkenin kapısı üzerine yazılan tarih beyitlerinin şaire âit olduğu, "Semâhâne-i şerîf kapısına ve tekye kapısına söylenilen, tahrîr olunan tarihler ki Keçecizâde, müderrisînden İzzet Molla Efendi'nindir, tarih beyitleridir ki tahrîr olundu." bilgisi ile metinlerinden ibarettir:

Semâhâne-i şerîf kapısı üzerinde olan "Yâ Hazret-i Mevlânâ" başlıklı on iki beyitlik manzûmenin tarih beyti:
Envâr-ı Şems-i Tebrîz târîhim etdi lebrîz
Devr-i semâya döndü bâb-ı semâhâne (1232)

Tekkenin cümle kapısı üzerinde olan tarih beyti:
Mevlevîhâneye İzzet dedi pîrim târîh
Yapdı bu dergehi Sultan-ı cihân Hân Mahmud (1232)[631]

İbnülemin, İzzet Molla'nın yaratılıştan şair olup hezl ve mîzâha meyilli olduğunu, uğradığı musibetlerin hep dili sebebiyle olduğunu; hatta şairin de bu durumunu, "Düşdük lisân belâsı ile âh u zâra biz" mısraıyla dile getirdiğini, sırası ve yeri gelince güzel; fakat nefsi için zararlı sözler ve tehlikeli şiirler söylemekten sakınmadığını, eserleri incelense değerli bir şair olduğunun anlaşılacağını, mutasavvıfâne şiirler yazmakta da kudret gösterdiğini belirtmiş ve bu tarz şiirleri ile latîfelerinden örnekler vermiştir.[632]

Yine kaynaklarda "derviş ruhlu, olgun, mâhir ve nüktedan bir şair" olarak nitelenen İzzet Molla'nın başta dîvânındaki manzûmeler olmak üzere mesnevîlerinde de yerli ve mahallî unsurlar hayli fazladır. İzzet Molla'nın, devrindeki bazı şairler gibi yaşanan hayata, çevreye ve insana daha yakından baktığı ve dîvân şiirinin eskiden beri var olan bazı değişiklik taleplerine kendince bazı cevaplar vermeye çalıştığı görülür. Bu vb. yönleriyle İzzet Molla, aynı zamanda yeni edebiyatı hazırlayan öncüler arasında gösterilir. Onun bir şair olarak beslendiği önemli kaynaklar arasında ilk sırada Mevlevîlik, ardından da nazîrecilik geleneği gelmektedir. Başta Mevlânâ olmak üzere Mevlevî büyüklerine büyük hayranlık duyan, ilhâmını büyük oranda Mevlânâ'dan aldığını belirten, her gazelinin sonunda onu anan İzzet

منظومة المسمى بمحنتکشان

به بسم الله آغاز دستان کنم — به پایش کنون فتح عنوان کنم
شدا ز شانهٔ سین دندانهاش — فدی شانهٔ دین دردانهاش
بود هر الف سرو طوبی خرام — که بروی نشیند تذرو کلام
ازان طرهٔ لامها بش عیان — خجل گیسوی حوریان جنان
دو چشم مه و مهر حیران شده — زها بیشکه چشمک زن جان شده
هما زاکه در جان عرش اندراست — کنون سر به پای درحید راست
ز گلزارها چونکه سر غنچه زد — به گلزار جنات سر بیخه زد
چو بشنید آدم بدنیا جنان — ز جنات بگذشت از شوق آن
بماهی نونش نهان یونس است — ازان نقطهٔ وحدتش مونس است
بود پای او بحر گردون حباب — که در روی نهان است دو آفتاب
ز خورشید گردون منور جهان — منور ز خورشید این جسم و جان

بود خلقهٔ میم او خاتمی
که احمد ازو یافته خاتمی

Keçecizâde İzzet Molla'nın Mihnetkeşân adlı eserinden bir sayfa.

Molla, Mevlevîliğe büyük ihtimalle hâmisi Hâlet Efendi vasıtasıyla girmiş olmalıdır.[633]

İzzet Molla'nın Mevlânâ dışında etkilendiği isimler arasında kasîdede Nef'î, gazelde Nâbî, Nedîm ve Şeyh Gâlib'i anmak mümkündür. Bu isimlerden özellikle Şeyh Gâlib'e onun bazı mazmunlarını aynen alıp tekrarlayacak derecede bağlıdır. Etkilendiği ve isimlerini saygıyla andığı İran şairleri arasında ise Nizâmî, Unsûrî, Şevket ve Bî-dil bulunmaktadır.[634] Olgunluk dönemi şiirlerine yer verdiği *Hazân-ı Âsâr* adlı dîvânındaki gazellerinde daha ziyâde hikemî tarza yöneldiği görülen İzzet Molla, bu meyanda kendisinden sonra gelen şairler arasında asıl etkisini Ziyâ Paşa üzerinde göstermiştir. Ziyâ Paşa, *Harâbât*'ın mukaddimesinde şairden övgüyle söz ettiği gibi, bu ünlü antolojisine ondan birçok örnek beyit almıştır.[635]

Mehmed Süreyyâ'nın "mâhir bir şâir, âlim, güzel, düzgün ve etkili söz söyleyen, zarîf" bir şahsiyet olarak tavsif ettiği; Ceylan-Yılmaz'a göre ise "…ardında bıraktığı dîvân ve dîvânçeye şöyle bir göz atılacak olursa, geniş hayalli, ince fikirli, kökleri gelenekte olan bir birikimin şiir potasında eritilmiş tezâhürleri hemen fark edilir. Çok okumanın getirdiği zengin kelime hazinesini belirli bir estetik zemin içerisinde bir araya getirmeyi başaran şair, klâsik şiirin büyük şairlerini aratmayacak tarzda şiirler yazmıştır." şeklinde takdim ettiği ve aynı zamanda devlet adamlığı yönü de bulunan İzzet Molla, genç yaşta ölmesine rağmen birçok eser kaleme almıştır.[636]

Eserleri

1. *Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr*. Şairin Mevlânâ'ya ithaf ettiği bu dîvânında ağırlıklı olarak gençlik yıllarına âit şiirleri bulunmaktadır. İzzet Molla'nın, yakın dostu olan Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in teşvikiyle ve Keşan'a sürgününden iki yıl sonra, yani 1241/1825'de tertip ettiği bu eseri 1255/1839 yılında Bulak'ta basılmıştır. Aynı zamanda edebiyat tarihimizin en hacimli dîvânlarından biri olan bu eser, Bulak baskısı esas alınmak sûretiyle Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz tarafından 2005 yılında Latin harfleriyle neşredilmiştir. Eserin bu neşrinde 1 adet na't, dinî içerikli 7 adet manzûme, 40 adet kasîde, 319 adet tarih manzûmesi, 544 adet gazel, 14 adet tahmîs, 4 adet tesdîs, 2 adet tesbî, 1 adet tercî-i bend, 1 adet muhammes, 1 adet sâkinâme, çeşitli konularda 79 adet manzûme, 1 adet bahr-i tavîl, çeşitli sayıda müfredler, âzâde beyitler, mısralar ve 7 adet de manzûm hikâye bulumaktadır. Şair, Mevlânâ hazretlerine olan muhabbetinden ötürü her gazelinin makta beyitinde Mevlânâ'nın veya bir diğer Mevlevî büyüğünün adını anmıştır.[637]

2. *Dîvânçe-i Hazân-ı Âsâr.* Şairin Sivas sürgünü sırasında yazmış olduğu şiirleri içeren bu eseri, elli üç sayfadan ibaret olup bir dîvânçe durumundadır. Bahâeddin Nakşibend'in övgüsüyle başlayan ve ona ithaf edilen eser, İzzet Molla'nın vefatından on iki yıl sonra, "*Dîvânçe-i İzzet-i Nâdîde Güftâr Benâm-ı Hazân-ı Âsâr*" adıyla, 1257/1841 yılında İstanbul'da Takvimhâne-i Âmire Matbaası'nda basılmıştır. Eserde 2 adet kasîde, 2 adet mesnevî, 35 adet tarih, 42 adet gazel, 1 adet muhammes, 1 adet tahmîs, 1 adet şarkı, 3 adet kıt'a, 2 adet müfred bulunmakta; bu eserin her gazelinin sonunda ise Şâh-ı Nakşibend hazretleri veya bir Nakşibendî büyüğünün adı anılmaktadır.[638]

3. *Gülşen-i Aşk.* Şeyh Gâlib'in ünlü eseri *Hüsn ü Aşk*'tan mülhem olarak yazıldığı düşünülen 290 beyitlik bu mesnevîde şair de tıpkı örnek aldığı eserde olduğu gibi ilâhî aşkı sembolik isimlerle anlatmaya çalışmıştır. 1227/1812 yılında, İzzet Molla'nın gençlik yıllarında yazdığı bu alegorik aşk mesnevîsinin en dikkati çeken tarafı, şairin kendisine de eserin kahramanları arasında yer vermiş olmasıdır. Eser, İzzet Molla'nın vefatından sonra, 1265/1848 yılında ve ta'lik yazı ile basılmıştır.[639]

4. *Mihnetkeşân.* İzzet Molla'nın, Keşan'a sürgüne gönderilişini, güzergâhı üzerinde bulunan veya konakladığı yerleri (ki aralarında Küçükçekmece, Büyükçekmece, Bigados, Silivri, Türkmenli, Tekirdağ, İnecik, Kalivra, Keşan, Babadeğirmeni, Mercan, Ergene/Uzunköprü, Edirne, Havsa, Babaeski, Lüleburgaz, Çorlu vb. birçok yerleşim yeri bulunmaktadır) sürgün sırasında gördüğü ve yaşadıkları ile dönüşünü, daha yola çıktığı andan itibaren anlatmaya başlayan, ayrıca "Mihnet-i Keşân" diye de adlandırılan bu eseri de bir mesnevî olup sosyal hiciv türünün başarılı örneklerinden biri kabul edilmektedir. İzzet Molla'nın yaklaşık bir yıllık Keşan sürgününü hikâye eden ve aynı zamanda onun en ünlü eseri kabul edilen, Keşan'da başlanıp İstanbul'da tamamlanan bu eser, Ceylan ve Yılmaz'ın tespitine göre 109'u şaire âit olmamak üzere 4166 beyit ve 6 adet tahmîs bendinden oluşmaktadır. Eserde ayrıca aralarda gazel, kıt'a, rubâi vb. çeşitli nazım şekilleri ile mersiye, şitâiyye, kudûmiyye vb. nazım türlerine yer verildiği; hatta bu çeşitliliğin diğer mesnevîlerde rastlanmayan bir orana ulaştığı görülmektedir. Diğer eserleri gibi bu mesnevîsi de şairin ölümünden sonra ve 1269/1852 tarihinde *Cerîde-i Havâdis* matbaasında yayımlanmıştır. Eserin yeni bir neşri, 2007 yılında yine Ömür Ceylan ve Ozan Yılmaz tarafından *Bir Sürgün Şâheseri Mihnetkeşân, Keçecizâde İzzet Molla* adıyla gerçekleştirilmiş; eser üzerinde ayrıca Bilkent Üniversitesi'nde 2008 yılında ve Derya Tüzün tarafından *Sürgün Yolunda Bir Yenileşme Serüveni: Mihnet-Keşân* adıyla bir yüksek lisans tezi hazırlanmıştır.[640]

Dönemin şairleri arasında özellikle keskin zekâsı, nüktedânlığı, ayrıntı dikkati, dilinin sâdeliği ve yerli duruşuyla dikkat çeken İzzet Molla, tüm bu özelliklerini *Mihnetkeşân*'a da başarıyla yansıtmıştır. Klâsik mesnevî geleneğinden farklı bir anlayışla kaleme alınmış olan *Mihnetkeşân,* Ceylan ve Yılmaz'ın tespitine göre "…bir devrin panoramasını, etkili üslûbu ve müellifinin engin bilgi birikimiyle birlikte çizer. Edebî bir metin olmanın yanında

başka ve özel vasıflar da taşıyan *Mihnetkeşân,* gelenekle modernite arasında bir köprü vazifesi görür."[641]

İzzet Molla'nın adını yaşatan bu önemli edebî eserlerinin yanı sıra ayrıca, babasının tarihçe-i hayatına dâir *Devhatü'l-Mehâmid fî Tercemeti'l-Vâlid* adlı bir eseri, *Şerh-i Elgâz-ı Râgıb Paşa* adıyla Râgıb Paşa'ya âit bazı lugaz ve bilmeceleri şerh ettiği bir eseri ve devlet görevi gereği hazırladığı bazı *Lâyiha*ları bulunmaktadır.[642]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel
Meşhûrdur ki fıskla olmaz cihân harâb
Eyler anı müdâhane-i âlimân harâb
Bilmez ki iki kat yıkılır kendi halkdan
İster cihân yıkıldığını hânümân harâb
A'mâl-i hayr süllemidir kasr-ı cennetin
Mümkün mü çıkma olsa eğer nerdübân harâb
Bir mevsim-i bahârına geldik ki âlemin
Bülbül hamûş havz tehî gülsitân harâb
Çıkmaz bahâra degmede bîçâre andelîb
Pejmürde bâl vakt şitâ âşiyân harâb
Elbette bir sütûnu olurdu bu kubbenin
İzzet nihâyet olmasa kevn ü mekân harâb
Teslîm olursa Pîr'e medeng-i idâresi
Olmaz diyâr-ı Rûm'da bir hânedân harâb[643]

Gazel
Seyl ü âteşden emîn olmaz yapılmış hâneler
Râhat isterlerse ma'mûr olmasın vîrâneler
Bir gelen bir dahi gelmez bak sana ey dehr-i dûn
Böyle tekdîr eylemez mihmânı sâhib-hâneler
Sahn-ı teng-i akla sığsa tevsen-i hâlât-ı aşk
Eylemezdi azm-i sahrâ-yı cünûn dîvâneler
Hüsn ü aşkın şu'lesi birdir nigâh-ı vahdete
Yandı bilmezlikle kendi nârına pervâneler
Bûy-ı dâmân-ı şarâb-âlûdum eyler halkı mest
Ben o serhoşum ki gezdim bunca yıl meyhâneler
Pâre pâre olmayınca ermedi maksûduna
Tesliyettir sîne-i sad-çâke İzzet şâneler
Matbahı hâkisteri Monlâ-yı Rûm'un var ola
Bir de yanmış nâr-ı gamdan hâneler kâşâneler[644]

Gazel
Etmeden ol mehveşin mihrine devrân semâ
Şevkine raksân idim eylerim el-ân semâ
Mahmil-i hünkâr-ı aşk olmasa sahrâ-neverd

Bîhûde eyler mi hîç gerd-i beyâbân semâ
Vermede pervâneler devr-i Veled'den nişân
Etmededir şevkle şem'-i fürûzân semâ
Kilkini tennûreden olmada âteş-feşân
Kalmadı cânlarda cân eyledi cânân semâ
Olmasa nüh âşiyân hânkâh-ı Mevlevî
Nesr-i felek eylemez bâl ü per-efşân semâ
Tâ ki ola lâyık-ı feyz-i Hüdâvendigâr
Zerrelere etdirir şems-i dırahşân semâ
Cân-ı tenimdir benim zerre-i Şems-i Hüdâ
Etse n'ola İzzetâ raks-ı ten ü cân semâ[645]

34. Receb Hüseyin Hüsnü Dede (ö. 1245/1830)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 16. Şeyhi)

*Defter-i Dervîşân'*daki kayıttan hareketle, 1220/1805-1806 tarihinde doğduğunu öğrendiğimiz Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin babası, dergâhın kendisinden önceki postnişîni Abdülbâki Nâsır Dede, annesi ise Şerife Fâtıma Hanım'dır. Hüseyin Hüsnü Dede, aynı zamanda Ali Nutkî Dede ile Abdurrahim Künhî Dede'nin yiğenidir.[646] Yine *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre Hüseyin Hüsnü Dede, henüz iki-üç aylık iken babası tarafından arakıyye tekbîr olunmuş, 3 Rebîülâhir 1223 (29 Mayıs 1808) tarihinde üç yaşında iken sikke tekbîrlenmiş,[647] 14 Cemâziyelâhir 1227 (25 Haziran 1812) tarihinde *Kur'ân* tâlimine başlamış,[648] 8 Şaban 1228 (6 Ağustos 1813) tarihinde sünnet merâsimi yapılmış,[649] 16 Safer 1236 (23 Kasım 1820) tarihinde ise babasının gözetiminde semâ-ı şerîfe girmiştir.[650]

Babası Abdülbâki Nâsır Dede'nin vefatı üzerine Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından 7 Cemâziyelâhir 1236 (12 Mart 1821) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine Receb Hüseyin Hüsnü Dede tâyin edilmiş[651] ve İzzet Molla bu tâyin üzerine,

Dedegân İzzetâ dedi târîh
Oldu Hüsnî Dede azîzim şeyh

mısralarını tarih düşürmüştür.[652]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin on altı yaşında, on altıncı şeyhi olan Receb Hüseyin Hüsnü Dede, Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre, üstün ahlâkî yapısı, fazileti ve doğruluğu ile tanınmış, dokuz yıllık şeyhliği süresince şeriat ve tarîkat usullerine olan bağlılığı sebebiyle herkesin hürmet ve teveccühünü kazanmıştır. Yine Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre, Osman Selâhaddin Dede'nin mürebbîsi olan ve herkes tarafından ârif bir zât olarak bilinen Mehmed Sâdık Dede'nin, Receb Hüseyin Hüsnü Dede'ye son derece hürmet gösterdiği rivâyeti de onun mânevî olgunluğuna işaret kabul edilmektedir.[653]

Mehmed Ziyâ tarafından “cidden ve fıtraten, muhterem ve muvakkar bir şeyh-i kâmil” olarak da tavsif edilen Receb Hüseyin Hüsnü Dede, yakalandığı verem hastalığı sonucunda ve yirmi beş yaşında iken, 30 Ramazan 1245 (25 Mart 1830) tarihinde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi’nde türbeye, babasının yakınına defn edilmiştir. Kendisinden sonra dergâh şeyhliğine ise amcası Abdurrahim Künhî Dede tâyin olunmuştur.[654]

Terâcim-i Ahvâl’de kaydedilen ve bir benzerini Bâki Baykara’nın bize sözlü olarak naklettiği bir bilgiye göre, Receb Hüseyin Hüsnü Dede evlenmiş; ancak bir süre sonra hanımı kendisini beğenmediği için terk etmiştir. Hüseyin Hüsnü Dede, bu olayın da etkisiyle üzüntüsünden hayli rahatsızlanmış ve annesinin zoruyla, üstelik hasta olduğu hâlde bir başka hanımla evlendirilmiştir. Hüseyin Hüsnü Dede evlendikten kırk gün sonra ve Mehmed Kemâleddin Dede’nin ifadesiyle “halvet-i sahîha vukû bulmaksızın”, yani fiilî evlilik yaşanmadan; dolayısıyla çocuksuz vefat etmiştir.[655]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede’nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi’nde Matbah-ı Şerîfde Çille-güzîn Olmak İçin Gelen Cânlar:

Eyübî Derviş Ahmed,
Ankaravî Derviş Ali,
İstanbulî Seyyid Derviş Mustafa,
İstanbulî Serrâc Derviş İsmail,
Niğdevî Derviş Ali,
Edirnevî Derviş Ahmed,
Karadeniz Ereğli Kazâsı’ndan Alaylılı Odabaşı Osman Ağa,
Halebî Derviş Mehmed,
Giridî Ahmed,
Derviş Mustafa,
Kanlıcaklı Derviş Mehmed Ârif,
Galatasaraylı Derviş Mehmed,
Eyübî Seyyid İsmail,
İsmailli Seyyid Hüseyin,
Rumeli Yenişehirli Derviş Süleyman,
Rumeli Yenişehirli Derviş Selim,
Selânikli Derviş Şâkir,
Konevî Monlâ Mehmed,
Sirozî Derviş Ali,
Şebinkarahisarî Derviş Halil,
Ankaravî Hacı Mustafa,
Yanyavî Ahmed Es‘ad Efendi,
Üsküdarî Derviş Mustafa[656]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede’nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi’nde Meşk Edip Mukâbele-i Şerîfeye Giren Cânlar:

Aşçıbaşı Sâdık Dedezâde Seyyid Derviş Ali,
İslâmbulî Seyyid Derviş Mustafa,
Serrâc Derviş İsmail,
Ankaravî Derviş Ali,
Niğdevî Derviş Ali,
Halebî Derviş Mehmed,
Alablılı Derviş Osman,
Kanlıcaklı Derviş Mehmed Ârif[657]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede’nin Şeyhliği Döneminde Hizmetini Tamamlayan, Çille-güzîn Olan ve Sikkesi Tekbirlenenler:

Derviş Tâhir,
Ahmed Hâris Efendi,
İslâmbulî Derviş İbrahim Edhem,
Üsküdarî Derviş Ali,
Ankaravî Derviş Ali,
İstanbulî Seyyid Derviş Mustafa,
Niğdevî Seyyid Derviş Ali,
Alablılı Derviş Osman,
İstanbulî Derviş Ahmed,
Kanlıcaklı Derviş Mehmed Ârif,
Rumeli Yenişehirli Derviş Süleyman,
Rumeli Yenişehirli Derviş Selim[658]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede’nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi’ne Gelen Hücrenişîn Cânlar:

İslâmbulî Derviş Edhem İbrahim,
Halebî Derviş Tâhir,

Karahisarî Derviş Ahmed,
Karahisarî İhtiyâr Derviş Ahmed,
Derviş Abdülkâdir,
Karahisarî Derviş Hamza[659]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Sikke ve Arakıyye Giyen Muhibbân:
Mehmed Nazif Efendi,
Mumcubaşızâde Ali Rızâ,
Mehmed,
İbrahim Edhem,
Ali,
İsmail,
Mehmed Muhtar Bey,
Mehmed Tâhir,
Şâhincibaşızâde Ahmed Said,
Seyyid Mehmed Efendi,
İbrahim Edhem,
İbrahim Edhem Bey,
Seyyid Mehmed,
Seyyid Ahmed,
Mehmed Ağa,
Halil,
İbrahim Edhem,
Neccâr Hüseyin Efendi,
Nişastacı Mehmed Ağa,
Mehmed Sâlih,
Osman,
Mehmed İlhâmî,
Râbia,
Hacı Hüseyin Firdevsî Efendi,
Ali Haydar,
Havvâ,
Mahmud Urfî,
Ali Beyzâde Hüseyin Tevhîd,
Abdülhalim Efendi,
Seyyid Ali Efendi,
Tulumbacıbaşızâde İsmail Efendi,
Mehmed Rızâ,
Ahmed Şaban,
Şâkir Efendi,
Necibe,
Mustafa,
Seyyid İsmail,
Ahmed,
Seyyid Abdülkâdir,
Seyyid Mehmed,
Hüseyin,
Seyyid İbrahim Halil,
Seyyid Ali,
Nefise Kâniye,
Fâtıma Zehrâ,
Seyyid Mustafa,
Hasan,
Mehmed Emin,
Âyişe Hanım,
Mehmed Emin, Mehmed Sâdık Ağa'nın oğlu,
Fâtıma Hanım,
Kasımzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi,
Derviş Seyyid Mehmed Sâlih Bedrî Efendi,
Hâşim,
Yusuf Efendi,
Seyyid Süleyman,
Seyyid Osman,
Mehmed Emin, Berbâd Mehmed Ağa'nın oğlu,
İbrahim,
Mehmed Râgıb Efendi,
Abdülhamid Ağa,
Seyyid Mehmed Ârif,
Hatice,
Esmâ,
Şerife Fâtıma Hanım,
Mü'mine[660]

35. Abdurrahim Künhî Dede (ö. 1247/1831-1832)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 17. Şeyhi, Bestekâr, Şair)

Abdurrahim Künhî Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre 20 Receb 1183 (19 Kasım 1769) tarihinde, sabaha doğru Yenikapı Mevlevîhânesi bitişiğindeki evlerinde dünyaya gelmiştir.[661] Babası, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede, annesi ise Şerife Saide Hanım'dır. Aynı zamanda Ali Nutkî Dede ile Abdülbâki Nâsır Dede'nin kardeşleri olan Abdurrahim Dede, babasını küçük yaşta kaybetmesi üzerine özellikle büyük ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin himâyesinde

Abdurrahim Künhî Dede'nin Hicaz Âyin-i Şerîf'i

(Baki Baykara Arşivi)

tasavvuf, edebiyat ve mûsiki dersleri alarak kendisini yetiştirmiştir. *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre, ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin şeyhliği esnasında, 1191/1777-1778'de semâ meşk edip mukâbeleye girmiş, yaratılış bakımından mûsikiye hayli meyilli olmasının da etkisiyle çok genç bir yaşta Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kudümzenbaşılığına getirilmiştir.[662] Sezai Küçük'ün belirttiğine göre "Böylece aynı anda Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bir âileden Ali Nutkî Dede şeyh, küçük kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede neyzenbaşı ve en küçük kardeşi Abdurrahim Dede ise kudümzenbaşı olarak görev yapmışlardır ki bu durum Mevlevîler arasında, özellikle de İstanbul Mevlevîliğinde XIX. yüzyıla has bir özellik olarak dikkat çekmektedir."[663]

*Defter-i Dervîşân'*daki kayıtlardan Abdurrahim Künhî Dede'nin, Şerife Âyişe/Şerife Hatice Hanım ile evlendiği ve bu evliliğinden, Ramazan 1222 (Kasım-Aralık 1807) tarihinde Abdülkerim Kadri Efendi adlı oğlunun,[664] 30 Cemâziyelevvel 1227 (11 Haziran 1812) tarihinde Seyyid Ali Efendi adlı bir diğer oğlunun[665]ve Şerife Fâtıma Seyyide Hanım[666] adlı kızının dünyaya geldiği görülmektedir. Abdülbâki Nâsır Dede'nin düşürdüğü tarihlerden ise Abdurrahim Künhî Dede'nin, daha önce dünyaya gelmiş olan iki kızının olduğunu, bunlardan Fâtıma Münire'nin 1215/1800-1801, Seyyide/Saide'nin ise 1217/1802-1803'te doğmuş olduklarını öğrenmekteyiz[667] Yine *Defter-i Dervîşân*'daki kayıtlardan hareketle Abdurrahim Künhî Dede'nin,

ilk eşinin 1 Ramazan 1231 (26 Temmuz 1816) tarihinde vefatından[668] sonra yaptığı ikinci evliliği vesilesiyle Mehmed Nazif,[669] Abdülhalim/Halim,[670] ve Hâşim[671] adlı üç oğlunun daha olduğunu, ayrıca bu ikinci hanımından Mehmed Rızâ adlı bir üvey oğlu bulunduğunu[672] ve oğlu Abdülkerim Kadri Efendi'den olma Ferîde Cânfedâ adlı bir kız torununun bulunduğunu öğrenmekteyiz.[673]

Abdurrahim Dede, Esrar Dede'nin ifadesiyle, "enfâs-ı azîzesi hayât-bahş-ı kulûb-ı âşıkân ve âvâz-ı latîfesi rûh-efzâ-yı sâdıkân u ârifân", yani azîz nefesleri âşıkların kalplerine hayat bahşetmekte; son derece güzel, hoş olan sesi ise ârifler ve sâdıkların ömürlerine ömür katmaktadır. Mûsikiye genç yaşında heves eden Abdurrahim Dede, mûsikiye ileri derecede vâkıf; hatta "fenn-i mûsikide zamanının Fârâbî'si" sıfatıyla anılacak kadar usta bir zât, ayrıca cezbeli mizaca sahip bir dervіştir.[674] Bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, III. Selim, Abdurrahim Dede'yi kudümzenbaşılık görevinde bulunduğu sırada, sesinin güzelliği ve mûsikideki mahâreti sebebiyle, aynı zamanda Çengi Yusuf Dede'ye kıyâsen Enderûn-ı Hümâyûn'a musâhib olarak almak istemiş, Abdurrahim Dede de bunu arzuladığı hâlde, bir âyin esnasında ağabeyi Ali Nutkî Dede'nin "nazar-ı gavsâne" atfı ile cezbeye kapılmış ve bu sebeple saraya girmesi mümkün olamamıştır.[675]

Cezbeli hâli Ali Nutkî Dede'nin vefatından sonra da devam etmiş; hatta ağabeyi Abdülbâki Nâsır Dede'nin vefatından sonra meşîhat makamına onun geçmesi beklenirken, bu hâli sebebiyle geçememiş ve postnişînliğe onun yerine ağabeyinin oğlu Receb Hüseyin Hüsnü Dede tâyin edilmiştir.[676] Abdurrahim Künhî Dede, dergâhta kudümzenbaşılık görevi devam ederken, cezbe hâlinden kurtulmuş ve Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin vefat etmesi üzerine, 30 Ramazan 1245 (25 Mart 1830) tarihinde Seyyid Mehmed Said Hemdem Çeleb tarafından gönderilen meşîhatnâme ile Yenikapı Mevlevîhânesi'ne postnişîn tâyin edilmiştir.[677]

Dervişler arasında "Meczup" diye şöhret bulan Abdurrahim Künhî Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yaklaşık iki yıl kadar şeyhlik makamında bulunduktan sonra 1247/1831-1832 tarihinde, altmış iki yaşında iken vefat etmiş ve türbede, Sâfî Mûsâ Dede'nin kabrinin bitişiğine defn edilmiştir. Onun yerine ise ağabeyi Abdülbâki Nâsır Dede'nin küçük oğlu, bir diğer ifadeyle Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin küçük kardeşi Osman Selâhaddin Dede postnişîn olmuştur. Vefâtına, "Mahv oldu aşk-ı Hak'dan Abdurrahim Efendi" ve "Abdurrahim Efendi pîrâna hem-dem oldu" mısraları tarih düşürülmüştür.[678] Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre, mevlevîhânedeki sandukası üzerinde ise aşağıdaki kıt'a yazılıdır:

Kıt'a
Yek sâzkâra düşmüş âğâze-i usûlü
Vaktinde Fâryâbî acz ile ebkem olmuş
Bir pîşrev çalınmış gûşuna İrci'îden
Peyrevlik ol nevâya hakkında elzem olmuş[679]

Hünkar kapısı alnındaki tuğra
(Fotoğraf: İsmail KÜÇÜK)

Hünkar kapısı
(Fotoğraf: İsmail KÜÇÜK)

Doğal bir ses güzelliğine sahip olan Abdurrahim Künhî Dede, bestelediği dînî ve lâ-dînî eserlerinin yanı sıra, yetiştirdiği öğrencileriyle de zamanının en önemli mûsiki üstatlarından biri kabul edilmiştir. Eserleri arasında en önemlisi olarak kabul edileni, daha yirmi bir yaşında iken ve Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin zamanla unutulmak sûretiyle kaybolan Hicaz Âyini yerine geçmek üzere, yine Hicaz makamından mükemmel bir şekilde bestelemiş olduğu Mevlevî âyinidir. Abdurrahim Dede, ayrıca Anber-efşân adıyla yeni bir makam icat etmiş ve bu makamda bestelediği bir peşrev ile bir saz semâisi günümüze ulaşmış, bestelediği Nühüft Âyini ise zamanla unutulmuştur.[680] Abdurrahim Dede'nin yetiştirdiği mûsikişinaslar içinde Galata Mevlevîhânesi kudümzenbaşısı Derviş Mehmed ile dostlarından ve aynı zamanda III. Selim'in musâhiblerinden olan Musâhib Ahmed Ağa en ünlüleridir. Mûsikideki mahâretini şiirde de ortaya koyan Abdurrahim Dede, "Künhî"mahlasıyla yazdığı şiirlerinde daha çok tasavvufî konuları ele almıştır. Birçok mecmuada rastlanan şiirleri bazı kaynakların belirttiğine göre bir dîvân şeklinde toplanmamış; Mehmed Kemâleddin Dede'nin kaydettiğine göre ise Abdurrahim Dede, Farsça güzel bir dîvân tertip etmiş; ancak bu dîvân dergâh yangınında yanmıştır.[681]

Şiirlerinden Örnekler

Beyit
Hallâk-ı cihân âleme kıldıkda tecellî
Her kimseyi bir hâl ile kılmış mütesellî

Gazel
Gavvâs şüdem ez-dil deryâ-yı suhen râ
Bisyâr keşîdem güher-i şi'r-i dehen râ
Der-vakt-i temâşâ-yı cemâlet ki şevend mest
Müşkil şüde est vasf-ı tu erbâb-ı suhan râ
Mey-hâre-i aşkam zi kadehhâ-yı muhabbet
Dil zinde zi emvâc-ı safâhâne-i ten râ
Der-dâmen-i sahrâ-yı muhabbet be-resîdem
Endâhtem ez-dil-i heves-i seyr-i çemen râ
Künhî zi reh-i aşk suhenhâ-yı be gûyed
Ne vasf-ı Bedahşân u ne âhû-yı Hoten râ[682]

Abdurrahim Künhî Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Arakıyye Giyenler:
Hâlet Efendi merhûmun ahibbâsından Sâlih Efendi'nin Oğlu,
Hüseyin,
İltizâmcı İsmail Ağa'nın Oğlu,
Nefise Hanım,
Baruthâneler Rûznâmçecisi Said Efendi'nin zevcesi,
İbrahim Edhem[683]

36. İsmail Dede Efendi, Hammâmîzâde (ö. 1262/1846)

(Bestekâr, Hânende, Musâhib-i Şehriyârî, Na'thân, Neyzen, Ser-müezzin, Şair)

18. yüzyılın ikinci yarısında ve 19. yüzyılın başlarında yaşamış Mevlevî bestekârlar denince akla gelen ilk önemli isim, hiç şüphesiz ki Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'dir. İsmail Dede, 10 Zilhicce 1191 (9 Ocak 1778) tarihinde İstanbul'da, Şehzâdebaşı civarındaki evlerinde dünyaya gelmiş ve Kurban Bayramı'nın ilk gününde doğduğu için de kendisine İsmail adı verilmiştir. Mevlevîlik tarîkatına bağlı olduğu için "İsmail Dede" veya "Dede Efendi"; bir süre hamam işleten ve bu yüzden "Hammâmî" diye anılan babasından hareketle "Hammâmîzâde" veya "Hammâmcızâde", na'thânlığından ötürü ise "Na'thân Dede" diye anılmıştır. Babası Süleyman Ağa, annesi ise Rukiye Hanım'dır. Rumelili bir Türk olan Süleyman Ağa, uzun bir süre vezir Cezzâr Ahmed Paşa'nın mühürdârlığını yapmış; ancak paşanın son derece gaddar ve acımasız bir kişi olmasından ötürü bu görevinden istifa ederek Şehzâdebaşı semtinde bulunan Acemoğlu Hamamı'nı satın alıp işletmeye başlamış, İsmail henüz üç-dört yaşlarında iken burayı satıp Altımermer'de, Kurusebil Mahallesi'nde bulunan Çavuş Hamamı ile yanındaki evi satın alıp oraya yerleşmiştir. İsmail, sekiz yaşına gelince Hekimoğlu Ali Paşa Câmii bitişiğindeki Çamaşırcı Sıbyan Mektebi'ne devam etmeye başlamış, sesinin güzelliği sebebiyle okulun ilâhîcibaşılık görevi kendisine verilmiş ve her geçen gün dikkatleri üzerinde toplamaya devam etmiştir.[684]

İsmail Dede, mûsiki alanındaki ilk bilgilerini de okul yıllarında ve kendisini bir merâsimde dinleyip beğenen Anadolu Kesedârı ve aynı zamanda bestekâr olan Uncuzâde Seyyid Mehmed Emin Efendi'den almıştır. Beşir Ayvazoğlu'nun ifadesiyle "eserleriyle değil, Dede'yi keşfettiği için tarihe geçen Uncuzâde" Mehmed Emin Efendi, İsmail'i öz evlâdı gibi gördüğünden, sadece mûsiki konusundaki eğitimiyle değil, maişetini nasıl temin edeceği hususuyla da ilgilenmiş ve onun tahsilini tamamlamasının ardından Başdefterdarlık Başmuhâsebe Kalemi'ne kâtip muâvini olarak girmesine vesile olmuştur. İsmail'in mûsikiye yatkınlığı, onun kendisini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulmasıyla sonuçlanmış ve Pazartesi ile Perşembe günleri dergâha giderek, burada başta dergâhın şeyhi Ali Nutkî Dede olmak üzere, kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede ve devrin diğer ileri gelen mûsikişinaslarının derslerine devam etmek sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Bazı kaynaklarda ney üflemeyi de bu dergâhta ve Abdülbâki Nâsır Dede'den öğrendiği belirtilen İsmail Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sadece mûsiki ile iştigal etmemiş, Mevlevî terbiyesi almak üzere Ali Nutkî Dede'ye intisap ederek 18 Zilhicce 1212 (3 Haziran 1798) tarihinde çileye girmiştir.[685]

Çileye girdikten kısa bir süre sonra babası Süleyman Ağa'yı kaydeden ve böylece ilk büyük acısını tadan İsmail Dede, annesinin karşı çıkmasına rağmen babasından miras kalan hamamı satmış, parasıyla da dergâhta defâlarca "Âyin-i Cem" ve ziyâfetler düzenletmiştir. İsmail Dede ayrıca, çiledeyken bestelediği, güftesi Keçecizâde İzzet Molla'ya âit "Zülfündedir benim baht-ı

siyâhım" mısraıyla başlayan Bûselik Şarkısı[686] ile İstanbul mûsiki çevrelerinde büyük yankı uyandırmıştır. Eserin şöhreti kendisine kadar ulaşan III. Selim, bestekârını merak etmek sûretiyle İsmail Dede'yi musâhibi Ahmed Ağa vasıtasıyla saraya çağırtıp[687] şarkıyı kendisinden dinlemek istemiş, bunun üzerine çilede olduğu ve tarîkat usulü gereği çilede olan bir dervişin gece dışarıda kalmasının uygun olmayacağı belirtilmiş; ancak akşam ezanından önce dergâha dönmesi şartıyla saraya gitmesine izin verilmiştir. Şarkısını kendisinden iki defa dinleyen pâdişâh, beğeni ve takdirlerini bildirmesinin yanı sıra İsmail Dede'yi bir kese altınla taltif etmiş ve akşam ezanına bir saat kala dergâha geri göndermiştir.[688] Çilesinin ilk aylarında, 15 Cemâziyelevvel 1213 (25 Ekim 1798) tarihinde semâ meşkedip mukâbeleye giren İsmail Dede, *Defter-i Dervîşân*'da bizzat Ali Nutkî Dede tarafından düşülen kayda göre, 20 Şevval 1215 (6 Mart 1801) tarihinde çilesini tamamlamış ve "Dede" unvanını almıştır.[689]

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi

Çilesinin ardından kendisine tahsis edilen hücresine çıkan Dede Efendi, esâsen çilesi bitmeden bestelediği ünlü Bûselik Şarkısı sebebiyle, hayranlarının ve meraklılarının mukâbele günlerinde dergâha akın etmesine sebep olmuştu. Hücreye çıktıktan kısa bir süre sonra bestelediği "Ey çeşm-i âhû hicr ile tenhâlara saldın beni" mısraıyla başlayan Hicaz Nakış bestesiyle şöhretini daha da artıran İsmail Dede, yine saraya çağrılmak sûretiyle pâdişâh tarafından dinlenmiş ve bir kez daha ödüllendirilmiş; hatta III. Selim'in isteği üzerine, sarayda haftada iki defa düzenlenen küme/huzur fasıllarına dâvet edilmek sûretiyle saray hânendeleri arasına katılmıştır.[690]

Böylece saray hayatı başlayan İsmail Dede, 1216/1801-1802 yılının ilk aylarında ve yirmi dört yaşında iken saraylı Nazlıfer Hanım ile evlenmiş, ardından Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hücresinden ayrılarak Akbıyık Mahallesi'nde kiraladığı bir eve taşınmıştır. Sâlih, Mustafa, Hatice (Tanbûrî Keçi Ârif Ağa ile evlenmiştir), Fâtıma (Dürrî Bey isminde bir şahıs ile evlenmiştir) ve Âyişe (on üç yaşında ve henüz evlenmeden vefat etmiştir) adlarında çocukları olduğu bilinen ve âyin günleri mevlevîhâneye gitmek sûretiyle hücresinde mûsiki meşkiyle meşgul olan İsmail Dede, 1219/1804 yılında çok sevdiği şeyhi Ali Nutkî Dede'yi, bir yıl sonra ve de henüz şeyhinin acısı hafiflemeden daha üç yaşında olan ilk çocuğu Sâlih'i kaybetmiş, oğlunun ölümü üzerine duygularını, "Bir goncafemin yâresi vardır ciğerimde" mısraıyla başlayan Bayâtî Murabba bestesiyle dile getirmiştir. İsmail Dede'nin ardarda gelen kayıpları bunlarla sınırlı kalmamış, 1223/1808 yılında hem annesi, hem de hâmisi III. Selim vefat etmiş; bundan iki yıl sonra ise henüz altı yaşında olan ikinci oğlu Mustafa'yı kaybetmiştir.[691]

Dede Efendi'nin hem mürşidi, hem de mûsiki alanındaki üstadı olan Ali Nutkî Dede, vefatından yaklaşık bir ay önce "Şevk u Ta-

rab" makamında bir âyin-i şerîf bestelemiş ve bu şâheser ilk defa 9 Rebîülâhir 1219 (18 Temmuz 1804) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur.[692] Ali Nutkî Dede, daha önce de değinildiği üzere, bu eserini güzîde öğrencisi Dede Efendi'ye ithaf etmiş, dergâh mecmuasındaki kaydının üzerine de Derviş İsmail adını yazmıştır. Daha sonra Dede Efendi de mecmuada âyin güftesinin sonuna, "Şeyhim, azîzim Yenikapı Şeyhi es-Seyyid Şeyh Ali Efendi hazretlerinin re'y ü tedbîri ve her nağmede târifi munzam olduğundan hâlâ okunan bestede medhalim yokdur. Hâl-i hayâtlarında tenbihleri mûcibince kendi isimlerini ihfâ ve bâlâsına bu fakîrin ismimi tahrîr buyurup, fakîre alâ tarîki'l-hediyye ihsân buyurdular" demek sûretiyle bu eserin şeyhine âit olup kendisine hediye ettiği kaydını düşmüştür.[693]

III. Selim'in vefatının ardından Dede Efendi, bir müddet saraydan uzaklaşarak tamamen dervişlik hayatına dönmüş, bir taraftan dergâhın yeni şeyhi Abdülbâki Nâsır Dede'den neyzenlik öğrenmeğe başlamış, bir taraftan da kâr, murabba, nakış, semâi, şarkı gibi eserler bestelemekle meşgul olmuştur. Pazartesi ve Perşembe günleri dergâha muntazaman devam ederek âyin-i şerîf okumuş; hatta rivâyet edildiğine göre dergâhın na'thânlık görevini de çoğunlukla Dede Efendi yerine getirmiştir. Yenikapı'da Receb Hüseyin Hüsnü Dede dönemini de idrâk eden İsmail Dede Efendi, o tarihe kadar sınırlı birkaç makamdan bestelenen âyinlerin sayısını yeterli bulmamış ve daha birçok makamda âyin bestelemeye gayret etmiştir. Hatta bu çerçevede yeni bir makam denemek istediğini Receb Hüseyin Hüsnü Dede'ye açmış, beklediğinin üstünde bir teşvik görmesi üzerine derhâl Sabâ makamından bir âyin bestelemiş ve bu âyin 12 Cemâziyelâhir 1239 (13 Şubat 1824) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur. Dede Efendi, daha sonra bir Nevâ Âyini bestelemiş ve bu da 1239/1823 tarihinde ilk defa Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ve büyük bir merâsimle okunmuştur.[694]

Sarayla münasebetleri II. Mahmud döneminin hayli dağdağalı geçen ilk yıllarının ardından tekrar başlayan; hatta daha da gelişen İsmail Dede, bu pâdişâh döneminde de gözde mûsikişinaslardan biri olmaya devam etmiştir. II. Mahmud da tıpkı III. Selim gibi İsmail Dede'ye yakınlık göstermiş; hatta 1241/1825 yılı sonlarında bir Perşembe günü Yenikapı Mevlevîhânesi'ni ziyaretinde o gün okunmakta olan Nevâ Âyini'ni dinlemek sûretiyle Dede Efendi'yi hayli beğenerek saraya dâvet ettirmiş ve onu "Musâhib-i Şehriyarî" unvanı ile ödüllendirmiş, daha sonra da saray ser-müezzinliğine getirmiştir. II. Mahmud'un otuz bir yıllık pâdişâhlığı döneminde devrin en gözde bestekârı olarak şöhreti artan ve hiçbir bestekârın ulaşamayacağı derecelere ulaşmış olan İsmail Dede, bizzat pâdişâh tarafından Murassa' İmtiyaz Nişanı ile taltif edilmiştir.[695]

İsmail Dede, ellibeş-altmış yaşları arasında, sanatında en verimli çağını yaşamaktadır ve yıkılmaz, sarsılmaz bir şöhrete sahiptir. II. Mahmud'tan sonra yerine pâdişâh olan oğlu Abdülmecid de İsmail Dede'ye karşı sevgi beslemekte ve saraydaki fasıllarda onu dinlemektedir. Ancak yeni pâdişâhın iyi bir dinleyici olması dışında mûsikiden uzak oluşu, sanatlı saz ve söz eserlerine rağbet etmeyerek sıradan bazı şarkı ve türküleri dinlemek istemesi;

hatta Batı mûsikisi öğrenmiş genç hükümdarın Türk mûsikisi ile ilgisinin zayıf oluşu vb. nedenler, İsmail Dede'nin sarayda eski samimi havayı bulamamasına ve "Artık bu oyunun tadı kaçtı" demesine yol açmıştır. Bunun üzerine İsmail Dede, ser-müezzinlik görevi devam etmekte iken pâdişâhtan saraydan ayrılmak konusunda müsâade istemiş ve 1258/1842-1843 yılında pâdişâh tarafından kendisine Cankurtaran semtinin Akbıyık Mahallesi'nde bir konak verilmiştir. İsmail Dede Efendi, dört yıl sonra hacca gitmeye niyetlenmiş, yine pâdişâhın izniyle ve Dellâlzâde İsmail Efendi ile Mutafzâde Ahmed Efendi adlı seçkin öğrencilerini de yanına alarak 1262/1845-1846 tarihinde hacca gitmiştir. Hac yolunda iken Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin unutulmaya yüz tutmuş olan Mi'râciyyesinin bestesini öğrencilerine meşk etmiştir. İbnülemin'in kaydettiğine göre Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede, bu besteyi Dede Efendi'nin öğrencilerinden Mutafzâde Ahmed Efendi'den öğrenmiş; ancak tamamını kimseye öğretemeden vefat etmiş ve mâlesef Dede Efendi'nin tavrı zamanla unutulmuştur.[696] Yine hac esnasında Kâbe'yi tavaf ederken gördüğü manzara karşısında hayli duygulanan Dede Efendi, Yunus Emre'nin haccı terennüm eden,

Yürük değirmenler gibi dönerler
El ele vermişler Hakk'a giderler
Gönül Kâbesini tavâf ederler
Muhammed'in kûsu çalınır burda
Ol sultânın demi sürülür burda

şiirini irticâlen Şehnâz makamından Evsat usulünde bestelemiş ve yanındaki öğrencilerine okumuştur. Bu sûretle kırk sekiz yıl süren bestekârlık hayatının son bestesini yapmış olan İsmail Dede Efendi, hac sırasında kaptığı kolera mikrobu yüzünden hastalanmış, 10 Zilhicce 1262 (30 Kasım 1846) tarihinde Mînâ'da, öğrencisi Mutafzâde Ahmed Efendi'nin kolları arasında sabaha karşı vefat etmiş ve yine öğrencileri tarafından Mekke'de, Cennetülmuallâ Mezarlığı'nda, Hz. Hatice'nin ayak ucuna defn edilmiştir.[697]

Vefatı üzerine, dönemin ünlü şairlerinden ve aynı zamanda İsmail Dede Efendi'nin yakın dostlarından biri olan Kâzım Paşa, aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Kıt'a
Hazret-i Fârâbî-i Sânî müezzinbaşı kim
Zâtına olmuşdu ilm-i mûsiki ihsân-ı Hak
Âşinâ-yı her-makâm etmişdi kalb-i âgehin
Sâye-i Mollâ'da lutf u himmet-i merdân-ı Hak
Pertev-i şems-i hakîkatden kılıp kesb-i kemâl
Zerre-i nâçiz iken oldu meh-i tâbân-ı Hak
Fehm olur bundan makâm-ı kurba âhenk etdiği
Hacc edip Mînâ'da oldu vâsıl-ı gufrân-ı Hak
Çâr tekbîrin çekip Kâzım dedi târîhini
Kebş-i cânın kıldı İsmail Dede kurbân-ı Hak[698]

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin evi.

(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya)

Abdülkâdir Merâğî ve Buhûrîzâde Mustafa Itrî ile birlikte Türk mûsiki tarihinin en güçlü üç isminden biri kabul edilen, mûsiki geleneğimiz içinde klâsik üslûba bağlı son besteciler arasında en önemli isim kabul edilen, beste ve şarkıları son derece değerli olan İsmail Dede, usulü kadar sesi de güzel olan; dolayısıyla hânendeliği, hocalığı, na'thânlığı ve özellikle bestekârlığı ile tanınmış hüner sahibi bir şahsiyettir. İlk eserlerini III. Selim döneminde vermeye başlamış ve bu pâdişâhın birçok iltifâtına mazhar olmuş olmakla birlikte, onun mûsiki hayatındaki en parlak zamanı II. Mahmud dönemi olmuş ve İsmail Dede, 1239-1255/1824-1839 tarihleri arasında kalan bu dönemde, birçok Mevlevî âyini bestelemiştir. II. Mahmud'un isteği üzerine bestelediği Ferahfezâ Âyini ilk olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunduğunda, iltifat mâhiyetinde pâdişâh da bizzat dergâha gelmiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi ile de ilişkisini hiç kesmeyen İsmail Dede, Abdülbâki Nâsır Dede ve Receb Hüseyin Hüsnü Dede dönemlerini ve nihayet Osman Selâhaddin Dede zamanını idrâk etmiş ve onların teşvikiyle daha pek çok Mevlevî âyini bestelemiştir.[699]

Rauf Yektâ Bey, Dede Efendi'nin eserleri ve mûsikideki üstatlığı sadedinde ana hatlarıyla şu değerlendirmede bulunmuştur: "Onun eserleri üslûp bakımından son derece asil ve kibarânedir. Onun üstat kimliğinin en bâriz yanı, Türk mûsikisinde Itrî vb. mûsiki üstatlarının himmetleriyle asırlardan beri yaşatılmakta olan geleneksel tarz ve tavrın son derece titiz bir koruyucusu olmasıdır. Son yüzyılda yetişen Türk bestekârları arasında Dede Efendi derecesinde hem klâsik üslûba tamamıyla sâdık kalmış, hem de bu üslûbun kural ve şartlarından dışarı çıkmamak şartıyla nağmekârlıkta yeni eserler meydana getirmeyi başarmış bir bestekâr daha gösterilemez. Onun bir diğer özelliği ise diğer bazı bestekârlar gibi sadece belli bir türde uzman olan üstat olmayıp (örneğin Hacı Ârif Bey sadece şarkı vadisinde üstattır), her tür mûsiki eserinin düzenlenmesinde olağanüstü bir başarı göstermiş olmasıdır…"[700]

Suphi Ezgi Zekâî Dede'den, Dede Efendi'nin sesinin cılız ve zayıf olduğunu; hatta meşk sırasında kalbî terennüm ettiğini duyduğunu belirttikten sonra, onun telif ettiği her tür eserinde zühd duygusunun bulunduğunu, kâr, nakış, semâi, şarkı, köçekçe, peşrev, durak, âyin-i şerîf, ilâhî olmak üzere elde mevcut yüz altmıştan fazla eserinin bulunduğunu ve bunların her birinin bestekârlar için birer mûsiki hazinesi değerinde olduğunu dile getirmektedir.[701]

Sadettin Nüzhet Ergun, İsmail Dede'nin mûsikişinaslığını değerlendirme bâbında, "Dede, yalnız kuvvetli bir bestekâr değil, Türk mûsiki tarihinin hakîkî bir üstadı vasfıyla tanınmıştır. Devrinde onun kadar mahfuzâtı çok olan ve eslâfın eserlerini onun kadar mükemmel bir sûrette öğrenmiş olan şahsiyet pek nâdirdir denebilir." görüşüne yer vermektedir.[702]

Yılmaz Öztuna da, gerek *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi'*ndeki "İsmail Dede Efendi" maddesinde, gerekse *Dede Efendi* ismiyle hazırladığı ve onu bütün yönleriyle inceleyen eserinde, Dede Efendi'nin Türk mûsikisindeki yerinden bahsederken; "Türk mûsikisinde İsmail Dede'nin 18. ve 19. yüzyılın tamamında yetişen bestekârların en büyüğü olduğu üzerinde anlaşmazlık yoktur. Daha tam bir ifadeyle, Itrî ve Arel arasında yetişenlerin en büyüğü olduğunu söylemek gerekir. Muazzam dehâsını görebilmek için, hangi formlarda neler yaptığını gözden geçirmek lâzımdır." değerlendirmesinde bulunmaktadır.[703]

Anılan kaynaklarda da dile getirildiği üzere Dede Efendi, Türk mûsikisinin âyin, durak, tevşîh, savt, ilâhî, peşrev, saz semâisi, kâr, kârçe, kâr-ı nâtık, murabba, semâi, şarkı, türkü, köçekçe gibi dinî ve lâ-dinî hemen her formunda eser vermiştir. Onun bestelerinin en dikkati çeken yanı, klâsik üslûbun dâimâ korunmuş olmasıdır. Eserlerinde geleneğe bağlı kalmasının yanında yeni arayışları da sözkonusudur. Tamamı Rast makamında bestelenmiş olan, "Gözümde dâim hayâl-i cânâ" mısraıyla başlayan Kâr-ı nev'i, "Yine bir gülnihâl aldı bu gönlümü" mısraıyla başlayan şarkısı ile güftesi kendisine âit olan "Yüzündür cihânı münevver eden" mısraıyla başlayan şarkısı, Batı müziği etkisinin görüldüğü bu arayışların birer ifadesidir. İsmail Dede, bir yandan klâsik üslûbun hâkim olduğu büyük formdaki eserler bestelerken, diğer yandan mûsikiyi daha geniş kitlelere sevdirmek düşüncesiyle şarkı ve köçekçe gibi küçük formlarda eserler bestelemiş; özellikle türküleriyle halk zevkine ve sanatına değer verdiğini göstermiştir.[704]

Sultanî-yegâh, Nev-eser, Sabâ-Bûselik, Hicaz-Bûselik ve Arabân-Kürdî makamlarını bularak mûsiki nazariyâtı alanındaki gücünü ortaya koyan İsmail Dede, bazılarının güfteleri kendisine âit olan beş yüzün üzerinde eser bestelemiş; ancak bunların çoğu mâlesef günümüze ulaşamamıştır.[705]

İsmail Dede Efendi'nin bestelenmiş eserlerinin güfteleri üzerinde müstakil bir makale hazırlamış olan Mustafa Çıpan'ın tespitlerine göre, bu büyük sanatkârın bestelediği şiirlere dâir bilgi veren ilgili kaynaklarda, Dede Efendi'ye âit olarak gösterilen güfte-nota sayısı 61 ilâ 294 arasında değişmektedir. Mustafa Çıpan yapılan araştırmalar sonucunda ayrıca bu kaynakların birinde bulunup diğerinde bulunmayan 25 güftenin daha belirlendiğini ve böylece Latin harfli eserlerde mevcut güftelerin sayısının 323'e çıktığını, bunların yanı sıra matbu Osmanlı Türkçesi ile kaleme alınmış olan *Hacı Ârif Bey Şarkı Mecmûası'*nda 3, *Câmiü'l-Elhân'*da 1 güftenin daha mevcut olduğunu bildirmiştir. Çıpan ayrıca, ilgili mecmualar taranmak sûretiyle Dede Efendi'nin eski-yeni harfli matbu eserlerde bulunmayan 83 eserinin daha tespit edildiğini, bunlarla birlikte 9'u saz eseri ve 391'i sözlü eser olmak üzere toplam 400 güfteye ulaşıldığını ve bunların 56 adedinin dinî formda olduğunu kaydetmiştir.[706]

Mustafa Çıpan anılan çalışmasında, Dede Efendi'nin bestelerinin büyük oranda dinî formda olduğu şeklinde dile getirilen bazı görüş ve değerlendirmelerin, verilen rakamlar dikkate alındığında gerçeği yansıtmadığını; zîrâ

sanatkârın Mevlevî olmakla birlikte içinde bulunduğu sosyal hayatın da bir gereği olarak sevgilerini, üzüntü ve sevinçlerini yansıtan güfteler seçmiş olmasının da son derece doğal olduğunu belirtmiştir. Mustafa Çıpan ayrıca, Dede Efendi'nin dinî formdaki eserlerinde başta Mevlânâ hazretleri olmak üzere Sultan Veled ve Yunus Emre gibi şahsiyetlerin; lâ-dinî formdaki eserlerinde ise daha ziyâde Fuzûlî, Nâilî, Şeyh Gâlib, Nedîm vb. klâsik şiirin usta isimlerinin şiirlerini tercih ettiğini ifade etmiştir.[707]

İsmail Dede Efendi'nin hayli ünlü besteleri arasında, "Ben seni sevdim seveli kaynayıp coştum" mıraıyla başlayan Bestenigâr Şarkısı, "Sevdim bir gonca-i ra'nâ" mısraıyla başlayan Evc Şarkısı, "Yine neş'e-i muhabbet dil ü cânım etdi şeydâ" mısraıyla başlayan Hicaz Yürük Semâisi, "Bahârın zamânı geldi a cânım" mısraıyla başlayan Köçekçesi, "Hava güzel yine gülşende gösteriş günüdür" mısraıyla başlayan Hisar Yürük Semâisi, "Ey gül-i bâğ-ı edâ" mısraıyla başlayan Hüzzâm Şarkısı, "Yine zevrak-ı derûnum kırılıp kenâre düşdü" mısraıyla başlayan Mâhur Yürük Semâisi, "Ey büt-i nev-edâ olmuşum mübtelâ" mısraıyla başlayan Hicaz Şarkısı anılabilir.[708]

Dede Efendi, şarkılarında hüzün ve coşku gibi ruh dünyasının farklı hâllerine bir arada ve bunları yansıtan farklı melodik yapılar içinde yer vermiş; dinî bestelerinde ise daha ağır başlı bir üslûp kullanmıştır. Onun bu alandaki eserleri arasında Mevlevî âyinlerinin ayrı bir yeri bulunmaktadır. Aralarında, besteleri mevcut olan Ferahfezâ, Sabâ, Nevâ, Bestenigâr, Sabâ-Bûselik, Hüzzâm ile kaynaklarda bestesinin kayıp olduğu veya zamanla unutulduğu dile getirilen Isfahan âyinlerinin bulunduğu bu eserlerinde, akıcı bir üslûp ile tasavvufî ilham ve coşku büyük bir ustalıkla birleştirilmiştir. Bu besteler içinde farklı bir melodiye sahip ve hayli beğenilmiş olan Hüzzâm Âyini'nin ayrı bir yeri vardır. İsmail Dede'nin beste tekniğinin tüm açıklığıyla kendisini gösterdiği bu âyini, aynı zamanda bu formun şâheserleri arasında gösterilmektedir.[709]

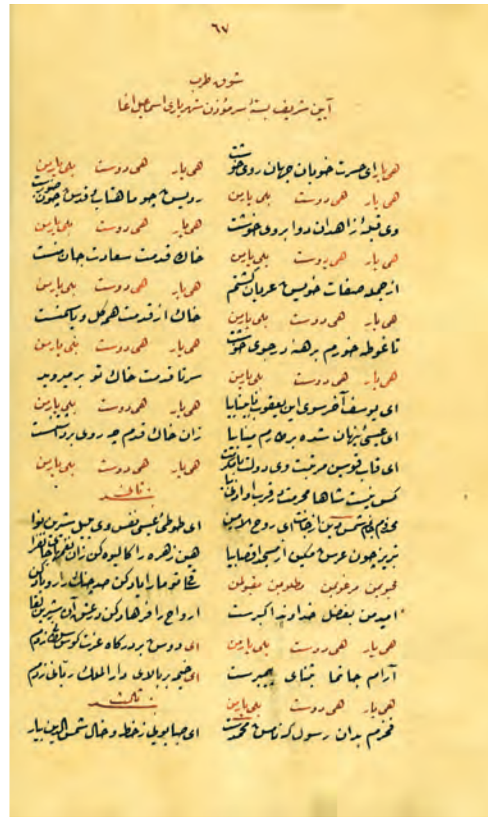
"Gel ey sâlik diyem bir söz ki haktır" mısraıyla başlayan Dügâh, "Habîbullah cihâna cân değil mi" mısraıyla başlayan Sabâ, "Bir ismi Mustafâ bir ismi Ahmed" mısraıyla başlayan Uşşâk, "Gelin gidelim Allah yoluna" mısraıyla başlayan Hicaz, "A sultânım sen var iken" mısraıyla başlayan Bestenigâr Düyek, "Kerim Allah, Rahîm Allah" mısraıyla başlayan Şehnâz Düyek, "Ben yürürüm yâne yâne" Arazbâr Düyek İlâhîleri günümüze dek ulaşmayı başarmış önemli dinî eserleri arasında yer almaktadır.[710]

İsmail Dede'nin önemli bir özelliği de hocalık vasfıdır. O, sahip olduğu geniş nazarî bilgisinin yanı sıra aynı zamanda bir icrâcı olmasının da tüm avantajlarını kullanmış ve bilgisini esirgemeden öğrencilerine başarıyla aktarmıştır. Yetiştirdiği pek çok öğrenci arasında Hâşim Bey, Gelibolu Mevlevîhânesi Şeyhi Azmi Dede, Mutafzâde Ahmed Efendi, Çilingirzâde Ahmed Ağa, Yağlıkçızâde Ahmed Efendi, Şâkir Ağa, Baba Hamparsum Limoncuyan, Eyübî Mehmed Bey, Yeniköylü Hasan Sırrî Efendi, Behlül Efendi, Hâfız Hamdi Efendi, Hacı Fâik Bey, Suyolcuzâde Sâlih Efendi, Nikogos Ağa,

Vâhib Efendi ve kendisi de bir mûsikişinas olan büyük kızı Hatice Hanım'dan olma torunu Rıfat Bey[711] gibi isimlerin yanı sıra her biri Türk mûsikisinin ünlü bestekârlarından olan Dellâlzâde İsmail Efendi, Hacı Ârif Bey ve Mehmed Zekâî Dede bulunmaktadır.[712]

Yetiştirdiği öğrencilerinin yanında, kendisinden sonraki dönemlerde de birçok sanatkârı etkileyen, mûsikimize âdetâ yeni bir üslûp ve kimlik kazandıran İsmail Dede, aynı zamanda hâfızasında kayıtlı birçok eser sayesinde geçmiş ile gelecek arasında bir köprü görevi görmüş, bu eserlerin büyük bir kısmının unutulmaktan kurtularak yeni nesillere ulaşmasını sağlamıştır. İsmail Dede aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mutrip heyetinde âyinhân olarak görev yapmış ve çoğu kez irticâlen okuduğu na'tlarla ayrıca Na'thân Dede diye ünlenmiştir.[713]

İsmail Dede Efendi'nin mûsiki ile ilgili eserlerinin bir bölümüne âit uzunca bir liste[714] veren İbnülemin, onun ayrıca bir miktar da şiirle uğraştığını, gerek Mevlevî âyinlerinde, gerekse diğer mûsiki eserlerindeki güftelerden bazılarının kendisine âit olduğunun söylenildiğini belirtmiş ve Dede Efendi'nin, Sultan Mahmud'un kızkardeşi Esmâ Sultan'ın sarayının tâmiri için söylediği tarih manzûmesini şiirlerine örnek olarak vermiştir.

Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'ye atfedilen Şevk u Tarâb Âyini

(Baki Baykara Arşivi)

Şiirlerinden Örnekler

Cenâb-ı Hazret-i Sultan Mahmud-ı kerem-perver
Yegâne kahramân u tâc-dâr-ı milket-i hâver
Melek-haslet Ömer-heybet Alî-sîret ferişte-rû
Zihî şâhenşeh-i bahr-i şecâat mâlik-i leşker
Ruhu Yusuf sözü şekker vücûdu İsm-i A'zâmdır
Sühan-fermâ vü mu'ciz-dem kerem-ver hem kerem-küster
Fünûn-ı remzinin yokdur nazîri bezm-i âlemde
Sezâ ta'lîmine reşk-âver olsa Hızr u İskender
Cemâl-i pâkini yâ Rab hemîşe şâd u handân et
Bi-hakk-ı girye vü âşık bi-hakk-ı aşk-ı peygamber
Cihânı devr-i adli eyledi ma'mûr u âbâdân
Harâb-âbâdı âbâd etdi ol şâh-ı ziyâ-küster
Husûsâ Esma Sultân hâheri ol şâh-ı devrânın
Bu kasr-ı bî-misâli eyledi tecdîd ser-tâ-ser
Bu bir kâh-ı muazzamdır bu bir tarh-ı mücessemdir
Bu bir bâğ-ı mükerremdir der ü dîvârı pür-zîver
Bu kâhın sâye-bahş-ı tâb-nâk-i nûr-ı feyzinden
Ser-â-pâ Üsküdar'ın hâki oldu dûde-i anber
Ser-â-ser hâr u sengistân iken Çamlıca etrâfı
Bu kasr-ı dil-küşâ etdi o suyu şimdi ney-şekker
Sadâ-yı nağme-sâz-ı bülbülü gûş etme lâzım mı

Görenler nakş-ı kasrı bülbül-âsâ oldu zevk-âver
Bu bir âlî makâm-ı dil-küşâdır mâye-i râhat
Eder şevk-i cedîdi bu dil-i bî-tâbı şevk-âver
Nihâvend ü Irâk u Isfahânın gezsen ey cânâ
Nühüfte Râhatül-ervâha yokdur böyle hiçbir yer
Gel ey envâr-ı behcet nûr-ı ismet mâye-i iffet
Açıl gül bâğa gel ömr-i şerîfin olsun efzûn-ter
Bu suda misli yok bir gevher-i nâ-yâbdır bu kâh
Temâşâsı dil-i bî-tâbı eyler aynı tâb-âver
Gelip derviş dâîsi temâşâ eyleyip kâhı
Dil-i bî-kînesinde etdi câ bir mısra-ı hoş-ter
Zebân-ı hâmeden ta'mîrine kasrın dedi târîh
Mücedded oldu tarh-ı dil-keş-i sultân-ı pür-zîver[715]

37. Hüseyin Dede, Eyübî (ö. 1276/1859'dan sonra)
(Bestekâr)

Hüseyin Dede'nin, başta doğum ve ölüm tarihleri olmak üzere, hayatının birçok bölümüne âit kaynaklarda yeterli bilgiye rastlanmamaktadır. "Eyübî" nisbesinden hareketle Eyüp'te doğduğu veya bu semtte yaşadığı düşünülen Hüseyin Dede'yi, S. Nüzhet Ergun, 19. yüzyılın önemli âyin bestekârları arasında zikretmiştir. Yılmaz Öztuna'nın verdiği tarihten hareketle, 18. yüzyılın ilk yarısında vefat ettiği düşünülebilecek olan Hüseyin Dede, yine Öztuna'nın bildirdiğine göre Mevlevî bir bestekâr olup günümüze Nühüft Âyini ile "Dil fikr-i lebin cânda nihân eylemek ister" mısraıyla başlayan Nişâbûr Aksak Semâisi ulaşmıştır. Aralarında Sadettin Heper'in de bulunduğu bazı kaynaklarda yer alan "Yenikapı Mevlevîhânesi çilekeşlerinden" ifadesinden hareketle ise onun Yenikapı bağlılarından ve müdâvimlerinden olduğunu çıkarmak mümkündür.[716]

Hüseyin Dede'nin günümüze ulaştığı belirtilen ve sanat değeri hayli yüksek olan Nühüft Âyin-i şerîfi Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sık sık okunmuştur. Hatta bu âyinin yaygınlaşması için anılan dergâhın kudümzenbaşısı olan Hâfız Ali Efendi de aynı makamda bir âyin bestelemiş; Hüseyin Dede'ninki okunsun diyerek kendi Nühüft Âyini'ni neşretmemiştir. Zekâîzâde Ahmed Irsoy'un kaynak belirtmeden bildirdiğine göre bu âyin de ilk defa 1276/1859 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur.[717]

Yılmaz Öztuna, kaynak göstermeden Hüseyin Dede'nin ölüm tarihini 1152/1740 olarak bildirmiştir. Nuri Özcan'a göre, özellikle yukarıdaki bilgiler dikkate alındığında Öztuna'nın verdiği bu tarihin doğru olması mümkün değildir. Özcan ayrıca, Öztuna'nın Hüseyin Dede'nin bestelemiş olduğunu dile getirdiği on adet peşrev ve saz semâisi bilgisinin de, mûsiki tarihimizde aynı adla anılan başka bestekârlar da bulunduğundan, dolayısıyla yeterli karşılaştırma yapılmadan ve bu bilgiyi destekleyen başka kaynaklar olmadan, peşinen doğru kabul etmenin mümkün olamayacağını dile getirmiştir.[718]

38. Şeref Hanım (ö. 1277/1861)

(Şair)

Şeref Hanım, 1224/1809 yılının başında ve büyük bir ihtimalle İstanbul'da doğmuştur. Babası, uzun yıllar müderrislik ve kadılık görevlerinde bulunmuş, aynı zamanda şair bir Mevlevî olup Kâhire'de vefat etmiş olan, ayrıca "Mısır Mollası" olarak da anılan Mehmed Nebil Bey, annesi ise Şerife Nakiyye Hanım'dır. Şeref Hanım'ın soyu, Nâil Tuman ve Mehmet Arslan'ın kaydettiklerine göre baba tarafından Vak'anüvis ve şair Halil Nûri Bey'e (ö. 1213/1798-1799), ondan Feyzullah Şâkir Bey'e, ondan da kendisi gibi âile bireylerinin büyük çoğunluğunun Yenikapı Mevlevîhânesi'nin müntesip ya da muhipleri arasında bulunduğu Abdullah Nâilî Paşa'ya ulaşmaktadır. Büyükbabası Halil Nûri Bey, şairlik yönü bulunan ve aynı zamanda kütüphanesiyle de ünlü olan Şeyhülislâm Âşir Efendi'nin dâmâdı olduğundan, Şeref Hanım'ın soyunun anne tarafından da Âşir Efendi'ye ulaştığı görülmektedir.[719] Soyu itibarıyla da aynı zamanda Mevlevî, âlim ve şâir bir nesle mensubiyeti bulunan Şeref Hanım'ın ayrıca Şerife Sâmiye adlı bir kızkardeşi ile genç yaşta ve henüz evlenmeden vefat etmiş olan Mehmed Nâilî adlı bir erkek kardeşinin olduğu bilinmektedir.[720]

İbnülemin'in "tahsil-i ilm etdi" demekle yetindiği Şeref Hanım'ın, eğitimini âile içinde aldığı düşünülmekte; ancak şiirlerine yansıttığı birikiminden hareketle bu eğitimin, özellikle klâsik edebiyat yönünün güçlü olduğu görülmektedir. Şeref Hanım, aralarında *Son Asır Türk Şairleri'*nin de bulunduğu bazı kaynaklarda belirtildiği üzere aynı zamanda Kadîrî muhibbi olmakla birlikte, esas itibarıyla Mevlevî'dir ve üstelik Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerinden Osman Selâhaddin Dede'nin dervişlerindendir. Mehmet Arslan'ın belirttiğine göre Şeref Hanım, birçok şiirinde dile getirdiği, "Şeref nesl-i şerîfinden kemîne ümmetindendir/Aceb mi iftihâr etse giyâhım yâ Resûlallah", "Nesl-i Peygamber-i hazret olayım/Ya'ni evlâd u hem ümmet olayım" vb. mısralarından hareketle aynı zamanda Hz. Peygamber'in soyundan gelmekte olup seyyidedir.[721]

Yine Arslan'ın belirttiğine göre hayatının hemen hemen tamamını İstanbul'da geçiren, birçok şiirinde türlü özellikleriyle övmesinden hareketle Yakacık semtinin hayatında ayrı bir yeri olduğu görülen Şeref Hanım, düzenli bir gelire sahip olmadığı için bir hayli maddî sıkıntı çekmiş; hatta akrabalarından kalan borçları dahi ödemek durumunda kalmış ve hayli bunalmış olmalı ki bir ara Sadrâzam Âlî Paşa'dan (ö. 1871) kendisine maaş bağlanması için yardım talebinde bulunmuştur. Âlî Paşa, bunun üzerine kendisine iki yüz kuruş maaş bağlatmış, Şeref Hanım da çeşitli vesilelerle yazdığı şiirlerle paşaya teşekkür etmiştir.[722]

Fatin'in, birçok latîf şiir yazdığını belirttiği; Ahmed Muhtar'ın, kendinden önceki kadın şairlerden daha fazla şiir söylediğini ve dîvânını daha ziyâde münâcât ve kasîdelerle süslediğini dile getirdiği; Mehmed Süreyyâ'nın "şâire-i mâhire" olarak nitelendirdiği; Bursalı Mehmed Tâhir'in, hayli do-

kunaklı ve tesirli mersiyeleri, âşıkâne münâcât ve kasîdelerinin olduğunu bildirdiği; İbnülemin'in ise erkek şairlerin çoğundan daha düzgün, daha mânâlı manzûmeler yazdığını, "Geçdi ağyârı dirîğ âşık-ı zârın yerine/Koydu ol gonçe-i ter zâğı hezârın yerine" gibi tekellüfsüz ve güzel sözler söylediğini, koca dîvânda ancak üç beş hataya tesâdüf olunabildiğini belirttiği Şeref Hanım, kaynaklarca Leylâ Hanım ve Âdile Sultan ile birlikte 19. yüzyılın en ünlü üç kadın şairi arasında gösterilmektedir. Şiirlerinde kullandığı dil hayli sâde olan ve güçlü bir nazım tekniğine sahip bulunduğu bilinen; hatta bazı mısralarının âhenginden hareketle Türk aruzunun müjdecisi sayılabilecek derecede doğal ifadelere sahip olduğu kaydedilen; Önder Göçgün'ün ise 19. yüzyıl klâsik Türk şiirine, Mevlânâ aşkı ile dolu, zarif, nükteli söyleyişler hâlinde nâdide mısralar kazandırmış Mevlevî kadın şairlerimizin başında yer aldığını belirttiği Şeref Hanım, büyük oranda klâsik şiir geleneğine bağlı kalmış ve bu çerçevede dîvân edebiyatının klâsik mazmunları ile teşbihlerine şiirlerinde çokça yer vermiştir. Şeref Hanım, aralarında Neşâtî, Şeyh Gâlib, Nedîm, Leylâ Hanım'ın da bulunduğu pek çok şairin gazeline yapılmış tanzîrlerin ve yine içlerinde Fuzûlî, Ulvî, Nazim, Nef'î, Nâbî, Yahyâ ve İzzet'in de yer aldığı birçok şairin şiirlerine yapılmış tahmîslerin bulunduğu ve aynı zamanda tek eseri olan dîvânında birçok nazım şekline yer vermiş, hem kullandığı nazım şekilleri, hem ele aldığı konular, hem de dil ve üslûp özellikleri bakımından kadın şairler arasında seçkin bir yer edinmiştir. Yine Şeref Hanım'ın şiirlerinde, aynı zamanda dîvân şiirine kadın zevk ve duyuşunu getirdiğinin tanıkları olarak değerlendirilen ninniler ile ev ve âile dilinden gelen kelimelerin yanı sıra bazen, birer ince zekâ ürünü olan espriler göze çarpmakta, bazen de bunların altında âdetâ gizlenmiş bir hâlde duran hüzün ve sitem dikkati çekmektedir.[723]

Şeref Hanım'ın, yaşadığı dönemin şartları gereği bir kadın şair için hayli garip karşılanan serbest ve rahat bir söyleyişin hâkim olduğu Nedîm tarzında kaleme alınmış şûh ve şen birçok şiiri olduğu gibi, Nâbî veya Koca Râgıb Paşa tarzında ve daha ağırbaşlı bir söyleyişin göze çarptığı hakîmâne şiir örnekleri de bulunmaktadır. Şair bu tarz şiirlerinde, benzerlerine birçok dîvân şairinde rastladığımız; 19. yüzyılda klâsik tarzı sürdürenlerde ise neredeyse kronikleştiğini gördüğümüz "felekten, zamandan, zamâneden şikâyet, özellikle şairlerin ve gönül ehli kişilerin değerinin bilinmeyişi, yüzlerce şiir yazmış olunmasına rağmen karşılığını alamayış, dünyada rahat yüzü göremeyiş, kadirşinaslığın olmayışı" vb. yakınmaların işlendiği görülmektedir. Şeref Hanım'ın bu sitem ve şikâyetleri zaman zaman hayli artmış; hatta "Nâmerd olayım söyler isem ind-i Hüdâ'da/Şimden girü târîh u kasîde küberâya" dedirtecek dereceye ulaşmıştır.[724]

Derviş-meşrep bir mîzâca sahip olduğu, aynı zamanda naif bir dinî ve tasavvufî yönünün bulunduğu, İbnülemin'in ifadesiyle ise "mütedeyyin" bir insan olduğu da belirtilen Şeref Hanım, son derece samîmî bir üslûp ile tevhîd, münâcât, na't ve mersiye örnekleri kaleme almış, Mevlânâ'nın yanı sıra Abdülkâdir Geylânî, Veysel Karânî, Yazıcızâde Mehmed, Yazıcızâde

Ahmed Bîcân, Seyyid Rufâî gibi diğer din ve tarîkat büyükleri için de medhiyeler yazmış ve tüm bunları hem bir bağışlanma vesilesi, hem de dîvânının süsü olarak görmüştür. Kâdiriyye tarîkatının pîri Abdülkâdir Geylânî hazretleri için dört; Mevlânâ hazretleri için altı manzûme kaleme almış; ayrıca kaynaklarda belirtildiğine göre, her yıl Muharrem ayında bir tane olmak üzere, toplam on altı adet de *Kerbelâ Mersiyesi* yazmış ve ayrıca bu mersiyeleri ile ünlenmiştir.[725]

Şeref Hanım'ın aynı zamanda tek eseri olan ve tek yazma nüshası bilinen dîvânı (bk. *Şeref Hanım Dîvânı,* İÜ Ktp., TY, nr. 2808), ilk olarak vefatından yedi yıl sonra 1284/1867'de İstanbul'da Matbaa-i Âmire'de; ikinci olarak ise şairin vefatından bu kez on beş yıl sonra, 1292/1875'de ve yine İstanbul'da, Şeyh Yahyâ Efendi Matbaası'nda basılmıştır. Dîvân daha sonra ve aynı zamanda en hacimli nüsha olan ikinci matbu nüshası esas alınmak sûretiyle Mehmet Arslan tarafından bir incelemeyle birlikte yayımlanmıştır (bk. *Şeref Hanım Dîvânı,* haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002). M. Arslan'ın neşrinden hareketle dîvânda 21 farklı nazım şekliyle yazılmış ve toplam 4803 beyit tutarında olan 677 adet manzûme bulunmakta olup bu manzûmelerin ayrı ayrı adetleri ise şu şekildedir:

23 adet kasîde, 122 adet tarih, 8 adet murabba, 8 adet muhammes, 17 adet tahmîs, 15 adet müseddes, 10 adet tesdîs, 1 adet müsemmen, 4 adet terkîb-i bend, 1 adet tercî-i bend, 255 adet gazel, 2 adet müstezâd, 42 adet şarkı, 5 adet mesnevî, 4 adet lugaz, 8 adet kıt'a-i kebîre, 108 adet kıt'a, 4 adet rubâi, 18 adet beyit, 20 adet matla ve nazım şekli belli olmayan 2 adet manzûme.[726]

Evlenip evlenmediği hakkında kaynaklardan kesin bir bilgi elde edemediğimiz; ancak bir kıt'asında yer verdiği,

Ben ölürsem de Şeref âlemde
Zâhiren yok ise de evlâdım
Her gazel bir veled-i kalbimdir
Haşre dek yine güm olmaz adım[727]

mısralarından da hareketle çocuğu olmadığı anlaşılan Şeref Hanım, içindeki çocuk sevgisini ve hasretini, büyük oranda yiğenleri Nakiyye Hanım ile Nebil Mehmed Bey'e yansıtmış, üstelik bunu sadece davranışları ile değil, ninniler dâhil onlar için yazdığı birçok manzûme ile göstermiş, özellikle annelerinin vefatının ardından onlarla öz çoçukları gibi ilgilenmiş, onlar için hem müşfik bir anne, hem de iyi bir öğretmen olmuştur. Şeref Hanım, 1277/1861 yılında, elli üç yaşında iken vefat etmiş ve müntesiplerinden olduğu Yenikapı Mevlevîhânesi'nin hazîresine defn edilmiştir.[728]

Vefatı üzerine, yiğeni Nebil Mehmed Bey tarafından aşağıdaki tarihler düşürülmüştür:

Cevher-i eşkim ile söyledim târîhini
Hay Şeref Hanım hay kıldı gülzârı makar[729]

Şâire vü mâhire halam idi gitdi âh
Yakdı bir âteş kodu sîne-i sûzânıma[730]

Şiirlerinden Örnekler

Tevhîdinden
Gubâr-ı kalbi siler Lâ İlâhe illallah
Komaz gönülde keder Lâ İlâhe illallah
Eğerçi var ise aklın başında ey dil ola
Dilinde şâm u seher Lâ İlâhe illallah
Usâtı rûz-ı cezâ nârdan halâs idecek
Ne mâder ü ne peder Lâ İlâhe illallah
İki cihânda olur kadri âdemin terfî
Gedâyı şâh eder Lâ İlâhe illallah
Ne dem kazâdan emîn olmak ister isen eğer
Olur o anda siper Lâ İlâhe illallah
Gam u belâ-yı cihândan azâb-ı dûzahdan
Verir necât erenler Lâ İlâhe illallah
Tagallübüyle zebûn olma nefs ü şeytânın
Belinden iki biçer Lâ İlâhe illallah
Hemân sen eyleyegör rabt-ı kalbini muhkem
Der-i cinânı açar Lâ İlâhe illallah
………………………………………………..
………………………………………………..
Ne rütbe mücrim ise son nefesde bula necât
Şeref der ise eğer Lâ İlâhe illallah[731]

Münâcât
Yâ İlâhî değilim müstahak ihsân eyle
Kerem ü lutfunu hakkımda firâvân eyle
Na't u mersiyye münâcât u sitâyişlerimi
Sebeb-i mağfiret et zîver-i dîvân eyle
Anlayım nîk ü bedi hayrı şeri fehm edeyim
Bildirip ilm-i Ledün sırrını irfân eyle
Cümle erbâb-ı kemâlin nazarından dilerim
Ne kadar var ise noksânımı pinhân eyle
Vezn ü ma'nâdan eğer olsa da ârî Şeref'in
Şi'rini müntahab-ı Hazret-i Hassân eyle[732]

Na'tından
Eyâ şehenşeh-i zî-rütbet es-selâmu aleyk
Veyâ hazîne-i pür-hikmet es-selâmu aleyk
Yaratdı zâtını Hak zât-ı pâkine mahbûb
Zihî kemâl zihî şöhret es-selâmu aleyk
Şefî'-i rûz-ı cezâ nâzenîn-i yâr-ı Hüdâ

دیوان شرف
خانم

(قطعه)

کرکدر اولنده هرامورک یاد بسم الله
انی لازمدر ایتمک مطلقا معتاد بسم الله
خطادن اوله سالم دیرسک ایله ابتداسنده
شرف مجموعهٔ اشعارکه انشاد بسم الله

(قطعهٔ دیکر)

بنی حفظ ایله خطادن یارب — بردم آیرمه رضادن یارب
کرچه بی معتمد را ما سخنم — صاقله طعن شعرادن یارب

(دیکر)

یارب بو مجموعه یی الطاف کریمک — کنجینهٔ نظم تره مفتاح در ایلسون
تأثیر ویر اول رتبه که ارباب معارف — هر مصرعنی مرهم زخم جکر ایلسون

(مناجات)

یا الهی دکلم مستحق احسان ایله — کرم ولطفکی حقمده فراوان ایله
نعت ومرثیه مناجات وستایشلریمی — سبب مغفرت ایت زیور دیوان ایله
اکلهیم نیک وبدی خیروشری فهم ایدهیم — بیلدیروب علم لدن سرنی عرفان ایله
جمله ارباب کمالک نظرندن دیلرم — نقدر وار ایسه نقصانمی پنهان ایله
وزن ومعنادن اکر اولسه ده عاری شرفک
شعرنی منتخب حضرت حسان ایله

Şeref Hanım Divanı'ndan

Emîr-i memleket-i ismet es-selâmu aleyk
Vücûda geldi seninçün cemî'-i mevcûdât
Kamuya bâis-i cem'iyyet es-selâmu aleyk
Cinân u arz u semâ arş u kürs ü levh u kalem
Seninle buldu fer ü zînet es-selâmu aleyk
Atâ vü lutfuna muhtâcdır senin Cibrîl
Düşüp rikâbına der elbet es-selâmu aleyk
Devâ-yı derdini Lokmân diler cenâbından
Tabîb-i hâzık-ı her illet es-selâmu aleyk
Ezelden eyledi Hak cümle kâinâta seni
Veliyy-i ni'met-i bî-minnet es-selâmu aleyk
……………………………………………..
……………………………………………..
Şeref garîbi de yâd et dem-i şefâatde
Mu'în ü dâd-res-i ümmet es-selâmu aleyk[733]

Mersiyesinden
Geldi Muharrem ey dil ü cân ağlamaz mısın
Mâtem zamânı rûz u şebân ağlamaz mısın
N'etdi Yezîd merdümek-i Fahr-i âleme
Yâd eyleyip o vakti amân ağlamaz mısın
Gâhî Hüseyn'i geh Hasan'ı fikr edip gönül
Tâ gark edince çeşmini kan ağlamaz mısın
Zehr ile Hazret-i Hasan'ı eyledi telef
Bu derd ü bu kederle her an ağlamaz mısın
Yâ Hazret-i Hüseyn'e neler etdi ol pelîd
Bilmez misin nihân u ayân ağlamaz mısın
Ser-çeşme-i hayât iken oldu susuz helâk
Edip sirişki âb-ı revân ağlamaz mısın
Zîver olurdu arşa eğer katre damlasa
Ol hûn olur da yere feşân ağlamaz mısın
Yokdur iki cihânda yerin ancak ey Yezîd
Oldu yüzünden iki ziyân ağlamaz mısın
……………………………………………..
……………………………………………..
Olmazsalar Şeref ol iki şâh eğer şefî'
Hâlin olur senin de yaman ağlamaz mısın[734]

Gazel
Bir âşık-ı şûrîdeyim inkâra ne minnet
Ben mest-i Elest'im mey-i ser-şâra ne minnet
Her lahza hayâli dile etmekde tecellî
Vuslat için ol şûh-ı cefâkâra ne minnet
Eğlence yeter nâlem ile gonce-i dâğım
Gülzâra hezâra gül-i pür-hâra ne minnet

Arz etmez ise yâre benim derd-i derûnum
Bu giryeye bu âh-ı şerer-bâra ne minnet
Şimden girü âzâdeliğin lezzetin aldım
Dildâra müdârâ Şeref ağyâra ne minnet[735]

Gazel
Lâf edip bîhûde eylersem eğer da'vâ-yı aşk
Olayım tâ rûz-ı mahşer âleme rüsvâ-yı aşk
Yetdi vakt-i hükm-i Mecnûn savdı Ferhâd nevbetin
Yalınız şimdi benim zînet-dih-i sahrâ-yı aşk
Yâdına almaz vefâ gibi ne hikmet nâmımı
Eyleyen böyle beni şûrîde vü şeydâ-yı aşk
Ben değinlice Felâtûn'un dağıtdı aklını
Cûşiş-i seyl-i mahabbet kesret-i sevdâ-yı aşk
Her dile sanma Şeref eyler nigâh-ı iltifât
Kâf-ı istiğnâdadır tâ lâne-i Ankâ-yı aşk[736]

39. Zîver Paşa (ö. 1278/1862)
(Bestekâr, Şair)

Asıl adı Ahmed Sâdık olan Zîver Paşa, aynı zamanda Tanzimat döneminde dîvân şiiri geleneğini sürdüren ve Mevlevî muhibbi olan şairlerden biridir. 1208/1793 yılında İstanbul'da, Merkez Efendi Dergâhı karşısında bulunan evlerinde doğan Zîver Paşa'nın, yine bir Mevlevî muhibbi ve Defterhâne kâtiplerinden olan babası Mehmed Sâdık Münif Efendi, annesi ise Vâhide/Vahîde Hanım[737]'dır. Zîver Paşa, babasının 1218/1803 yılında ölümü üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Ali Nutkî Dede tarafından mânevî evlat edinilmiş; ancak kısa süre sonra onun da vefat etmesiyle, diğer dergâh mensuplarınca himâye edilip yetiştirilmiş; Mehmed Ziyâ ve Bursalı Mehmed Tâhir'in bildirdiğine göre ise bilâhare, anılan dergâhın şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etmiştir.[738]

Zîver Paşa, tahsilini tamamlamasının ardından kâtip yardımcısı olarak girdiği Defterhâne ve Darphâne kalemlerinde yedi-sekiz yıl kadar çalışmış, Mevlevîliğe intisabı sebebiyle bir ara Devlet Kethüdâsı Hâlet Efendi'nin kâtipliğini yapmış; hatta onun 1238/1822 tarihinde Konya'ya sürgün edilmesi üzerine Zîver Paşa da onunla birlikte Konya'ya gönderilmiştir. Hâlet Efendi'nin idam edilmesinin ardından sürgün yeri Balıkesir olarak değiştirilen ve bir süre sonra da affedilerek İstanbul'a dönen Zîver Paşa, çeşitli devlet memurluklarında bulunmuş ve mesleğinde hızla ilerleyerek üç kez Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye âzâlığına getirilmiş, Musul ve Bağdat kapı kethüdâlıklarının yanı sıra, Mekteb-i Tıbbiye, Evkaf ve Hazîne-i Hassa nezâretlerine tâyin edilmiştir. En son görevi olarak, 1277/1861 yılında ve hayli zamandır arzu ettiği Harem-i Şerîf Meşîhati'ne memur edilen Zîver Paşa, 14 Zilhicce 1278 (12 Haziran 1862) tarihinde bu görevinde iken vefat

etmiş ve Medîne'de Cennetülbâkî Mezarlığı'na, Hz. Osman'ın kabri civarına, küçük yaştan beri okumakta olduğu bir *Mesnevî* nüshasıyla birlikte defn edilmiştir.[739]

Çerkez asıllı Nefise Hanım ile evlenen, Mehmed Selâhaddin (ö. 1868) ve Yusuf Bahâeddin (ö. 1916) adlı iki oğlu bulunan, kaynakların "sarışın, mavi gözlü, uzun kaşlı, topça çehreli ve top sakallı, orta boylu, şişmanca, güzel ve güler yüzlü, asabî mîzaçlı, nüktedân, Mevlevî tarîkatına bağlı, kâmil inanç sahibi, iffetli, devlet ve millete sâdık, zayıf ve güçsüzleri koruyan, cömert ve iyiliksever bir şahsiyet" olarak tavsif ettiği Zîver Paşa, Bursalı Mehmed Tâhir'in ifadesiyle ise "şuarâ-yı vüzerâdan mâlumatlı bir zât olup" Arapça ve Farsça'nın yanında Fransızca da bilmektedir. Tertip etmiş olduğu dîvânı, Şeyhülislâm Ârif Hikmet Bey'in teşvikiyle ve bazı mektuplarını da içeren *Münşeât*'ıyla birlikte oğlu Yusuf Bahâeddin tarafından *Âsâr-ı Zîver Paşa* adıyla 1895 yılında Bursa'da yayımlanmış; 1898 yılında ise *Zeyl-i Âsâr-ı Zîver Paşa* adıyla bir de ilavesi çıkarılmış, şiirlerini topladığı bir defteri ise Hocapaşa yangınında Cağaloğlu'ndaki eviyle birlikte yanmıştır. İbnülemin, Zîver Paşa'nın tuhaf ve faydalı fıkralar bilmesinin yanında, mazmun bulmaktan ve söylemekten hoşlandığını, daha ziyâde mücevher tarih düşürmeye meraklı olduğunu ve bu yüzden zamanında bazı şairler tarafından eleştirildiğini belirttikten sonra paşanın iki gazelini örnek olarak vermiştir. Sultan II. Mahmud ve Sultan Abdülmecid dönemlerinde yaptırılan hayır ve resmî amaçlı binaların kitâbesinde bulunan tarih manzûmelerinin çoğu Zîver Paşa'ya âittir. Maaşının dışında bir geliri olmadığı hâlde evinde sürekli şeyhler, dervişler ve gariblere ikramda bulunmasıyla bilinen Zîver Paşa, Sultan Abdülmecid'in teveccühüne mazhar olmuş ve dâimâ pâdişâhtan iltifat görmüştür.[740]

Bursalı Mehmed Tâhir'in bildirdiğine göre, hey'ete dâir, kuyruklu yıldızlardanbahseden matbu olmayan bir risâlesi de bulunan; Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre ise arada bazı mûsiki parçaları da bestelemiş olan Zîver Paşa, mûsikiyi çocukluğunda aralarında Yenikapı'nın da bulunuduğu bazı Mevlevî dergâhlarında öğrenmiştir. Yine Öztuna'nın belirttiğine göre Zîver Paşa'nın günümüze sadece "Ey gül tebessüm bilmez misin sen?" mısraıyla başlayan Şehnâz Düyek Şarkısı ulaşmıştır.[741]

Şiirlerinden Örnekler

Na'tından

Na't-ı pâkin edelim mefhar-i mevcûdâtın
Kim vücûdun edemez makbere na'mâ-yı adem
Hayy iken kabrde ol şâh-ı "le'amrük" ki Hüdâ
Nâzik endâmını eyler mi kefensâ-yı adem
Zîver etsin ana her-bâr salât ile selâm
Ki vücûdudur anın bâ'is-i imhâ-yı adem[742]

Gazel
Gül deme la'line gül böylece handân olmaz
Gün deme rûyuna gün böylece rahşân olmaz
Eylemez nefsine dâir şehevâtı âdet
Hulk-ı hayvân ile me'lûf olan insân olmaz
Kimsenin gözleme dûçâr-ı belâ olmasını
Sana da hıfz-ı Hüdâ sonra nigehbân olmaz
Var iken mâh gibi sende münevver çehre
Seni ey şûh görenler nice hayrân olmaz
İstiâzeyle rakîbin geçe gör yanından
Şekl-i insânda deme sûret-i şeytân olmaz
Cem'-i efkâra sebep havsalanın vüs'atidir
Kesret üzre deme bir hânede mihmân olmaz
Akl ile aşk edemez ikisi bir dilde karâr
Mülk-i vâhidde anınçün iki sultân olmaz
Nâm-ı Hünkâr ile ver nazmına zînet Zîver
Nazmda tâ ki o yâr olmaya dîvân olmaz[743]

Cennetü'l-Muallâ'dan bir görünüm

Gazel
Dilde aşk oldukça olur rağbet-i hûbân füzûn
Nevbahâr oldukça olur bâğda reyhân füzûn
Feyz-i aşk-ı yârdır çeşm-i teri pür-cûş eden
Seyl olur elbet nümâyân olıcak bârân füzûn
Kalbini telvîs eder fart-ı havâtır âdemin
Hânede olmaz nezâfet olsa ger mihmân füzûn
Yakışır her şey mahallinde kesîr olursa da
Hüsn alır bak çeşm-i yâr üzre ola müjgân füzûn
Hayreti var görgüsü mikdârı Zîver herkesin
İbret almakda ulü'l-ebsâr olur hayrân füzûn[744]

40. Mustafa Safvet Efendi (ö. 1283/1866-1867)
(Şair)

Mustafa Safvet Efendi, 5 Receb 1209 (26 Ocak 1795) tarihinde Galata'da dünyaya gelmiş olup aynı semtte bulunan Arap Câmii'nin İmamı Mehmed Efendi'nin oğludur. Safvet, bir miktar tahsilden sonra yorgancı olmuş, hayatının ilk dönemlerinde bu mesleğini sürdürmüştür.[745]

Safvet, daha sonra başmusâhib şairlerden Hatif Efendi'ye bağlanarak hem hizmetinde bulunmuş, hem de ondan ilim ve hüner öğrenmiştir. Ayrıca İsmail Ferruh Efendi'nin Ortaköy'deki yalısında toplanan ilim cemiyetine devam ederek Farsça ve edebiyat eğitimi almıştır. Aynı zamanda yorgancılığa da devam eden Safvet Efendi, İbnülemin'in ifadesiyle "pek ayağını yorganına göre uzatmamış, dükkânında durmak yerine Galata meyhânelerinde sarhoşlarla düşüp kalkarak işretle zaman geçirmeye başlamış; hatta bir ara Tophâneli Seydî adlı yakışıklı bir gence abayı yakmak sûretiyle sadece işini

değil, kendisini bile unutmuştur." Yine İbnülemin'in belirttiğine göre Mora seferi sırasında bu genç tersâne gemicileri tarafından yakalanarak alı konmuş, bunun üzerine hayli perişan olan Safvet, Kaptan-ı Deryâ Hüsrev Paşa'ya bir kasîde[746] sunmak sûretiyle gencin salıverilmesi talebinde bulunmuştur. Talebi karşılanmamakla birlikte bu kasîde, *Cevâhir-i Mültekâ* yazarı ve o sırada Tophâne Rûznâmçecisi bulunan Lebib Efendi'nin dikkatini çekmiş, Safvet ile tanışmak istediğini belirterek haber göndermiş, kendisiyle görüşmeye geldiğinde yetenekli bir genç olduğunu fark ettiği şairden hoşlanarak bundan böyle Tophâne'deki evinde oturmasını istemiştir. Tophâne'deki eve yerleşen Safvet, bir süre sonra, 1238/1822-1823 tarihinde Lebib Efendi'nin himmetiyle Tophâne Ruznâmçe Kalemi'ne kâtip olarak alınmıştır.[747]

Kadirşinas ve meziyet sahibi bir şahsiyet olan Lebib Efendi, elinden tutmak sûretiyle Safvet'i meyhâne köşelerinden ve yaşadığı sefâletten kurtarmış, iş güç sahibi yaparak tekrar insan içine çıkar hâle getirmiştir. Safvet, 1249/1833-1834 tarihinde tersâne rûznâmçeciliğine tâyin edilmiş; ancak üç dört yıl sonra ve hizmetinden memnun kalınmadığı gerekçesiyle Tersâne Müsteşârı Mûsâ Safvetî Paşa tarafından azledilmiştir. Bu azil üzerine paşaya hayli kızan şair şu beyti söylemiştir:

Varsa yerden çıkıyor inmiyor esmâ gökden
Şimdi Fir'avn olanın nâmına Mûsâ derler

Safvet, bir süre boşta kaldıktan sonra 1257/1841-1842 yılında karantina ikinci kâtipliğine, yaklaşık sekiz ay sonra da başkâtipliğe tâyin olunmuştur. Kendisine 1259 Ramazanında (Eylül-Ekim 1843) hâcegânlık, bir yıl sonra da sâlise rütbesi verilmiş, 1262/1845-1846 tarihinde ise emekli edilmiştir.[748]

Aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede'nin dervişlerinden olan Mustafa Safvet Efendi, 1283/1866-1867 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde, Aşçıbaşı Silahdarzâde Sâdık Dede'nin kabri civarına defn olunmuştur. Vefatı üzerine Lebib tarafından,

Hayf Safvet gibi mâhir şâiri
Etdi fermân-ı ecel âhir nihân
Mâhir üstâd-ı cihân-pîrâ idi
Görse de nâdir görür mislin cihân
Gevherîn târîhi ilân eyledi
Cennet olmuş Safvet'e vâlâ mekân

İlmiye ricâlinden Tırnakçızâde Zîver Bey tarafından ise,

Yâ Hû diyicek pîr-i sühan devrâna
Hânende-i mersiye gelip meydâna
Encâm-ı duâda etdi tarh-ı târîh
Safvet ola ukbâda karîn Hassân'a

kıt'aları tarih düşürülmüştür.[749]

Kendisini yakînen tanıyanlardan Hersekli Ârif Hikmet Bey'in bildirdiğine göre Safvet, "orta boylu, kır sakallı, münevver bir zât"tır. Pamuk lakaplı Emin Efendi, Safvet'in emekli olduktan sonra çoğunlukla Fatih civarında kirada oturduğunu, "hoş sohbet ve şuh-meşrep bir zât" olup şiirlerinin şîveli olduğunu; ancak çoğunun kaybolduğunu belirtmiştir. Vak'anüvis Lütfî Efendi ise Lebib Efendi'nin, "Safvet'in ilmi de olsaydı pek büyük şair olurdu", dediğini; lakin Safvet'in o kadar da ilimsiz olmadığını ifade etmiştir. Yine şairi yakînen tanıyan İzzeddin Bey'in bildirdiğine göre Safvet bir kez evlenmiş; ancak kısa bir süre sonra eşinin vefat etmesi yahut ondan ayrılmak sûretiyle yalnız kalmış olup çocuğu da bulunmamaktadır. İbnülemin'in bildirdiğine göre ise devrinin fazla tahsil görmemiş olmakla birlikte kudretli şairlerinden biri olan Safvet de çoğu mârifet erbâbı gibi hayli sıkıntı çekmiş, özellikle emekli olduktan sonra bakkal borcunu dahi ödeyemeyecek duruma düşmüştür. Geçimini bir parça rahatlatmak için devlet ricâline çeşitli vesilelerle kasîdeler sunarak yardım talebinde bulunmuş, bir keresinde borçları yüzünden hapse dahi düşmüş; ancak Ziyâ Paşa'nın devreye girip borcunu ödemesiyle hapisten çıkartılabilmiştir.[750]

Bursalı Mehmed Tâhir'in yanı sıra İbnülemin de Safvet'in en güzel eserlerinden birinin Beranje manzûmesi olduğunu belirttikten sonra eserlerinin hiçbirinin matbu olmadığını bildirmiş; ayrıca şairin hem bu eserinden, hem de elde edebildiği diğer şiirlerinden örneklere yer vermiştir. *TDEA*'da belirtildiğine göre ise Safvet'in hayat hikâyesi ile bazı şiirleri, İÜ Ktp. İbnülemin Kitapları, nr. 2801 ve 3501'de bulunmaktadır.[751]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Yokdur vefâsı merhameti şûh şenlerin
Mevlâm yâveri ola aşka düşenlerin
Kim hazm ü ihtiyâtı düşünmezse gam çeker
Çok görmüşüz mazarratını hüsn-i zânların
Girdâb-ı bahr-i ye'se düşürdü sefînesin
Gördük kesretin aklına yelken edenlerin
Bilmem havâsı bâğ-ı fenânın değişdi mi
Kadri ziyâdedir gül-i terden dikenlerin
Savb-ı sevâba azmedenin kat'eder yolun
Nefs-i cesûr ekberidir yol kesenlerin
Şemşîr-i inkisâra siper etme kendini
Olma karîn-i zâlimi hâtır-şikenlerin
Safvet ubeydî olduğumuz pîr-i Mevlevî
Hünkârıdır cemî-i cünûd-ı erenlerin [752]

Beranje Manzûmesinden

Beranje misli yok şâir imiş iklîm-i Pârîs'de
Göçüp gitmiş bekâya bezm-gâh-ı zindegânîden

Değil ancak hüner-verler ahâlî mâtem etmişler
Cüdâ olduk deyü böyle fasîh-i bî-müdânîden
Cenâze masrafı olmak içün i'tâ olunmuşdur
Nice yüz bin fırank savb-ı kırâl-ı kadr-dânîden
Bu ikrâma bu lutfa şâir-i İslâm elyakken
Hakâretler görür anlar e'âlîden edânîden
Ne gamlar çekmiş eslâfı yazarsam hüzn eder insân
Vukûf-ı tâmı varken hepsinin ilm-i ma'ânîden
Sığındım bed-terinden Hakk'a şimdi ehl-i irfânın
Sözün etmezler ısgâ olsa da a'lem sagânîden
Değil kim arpalık, cüz'î maîşet vermedi eyvâh
Musannif Âsım etmişken niyâz ibn-i Sâmânî'den
……………………………………………………
…………………………………………………..
Ahâlî sâl-i Îsâ'dan dese târîhini şâyân
Bulunmaz zât idi hakkâ Beranje göçdü fânîden[753]

Bir Gazelinden
Görme ahkar kimseyi cânâ kader meçhûldür
Hakkın ednâ bendesi a'lâ olur âlem bu ya
Keşf-i mir'ât-ı serâ'ir eyleme ahbâba da
Belki bir sûret ile a'dâ olur âlem bu ya
Âb-ı rûyun dökme her nahl-i pelîdin pâyına
Meyve-i matlab ya olmaz ya olur âlem bu ya[754]

Kıt'a
Ağlasın iki gözüm aşr-ı Muharrem aşkına
Gönlümü mihrinle yandır mâh-ı mâtem aşkına
İltifât et Safvet'e Sıbteyn-i Ekrem aşkına
Dergeh-i ihsânına geldim dahîlek yâ Alî[755]

41. Ahmed Şevki Bey (ö. 1296/1878)
(Hattat)

Fuad Paşa kethüdâsından olup Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'nin müritlerindendir. Kaynaklarda kendisinden Hâfız Ahmed Şevki Efendi şeklinde de bahsedilen; ancak hakkında fazla bir bilgi verilmeyen ve hattatlık yönünün bulunduğu belirtilen Ahmed Şevki Bey, Aliyyülvasfî'den mezun olmuş ve binden fazla *Kur'ân* cüz'ü yazmıştır. Sultan Ahmet Câmii'nde ser-müezzin iken, mezar taşında da yazıldığı üzere 17 Zilkâde 1296 (2 Kasım 1879) tarihinde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn edilmiştir. İbnülemin'de, Ahmed Şevki Bey'in hattatlığı dışında, hakkında başka bir bilgiye yer verilmeyip, bu kısa bilginin de *Mir'ât-ı Hattâtîn* adlı eserden nakledildiği belirtilmektedir.[756]

42. Ahmed Efendi, Mutafzâde (ö. 1301/1883)

(Bestekâr)

Yusuf Kâmil Paşa'nın tâbiriyle "Fenn-i mûsiki-i şerîfde sânî-i Fârâbî", İbnülemin'in ifadesiyle ise "meçhul ünlülerin en önde gelenlerinden biri ve akranları arasında ender bulunanlardan biri, kâmil bir üstat" olduğu hâlde, birçok benzeri gibi hayatına dâir bilinenler yok denecek kadar az olan Mutafzâde Ahmed Efendi'nin nerede ve hangi tarihte doğduğu bilinmemektedir. Âilesine dâir tek bilgi ise kendisinin "Mutafzâde" veya "Mûytâbzâde"[757] diye anılmasından ibarettir.[758]

Eğitimini İstanbul medreselerinde tamamlamasının akabinde, aralarında Gelibolu'nun da bulunduğu çeşitli yerlerde kadı nâibliği yapan Ahmed Efendi, Sünbüliyye tarîkatına girmiş ve Koca Mustafapaşa Dergâhı'nda uzun yıllar zâkirlik görevinde bulunmuştur.[759] Daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etmiş ve bu dergâhta mûsikideki hocası olan Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'den hayli istifade ederek onun en gözde öğrencileri arasında yer almıştır. İsmail Dede'nin arzusu üzerine, 1262/1845-1846 yılında onunla birlikte hacca gitmiş; hocasının hac esnasında kollarında vefatının ardından, Yusuf Kâmil Paşa'nın tavassutu ile 1285/1868-1869 yılında Mısır kadılığıyla görevlendirilmiştir. Hayatının geri kalanında başka görevde bulunup bulunmadığına dâir pek bilgi bulunmayan Mutafzâde Ahmed Efendi, 12 Safer 1301 (12 Aralık 1883) tarihinde ve yetmiş üç yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş olup mezarı da bilinmemektedir.[760]

Aynı zamanda ilmiye mesleğinin ileri gelenleri arasında gösterilen ve hayli zengin bir zât olduğu belirtilen Ahmed Efendi, görevi gereği farklı birkaç şehirde bulunmuş olmakla birlikte, yine kaynakların bildirdiğine göre hayatının büyük bir kısmını Üsküdar'ın Bulgurlu semtinde yaptırdığı köşkünde geçirmiştir. Hidiv İsmail Paşa, onun kardeşi Veliahd Prens Mustafa Fâzıl Paşa ve Sadrâzam Yusuf Kâmil Paşa gibi devrin önemli isimlerinin saygısını kazanmış; hatta bir ara Sadrâzam Âlî Paşa'nın imamlığını da yapmıştır. Asıl şöhretini mûsikişinaslığı ile elde etmiş olan Ahmed Efendi'nin bestelediği eserlerden günümüze sadece iki ilâhîsi ile bir şarkısı ulaşmış olmakla birlikte, o mûsiki alanında hem nazarî bilgisinin, hem ezberindeki eserlerin çokluğu, hem bestekârlığı, hem de icrâcılığı ile temâyüz etmiş, özellikle zâkirliği esnasında okuduğu durak ve mersiyeleriyle hayli ünlenmiştir. Aynı zamanda çok güçlü bir hâfıza sahibi olduğu belirtilen Ahmed Efendi, hocası İsmail Dede Efendi'nin meşk ettiği bütün eserleri öğrenmiş ve o da öğrencilerine öğretmiştir. Suphi Ezgi'nin bildirdiğine göre Ahmed Efendi ayrıca, hocasının hac yolunda iken kendilerine meşk ettiği Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin unutulmak üzere olan ünlü Mi'râciyyesini o da arzu edenlere öğretmek istemiş; ancak kimse rağbet etmediğinden, dinî mûsikimizin pek çok şâheseri gibi bu eser de unutulmuştur.[761]

Kaynaklarda, "Dede Efendi'nin ezberindeki ve bestelediği tüm eserlere vâris olan en değerli şahsiyet", "Dede'den en çok yararlanmış olan kişi", "ezberinde

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin avlusu

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin içeriden bir görünümü.
(Fotoğraf: Cemil Akgül)

farklı şekillerde bestelenmiş binlerce eser bulunan değerli bir mûsikişinas" şeklinde tarif edilen, aynı zamanda örnek aldığı hocası İsmail Dede Efendi gibi yetiştiricilik vasfı da bulunan Ahmed Efendi, birçok öğrenci yetiştirmiştir. Bunlardan en tanınmış olanlar arasında, aynı zamanda Said Paşa İmamı diye ünlü olan Mevlidhân Hasan Rızâ Efendi (ö. 1890), Mersiyehân Hüseyin Tevfîk Efendi (ö. 1906), Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhlerinden Hüseyin Fahreddin Dede ve Şeyh Said Özok'un (ö. 1945) isimleri anılabilir.[762]

43. Osman Selâhaddin Dede (ö. 1304/1887)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 18. Şeyhi)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin önde gelen şeyhlerinden ve 19. yüzyıl siyâsî hayatına âdetâ damgasını vuran önemli şahsiyetlerden biri olup ayrıca "Ebu'l-kemâleyn" diye ünlenmiş olan Osman Selâhaddin Dede, *Defter-i Dervîşân*'daki kayıtdan hareketle 10 Rebîülâhir 1235 (26 Ocak 1820) tarihinde, Yenikapı Mevlevîhânesi bitişiğindeki evlerinde dünyaya gelmiştir.[763] Babası bu dergâhın şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede, annesi ise Şerife Fâtıma Hanım olan Osman Selâhaddin Dede, henüz beş aylık iken, 15 Şaban 1235 (28 Mayıs 1820) tarihinde babası tarafından başına arakıyye tekbirlenmiş,[764] babasının vefatının ardından ise dergâh postuna önce ağabeyi Receb Hüseyin Hüsnü Dede, daha sonra da amcası Abdurrahim Künhî Dede geçmiştir.[765]

Önceleri ağabeyi Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin himâyesinde olan Osman Selâhaddin Dede'nin hayatında, amcası Abdurrahim Künhî Dede'nin postnişîn olmasıyla birlikte yeni bir dönem başlamıştır. Abdurrahim Dede, Osman Selâhaddin Dede'yi dergâhın çilekeşlerinden Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülkâdir/Kadri Dede, Mehmed Sâdık Dede ve aralarında vâlidesinin de bulunduğu dergâha mensup bazı kadınlar ile birlikte Beşiktaş'ta Kılıç Ali Mahallesi'nde kiralanan bir eve naklettirmiştir. Osman Selâhaddin Dede, iki yıl kadar burada Abdülkâdir/Kadri Dede'nin terbiyesi altında bulunmuş, aynı zamanda dergâhın hünkâr mahfili sokağında bulunan Mahmud Ağa Sıbyan Mektebi'ne devam etmiş ve okul hayatındaki ilk bilgilerini burada Hoca Mahmud Efendi'den almıştır.[766]

Abdurrahim Künhî Dede'nin vefatı üzerine şeyhlik makamı, Konya'da bulunan Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından, 25 Rebîülâhir 1247 (3 Ekim 1831) tarihinde ve henüz on bir yaşında olan Osman Selâhaddin Dede'ye tevcih edilmiş[767] ve Osman Selâhaddin Dede, âilesiyle birlikte Beşiktaş'taki evden Yenikapı Mevlevîhânesi'ne nakledilmiştir.[768]

Osman Selâhaddin Dede'nin yaşının küçüklüğü sebebiyle dergâhın vekâleten yönetimi, Mehmed Sâdık Dede'ye verilmiş ve Mehmed Sâdık Dede, sertabbâhlık hizmetinin yanı sıra, aynı zamanda Osman Selâhaddin Dede'nin vekilliği ve mürebbîliği görevini de üstlenmiştir.[769]

Mehmed Kemâleddin Dede'nin kaydettiğine göre Mehmed Said Hemdem Çelebi, pâdişâhın dâveti üzerine 1274/1857 yılında İstanbul'a gelmiş ve Os-

man Selâhaddin Dede onun hizmetinde bulunmuştur. Hatta Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin Konya'ya dönüşünden bir yıl sonra, yani 1275/1858'de Osman Selâhaddin Dede, Konya Dergâhı'na kendisini ziyarete gitmiş ve bir süreliğine de olsa sohbetlerinde bulunmuştur. Osman Dede, son derece istifadeli geçen, maddî ve manevî birçok hediyenin yanı sıra kendisine hilâfet de verilen bu ziyaretin ardından İstanbul'a dönmüş; kısa bir süre sonra da Mehmed Said Hemdem Çelebi'nin vefat haberi gelmiştir.[770]

İstanbul'a döndükten sonra ilim tahsili konusunda büyük bir çaba içine giren ve bu meyanda bir yandan Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülkâdir/Kadri Dede ile Mehmed Sâdık Dede'nin terbiyeleri altında yetişerek bir nevi şeyhlik eğitimi alan Osman Selâhaddin Dede, bir yandan da devrinin ileri gelen diğer hocalarından dersler almıştır. Bunlar arasında Kürt/Kürdî Hâfız Abdurrahman Efendi (ulûm-ı âliyye), Hoca Mahmud Efendi (mantık), Kaldırımîzâde Şehrî Ahmed Efendi (ilm-i hakâyık), Tunuslu Mustafa Efendi, ünlü mesnevîhân Hoca Hüsâmeddin Efendi (hadis, tefsir, *Mesnevî*) ve Evliyâ Hoca diye de bilinen dönemin ünlü müderrislerinden Abdurrahim Efendi (tefsir, hadis, fıkıh vs.) bulunmaktadır. Osman Selâhaddin Dede, 1275/1858 yılında Evliyâ Hoca'dan tekmîl-i nush ederek Kıbrıslı Hoca gibi Fatih ve Beyazıt Câmii ulemâsından birçoklarının hazır bulundukları bir zamanda dergâhın semâhânesinde anılan hocalardan icâzet almak sûretiyle ulemâ grubuna dâhil olmuştur.[771]

Osman Selâhaddin Dede, 1275/1858 yılından sonra, aralarında bazı yüksek mevkide bulunan isimlerin de bulunduğu birçok kişiye, İbn-i Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ini baştan sona okutarak zamanın âlim, şeyh ve devlet adamlarından birçoğunun semâhânede hazır bulundukları bir sırada ve bu kez kendisi merâsimle icâzet vermiştir. Daha sonra dergâhta ikinci defa, dönemin bazı ulemâ ve meşâyihine Celâleddin Devvânî'nin *Zevrâ*'sını ve yine İbn-i Arabî'nin *Fusûsu'l-Hikem*'ini okutmuştur.[772]

Aynı zamanda Nakşî şeyhi olan Hoca Hasan Hüsâmeddin Efendi'den önce Koca Mustafapaşa Mevlevîhânesi'nde hadis ve tefsir okumaya başlayan Osman Selâhaddin Dede, daha sonra Hüsâmeddin Efendi'nin Eyüp Hâtuniye Dergâhı'nda verdiği *Mesnevî* derslerine katılmıştır. Bir dergâh şeyhi olarak, üstelik yaz kış demeden Yenikapı'dan Eyüp'e gitmek sûretiyle aksatmadan iştirâk ettiği bu derslerde Hüsâmeddin Efendi tarafından her zaman hürmet ve saygıyla karşılanan Osman Selâhaddin Dede, bilâhare aynı tekkede düzenlenen bir törenle mesnevîhânlık icâzeti almıştır.[773]

Osman Selâhaddin Dede, Hüsâmeddin Efendi'nin 1 Şevval 1280 (9 Mart 1864) tarihinde vefatından sonra, 1282 Muharreminde (Mayıs-Haziran 1865) ve bir Perşembe günü, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde *Mesnevî* dersleri vermeye başlamış ve bu derslerini uzun yıllar devam ettirmiştir. Hatta bu vasfından ötürü Mesnevîhân Osman Selâhaddin Dede olarak anılmıştır.[774]

Osman Selâhaddin Dede, Attar Hacı Tâhir Efendi ile Hatice Şöhret Hanım'ın kızları Münire Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten, Mehmed Celâleddin

Dede, Mehmed Kemâleddin Dede ve Fâtıma Âliye Hanım adlı üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Oğullarından Mehmed Celâleddin Dede, Osman Selâhaddin Dede'nin vefatının ardından dergâhın şeyhliğine asâleten atanmış; Mehmed Kemâleddin Dede de ağabeyi tarafından dergâhın ser-tabbâhlığına getirilmiştir. Kızı Fâtıma Âliye Hanım ise Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi'nin Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ile evlenmiştir.[775]

Özellikle II. Mahmud devrinden itibaren hem şöhreti, hem de bağlıları artmaya başlayan Osman Selâhaddin Dede'nin, Ekrem Işın'ın değerlendirmesine göre ilmi ve şeyhliğindeki kemâli yanında, üzerinde durulması gereken bir diğer önemli özelliği, Tanzimat dönemi siyâsî kadrolarıyla kurduğu yakın ilişki sonunda Yenikapı Mevlevîhânesi'ni, özgürlük fikirlerinin tartışılabildiği başlıca merkezlerden biri hâline getirmiş olmasıdır. Yine Yenikapı Mevlevîhânesi, Osman Selâhaddin Dede'nin daha gençlik döneminde devrin ileri gelen devlet adamları, âlim ve âriflerinin toplantı yeri hâline gelmiştir. Bu toplantılara katılanlar arasında, Sadrâzam Keçecizâde Fuad ve Âlî Paşalarla, Mısırlı Kâmil Paşa, Prens Mustafa Paşa, Âdile Sultan'ın eşi Mehmed Ali Paşa, Sadrâzam Midhat Paşa, Şeyhülislâm Sâdeddin ve Refik Efendiler gibi birçok devlet ricâli de bulunmaktadır.[776]

Sezai Küçük'ün belirttiğine göre ise Osman Selâhaddin Dede'yi devrin siyâsî olayları içine çeken hiç kuşkusuz, onun her konudaki irfan ve ferâsetinden yararlanmayı düşünen Sadrâzam Midhat Paşa'dır. Midhat Paşa'nın Mevlevî olduğuna dâir her ne kadar elde net bir bilgi yoksa da Mehmed Ziyâ, paşanın zaman zaman konağında başında Mevlevî sikkesi ile oturduğunun kızı Memduha Hanım'dan duyulduğunu nakletmektedir. Midhat Paşa'nın Yenikapı Mevlevîhânesi yakınındaki Arapzâde Çiftliği'ni satın alması ve bu komşuluk sayesinde dergâha daha sık gelip gitmesi de Osman Selâhaddin Dede'ye olan hürmeti ve Mevlevîliğe muhabbetinden kaynaklanmış olmalıdır.[777]

19. yüzyılda tahta geçen üç pâdişâhın dönemlerini idrâk eden Osman Selâhaddin Dede, bu pâdişâhlardan her birinin teveccüh ve iltifatını kazanmıştır. Kaynaklarda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin müdâvimlerinden olduğu belirtilen II. Mahmud'un, karlı ve soğuk kış günlerinde dahi dergâhı ve Osman Selâhaddin Dede'yi ziyaret ettiği, ayrıca oğlu Sultan Abdülmecid'in de tahta geçtikten sonra tıpkı babası gibi Yenikapı Mevlevîhânesi'ni ve Osman Selâhaddin Dede'yi sık sık ziyaret ettiği bilinmektedir.[778]

Mehmed Ziyâ'nın naklettiğine göre Sultan Abdülmecid, maiyetinde bulunan Şehzâde Abdülhamid ve Reşad Efendilerle birlikte dergâha geldiği gibi, daha sonra ayrıca Abdülhamid ile Reşad Efendi birlikte de dergâha iki defa gelmişlerdir.[779]

Mehmet Ziyâ ayrıca Sultan Reşad ile ilgili olarak, "Veliahdlığı döneminden itibâren Osman Selâhaddin Dede'ye bağlı ve ona hürmetini her vesilede ibrâz ederdi. Ne zaman onun sözü edilse dâimâ muhabbetle ve takdirle anardı." dedikten sonra, pâdişâhın 13 Cemâziyelâhir 1329 (11 Haziran 1911) tarihinde Rumeli'ye yaptığı bir seyahat esnasında Selânik Mevlevîhânesi'nde huzu-

runda yapılan Mevlevî mukâbelesi sonunda, mukâbeleden aldığı mânevî hazzı ifade için, "Şeyh Osman Efendi'nin mukâbelesi gibi rûhâniyetli ve neş'eli oldu", dediğini işittiğini nakletmektedir.[780]

Osman Selâhaddin Dede'nin, Sultan II. Abdülhamid ile dergâha geliş-gidişleri esnasında gerçekleşen diyalogları, Abdülhamid'in tahta geçmeye hazırlandığı sıralarda da devam etmiş, hatta tahta geçmesi için bulunulan destek talebine olumlu cevap verilmiş, bu ilişki Abdülhamid tahta geçtikten sonra da bir müddet devam etmiştir. Diğer yandan devrin bir başka etkili siyâsî ismi Midhat Paşa ile Abdülhamid'in diyalogunu da Osman Selâhaddin Dede temin etmiş ve bu görüşmeler sonucunda Midhat Paşa da bazı şartlar ileri sürmek sûretiyle Abdülhamid'e destek sözü vermiştir.[781]

Osman Selâhaddin Dede, Sultan V. Murad'ın tahttan indirilip yerine Abdülhamid'in getirildiği gün, Koca Mustafapaşa Dergâhı Şeyhi Râzî Efendi, Merkez Efendi Şeyhi Nûreddin Efendi ve diğer meşâyihle beraber Topkapı Sarayı'nda yapılan beyat merâsimine çağrılmıştır. Osman Selâhaddin Dede, Abdülhamid'in tahta geçmesi için yazılan fetvânın saraya gelmesinin gecikmesi üzerine telaşa düşen Şeyhülislâm Hayrullah Efendi'ye, "İçtimâ-ı ümmet fetvâ değil midir?" diyerek, orada bulunan zevâtın Abdülhamid'e biat etmesini sağlamış, Osman Dede'nin bu sözlerinden ve ferâsetinden etkilenen Abdülhamid, eğilip elini öperek ona olan saygısını göstermiştir.[782] Sultan II. Abdülhamid tahta geçtikten sonra da Osman Selâhaddin Dede'ye yakın ilgi ve alâka göstermiş, saltanatı süresince zaman zaman huzura çağırtmış, bazı konularda görüşlerine başvurmuş, sarayda *Mesnevî* okutmasını istemiş ve kendisine ayda 1000 kuruş maaş bağlatmıştır.[783]

Bu iki önemli şahsiyet arasında oluşan yakınlık çok sürmemiş, Sultan II. Abdülhamid'in Kanûn-ı Esâsî taraftarlarına cephe alması, ayrıca Midhat Paşa'nın Sultan Abdülaziz'in hal'inde etkisi bulunduğu suçlamasıyla saray nezdinde gözden düşmesi, kendisiyle samimiyeti bilindiği için Osman Selâhaddin Dede ile II. Abdülhamid arasındaki ilişkileri de olumsuz yönde etkilemiştir. Mehmed Ziyâ'nın ifadesiyle, kendisine daha önce gösterilen hürmet ve muhabbetin şiddet ve nefrete dönüşmesi üzerine sarayda verdiği *Mesnevî* derslerine, pâdişâhın rahatsızlığı bahâne edilerek son verilmiş, Osman Dede'ye karşı husûmet sahibi olanların da durumdan istifade etmesiyle, daha önce Abdülhamid tarafından kendisine verilmekte olan 1000 kuruş maaş da kesilmiş ve tüm bunlar Osman Selâhaddin Dede'yi bir hayli üzmüştür. Bu olaydan sonra Osman Selâhaddin Dede dergâhta uzlete çekilmiş, harem dairesinden adımını dışarı atmamış ve vefatına dek dört yıl boyunca zamanını mütâlaa etmek ve eser yazmanın dışında hastalığıyla uğraşarak geçirmiştir.[784]

Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı Şeyhi Mehmed Elif Efendi'nin, "nahîfü'l-beden" olup sürekli hastalıklara müptelâ olduğunu; bununla birlikte kendisinde âdetâ Hz. Eyüp sabrı olup hiçbir zaman hâlinden şikâyet etmeyip dâimâ şükrettiğini belirttiği Osman Selâhaddin Dede'nin hastalığı, karaciğer iltihâbıyla başlamış daha sonra sık tekrarlanan zâtürre nöbetlerine çevirmiştir. Vefâtından

beş-on gün evvel, aynı zamanda dâmâdı olan Hüseyin Fahreddin Dede'nin yanına hava değişimi için gitmiş; ancak orada şiddetini daha da artıran ve "hummâ-yı habîse" diye de adlandırılan hastalığı sebebiyle, oğlu Mehmed Kemâleddin Dede'nin bildirdiğine göre, altmış sekiz yaşında olduğu hâlde, 18 Cemâziyelevvel 1304 (11 Şubat 1887) tarihinde, Cuma gecesi saat yedi sıralarında Bahâriye Mevlevîhânesi'nde vefât etmiştir.[785]

Geldi bir gülbâng ile târîh-i ârif gûşuma
Hû deyip Osman Efendi vardı Mevlâsına"[786]

mısraları ile aynı zamanda şeyh efendinin müntesiplerinden Beylikçi Muâvini İsmet Bey tarafından söylenmiş olan "Etdi Hakk'a cân fedâ Osman Selâhaddin Dede" mısraı vefatına tarih düşürülmüş; ayrıca Mehmed Elif Efendi tarafından da Farsça bir tarih kıt'ası söylenmiştir.[787]

Osman Selâhaddin Dede'nin ölüm haberi âdetâ yıldırım hızıyla tüm şehre yayılmış ve sevenlerini acıya gark etmiştir. Gasl ve tekfîn işleri, kendi halîfelerinden ve aynı zamanda Eskişehir Mevlevîhânesi şeyhi olan Hasan Efendi, muhaddis Mustafa Şemsî Efendi, Bedeviyye tarîkatı şeyhlerinden Şeyh Âşir Efendi, Halvetiyye halîfelerinden Hâfız Şükrü Efendi ve oğlu Mehmed Kemâleddin Dede tarafından yapılmış; cenazesi ertesi gün, yani Cuma günü, tabutuna sağlığında giydiği derviş hırkası sarılı olduğu hâlde, Bahâriye Mevlevîhânesi'nden kaldırılmıştır. Önde Mevlevî şeyh ve dervişleri, diğer tarîkat mensupları tekbir getirmekte ve İsm-i Celâl okumakta, onların arkasında ise vezirler ve diğer devlet erkânı cenazeyi takip etmekte iken büyük bir kafile hâlinde Eyüp Câmii'ne ulaşılmıştır. Benzeri daha önce görülmediği nakledilen hayli kalabalık bir cemâatle kılınan ikindi namazının ve Mustafa Şemsî Efendi tarafından kıldırılan cenaze namazının ardından, dedenin nâşı yine büyük bir kalabalık eşliğinde, elli yedi yıl postnişînlik hizmetinde bulunduğu Yenikapı Mevlevîhânesi'ne götürülmüş ve dergâh hazîresinde, hayatta iken hazırlatmış olduğu kabrine, babasının yanına defn edilmiştir.[788] Yerine ise büyük oğlu Mehmed Celâleddin Dede postnişîn olarak tâyin edilmiştir.[789]

19. yüzyılda Tanzimat öncesinde başlayan "Tarikatları ve tekkeleri zabt u rabt altına alma" düşüncesinin zirve noktasını Meclis-i Meşâyih'in kuruluşunun oluşturduğu ileri sürülmektedir.[790] Osman Selâhaddin Dede, 1283/1866'da çalışmaya başlayan bu meclisin ilk reisliğine getirilmiş ve 1285/1868-1296/1878 yılları arasındaki dönemde görev yapmıştır. Osman Dede'nin bu makâma lâyık görülmesinde onun selâhiyetinin yanında, Sultan Abdülaziz'in Mevlevî muhibbi ve aynı zamanda neyzen olmasının da etkisi olmuş olmalıdır.[791]

Osman Selâhaddin Dede, Meclis-i Meşâyih reisliğinin yanı sıra üye olarak bazı komisyonlarda da bulunmuştur. 1293/1876 Osmanlı-Rus savaşı sırasında kurulan İâne Komisyonu bunlardan biridir ve dedenin bu komisyonda görevlendirildiğine dâir yazı kendisine Mareşal Avni Paşa tarafından tebliğ edilmiştir. Hatta Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre o sırada Hindistanlı Müslümanlar'ın sadârete başvurarak Osman Selâhaddin Dede başkanlığında oluşturulacak

bir komisyona yardım yapabileceklerini bildirmeleri üzerine dede, "Benim nâmıma mürâcaat idâreten uygun olmaz. Hükûmet varken doğrudan doğruya bu şekilde bir mürâcaatın yapılması hükûmetin haysiyetini ihlal eder, dolayısıyla hükûmet adına mürâcaat gerekir. Zâten ben de o komisyonda âzâ olduğuma göre yardımlar o komisyon nâmına gönderilsin." demek sûretiyle hakîmâne bir cevap vermiş, aynı zamanda basîret ve ferâsetini göstermiştir.[792]

1301/1882 yılında yapılan genel nüfus sayımı ve tertip edilen istatistiğe göre; o tarihte İstanbul'da bulunan iki yüz altmış tekkede 1901'i erkek 1184'ü kadın, toplam 3085 kişi bulunmaktadır.[793] İstanbul'da o tarihte mevcut beş Mevlevî tekkesinden biri olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ise ki Osman Selâhaddin Dede'nin meşîhatinin son yıllarına rastlamaktadır, bu dönemde 24'ü erkek 17'si kadın toplam 41 kişilik bir topluluğun ikamet ettiği belirlenmiştir.[794]

Osman Nuri Ergin'in yer verdiği ve Abdülbâki Gölpınarlı'nın ise dergâhın son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'den ve daha birçoklarından işittiğini belirterek benzerini naklettiği bir olay, Osman Selâhaddin Dede'nin bilgisi, irfânı, vakarı; hatta siyâsî hayatıyla olgun bir Mevlevî olmasının yanı sıra, ahlâkî salâbeti, nezâketi ve Mevlevî erkânına riâyetiyle de tanınmış bir şahsiyet olduğunu göstermektedir. Sözkonusu olay şu şekilde gerçekleşmiştir:

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin yakınındaki bir köşkte düğün vesilesiyle yapılan eğlencede bir kıptî mûsiki grubu çalıp söylemektedir. Eğlence sırasında çalgıcıların nekkâresi yani çifte nârası (kudümü) patlamış ve eğlencenin tadı da kaçmıştır. Çingenelerden birinin aklına aynı âletten mevlevîhânede de bulunduğu gelmiş ve dergâha giderek kudümzenbaşıdan bu âletin kendisine ödünç olarak verilmesi ricâsında bulunmuş. Ancak kıptînin nekkâre ile kudüm arasındaki farkı ve inceliği bilmemesi, isteme esnasında kudüm-i şerîf yerine çifte nâra demesine neden olmuş, bunun üzerine kudümzenbaşı fenâ hâlde sinirlenmek sûretiyle "Ona çifte nâra demezler kudüm-i şerîf derler" diyerek kıptîyi bir güzel azarlayıp kapıdan kovmuş; hatta bir de gidip durum hakkında Osman Selâhaddin Dede'ye dert yanmış. Dervişin kıptîye takındığı tavrı beğenmeyen Osman Selâhaddin Dede ise,

-Neşelerini kaçırmayaydın, vereydin! demiş.

Derviş:

-Ama Efendim, kudüm-i şerîfe bu çingene, çifte nâra diyor, deyince;

Şeyh Efendi:

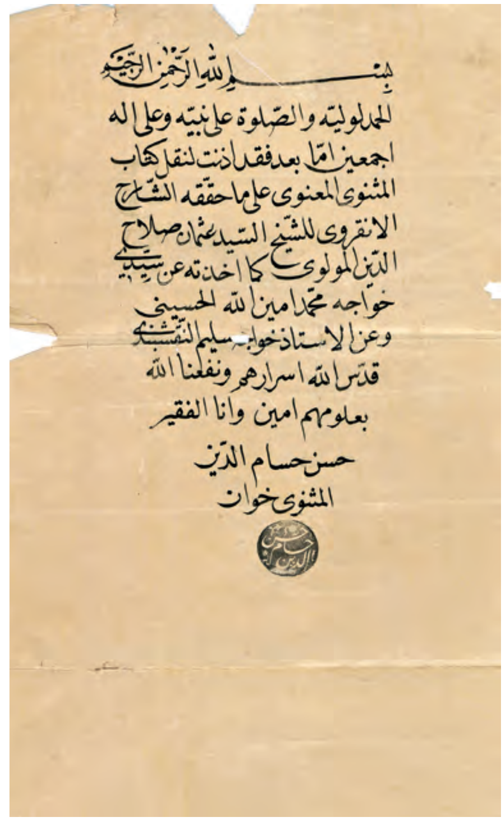
-Zararı yok, o çingene eline düşerse çifte nâra, senin eline geçerse kudüm-i şerîf olur" şeklindeki hayli mânidâr bir cevap vermiştir.[795]

Osman Selâhaddin Dede'nin meşîhatı zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi arka arkaya üç büyük tamirat geçirmiştir. 1253/1837'de II. Mahmud tarafından gerçekleştirilen birinci tamiratta dergâh âdetâ bütünüyle yenilenmiştir. Sultan Abdülmecid döneminde gerçekleştirilen ikinci tamiratta dergâhın çevre duvarları tamir edilmiş,[796] 1261/1845-1267/1851 yılları arasında gerçekleştirilen

tamiratla ise dergâh dâhilinde bulunan tüm çeşmeler ile bazı mahallerin onarımı gerçekleştirilmiştir.[797]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, Osman Selâhaddin Dede dönemindeki son tâmiratı ise Mısır Vâlisi İsmail Paşa eliyle ve 1280/1863-1281/1864 yılları arasında 83.432 kuruş harcanmak sûretiyle gerçekleştirilmiştir. Bu tamiratla derviş hücreleri, harem ve selamlık daireleri yeniden inşâ edilmiş, dergâhın semâhânesi de esaslı bir şekilde elden geçirilmiştir.[798]

Mehmed Kemâleddin Dede, babası Osman Selâhaddin Dede'yi "zühd, takvâ, hilm ve vakar sahibi bir kâmil bir zât; sevdiklerine karşı son derece affedici, sohbeti seven, rint-meşrep, güzel ahlâk sahibi, ilmiyle âmil bir merd-i dil-firîb" olarak tavsif etmektedir. Onun aynı zamanda sünnet-i seniyyeye bağlılığından dolayı zamanının çoğunu, hadisleri incelemeye ve büyük sûfilerin eserlerini okumaya ayırdığını, çokça okuduğu eserler arasında ise *Mesnevî-i şerîf*, *Fütûhât-ı Mekkiyye* ve *Dîvân-ı İbn-i Fârız* türü kitapların bulunduğunu bildirmektedir.[799]

بسم الله الرحمن الرحيم
الحمد لوليه والصلوة على نبيه وعلى آله
اجمعين اما بعد فقد اذنت لنقل كتاب
المثنوي المعنوي على ما حققه الشارح
الانقروي للشيخ السيد عثمان صلاح
الدين المولوي كما اخذته عن سيدي
خواجه محمد امين الله الحسيني
وعن الاستاذ خواجه سليم النقشبندي
قدس الله اسرارهم ونفعنا الله
بعلومهم امين وانا الفقير
حسن حسام الدين
المثنوي خوان

Osman Selâhaddin Dede'nin aldığı bir icâzetnâme örneği
(Baki Baykara Arşivi)

Eserleri

Yine Mehmed Kemâleddin Dede'nin bildirdiğine göre Arapça ve Farsça dillerine olan vukûfiyetinin ve Farsça hocalığının yanında şiir ve inşâ alanında da mâhir, esâsen yaratılıştan şair olan Osman Selâhaddin Dede'nin, bazı tasavvufî manzûmeleri ile aralarında *Mir'âtü'l-Haremeyn* adlı esere yazdığı da dâhil olmak üzere bazı sanatlı; fakat sağlam bir üslûbun kullanıldığı takrîzleri, ilmî ve ahlâkî mâhiyette birçok eseri bulunmaktadır.

1. *Risâle-i Vahdet-i Vücûd*. Tasavvuf erbâbına saldırılarıyla bilinen Hoca İshak Efendi'ye cevâben ve Türkçe kaleme alınmış bir risâledir.
2. *el-Lisânü'l-Muhammediyye fîmâ Dalle Bihi'l-Îseviyye*. Bu eser, Hristiyanlığın nasıl bâtıl bir din hâline geldiğini anlatan Arapça bir risâledir.
3. *Ahlâk-ı Mülûk*. Osman Selâhaddin Dede'nin Sultan Reşad adına yazdığı bu eseri, pâdişâhlara gerekli olan ahlâkî ve siyâsî vasıflar ile yüksek hasletlerden bahsetmektedir.
4. *Mesnevî Hâşiyesi*. *Mesnevî* dersleri sırasında yaptığı şerhleri içeren bir eser olup[800] Osman Selâhaddin Dede'nin dergâhta yirmi yıl boyunca okuttuğu *Mesnevî*'ye yaptığı şerhleri bir mecmuaya kaydetmesiyle oluşmuştur. Bu önemli eser, oğlu Mehmed Celâleddin Dede'nin yirmi yıl devam eden şeyhliği sırasında yaptığı *Mesnevî* derslerinde sürekli yararlandığı bir kaynak olmuştur.

Mâlesef bu eserlerin tamamı, dergâh kütüphanesinin altında bulunan ahırlarda 1323/1906 yılında çıkan yangın sonucunda kül olmuştur. Bununla birlikte Mehmed Ziyâ, Osman Selâhaddin Dede'nin *Ahlâk-ı Mülûk* adlı eserinin bir nüshasının pâdişâhta bulunduğunu kaydetmektedir.[801]

Osman Selâhaddin Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Gerek Meydanda, Gerekse Mahbahda Çille-güzîn Olmağa Gelen Müridân ve Nev-niyâzan:
İslimyevî Derviş Ali,
Derviş İsmail
Karadenizli Derviş Mustafa,
Bursalı Derviş Edhem[802]
Hâfız Dede[803]

Osman Selâhaddin Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Meşk Edip Semâ-ı Şerîfe Giren Cânlar:
Derviş Sâlih,
Seyyid Derviş Halim,
Çangaralı Derviş Mehmed,
Derviş Mehmed Şâh,
Karadenizli Derviş Mustafa[804]

Osman Selâhaddin Dede'nin Şeyhliği Döneminde Arakıyye Giyen Muhibbân:
Seyyid Yusuf Ganem,
Hüseyin,
Seyyid Mehmed,
Râif Efendi,
Mehmed Tevfîk,
Seyyid Ahmed Aziz,
Süleyman,
Seyyid Mehmed,
Şerife Fâtıma,
Âyişe Hâtun,
Ahmed Rıfat,
Seyyid Mehmed Sâdık,
Hatice Tevfîka,
Âyişe,
Ferîde Cânfedâ,
Konevî Derviş Mehmed,
Topcu Mustafa Ağa,
Aziz Mahmud,
Odacı Mustafa Ağa,
Müezzin Osman Efendi,
Cemil Bey,
Mehmed Râsih Efendi,
Ömer Efendi,
Mehmed Sâdeddin Efendi,
Seyyid Mehmed Kemâl,
Dürrî Bey,
Mehmed Bey,
Mehmed Nazif Bey,
Zeliha Hâtun,
Hasîb Efendi,
Fâtıma,
Mehmed Celâleddin,
Selâhaddin Efendi [805]

Osman Selâhaddin Dede'nin Şeyhliği Döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Gelen Hücrenişîn Cânlar:
Konevî Derviş Mehmed,
Âmidli Derviş Mehmed[806]

Her yönüyle devrinin en şöhretli ve etkili şeyhlerinden biri olan Osman Selâhaddin Dede'ye toplumun her kesiminden intisap edenler olmuştur. Onun bağlıları ve dervişlerine âit Mehmed Ziyâ'nın verdiği listede[807] ise şu isimler bulunmaktadır:

"Sultan Mehmed Reşad, Sadrâzam Keçecizâde Fuad Paşa[808]'nın eşi Emine Behiyye Hanım, oğulları Nâzım[809] ve Kâzım Beyler, torunları Hikmet ve Reşad Bey-[810]ler, oğlu Nâzım Bey'in eşi Nimet Hanım, Sadrâzam Âlî Paşa,[811] Şeyhülislâm Sâhib Molla Bey,[812] Konya Dergâhı'nda şeyh iken vefât eden Abdülvâhid Çelebi, önde gelen İslâm âlimlerinden olan Hoca İshak Efendi, Zîver Paşa, Âlî Paşazâde

Selâhaddin Bey ve eşi Saâdet Hanım, Eskişehir Mevlevîhânesi Postnişîni Hasan Hüsnü Dede[813], Meclis-i Vâlâ Başkitâbeti'nde görevli Kenan Bey, Dîvân-ı Muhâsebât Reisi Zühdü Bey'in babası Ali Şefik Bey, Zühdü Bey'in annesinin babası Ârif Paşa, Osman Selâhaddin Dede'nin oğulları Mehmed Celâleddin Dede ile Hacı Kemâl Efendi, Kudümzenbaşı Ahmed ve Neyzenbaşı Cemâl, Konya'da Şems Dedesi merhûm Ahmed ve Âteşbâz Veli Türbedârı Yakub Dede, Yenikapı Dergâhı Semâzenbaşısı Mustafa Dede, İstanbul Meclis-i Meşâyih Reisi ve Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı Şeyhi Elif Efendi, Yenikapı Dergâhı eski hizmetlilerinden Hüsâm Dede, Beylikçî-i Dîvân-ı Hümâyûn Müdür Muâvini ve Mevlevî şairlerden İsmet Bey, esbak Evkaf-ı Hümâyûn Nâzırı ve Sadâret Müsteşarı Mehmed Ali Paşa, Defter-i Hakânî eski nâzırı Rızâ Paşa ve babası Mümtaz Efendi, mûsiki üstadı Hoca Zekâî Efendi, Hüdâvendigâr Şer'iyye Mahkemesi'nden Âsım Molla Bey, Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede, Mâliye Nezâreti halîfelerinden Şevki Efendi, Evkaf Nezâreti kapı çuhadârlarından Konyalı Hacı Ömer Efendi, Manastır eski vâlisi Hıfzı Paşa, Jandarma Dairesi eski reisi Hakkı Paşa, Midhat Paşa'nın kızı Memduha Hanım, eski dâhiliye nâzırlarından Said Efendi, Dâhiliye Nâzırı Mektûpçusu Giridli Sâdık Efendi, İşkodralı Rızâ Bey, Edirne Mevlevîhânesi Postnişîni Aydınlı Eşref Efendi, Tavşanlı Dergâhı Şeyhi Hasan Dede, Marmaris Mevlevîhânesi Şeyhi Hüsâmeddin Dede, Çorum Mevlevîhânesi Şeyhi İzzet Dede, aynı dergâhın eski mensuplarından Âkif Dede, Semâzenbaşı Berber Mustafa Dede ve Hakkâk Nazif Efendi, Fuad Paşa Kethüdâsı Şevki Bey, Bağdat Kapı Kethüdâsı Hâfız Ömer Efendi, ünlü mûsikişinaslardan Mutafzâde Ahmed Efendi, Mâliye Başkâtibi Rızâ ve oğlu Cemil Bey, Âmedî Dîvân-ı Hümâyûn eski muâvini Tahsin Paşazâde Cemil Bey, Halep eski merkez mutasarrıfı Anadoluhisarlı İzzet Bey, Müneccimbaşı Osman Sâib Efendi'nin kızı ünlü kadın şairlerimizden Hatice Nakiyye Hanım, Alyanak Mustafa Paşa'nın oğlu Ferik Mehmed Paşa, Şevket Bey'in hanımı Pürkemâl Hanım, Ârif Paşa'nın bütün akrabaları, Pertev Paşa'nın torunu Tevkî-i Dîvân-ı Hümâyûn'dan emekli Mahmud Bey ve annesi, Yenikapı Semâzenbaşısı Hâlid Dede ve Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi şeyh vekili Kazancı Hasan Dede, İzmir Mevlevî Şeyhi Hâfız Dede ve Aydın Şeyhi Nûri Dedeler…" ile isimlerinin incelenemediği belirtilen daha birçok kişi.[814]

Osman Selâhaddin Dede'nin döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde vazife dağılımı ile ilgili olarak ise Mehmed Ziyâ şu bilgileri aktarmaktadır:

"Dergâhın idaresi, 1280/1863 tarihine kadar eniştesi Ser-tabbâh Hacı Mehmed Ârif Dede'ye verilmiş, bir müddet sonra ihtiyarlığı sebebiyle bu göreve Sâlih Dede getirilmiştir. Sâlih Dede'nin vefatı üzerine dergâhın ser-tabbâhlık vekâletine oğlu Mehmed Celâleddin Dede ve diğer işleri yürütmek üzere de daha sonra Aydın Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilen ve dergâhın meydancısı olan Şeyh Nûri Dede tâyin edilmiştir. Nûri Dede'den sonra bu göreve, Hüsâmeddin Dede getirilmiş, bu vazifede dört beş yıl devam ettikten sonra Kara Ali Dede bu işleri yürütmekle görevlendirilmiştir. Daha sonra dergâhın genel ve özel işleriyle küçük oğlu Mehmed Kemâleddin Dede'nin görevlendirilmesiyle beraber Osman Selâhaddin Dede, her şeyden elini çekmiştir."[815]

44. Nebil Mehmed Bey (ö. 1307/1890)

(Hattat, Şair)

1258/1842-1843 yılında İstanbul'da doğan Nebil Mehmed Bey'in büyükbabası, "Palabıyık Kardeşi" diye anılan Abdurrahim Efendi, babası Müneccimbaşı Osman Sâib Efendi (ö. 1280/1864), annesi ise Abdullah Nâilî Paşa'nın torunlarından şair Mehmed Nebil Bey'in kızı Şerife Sâmiye Hanım'dır. Teyzesi ve aynı zamanda 19. yüzyıl ünlü kadın şairlerimizden biri olan Şeref Hanım, Nebil Bey'in doğumu üzerine aşağıdaki tarihi söylemiştir:

Vücûda geldiği dem söyledim mu'cemle tâm târîh
Bugün doğdu Nebîl Bey meh gibi dünyâya hamd olsun[816]

Yiğenleri arasında kendisine karşı ayrı bir sevgi beslediği anlaşılan Şeref Hanım, dîvânının tarihler bölümünde Nebil Bey'in hayatının belli safhalarını takip etmeye yetecek kadar örnek vermiştir. Şeref Hanım'ın düşürdüğü bu tarihlerden hareketle Nebil Bey'in 1263/1846-1847'de sünnet olduğunu, 1266/1849-1850'de *Kur'ân* okumaya, bir yandan da semâ tâlimine başladığını, iki yıl sonra 1268/1851-1852'de *Kur'ân*'ı hatm ettiğini ve aynı yıl rüûs aldığını, 1271/185-1855'de, on üç yaşında iken *Kur'ân*'ı ezberleyip hâfız olduğunu, 1274/1857-1858'de sakal bıraktığını ve aynı yıl ney tâlimine başladığını öğrenmekteyiz.[817]

İbnülemin'in kaydettiğine göre sıbyan mektebini bitirmesinin ardından, 1268/1852-1853'te benzerlerinde de görüldüğü üzere, kendisine İstanbul ruûsu verilerek on yaşında müderrisînden sayılan Nebil Bey, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'den sikke giymek sûretiyle Mevlevîliğe girmiş; akabinde dergâhta ney dersleri almıştır.[818]

Bazı kaynaklarda Hâfız Mehmed Nebil Bey olarak da anılan Nebil Bey, Vâlide Rüşdiyesi'nden mezun olmuş ve ayrıca ta'lîk hattı meşk etmek vb. özel dersler almak sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Aynı zamanda döneminin bir diğer ünlü kadın şairi Hatice Nakiyye Hanım'ın ağabeyi olan Nebil Mehmed Bey, ilk olarak Meşîhat Mektûbî Kalemi'nde memuriyete başlamış, 1284/1867-1868 tarihinde mâliye memurlarından Ârif Efendi'nin kızı Tevhîde Hanım ile evlenmiş, daha sonra sırasıyla 1292/1875-1876'da Gümüşhâne niyâbetine tâyin olunmuş, görev süresini tamamlamasının ardından, birkaç ay Trabzon'da kalmış ve ardından Ünye niyâbetine atanmıştır. 1297/1879-1880 tarihinde İstanbul'a gelen Nebil Bey, 1300/1882-1883'de Selânik Mevlevîyetini elde etmiş, dört yıl kadar İstanbul'da kalmış ve mukâvelât muharrirliği, yani noterlik görevi ile Ayvacık'a gitmiştir. Nebil Mehmed Bey, bu son görevi için gittiği Ayvacık'ta kalp rahatsızlığı sonucunda ve Ramazan 1307 (Nisan-Mayıs 1890) tarihinde vefat etmiş, "İrtihâl etdi Nebil Bey Adn'e" mısraı tarih düşürülmüştür.[819]

Mevlevî, rint-meşrep, derviş yaratılışlı, gönül ehli bir zât olup hattatlık ve şairlik yönleri de bulunan Nebil Bey, İbnülemin'in, Nebil Bey'in akrabala-

rından İhsan Bey'den naklen bildirdiğine göre ise "müstağnî tabiatlı, zevk ve işrete düşkün, şuh ve zarif bir şahsiyet"tir. Vefatında âile bireylerinden hiç kimse yanında bulunmadığı için eserleri yabancı ellere geçmiş, şiirlerinden bir kısmını ise dostlarından ve aynı zamanda rüsûmât memurlarından olan Vâsıf Bey, *Külliyât-ı Mîr Nebil* adıyla toplamıştır. Yine İbnülemin'in naklettiğine göre bu dîvân, daha sonra Nebil Bey'in oğlu Gâlib Bahtiyâr Bey'in eline geçmiş olup her sayfasında 25 beyitin kayıtlı olduğu yüz yirmi dört büyük sayfadan oluşan bir eserdir. Eserdeki toplam beyit sayısı 2793 olup külliyât, bir tevhîd ve na'tla başlamaktadır. Ardından "Mukaddime-i Hikâyet-i Dil" başlığıyla ve 466 beyitlik "Hicr ü Visâl" adlı âşıkâne bir sergüzeşt tarzında kaleme alınmış olan mesnevîye yer verilmiştir. 1299/1881-1882'de tamamlandığı belirtilen bu mesnevînin içinde aynı zamanda 16 adet gazele bulunmaktadır. Külliyâtta ayrıca karışık şekilde 40 adet gazel, 2 adet mersiye, kısmen hezl ve hicivden oluşan 44 adet tercî-i bend ve tahmîs, yine bu tarz 16 adet manzûme, 30 adet tarih, 11 adet şarkı, 37 adet kıt'a ve 12 adet müfred yer almaktadır. İbnülemin, sonradan şairin babasının konağında bulduğunu ve Nebil Bey'in daha ziyâde şiire yeni başladığı zamandaki manzûmelerini içerdiğini ve üstelik son derece düzensiz olduğunu belirttiği bir mecmuada ise şairin 51 adet gazel, 23 adet terkîb-i bend, 22 adet kıt'a, 14 adet şarkı, 74 adet tarih ve 51 adet beytinin bulunduğunu kaydetmektedir.[820]

Şiirlerinden Örnekler

Kıt'a
Zâlimi bergeşte eden âhdır
Kalb-i mahlûka Hüdâ âgâhdır
Bir kadem şeh-râhdan etme udûl
Doğrunun yardımcısı Allah'dır[821]

Gazel
Zât-ı vahdetden nişândır vech-i pâk-i dil-rübâ
Kavs-i kudretden bedeldir ebruvân-ı meh-likâ
Tîr-i ser-tîz-i kazâdır gamze-i dil-dûzlar
Çeşm-i mahmûr üzre olmuş her biri ayn-ı belâ
Gonçeler açmış o nahl-i nev-şüküfte al al
Turresi olmuş o bâğ-ı hüsne bir zıll-i Hümâ
Kâmeti Tûbâ-yı vuslatdır hırâmı fitne-hîz
Sâid-i sîmînidir şâh-ı gül-i hayret-fezâ
Nâfesinden âhuvân-ı Çîn oldu hisse-çîn
Hırz-ı cân eyler anınçün miski hep bây u gedâ
Hâsılı bir heykel-i nûr-ı mücessemdir Nebîl
Bî-kusûr anı Hüdâ halk eylemiş ser-tâ-be-pâ[822]

Gazel
Yâre sun sâkî şarâb-ı nâbdan
Kim açılsın çeşm-i mesti hâbdan

Sikkeli Alem
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Yenikapı Mevlevîhânesi avlusu
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Ser-fürû kıl zâhidâ meyhâneyi
Gör neler var anda şeyh u şâbdan
Pîr-i meyden eyle tahsîl-i edeb
Vazgeç ol sûrî olan âdâbdan
Câmi-i hüsne nazar kıl subh u şâm
Kaçma münkir mescid ü mihrâbdan
Ketm-i râz et eyleme ifşâ Nebîl
Şefkat umma dehrde ahbâbdan[823]

45. Behlül Efendi (ö. 1313/1895-1896)

(Bestekâr, İcrâcı)

Behlül Efendi, 1254/1838-1839 yılında İstanbul'da, Fatih'in Sarıgüzel semtinde bulunan Hasan Halîfe Câmii'nin civarındaki evlerinde dünyaya gelmiş olup babası Üsküdar'da Selimiye civarında dokuma tezgâhı sahiplerinden Rıfat Efendi'dir. Behlül Efendi, ilk eğitimine mahalle mektebinde başlamış, ardından rüşdiyeyi bitirmek sûretiyle memuriyet hayatına atılmış ve ilk olarak Bahriye Nezâreti'nde göreve başlamıştır. Çeşitli memuriyetlerde bulunduktan sonra, son görevi olan Mahzen-i Evrâk Kalemi mümeyyizliğinden emekli edilmiş olan Behlül Efendi, 1313/1895-1896 yılında İstanbul'da vefat etmiştir.[824]

Kaynaklarda "esmer, kısa boylu, çekik gözlü ve yüzü çiçek bozuğu olan kibar bir adam" şeklinde tanıtılan Behlül Efendi, genç yaşta Mevlevîliğe girmek sûretiyle Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etmiş ve mûsiki alanındaki ilk bilgilerini de ondan öğrenmiştir. Başlangıçta kısa bir süre dönemin ünlü bestekârı Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'den de istifade etmiş olmakla birlikte, onun mûsikideki asıl hocası Yenikapı Mevlevîhânesi neyzenlerinden Mûsâ Dede olmuştur. Behlül Efendi, anılan isimlerin dışında, Eyübî Şâhinbeyzâde Mehmed Bey, Kazasker Mustafa İzzet Efendi ve Dellâlzâde İsmail Efendi gibi mûsikişinaslardan da yararlanmıştır.[825]

Yine kaynaklarda, "ezberinde çok eser bulunan ve mûsiki konusunda hayli birikim sahibi bir şahsiyet" olarak tavsif edilen Behlül Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde durak, na't ve âyin-i şerîf, Üsküdar'da bulunan Nalçaçı ve Nasûhî Dergâhlarında ise durak okumuş, ayrıca Sadrâzam Âlî Paşa'nın başmüezzinliğini yapmıştır. Olağanüstü bir sese sahip olmamakla birlikte son derece vakûr ve duru okuduğu ve bütün usulleri daire ile çalmak kudretine sahip olduğu belirtilen Behlül Efendi, aynı zamanda döneminin en iyi mûsiki icrâcıları arasında yer almış ve özellikle durak okumakta ünlü olmuştur. Zekâîzâde Ahmed Irsoy da Behlül Efendi'nin okuyuşunun gâyet tatlı olduğunu, asla soğuk bir nağme yapmadığını, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukâbeleden sonra şeyh dairesinde bazen fasıl yapıldığını ve taksimin mutlaka Behlül Efendi'ye bırakıldığını, "Ben bülbül-i şûrideyim" durağını da ondan geçtiğini kaydetmektedir.[826]

Aynı zamanda 19. yüzyılın Mevlevî mûsikişinasları arasında Yenikapı Mevlevîhânesi'nden yetişen önemli bestekârlardan biri kabul edilen Behlül Efendi, dinî ve lâ-dinî alanda birçok eser bestelemiş olmakla birlikte bunlardan sadece "Şifâ-yı vasl-ı kadrin hicr ile bîmâr olandan sor" mısraıyla başlayan Müstear Durak ile "Vech-i yâre dûş olan âlemde seyrân istemez" mısraı ile başlayan Müsteâr İlâhîsinin notası günümüze ulaşabilmiştir. Güçlü bir hâfızaya sahip olup yüzlerce dinî eser ezberleyen, iyi bir hânende ve ilâhîci olan, icrâcılığı yanında hocalık vasfı da bulunan Behlül Efendi, aralarında Şeyh Musullu Âmâ Hâfız Osman (ö. 1920), Zâkirbaşı Malak Hâfız, Şeyh Mesud Efendi, yeğenleri Bestenigâr Ziyâ Bey ve Şeyh İhsan İyisan'ın da bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiştir. Ayrıca hem İhsan İyisan, hem de ünlü edebiyatçılarımızdan Refik Hâlid Karay, Behlül Efendi'nin akrabalarındandır.[827]

46. Mehmed Zekâî Dede (ö. 1315/1897)

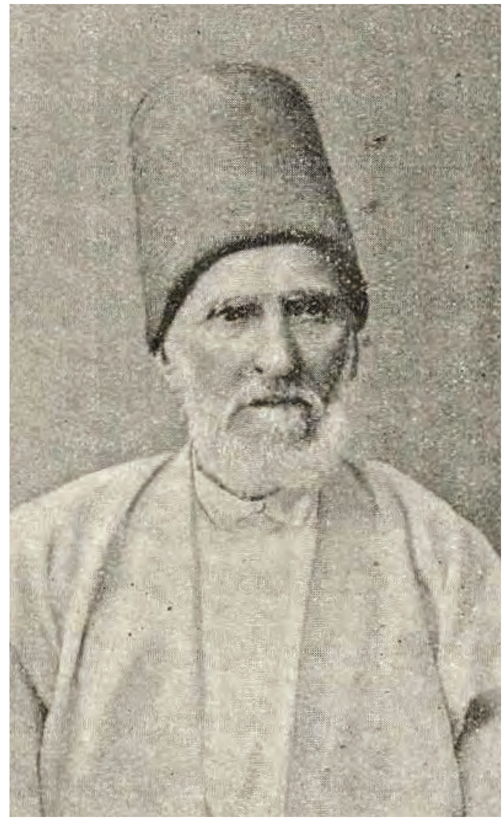
(Bestekâr)

Klâsik Türk mûsikisinin dehâ şahsiyetlerinden biri kabul edilen Mehmed Zekâî Dede, 1240/1824-1825 yılında Eyüp'te Cedîd Ali Paşa Mahallesi'nde, Cedîd Ali Paşa Mescidi'nin yanındaki evde doğmuştur. Babası, anılan mescidin imamı ve aynı zamanda tanınmış bir hattat olan Hâfız Süleyman Hikmetî Efendi, annesi ise Ziynetî Hanım'dır. Âilesinin tek çocuğu olan Mehmed Zekâî Dede, yedi-sekiz yaşlarında iken Eyüp civarında bulunan Kalenderhâne Dergâhı bitişiğindeki La'lîzâde İbtidâi Mektebi'nde eğitimine başlamış ve burada, aynı zamanda okulun hocalarından olup "Pepe Hoca" diye tanınmış olan amcası Hâfız İbrahim Zühdü Efendi'den mûsiki, yine bu okulun hocalarından olan babasından ise hat dersleri almıştır.[828]

İlk mektepteki derslerini tamamlamasının ardından çok arzu ettiği hâfızlığa başlamış ve 1259/1843-1844 yılında, on dokuz yaşında iken hem hıfzını tamamlamış, hem de babasının yanı sıra Mustafa İzzet Efendi'den ders almak sûretiyle hüsn-i hattan icâzet almıştır. Öğrencilerinden Subpi Ezgi'nin belirttiğine göre ilim ve maârife karşı hayli istekli olan Zekâî Dede, dönemin ünlü âlimlerinden ve Eyüp İskelesi civarındaki yalısında oturan Balçıklı/Balıklı Hoca Ali Efendi'ye de devam ederek ondan mantık vs. bazı medrese derslerini okumuştur. Onun en büyük arzularından biri de mûsikide en iyi şekilde yetişmek olduğundan, bu arzusuna ulaşma yolunda önemli bir adım atmış ve aynı yıllarda Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin en seçkin çırak ve öğrencilerinden biri olarak tanınmış, ayrıca Bâb-ı Vâlâ-yı Seraskerî Mektûbî Kalemi halîfelerinden olan Eyübî Mehmed Bey'den (ö. 1266/1849-1850) de mûsiki dersleri almaya başlamıştır.[829]

Eyübî Mehmed Bey, daha ilk derste Zekâî Dede'nin yeteneğini fark etmiş ve hocası Dede Efendi'den öğrendiği tüm incelikleri öğrencisine öğretmek konusunda hayli özen göstermiştir. Zekâî Dede, mûsiki derslerinin yanı sıra hat derslerini de sürdürmek istemiş ve bu çerçevede hem hattat, hem de

bestekâr olan Mustafa İzzet Efendi'nin derslerine devam ederek ondan sülüs ve nesih yazısını öğrenmiştir. Mûsikideki kabiliyetini haber alan İsmail Dede Efendi, Zekâî Dede'yi, 1260/1844-1845 tarihi ortalarına denk gelen bir gün Ahırkapı'daki evine çağırtmış, öğrendiği eserlerden okutarak onu dinlemiş ve çok beğendiğini ifade etmiştir. Hatta Dede Efendi kendisine, her hafta hocası Mehmed Bey ile birkaç gün de yalnız başına gelip ders almasının daha yararlı olacağı tavsiyesinde bulunmuş ve hocasının bu tavsiyesine uyan Mehmed Zekâî Dede, o günden itibaren İsmail Dede Efendi'nin derslerine devam etmeye başlamış ve çok geçmeden de onun seçkin bir öğrencisi olmuştur. Kaynaklarda belirtildiğine göre Dede Efendi, Zekâî Dede'ye başlangıçta ünlü Zaharya'nın Segâh makamında ve Çenber usulündeki "Çeşm-i mey-gûnun ki bezm-i meyde cânân döndürür" güfteli murabbaını ve ondan sonra kendi eserlerinden olup o sırada bestelediği "Ey çeşm-i âhû hecr ile tenhâlara saldın beni" Hicaz Nakış ile Nühüft makamından "Bend oldu dil bir şûh-ı cihâna" şarkısını meşk etmiştir.[830]

Mehmed Zekâî Dede

Mehmed Zekâî Dede, bir yıl boyunca hiç aksatmadan sürdürdüğü ve hayli istifade ettiği bu derslerini, Mustafa Fâzıl Paşa'nın kendisini, dairesinin mûsiki öğretmenliği göreviyle yanına alması (ki ilerleyen yıllarda da gerek Mısır, gerekse İstanbul'daki saray ve dairesinde müdürlüğün yanı sıra mûsiki şefliği görevinde de bulunmuş, paşanın en yakın adamları arasında yer almak sûretiyle uzun yıllar hizmetinde bulunmuştur) daha sonra da 1 Cemâziyelâhir 1261 (7 Haziran 1845) tarihinde beraberinde Mısır'a götürmesiyle devam ettirememiş ve Dede Efendi'nin 10 Zilhicce 1262 (30 Kasım 1846) tarihinde vefatıyla ne yazık ki bu büyük mûsiki dehâsından daha fazla istifadesi mümkün olamamıştır. Zekâî Dede, bir süre Mısır'da kaldıktan sonra bir iş gereği İstanbul'a gelmiş; ancak 1268/1851-1852'de tekrar Mısır'a dönmüştür. Mısır'da tanıştığı Şeyh Şihâb isminde ünlü bir mûsikişinastan Arap mûsikisi ve usullüleri hakkında dersler alan, dinî ve din dışı mahallî mûsikiyi inceleyen Zekâî Dede, Arapça güfteli "şugl" adı verilen ilâhîlerin çoğunu Mısır'da bestelemiştir. Mustafa Fâzıl Paşa'nın, 1274/1857'de vezâretle taltif edilerek İstanbul'a dönmesiyle[831] Zekâî Dede de paşayla birlikte İstanbul'a gelmiş[832] ve kaynaklarda belirtildiğine göre 1865 yılından önceki bir tarihte Fatma Hanım ile evlenmiş, bu evliliğinden kızı Ayşe Sıdıka Hanım ile oğlu Ahmed Irsoy dünyaya gelmiştir.[833]

Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre Mısır'daki toplam ikâmet süresi olan on iki buçuk yılın ardından İstanbul'a döndükten sonra ve esâsen daha Dede Efendi'nin derslerine devam ettiği zamandan itibaren Mevlevîliğe karşı içinde büyük bir sevgi oluşan Zekâî Dede, fırsat buldukça Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gitmiş ve

mukâbelelerde bulunmaya başlamıştır. Gün geçtikçe Mevlevîliğe olan ilgi ve sevgisi daha da artan Zekâî Dede, böyle uzaktan ziyaretlerin yeterli gelmediğine karar vererek 1284-1285/1868 yılında ve kırk üç yaşında iken, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'ye intisap edip sikke giyerek Mevlevîliğe bilfiil adım atmış, her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri dergâha devam etmek sûretiyle mutriphânede âyin okumuş ve aynı zamanda dergâhın kudümzenbaşısı olmuştur.[834]

Zekâî Dede, hâmisi Mustafa Fâzıl Paşa'nın ricâsı üzerine 1287/1870-1871 tarihinde ve üç dört gün gibi kısa bir sürede Sûz-ı dil makamından bir âyin-i şerîf bestelemiş; aynı zamanda bestelediği ilk âyin olan bu mükemmel eser her nasılsa o günlerde hiçbir dergâhta okunmamış; ilk olarak ancak 1309/1891-1892 tarihinde Bahâriye Mevlevîhânesi'nde okunabilmiştir. 1300/1882-1883'te Dâruşşafaka mûsiki muallimliğine tâyin edilmiş olan Zekâî Dede, bu görevini ömrünün sonuna kadar yürütmek sûretiyle bir nesle Türk mûsikisi sevgisi aşılamış, yine her hafta Pazartesi ve Perşembe günleri Yenikapı Mevlevîhânesi'ne devam ettiği gibi, Bahâriye Mevlevîhânesi'ne de gitmeye başlamış ve âyinhânlar yanında âyinlere katılmıştır. Bu dergâhın kudümzenbaşılığı görevini yürütmekte olan Ârif Efendi'nin 1302/1884-1885 tarihinde vefat etmesiyle, dergâhın kudümzenbaşılığı görevi Zekâî Dede'ye teklif edilmiş ve kabul etmesi üzerine çile çıkarmadığı hâlde kendisine "Dede" unvânı verilmiştir. Bu tarihten itibaren fes giymeyi bırakıp ölümüne dek sikke-i Mevlânâ'yı başından çıkarmayan Zekâî Dede, özellikle kudümzenbaşılıktan sonra mûsikiyle ilgili faaliyetlerini daha da yoğunlaştırmış, gerek Dâruşşafaka'da, gerek Bahâriye Mevlevîhânesi'nde, gerekse Eyüp'teki Şâh Sultan Dergâhı'nda mûsiki dersleri vermiş, ayrıca o da hocası İsmail Dede Efendi gibi farklı makamlardan yeni âyinler bestelemek istemiş ve bu arzusuna, bestelediği Mâye Âyin-i şerîfiyle ulaşmıştır. İlk defa 12 Rebîülevvel 1302 Perşembe günü (30 Aralık 1884) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, bir hafta sonra da Bahâriye Mevlevîhânesi'nde okunan bu âyin, çok büyük bir ilgi ve beğeni uyandırmış; şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin de teşvikiyle Isfahan makamından da yeni bir âyin bestelemiştir. Olağanüstü güzel bulunan bu âyin, ilk olarak 9 Rebîülâhir 1302 Pazartesi günü (26 Ocak 1885) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur.[835]

Hayatının sonuna kadar devam ettirdiği hocalık ve kudümzenbaşılık görevlerinin yanı sıra özel dersler vermek sûretiyle de bir hayli mûsikişinas yetiştirmiş olan Zekâî Dede, oğlu Ahmed Irsoy'un bildirdiğine göre bir ara hastalanmış ve son derece zayıf düşmesine rağmen görevlerini aksatmadan sürdürmüş; ancak çok geçmeden 28-29 Cemâziyelâhir 1315 (23-24 Kasım 1897) tarihinde ve yetmiş beş yaşında iken İstanbul'da vefat etmiştir. Yine oğlunun belirttiğine göre Zekâî Dede'nin cenâzesi, dostları, öğrencileri, özellikle Bahâriye Mevlevîhânesi postnişîni, diğer dergâhların şeyhleri ve birçok âlimin katıldığı büyük bir cemaat eşliğinde Çarşamba günü Eyüp Sultan Câmii'nde öğlen namazını müteakip kılınan cenâze namazının ardından Eyüp'te, Kâşgarî Dergâhı civarında hazırlanan husûsî kabre defn edilmiştir.[836]

Vefatı üzerine şair İsmet Bey ile Edhem Efendi, mûsiki terimlerini tevriyeli bir şekilde kullanmak sûretiyle birer tarih kıt‘ası söylemiş, Yenişehirli Hüseyin Hâşim ile öğrencisi Ahmed Avni Konuk (ö. 1938) ise birer mersiye kaleme almışlardır. Şair İsmet Bey'in tarih kıt‘ası,

Kıt‘a

Cenâb-ı Hâce Zekâî-i ma‘rifet-âyîn
Semâhâne-i lâhûta kıldı azm ü güzâr
Nevâ-yı Râhatu'l-ervâh-ı İrci‘î'yi duyup
Revân-ı pâkin o sırr-ı nühüfte etdi nisâr
Ederdi kârını beste usûl-i Uşşâka
Çıkardı evc-i semâya figânı hem-çü hezâr
Fenâda peyrevi hep sâz-kâr-ı Mevlânâ
Bekâda pîşrevi olsun İlâhî ol Hünkâr
Erişdi gûşuma İsmet nidâ-yı târîhi
Makâm-ı vaslda verdi Zekâi devri karâr[837]

Ahmed Avni Konuk'un ayrıca "Sûz-ı dil" makamında ve "Kâr" olarak bestelemiş olduğu mersiyesinden;

Ey bülbül-i hoş-nevâ hamûş ol
Ve'y kalb-i hazîn zehr-nûş ol
Üstâd-ı hüner Zekâi gitdi
Ey bâng-i adem sürûd-gûş ol
Avnî dil-i zâra tesliyet yok
Ey eşk-i dü-dîde pür-hurûş ol[838]

Mehmed Zekâî Dede'nin
Sûzinâk Âyin-i Şerîfi
(Baki Baykara Arşivi)

Eyüplü oluşundan ve hocalığından ötürü kaynaklarda Eyübî Hoca, ayrıca hıfzından dolayı Hâfız Mehmed veya Hâfız Mehmed Dede olarak da anılan Zekâî Dede, Türk mûsikisi tarihinde "Hoca" unvanını almış önemli bir şahsiyettir. Aynı zamanda mûsikide "üstâd-ı küll" kabul edilen Zekâî Dede'nin dînî eserleri arasında en önemlilerini Mevlevî âyinleri oluşturmaktadır. Sırasıyla "Sûz-ı dil", "Mâye", Isfahan", "Sûz-nâk" ve "Sabâ-zemzeme" adlarıyla beş Mevlevî âyini bestelemiş olan Zekâî Dede, Sûz-ı dil'den sonraki dört âyinini tam on beş yıl sonra ve fakat bir yıl içinde bestelemiştir. Zekâî Dede, ayrıca birçok nakış, murabba, Ağır Yürük Semâileri, ilâhî, durak, kâr ve şarkının yanı sıra okullar için de besteler hazırlamış, o da İsmail Dede Efendi gibi çok eser vermiştir.[839]

Öğrencilerinden Subhi Ezgi, kendisiyle yetmiş iki yaşında olduğu sırada tanıştığını belirttiği Zekâî Dede'nin, sesinin pek güzel olmamasına; hatta dişlerinin yokluğuna rağmen okuyuşunun son derece düzgün olduğunu, sesleri ve çarpmaları hayli sağlam ve âşikâr bir şekilde terennüm ettiğini belirtmiştir. Yine Ezgi'nin verdiği bilgi-

lere göre Zekâî Dede, "son derece zühd ve takva sahibi, çok temiz giyinen ve cömert bir şahsiyet", Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre ise mükemmele yakın Arapça ve iyi derece Farsça bilen, biraz da ney üfleyen, öğrencilerinden hiçbir şey kabul etmeyen Zekâî Dede, "nâmus timsâli, fazîletli, nâzik, kanaatkâr ve terbiyeli bir adam"dı. Zekâî Dede, aynı zamanda fevkalâde çabuk bir şekilde beste yapmasıyla da ün kazanmış olup oğlu Ahmed Irsoy'un bildirdiğine göre, besteleyeceği eserin güftesine bir defa göz gezdirir ve ardından karşısında bulunanlara meşk etmeye başlarmış. Mehmed Zekâî Dede'nin nota bilip bilmediği konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüş, bu çerçevede Suphi Ezgi, "Ben Hamparsum notasını Rauf Yektâ Bey merhûmdan öğrendikten sonra Zekâî Dede'ye öğrettim, ondan evvel hiç nota bilmezdi" derken; oğlu Ahmed Irsoy ve Kâzım Uz, dedenin alafranga notayı dahi bildiğini kaydetmekte, Yılmaz Öztuna ise Zekâî Dede'nin, hayatının sonlarına doğru Batı notasını da öğrenmiş olmakla birlikte, gerek bu notayı, gerekse Hamparsum notasını hiç kullanmadığını belirtmektedir. Birçok öğrenci yetiştiren Zekâî Dede'nin, aynı zamanda en önemli eserleri olarak da gösterilen belli başlı öğrencileri arasında ise başta oğlu Ahmed Irsoy olmak üzere Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede, Hâşim Bey, Ahmed Avni Konuk, Suphi Ezgi, Sadettin Heper, Kâzım Uz, Ahmed Râsim Bey, Hâfız Şevki Bey, Eğrikapılı Mehmed Efendi, Hâfız Hayreddin Bilgen, Rufâî Şeyhi Rızâ Efendi, Beylikçizâde Ali Aşkî Bey, Ârif Atâ Bey ve Rauf Yektâ Bey bulunmaktadır.[840]

Rauf Yektâ Bey ve ondan naklen İbnülemin, Zekâî Dede'nin son yüzyılda yetişen mûsikişinaslar arasında eser çokluğu bakımından Dede Efendi'den sonra hemen birinci sırayı alacağını belirtmenin bir mübâlağa olmayacağını dile getirmişlerdir. Rauf Yektâ Bey ayrıca, onun mûsiki üslûbunun esâsen Dede Efendi tavrı denilen üslûpla aynı olmakla birlikte, Zekâî Dede'nin bu tavra kendi özel tavrını da eklemek sûretiyle başka bir renk kattığını dile getirmiş, onun sırf ilâhîlerinin sayısının iki yüzden fazla olduğunu, şarkılarının da bir o kadar bulunduğunu; dolayısıyla sadece isimlerinin bile kırk-elli sayfalık bir liste olacağını tahmin ettiği eserlerinin tamamını vermenin kitabının hacmini aşacağını, bu nedenle sadece kâr, nakış, murabba, semâi tarzındaki değerli eserlerinin birinci mısralarını vermeyi yeterli gördüğünü belirtmiştir.[841]

Eserlerinin miktarı konusunda oğlu Ahmed Irsoy ise babasının beş âyin, yüz kadar kâr, beste ve semâi; dört yüz civarında ilâhî, şugl, şarkı ve marş bestelediğini; hatta babasının birçok eserlerini evden erken yola çıkmak sûretiyle, ders verdiği Dâruşşafaka'ya giderken yolda bestelediğini bildirmektedir. Yılmaz Öztuna'nın belirttiğine göre ise beş âyin ile doksan beş kâr, beste ve semâi elimizde olmasına rağmen, küçük formlarla bestelediklerinin yalnız yüz elli yedisi günümüze ulaşabilmiştir; zîrâ Zekâî Dede, birçok ilâhî ve şarkısını büyük eserleri gibi meşke değer bulmamış, nota da bilmediği için çoğu unutulup gitmiştir. Yine Öztuna'nın belirttiğine göre eserlerinin çoğunu irticâlen besteleyen Zekâî Dede'nin hâfızası da hayli güçlü olup ezberinde seksen fasıldan iki bin kadar parça beste, semâi, durak, ilâhî, birçok şarkı ve otuz âyin-i şerîf bulunmaktaydı.[842]

47. Hatice Nakiyye Hanım (ö. 1316/1899)

(Şair)

Babası Müneccimbaşı Osman Sâib Efendi, annesi ise Şerife Sâmiye Hanım olan Hatice Nakiyye Hanım, 1262/1845-1846 tarihinde İstanbul'da ve kardeşlerinden Abdurrahim Besim Bey ile ikiz olarak dünyaya gelmiş; hatta doğumları üzerine teyzeleri Şeref Hanım, şu tarih beytini söylemiştir:

Vâlideyni okusun târîh-i tâmım subh u şâm
Doğdular çün mihr ü meh ikiz Nakiyyeyle Besim[843]

Aynı zamanda şair Nebil Mehmed Bey'in küçük kardeşi olan Nakiyye Hanım, ilk olarak sıbyan mektebinde okumuş, annesinin 1273/1857'de vefatı üzerine ise teyzesi Şeref Hanım tarafından himâye edilip özel olarak yetiştirilmiştir. Nakiyye Hanım, önce teyzesinin, üç yıl sonra da babasının vefatı üzerine ise hâmisiz kalmıştır.[844]

Nakiyye Hanım, Dârülmuallimât'a yani Kız Öğretmen Okulu'na devam ederek mezun olmuş; akabinde kardeşi Nebil Mehmed Bey ile birlikte, vaktiyle babalarının da bağlı olduğu Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap ederek *Mesnevî* dersleri almış ve icâzetnâme sahibi olmuştur. Ayrıca dönemin ünlü âlimlerinden biri olan Hoca Mecid Efendi'den Farsça öğrenen Nakiyye Hanım, Ahmed Muhtar'ın bildirdiğine göre 1297 Muharreminde (Aralık-Ocak 1879-1880) Dârülmuallimât'da Farsça ve tarih hocalığına tâyin olunmuş, aynı zamanda başta şehzâde ve hanım sultanlar olmak üzere, devrin ileri gelen âilelerinin çocuklarına da dersler vermiştir. Nakiyye Hanım, yayımladığı *Lugat-ı Fârisiyye* adlı eseri üzerine 1300/1882-1883 tarihinde gümüş İftihar Madalyası, öğretmenlikteki başarısı üzerine ise 1314/1896-1897 tarihinde üçüncü rütbe Şefkat Nişanı ile taltif edilmiştir. Nakiyye Hanım ayrıca, Nâmık Kemâl'in *Zavallı Çocuk* adlı piyesini de Farsça'ya tercüme etmiştir.[845]

Hatice Nakiyye Hanım, zariflerden ve güzel söz söyleyenlerden sayıldığı için ricâlden zâtların hanımları ile sıkça bir araya gelmiş ve onlardan türlü iltifatlar görmüştür. Bunlardan biri olan Yusuf Kâmil Paşa'nın eşi Prenses Zeynep Kâmil Hanım, kendisini Mısır'a götürmek sûretiyle üç ay misafir etmiştir. Nakiyye Hanım, aralarında Âlî Paşa ile Müşîr Abdülhalim Paşa'nın kızlarının da bulunduğu birçok kişiye verdiği özel dersler sebebiyle devrin birçok ileri gelen şahsiyeti ile tanışmış ve özellikle Sultan Mehmed Reşad'ın takdirini kazanmıştır. Hayatı boyunca evlenmeyen, 1297/1880 yılına kadar babasından kalan Hırka-i Şerîf semtindeki evde oturan, bilâhare birkaç ev değiştirdikten sonra Davudpaşa semtinde kendisine evkaftan verilen harap durumdaki evi tamir ettirerek ölümüne kadar orada oturmuş olan Nakiyye Hanım, menenjit hastalığına yakalanmış ve bir hafta süren hastalığının ardından 1316 Şevvalinde (Şubat-Mart 1899) İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde teyzesi Şeref Hanım'ın kabrine defn olun-

muştur. Vefâtına Hammâmîzâde İhsan tarafından, "Cennet olsun câ Nakiyye Hanım" mısraı tarih düşürülmüştür.[846]

İbnülemin, fizîkî yapısını, "kısa boylu, büyük başlı" şeklinde tarif ettiği, Nakiyye Hanım'ın şahsiyetine dâir ise akrabasından şair Hammâmîzâde İhsan'ın kendisine gönderdiği yazıdan naklen bilgi vermekte ve onun "son derece cömert ve ikrâmı seven biri olduğunu, esâsen bir hayli maddî varlığa sahip olmakla birlikte elinde tutmayıp sürekli ihtiyaç sahiplerine dağıttığını, elinde olanı vermekten hiçbir zaman çekinmediğini, bağlı bulunduğu Yenikapı Mevlevîhânesi'ne ziyâdesiyle hürmet edip her vesileyle yardımda bulunduğunu, ilmî ve edebî meziyetlere sahip kadirşinas bir kişi" olduğunu bildirmektedir.[847]

"Mevlevîyiz şeref-i aşk iledir şöhretimiz/Dâim uşşâk-ı cefâkeşledir ünsiyetimiz" matlaı ile başlayan gazeli, Dîvân-ı Muhâsebât Reisi Zühdü Bey tarafından tahmîs edilen, son dönem Osmanlı kadın şairlerinin ünlülerinden biri kabul edilen Nakiyye Hanım, Türkçe ve Farsça şiirler söylemiş, aruzun yanı sıra hece ile de birkaç şiir yazmış; ancak bunların tamamını kaydetmemiştir. İbnülemin, şahsî kütüphanesinde Nakiyye Hanım'ın kendi el yazısı ile kaleme alınmış 40 adet gazel, medhiye, kudûmiyye, şarkı, müstezad, tahmîs, tercî-i bend ve 49 adet kıt'adan oluşan bir şiir mecmuasının bulunduğunu bildirmektedir. İbnülemin'in güçlü bir şair olmamakla birlikte şair geçinen nice nâmerd kişiden daha düzgün sözler söylediğini belirtmekten de geri kalmadığı Nakiyye Hanım, şiirlerinin yanı sıra *Lugat-ı Fârisiyye* adlı bir kitap ile çoğu ahlâk konusunda olmak üzere, gazete ve dergilere çeşitli makaleler de yazmıştır.[848]

Şiirlerinden Örnekler

Koşma
Evvel aşkınla yandım
Sonra cevrinle kandım
Aldandım sözlerine
Seni vefâlı sandım

Ver bir dolu içeyim
Gör aşkınla niceyim
O mahmûr gözlerinden
Ben nasıl vazgeçeyim

Kadehler durmasın boş
İçip olalım sarhoş
Çünkü ağyâr sözünden
Yâr ile aram bir hoş

Şimdi dil bîçâredir
Aklım pek âvâredir

Ayrılık âteşinden
Ciğerim pür yâredir

Sînemi hicri dağlar
Gözlerim ırmakdır çağlar
Nakiyye'nin hâlini
Gören kâfirler ağlar[849]

Gazel
Bir gamze-i hûn-rîze şikâr oldu bu gönlüm
Şeb-tâ-seher âşüfte vü zâr oldu bu gönlüm
Bir çâresi yok derde giriftâr olup eyvâh
Bir gonçe için âleme hâr oldu bu gönlüm
Gülçîn-i visâl olmak için bâğ-ı tarabda
Bir bülbül-i şûrîdeye yâr oldu bu gönlüm
Gülşende edip nağme-i bülbül ana te'sîr
Feryâd ile mânend-i hezâr oldu bu gönlüm
Geçdi ney ü meyden işidip savt-ı hezârı
Medhûş olarak mâil-i zâr oldu bu gönlüm
Rü'yet hevesiyle Nakiye bir kez o şûhu
Akdâm-ı rakîbâna gubâr oldu bu gönlüm[850]

Gazel
Mevlevîyiz şeref-i aşk iledir şöhretimiz
Dâim uşşâk-ı cefâkeşledir ünsiyyetimiz
Gerçi bir zerre-i nâçîz-i fenâyız ammâ
Pertev-i şemse takarrübledir ulviyyetimiz
Nice bir derd-i muhabbetle helâk olmıyalım
Yoğurulmuş yedi aşk ile bizim tıynetimiz
Gülü gördükçe güler gonçeye nâlân oluruz
Gülşen-i aşkda çün bülbüle ünsiyyetimiz
Nakiye hâk-i der-i pîri edindin me'vâ
O mahaldir çü bizim cennet-i bî-minnetimiz [851]

48. Ahmed Hüsâmeddin Dede, Kudümzenbaşı (ö. 1318/1900-1901)
(Âyinhân, Bestekâr, İcrâcı, Ser-tabbâh, Şair)

Ahmed Hüsâmeddin Dede, 1255/1839-1840 yılında İstanbul'da, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiş olup dedesi bu dergâhın şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede, annesi Şerife Âyişe Sıddîka Hanım, babası ise dergâhın ser-tabbâhı olan Hacı Mehmed Ârif Dede'dir.[852]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Şeyh Osman Selâhaddin Dede'den tasavvuf ve edebiyatın yanı sıra mûsiki alanındaki ilk bilgilerini de alan ve genç yaşta mûsikiye heves eden Ahmed Hüsâmeddin Dede, bu sahada ayrıca dergâhtaki

diğer mûsikişinaslardan da istifade ederek bilgisini artırmıştır. Osman Selâhaddin Dede'nin işaretiyle Üsküp Mevlevîhânesi Şeyhi Niyâzî Dede'ye de intisap etmiş olan Ahmed Hüsâmeddin Dede, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhlığına, akabinde de kudümzenbaşılığına getirilmiştir.[853]

Baykara âilesine âit nüfus kayıt örneğinden hareketle, Adviye adlı bir eşi ve Mehmed Şehâbeddin adlı bir oğlunun olduğu anlaşılan Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin bestekârlık, icrâcılık âyinhânlık; hatta şairlik yönü bulunmakla birlikte onun asıl şöhreti kudümzenbaşılığı iledir. Aynı zamanda 19. yüzyılın ünlü kudümzenbaşılarından biri olarak gösterilen Ahmed Hüsâmeddin Dede, 1318/1900-1901 yılında ve altmış bir yaşında iken İstanbul'da vefat etmiştir.[854] Ölümü üzerine, ilki mûsikişinas Musullu Âmâ Hâfız Osman'a, ikincisi ise şair İsmet Bey'e âit aşağıdaki tarihler düşürülmüştür:

Kudûmüyle cinân ehli semâzen oldu bâ târîh
Cinân-ı Huld'a erdi mecd ile Ahmed Hüsâmeddin

Kıt'a
Ser-kudûmî dedemiz göçdü meded
Garka-i rahmet ede Rabb-i ehad
Dedi İsmet dahi târîh-i tamâm
Yürüdü aşk ile Derviş Ahmed[855]

İyi bir okuyucu olduğu, iyi rebâb çaldığı; aynı zamanda kudümzenbaşı sıfatıyla olağanüstü bir mutrib idarecisi olduğu belirtilen Ahmed Hüsâmeddin Dede, kendisine çağında haklı bir şöhret kazandıran birçok dinî eser bestelemiştir. Bunlar içinde en önemlisi, Râhatül-ervâh makamında bestelediği Mevlevî âyinidir. Bu âyin ilk defa 12 Rebîülâhir 1302 (29 Ocak 1885) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur. Dönemin ünlü mûsikişinâslarından Zekâî Dede'nin de kendisine hürmet ettiği belirtilen Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin eserlerinden mâlesef günümüze sadece, bu Râhatül-ervâh Âyini ile Bayâtî Arabân ve Nihâvend iki şugulü ulaşabilmiştir.[856] Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin oğullarından Cemâl Dede de, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bir müddet neyzenbaşılık yapmış değerli mûsikişinaslardan biridir.[857]

Sadettin Heper, Ahmed Hüsâmeddin Dede'yi, "19. yüzyılın sonlarında yetişmiş kudümzenbaşılarının en ünlüsü, Mevlevî mûsikisinin en yetkili kaynağı" olarak takdim ettikten sonra onun ayrıca, Itrî'nin bestelediği Mevlevî Na't-ı şerîfi ile âyin-i şerîfler konusunda da en sağlıklı kaynak durumunda olduğunu, hocası Zekâî Dede'den naklen bildirmiştir. Heper, Hüsâmeddin Dede'nin aynı zamanda çok iyi rebâb çalmasının yanı sıra, aralarında kemanın da bulunduğu diğer bazı sazları çalmakta da mâhir olduğunu belirtmiştir.[858]

Yanık ve gür bir sese sahip olmasının yanında, âyin ve na't okumakta da hayli başarılı olan Ahmed Hüsâmeddin Dede, mutribi idare etmekteki ustalığıyla da ün kazanmıştır. Mûsikişinaslığının yanı sıra şairlik yönü de bulu-

nan Ahmed Hüsâmeddin Dede, şiirlerinde "Na'tî" mahlasını kullanmış ve Na'tî Hüsâmeddin Dede olarak da anılmasına yol açan bu şiirlerinin çoğu kaybolmuştur.[859]

Ahmed Hüsâmeddin Dede ve Neyzen Osman Dede ile bazı dervişler

(Baki Baykara Arşivi)

Şiirlerinden Örnekler

Şarkı

Ey serv-kadim bâğ-ı letâfetde fidânım
Şevkinle senin hoş geçiyor şimdi zamânım
Gûyâ ki bahâr oldu yine vakt-i hazânım
Sen tâzeledin ömrümü ey tâze civânım
Gönlüm ham-ı zülfünde iken sünbüle bakmam
Pervâne gibi kendimi her âteşe yakmam
Gül geçse çemen solsa da ben zevki bırakmam
Sen tâzeledin ömrümü ey tâze civânım[860]

49. Münire Hanım (ö. 1321/1903-1904)
(Şair)

1241/1825-1826 yılında İstanbul'da doğduğu tahmin edilen Münire Hanım, Sadrâzam Mehmed Derviş Paşa'nın (ö. 1191/1777) kızıdır. Adı bazı kaynaklarda Mü'mine şeklinde de geçen Münire Hanım, özel hocalardan ders almak sûretiyle Arapça ve Farsça öğrenmiş, ayrıca Müştak Efendi'den edebiyat dersleri almıştır. Kerbelâ Mutasarrıfı Ali Rızâ Paşa ile evlenen Münire Hanım, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap ederek Mevlevîliğe girmiştir.[861]

Aynı zamanda son dönem kadın şairlerimizden biri ve şair Ahmed Kemâleddin Perrî'nin annesi olan Münire Hanım'ın şiirlerinin büyük çoğunluğu dinî içerikli olup münâcât ve na't türü manzûmelerin yanı sıra dört halîfe ve tarîkat pîrleri hakkındaki medhiyelerden oluşmaktadır. Bunların yanında "garâmiyyât" olarak adlandırılabilecek şiirleri de bulunan, kaynaklarda "dindar, âlicenâp ve cömert biri" olarak tarif edilen Münire Hanım, 1321/1903-1904 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'nda âile kabristanına defn olunmuştur.[862]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Aşkdır tesliyyete her lâhza bâis âdemi
Aşksız mümkin mi çekmek germ ü serd-i âlemi
Görmedim hiç kimseyi memnûn-ı ayş-ı rûzgâr
Bulmadım bir ferdi kim olsun şu'ûnun hurremi
Mâcerâ-yı ömrü yâd etdikçe her bir ânının
Fikrimi işgâl eder bince sürûr u mâtemi
Etme ey âkil te'essür lutf u kahr-ı çarhdan

Gâyet-i şâdîde mihnetde olurmuş göz nemi
Arz-ı hâl etmem Münîre gayrıya Allah'dan
Ehl-i hâlin var ise Allah gerekdir mahremi [863]

Gazel
Mâcerâ-yı aşkı levh-i dilde tasvîr eyleriz
Berk-ı sûz-ı âh ile çerhi alevgîr eyleriz
Biz gürûh-ı âşıkânız gülsitân-ı dehrde
Bülbüle âdâb-ı ders-i aşkı takrîr eyleriz
Etmeyiz minnet cihânın Hüsrev ü Dârâ'sına
Kârımız vâbeste-i sultânı takdîr eyleriz
Bende-i Âl-i Abâ'yız her seher müjgânımız
Hâk-rûb-ı bârgâh-ı Hazret-i Pîr eyleriz
Sâye-i Mollâ-yı Rûmî'de Münîre fakr ile
Kendimiz mülk-i kanâatde cihângîr eyleriz [864]

Fuzûlî'ye Nazîre
Öyle mecnûnum ki bilmem ser nedir sevdâ nedir
Gül nedir bülbül nedir gülşen nedir sahrâ nedir
Mey nedir sâkî nedir sâgar nedir mînâ nedir
Dil nedir dilber nedir sûret nedir ma'nâ nedir

Sâki-i bezm-i hakîkat sundu bir sâgar bana
Kim o sâgar oldu kûy-ı vuslata rehber bana
Nisbet ol zevke ki verdi vuslat-ı dilber bana
Cennet ü hûrâ nedir Kevser nedir Tûbâ nedir

Cenneti verdim sana ey zâhid-i zâhir-perest
Kevser'e etmez tenezzül mest-i sahbâ-yı Elest
Sâki-i bezm-i ezel etmiş beni o gûne mest
Bilmezim âlem nedir Âdem nedir Havvâ nedir

Bir perînin pây-bend-i turre-i tarrârıyım
Bir cefâkeşin esîr-i gamze-i hun-hârıyım
Bir nigârın hâk-i râh-ı serv-i hoş-reftârıyım
Sâye salmaz başıma yâ Rab bu istiğnâ nedir

Oldun ol gün kim gözümden ey gözüm nûrı uzak
Gönlümü kan eyledi derd-i firâk u iştiyâk
Hırmen-i ten nâr-ı gamdan öyle bulmuş ihtirâk
Kim hıred derk eylemez dünyâ nedir ukbâ nedir

Âh kim kaldı mukayyed hâtırım ol yerde
Kendim İstanbul'da meskûnum gönül İzmir'de
Etme taksîr ey Münîre nâle-i şeb-gîrde
Tâ ki feyz-i vasla er gör himmet-i Mevlâ nedir[865]

50. Aziz Dede, Neyzen (ö. 1322/1905)
(Bestekâr)

Saz eserleri bestekârlarından, aynı zamanda 19. yüzyılın son yarısında yetişmiş ve büyük ün kazanmış neyzenlerden biri olan Aziz Dede, 1251/1835 veya 1255/1840 yılında Üsküdar'da, Doğancılar Parkı'ndan Ahmediye'ye inen yolun sağında bulunan bir evde dünyaya gelmiştir. Kaynaklarda, babasının Mâliye Nezâreti'nde uzun yıllar görev yaptığı bilgisi dışında, âilesi hakkında başka bir bilgiye rastlanmamıştır.[866]

Neyzen Aziz Dede
(Baki Baykara Arşivi)

Aziz Dede, S. Nüzhet Ergun ve Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre genç yaşında Mısır'a gitmiş, Kâhire Mevlevîhânesi'ne devam etmek sûretiyle "Sivaslı" takma adıyla bilinen Neyzenbaşı Nakşî Dede'den ney ve mûsiki dersleri almıştır. Daha sonra babasının tâyini sebebiyle Gelibolu'ya gitmiş, orada önce rüşdiye tahsilini tamamlamış,[867] ardından şeyh vekili Ali Dede'nin meşîhati esnasında Gelibolu Mevlevîhânesi'nde çileye soyunmuş ve Hüsâmeddin Dede'nin şeyhliği zamanında, 1288/1872'de ise çilesini tamamlamıştır.[868]

Sahip olduğu ilim ve faziletin yanı sıra güzel ahlâkıyla da Gelibolu halkı tarafından çok sevilen Hüsâmeddin Dede, dergâhın hayli fazla olan gelirlerini aynı zamanda dervişlerinin bakımı ve eğitimleri için kullanır; bu çerçevede dergâhta çileye girenlerin başta Türkçe olmak üzere Arapça ve Farsça öğrenmelerini, dinî ilimler tahsil etmelerini, hâfızlığa çalışmalarını teşvik eder; hatta; hattatlık, neyzenlik ve iyi derecede mûsiki öğrenmeleri için özel hocalar tutar, hizmet ve ders zamanları için programlar düzenleyerek kazancı dedenin gözetiminde çalışmalarını sağlarmış. Dolayısıyla üç yıl süren çile döneminde böylesi bir terbiye ve eğitim ortamında bulunan Aziz Dede, Gelibolu'da iken sadece iyi bir tarîkat bilgisi ve terbiyesi almamış, bunun yanında mûsiki sahasında da kendisini hayli yetiştirmiş, mükemmel bir neyzen olmuş, şöhreti İstanbul mevlevîhânelerinde de duyulmaya başlamıştır. Bir süre sonra Galata Mevlevîhânesi neyzenbaşısının vefatı üzerine, anılan dergâhın şeyhi Mehmed Atâullah Dede'nin, dergâhta bu görevi yapacak ehil bir kimse bulunmadığından Aziz Dede'nin Galata Mevlevîhânesi neyzenbaşılığı görevini yerine getirmek üzere gönderilmesini Gelibolu Mevlevîhânesi Şeyhi Hüsâmeddin Dede'den ricâ etmesi ve bu ricânın kabulü üzerine Aziz Dede, İstanbul'a gönderilmiş ve Galata Mevlevîhânesi'nin neyzenbaşılığına tâyin edilmiştir.[869]

İstanbul'a geldikten sonra, dönemin ünlü ve usta neyzenlerinden Üsküdarlı Sâlim Bey'den de hayli istifade ederek ney ve mûsikideki bilgisini ilerleten[870], Galata'nın yanı sıra Üsküdar ve Bahâriye mevlevîhânelerinin neyzenbaşılığı da kendisine verilen ve şöhreti her yana yayılan Aziz Dede, Mısırlı Halim Paşa'nın da dikkatini

çekmiş ve yalısına dâvet edilmek sûretiyle bizzat dinlenmiştir. Aziz Dede'nin ney üflemesini büyük bir zevk ve hayranlık içinde dinleyen Halim Paşa, Aziz Dede'ye bir hayli iltifatta bulunmuş ve kendisinin de Kemânî Ağa, Tanbûrî Ahmed Bey, Santûrî Edhem Bey ve Hânende Nedîm Bey gibi üstatlardan oluşan fasıl heyetine katılmasını ricâ etmiştir. Aziz Dede'nin bu teklifi kabul etmesi üzerine, önce yalının selamlık dairesinde kendisine bir oda ve hizmetçi tahsis edilmiş, ayrıca cep harçlığı olmak üzere aylık on Mısır altını verilmiştir. Neyzenbaşılığını terk etmeyerek ve dedelik kıyâfetini çıkarmayarak dergâhtaki görevlerini de aksatmadan sürdüren Aziz Dede, kendisinden yakın ilgi ve himâyesini hiçbir zaman eksik etmeyen, Üsküdar'da bir ev satın alan ve ayrıca evlendiren Halim Paşa'nın vefatına kadar hep yanında bulunmuştur.[871]

Aziz Dede, gerek vefatı üzerine çıkan bir gazete haberinden öğrenildiğine, gerekse Yılmaz Öztuna'nın bildirdiğine göre uzun süre Kasımpaşa ve Yenikapı mevlevîhânelerinin neyzenbaşılığında da bulunmuştur. Hayatının son yıllarında zamanının çoğunu Üsküdar'ın Ahmediye semtinde açtığı attar dükkânında geçiren ve çevresine topladığı mûsiki meraklılarına mûsiki ve ney öğreten Aziz Dede, aralarında S. Nüzhet Ergun'un da bulunduğu bazı kaynaklara göre yetmiş yaşlarında, Vasfî Efendi'nin hâtırâtında belirttiğine göre ise altmış yaşında iken, İbnülemin'in kaydettiğine göre ise 30 Zilhicce 1322 (7 Mart 1905) tarihinde sabah namazını müteâkip Üsküdar'ın Kefçedede/Kepçedede Mahallesi'nde bulunan evinde vefat etmiş ve Üsküdar Yeni Câmi'de kılınan cenâze namazının ardından Üsküdar Mevlevîhânesi'nin hazîresine defn edilmiştir.[872] Vefâtı üzerine Mevlevî şairlerden İsmet Bey, mezar taşında da yazılı olan aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Kıt'a
Mevlevî dergehleri ser-neyzeni iken dirîğ
Âlem-i lâhûta pervâz etdi bu cân-ı azîz
Her dem eylerdi dil-i yârâna taksîm-i safâ
"Bişnev ez-ney" ders-i pür-feyzinden olmuşdu mucîz
Firkatiyle şerha şerha oldu şimdi sînemiz
Çeşm-i cân-ı ehl-i ma'nâ hasretiyle eşk-rîz
Menzili ola tarab-gâh-ı makâm-ı sermedî
Kimseye cây-ı karâr olmuş mu çarh-ı pür-sitîz
Kemterîn-i Mevlevî İsmet dedi târîhini
Göçdü yâ Hû aşk-ı Mevlânâ ile Derviş Aziz[873]

Devrinin üstat neyzenlerinden olan Aziz Dede, neyzenliğinin yanı sıra bestekârlığıyla da şöhret bulmuş ve özellikle, bestelediği Hicaz Peşrevi mevlevîhânelerde ençok okunan eserlerden biri olmuştur. Bazı saz semâileri ve şarkıları da olan Aziz Dede'nin Uşşâk ve Yegâh Semâileri hayli ün kazanmıştır. Aziz Dede, aynı zamanda aralarında Neyzen Mehmed Emin Yazıcı (ö. 1945), Rauf Yektâ Bey ve Ziyâ Santûr'un da bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiş, Nuri Özcan'ın belirttiğine göre, eserlerinden sadece bir peşrev ve dört saz semâisi günümüze ulaşabilmiştir.[874]

Neyzen Aziz Dede'nin ney çalışını metotsuz ve kaba bulan Suphi Ezgi, eserleri konusunda da "Orta derecede güzel olmak üzere Uşşâk, Yegâh, Sûz-ı dil Saz Semâileri kendisinin başlıca eserleridir." değerlendirmesinde bulunmuştur. Benzer bir değerlendirmede bulunan Yılmaz Öztuna, zamanında neyzen olarak çok takdir edilmiş olan Aziz Dede'nin en büyük özelliğinin gür ses çıkarması olduğunu; ancak neyinin fazla fosurtulu olduğunu belirttikten sonra, bestelediği şarkıların kaybolduğunu, Devr-i kebîr Hicaz Peşrevi, Sabâ, Sultanî-yegâh, Sûz-ı dil, Uşşâk, Yegâh ve Zengûleli Sûznâk Saz Semâisi olmak üzere yedi eserinin günümüze ulaştığını belirtmiştir. Vecdi Seyhun ise Aziz Dede'nin Uşşâk, Yegâh ve Sabâ makamından üç Saz Semâisinin olduğunu, kendisine âit başka eserler atfedilmesine rağmen öğrencisi Ziyâ Santûr'un, üstadının bunlardan başka bir eserini hatırlamadığını, ney üflemekteki mahâretini ise "Üstâdın nasıl nây çaldığını yazı ile anlatmağa imkân yoktur. Devrinin cidden üstat bir nâyzeni idi; gerek nây üflemek, gerek saz eserleri bestelemek hususunda büyük bir muvaffakiyet göstermiştir" dediğini nakletmektedir. Bu konuda Neyzen Mehmed Emin Yazıcı ise "Ben öyle neyzen görmedim, belki eslâfda da gelmemiştir" tespitinde bulunmuştur. Tanbûrî Osman Bey de ara sıra Galata Mevlevîhânesi'ne giderek Aziz Dede ile görüşür, kendi eserlerini çaldırır ve teşvik maksadıyla "Oğlum Azizciğim, ne olur benim eserlerimi senden başka kimse çalmasa" dermiş. Osman Bey ayrıca, Uşşâk ve Yegâh Peşrevlerinin Saz Semâilerini Aziz Dede'nin yapmasını emretmiştir. Aziz Dede, "Bu iki saz semâisi ilk eserlerimdir, aynı zamanda üstadın emriyle bestelediğim için bence kıymeti ve hâtırası pek büyüktür" diye söylermiş.[875]

51. Hasan Sırrî Efendi, Yeniköylü (ö. 1323/1905)

(Bestekâr, Hâfız, Hattat, Hânende, Zâkir)

Hasan Sırrî Efendi, 1239/1823-1824 yılında İstanbul Boğazı'nın Rumeli yakasında, Yeniköy semtinde dünyaya gelmiştir.[876] Doğduğu yerden hareketle, kaynaklarda kendisinden Yeniköylü Hasan Efendi diye de bahsedilen Hasan Sırrî Efendi'nin dedesi, Yeniçeri Orta Ocak Ağası Hüseyin Ağa, babası ise Süleymaniye müderrislerinden Yeniköylü Mehmed Emin Efendi'dir. Hasan Efendi, önce Yeniköy Mekteb-i İbtidâiye'sini, ardından Emirgân Rüşdiyesi'ni bitirmiş, aynı zamanda hıfzını tamamlayarak hâfız olmuştur. Eğitiminin ardından memuriyet hayatına atılan Hasan Sırrî Efendi, ilk olarak ve 1271/1854-1855 yılında Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye Kalemi'nde göreve başlamış ve başkâtiplik vb. çeşitli kademelerde uzun yıllar çalıştıktan sonra 1308/1890-1891'de Ticâret Mahkemesi İcrâ Dairesi'ne geçmiş ve burada icrâ memurluğu görevinde bulunmuştur. Hasan Sırrî Efendi, aralarında Nuri Özcan'ın da bulunduğu bazı kaynaklara göre bu dairede çalışmakta iken hastalanmış ve yaklaşık bir yıl felçli olarak yaşadıktan sonra 25 Şaban 1323 (24 Ekim 1905) tarihinde vefat etmiştir. Önce Rumelihisarı'ndaki âile mezarlığına defn edilmiş, beş yıl sonra ise nâşı, kendisi de değerli bir hattat

ve nakkaş olan oğlu müzehhip Mehmed Nuri Urunay tarafından Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde yaptırılan mezarına nakledilmiştir.[877]

Kaynaklarda "kara sakallı, esmer, orta boylu, yakışıklı; öğrendiklerini öğretmekten çekinmeyen, güzel ve yüksek ahlâklı bir zât" olarak vasıflandırılan Hasan Sırrî Efendi, ilk olarak Eskişehir Mevlevîhânesi Şeyhi Hasan Hüsnü Dede'ye, daha sonra ise Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etmiş, bu arada çeşitli dergâhlara devam etmek sûretiyle zâkirlik yapmış, ilâhî ve duraklar okumuştur. Bu çerçevede Yenikapı Mevlevîhânesi na'thânlığında bulunmuş, Sultan Abdülmecid'in kızı Senîha Sultan'ın Kuruçeşme'deki sâhil sarayında bir Ramazan ayı boyunca müezzinbaşılık yapmış; Mehmed Ali Paşazâde Prens İlhâmi Paşa'nın düğününe katılmak üzere, ser-hânende sıfatıyla başında bulunduğu saz heyetiyle birlikte Mısır'a gitmiş, yine bir süre Sünbül Efendi Dergâhı'nda vekâleten zâkirbaşılık görevinde bulunmuştur.[878]

Hasan Sırrî Efendi, aralarında Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi, Kazasker Mustafa İzzet Efendi, şeyhi Osman Selâhaddin Dede, Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Kudretullah Dede, Koca Mustafapaşa Dergâhı Şeyhi Rızâ Efendi ve Külhanbeyi Hüseyin Dede'nin de bulunduğu döneminin birçok ünlü mûsikişinasından dersler almak sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Ayrıca mûsiki meclislerinde özellikle Tanbûrî Buhûr, Kemânî Aleksan Ağa eşliğinde ve en yakın arkadaşı Behlül Efendi ile birlikte okumaktan büyük keyif aldığı belirtilen Hasan Sırrî Efendi, yaşadığı dönemde bestekârlığının yanı sıra sesinin güzelliği ve mûsiki hocalığı ile de şöhret bulmuş bir şahsiyettir. Yetiştirdiği birçok öğrenci arasında Hacı Fâiz Bey ile kardeşi Hâdi Bey, Kasımpaşa Küçük Piyâle Câmii imamı ve tekkesi Şeyhi Cemâl/Cemâleddin Efendi, Kadırgalı Şeyh Mehmed Nidâî Efendi, Nûri Şeydâ Bey, Hâfız İbrahim Erkal, Ahmed Râsim Bey ve Rauf Yektâ Bey en ünlü olanlarıdır.[879]

Dinî ve din dışı, birçok eser besteleyen ve bunlarla mûsikişinaslık yönünün ne denli güçlü olduğunu gösteren Hasan Sırrî Efendi'nin, kaynaklarda bildirildiğine göre günümüze durak, ilâhî ve şarkı formlarında bestelediği sadece dokuz eseri ulaşabilmiştir: 1. "Düşdü câna âkıbet sevdâ-yı aşk" Hicâz Durak, 2. Güftesi Âşık Ömer'e âit Hüseynî Durak, 3. Acem-Aşîrân, 4. Irak, 5. Güftesi Yunus Emre'ye âit "Yine yaz ayları geldi" Karcığar, 6. Mâhûr İlâhîler, 7. "Âleme bir başka âlem derdim ol bahâr" Rast Aksak Şarkı, 8. "Düşmüş ammâ aşkı izhâr etmiyor" Rast Aksak Şarkı, 9. "Cûş edip gözyaşı ister çağlamak" Bestenigâr Düyek Şarkı. Yine kaynaklarda belirtildiğine göre Sırrî Efendi'nin şarkılarından üç tanesi, Türkiye Radyo Televizyon Kurumu Arşivi'nde Enderûnlu Hâfız Hüsnü adına kaydedilmiş bulunmaktadır.[880]

Hattatlık yönü de olan ve son derece güzel yazıları bulunan Hasan Sırrî Efendi, ilk olarak Yeniköy'de Raûfî Dergâhı şeyhi Tevfik Efendi'den, daha sonra da Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den hat dersleri almıştır. "Sırrî" imzasıyla çeşitli büyüklüklerde kırk sekiz adet hilye-i saâdetin yanı sıra pek çok sülüsnesih kıt'a ve levha yazmış, oğlunun bildirdiğine göre Konya'da Mevlânâ

hazretlerinin sandukası üzerinde bulunan 1312/1894-1895 tarihli örtünün sırma ile işlenmiş celî-sülüs hattını da yazan Hasan Sırrî Efendi'nin belli başlı hat eserleri arasında şu örnekler bulunmaktadır: Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki, "Yâ Hazret-i Bilâl-i Habeşî" ibâreli yazı kalıbı, Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesi'ndeki, 1321/1903 tarihli "Yâ Hazret-i Abdülkâdir Meded" ibâreli celî sülüs hattı ve yine aynı müzede bulunan 1316/1898 tarihli "Er-ricâlü kavvâmûne ale'n-nisâ" ibâreli yazı.[881] Bunların yanı sıra İstinye'de bulunan Osman Reis Câmii'nin yazıları ile Eyüp'te bulunan Halil Paşa Türbesi'nin yazıları da onun değerli hat örnekleri arasında gösterilmekte; İbnülemin ayrıca onun kırk sekiz adet büyük ve küçük hilye-i saâdet ve hayli sülüs ve nesih kıt'a ve levha yazdığını, güzel bir kıt'a örneğini Gazanfer Ağa Müzesi'nde gördügünü bildirmektedir.[882]

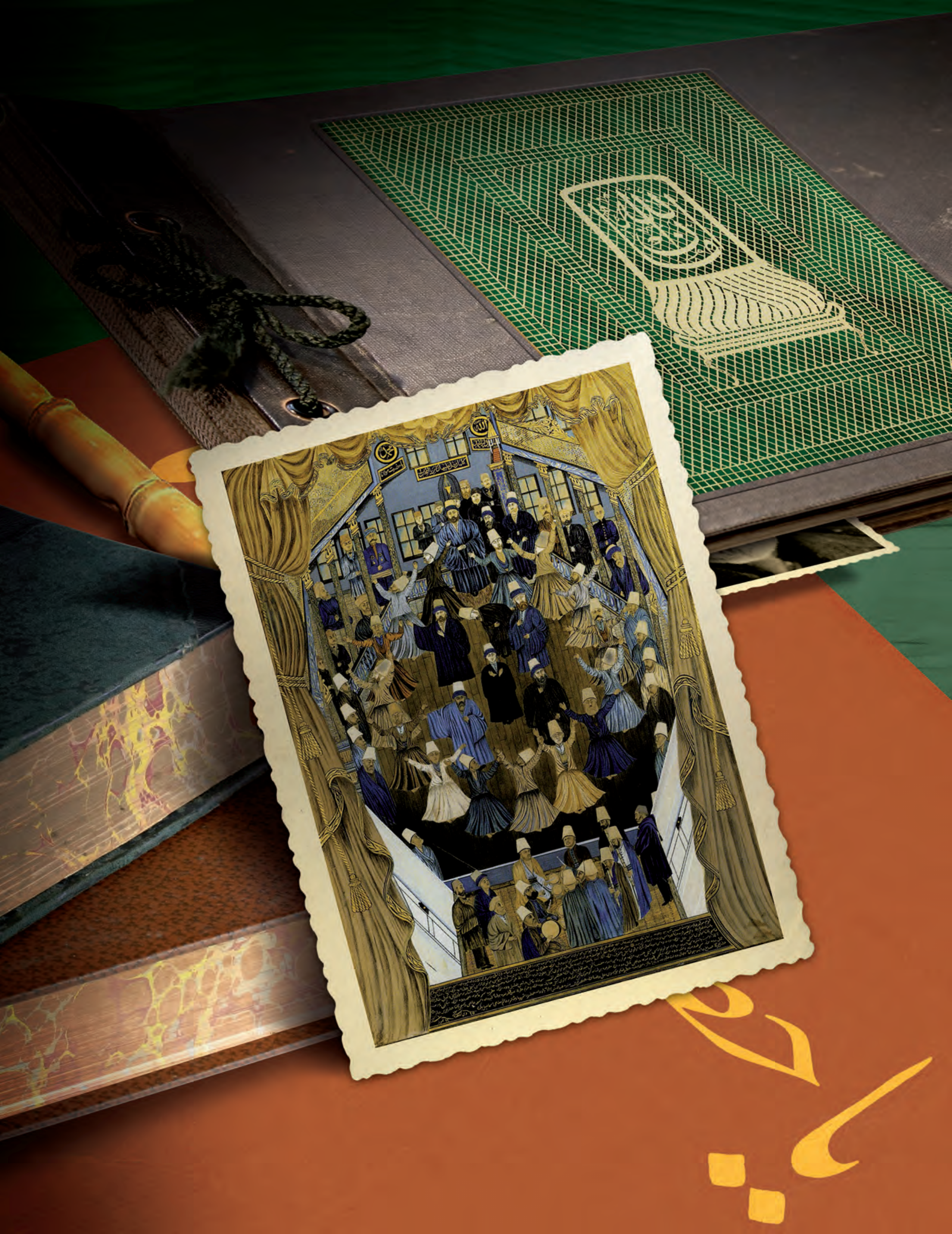
52. Mehmed Celâleddin Dede (ö. 1326/1908)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 19. Şeyhi, Bestekâr, Mûsiki Bilgini, Neyzen, Şair, Tanbûrî)

Mehmed Celâleddin Dede, Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre 8 Rebîül-evvel 1265 (2 Şubat 1849) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde, Hidiv İsmail Paşa'nın yaptırdığı harem dairesinde dünyaya gelmiştir. Büyükbabası, anılan dergâhın şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede, babası aynı dergâhın kendisinden önceki şeyhi Osman Selâhaddin Dede, annesi ise Münire Hanım'dır. Oğlu Burhâneddin'e nispetle "Ebul-Burhân" olarak da anılan Mehmed Celâleddin Dede, yedi yaşında iken "bed-i besmele" eyleyerek yani besmele çekmek sûretiyle eğitim hayatına adım atmış, ardından *Kur'ân* ve tecvîd öğrenmeye başlamış, 1272/1855-1856 yılında yapılan bir sünnet merâsimiyle sünnet olmuş, 1277/1860-1861'de ve on iki yaşında iken Davudpaşa Rüşdiyesi'ne gitmiş ve burada Arapça'yı *Molla Câmi*'ye kadar okumuştur.[883]

Rüşdiyeye kardeşi Mehmed Kemâleddin Dede ile birlikte devam eden Mehmed Celâleddin Dede, bu okulun gayretli öğretmenlerinden biri olan Süleyman Efendi'den dersler alıp buradan mezun olmuştur. Celâleddin Dede, daha sonra gerek mevlevîhânede, gerekse mevlevîhâne dışında devrinin pek çok âliminden dersler almak sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Örneğin Koca Mustafapaşa'da Küçük Efendi Tekkesi Şeyhi Hâfız Gâlib Efendi'den, Koca Mustafapaşa Medresesi'nde oturan Mustafa Efendi'den ve Molla Hacı'dan *Molla Câmi* okuyup Arapça bilgisini ilerletmiştir. Daha sonra Fatih Câmii'ne devam ederek Şeyh Hâfız Gâlib Efendi ile Mustafa Efendi'den ayrıca dersler almış; yine aynı câmide, ünlü Filibeli Muhâcir Mahmud Efendi'den "Tasavvurât, Tasdîkât, Şerh-i Akâid ve Ma'ânî" gibi medrese dersleri okumuş ise de hocasının vefatı üzerine icâzet alamamıştır.[884]

Ayrıca babası Osman Selâhaddin Dede'den *Mesnevî-i şerîf* ve 1275/ 1858'den sonra da *Fusûsu'l-Hikem* okumuş ve dergâhın semâhânesinde icrâ edilen bir törenle icâzetnâme almış, yine babasından ünlü mutasavvıf Celâleddin Devvânî'nin *Zevrâ ve Havrâ'*sını okumuştur.[885] Bunların yanı sıra Tunuslu

Mustafa Efendi'den *Fütûhât-ı Mekkiyye* ve *Buhârî-i şerîf* okumuş; hatta Mustafa Efendi, Osman Selâhaddin Dede'nin vefatından sonra da muntazaman dergâha gelerek Celâleddin Dede'ye ders okutmaya devam etmiştir.[886]

Mehmed Celâleddin Dede, *Defter-i Dervîşân*'daki kayda göre 1281/1864-1865'de ve on yedi yaşında; aralarında Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu bazı kaynaklara göre ise 1283/1866-1867'de ve on sekiz yaşında iken, Mevlevî tarîkatı müntesiplerinden ve Meclis-i Zabtiye üyesi Mustafa Nâilî Efendi (ö. 1278/1862-1863)'nin kızı Nazife Zeliha Hanım ile evlenmiştir.[887] Bu evliliğinden küçük yaşta vefat eden büyük oğlu Burhâneddin, Abdülbâki Baykara Dede ve Nâciye Aykut Hanım (ö. 1948) adlı üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Mehmed Celâleddin Dede, babasının hastalığı ve de yaşlılığı sebebiyle inzivâya çekilmesi üzerine, yine *Defter-i Dervîşân*'a göre yaşı on sekiz olduğunda, aralarında Mehmed Ziyâ'nın da bulunduğu diğer bazı kaynaklara göre ise 1286/1869 yılından itibâren ve yirmi iki yaşında iken, Konya Mevlevî Dergâhı Postnişîni Safvet Çelebi'nin izniyle, babasına vekâleten dergâhta mukâbeleye ve İsm-i Celâl'e başlamıştır. Celâleddin Dede ayrıca babasının *Mesnevî* okuyuculuğunda bulunmuş, bu vekâleti ile hizmetleri babası hayatta iken on sekiz seneye yakın devam etmiştir. Osman Selâhaddin Dede'nin vefatı üzerine, 18 Cemâziyelevvel 1304 (11 Şubat 1887) tarihinde yine Safvet Çelebi tarafından babasının yerine meşîhate tâyin edilen Mehmed Celâleddin Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin asâleten postnişîni olmuş, vefatına kadar da bu hizmetini sürdürmüştür.[888]

İlim tahsilini daha sonra da sürdüren Mehmed Celâleddin Dede, Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede'den de *Mesnevî* okumuş, 6 Rebîülâhir 1305 (21 Aralık 1887) tarihinde Eskişehir Mevlevîhânesi Şeyhi Hasan Hüsnü Dede tarafından kendisine *Mesnevî* icâzeti verilmiştir.[889]

Asâleten ilk atamasını yapan Safvet Çelebi'nin vefatı üzerine yerine geçen Abdülvâhid Çelebi tarafından, Zilhicce 1305 (Temmuz-Eylül 1888) tarihinde meşîhati yenilenen ve 10 Muharrem 1309 (16 Ağustos 1891) tarihinde ise kendisine hilâfetnâme verilen Mehmed Celâleddin Dede, mukâbele günleri[890], kürsüden babasının telif ettiği *Mesnevî* şerhini okutmağa başlamış ve bu dersler vefatından bir buçuk yıl öncesine kadar devam etmiştir.[891] Mehmed Ziyâ, onun ayrıca vefatından bir iki yıl öncesine kadar, Cuma geceleri şeyh dairesinde Mecdüddin Ferîdûn Sipehsâlâr'ın Farsça *Menâkıb-ı Mevlânâ*'sını okuyarak hazır bulunan dedelere, dervişlere ve sevenlerine şerh etmek sûretiyle tasavvufî bilgiler verdiğini kaydetmektedir.[892]

1301-1302/1884-1885 yılları arasında Meclis-i Meşâyih reisliği de yapan ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 19. yüzyıldaki son şeyhi

Mehmed Celâleddin Dede
(Baki Baykara Arşivi)

Yan sayfa:

Vesim Paşa tablosu.

Kulekapısı/Galata Mevlevîhânesi'nde Âyin-i Şerîf. Suna ve İnan Kıraç Koleksiyonu, nr. 1256.

Mutrıptan posta nazaran postta bulunan Abdülvâhid Çelebi, sağ tarafta olan Kulekapısı Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Efendi, onun yanındaki Kasımpaşa Mevlevîhânesi Şeyhi Ali Efendi, ortada semâ eden Selânik Mevlevî Şeyhi Eşref Efendi, onun alt yanında semâ eden Yenikapı Mevlevî Şeyhi (Mehmed) Celâleddîn Efendi, onun hizâsında ve sol tarafta semâ eden Üsküdar Mevlevî şeyhi vekîli Hâlid Efendi, onun üst yanında semâ eden Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin (Fahreddîn) Efendi, merkezde semâ eden Manisa Şeyhi Abdülhalim Çelebi, semâzenbaşı Hacı Halil Dede, mutrıp serneyzen Ahmed Dede, ikinci neyzen Cemal Dede, serkudümzen Râif Dede, ikinci kudümzen Hacı Kemâl Dede (Kemâleddîn Mehmed Dede), mutrıpta bulunan küçük şeyh Üsküdar Mevlevî Şeyhi Ârif Dede ve diğerleri (Abdülbâkî Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, Ekler Bölümü).

olan Mehmed Celâleddin Dede, bünye itibarıyla son derece zayıf ve nahif bir yapıda olup 1320/1903 yılında yakalandığı gırtlak kanseri ile akciğer hastalığı[893] sonucunda hayli zayıf düşmüş, vefatına kadar hastalıklarıyla mücadele etmek durumunda kalmış, her geçen gün artan rahatsızlığı üzerine, 1321/1903 yılında Abdülvâhid Çelebi tarafından verilen izinle, dergâh şeyhliğine vekâleten oğlu Abdülbâki Baykara Dede atanmıştır.[894] Celâleddin Dede'nin vefâtına yakın olan zamanları hayli zor geçmiş, sesi iyice kısılan şeyh efendi merâmını anlatamaz bir hâle gelmiştir. Dergâhta 5 Şevval 1324 (22 Kasım 1906) tarihinde çıkan yangın sebebiyle, özellikle kütüphanenin yanması üzerine hayli üzülmüş ve zaman geçtikçe rahatsızlığı daha da ağırlaşmıştır. Celâleddin Dede, yangından etkilenmeyen harem dairesinin dervişlere tahsisi ve de ayrıca doktorların gerekli görmesi üzerine Gedikpaşa'da kiralanan bir konağa taşınmış, bu taşınma işlemi dahi saray açısından bir problem oluşturmuş, yazdığı bir arîza ile durumu pâdişâha açıklamak zorunda kalmıştır. Durumu bu konakta iyice ağırlaşan Celâleddin Dede, şeyhliğinin yirmi ikinci yılında[895], 29 Rebîülâhir 1326 Cumartesi gününü 1 Cemâziyelevvel 1326 Pazara bağlayan gecede (milâdî: 30-31 Mayıs 1908; rûmî: 17-18 Mart 1324), ikâmet ettiği konakta vefat etmiş, yerine ise hayatta olan oğlu Abdülbâki Baykara Dede asâleten postnişîn olarak tâyin edilmiştir.[896]

Celâleddin Dede'nin cenazesi, bulunduğu konaktan dergâha taşınmış ve gasil işlemi vasiyeti üzerine Topkapı İmamı Edhem Efendi tarafından yapılmıştır. Bu esnâda Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede, Veled Çelebi, Sünbül Sinan Dergâhı Şeyhi Kutbuddin Efendi (ö. 1332/1914-1915), Merkez Mûsâ Muslihiddin Dergâhı Şeyhi Ahmed Efendi (ö. 1332/1914-1915), Odabaşı Dergâhı Şeyhi Ahmed Efendi ile birlikte diğer şeyh efendiler, bütün dedeler, muhibbân ve dervişler de dergâhta hazır bulunmuşlardır.[897]

Nâşı daha sonra Koca Mustafapaşa Sünbül Efendi Dergâhı'na götürülmüş, orada cenazeye Meclis-i Meşâyih eski reislerinden Tophâne Kâdirî Dergâhı Şeyhi Ahmed Efendi (ö. 1324/1906-1907) de katılmıştır. Gasli sırasında Dügâh makâmından bestelemiş olduğu ve dinleyenleri son derece duygulandıran âyini terennüm olunan Mehmed Celâleddin Dede'nin nâşı, muhibbânından ve aynı zamanda babasının halîferinden olan Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı şeyhi ve ayrıca Meclis-i Meşâyih reisi olan Mehmed Elif Efendi tarafından kıldırılan cenaze namazının ardından, toplumun hemen her kesiminden insanların katıldığı büyük bir kalabalık eşliğinde tekrar Yenikapı Mevlevîhânesi'ne getirilmiş ve sağlığında oğluna eliyle gösterdiği yere, babası Osman Selâhaddin Dede'nin sol tarafına defn edilmiştir.[898] Sultan II. Abdülhamid'in Hazîne-i Hassa memurları ile cenaze masrafı olarak gönderdiği 2000 kuruşun, yine şeyh efendinin vasiyeti gereğince, cenaze işleri için kullanılması uygun görülmemiştir.[899]

Mehmed Celâleddin Dede'nin vefâtına, başta Tâhirü'l-Mevlevî olmak üzere, birçok seveni tarafından tarih düşürülmüştür:

Mahmud Cemil Bey'in,

Eyledi üç nezr-i Mevlânâ tamam
Cân fedâ etdi Celâleddin cemâl-i dosta[900]

Tâhirü'l-Mevlevî'nin;

Etdi şu mısra'ı Tâhir tahrîr
Aldı ol hazreti Hak celle celâl[901]
Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin
Semiyy-i mefhar-i sâdât ibn-i Şeyh Selâhaddin
Nümâyân idi zâtında cenâb-ı Pîr'in ahlâkı
Şu bir mısra'da Remzi münderic geldi iki târîh
Celâleddin Mehemmed gitdi ifnâ sırrıdır Bâkî[902]

Celâleddin Dede'nin hayatının sonlarına doğru yaşadığı ve hayli üzülmesine, o sıralarda uğraştığı hastalığının daha da artmasına; hatta belki de ölümüne yol açan en önemli olay kuşkusuz Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, içindeki son derece değerli kitaplarla birlikte yanması olmuştur. 4-5 Şevval 1324 (22-23 Kasım 1906)[903] tarihinde, dergâh kütüphanesinin altında bulunan arabalıktaki samanların, bir ihmal yüzünden tutuşmasıyla çıkan yangın, yarım saat içerisinde dergâhın tamamını sarmış ve âdetâ her şeyi küle çevirmiştir.[904] Bu yangının istibdad yanlıları tarafından çıkarıldığı, dönemin Mısır'da yayınlanan bazı gazetelerinde iddia edilmiş olmasına; hatta Tâhirü'l-Mevlevî'nin de bu iddiâya katıldığını dile getirmesine karşın Mehmed Ziyâ, bu yangının bir dikkatsizlik sonucunda çıkmış olduğunu belirtmektedir. Mehmed Celâleddin Dede'nin torunu Gavsi Baykara'nın belirttiğine göre ise onun hastalığının artmasında, en ufak bir şüphede bile fesat ehli tarafından Yıldız Sarayı'na yapılan binlerce asılsız jurnalin sonucunda, günde en az sekiz on dâverin dergâha gidip gelmesiyle verdikleri rahatsızlığın da etkisi olmuştur.[905]

Tâhirü'l-Mevlevî, Mehmed Ziyâ ve Sezai Küçük'ün de belirttiği üzere, "Dergâhtaki yangını kimin çıkardığından ziyâde bu talihsiz olayın asıl üzüntü veren yanı, dergâh kütüphanesinin tamamen yanmış olmasıdır. Özellikle Osman Selâhaddin Dede tarafından toplanan ya da satın alınmak sûretiyle kütüphaneye kazandırılan, ayrıca diğer Mevlevî büyüklerine âit olan ve Tâhirü'l-Mevlevî'nin tâbiriyle 'hazîne-i nevâdir', Celâleddin Dede'nin ifadesiyle de 'cihân değerinde yâdigâr' olan eserlerin bulunduğu bu kütüphane, Mevlevîlik tarihi bakımından da büyük bir öneme sahip idi. Bugün elimizde Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden bazılarının eserleri mevcut değilse bunun sebebi büyük oranda bu yangın olmalıdır." Gavsi Baykara'nın belirttiğine göre ise bu yangında ayrıca Celâleddin Dede'nin yirmi kadar tanburu ile babası Osman Selâhaddin Dede'den kalan hâşiyeli ve tezhipli çok değerli bir *Mesnevî-i şerîf* nüshası da kül olmuştur.[906]

İbnülemin'in, "Şerîat ve tarîkat âdâbına bağlı, lâubâliyâne hâl ve davranışlardan sakınan, bilgisi ve irfânı ile benzerleri arasında seçkin bir şahsiyet" olarak

Osman Selahaddin Dede'nin (1820-1887) çocukları. Büyük oğlu Mehmed Celaleddin Dede (oturan), Küçük oğlu Mehmed Kemaleddin Dede (önde ayakta duran) ve Sema Dedeleri Hüsameddin Dede.

(Baki Baykara Arşivi)

Mehmed Celaleddin Dede (başında dal sikke ve yakası kürklü hırkası ile.)

(Baki Baykara Arşivi)

Mehmed Celaleddin Dede gençlik yılları

(Baki Baykara Arşivi)

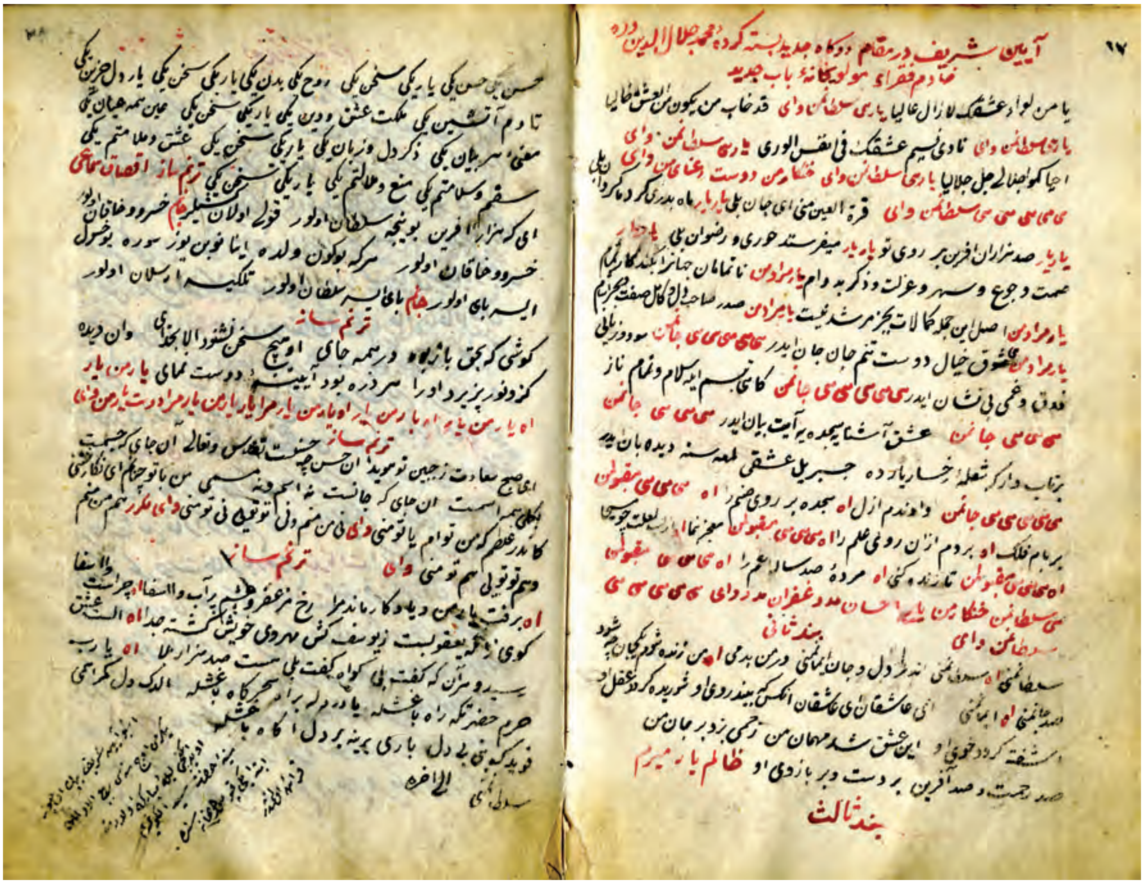
tanıttığı Mehmed Celâleddin Dede'nin belki de en önemli özelliği, Mevlevî kültürüne vukûfiyeti yanında, bir Mevlevî şeyhi olarak diğer tarîkatlardan da icâzetli olmasıdır. 1305/1887 yılında, babasının da hocası olan Trablusgarblı Şeyh Mustafa b. Osman Şebnî tarafından kendisine Şâzeliyye ve Kâdiriyye hilâfeti verilen Celâleddin Dede, 1313/1895 yılı Nisan ayında Çiştiyye Şeyhi İmdâdullah Fârukî Efendi'den Çiştiyye hilâfeti almış, bunların yanı sıra Celâleddin Dede de İmdâdullah Fârukî Efendi'ye Mevleviyye hilâfeti vermiştir.[907] Yine İbnülemin, Celâleddin Dede'nin Yakacık'ta Şabaniyye Tekkesi'nde birkaç gün misafir kaldığı sırada tekkenin şeyhi Hüsnü Efendi nezdinde bir gece görüştüklerini nakletmektedir[908] ki, Sezai Küçük'ün ifade ettiğine göre, "…alınan ve verilen bu hilâfetler ile yapılan görüşmelerin, 19. yüzyılda tarîkatlar arasındaki ilişkileri göstermesi bakımından son derece önemli olduğunu" özellikle belirtmek gerekir.[909]

Kaynaklarda "nahîf bünyeli, kısa sakallı, iri burunlu, heybetli, zayıf, marîz ve asabî mîzaçlı, güzel ahlâklı, edîb, zarîf ve cömert bir şahsiyet" olarak nitelenen Mehmed Celâleddin Dede, sahip olduğu yüksek ahlâkı, ilmî seviyesi ve mütevazı kişiliği ile gerek tarîkat ehli, gerekse ulemâ nazarında, dâimâ hürmet ve saygı duyulan bir şahsiyet olmuştur. Tarîkat usul, âdâb ve erkânını korumaktaki gayreti, şer'î ölçülere riâyetteki azim ve titizliği, Mevlevî tarîkatı içerisinde bulunan Kalenderî-meşrep Mevlevîlerce, Mevlevî tarîkatını Nakşibendiyye'nin Hâlidî koluna çevirdiği tarzında ithamların yapılmasına yol açmıştır.[910]

Başta mübarek gün ve gecelerde olmak üzere, dergâhı ziyarete gelen hemen her kesimden insanın, Mehmed Celâleddin Dede'nin seviyeli sohbeti ve mânevî himmetiyle dergâhtan memnun ayrıldığına birçok defa şahit olunmuş; sohbet ortamına hâkim olan ciddiyetin yanı sıra şeyh efendinin sohbette ele aldığı konuları dinleyenlerin seviyesine göre sunması, akıl ve mantıktan uzak rivâyetlerden özenle kaçınarak daha çok ahlâkî konulara değinmesi, zor beğenenlere bile "Celâl Efendi gerçekten şeyh imiş" cümlesini söylettirmiştir. Hatta sohbetlerin sonunda, kendisinden yaşça büyük olan birçok şahıs, Hâlet Efendi'nin de dile getirdiği gibi, *"Şeyhim beni bu gece yaktın"* ifadesini kullanmaya mecbur kalmıştır."[911]

Şeyh efendinin Gümüşsuyu'nda aynı zamanda komşusu olan ve aklına geldikçe buradaki yazlık köşküne giden Hasan Âli Yücel çocukluk günlerine dâir hâtıralarında, kendi ruh ve düşünce dünyasını da derinden etkilemiş olan Mehmed Celâleddin Dede hakkında şunları kaydetmiştir:

"Hele 'Hûbaba' dediğim Celâl Efendi, uzun boyu, uzun deve tüyü sikkesi, zayıf; fakat nûrânî yüzüyle pek hoşuma gidiyordu. Elini öptüğüm zaman beni öpmesini pek ister, çok severdim. Bu tertemiz insanın kendine has öyle çekici bir kokusu vardı ki, şu anda onu bir gül bahçesi içindeymiş kadar canlı, tesirli olarak hafızamda bulmaktayım. Keyifli zamanında beni yanına çağırırdı. Yazı yazdırır, yazılmış yazıları okutur; hikâye söyler, bana tekrarlatırdı. Küçük oturma odasında bir masası vardı. Beyaz buzlu ve kapaklı bir

Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh-ı Cedîd Âyin-i Şerîf'i
(Baki Baykara Arşivi)

kâse içinde duran peynir şekerlerinden verirdi. Bu ikrâm beni beğendiğinin, sevdiğinin delili olduğu için bana büsbütün tatlı gelirdi."[912]

Dönemin siyâsî olaylarıyla da yakından ilgilenmiş olan Mehmed Celâleddin Dede, Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre "…Osman Selâhaddin Dede'nin mahdûm-ı güzîni ve cânişîni olmak hasebiyle, kendisinin de peder-i mükerremleri gibi bir hayat-ı içtimâiyyesi vardı. Celâl Efendi, pederlerinden almış olduğu terbiye-i içtimâiyyeyi zamanının muhît ve icâbâtına göre tekmîl etmişlerdi.", Bir diğer ifadeyle Sezai Küçük'ün de belirttiği üzere, Mehmed Celâleddin Dede, babası Osman Selâhaddin Dede'den Yenikapı Mevlevîhânesi meşîhatiyle birlikte aynı zamanda onun sosyal ve siyâsî mirasını da devralmıştır. Uzun süre babasının meşîhat makamına vekâlet etmesi ve onunla birlikte birçok soruna müdahale etmek durumunda kalması Celâleddin Dede'ye, babasının sâhip olduğu sosyal ve siyâsî konulara dâir vukûfiyeti ve ince düşünüşü kazandırmıştır. Hatta Mehmed Ziyâ'nın, bir sorundan dolayı Sultan II. Abdülhamid'in Celâleddin Dede için, "Celâl Efendi ince düşünür" dediğini duyduğunu nakletmiş olması, şeyh efendinin bu özelliğini vurgulamak bakımından önemlidir.[913]

Mehmed Celâleddin Dede, mûsiki alanında da son derece mahâretli; hatta üstatlık seviyesine ulaşmış değerli bir şahsiyettir.[914] Aynı zamanda araştırmacılık vasfı da olan Mehmed Celâleddin Dede, ilk mûsiki bilgileriyle dinî eserleri dergâhta, din dışı eserleri İsmet Ağa ile ünlü bestekâr Nikogos Ağa'dan öğrenmiştir. Tanbur meşketmeyi ise Küçük Osman Efendi ile Büyük

Osman Efendi'den (ö.1303/1885) öğrenmiştir. Mehmed Celâleddin Dede'nin tanbûrdaki mahâreti "âşıkâne" ve "kendine has" olarak nitelenmiş; hatta döneminde "Rabbü't-tanbur" denilecek kadar üstat kabul edilmiş, mızrap vurmaktaki olağanüstü kabiliyeti, hastalığı sırasında Gedikpaşa'daki konağına davet ettiği Kemânî Memduh Efendi gibi mûsiki üstatlarınca "Ben şimdiye kadar böyle tanbur dinlememiştim" denilmek sûretiyle övülmüştür.[915]

Celâleddin Dede, bestekârlığının yanı sıra Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Dede ve Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede ile birlikte Türk mûsikisinin ses sistemi üzerine yaptığı çalışmaları ile de tanınmıştır. Türk mûsikisi tarihi alanında olduğu kadar bu mûsikinin perdeleri, aralıkları, makamları ve usulleriyle çeşitli nazariyât konularının ilmî bir şekilde ele alınıp incelenmesine dayanan bu çalışmalar, ne yazık ki metin hâline getirilemediğinden, oluşan birikim ancak bu üç isim tarafından öğrencileri Rauf Yektâ Bey ve Suphi Ezgi'ye aktarılmak sûretiyle korunmaya çalışılmıştır. İlerleyen yıllarda bu isimler arasına Sadettin Arel de katılmış ve mevcut bilgiler ışığında Türk mûsikisi nazariyâtının prensiplerini ortaya koyma yolunda önemli adımlar atılmıştır. Mehmed Celâleddin Dede, aynı zamanda öğrencilerinden biri olan Rauf Yektâ Bey ile tanburlar üzerinde de çalışmak sûretiyle bir 8'lide 24 aralık ve 25 perdenin Türk mûsikisi tarihinde kullanılmış ve hâlen kullanılmakta olduğunu tespit etmiştir.[916]

"Mûsikimize müteallık olarak şimdiye kadar mübhem ve meşkûk kalmış olan birçok mesâil-i nazariyye müşârünileyhin âbyârî-i himmetiyle münkeşif olmuştur." demek sûretiyle, Türk mûsikisinde gizli kalmış birçok nazarî konunun Celâleddin Dede'nin himmetiyle keşfedildiğini dile getiren Rauf Yektâ Bey, şeyh efendinin mûsiki alanındaki ilmî ve tatbikî gücünü ise şu cümlelerle ifade etmiştir:

"…fenn-i nefîs-i mûsikideki iktidâr-ı ilmî ve amelîsi itibârıyla da eslâf-ı izâmına takaddüm etmiştir. Tanbûr-nüvâzlıkta asrının cidden ferîdi olduğu gibi, nazariyye-i mûsikide dahi bu fakîrin hâce-i sânîsidir."[917]

Son devrin değerli mûsiki üstatlarından Zekâîzâde Ahmed Irsoy ise onun için, "Celâleddin Efendi mehere-i mûsikişinaslardan Tanbûrî Büyük Osman Efendi[918]'den tanbûr öğrenmiştir. Tarz-ı mahsûs ile tanbûr çalmakda mâhir idi. İlm-i mûsikide vukûfu derin olmakla beraber, özellikle nazârî kısmını pek iyi bilirdi. Dügâh-ı cedîd makâmından üstâdâne bir Ruhnevâz Âyin-i şerîf bestelemiştir." demektedir.[919]

1322/1904 yılı içinde Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin Hicâz Âyini'ni, hiçbir nağmesini ve güftesini değiştirmeden Dügâh makamı ve usulünde bestelemesi, ki bu Mevlevî âyini Celâleddin Dede'nin bilinen tek eseridir, onun mûsikideki yüksek konumuna en büyük işaret kabul edilmiş ve bu eser aynı zamanda "Dügâh-ı cedîd" olarak adlandırılmıştır. İlk olarak 12 Rebîülevvel 1323 (17 Mayıs 1905) tarihinde bir Mevlit kandilinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mukâbele edilen bu âyinin en önemli özelliği, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin bestelediği Hicaz Âyini'nde kullanılan nağmelerin,

birçok yerde şekillerinin bozulmadan; hatta güftesi değiştirilmeden Dügâh makamına aktarılabilmiş olmasıdır.[920]

Kaynaklarda şairlik yönünün de olduğu, ârifâne ve âşıkâne şiirleri bulunduğu bildirilen Mehmed Celâleddin Dede, "Şeyhî" mahlasıyla aralarında rubâi ve şarkı nazım şekillerinin de bulunduğu bazı manzûmeler kaleme almış, İbnülemin'in bildirdiğine göre şiirle fazla meşgul olmamış, elde yalnız birkaç manzûmesi kalmıştır. S. Nüzhet Ergun'un belirttiğine göre ise Mevlânâ hakkındaki iki rubâisinin de bulunduğu beş manzûmesinden biri Balıkçı Hâfız Mehmed Efend tarafından bestelenmiştir. Bu manzûmesi, "Ey andelîb-i hoş-nevâ" dizesiyle başlayan Rast-ı Cedîd Şarkı'dır.[921]

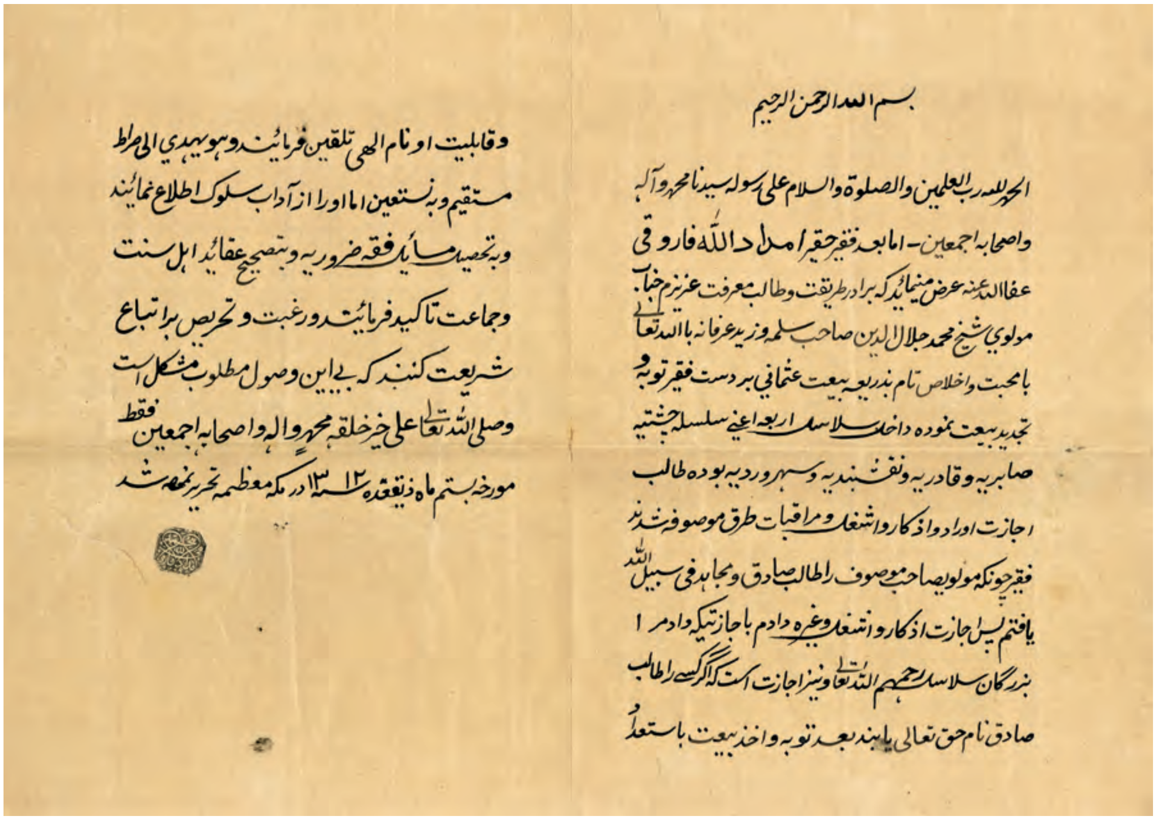

Mehmed Celâleddin Dede
(Baki Baykara Arşivi)

Şiirlerinden Örnekler

Gazel
Âşık hemîşe nâle vü âh eylemek gerek
Yârin yolunda cismi tebâh eylemek gerek
Cân vermeyince şâhid-i aşk eylemez zuhûr
Başın fedâ-yı arbedegâh eylemek gerek
Düşdü hevâ-yı dâne-i ruhsâra murg-ı dil
Pâ-best-i kayd-ı zülf-i siyâh eylemek gerek
Gönlüm asıldı kaldı ser-i târ-ı perçeme
Girdi hatâya varsa günâh eylemek gerek
Derk eylemez hakâyıkı her vasle-pûş olan
Serpûş-ı Mevlevî'yi külâh eylemek gerek
Ser-menzil-i hakîkate ermek diler isen
Dergâh-ı pîri püşt ü penâh eylemek gerek
Şeyhî cenâb-ı Ahkar-ı aşk-âşinâ gibi
Bir Mevlevî'yi hem-dem-i râh eylemek gerek[922]

Gazel-i Müşterek
(**Şeyhî**) Kûh-ı sahrâ-yı cünûnda ben ki cevlân eyledim
(**Ahkar**) Cûları te'sîr-i efgânımla giryân eyledim
(**Ahkar**) Öyle bir vâdî-i ye'se sâlikim ki reşk ile
(**Şeyhî**) Kays ile Ferhâd'ı ol vâdîde hayrân eyledim
(**Şeyhî**) Eyleyip âzâde-i kayd-ı muhabbet gönlümü
(**Ahkar**) Vâkıf-ı esrâr-ı aşk-ı zât-ı Subhân eyledim
(**Ahkar**) Dil esîr-i çâh u zindân-ı anâsırken anı
(**Şeyhî**) Mülk-i istiğnâda taht-ı aşka sultân eyledim
(**Şeyhî**) Çâk edip delk-i vücûdu aşk-ı hestî-sûz ile
(**Ahkar**) "Mâ" vü "men" bünyâdını bir demde vîrân eyledim
(**Ahkar**) Verdim ikrâr-ı fenâfillaha terki terk edip
(**Şeyhî**) Matbah-ı fakr etmede cânı uryân eyledim
(**Şeyhî**) Lâne-sâz-ı şâh-sâr-ı aşk olaldan bâz-ı dil
(**Ahkar**) Tâ'ir-i kudsî gibi tâ arşa tayrân eyledim
(**Ahkar**) Şâhbâz-ı cidd ü cehdi şeh-per-i tevhîd ile

بسم الله الرحمن الرحیم

الحمد لله رب العلمین والصلوة والسلام علی رسوله سیدنا محمد وآله
واصحابه اجمعین - اما بعد فقیر حقیر امداد الله فاروقی
عفا الله عنه عرض مینماید که برادر طریقت وطالب معرفت عزیزم جناب
مولوی شیخ محمد جلال الدین صاحب سلمه وزید عرفانه بالله تعالی
با محبت واخلاص تام بذریعه بیعت عثمانی بر دست فقیر توبه و
تجدید بیعت نموده داخل سلاسل اربعه اعنی سلسله چشتیه
صابریه وقادریه ونقشبندیه وسهروردیه بوده طالب
اجازت اوراد واذکار واشغال ومراقبات طرق موصوفه شدند
فقیر چونکه مولوی صاحب موصوف را طالب صادق ومجاهد فی سبیل الله
یافتم پس اجازت اذکار واشغال وغیره دادم باجازتیکه دادم ا
بزرگان سلاسل رحمهم الله تعالی ونیز اجازت است که اگر کسی را طالب
صادق نام حق تعالی یابند بعد توبه واخذ بیعت باستعداد

وقابلیت او نام الهی تلقین فرمایند وهو یهدی الی صراط
مستقیم وبه نستعین اما او را از آداب سلوک اطلاع نمایند
وبه تحصیل مسائل فقه ضروریه وبتصحیح عقائد اهل سنت
وجماعت تاکید فرمایند ورغبت وتحریص بر اتباع
شریعت کنند که بی این وصول مطلوب مشکل است
وصلی الله تعالی علی خیر خلقه محمد وآله واصحابه اجمعین فقط
مورخه بستم ماه ذیقعده سنه ۱۳۱۲ در مکه معظمه تحریر نموده شد

Mehmed Celâleddin Dede'nin aldığı bir icâzetnâme örneği

(Baki Baykara Arşivi)

(**Şeyhî**) Evc-i kurb-ı hazrete her lahza perrân eyledim
(**Şeyhî**) Yandı perr ü bâl-i kasdı kaldı Cibrîl-i hıred
(**Ahkar**) Seyr-i fillaha varıp tefrîdi iz'ân eyledim
(**Ahkar**) Pîr-i mey sahbâ-be-dest cân atdı istikbâlime
(**Şeyhî**) Ol zamân ki azm-i bezm-i şâh-ı hûbân eyledim
(**Şeyhî**) Pâsbân-ı kârbân-ı râh-ı Hakk'ım çünki ben
(**Ahkar**) Savb-ı maksûdu bütün uşşâka i'lân eyledim
(**Ahkar**) Devlet-i sermed erişdi hamdulillah sıdk ile
(**Şeyhî**) Kendimi Kıtmîr-i bâb-ı şîr-i Yezdân eyledim
(**Şeyhî**) Dergeh-i Mollâ-yı Rûm'a eyleyip vakf-ı vücûd
(**Ahkar**) Ahkar-âsâ niçe bin giryânı handân eyledim
(**Ahkar**) *Mesnevî*'den terbiyet-yâb-ı füyûzât eyleyip
(**Şeyhî**) Şeyhiyâ tıfl-ı dili bir merd-i meydân eyledim[923]

Rubâi
Revnak-dih-i mümkünât olan Mevlânâ
Ârâyîş-i kâinât olan Mevlânâ
Dünyâda vü âhiretde dest-gîrim ol
Dil-mürdelere hayât olan Mevlânâ[924]

Rubâi
Ey mefhar-i evvelîn olan Mevlânâ
Vey melce-i âhirîn olan Mevlânâ
Dervişlerini hakîkate vâsıl kıl
Ey hâdi-i râh-ı dîn olan Mevlânâ[925]

Yenikapı Hamûşânı'ndan bir detay
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Kıt'a
Dil-hasteyim firâk-ı cemâlinle sevdiğim
Cismim hayâle döndü hayâlinle sevdiğim
Âh eylerim ümîd-i visâlinle sevdiğim
Cismim hayâle döndü hayâlinle sevdiğim[926]

Mehmed Celâleddin Dede'nin Meşîhati Zamanında İkrâr-bende-i Çille-râh-ı Cenâb-ı Hüdâvendigâr Olan Fukarâ-yı Nev-niyâzân:
Musullu Derviş Ahmed bin eş-Şeyh Osman,
Manastırlı Derviş Yusuf,
Trabluslu Derviş Tevfîk,
Âsitâneli Derviş Receb,
İstanbulî Derviş
Derviş Mustafa Zikri bin Mehmed, Giridli.[927]

53. Mehmed Es'ad Dede, Mesnevîhân (ö. 1329/1911)

(Şair)

Hüseyin Vassâf'ın, "Hâce-i irfânım" şeklinde tanıttığı Mehmed Es'ad Dede, 1259/1843-1844 yılında Selânik'te, Kadı Abdullah Efendi Mahallesi'nde dünyaya gelmiştir. Yine Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre Es'ad Dede'nin babası Selânik tüccârından ve Yahudilik'ten dönme bir zât olan Receb Efendi, annesi ise Hânuş Hanım'dır. Es'ad Dede ilk tahsilinin yanı sıra Farsça'yı da doğduğu şehirde özel hocalardan ders almak sûretiyle öğrenmiş, henüz on altı yaşında iken bir rivâyete göre Selânik Vilâyeti Tahrîrât, bir diğer rivâyete göre ise Selânik Mâliye Kalemi'ne devam etmeye başlamış ve burada beş yıl kadar çalışmıştır. Bu esnada tasavvufa yönelmek sûretiyle Bedeviye tarîkatı şeyhlerinden Şeyh Osman Efendi'ye bağlanmış, 1280/1863-1864 yılında, yirmi üç yaşında iken, dinî ilimleri öğrenmek maksadıyla ve bir manevî işaret üzerine İstanbul'a giderek Fatih civarındaki Yeni Hamam yakınında bulunan, uzun yıllar ikamet edeceği Çayırlı Medresesi'ne yerleşmiştir.[928]

Es'ad Dede, İstanbul'da bir yandan dönemin ünlü isimlerinden Hoca Şevket Efendi'nin halka-i tedrîsine dâhil olmuş, Hüseyin Vassâf'ın belirttiğine göre bir süre sonra ve yine bir manevî işaretle Gelibolu ulemâsından, aynı zamanda ulûm-ı Arabiyye müderrislerinden olan meşhur Gelibolulu Âdil Efendi'nin derslerine devam ederek icâzet almış ve Şeyh Temîmî'den de *Mutavvel* okumuştur. Çayırlı Medresesi'nin yanması üzerine bir yıl kadar Tâhir Ağa Tekkesi'nde bir hücrede kalan Es'ad Dede, medresenin tamir edilmesi üzerine geri dönmüş ve ayrıca Fatih Câmii'nde muhaddis olan Şeyh Şetvân Efendi'den *Buhârî-i şerîf,* Meclis-i Maârif âzâsı Hoca Abdülkerim Efendi'den *Şerh-i İşârât*'ın yanı sıra hikemî kitaplardan bazı dersler okumuş, böylece nazarî ve şer'î ilimlerde ihtisas sahibi olmuştur. Aynı zamanda sahip olduğu yetenek sayesinde özellikle Arapça ve Farsça konusunda kısa sürede üstün bir seviyeye ulaşmış ve İstanbul'un ilim muhitlerinde bu dillere olan

hâkimiyeti ile de tanınmış olan Es'ad Dede, diğer yandan gönlündeki tarikat zevkinin günden güne artması üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'ye intisap edip ömrünün sonuna değin hizmetinde bulunacağı Mevlevîlik yoluna girmiştir. Selâhaddin Dede'nin ilim halkasına dâhil olarak ondan *Fusûsu'l-Hikem, Mesnevî, Havrâ ve Zevrâ* adlı eserleri okuyan Es'ad Dede, aynı zamanda Tunuslu Mustafa Efendi'nin, Hicaz'a gidene dek birkaç ay süreyle de olsa, *Fütûhât-ı Mekkiyye* derslerine devam etmiştir.[929]

Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin vefatı ile *Mesnevî* dersi yarım kalan Es'ad Dede, daha sonra Eskişehir Mevlevîhânesi Şeyhi Hasan Hüsnü Dede'den teberrüken hilâfet ve *Mesnevî* icâzeti almıştır. 1893 yılında hacca giden Es'ad Dede, hac görevini yerine getirdikten sonra Harem-i Şerîfte bir müddet ders okutmuş ve 1894'de İstanbul'a dönmüştür. Aynı yıl çok sevdiği öğrencilerinden biri olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin talebi üzerine tekrar hacca gitmiş ve tahminen 1900 senesi civarında İstanbul'a dönmüştür.[930]

Daha çok mesnevîhânlığı ile tanınan, bunun yanı sıra ilm-i hey'et ve eski tıbba da vâkıf olan, aynı zamanda tam bir kitap meraklısı olarak bilinen, tarîkattaki istidâdı da hayli yüksek bir şahsiyet olan Es'ad Dede'nin bir diğer özelliği de, "câmiu't-turûk", yani birçok tarîkatın erkân ve usulünü biliyor olmasıdır. Dolayısıyla Mevlevî olmakla birlikte devrinin diğer tarîkat şeyhlerinden Kâdiriyye, Şabaniyye, Nakşibendiyye ve Ekberiyye tarîkatlerine âit icâzetler almıştır. Bu meyanda ayrıca Hindistan'ın ârif şeyhlerinden olan ve Mekke'de yaşayan İsmail Nüvvâb-ı Hindî İstanbul'a geldiğinde ondan İdrîsiyye, İmdâdullah Tehânevî'den Çiştiyye ve Tunuslu Şeyh Mustafa Efendi'den Şâzeliyye icâzetleri almıştır. Hüseyin Vassâf'ın bilhassa belirttiğine göre Es'ad Dede'nin kemâli esâsen İmdâdullah Efendi'den olup diğerleri teberrüken kalmıştır.[931]

Mehmed Es'ad Dede, ilim tahsil ettiği Çayırlı Medresesi'nde uzun yıllar ikâmet etmiş, bir yandan da Cerrahpaşa civarında bulunan Davudpaşa ve Aksaray'da bulunan Mahmudiye Rüşdiyeleri ile son zamanlarında olmak üzere Nümûne-i Terakkî Mektebi'nde Farsça hocalığı yapmış; ancak rahatsızlığı sebebiyle bu okullardaki hocalığından emekliye ayrılmak zorunda kalmıştır. Mehmed Es'ad Dede, aralarında Fatih Câmii'nin de bulunduğu bazı câmi ve mescitlerde, ayrıca Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde çoğunlukla *Mesnevî, Hâfız Dîvânı*, *Pend-i Attar, Kavâid-i Fârisî, Gülistân*, *Levâyih, Molla Câmi*, *Gülşen-i Râz, Sipehsâlar, Bostân, Arûz, Kasîde-i Sülûkiyye-i Hâkânî, Rubâiyyât, Kasîde-i Tâiyye, Kasîde-i Hamriyye, Zevrâ, Havrâ* ve *Fusûsu'l-hikem* gibi klâsik eserleri okutmuş; hatta hasta olmasına rağmen bazı öğrencilerine Çayırlı Medresesi'ndeki hücresinde ders vermeye devam etmiştir.[932]

Kaynaklarda, "son derece kuvvetli bir hâfızaya sahip olduğu" ve okuttuğu kitapların bir çoğunun ezberinde bulunduğu belirtilen Mehmed Es'ad Dede, son zamanlarında ve hac görevini yerini getirdikten sonra, bir süre Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olmuştur. Dergâhın 1324/1906'da

yanması üzerine tekrar Çayırlı Medresesi'nde yaşamaya başlayan Es'ad Dede, vefâtından önce çelebilik makamınca Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhânlığına tâyin edilince bu dergâha yerleşmiş ve iki yıl kadar da burada görev yapmıştır. Yine kaynaklarda Selânik'te iken evlendiği, kısa bir süre sonra İstanbul'a geleceği zaman hanımından ayrıldığı, bu evliliğinden bir kızı ve torunlarının olduğu; hatta bir daha evlenmediği belirtilen Es'ad Dede, 1329 yılının Berat gecesine yakın bir zamanda ve yine bir mânevî işaret üzerine, öleceğini hissederek bazı hazırlıklara başlamış, örneğin Hindistan'daki bir kitapçıya olan hesabını kapatmış ve buna benzer birçok icraatta bulunmuştur. Daha sonra ayakta duramayacak kadar rahatsızlanan Mehmed Es'ad Dede, 13 Şaban 1329 (8 Ağustos 1911) tarihinde, sabahleyin saat birbuçuk sıralarında vefat etmiş ve ertesi gün Kasımpaşa Câmi-i Kebîr'inde öğlen namazını müteâkip kılınan cenaze namazının ardından Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nin hazîresine defn olunmuştur. Mevlevîhânenin bilâhare yıkılıp okul yapılması üzerine Es'ad Dede'nin kabri Fatih-Balat'ta bulunan Tâhir Ağa Tekkesi'nin hazîresine nakledilmiştir.[933]

Es'ad Dede'nin vefatı üzerine, aynı zamanda mezar taşında da yazılı olduğu kaydedilen, aşağıdaki tarih kıt'ası söylenmiştir.

Kıt'a
Mesnevîhân kenz-i esrâr-ı hikem Es'ad Dede
Âlem-i devrânda derviş-i Hümâ-pervâz idi
Feyz-i nutkun ahz edenler söyledi târîhini
Gitdi sûy-ı lâ-mekâna nâsih-i[934] mümtâz idi[935]

Es'ad Dede yetiştiricilik vasfıyla dönemindeki birçok ünlü isme hocalık yapmıştır. Onun önde gelen öğrencileri arasında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede, Tâhir Ağa Tekkesi Uşşâkî Şeyhi Ali Behçet Efendi, ünlü *Sefîne-i Evliyâ* yazarı Hüseyin Vassâf, aynı zamanda birer ünlü *Mesnevî* şârihi olan Ahmed Avni Konuk ile Tâhirü'l-Mevlevî, Beşiktaş Yahyâ Efendi Dergâhı son şeyhi Abdülhay Öztoprak Efendi, Şeyh Abdullah Efendi, Şehâbettin Avni Bey ve Mehmed Âkif Ersoy'un isimleri anılabilir. Bazı Mevlevîlerin kutup olarak tanıdıkları Mehmed Es'ad Dede, Tâhirü'l-Mevlevî'nin bildirdiğine göre, öğrencilerine bildiklerini esirgemeden öğretmeye çalışan, kendisine sokak ortasında sorulan bir soruya bile uzun uzun cevaplar veren bir şahsiyettir. Mehmed Ziyâ ve İbnülemin ise onun, yıllardan beri devam eden rahatsızlıklarına, bir yandan da yaşlılığın getirdiği bazı sıkıntılarına rağmen Fatih Câmii'ndeki derslerine devam ettiğini bildirmektedirler.[936]

Kaynaklarda kendisinden, "Sünnet-i seniyyeye bağlı olmakla birlikte taassuptan sakınan, bir merd-i İlâhî, güleryüzlü, sokaklarda rastladığı insanlara selam veren, hâlini dost ve düşmandan gizlemeye çalışan, ârif-i kâmil, fâzıl, merhamet ve şefkati fazla; orta boylu, nahîf bedenli, kumral sakallı, temizlik konusunda titiz, dâimâ sikke ve abâ ile dolaşan; tarîkât âdâb ve erkânına

son derece riâyetkâr, latîfeci, nüktedân, hazırcevap, ahde vefâlı, mütevâzı, çocukla çocuk, büyükle büyük olmasını bilen, büyük bir öğrenme ve öğretme aşkına sahip, özü sözü bir; seyahat etmeyi seven ve kitaba karşı da aşırı merakı olan bir şahsiyet" olarak bahsedilmektedir. Es'ad Dede, yine kaynaklarda belirtildiğine göre büyük çoğunluğu tasavvufa dâir olmak üzere binlerce ciltten oluşan ve aralarında nâdir yazmalar ile yazarları tarafından yazılıp henüz istinsah edilememiş on-on beş cilt kadar da eserin bulunduğu büyük bir kütüphane oluşturmuş; ancak bunların bir kısmı Çayırlı Medresesi'nin ilk yangınında, iki bin civarında kitabı ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nde 1224/1809-1810 tarihinde çıkan yangında yok olmuştur. Bununla birlikte Es'ad Dede, o zamanki adı Kütübhâne-i Umûmî olan Beyazıt Devlet Kütüphanesi'ne belli aralıklarla, bazı kaynaklarda yedi yüz ile bin arasında olduğu belirtilen yüzlerce cilt kitap bağışlamış; hatta bu vesile ile kendisine devlet tarafından nişan verilmiştir. Kitaplarının bir kısmını Hicaz'a gitmek için duyduğu para ihtiyacı vb. sebeplerle bizzat satmış, kalan bazı kitapları ise vefatından sonra Sahaflar Çarşısı'nda satılmıştır.[937]

Kaynaklarda ayrıca kendisiyle ilgili birçok anekdota yer verildiği görülen Es'ad Dede, Hz. Peygamber'e ve de sünnet-i seniyyesine olan muhabbetini gösteren bir örnekte dile getirildiğine göre, Tâhirü'l-Mevlevî ile yaptığı hac ziyareti esnasında Medîne dışındaki bir kubbenin önünde Peygamber efendimizin ok atışı ve koşu yaptığı yerde, efendimizin sünnetine uymak niyetiyle Tâhirü'l-Mevlevî ve yol rehberiyle birlikte at yarışı yapmış, ayrıca silahla atışlarda bulunmuştur. Bir diğer örnekte ise Ebû Hureyre gibi hücresinde iki kedi beslediği belirtilen Es'ad Dede'nin, bu kedilerden birinin Hz. Peygamber'in cinlerden olan sahâbelerinden olduğunu öğrendiğinde kendisini nükte yollu tâbiînden, öğrencilerini de etbau't-tâbiînden saydığı kaydedilmiştir. Hüseyin Vassâf, *Es'adnâme* adlı eserinde de Es'ad Dede'yle ilgili bilgilere ve ulaşabildiği şiirlerine yer vermiştir. Bu eserde ayrıca Hulûsîzâde Osman Nûri, Şeyh Seyfeddin Efendi, Ahmed Remzi Akyürek Dede, Mehmed Ziyâ, Âdil Abdurrahman Efendi, Abdülbâki Baykara Dede, Seyyid Hâfız Tahsin Efendi, Ahmed Avni Konuk ve Mehmed Cemâl Bey'in Es'ad Dede'ye dâir Hüseyin Vassâf'a gönderdikleri mektuplar da bulunmaktadır.[938]

Daha ziyâde mesnevîhânlık yönüyle tanınmış, şiire fazla rağbet etmemiş olmasına rağmen mecmualarda birçok şiiri kayıtlı olan, dolayısıyla şairlik yönü de bulunan Mehmed Es'ad Dede'nin, Hüseyin Vassâf'ın "Âsâr-ı Aliyyeleri" başlığı altında kaydettiği; Mehmed Ziyâ'nın ise eserlerinin tamamının Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çıkan yangında kül olduğunu; ancak istinsah edilen ve bir kısmı öğrencilerinin ve sevenlerinin elinde kalan parçalardan ibaret olduğunu belirttiği, tercüme ve telif birçok eseri bulunmaktadır.

Eserleri

1. *Nümûne-i Kavâid-i Fârisî*. Farsça dilbigisine dâir bir eserdir (İstanbul 1308, 1309).

2. *Ziyâu'l-Kulûb Tercümesi*. Hindistanlı mutasavvıf Şeyh İmdâdullah Mehmed Tehânevî'nin zikir çeşitlerinin yanı sıra Çiştiyye, Kâdiriyye ve Nakşibendiyyenin sülûk âdâbına dâir olan eserinin tercümesidir.[939] Eser ayrıca Adnan Kaya tarafından *Kalplerin Işığı* adıyla neşredilmiştir (İstanbul 2007).
3. *Mesnevî-i Şerîf Şerhi*. *Mesnevî'*nin nin birinci defterinin ilk 360 beytinin tercüme ve şerhinden ibaret olup Mehmed Es'ad Dede'nin vefatı sebebiyle tamamlanamamıştır. Eserin ilki müellif hattı olan iki adet yazma nüshası için bk. Mevlânâ Müzesi Ktp. nr. 5792, 5793.
4. *Tevhîd-Nâme.* "Görünen cümle eşyâdan Hüdâ'dır/Sakın sanma anı senden cüdâdır" matlaıyla başlayan ve Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre 294 beyitten oluşan bir mesnevîdir.
5. *Rubâiyye-i Hûraiyye Şerhinin Tercümesi*. Ebû Said Ebü'l-Hayr'ın bazı rubâilerinin şerh ve tercümesidir.
6. *Meâda Müteallik Bir Risâle.* Tercüme bir eserdir.
7. *Risâle-i Tarîk-i Teveccüh-i Hâcegân*. Molla Câmi'nin tasavvufa dâir olan *Teveccüh-i Hâcegân Risâlesi*'nin Türkçe'ye tercümesidir.
8. *Usûl-i Tarîkat'a Dâir Bir Risâle*.
9. *Cevâhir-i Aynî* adlı eserden bazı cevherlerin tercümesi.
10. Hz. Ömer'in oğlu Ebû Şahme hakkında ikâme buyurduğu "hadd-i şer'î olayı"nı anlatan Farsça risâlenin tercümesi.
11. İbn-i Fâriz'in *Kasîde-i Tâiyye'*sinin ilk birkaç beyitine yapılan ayrıntılı şerh ile yine bu kasîdenin elli üç beyitine yapılan tercüme ve kısa şerhler.
12. Diğer bir kısa şerh.
13. *Mesnevî-i şerîf'* in ilk beytine ayrıca yapılan bir şerh.
14. *Istılâhât-ı Sûfiyye*.
15. *Dîvânçe-i Eş'âr*. Hüseyin Vassâf tarafından derlenen şiirleri içermektedir.
16. *Mektuplar.* Hüseyin Vassâf tarafından toplanan ve ayrıca *Es'adnâme* adlı eserinde neşredilen mektuplardan oluşmaktadır. Bu mektupların bir kısmı Es'ad Dede tarafından yazılmış, bir kısmı ise kendisine cevap mâhiyetinde yazılmış metinlerden oluşmaktadır. *Es'ad-nâme'*de birkaçı sayfa arasına eklenmiş, büyük çoğunluğu ise kayıtlı bulunan mektup örnekleri için bk. Hüseyin Vassâf, *Es'ad-nâme,* s. 12-30, 46-51 vd.[940]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Tutdu iklîm-i derûnu ser-be-ser dârâ-yı aşk
Etdi vîrân milket-i ma'mûru istîlâ-yı aşk
Âlem-i lâhûtdan tâ âlem-i nâsûta dek
Mest ü bî-hûş eylemiş her zerreyi sahbâ-yı aşk

Etdi hayrân bir niçe allâmeyi dîbâcesi
Halli nâ-kâbil muammâdır hemân ma‘nâ-yı aşk
Bulmamışdır intihâsın rûz-ı hilkatden berî
Gerçi âşıklar seyâhat-gâhıdır sahrâ-yı aşk
Sâhil-i imkâna atdı lâ-yu‘add dür-dâneler
Es‘adâ çok cûşa geldi şevk ile deryâ-yı aşk[941]

Gazel-Nutuk
Tekye-i[942] zühhâdı etdim cüst ü cû
Bulmadım esrâr-ı aşkdan zerre bû
Rindlerin meyhâne-i vîrânede
Tutdu feryâdı cihânı sû-be-sû
Çıkmadı âvâzı hiç pervânenin
Nâr-ı aşka yandı cismi mû-be-mû
Bir takım âyîne farz et âlemi
Lem‘a salmış anlara envâr-ı hû
Cân fedâ et ger dilersen Es‘adâ
Cân ile cânân olsun rû-be-rû[943]

Gazel
Çekmem elim talebden maksûda ermeyince
Ya cân çıkar bedenden ya vasl olur müyesser[944]
Bu râhın evvelinde pek çok elem keder var
Lâkin nihâyetinde ölmek anın mukadder
Cânın fedâ edersen gel gir tarîk-ı aşka
Bârı dıraht-ı aşkın kan ile oldu müsmer
Berhûr olur o kimse bûstân-ı câvidândan
İstek ile edersen katl-i hayâta mü'ser
İster isen taayyüş sen hâne-i cihânda
Terk eyle râh-ı aşkı bul bir tarîk-ı dîger
Sürmez isen sivâyı sen hâne-i dilinden
Görmez safâyı rûhda mir'ât-ı dil mükedder
Âlemleri adem bil meyl etme mâsivâya
Terk eyle cüst ü cûyı herşeyi bil mukadder [945]

54. Hüseyin Fahreddin Dede (ö. 1329/1911)

(Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi, Bestekâr, Mûsiki Bilgini, Neyzen, Şair)

Hüseyin Fahreddin Dede, *Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri* adlı eserinde ve "Tercüme-i Hâl-i Fakîrânemdir" başlığı altında bizzat kaydettiğine göre, 12 Muharrem 1270 (15 Ekim 1853) tarihinde, Çırağan Sarayı'nın yapıldığı arazi üzerinde bulunan Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiştir. Büyükbabası Mahmud Efendizâde Hacı Hasan Halil Efendi, babası Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin şeyhi Yenişehirli Hasan Nazif Dede, annesi ise Zübeyde Havvâ Hanım'dır (ö. 1312/1895). Hüseyin adı kendisine,

doğumunun Hüseynî Âyin-i şerîfinin icrâ edildiği bir mukâbele esnasında gerçekleşmesinden hareketle verilmiştir.[946]

Daha dört yaşında iken İstanbul'a gelen Mehmed Said Hemdem Çelebi tarafından sikke tekbirlenen Fahreddin Dede, Beşiktaş Rüşdiyesi'ni tamamlamış ve ayrıca babası tarafından yine küçük yaşlarında iken kendisine teberrüken icâzetnâme verilmiştir. Babası Hasan Nazif Dede'nin 16 Şevval 1278 (16 Nisan 1862) tarihinde vefat etmesi üzerine,[947] Konya Âsitânesi Postnişîni Sadreddin Çelebi tarafından şeyhlik destârı verilerek Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir. Bununla birlikte henüz sekiz yaşında olması nedeniyle şeyhlik görevi vekâleten dergâhın aşçıbaşısı Hacı Râşid Dede tarafından yürütülmüştür. Hüseyin Fahreddin Dede, daha babası hayatta iken başladığı ilim tahsilini devam ettirmiş ve devrinin birçok tanınmış isminden özel dersler almak sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Bu meyanda Hindli âlimlerden Dihlevî İskender Efendi'den Farsça ve Fransızca öğrenmiş; Abdülfettah Belhî Efendi'den Farsça, Manisalı Hüseyin Hilmi Efendi'den Arapça okumuş ve aynı zamanda kayınpederi olan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'den Arapça ve tasavvufun yanı sıra *Mesnevî* dersleri almıştır. Ayrıca hem eniştesi hem de dönemin ünlü şairlerinden biri olan Yenişehirli Avni Bey'den tasavvuf ve edebiyat bilgileri öğrenmiş; şair ve devlet adamı Vezir Abdurrahman Sâmi Paşa'dan da *Mesnevî* okumuş ve Karahisar Mevlevîhânesi Şeyhi Kemâleddin Çelebi ile Mısır Mevlevîhânesi Şeyhi Azmi Dede'den de icâzet almıştır. Özellikle mûsiki alanında bir bilgin olarak tanınmış olan Fahreddin Dede, kaynaklarda ayrıca "Bahâriye Mevlevîhânesi'nin tam anlamıyla son şeyhi" olarak tavsif edilmektedir.[948]

Hüseyin Fahreddin Dede
(Baki Baykara Arşivi)

1031/1621-1622 tarihinde Kaptan-ı Deryâ Ohrili Hasan Paşa tarafından inşâ ettirilmiş olan dergâhın bulunduğu arazide, Çırağan Sarayı'nın inşasına karar verilmesi üzerine Beşiktaş Mevlevîhânesi istimlâk edilmiş ve şeyh efendi, âilesi ve dervişleriyle birlikte, 1 Zilkâde 1284 (24 Şubat 1868) tarihinde, geçici olarak ikamet edecekleri Fındıklı'da bulunan Kara Cehennem İbrahim Paşa Konağı'na taşınmıştır.[949] Yaklaşık iki yıl sonra, Sultan Abdülaziz tarafından yaptırılan ve yapımı 27 Şevval 1286 (29 Ocak 1870) tarihinde tamamlanan Maçka'daki mevlevîhânenin, dönemin birçok devlet ricâli, âlim ve şeyh efendilerinin de katıldığı bir merâsimle açılışı yapılmış ve buraya taşınılmıştır.[950] 1288/1871-1872'de dergâhın şeyhliğine asâleten atanan Fahreddin Dede, burada icrâ edilen ilk âyin-i şerîfi yönetmiş, 15 Rebîülevvel 1289 (23 Mayıs 1872) tarihinde ve on dokuz yaşında iken, aynı zamanda hocası olan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin kızı Fâtıma Âliye Hanım ile evlenmiştir.[951] Bu evliliğinden Fâtıma Mü'mine,[952] Hasan Nazif,[953] Fâtıma Fasiha[954] ve Fâtıma Destinâ[955]

adlı dört çocuğu dünyaya gelmiş[956]; ayrıca kızı Fâtıma Fasiha'dan Zübeyde Hanım ile Selman Tüzün Dede (ö. 1995) adlı iki torunu olmuştur.[957]

Beş yıl sonra, yerine kışla yapılmasına karar verildiği gerekçesiyle Maçka'daki mevlevîhânenin de istimlâk edilmesi üzerine, buradan da çıkılmak zorunda kalınılmıştır. Dolayısıyla taşınma işlemlerine bir yenisi eklenmiş ve Hüseyin Fahreddin Dede, Maçka'dan ayrılmak sûretiyle dervişlerini Haliç'in Bahâriye sâhilinde bulunan Hatab Emini Mustafa Efendi'nin sâhilhânesine yerleştirmiş, kendisi ise âilesiyle birlikte yine aynı mahalde bulunan Hüseyin Efendi'nin sâhilhânesine yerleşmek durumunda kalmıştır. 30 Zilhicce 1291 Pazartesi (7-8 Şubat 1875)[958] tarihinde bu yalıların bahçesinin bulunduğu arazi üzerinde kurulmasına karar verilmiş olan Bahâriye Mevlevîhânesi'nin temeli atılmış ve dergâh inşaatının Sultan II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında, 18 Rebîülevvel 1294 (2 Nisan 1877) tarihinde tamamlanması üzerine buraya taşınılmış ve dergâhın açılışı hemen o gün mevlid okunmak ve Mevlevî mukâbelesi icrâ edilmek sûretiyle gerçekleştirilmiştir.[959] Tüm bu taşınmalar esnâsında babası Nazif Dede'nin nâşını da oradan oraya naklettirmek durumunda kalan Hüseyin Fahreddin Dede, dergâhın belli aralıklarla geçirdiği tamiratlar sebebiyle[960] zaman zaman Pertev Bey'in yalısı vb. bazı mekânlarda geçici olarak ikâmet etmekle birlikte,[961] vefatına kadar Bahâriye Mevlevîhânesi'nde otuz dört yıl, beş ay, on üç gün şeyhlik görevinde bulunmuştur.[962] Abdülhalim Çelebi'nin İstanbul'a geldiğinde mevlevîhânelerde *Mesnevî* okutulması ihtarında bulunması üzerine, Fahreddin Dede de hayatının sonlarına değin ve Çarşamba günleri mukâbeleden önce dergâhta *Mesnevî* okutmuştur. Fahreddin Dede, daha sonra koleraya yakalanmak sûretiyle âniden hastalanmış ve 20 Ramazan 1329 (14 Eylül 1911) tarihinde vefat etmiştir.[963] Yılmaz Öztuna'nın kaydettiğine göre, vekâlet ettiği dönem dâhil olmak üzere toplam şeyhlik süresi kırk dokuz yıl, dört ay, yirmi dokuz gün olan ve yerine oğlu Hasan Nazif Dede'nin (ö. 1916) şeyh olarak atandığı Hüseyin Fahreddin Dede'nin nâşı, cenaze namazı Eyüp Sultan Câmii'nde kılındıktan sonra Bahâriye Mevlevîhânesi'nin türbesine, babasının kabrinin sağ tarafına defn edilmiş; ancak dergâhın 1960'lı yıllarda yıkılması üzerine Eyüp'te Silahtarağa Caddesi kenarında inşâ edilen âile kabristanına nakledilmiştir.[964]

Vefâtına üzerine, Mevlevî şairlerden Üsküdarlı Tal'at, "Vâsıl ola cemâle vâsıl ola cemâle/Gitdi Hüseyin Efendi dergâh-ı zü'l-Celâle"; aynı zamanda müritlerinden olan Manisalı İbrahim Zuhûrî Dede, "Ser-be-kef geldi Zuhûrî söyledi târîhini/Dâr-ı cennetde Hüseyn olsun Alî'nin hem-demi"; yine bağlılarından Rüşdî Bey ise "Arz eder Rüşdî kemâl-i hüzn ile târîh-i tâm/Gitdi irfân-ı güher âh âh Hüseyn-i Mevlevî" mısralarını tarih düşürmüşlerdir.[965]

Mehmed Ziyâ'nın, "Son asırda yetişen zurefâ arasında hilm ve tevâzuuyla, meclis-ârâlığıyla, nâzik ve asil tavırlarıyla öne çıkmış Mevlevî büyüklerimizden biri, giyim kuşamıyla da bir Mevlevî şeyhinin bütün zarâfetine sahip idi" şeklinde; İbnülemin'in "O, dergâhta Mevlânâ'nın gezen rûhu, Itrî'nin, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin nağmeleri idi"; Reşad Ekrem Koçu'nun, "Gü-

zel bir yüze sahip, sohbeti tatlı, gayet güzel ney üflerdi" şeklinde tavsif ettiği; Ekrem Işın'ın ise "İstanbul Mevlevî kültüründe 'ehl-i beyt' yanlısı tasavvuf anlayışının son büyük temsilcisi" olarak tarif ettiği Hüseyin Fahreddin Dede, güzel sesinin, hâfızasındaki eserlerin çokluğu ve sağlamlığı yanında aynı zamanda iyi bir bestekâr ve neyzen olarak şöhret bulmuştur. Mûsiki alanındaki ilk bilgilerini çok erken yaşlarda dergâhta almış ve daha sonra Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi'nin öğrencilerinden Yağlıkçızâde Ahmed Efendi ile Mutafzâde Ahmed Efendi'den Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciyye'sinin bütün bahirlerini meşk etmiş, ayrıca onlardan mûsiki teorisi öğrenmiştir. Fahreddin Dede, hocalarından Mutafzâde Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine çalışmalarını yine İsmail Dede Efendi'nin öğrencilerinden olan Mehmed Zekâî Dede ile devam ettirmiş ondan da birçok fasıllar geçmiştir.[966]

Hüseyin Fahreddin Dede, bu arada Beşiktaş ve Kasımpaşa mevlevîhânelerinin neyzenbaşısı Sâlih Dede (ö. 1305/1887-1888) ile Beşiktaş Mevlevîhânesi Postnişîni Mehmed Said Dede'nin oğlu Muzıka-i Hümâyun Ferîki Yusuf Paşa'dan ney, Kozyatağı Rufâî Dergâhı Şeyhi Abdülhalim Efendi'den Hamparsum notası ve tanbur öğrenmiştir. Flütist Hacı Râtib Efendi/Mahmud Râtib Bey (ö. 1317/1899)'den ise Batı notası öğrenen Fahreddin Dede, Chopin'in eserlerini ikileme hâlinde flüt eşliğinde neyle çalabilecek kadar da Avrupa müziğine vâkıf bir hâle gelmiştir.[967] Aynı zamanda 19. yüzyılda yetişen büyük ney virtüozlarından biri olan Kazasker Mustafa İzzet Efendi'den sonra, son yüzyılda yetişen neyzenlerin en iyisi olarak kabul edilen Hüseyin Fahreddin Dede'nin ney üzerindeki mahâreti, neyle yaptığı hazin, kıvrak, pürüzsüz ve tok nağmelerden oluşan taksimleri taklit edilemeyecek kadar üstâdâne bulunmuştur. Öğrencisi Suphi Ezgi, kendisinden defalarca ney meşk ettiği hocasının, "kadife gibi ney üflediğini; kırık dökük değil, Memduh nağmelerle taksimler yaptığını" belirtmekte; Rauf Yektâ Bey, "Neyzenlikteki olağanüstü gücünü dinleyenlerin bildiğini, ruh okşayan, hüzünlü ve son derece kıvrak nağmelerle can ve gönül kulağına lâhûtî bir etki yaptığını" kaydetmekte, Yılmaz Öztuna ise onun, "fosurtusuz ve olağanüstü müzikalite ile dolu virtüozluğunun eşsiz kaldığını, ondan sonra yetişen en iyi neyzenlerin ise Süleyman Erguner ile Niyazi Sayın olduğunu" bildirmektedir.[968]

Âkif Paşa'nın "Tıfl-ı nâzenînim unutmam seni" mısraıyla başlayan türküsünü besteleyen ve birkaç şarkı da yapan Hüseyin Fahreddin Dede'nin bestelediği eserlerin en ünlüsü "Acemaşîrân Âyini"dir. İlk olarak 14 Receb 1302 (29 Nisan 1885) tarihinde Bahâriye Mevlevîhânesi'nde mukâbelesi yapılan bu âyin, Fahreddin Dede'nin bestekârlık bakımından hayli ileri bir mertebede olduğunu ve de Mevlevî mûsikisinin son dönem Osmanlı kültüründe ulaştığı seviyeyi göstermesi bakımından ayrıca önemli kabul edilmiştir. Fahreddin Dede'nin bu âyini dışında eserlerinden günümüze ulaşanlar arasında, aynı zamanda kayınbirâderi olan Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Mehmed Celâleddin Dede'nin Dügâh Âyini için bestelediği Dügâh Peşrevi ve iki Saz Semâisiyle beş adet şarkısı bulunmaktadır. Rauf Yektâ Bey ayrıca Hüseyin Fahreddin Dede'nin, diğer makamlar arasında pek sevdiği Karcığar maka-

Hüseyin Fahreddin Dede
ve dervişler
(Baki Baykara Arşivi)

mından mükemmel bir kâr tasnîf ettiğini, ancak notaya alınmadığı için kaybolduğunu belirtmektedir.[969]

Fahreddin Dede, güçlü bir bestekâr olmasına rağmen az beste yapmış olup bunlardan, aralarında Karcığar Kâr'ın da bulunduğu bazı besteleri unutulmuştur. Yılmaz Öztuna'nın tespitine göre elde bulunan mûsiki eserleri şunlardır:

1. Acem-Aşîrân Mevlevî Âyini, 2. Devr-i Kebîr Dügâh Âyin Peşrevi (Dügâh Devr), 3. Hüseynî Saz Semâisi, 4. Müsteâr Saz Semâisi ve şarkılar; 5. Bayâtî Düyek "Enîsim yok garîbim bî-mecâlim", 6. Hisar-Bûselik Yürük Semâi "Yetmez mi sana bister ü bâlin bu kucağım", 7. Hicaz Hümâyûn Sengîn Semâi "Âh eylediğim serv-i hırâmânın içindir", 8. Isfahân Devr-i Revân "Bir bakışla....", 9. Sûz-ı Dil Ağır Düyek "Kimse bilmez çekdiğim derdi dil-i cânım bilir".[970] Hüyesin Fahreddin Dede'nin bu eserlerinin dışında kaynaklarda ayrıca, Hicâzeyn Peşrevi (Düyek) adlı bir bestesi ile güftesi kendisine âit olan Hüzzâm Şarkı (Ağır Aksak), Tâhir-Bûselik Şarkı (Curcuna), Nişâbur Mevlevî Âyini (Yürük Semâi) adlı bestelere yer verilmektedir.[971]

Kaynaklarda "sarışın tenli, sarı sakallı, orta boylu, pos bıyıklı, yüzünde üç iri benli, gözlüklü, müeddeb, nüktedan, hoşsohbet, nâzik, kibar, mütevâzı, çekingen, yumuşak huylu, yüzü, sözü, sesi ve okuyuşu güzel, cömert, hayırsever ve insan güzeli bir Mevlevî şeyhinin bütün zarâfetine sahip biri" şeklinde tavsif edilen Hüseyin Fahreddin Dede, bu özellikleri yanında ayrıca, geniş mûsiki kültürü, dinî ve din dışı besteleri ve teorik çalışmalarıyla da devrinin önemli mûsikişinasları arasında yer almış bir isimdir. Hüseyin Fahreddin Dede ayrıca, 19. yüzyılın sonlarına doğru Bahâriye Mevlevîhânesi'ni İstanbul'un belli başlı mûsiki merkezlerinden biri hâline getirmiştir. Bu dergâhta aralarında Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin Dede ile Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Atâullah Dede gibi seçkin şahsiyetlerin bulunduğu isimlerin yanı sıra Şevki Bey (ö. 1307/1890), Behlül Efendi, Medenî Aziz Efendi (1313/1895), Tanbûrî Kâmil Bey, Yeniköylü Hasan Efendi, Bolâhenk Nûri Bey (ö. 1328/1910), Suphi Ezgi ile Rauf Yektâ Bey gibi devrin en tanınmış mûsikişinaslarının da katılımlarıyla fasıllar meşkedilmiştir.[972]

Sahip olduğu öğreticilik ve yetiştiricilik vasfıyla Farsça ve Frasızca'nın yanı sıra mûsiki dersleri de veren Hüseyin Fahreddin Dede, aynı zamanda 20. yüzyılın en önemli bestekâr ve mûsikişinasları arasında kabul edilen isimleri yetiştiren bir şahsiyet olarak da dikkat çekmektedir. Bu isimler arasında Ûdî Mehmed Sabri Efendi (ö 1914)[973], Rauf Yektâ Bey[974], Ahmed Avni Konuk[975], Şeyh Rızâ Efendi[976], Kâzım Uz[977], İsmail Hakkı Bey, Şeyh Osman Dede[978], Zekâîzâde Ahmed Irsoy, Nûreddin Efendi, Neyzen Mehmed Emin

Yazıcı, Telgraf Nezâreti memurlarından Râşid Efendi, Suphi Ezgi, Sadettin Arel, Mehmed Münir Kökden, Sabri Efendi, Neyzenbaşı Cemâl Dede ve Nurullah Kılıç bulunmaktadır.[979]

Mûsiki nazâriyâtına dâir bilgilerini Mutafzâde Ahmed Efendi ile Zekâî Dede'den öğrenen Hüseyin Fahreddin Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi ve aynı zamanda kayınbirâderi olan Mehmed Celâleddin Dede ve Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Atâullah Dede ile birlikte mûsiki nazariyâtı üzerine de çalışmalar yapmıştır. Bu çalışmalarla aynı zamanda Türk mûsikisinin bilimsel bir şekilde incelenmesine zemin hazırlanmış ve elde edilen bilgiler, bu zatların seçkin öğrencileri arasında yer alan Rauf Yektâ Bey, Suphi Ezgi ve Sadettin Arel'e aktarılmak sûretiyle bu sahada ciddi çalışmalar yapabilmelerine önemli oranda imkân hazırlanmıştır.[980].

Eserleri

1. *Mecmûa*. Hüseyin Fahreddin Dede'nin günümüze ulaştığı bilinen ve kaynaklarda sadece *Mecmûa* adıyla kayıtlı olan bu eserin orijinal nüshası Konya'da, Mevlânâ Müzesi İhtisas Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa*, Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 7467). Fahreddin Dede'nin koleradan vefatı üzerine birçok şahsî eşyası ile birlikte kitapları da yakılmış; ancak Bâki Baykara'nın bize, babası Rüsûhi Baykara'dan naklen anlattığına göre, bu *Mecmûa* alevler içinden ve âdetâ fırlamak sûretiyle dedesi, aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son postnişîni olan Abdülbâki Baykara Dede'nin ayaklarının önüne düşmüş ve kolera riskine rağmen yerden alınmak sûretiyle muhafaza edilmiştir. Yine Bâki Baykara'nın bildirdiğine göre *Mecmûa* daha sonra babası Rüsûhi Baykara'ya intikâl etmiş ve bilâhare onun tarafından Hüseyin Fahreddin Dede'nin torunu Selman Tüzün Dede'ye verilmiş; ondan da Abdülbâki Gölpınarlı'ya geçmiş; Gölpınarlı ise eseri Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'ne göndermiştir.[981] 120 varaktan oluşan bu *Mecmûa* bilâhare, Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı tarafından yayımlanmıştır (bk. Postnişîn-i Mevlevîhâne-i Bahâriye Hüseyin Fahreddin el-Mevlevî, *Müntehabât-ı Fahrî,* haz. Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslâmoğlu-Abdurrahman Adak, Ankara 2010). Hüseyin Fahreddin Dede, Türkçe, Arapça ve Farsça şiirlerden derlediği ve aralarında Muhyiddin İbn-i Arabî, İmam Şâfiî, Mevlânâ Celâleddin Rûmî, Cüneyd-i Bağdâdî, Hayyâm, Hâfız-ı Şîrâzî, Nizâmî, Sultan Dîvânî, Fasih Dede, Gavsi Dede, Nâbî, Esrar Dede, Abdülbâki Nâsır Dede, Siyâhî Mustafa Dede, Kâzım Paşa, Hacı Râtib Efendi, Osman Şems , Ziyâ Paşa, Üsküdarlı Tal'at vs. daha birçok ismin şiirlerinden seçtiği örnekleri eklediği eserine, ayrıca kendisine âit 8 adet gazel, 8 adet kıt'a ve müfredini de dâhil etmiştir.[982]

Mevlevîlik ve tasavvuf tarihimiz açısından son derece önemli olan bu eserle ilgili olarak örneğin İbnülemin, "…Türkçe gibi Farsça da güzel şiir söyleyen Fahreddin Dede, bu *Mecmûa'*da diğer şairlere âit birçok Türkçe, Arapça ve Farsça şiirin yanında, ayrıca Bahâriye Mevlevîhânesi'ne dâir önemli bilgilere de yer vermektedir."; Nuri Özcan, "Kendi şiirlerinin yanı sıra birçok şai-

rin Arapça, Farsça ve Türkçe şiirlerini ihtiva eden *Mecmûa'*sında Bahâriye Mevlevîhânesi'ne dâir önemli bilgiler de bulunmaktadır."; Sezai Küçük ise "Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin *Mecmûa*'sını da *Defter-i Dervîşân* türüne son bir örnek olarak verebiliriz. Hâlen Konya Mevlâna Müzesi Ktp. 7467 numarada kayıtlı bulunan bu *Mecmûa*, *Defter-i Dervîşân* tarzında tutulmuş bir günlüktür. Aynı zamanda 19. yüzyıl Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'nin damadı olan Hüseyin Fahreddin Dede, belki de kayınpederi Osman Selâhaddin Dede'nin de içinde kayıtları bulunan *Defter-i Dervîşân'*ı görmüş ve aynı tarzda bir günlük tutmaya başlamıştır. Öyle ki Hüseyin Fahreddin Dede'nin *Mecmûa*'sındaki kayıtlara baktığımızda bunların, *Defter-i Dervîşân'*da olduğu gibi; fakat bu kez Beşiktaş Mevlevîhânesi merkezli olarak devrin tasavvufi, sosyal ve siyâsî olaylarına dâir olduğunu görmekteyiz. Hüseyin Fahreddin Dede'nin tek yazılı eseri olan *Mecmûa,* aynı zamanda onun bir nevi günlüğüdür. Hüseyin Fahreddin Dede, bu *Mecmûa'*ya yaşadığı önemli olayları tarihleriyle birlikte not düşmüş, bazen de ayrıntı gerektiren hadiseleri kısaca yazmıştır. Beşiktaş Mevlevîhânesi'nden çıkışları, Maçka'ya yerleşmeleri, oradan tekrar Bahâriye'deki sâhilhânelere dervişlerle birlikte göçleri, evliliği, annesinin vefatı, dünyaya gelen çocukları ve doğum tarihleri, torunları ve doğum tarihleri, sünnet merâsimleri vs. gibi örnekler *Mecmûa'*daki kayıtlardan bazılarıdır." değerlendirmesinde bulunmuştur.[983]

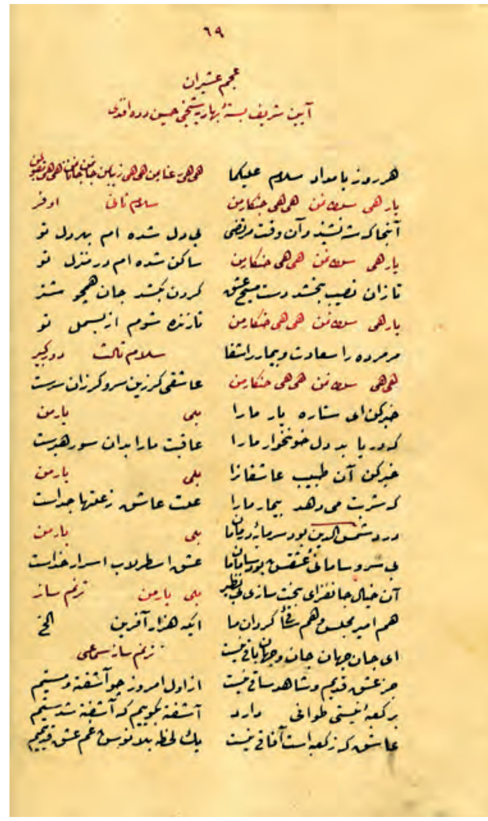
2. *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri.* Hüseyin Fahreddin Dede'nin Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi şeyhlerinin hâl tercümelerine dâir olan bu eseri, 22 sayfalık bir risâledir. Ciltsiz küçük bir defter durumunda olan, hem varak, hem de sayfa numaraları verilen, ayrıca boş sayfaları bulunan eserin varlığı, Fahreddin Dede'nin *Mecmûa* adlı eserinin arasına konulmuş ve aynı numara altında kaydedilmiş olmasından ötürü araştırmacılarca pek fark edilmemiştir. Eser, hacmi küçük olmakla birlikte, anılan mevlevîhânenin tarihi bakımından önemli bilgiler içermekte olup ayrıca *Mecmûa/Müntehabât-ı Fahrî* adlı eserin sonunda yayımlanmıştır.[984]

3. *Mektup Defteri.* Hüseyin Fahreddin Dede'nin bu eseri onun, büyük çoğunluğu Abdülvâhid Çelebi'ye olmak üzere bazı Mevlevî şeyhlerine yazılmış yetmişin üzerindeki mektubundan oluşmaktadır. Orijinalleri Bâki Baykara Arşivi'nde bulunan bu mektupların yakın zamanda yayımlanacağı öğrenilmiştir.[985]

4. *Dîvân.* Kaynaklarda şairlik yönü hayli vurgulanan ve övülen Hüseyin Fahreddin Dede'nin bir de dîvânının olduğu; ancak koleradan vefat etmesi nedeniyle şahsî eşyaları ile birlikte yakılan kitapları arasında dîvânının da bulunduğu bildirilmektedir.[986]

Kaynaklarda belirtildiğine göre Hüseyin Fahreddin Dede ayrıca Sipehsâlâr'ın *Menâkıb-ı Mevlânâ'*sını da nazmen tercümeye başlamış; fakat sadece mukaddime ile bazı kısımlarını tamamlayabilmiştir. Bu eserin de diğer kitaplarıyla birlikte yandığı kaydedilmektedir.[987]

Bahâriye Mevlevîhânesi'nin bu yüzyıldaki son şeyhi ve gerek tasavvufta, gerekse *Mesnevî* okutmakta devrinin ender şahsiyetlerinden biri kabul edilen Hüseyin Fahreddin Dede, tüm Mevlevî şeyhleri gibi, mutasavvıflığın yanı sıra aynı zamanda şair bir zâttır. Tasavvufî anlayışının temelini, Ehl-i beyt'e muhabbet oluşturan,[988] aynı zamanda devrinin zarîf bir sîması olarak temâyüz eden Hüseyin Fahreddin Dede, şiirlerinde "Fahrî" mahlasını kullanmıştır. Mehmed Ziyâ'nın ifadesiyle şiirleri "rikkat-i hüsn ü hayâl ile memlû, tasavvurât ve tahayyülâtı îcâbât-ı sûfiyâneye muvâfık olarak hakîkaten rengîn ve revnakdır." Yine Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre, Hüseyin Fahreddin Dede'nin şiirlerinin çoğu, beslediği büyük sevgiden hareketle Hz. Peygamber ve âilesi üzerine, geri kalan kısmı da yine bu sevginin etkisiyle Mevlânâ hazretleri ve âilesi hakkında kaleme alınmıştır. Hüseyin Fahreddin Dede'nin bu tarz şiirlerinde ağladığını, teessür gözyaşları döktüğünü, kıble yönüne dönüp ellerini açarak duâ ettiğini yine Mehmed Ziyâ bildirmektedir. Reşad Ekrem Koçu ise onun şiirlerinin derviş duygusu içinde yazıldığını, dîvân şiirinin vezin hataları ve tasannu soğukluğu bulunmayan güzel örneklerinden olduğunu dile getirmiştir.[989]

Hüseyin Fahreddin Dede'nin
Acem Aşîrân Âyin-i Şerîf'i
(Baki Baykara Arşivi)

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Dehre gelmekden ne da'vâdır ne gavgâdır garaz
Hüsn-i rûy-ı yâri her yüzden temâşâdır garaz
Ey tabîb-i cân u dil maksad cemâlin görmedir
Sanma derd-i aşkıma senden müdâvâdır garaz
Kûy-ı yâre gitmeden maksûd bir dîdârdır
Cüst ü cûy-ı Tûr'dan nûr-ı tecellâdır garaz
Yâr kendin görmeğe âyîne îcâd eylemiş
Sûret-i îcâd-ı âlemden bu ma'nâdır garaz
Fahriyâ ma'lûmudur erbâb-ı irfânın bu râz
Lafz-ı Mevlânâ'dan ancak zât-ı Mevlâ'dır garaz[990]

Gazel

Gel dergeh-i Mollâ'ya da bak gör ne safâ var
Her bir elem-i mühlike bin dürlü devâ var
Efsâne-i zühhâd gibi zerk ü riyâ yok
Âvâz-ı kudûm ü ney ü tanbûr u nevâ var
Düş hâkine ey tâlib-i dîdâr o Pîr'in
Gör meşreb-i pâkinde ne cevdet ne sehâ var
Bir cür'a verirler sana kim râyihasında
Bûy-ı dem-i Cibrîl gibi sırr-ı Hüdâ var
Bir câm sunarlar sana kim reng-i meyinde
Ruhsâr-ı gül-i Tûr gibi âl ziyâ var

Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi'nden bir detay.
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Çek sâgarı bir demde sen ifnâ-yı vücûd et
Kim anda beşârât-ı tecellâ-yı bekâ var
Baş koymuş o bâb-ı kereme sen gibi Fahrî
Bin âşık-ı şûrîde vü bin mâh-likâ var[991]

Gazel
Gerçi zâhirde bir hakîr oldum
Mülk-i ma'nâda bî-nazîr oldum
Hamdulillah ki bâb-ı Haydar'a ben
Tâ ezelden düşüp esîr oldum
Yok gözümde bu âlemin varı
Fakr ile fahr edip fakîr oldum
Sî vü dü harfi vech-i Âdem'de
Okuyup sırrına habîr oldum
Sâye-i Pîr-i destgîrimde
Nûr-ı irfânla müstenîr oldum
Fahr edersem becâdır ey Fahrî
Pîrimin hizmetinde pîr oldum[992]

Gazel
Serîr-i bezm-gâh-ı fakrı her bir câna vermezler
Değil her câna yâhû belki her cânâna vermezler
Efendi umma sen âb-ı hayât-ı bâdeden hisse
Anı insâna tahsîs etdiler hayvâna vermezler
Kadem-rencîde kılma zahmet alma zâhidâ zîrâ
Sımât-ı ehl-i irfânı kuru unvâna vermezler
Gidip beyhûde bâr olma miyân-ı cür'a-nûşâna
Bu işretgâh-ı ma'nâda sana peymâne vermezler
Vücûdun hâk-i hırmen etmeyince seng-i gam Fahrî
Hakîkat hırmeninden kimseye bir dâne vermezler[993]

Kıt'a
Îcâd-ı hâk u âb eden Allah-ı Zülcelâl
Bahr-i amîk-i hayrete sâhil yaratmadı
Her zerre burc-ı vahdete bir âfitâbdır
Hak ferd-i âferîdeyi bâtıl yaratmadı[994]

Şarkı
İftirâkın sînemi âteşle dâim dağlıyor
Çarh-ı nâ-hemvâr öldürmekle kârın sağlıyor
Bu acıklı hâlimi kimler görürse ağlıyor
Şimdi bîçâre gönül cûlar misâli çağlıyor

Yâd-ı gîysû-yı siyâhın ile kara bağlıyor
Pertev-i hüsn-i cemâlin idi çeşmimde ayân
Âh o nâzik cismini kıldın türâb içre nihân

Hasret-i derdinle ey nâzik-beden şîrîn-zebân
Şimdi bîçâre gönül cûlar misâli çağlıyor

Yâd-ı gîysû-yı siyâhın ile kara bağlıyor
Hânumânım kâlıb-ı bî-rûhdur sensiz bana
Yavrucağım nüh felek ins ü melek ağlar sana
Vâlidin Fahrî'yi sor sensiz ne hâl oldu ana
Şimdi bîçâre gönül cûlar misâli çağlıyor
Yâd-ı gîysû-yı siyâhın ile kara bağlıyor[995]

55. Mahmud Cemil Bey (ö. 1332/1914)

(Hattat, Şair)

Mahmud Cemil Bey, 1249 yılının Zilkâde ayında (Mart-Nisan 1834) Üsküdar'da doğmuş olup babası Mâbeyn Kâtibi Vassâf Efendi, annesi ise Pertev Paşa'nın kızı Cemile Hanım'dır. Atik Ali Paşa Sıbyan Mektebi'ni bitirdikten sonra müderrislerden Ankaralı Mustafa ve Manisalı Hüseyin Efendilerden akâid şerhine kadar ders görmüş,[996] Hoca Neş'et'in öğrencilerinden Farsça hocası Hoca Fidâ Efendi'den Farsça okumuş, Sultan Abdülmecid'in hat hocası Tâhir Efendi'den sülüs ve nesih hatlarını meşk ederek icâzet almıştır. Hoca Nasuh ve Hoca Râif gibi hattatlardan ayrıca farklı yazı çeşitlerini de öğrenen Cemil Bey, 1267/1850-1851'de Meclis-i Vâlâ Tahrîrat Odası'na tâyin edilmek sûretiyle devlet memuriyetine girmiştir. Bu arada Saffet Paşa'nın kâtibi olarak Bükreş'e de giden Mahmud Cemil Bey, dokuz ay sonra dönmüş ve ilk memuriyetinden yaklaşık dört beş yıl sonra bu kez Hâriciye Mektûbî Odası'na nakl olunmuştur. 1282/1865-1866'da mütemâyiz rütbesiyle Âmedî Odası'na memur tâyin edilmiş, 1316/1898-1899'da Âmedî Muâvinliği'ne, 1319/1901-1902'de ise Dîvân-ı Hümâyûn memuriyetine atanmıştır. Mayıs 1320/Mayıs-Haziran 1904'de emekliye ayrılan ve çeşitli rütbe ve derecelerde altın ve gümüş madalyalarla taltif edilen Cemil Bey, 3 Rebîülevvel 1332 (30 Ocak 1914) tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Yahyâ Efendi Dergâhı hazîresinde vâlidesinin yanına defn olunmuştur.[997]

Kaynaklarda "orta boylu, güzel yüzlü, temizliğe aşırı dikkat eden, musallî, iffetli ve vakûr bir şahsiyet" olarak tarif edilen ve aynı zamanda "ehl-i tarîk bir zât" olduğu belirtilen Cemil Bey, önceleri Nakşibendiyye'den Nûri Efendi'ye, onun vefatı üzerine ise Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'ye intisap etmiştir. Hattatlığının yanı sıra şairlik yönü de bulunan Cemil Bey, İbnülemin'in bildirdiğine göre "mazmun-perdâzlığı seven bir şair" olup şiirlerinde mahlas olarak babasının ismini kullanmaktaymış. Şiirleri basılmayan Mahmud Cemil Bey'in, yine İbnülemin'in belirttiğine göre, önem vermediği için eserlerinin çoğu kaybolmuş olup şiirlerinin bir kısmını içeren *Mecmûa* ise kızında bulunmakta imiş.[998] İbnülemin'in verdiği şiir örneklerinden hareketle, Cemil Bey'in şairlik yönünün pek güçlü olmayıp aynı zamanda nazîreciliğe meyilli bir şair olduğunu söylemek mümkündür.

Şiirlerinden Örnekler

Kıt‘a

Kıl tövbe seyyiâtına gözler kapanmadan
Vaktiyle gör hesâbını defter kapanmadan
Allah'dan günehlerine mağfiret dile
Semt-i icâbete açılan der kapanmadan[999]

Kıt‘a

Çeşm-i terimden eşk-i melâlim revân olur
Açmazsa gün yüzünden o mehveş nikâbını
Bârân sanma dökdüğü hasret sirişkidir
Ağlar felek de görmez ise âfitâbını[1000]

Gazel-Nazîre

Rûh-ı hüsn-i melâhat olmuşsun
Reng-i vech-i letâfet olmuşsun
Nâzenînim melek misin acaba
Ne mücessem letâfet olmuşsun
Kudret-i fâtıra neler yaradır
Sen de bir nûr-ı fıtrat olmuşsun
Deme âşüfte-i cemâlin için
Hayf esîr-i muhabbet olmuşsun
Görüp âyînede güzelliğini
Sen dahi vakf-ı hayret olmuşsun[1001]

56. Derviş Hasan Hüsâmeddin Dede (ö. 1332/1914)

(Bestekâr, Şair)

Ünlü Mesnevîhân Hoca Hasan Hüsâmeddin Efendi (ö. 1280/1864) bendegânından ve Merkez Efendi Mahallesi eşrâfından Derviş Efendi adlı bir zâtın oğlu olan Derviş Hasan Hüsâmeddin Dede, 1264/1847-1848 yılında İstanbul'da doğmuştur. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son postnişîni Abdülbâki Baykara Dede'nin bildirdiğine göre ismi, babasının Hoca Hasan Hüsâmeddin Efendi'ye olan sevgisi nedeniyle Hasan Hüsâmeddin şeklinde konulmuştur. Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'ye intisap ederek Mevlevîliğe girmiş ve bu dergâhta yetişmiştir. Derviş Hasan Hüsâmeddin Dede, bilâhare Yenikapı Mevlevîhânesi'nde "müdîr-i umûr" sıfatıyla dergâhın idarî işlerini yürütmüş, yine Abdülbâki Baykara Dede'nin kaydettiğine göre dergâhta altı yıldan fazla hizmette bulunmuştur.[1002]

Abdülbâki Baykara Dede'nin kendisinden "Ârif, âşık, zarîf, hoş-gû, hoş sohbet, edîb bir derviş-i dil-rîş idi, meşkle ülfeti var idi" şeklinde bahsettiği; İbnülemin'in, "Nekre-gû, mîr-i kelâm, hoş-hû, şiir ve mûsikiden behre-dâr" ve Yılmaz Öztuna'nın, "Güzel konuşan ve güzel keman çalan bir zât" ola-

rak tanıttığı; S. Nüzhet Ergun'un ise ismini "Bestekâr Hüsâm Dede" şeklinde ve "kudümzenbaşıya peyrevlik eden âyinhânlar" arasında kaydettiği Hasan Hüsâmeddin Dede, bir dîvân oluşturacak miktarda şiir kaleme almış ve bunlarda "Fehmî" mahlasını kullanmış; ancak mürettep dîvânı basılmamıştır. Hatta yine İbnülemin'in bildirdiğine göre dîvânın bir akrabasının elinde kaybolduğu da rivâyet edilmektedir. Mûsikişinaslık yönünün de bulunduğu bilinen ve "Müstear" makamında bir âyin besteleyen, ki Yılmaz Öztuna'nın belirttiğine göre bu âyin de kaybolmuştur, ayrıca mâhirâne keman çaldığı söylenen Derviş Hasan Hüsâmeddin Dede, *Defter-i Dervîşân*'daki kayda göre, 6 Zilhicce 1332 (26 Ekim 1914) tarihinde İstanbul'da, kendisinin de türbedârı olduğu ve Sultan Mehmed Reşad tarafından inşâ edilen türbede bulunduğu sırada vefat etmiştir. Cenazesi, ertesi Salı günü önce Bahâriye Mevlevîhânesi'ne götürülerek gasl edilmiş, Eyüp Sultan Câmii'nde kılınan cenâze namazının ardından ise Yenikapı Mevlevîhânesi'ne getirilerek dergâhın ilk şeyhi Kemâl Ahmed Dede'nin huzûrunda tezkiye edilmiş, ardından da Merkez Efendi Câmii hazîresinde bulunan âile kabristanına defn olunmuştur.[1003]

Şiirlerinden Örnekler

Kıt'a
Aç sîneni ey mihr-i vefâ nûr görünsün
Çâk eyle girîbânını billûr görünsün
Kaldır yüzünü hâlime bak merhamet eyle
Âhû gibi ol dîde-i mahmûr görünsün[1004]

Bir Şarkısından
Meftûn edeli Hak beni hüsnündeki âna
Atf-ı nazar etmem çemenistân-ı zamâna
Cevri feleğin kaddimi döndürdü kemâna
Hûn-ı ciğerim başladı gözden cereyâna [1005]

57. Mahmud Râif İsmet Bey (ö. 1334/1916)
(Şair)

Mahmud Râif İsmet Bey, 11 Rebîülevvel 1263 (27 Şubat 1847) tarihinde İstanbul'da doğmuştur. Babası, Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi başkâtiplerinden Vâzıh Efendi'dir. Rüşdiyeden mezun olmamakla birlikte bir süre tahsil ettikten sonra 14 Şevval 1277 (25 Nisan 1861) tarihinde Dîvân Kalemi'ne girmiş, aralarında Dîvân Dairesi Müdürlüğü'nün de bulunduğu birçok idarî görevde bulunduktan; hatta ikinci rütbe Mecîdî ve üçüncü rütbe Osmânî nişanlarını aldıktan sonra emekli olmuştur.[1006] Mahmud Râif İsmet Bey, 29 Zilhicce 1334 (28 Ekim 1916) tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn olunmuştur.[1007]

Aynı zamanda Mehmed Celâleddin Dede'nin bağlılarından ve de Yenikapı Mevlevîhânesi'nin sâkinlerinden olan Râif İsmet Bey, kaynaklarda ayrıca son devir dîvân şairleri arasında anılmakta, zamanla asıl isminin ve "İsmet" mahlâsının unutulup "Kalem" mahlasıyla anıldığı kaydedilmekte ve daha ziyâde manzum tarihleri ile tanınmış olduğu belirtilmektedir.[1008] Hatta Âdile Sultan'ın şiirlerini kendisine tashih ettirdiğini ve bunun karşılığında hediyeler vermek sûretiyle gönlünü hoş eylediğini kendisinden duyduğunu belirttiği Râif İsmet Bey için İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, mensubu olduğu Yenikapı Mevlevîhânesi'ni kastederek, "Mevlevîhânede döner, tarih söyler, dem çeker, mahbûb sever, deryâ-dîl, rint-meşrep, halim, terbiyeli, nâzik, iyi bir âdem idi. Kasîde, gazel tarzında nazımlarını görmedim. Gördüğüm eseri manzûm tarihlerden ibârettir." demekte ve bunlardan bazılarını örnek olarak vermektedir.[1009]

Söylediği tarihlerden biri Şeyh Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatı üzerinedir:

Kıt'a
Cenâb-ı Şeyh Osman-ı Velî'nin necl-i mes'ûdu
Yigirmi iki yıl hüsn-i idâre etdi dergâhı
Dedi Derviş İsmet hîn-i fevtinde bu târîhi
Celâl-i Mevlevî aşk ile buldu vuslatullahı[1010]

Yenikapı Mevlevîhânesi yandığında dedegândan bazılarının muvakkithânede kalmaları üzerine İsmet Bey şu beyti söylemiştir:

Târîh taz'îf eyledi nâr-ı dil-i vîrânemiz
Oldu muvakkithânemiz hayfâ muvakkat hânemiz[1011]

Hüseyin Fahreddin Dede'nin vefatı üzerine ise şu tarihi söylemiştir:

Kıt'a
Dergehin sâhib-makâm u mesnevîhânı iken
Kıldı terk-i mâsivâ nâgeh bu merd-i ma'nevî
Rûhunu takdîs edip İsmet dedi târîhini
Aşk-ı Mevlânâ ile gitdi Hüseyn el-Mevlevî[1012]

58. Mehmed Elif Efendi, Hasîrîzâde (ö. 1345/1927)
(Hattat, Mesnevîhân, Şair)

Asıl adı Mehmed olan Elif Efendi, 3 Receb 1266 (15 Mayıs 1850) tarihinde Sütlüce'deki Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı'nda doğmuştur. Babası, bu dergâhın kendisinden önceki şeyhi Ahmed Muhtar Efendi (ö. 1319/1901), annesi Tiryâkîzâde Hasan Paşa'nın kızı Fâtıma Biâse/Bâise Hanım'dır (ö. 1312/1895). İstanbul Koska'da bulunan Abdüsselâmiyye Dergâhı'nın son şeyhi Yusuf Zâhir Efendi ise Mehmed Elif Efendi'nin oğludur.[1013]

Babasının arzusu üzerine dönemin ünlü mesnevîhânlarından Hoca Hüsâmeddin Efendi'nin öğrencisi olmuş ve bilâhare Eyüp Defterdar'da bulunan Şâh Sul-

tan Mektebi'ne gitmiş, burada muallim Hâfız İbrahim Efendi'den *Kur'ân* öğrenmiş, ilk eğitimini tamamlamasının ardından ayrıca Vilâyet Kapı kethüdâlarından Hoca Fâik Efendi'den de Arapça öğrenmiştir. Elif Efendi, 1287/1870 yılında Şam'dan İstanbul'a gelen ve dergâhta misafir olarak bulunan Şamlı Şeyh Yunus b. Ömer, es-Sa'lebî, eş-Şeybânî'den Sa'diyye'nin Şeybâniyye şubesinin icâzetini almış, akabinde yine dergâhı ziyaret eden Sa'diyye şeyhlerinden İbrahim el-Berâdetü'l-Medenî'den Şâzelî-Medenî hilâfeti almıştır. Elif Efendi, 1293/1876 yılında babasının emriyle dergâhta *Mesnevî* okutmaya başlamış, aynı zamanda 1297/1880 yılında babasından Sa'diyye hilâfeti almıştır. Babası Ahmed Muhtar Efendi'nin aynı yıl hacca gitmesi üzerine dergâha vekâleten şeyh olan Mehmed Elif Efendi, tarîkat eğitimin yanı sıra Beyazıt dersiâmlarından Hâdimîzâde Ahmed Hulûsî Efendi'nin derslerine devam etmiş, hocasının ölümü üzerine Ahmet Nüzhet Efendi'den de ders almak sûretiyle 1303 Rebîülâhir (Ocak-Şubat 1886) tarihinde kendisinden icâzet almış ve yıllardır devam ettirmekte olduğu *Mesnevî* kıraatını ise 1325/1907-1908 yılında tamamlamıştır.[1014]

Aynı zamanda döneminin önde gelen Mevlevî hattatları arasında da gösterilen Elif Efendi, Bursalı Zeki Dede ile Râkım Efendi'den ta'lik hattı meşk etmiş, ayrıca dönemin ünlü âlimlerinden Hâfız Şâkir Efendi ile Meclis-i Maârif Reisi Büyük Ali Haydar Efendi'den de istifade etmiştir. 1303 Cemâziyelâhir (Mart-Nisan 1886) tarihinde, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin *Mesnevî* derslerine devam etmiş ve hem mesnevîhân icâzetnâmesi, hem de Mevleviyye hilâfeti almıştır. Konya'da çelebilik makamında bulunan Abdülvâhid Çelebi de 1306/1888 yılında kendisine meşîhatname göndererek Mevlevî şeyhliğini onaylamıştır.[1015]

Babası hacdan döndüğünde de posta geçmeyerek inzivâya çekilmiş ve Elif Efendi dergâh şeyhliğini vekâleten yürütmeye devam etmiştir. Elif Efendi, babasının vefatı üzerine Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı'nda asâleten şeyh olmuş ve bu görevini tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürmüştür. Dergâhta *Mesnevî*'nin yanı sıra *Şemâil-i Şerîf, Buhârî-i Şerîf, Meşârik* vb. dinî eserleri okutmuş olan Elif Efendi, 1325/1907 yılında Meclis-i Meşâyih reisliğine getirilmiş; ancak kısa bir süre sonra bu görevinden ayrılmıştır. Aynı zamanda Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı'nın son şeyhi olan Elif Efendi, son zamanlarında büsbütün inzivâya çekilmiş, daha sonra hastalanmak sûretiyle 28 Cemâziyelâhir 1345 (3 Ocak 1927) tarihinde Sütlüce'de vefat etmiş ve dergâh ile Mahmud Ağa Câmii arasında bulunan hazîreye defn edilmiştir.[1016] Vefatı üzerine Tâhirü'l-Mevlevî ve Ahmed Remzi Akyürek Dede tarafından aşağıdaki tarih mısraları düşürülmüştür:

Mısra'-ı menkût ile târîhini Tâhir oku
Gitdi Şeyhü'l-Ekber'i devrin Cemâlullah'a dek

Geldi bir gaybî mübeşşir yazdı târîh-i güher
Kurb-ı Hak'da pür-safâdır Şeyh Elîf-i ma'nevî[1017]

Kaynaklarda, “orta boylu, beyaz sakallı, şehlâ bakışlı, hakîkat görüşlü, güler yüzlü ve güzel ahlak sahibi bir zât-ı mükerrem” olarak tavsif edilen; ayrıca İstanbul tekkelerinin son döneminde “derin bilgisi, tatlı sohbeti, örnek ahlâkı ve sanatsever kişiliğiyle, tarîkat şeyhleri arasında en faziletlilerden biri” olarak gösterilen, şairlik ve hattatlığının yanında, yeniden inşasına karar verilen dergâhın mimarlığını yapacak kadar mimari bilgisine de sahip olan Elif Efendi, elli yıl ilim ve irfan hizmetinde bulunmuştur. Bu çerçevede özellikle dergâhta *Buhârî* vb. bazı kaynak eserleri okutmak sûretiyle aralarında oğulları Yusuf Zâhir Efendi ve Sa‘dî’nin yanı sıra Âbid Çelebi Zâviyesi Şeyhi Şeyh Selâhaddin Efendi ile Sütlüce İmamı Hâfız Gaybî Efendi’nin de bulunduğu birçok öğrencisine icâzet vermiş, ayrıca Arap grameri ve mantıktan, Darvin nazariyesine kadar çeşitli konularda birçok eser kaleme almıştır. Yine onun şeyhliği döneminde Hasîrîzâde Sa‘dî Dergâhı, aynı zamanda parlak bir kültür hayatına sahip olmuş, dönemin birçok tanınmış âlimi, mûsiki üstadı, tarîkat şeyhi ve devlet adamı; hatta bazı saray mensupları dergâhtaki âyinlere ve *Mesnevî* derslerine katılmışlardır.[1018]

Eserleri

1. *Tenşîtü’l-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddin.* Elif Efendi’nin kendisinden feyz aldığı ilk hocası Mesnevîhân Hoca Hüsâmeddin ile Osman Selâhaddin Dede’nin hâl tercümelerine yer verdiği bu esere, onu ikinci defa bastıran Abdüsselâmiyye Dergâhı’nın son şeyhi Yusuf Zâhir Efendi, dedesi Ahmed Muhtar Efendi’nin biyografisini de eklemiştir. Mehmed Elif Efendi’nin Türkçe kaleme alınmış olan bu eseri, dönemin ilmî ve tasavvufî hayatına ışık tutması bakımından oldukça önemli olup Hüseyin Vassâf’ın ifadesiyle “pek güzel yazılmış”tır (İstanbul 1342/1924).

2. *el-Kelimâtü’l-Mücmele fî Şerhi’t-Tuhfetü’l-Mürsele.* Bu eser, Muhammed el-Burhânpûrî’nin “merâtib-i vücûd/vahdet-i vücûd” ve “hazarât-ı hams” konularıyla ilgili ünlü Arapça eserinin tercüme ve şerhinden ibarettir (İstanbul 1342/1924).

3. *Muhtârü’l-Enbâ/Enbiyâ fi’l-Hurûf ve’z-Zurûf ve Ba‘zı’l-Esmâ.* 1309/1891 tarihinde ve Türkçe olarak kaleme alınmış olan 200 küsur sayfalık bu eser, Arapça bazı gramer konuları üzerine kalınmıştır.

4. *el-Mebde.* 1310/1892 tarihinde yazılan bu eser, *İsâgûcî* adlı mantık kitabının Arapça şerhinden ibarettir.

5. *ed-Dürrü’l-Mensûr fî Hizâneti Esrâri’n-Nûr.* 1322/1904 tarihinde kaleme alınan Arapça bu eser, Nûr âyetinin tefsirinden oluşmaktadır. Eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2038.

6. *Def’u’l-Vecel bi-Cünneti’l-Ecel.* 1325/1907 tarihinde ve Türkçe olarak hazırlanan bu eser, Elif Efendi’nin, bir zâtın kendisine ecel ile ilgili sorduğu sorulara verdiği cevaplardan oluşmaktadır. Eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Tâhir Ağa Tekkesi, nr. 477.

7. *el-Bârikât*. 1325/1907 tarihinde Arapça olarak yazılan eser, Elif Efendi'nin özdeyişlerini içermektedir. Eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2035.
8. *et-Tenbîh*. 1341/1922'de Türkçe kaleme alınan eser, zikir ve âdâba dâirdir. Eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2035.
9. *en-Nehcü'l-Kavîm li-Men Erâde en-Yestekîm*. 1342/1923-24'de Arapça olarak ve manzum şekilde kaleme alınan bu eser akâide dâirdir. Eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2035.
10. *Semerâtü'l-Hads fî Ma'rifeti'n-Nefs*. 1310/1892 tarihinde Arapça kaleme alınan eser, Hz. Ali'nin, Kumeyl bin Ziyâd'ın nefisle ilgili sorduğu sorulara verdiği cevapların şerhinden ibarettir. Aynı zamanda *Makâle-i Ulviyye Şerhi* olarak da anılan eserin yazma bir nüshası için bk. Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2036.
11. *Tasrîhu'l-Ümme bi-Tavzihî Hükmi's-Salât bi't-Terceme*. 1344/1925'de Türkçe kaleme alınmış olan bu eser, namazda okunan sûrelerin Türkçe okunmasının câiz olmadığını belirtmek üzere yazılmıştır.
12. *İrşâdü'l-Gâvîn bi-Reddi Nazariyyeti Darvin*. Elif Efendi'nin vefatından beş altı ay önce ve Türkçe olarak yazdığı bu eseri, Darvin teorisinin eleştirisinden ibarettir.
13. *en-Nûru'l-Furkân fî Şerhi Lugati'l-Kur'ân*.
14. *Dîvân*. Türkçe, Arapça ve Farsça gazel ile kasîdelerinden oluşan mürettep bir dîvândır. Henüz kütüphane kayıtlarında nüshasına rastlanılmayan eserin, özel koleksiyonlarda olduğu tahmin edilmekte olup *Son Asır Türk Şairleri*'nde bazı örnek şiirlerine yer verildiği görülmektedir.[1019]

Bu ilmî ve edebî eserlerinin yanında hat sanatına dâir de eserler vermiş olan Elif Efendi'nin bilinen hatları arasında, Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı'nın semâhâne kapısında yazılı ve babasına âit "manzûme-i târîhiyyesi", Sütlüce Kapı Ağası Mahmud Ağa Câmii'nin kapısı üzerinde bulunan ve yine babasına âit olan "tamir târîhiyyesi", anılan dergâhın semâhânesinde on bir tahta levha üzerine birer beyit olarak altın yaldızla yazılmış ve yine babası tarafından kaleme alınmış olan Sâdeddin-i Cibâvî hazretleri hakkındaki "medhiyyesi", "Yâ Hazret-i Ebu'l-Hasanü'l-Şâzelî" levhası, "Yârına salma fakîrin kârın/Ne bilirsin nice olur yârın" levhası, "Yâ Hazret-i Şems-i Tebrîzî" levhası ve "Meded yâ Aliyye'l-Murtezâ" levhası bulunmaktadır.[1020]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel

Olalı dil şem'-i hüsn-i mutlakın dîvânesi
Kûhsâr-ı aşkın oldu Kays-veş dîvânesi
Mest-i sahbâ-yı hum-ı meyhâne-i gayb oldu cân

Şûriş-efzâ-yı cihândır hâlet-i mestânesi
El-hazer ey akl u temyîz ü ta'ayyün el-hazer
Şimdi hüşyârân-ı bezmin olmuşum bîgânesi
Gülsitân-ı reng ü bûda hiç olur mu lâne-sâz
Bülbül-i kudsînin elbet lâ-mekândır lânesi
Nâzırân-ı mülk-i ma'nâya bu âlem pestdir
Şâhikân-ı Kâf-ı himmet üzredir kâşânesi
Nefs ü tab'ın da cihâna meylini ma'zûr gör
Lâ-cerem her bûm-ı şûmun da olur vîrânesi
Sâkiyâ sun bir dahi bu câna tâ olsun sabûh
Şimdi geldi yâdıma çünki ezel humhânesi
Mest-i medhûş u harâb olsa da âlemde ne gam
Kişver-i ma'nânın oldukça gönül ferzânesi
Bî-ser ü bûn sözlerim ma'zûr tutulmaz mı Elîf
Çünkü mestim söyleten belki ezel peymânesi[1021]

Gazel
Derûnî-âşinâ ol câhilân bîgâne sansınlar
Hemân vaktin gözet sen gâfilân dîvâne sansınlar
Urup bünyân-ı nefsi tîşe-i himmetle tahrîb et
Dışı kalsın da halk ma'mûr bir kâşâne sansınlar
Girip sen bezm-i nûş-â-nûş-ı yâre mest ü hayrân ol
Velev sûret görenler hufte-i meyhâne sansınlar
Takayyüd etme sûret ile olsun nîk ü bed yeksân
Yed-i dil-dârdan sen Kevser iç peymâne sansınlar
Gönül îmân u ihlâs ile ma'mûr olsa kâfîdir
Teessüf etme varsın zâhidân vîrâne sansınlar
Yanıp şem'-i tecelliyât-ı yâre nûra maklûb ol
Teessüfle bakıp mahv oldu bir pervâne sansınlar
Selâmet hırkası ceybinde sakla cevher-i zâtın
Cihân ister hazef-pâre diler dürdâne sansınlar
Takayyüd güft ü gûy-ı halk ile beyhûde külfettir
Elîfâ hûşyâr ol tavrını mestâne sansınlar[1022]

59. Rauf Yektâ Bey (ö. 1935)
(Bestekâr, Mûsiki Bilgini, Neyzen, Yazar)

Rauf Yektâ Bey, 5 Muharrem 1288 (26 Mart 1871) tarihinde İstanbul'un Aksaray semtinde, Muhtesip Karagöz Mahallesi'nde ve şimdiki İstanbul Belediye Sarayı'nın olduğu yerde bulunan konaklarında dünyaya gelmiştir. Rauf Yektâ Bey'in babası Harbiye Nezâreti Mektûbî Seraskerî Kalemi Birinci Mümeyyizi Ahmed Ârif Bey, annesi ise İkbâl Hanım'dır. Küçük yaşta bir kaza sonucunda önce annesini, ardından da bir hastalık sonucunda babasını kaybetmesi üzerine, o dönem İstanbul'unun önde gelen âilelerinden Altunîzâdeler tarafından vasîliği üstlenilmiştir. Rauf Yektâ Bey, önce

Rauf Yektâ Bey
(Baki Baykara Arşivi)

Sîmkeşhâne İbtidâi Mektebi'ni, 15 veya 16 Temmuz 1300 (27 veya 28 Temmuz 1884) tarihinde ise Aksaray'da bulunan Mahmudiye Rüşdiyesi'ni "aliyyül-a'lâ" dereceyle bitirmiş ve mezuniyetinin hemen ardından 13 Şevval 1301 (5 Ağustos 1884) tarihinde Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'nde kâtip yardımcılığı görevi ile memuriyet hayatına atılmıştır.[1023]

1302 Recebinde (Nisan-Mayıs 1885) aynı kalemin Kayıtlar Odası'na nakledilen Rauf Yektâ Bey, bu arada Fransızca öğrenmek için girdiği Lisân-ı Mekteb-i Âlî'sinden dört yıl sonra mezun olmuştur. Halep'te görevli Hasan Paşa adlı bir yönetici tarafından kitâbet ve yazısının beğenilmesi üzerine Halep'e çağrılan Rauf Yektâ Bey, 1311-1312/1893-1894 yazında kısa bir süreliğine Halep'e gitmiş ve dönüşünde memuriyetine devam etmiştir. Rauf Yektâ Bey, bir yandan da Nâsih/Nasûhî Efendi'nin hat derslerine devam ederek icâzet almış ve hocası tarafından kendisine "Yektâ" mahlası verilmiştir. Ayrıca özel hocalardan Arapça ve Farsça da öğrenen Rauf Yektâ Bey, memuriyetteki ilerleyişini sürdürmüş ve sırasıyla 16 Ramazan 1312 (13 Mart 1895) tarihinde sâlise rütbesi almış, 4 Receb 1315 (29 Kasım 1897) tarihinde başmüsevvidliğe, 9 Rebîülevvel 1324 (3 Mayıs 1906) tarihinde ikinci rütbeden mütemâyizliğe, 2 Muharrem 1326 (5 Şubat 1908) tarihinde ise başkâtip muâvinliğine getirilmiştir. Kendisine ayrıca 1317-1318/1900 yılında dördüncü rütbe Osmânî ve 1320-1321/1903 yılında ise Mecîdî nişanları verilmiştir. Memuriyet hayatını sürdürmesinin yanı sıra 1331-1332/1913'te Istılâhât-ı İlmiye Encümeni üyeliğinde bulunan, aynı zamanda Dârülelhân'ın Alaturka Bölümü'nde, kuruluş tarihi olan 1917'den 1926'da kapatılana kadar Türk mûsikisi ve nazariyâtı ile Şark mûsikisi okutan Rauf Yektâ Bey, yapılan bir düzenleme sonucunda 1922 yılında Dîvân-ı Hümâyûn Beylikçi Muâvinliği'nden emekli edilmiştir. Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ'da da mûsiki dersleri vermiş, ayrıca vefatına kadar İstanbul Konservatuvarı Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tespit Heyeti başkanlığında bulunmuş olan Rauf Yektâ Bey, yakalandığı Tifo hastalığından kurtulamayarak 8 Ocak 1935 tarihinde Beylerbeyi semtinde, Çamlıca Caddesi'ndeki köşkünde vefat etmiş ve Kuzguncuk'ta bulunan Nakkaştepe Mezarlığı'na defn edilmiştir. Vefatı üzerine Abdülbâki Gölpınarlı tarafından düşürülen yedi ayrı tarihten ikisi şu şekildedir:

Kıt'a
Felek mehcûr-ı nây u nağme kıldı
Nice bir mihnete erdik bu yılda
Gelip bir peyk-i mâtem söyledi hayf
Rauf Yektâ'yı kayb etdik bu yılda

Kıt'a

Nây kılsın nâle tanbûr âh u efgân eylesin
Hazret-i Yektâ Raûf'u aldı âğûşa ebed
Bâkiyâ geldi dü çeşmimde sirişk-i firkati
Kutb-ı nâyî ney gibi hâmûş oldu el-meded[1024]

İstanbul kütüphanelerini dolaşmak sûretiyle bulabildiği mûsiki kitaplarını kopya eden, Doğu ve Batı mûsikileri hakkında Fransızca yazılmış eserleri Avrupa'dan getirterek mûsiki incelemeleriyle meşgul olan, Avrupa'da ziyaret ettiği kütüphanelerde tespit ettiği mûsiki eserlerimize âit nüshaları dahi istinsah ederek ülkemize kazandıran, yaptığı tüm araştırma ve çalışmalarla Türk müzikolojisinin temellerini atan; aynı zamanda müzikolog, bestekâr ve neyzen kimliğiyle mûsiki tarihimizin önde gelen şahsiyetlerinden biri kabul edilen; Murat Bardakçı'nın ise "…müziğin yüzyıllar boyunca ihmale uğrayarak unutulmuş yanını, yani bilimsel tarafını araştıran, öğrenen ve Türkiye'nin yanı sıra Batı dünyasına da öğreten kişidir." şeklinde tavsif ettiği Rauf Yektâ Bey, mûsiki sahasındaki ilk eğitimini, dinî eserler meşketmek sûretiyle ve yedi-sekiz yıl öğrencisi olduğu Mehmed Zekâî Dede'den almıştır.[1025] Aynı zamanda Beylerbeyi Câmii başmüezzini olan Osman Efendi'den dinî eserler, özellikle na'tlar meşketmiş, bu zâttan ayrıca Batı notası, Aziz Dede'den de Hamparsum notasını öğrenmiştir. Rauf Yektâ Bey, bu zâtların yanı sıra ayrıca son devrin ünlü mûsikişinaslarından olan Zekâîzâde Ahmed Irsoy ile Bolâhenk Nûri Bey'den de dersler almak sûretiyle kendisini geliştirmiş; mûsiki nazariyâtı konusunda 1889 yılında Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Atâullah Dede ile başlattığı çalışmalarını Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin Dede ile sürdürmüş, kendisinden ayrıca tanbur öğrenmiş, ses fiziği ve akustik konularında ise Sâlih Zeki Bey'den istifade etmiştir.[1026]

Rauf Yektâ Bey'in mûsiki tarihimiz bakımından en önemli yanlarından biri, mûsiki nazariyâtı kavramını yeniden gündeme getirmiş olmasıdır. Esâsen bu alanda kendisinden önce Mehmed Atâullah Dede, Mehmed Celâleddin Dede ve Hüseyin Fahreddin Dede mûsiki sistemimizde yer alan perdeler, aralıklar, makam ve usuller üzerinde araştırma yapmış olmakla birlikte, ne yazık ki bunları yazılı hâle getirememişlerdir. Bununla birlikte elde ettikleri bilgileri öğrencilerinden Rauf Yektâ Bey ile Suphi Ezgi'ye aktarmışlardır. Bu iki değerli öğrenci, daha sonra aralarına Sadettin Arel'i de alarak özellikle mûsiki nazariyâtımız konusunda çalışmalarını yoğunlaştırmış ve bunları yayımlayarak günümüz Türk mûsikisi sisteminin âdetâ temellerini atmışlardır.[1027]

Aynı zamanda son devrin önde gelen neyzenlerinden biri olan Rauf Yektâ Bey, Kasımpaşa Mevlevîhânesi Şeyhi Seyyid Ali Rızâ Dede tarafından 1886 yılında sikkesi tekbirlenmek sûretiyle Mevlevîlik'e girmiş, daha sonra Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Atâullah Dede'den ikinci defa sikke giymiştir. Ney konusundaki ilk derslerini Galata Mevlevîhânesi dervişlerinden Sabri Dede ve Hacı Ali Dede'den almış, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi Neyzenbaşısı Cemâl Dede'nin derslerine devam etmek sûretiyle neydeki bilgi ve

becerisini ilerletmiştir. Uzun yıllar mevlevîhânelerdeki mutrib heyetlerinde neyzenlik yapan Rauf Yektâ Bey, Yenikapı Mevlevîhânesi Neyzenbaşısı Manisalı Hilmi Dede'nin 1921 yılında vefat etmesi üzerine, bu mevlevîhânenin neyzenbaşılığına tâyin edilmiş ve 1925 yılında tekkeler kapatılıncaya kadar yaklaşık üç yıl neyzenbaşılık görevini sürdürmüş, böylece Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son neyzenbaşısı olmuştur.[1028]

Mesâisinin önemli bir kısmını mûsiki nazariyâtı üzerine sürdürdüğü çalışmalarına ayıran Rauf Yektâ Bey, bestekârlık faaliyetinden de geri durmamış ve aralarında peşrev, kâr, beste, ağır semâi, saz semâisi, şarkı, marş, Mevlevî âyini, tekbir ve ilâhî formlarının bulunduğu elli civarında eser bestelemiştir. Yenikapı Mevlevîhânesi neyzenbaşılığı görevinde iken bestelediği ve ilk mukâbelesi 16 Ağustos 1923 tarihinde, anılan dergâhta yapılan "Yegâh Âyini", en büyük eseri olarak kabul edilmekte, saz eserleri arasında ise "Mâhur Peşrevi"nin hayli ünlü olduğu belirtilmektedir. Ezberinde pek çok eser bulunan, bestelerine de klâsik üslûbun hâkim olduğu bir mûsikişinas olan Rauf Yektâ Bey, aynı zamanda İstiklâl Marşımız için beste hazırlayan isimlerden biridir. Ayrıca iyi bir mûsiki hocası da olan Rauf Yektâ Bey, gerek aralarında Dârülelhân, Dârülhilâfet-i Aliyye Medresesi'nin de bulunduğu birçok okulda, gerekse evinde verdiği dersler vesilesiyle pek çok öğrenci yetiştirmiştir. Kaynaklarda, aralarında Tanbûrî Hâfız Kemâl Batanay, Sadettin Heper, Avni Atun, Nezahat Adula, Neyzen Burhâneddin Ökte, Gavsi Baykara, Âsaf Hâlet Çelebi, Mehmed Emin Yazıcı, Zeki Ârif Ataergin, Mesut Cemil, Subhi Ziyâ Özbekkan, Rûşen Ferit Kam, Faruk Ârifî Emhaz ve Vecihe Daryal'ın da bulunduğu birçok ismin kendisinden ders aldığı belirtilmektedir.[1029]

Öğrencilerinden Burhâneddin Ökte'nin, "uzun boylu, zayıf, kelebek gözlüklü, alabrus saçlı, son derece nâzik, kimseyi incitmeyen bir İstanbul Beyefendisi" olarak tanıttığı Rauf Yektâ Bey, Zeliha Mün'ime Hanım ile evlenmiş ve bu evliliklerinden, soyadı kanunundan sonra Yektay soyadını almış olan Celâleddin Emced Yektay (1904-1954), Fatma Lâmia (1909-1916), Emine Tâlia Tanın (1913) ve Ahmed Ârif Yektay (1917-1984) adlı dört çocuğu dünyaya gelmiştir. Murat Bardakçı'nın belirttiğine göre Rauf Yektâ Bey'in oğlu Celâleddin Emced'den olan torunu Yavuz Yektay da mûsiki ile ilgilenmekte olup Mehmet Güntekin'in bildirdiğine göre ise bestekâr ve neyzendir.[1030]

Eserleri

Rauf Yektâ Bey, 1898 yılında *İkdam Gazete*si'nde yayımlanan "Osmanlı Mûsikisi Hakkında Birkaç Söz" adlı makalesiyle başladığı mûsiki yazarlığını uzun yıllar sürdürmüştür. O, gerek döneminin bazı yazarlarıyla mûsiki konusunda girdiği polemikleri, gerek başta Türk mûsikisi üzerine kaleme aldığı telif kitapları ve nota neşriyâtı, gerekse mûsikiyle ilgili hemen her konuda yazdığı, aralarında Arapça ve Fransızca olanların da bulunduğu 400 civarındaki makalesiyle kendisini Türk, Arap ve Fransız mûsiki çevrelerine kabul ettirmiş önemli şahsiyetlerden birisidir. Eski koleksiyonlar karıştırıldığında, onun yazarlık yönünün de sadece mûsiki ile sınırlı olmadığı, çocuk, kadın

ve ev dergilerinden sanat mecmualarına; hatta siyasî gazetelere kadar, her türlü yayında imzasının bulunduğu, aynı zamanda usta bir polemikçi olduğu ve çok sayıda polemik yazısı kaleme aldığı görülmektedir.[1031]

A. Kitapları

1. *Esâtîz-i Elhân, 1. cüz: Hoca Zekâî Dede Efendi.* Türk müziğinin ünlü ses üstatlarından Mehmed Zekâî Dede'nin hayatını konu alan bir eserdir (İstanbul 1318).[1032]

2. *Esâtîz-i Elhân, 2. cüz: Hoca Abdulkâdir Merâğî*. Bir diğer ünlü müzik bilgini ve bestekârımız olan Abdülkâdir Merâğî'nin hayatı, sanatı ve eserleri hakkında yapılmış ilk ve önemli bir incelemedir (İstanbul 1318).[1033]

3. *Esâtîz-i Elhân, 3. cüz: Dede Efendi*. Dede Efendi'nin hayatı ve sanatı hakkında yapılmış ilk çalışma özelliğine sahip olan bu önemli eserde, sanatçıyı tanıyan kişilerin anılarının yanında, hakkındaki menkıbevi bilgilere de yer verilmiş, ayrıca eserin sonuna Dede Efendi'nin bestelerine ilişkin bir de liste eklenmiştir (İstanbul 1340/ 1341).[1034]

4. *Risâle-i Mûsiki*. Murat Bardakçı bu eseri, "1414-1492 yılları arasında yaşamış büyük İslâm düşünürü Molla Câmi'nin mûsiki üzerine yazdığı Farsça risâlenin tamamlanmamış bir Türkçe tercümesidir." şeklinde tanıtmaktadır (İstanbul 1328).[1035]

5. *Türk Notası ile Kıraat-ı Mûsikiyye Dersleri*. Yine Murat Bardakçı'nın belirttiğine göre bu eser, "Rauf Yektâ Bey'in eski Türk harf notalarından faydalanmak sûretiyle meydana getirdiği kendi notasyon sistemini anlatan 16 sahîfelik bir risâlesidir." Mehmet Güntekin'in belirttiğine göre ise eser yarım kalmıştır (İstanbul 1335).[1036]

6. *La Musique Turque*. Rauf Yektâ Bey'in Türkçe yazıp daha sonra Fransız-ca'ya çevirdiği bir monografi olup eserde Türk mûsikisi tarihinin teorik ve uygulamalı konuları örneklerle ele alınmıştır (Paris 1922). Türkçe tercümesi Orhan Nasuhioğlu tarafından *Mûsiki Mecmûası'*nda makaleler serisi hâlinde yayımlanmış, ardından da *Türk Mûsikisi* adıyla kitaplaştırılmıştır (İstanbul 1986).[1037]

7. *Türk Mûsikisi Nazariyâtı*. Türk mûsikisi nazariyâtı alanında bilimsel anlamdaki ilk çalışma olduğu belirtilen bu eser, Rauf Yektâ Bey'in Dârülelhân'daki hocalığı sırasında okuttuğu ders notlarından oluşmaktadır ve eserin sadece dokuz forması yayımlanabilmiştir (İstanbul 1343).[1038]

Rauf Yektâ Bey'in
Esâtîz-i Elhân, Dede Efendi
adlı eseri

درویش مولوی

8. *Şark Mûsikisi Tarihi*. Murat Bardakçı'nın belirttiğine göre, mûsiki tarihimizle ilgili olarak ülkemizde basılmış ilk çalışma konumunda olan bu eserin, formalar hâlinde basımına başlanmakla birlikte ancak antik dönem mûsikisini inceleyen bölümleri basılabilmiştir (İstanbul 1343). Yine Bardakçı'nın kaydettiğine göre, Rauf Yektâ Bey'in el yazısı ile olan basılmamış kısımların öğrencilerinden Kemâl Batanay'da olduğu, ondan da vârislerine geçtiği söylenmektedir.[1039]

9. *Mutâle'ât ve Erâ'e Havle Mu'temeri'l-Mûsikiyyi'l-Arabiyye*. Bu eser, Rauf Yektâ Bey'in 1932 yılında Kâhire'de katıldığı Arap Mûsiki Kongresi'nde sunduğu tebliğ, rapor ve görüşmeleri içermekte olup yine kongrede bulunduğu günlerde *Muhaddefe/Muhâdene* adlı bir gazetede yayımlanan otuz kadar makalesinin daha sonra aynı gazete tarafından kitaplaştırılmış şeklinden ibarettir (Kâhire 1934).[1040]

B. Nota Yayınları

1. *Dârülelhân Külliyâtı* (İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1922-1927),

2. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden İlâhîler, I-III*. Ali Rıfat, Zekâîzâde Ahmed Irsoy ve Suphi Ezgi ile birlikte. (İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1931-1933),

3. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Bektaşî Nefesleri, IV-V* (İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1933),

4. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri, VI-XVIII*. Zekâîzâde Ahmed Irsoy ve Mesut Cemil ile birlikte (İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1934-1939).[1041]

60. Abdülbâki Baykara Dede (ö. 1935)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Son Şeyhi, Müderris, Mûsikişinas, Şair)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olan Abdülbâki Baykara Dede, Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre, 15 Ramazan 1300 (20 Temmuz 1883) tarihinde, Çarşamba gecesi saat üç sıralarında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin harem dâiresinde dünyaya gelmiştir.[1042] Asıl adı, *Defter-i Dervîşân*'da da kaydedildiği üzere Mehmed Abdülbâki olup[1043] babası, anılan dergâhın kendisinden önceki şeyhi Mehmed Celâleddin Dede, annesi ise Nazife Zeliha Hanım'dır (ö. 1333/1914).[1044]

Kendisine büyük dedesi Abdülbâki Nâsır Dede'nin adı verilen Abdülbâki, 1304/1887 tarihinde, dört yaşında iken aynı zamanda ilk hocası olan büyükbabası Osman Selâhaddin Dede'den "bed-i besmele" eyleyerek eğitim hayatına adım atmıştır. Ayrıca mevlevîhâne civarında, Sahîh Ahmed Dede'nin türbesinin karşı tarafında bulunan kurrâhânede altı yaşına kadar, yaklaşık iki yıl Muallim Mûsâ Dede'den *Kur'ân-ı Kerîm* ve tecvid okumuş, dergâh civarındaki sıbyan mektebinden başka 1305/1888 yılında Molla Gürânî sem-

tinde bulunan Dârüttahsil adlı özel bir okula devam etmiş, 1314/1897'de ise Davudpaşa Rüşdiyesi'ni bitirmiştir.[1045]

Çocukluk yılları, Sultan II. Abdülhamid'in saltanat yıllarında ve âdetâ Yenikapı Mevlevîhânesi'nin sıkı bir şekilde gözetim altında tutulduğu dönemde geçen Abdülbâki Dede, on iki yaşında iken semâ meşk etmiş,[1046] rüşdiye eğitiminin ardından ise devrin birçok tanınmış âliminden dersler almak sûretiyle kendisini yetiştirmiştir. Abdülbâki Dede, bu çerçevede babasından *Mesnevî*,[1047] Tâhirü'l-Mevlevî'den *Pend-i Attar,* Demircili Ahmed Fuad Efendi'den sarf, nahiv ve mantık; onun memuriyetle taşraya tâyini üzerine Beyazıt Umûmî Kütüphanesi'nin hâfız-ı kütübü İsmail Sâib Sencer'den 1322/1904 yılına doğru meânî, kelâm, akâid, *Şifâ-i şerîf* ve *Buhârî-i şerîf*; daha sonra Sütlüce Hasîrîzâde Sa'dî Dergâhı Şeyhi Elif Efendi'den *Mesnevî* ve tasavvufla ilgili bazı kitaplar; Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede'den *Zevrâ* okumuş ve 1324/1906 yılında Hasîrîzâde Elif Efendi'den *Mesnevî* icâzeti, 1326/1908'de ise İsmail Sâib Sencer'den ilmiye icâzetnâmesi almıştır.[1048]

Abdülbâki Baykara Dede, anılan bu isimlerin, özellikle de eğitim hayatında çok önemli yeri olan Hasîrîzâde Elif Efendi ile Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede'nin yanı sıra, her hafta düzenlenen Mevlevî âyinleri vesilesiyle dergâhı ziyârete gelen dönemin önde gelen diğer ilmiye, devlet erkânı, edip ve şairlerinden de istifade etmiş olmalıdır. Abdülbâki Dede'nin, Mevlevîlik'in yanı sıra Hamzavîliğin son temsilcilerinden Seyyid Abdülkâdir Belhî'nin oğlu Seyyid Ahmed Muhtar'a (ö. 1933) da intisabının olduğu; hattâ bunun kendisi vasıtasıyla gerçekleştiği Abdülbâki Gölpınarlı tarafından nakledilmekte birlikte, Mustafa Erdoğan'ın bildirdiğine göre şeyh efendinin oğlu Rüsûhi Baykara, Gölpınarlı'nın *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik* adlı eserinin kendisinde bulunan nüshasında bu iddianın yanına, "haberimiz yok" kaydını düşmüştür. Yine Erdoğan'ın belirttiğine göre, bu bağlanma rivâyeti başka hiçbir kaynakta geçmediği gibi, Abdülbâki Dede'nin şiirlerinde de bunu îmâ edecek bir ifade bulunmamaktadır.[1049]

Yukarıda ilgili fasılda da değinildiği üzere 1877'den itibâren rahatsızlığı artmaya başlayan babası Mehmed Celâleddin Dede'nin hastalığı sebebiyle âyinleri icrâ edemeyecek duruma gelmesi üzerine, bizzat babası tarafından Konya'ya müracaat edilmiş ve Abdülbâki Dede, Abdülvâhid Çelebi'nin izniyle 1320/1903'den itibâren mevlevîhânede babasına vekâleten İsm-i Celâl ve mukâbele icrâsına başlamıştır.[1050]

Dergâha vekâleti öncesinde, tahminen 1318/1900-1901'de ve on yedi-on sekiz yaşlarında evlenen Abdülbâki Dede'nin ilk eşi Ayşe Şevkiye Hanım'dır. Bu evlilikten Gavsi ve Mehmed Celâleddin Baykara[1051] adında iki oğlu ile Fatma Kerrâ adlı bir kızı dünyaya gelmiştir. Abdülbâki Dede, pek mutlu olamadığı; hatta hayli üzülmesine yol açtığı belirtilen ilk eşinden 1330/1912-1913 yılında ayrılmak zorunda kalmış ve aynı yıl içinde Mustafa Münif Paşa'nın evlatlığı Emine Güzîde Hanım (ö. 1969) ile evlenmiştir. Âdetâ yeni-

den hayata dönen, üzüntü ve kederi bir anda kaybolan Abdülbâki Dede'nin bu evliliğinden ise Rüsûhi ve Nazife Gevher isminde iki çocuğu olmuştur.[1052]

Şeyh efendinin ayrıca, büyük oğlu Gavsi Baykara'dan Zahrüddin Lâmi ve Ekrem adlı iki erkek, Hadrâ adlı bir kız torunu olmuştur. Oğlu Mehmed Celâleddin Baykara'dan ise Gülçin Boyacıyılmaz, Nurçin Atalay ve Perrîn Ballı adlı üç kızı ve Erçin ile Abdülkâdir Baykara adlı iki erkek torunu dünyaya gelmiştir. Abdülbâki Dede'nin büyük kızı Fatma Kerrâ Hanım (ö. 1953), Hava Albay Nâim Bürküt ile evlenmiş ve bu evlilikten ise Akgül Söker ve Güzîde Özgül Bürküt adında iki kız torunu olmuştur. Abdülbâki Dede'nin ikinci hanımından olan oğlu Rüsûhi Baykara'dan Bâki Baykara adlı tek çocuğu dünyaya gelmiş; Nâmık Celasun ile evlenen küçük kızı Nazife Gevher'den (ö. 1954) ise Ali Memduh Celasun adlı bir torunu olmuştur.[1053]

Abdülbâki Dede, babası Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatından sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne asâleten şeyh tâyin edilmiş; ancak meşîhat işlemi meşrûtiyetin ilanından sonra ve biraz gecikmeli bir şekilde, 25 Cemâziyelâhir 1326 (24 Temmuz 1908) tarihinde gerçekleşebilmiştir.[1054] Mehmed Ziyâ, Abdülhalim Çelebi'nin Abdülbâki Dede'nin şeyhliği konusunda sarayın o günkü siyasetini dikkate almak sûretiyle mütereddit davrandığını, bir diğer ifadeyle Yenikapı Mevlevîhânesi'nin o günlerde saray nezdindeki konumu gereği bir nevi geciktirdiğini belirtmektedir.[1055] Diğer bazı kaynaklara göre ise esas sebep bu değildir; zîrâ Osmanlı Arşivleri'ndeki 15 Cemâziyelevvel 1326 (14 Haziran 1908) tarihli belgede kaydedildiği üzere Abdülhalim Çelebi, Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliği için zamanında talepte bulunmuş; ancak İstanbul'a çok sık gelip giden; hatta Sultan Mehmed Reşad döneminde bu davranışı yüzünden sarayın hayli tepkisini çeken çelebinin bu talebi hemen kabul görmemiştir.[1056]

Abdülbâki Dede'nin çelebilik makamından, Konya'da Âteşbâz Veli Zâviye-dârı ve aynı zamanda Osman Selâhaddin Dede'nin dervişlerinden biri olan Yakup Dede vasıtasıyla gönderilen meşîhatnâmesi, 24 Temmuz 1909 tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin semâhânesinde aralarında devlet ricâlinin de bulunduğu geniş bir davetli topluluğunun huzurunda ve Bahâriye Mevlevîhânesi Postnişîni Hüseyin Fahreddin Dede tarafından okunmuş, Abdülbâki Dede'nin hocası ve Meclis-i Meşâyih Reisi Mehmed Elif Efendi tarafından edilen duâ ve okunan Fâtihadan sonra eski usul üzere "Mübarek Bâd" Mevlevî gülbângı okunmuştur. Abdülbâki Dede, postnişînliğe tâyininden üç ay sonra Abdülhalim Çelebi tarafından aynı zamanda dergâhın mesnevîhânlığını yürütmekle görevlendirilmiş,[1057] kısa bir süre sonra ise Meclis-i Meşâyih âzâlığına atanmış ve bu

Abdülbâki Baykara Dede
(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede ve Hüseyin Fahreddin Dede
Mevlana Türbesi Kapısı önünde.

(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede'nin
çocukluk resmi.

(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede ve Konya Mevlana Dergahı Dedeleri

(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede'nin
sikkeli çocukluk resmi

(Baki Baykara Arşivi)

görevini 1336/1917-1918 tarihinde azledilinceye kadar yaklaşık dokuz yıl sürdürmüştür.[1058]

Şeyh Mehmed Celâleddin Dede döneminde, 1906 yılında çıkan yangında tamâmen yanan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin âdetâ yeniden inşası, şehzâdeliği sırasında Osman Selâhaddin Dede'ye intisap eden ve kendisine "pederim", oğlu Mehmed Celâleddin Dede'ye "birâderim" ve torunu Abdülbâki Dede'ye ise "oğlum" diyecek kadar âileyi çok seven Sultan Mehmed Reşad tarafından gerçekleştirilmiştir. Abdülbâki Baykara Dede döneminin önemli icrâatlarından biri kabul edilen bu tamirat için, Mimar Kemâleddin Bey'in başkanlığında bir heyet kurulmuş ve verdikleri rapor üzerine 1328/1910 tarihinde enkaz kaldırılmıştır. İki ay sonra düzenlenen resmî törenle Şeyhülislâm Pîrîzâde Sâhib Molla Bey tarafından yeniden inşâ edilecek dergâhın temeli atılmış ve inşası, yaklaşık üç yıl sonra, "Küşâd-ı Bâb-ı Rızâ" tamlamasının karşılığı olan 1331/1913 tarihinde tamamlanmış, Abdülbâki Dede'nin gülbâng-ı Mevlevî kıraatına muvaffak olduğunu belirttiği resmî açılış törenine Sultan Reşad da katılmıştır.[1059]

Aynı zamanda şeyh efendi ile pâdişâh arasındaki samimiyetin derecesini de gösteren şu anekdot da hayli mânidârdır:

Abdülbâki Baykara Dede, I. Dünya Savaşı'nın başladığı sıralarda, esâsen uzun süreli bir savaştan yeni çıkmış olan halkın içinde bulunduğu durumu Sultan Reşad'a iletmiş ve yeni bir savaşa girilmemesi hususunda telkinde bulunmaya çalışmıştır. Ancak bu konuda kendisi gibi düşünmediği anlaşılan pâdişâh, Abdülbâki Dede'ye "Oğlum, bu harbin iki netîcesi vardır. Gâlibiyet ve mağlûbiyet... Eğer gâlib gelirsek bizim menfaatimizedir. Milletin menfaatine mâni olmak ise hıyânettir. Mağlûp da olabiliriz; fakat bu deliler (yani İttihatçılar) bir defa karar vermişler ve girmişler, mâni olmanın imkânı yok. Önlerine geçerek mâni olmaya çalışsam beni mahvederler. Bu ise büsbütün delilik olur" karşılığını vermiştir.[1060]

Birinci Dünya Savaşı'nın patlak verdiği dönemde, hem Süveyş Kanalı'nı İngilizlerden geri almak için yapılan kanal harekâtına katılmak üzere, hem de Şam'daki Türk ordusuna moral vermek amacıyla "Mücâhidîn-i Mevleviyye" adıyla bir gönüllü alayı oluşturulmuştur. Rüsûhi Baykara, Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'nın oluşturulma sebebini şöyle açıklamaktadır: "Harbe fiilen girmiştik. Yapılacak tek çare kalmıştı. Umûmi seferberlik ilânıyla cephelere asker sevki. Hükûmet harbin bu gibi maddî cepheleriyle uğraşırken, mânevî cepheyi de ihmal etmek istemiyordu. İstikbâlin çok karanlık olduğu görülen bu bâdirede, milletin mânevîyâtını takviyeye lüzum görülüyordu. Osmanlı pâdişâhının aynı zamanda Müslümanların halîfesi olmasından istifâdeye kalkan hükûmet, bir 'Cihâd-ı Mukaddes' ilan etdi. Bununla, düşmanları olan İngiliz ve Fransızların idâresi altında yaşayan Müslümanları onlar aleyhine ayaklandıracak ve gûyâ onların başına muazzam bir gâile açacaktı. Hatta Şeyh Senûsî, etrâfındaki mücâhidlerle bu Cihâd-ı Mukaddes'e katıldı; ama Suriye ve Arabistan'daki Araplar, İngilizlerle beraber bize karşı savaştılar. Senegalli

Abdülbaki Dede hocası ile
(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede'nin hırka ve sikkeli çocukluk resmi
(Baki Baykara Arşivi)

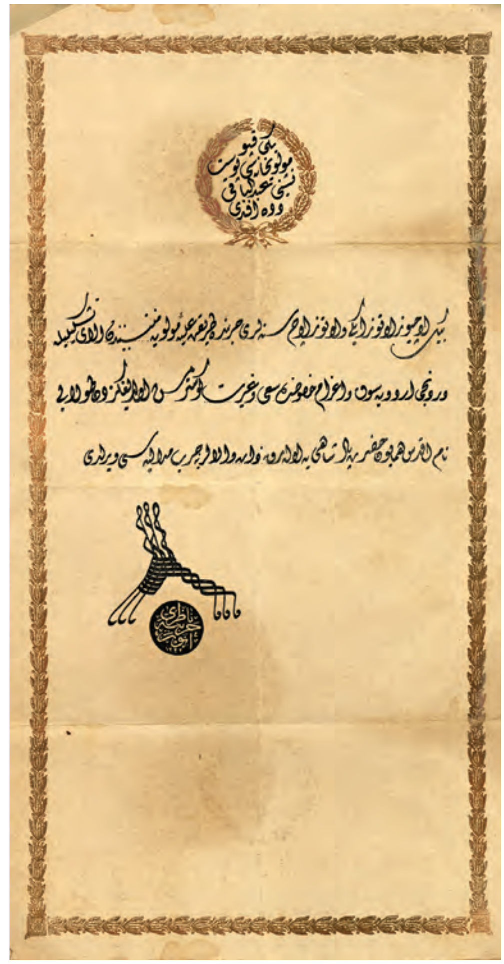
Abdülbaki (Baykara) Dede (ortada), Abdülbaki Gölpınarlı (solda) ve Ali Nihat Tarlan (sağda)
(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbaki Dede (Mevlevi Alayı binbaşısı kıyafetiyle)
(Baki Baykara Arşivi)

Müslümanların Çanakkale'de âdetâ hayatlarını istihkâr ederek askerlerimize hücûmları da mâlum. İşte halkın mâneviyâtını takviyeye lüzûm gören hükûmetin düşündüğü ve fiiliyâta çıkardığı diğer bir teşebbüs de 'Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'dır."[1061]

Yine Rüsûhi Baykara'nın bildirdiğine göre, İstanbul'da Mevlevî şeyh ve dervişlerinden bir alay oluşturulmuş, bütün Mevlevîlerin bu alaya kayd olunması bildirilmiş, dervişler nefer, onbaşı, çavuş; şeyhler ise çeşitli rütbelerde subay yapılmışlardır. Bu alaya diğer tarîkatların yanı sıra hiçbir tarîkata bağlı olmayan gönüllüler de katılmış; fakat hepsinin başına birer Mevlevî sikkesi giydirilerek Mevlevî sayılmışlardır. Ayrıca alayın başına Veled Çelebi İzbudak alay kumandanı olarak tâyin edilmiş, alay sancağını Konya'da bulunan Veled Çelebi'ye verme görevi ise onun İstanbul'daki Kapı Çuhadârı (vekil-i umûru) olan Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'ye tevdî olunmuştur. İstanbul'da Harbiye Nezâreti önünde yapılan merâsimde Abdülbâki Dede, Veled Çelebi'ye vekâlet ederek Mevlevî gülbângı okumuştur. Yapılan sâir duâların akabinde alay sancağı Abdülbâki Dede'ye verilmiş ve onun başkanlığındaki kafile, sancak Veled Çelebi'ye teslim edilmek üzere Konya'ya doğru yola çıkmıştır. Konya'da diğer yerlerden gelen Mevlevîlerle kadrosunu tamamlamış olan alay, Mevlânâ hazretlerinin türbesi önünde yapılan merâsimden sonra, başlarında sikkeleri ve dervişâne kıyafetleriyle Konya'dan Ankara'ya gelmiş, hükümet meydanında yapılan merâsim sonrasında, Veled Çelebi'nin kumandası altında Şam'a hareket etmiştir. Şam'daki Dördüncü Ordu emrine verilen alayın fertleri, orada çeşitli birliklere verilmek sûretiyle eğitim altına alınmışlardır.[1062]

Abdülbâki Baykara Dede'ye verilen takdir belgesi

(Baki Baykara Arşivi)

Mevlevî Alayı'na 1915 yılında ve binbaşı rütbesiyle kumandan vekili olarak katılmış olan Abdülbâki Baykara Dede, alayla birlikte Şam'a gitmiş; ancak hastalığı sebebiyle bir süre sonra İstanbul'a dönmek zorunda kalmış ve kendisine hizmetlerinden ötürü Harbiye Nezâreti tarafından pâdişâh adına bir takdir belgesi verilmiştir.[1063]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yaklaşık on yedi yıldır sürdürmekte olduğu postnişînlik hizmeti, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde 30 Kasım 1925 yılında kabul edilen ve 13 Aralık 1925 yılında yürürlüğe giren tekke ve zaviyelerin kapatılması kanunu ile resmen sona eren Abdülbâki Baykara Dede'nin, tekkelerin kapatılması sonrasında, diğer Mevlevî tekkelerinde de uygulandığı üzere "kayd-ı hayat" şartıyla, yani ölünceye değin ve sadece dergâhın, esâsen Osman Selâhaddin Dede'nin özel mülkü olan harem dâiresinde ikâmetine izin verilmiştir. Ayrıca dergâhın selamlık binası ilk mektep hâline getirilmiş, semâhâne ve türbe mühürlenmiş, vakıf gelirleri de kesildiği için Abdülbâki Dede hayli geçim sıkıntısı çekmiştir. Maîşet temini için farklı iş ve yerlerde çalışmak zorunda

Abdülbaki Dede, Veled Çelebi ve Mevlevi Alayı Konya Mevlana Türbesi önü

(Baki Baykara Arşivi)

Sultan Reşad'ın oğulları Mehmed Ziyaeddin ve Ömer Hilmi Efendi Yenikapı Mevlevihanesinde

(Baki Baykara Arşivi)

Abdülbâki Baykara Dede'nin aile kabristanı
(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya)

kalan; hatta daha sonra tekkeden de taşınmak durumunda kalan Abdülbâki Baykara Dede, bir süre Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu üyeliği, İstanbul Türk Ocağı müdürlüğü, Halk Fırkası'nda memurluk, 1924-1933 yılları arasında ise M. Fuad Köprülü'nün delâletiyle Dârülfünûn İlâhiyat ve Edebiyat Fakültelerinde Farsça hocalığı gibi görevlerde bulunmuştur. Dârülfünûn'un İstanbul Üniversitesi'ne dönüştürülmesinden bir yıl sonra görevine son verilen ve farklı kurumlara başvurmak sûretiyle iş arayışını sürdüren Abdülbâki Dede'nin son resmî görev yeri ise Bakırköy Bezezyan Ermeni Lisesi olmuş ve burada ancak birkaç ay edebiyat öğretmenliği yapabilmiştir.[1064]

İlgili kanunla birlikte Baykara[1065] soyadını alan, âilesinin sekizinci, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ise yirminci şeyhi olan Abdülbâki Baykara Dede, bir yandan aynı zamanda ırsî olduğu belirtilen astım hastalığı, bir yandan da son dönemlerinde mâruz kaldığı ve her geçen gün şiddetini artıran geçim sıkıntısının dayanılması zor ağır yükü altında hayli bunalmış; "Alsa harîm-i izzete bârî Hüdâ beni" mısraında dile getirdiği duâsı kabul olunmak sûretiyle, 24 Zilkâde 1353 (28 Şubat 1935) tarihinde ve elli bir-elli iki yaşlarında iken vefat etmiştir. Abdülbâki Dede'nin nâşı vefatının ardından dergâha götürülmüş ve arzu edenlerin ziyaret etmesi için Cuma günü de burada kalmış, Cumartesi günü Merkez Efendi Câmii'nde öğle namazının ardından kılınan cenâze namazı sonrasında ve "Mâdem dergâhın ilk şeyhi orada, son şeyhi de orada olsun" diyerek yaptığı vasiyeti üzerine, Hâmûşân'a, dergâhın ilk postnişîni Kemâl Ahmed Dede'nin yıllarca yaşadığı söylenen ağaç kovuğu yerine dikilen taşın yanına defn edilmiştir.[1066]

Vefatı üzerine birçok seveni ve dostu tarafından tarihler düşürülmüştür. Aşağıdaki örnekler, Suûd Yavsî'nin ve Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin, ki birden fazla tarih düşürmüştür, kaleme aldığı tarihlerden sadece iki tanesidir:

Çıkdı bir âh-ı tahassür ile târîh-i tamam
Gitdi Mevlâ diyerek rûh-ı revân-ı Bâkî[1067]
İki târîhi Remzî bir çıkardım kilk-i fânîden
Bin üç yüz elli üçdü Şeyh Bâkî göçdü bâkîye[1068]

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Nakşibendîliğin Hâlidîlik koluna dönüşmekle itham edildiği bir ortamda yetişmiş olması hasebiyle, Abdülbâki Baykara Dede'nin de dinî konularda hayli hassasiyet gösterdiğini şu rubâisinde de açıkça görmekteyiz.

Rubâi
Allah'a şükür ki Müslümânım ben
Bir dîni bütün, sâhib-i irfânım ben
*Kur'ân'*a muhâlif sözü almam gûşa
Ser-tâ-be-kadem bende-i *Kur'ân'*ım ben[1069]

Birçok şiirinde, aynı zamanda Hz. Peygamber ve nesline karşı son derece samimi ve hürmet dolu hislerle bağlı olduğu görülen Abdülbâki Baykara Dede, kendisine Osmanlı Devleti Nezâret-i Umûr-ı Dâhiliye'si tarafından verilen ve bir nevi resmî nüfus cüzdanı hükmündeki belgede belirtildiğine göre fizîki olarak, "uzun boylu, elâ gözlü, beyaz sîmâlı, dervişlik ve dedelik döneminde sakallı"; kendisini yakînen tanıyanların, örneğin Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre "karakter ve mîzaç itibarıyla ise halim, vakûr, zarif, safvet-i ahlâkiyeye sâhip, edîb, nüktedan, hoş sohbet ve son derecede nâzik bir kişi" olup tam bir İstanbul Efendisi idi. Reşad Ekrem Koçu'nun kaydettiğine göre, Abdülbâki Baykara Dede *Mesnevî* okuttuğu zamanlar, öğrencileri sadece bilgisinin derinliğinden değil, konuşmasının düzgünlüğü ve akıcılığı ile sesinin tatlılığına da hayran kalırlardı. Kendisini yakînen tanıyanlardan biri olan Hüseyin Vassâf, onun "ilmi, fazileti, edeb ve terbiyesi yanında güzel ahlâk ve tevâzu sahibi oluşuyla iftihar edilecek bir zât" olduğunu dile getirmiş; kendisinin yakın dostlarından biri olan Abdülbâki Gölpınarlı da, vefâtı üzerine kaleme aldığı yazısında Abdülbâki Dede'nin "nâzik, hoşsohbet ve nüktedân yönüne vurgu yapması yanında, onun özünün de yüzü kadar sevimli olduğunu ve aynı zamanda bir çocuk sâfiyetine sahip bulunduğunu" belirtmiştir.[1070]

İbnülemin Mahmud Kemâl İnal'ın ifadesiyle "istediği konuda şiir söylemeğe muktedir mâhir bir şair" olan, bununla birlikte daha ziyâde dervişâne tarzda yazan Abdülbâki Baykara Dede'nin Türkçe gazel, tahmîs, taştîr, murabbâ, muhammes, müseddes, muaşşer, müstezâd, kıt'a, nazm ve rubâileri yanında; Farsça na'tları, rubâileri ve yüze yakın gazeli bulunmaktadır. Klâsik edebiyatın geleneksel nazım şekil ve türlerinin birçoğunda eser verdiği görülen, dönemin basın dünyasında şair olarak aranan, şiirleri edebî ve mizâhî dergilerde yayımlanan Abdülbâki Dede, ebced hesabı ile manzum tarih düşürmede döneminin en önde gelen şairi kabul edilmiştir. Aynı zamanda yakın dost ve hayranlarından olan ve daha ziyâde Suûdü'l-Mevlevî olarak anılan Suûd Yavsî, Abdülbâki Dede'nin, oğlu Rüsûhi Baykara'ya intikal eden şiir

defterleri ile ayrıca bazı dergilerde neşredilmiş şiirlerinden derlediği manzûmeleri bir dîvân tertibi şeklinde yazdığı ve *Enfâs-ı Bâkî* adını verdiği bir mecmuada toplamış, ardından Fatih'te bulunan Millet Kütüphanesi'ne hediye etmiştir.[1071]

Mehmed Ziyâ'nın, fıtratında şiire meyli ve yeteneği olduğunu belirterek dervişâne ve tarihî bazı şiirlerinin bulunduğunu belirttiği Abdülbâki Dede'nin, edebî yönünü tahlil etmek için büyük bir kitap yazmak gerektiğini dile getiren Gölpınarlı ise onun için, "Bâkî, en büyük şair değilse bile en büyük şairlerdendir" ifadesine yer vermiştir.[1072] "Bâkî" mahlâsını kullandığı ve büyük çoğunluğunu aruzla kaleme aldığı Türkçe ve Farsça manzûme-lerinden hareketle, klâsik edebiyatın zengin geleneğinden beslendiği görülen Abdülbâki Baykara Dede, Mahallileşme akımının da etkisiyle olsa gerek tercihini daha ziyâde sâde ve yerli bir şiirden yana kullanmış; hatta bazı şiirlerinde mizah ve hiciv unsurlarına fazlaca yer vermiştir. Mustafa Erdoğan'ın ifadesiyle ise "Bâkî, genellikle klâsik tarzda şiirler yazmakla birlikte bazen, yazdığı bu şiirlerinde başlık kullanması, yeni kelimelere, yeni ve mahallî söyleyişlere yer vermesi gibi yönleriyle de bir bakıma daha önceden Nedîm'in açtığı ve Sünbülzâde Vehbî, Fâzıl-ı Enderûnî ve Yenişehirli Avni gibi şairlerin yürümeye çalıştıkları klâsik şiir içinde açılmış yenilik ve yerlilik yolunda ilerlemeye çalışmıştır. Abdülbâki Baykara murabba, muhammes gibi şiirlerinden başka bazı gazellerine bile başlık koymuştur. Ayrıca onun şiirlerinin önemli bir kısmının yek-âhenk denilen, yani tamamında aynı konunun işlendiği tarzda olması da onu klâsik şairlerimizden ayırmaktadır… ".[1073] Yine Erdoğan'ın belirttiğine göre, "Abdülbâki Baykara'nın şiirlerinde kullandığı dil genel olarak dönemin anlayışına uygun bir dildir. Abdülbâki Dede, ne Servet-i Fünûn şairleri kadar ağır, ağdalı, anlaşılmaz bir dil, ne de Millî Edebiyatçılar ve halk şairleri kadar sâde, yalın bir dil kullanmıştır." Hece ölçüsüyle de şiirler kaleme alan, aralarında Nedîm, Üsküdarlı Tal'at ve Yahya Kemâl Beyatlı'nın da bulunduğu birçok şairin gazeline yapılmış nazîreleri olan ve şarkıları da bulunan Abdülbâki Dede, Cumhuriyet'in ilk yıllarında, başta tekkelerin kapatılması olmak üzere, toplumda ve de kendi özel hayatında meydana gelen âni ve şaşırtıcı değişiklikleri mizâhî bir üslûpla ele aldığı "oldum" redifli bir gazel yazmış ve bu şiiri, sosyal hicvin başarılı örneklerinden biri kabul edilmiştir. Anılan şiir aynı zamanda, döneminde yaşanan bu değişiklik ve sarsıntıları, bizzat yaşayan bir görgü tanığının ağzından aktarılmış tarihî bir belge özelliğine sahip kabul edilmektedir.[1074]

Hüseyin Vassâf'ın ifadesiyle Abdülbâki Dede, "son derece renkli şiirleri olan, dîvân sahibi, şanlı bir şairdir ve yüksek bir ilmî olgunluk seviyesine ve tasavvufî zevke sahiptir."[1075]

Abdülbaki Baykara Dede'nin öğretmenlik yılları.
(Baki Baykara Arşivi)

Yenikapı Mevlevîhânesi Semâhânesinden genel görünüm
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyh Dairesi ve Selamlık Girişi
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin,

Tâhir ü Bâkî'ye pey-revliktedir Remzî bekâ
Vakt olur derler cihânda nükte-gûlar var idi

dizeleriyle sona eren şiirinde, Abdülbâki Dede'nin şairlik yönünün yanı sıra derecesine de işaret edilmekte ve Abdülbâki Dede takip edilen, örnek alınan bir üstat olarak anılmaktadır. Şiirlerine aralarında İbrahim Fâik Bey ve İhsan Mahvî'nin de bulunduğu bazı şairlerce nazîreler yazıldığı; bazı şiirlerinden hareketle ise kendisinin Tâhirü'l-Mevlevî'yi üstât kabul ettiği görülmektedir.[1076]

Eserleri

A. Manzum Eserleri

1. *Türkçe Şiirleri/Enfâs-ı Bâkî*. Şiirleri konusu üzerinde müstakil olarak duran Mustafa Erdoğan'ın tespitine göre, Abdülbâki Baykara Dede'nin şiirleri birçok şiir defterinde ve dağınık bir hâlde bulunmaktadır. Şairin vefatından sonra Suûd Yavsî, kendisine Rüsûhi Baykara tarafından geçici olarak verilen defterleri elden geçirmiş, kendince bir seçmeye tâbi tutmuş ve bazı düzeltmelerle bir dîvân hâline getirip *Enfâs-ı Bâkî* adını vermiştir. Eserin nüshası hâlen Millet Ktp., nr. 533/1'de bulunmakta; defterlerin orijinalleri ise Bâki Baykara'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.[1077]

2. *Farsça Şiirleri*. Aldığı eğitim ve içinde bulunduğu muhitin bir gereği olarak çok iyi derecede Farsça bilen Abdülbâki Dede, bu dille de şiirler yazmış, çeşitli kâğıt ve defterlerde dağınık hâlde bulunan bu şiirleri de dostu Suûd Yavsî tarafından derlenip toparlanmış ve *Enfâs-ı Fârîsî-i Bâkî* adı altında bir araya getirilmiştir. Bu eserin aslı da Bâki Baykara'nın özel kütüphanesindedir.[1078]

3. *Hüsn ü Aşk Tiyatrosu*. Mustafa Erdoğan, aruz vezniyle yazılan ve iki perdelik manzum bir tiyatro niteliği taşıyan bu orijinal eserin Abdülbâki Dede'ye âidiyeti kesin olmamakla birlikte, şairin el yazısıyla kaleme alınmış olmasının ve evrâkları arasında bulunmasının da ona âit olması ihtimalini güçlendirdiği, değerlendirmesinde bulunmuştur. Eser üzerinde ayrıca müstakil bir makale hazırlayan Erdoğan, *Hüsn ü Aşk Tiyatrosu* adlı eserin klâsik tarzda ve aruz vezniyle yazıldığını, kafiye bakımından mesnevî formunu hatırlatmakla birlikte içerik bakımından karşılıklı konuşmalardan oluşan manzum bir tiyatro niteliğinde olduğunu ve eserin bu yönüyle orijinallik arzettiğini belirtmiştir. Mustafa Erdoğan'ın tespitine göre tamamı doksan yedi beyitten oluşan eser, iki perde hâlinde yazılmıştır. Yine Erdoğan'ın belirttiğine göre, eserin birinci perdesi Şeyh Gâlib ile Esrar Dede'nin karşılıklı konuşmaları üzerine kurulmuş, ayrıca zaman zaman Mevlânâ, Mevlevîlik ve *Hüsn ü Aşk* üzerine de bilgiler verilmiş, yorumlarda bulunulmuştur. Eserin ikinci perdesinde ise III. Selim'in kendi kendine ve Şeyh Gâlib ile yaptığı konuşmalara, ayrıca ara ara Osmanlı Devleti, yeniçeriler, Batı dünyası ve İslâmiyet'e dâir düşünce ve değerlendirmelere yer verilmiştir.[1079]

B. Mensur Eserleri

1. *Tuhfetü's-Sâmi'în*. Eser, Mevlânâ hazretlerine atfedilen dokuz beyitlik "semâ" redifli şiirin Abdülbâki Dede tarafından yapılmış şerhinden oluşmaktadır. Yirmi varaktan ibaret olan eserin biri şairin kendisi, diğeri de yakın dostu Şerafettin Yaltkaya tarafından istinsah edilmiş olan iki nüshası mevcut olup Bâki Baykara'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.[1080]

2. *Tarih-i Beyhâkî Tercümesi*. Abdülbâki Dede, *Tarih-i Beyhâkî* adlı eseri, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi''nin siparişi üzerine tercümeye başlamış, bazı bölümlerini tamamlayarak basılmak üzere anılan fakülteye teslim etmiş; ancak eserin tamamını tercümeye ömrü vefâ etmemiştir.[1081]

3. *Şairler Tezkiresi*. Mustafa Erdoğan, Abdülbâki Dede'nin evrâkı arasında olup kendi el yazısına benzer bir yazıyla kaleme alındığını belirttiği on yedi sayfalık biyografik eserde, şair, tezkire yazarı ve tarihçi olmak üzere toplam elli altı kişi hakkında bilgi verildiğini; ancak edebiyat tarihi açısından bir orijinallik taşımadığını belirtmektedir.[1082]

4. *Mektuplar*. Abdülbâki Dede, çeşitli vesilelerle birçok kişiye pek çok mektup yazmıştır. Abdülbâki Dede'nin yaşadığı dönemdeki tarîkat ve toplum meselelerine dâir önemli anekdotların da bulunduğu bu mektuplardan bazıları Mevlânâ Dergâhı Arşivi'nde bulunmaktadır.[1083]

Abdülbâki Dede'nin, şiirleri, edebî, ilmî makale ve yazıları *Mahfil*, *Millî Mecmûa, Dârülfünûn İlâhiyat Fakültesi Mecmûası* ve *Osmanlı Tarih ve Edebiyatı* gibi dönemin çeşitli dergilerinde yayımlanmıştır.[1084]

Abdülbâki Baykara Dede ayrıca, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Ali Nutkî Dede'den itibâren tutulmaya başlayıp bir gelenek hâlinde sonraki postnişînler tarafından da tarih ve çeşitli kayıtlar düşülen *Defter-i Dervîşân-II*'ye, kendi döneminin dergâh ve Mevlevîlik çerçevesindeki az miktarda; fakat önemli bazı olaylarını kaydetmiştir.[1085]

Abdülbâki Baykara Dede'nin musîkîşinalık yönü bulunmakla ve birkaç bestesi olduğu söylenmekle birlikte, bu yönü üzerine kaynaklardan fazla bir bilgi tespit edilememiştir. Bununla birlikte onun da babası Mehmed Celâleddin Dede gibi bazı manzûmelerinin bestelendiği, aynı zamanda iyi bir tanbûrî olduğu belirtilmektedir.[1086]

Şiirlerinden Örnekler

Münâcât Be-Dergâh-ı Kâdı'l-Hâcât
Mağrûr olarak lutfuna hem-vâre İlâhî
Uydum heves-i nefs-i cefâdâra İlâhî
Kıldı günehim gönlümü sad pâre İlâhî
Yok mu elem ü ye'sime bir çâre İlâhî
Sen merhamet et abd-i günehkâra İlâhî

Geldim geleli âleme bin renge boyandım
Gafletle bu âlâyiş-i dünyâya inandım
Hep zıll ü hayâlâtı hakîkat gibi sandım
Ne hâb ile râhat edebildim ne uyandım
Nûr ister iken düşdü gönül nâra İlâhî

Bir sûret-i bî-rûhu edip kendime cânân
Oldum elem-i aşkı ile zâr u perîşân
Derd ü gam ile oldu gönül hânesi vîrân
Deryâ idim ammâ ki serâb oldu nümâyân
Gark oldu dilim mevce-i efkâra İlâhî

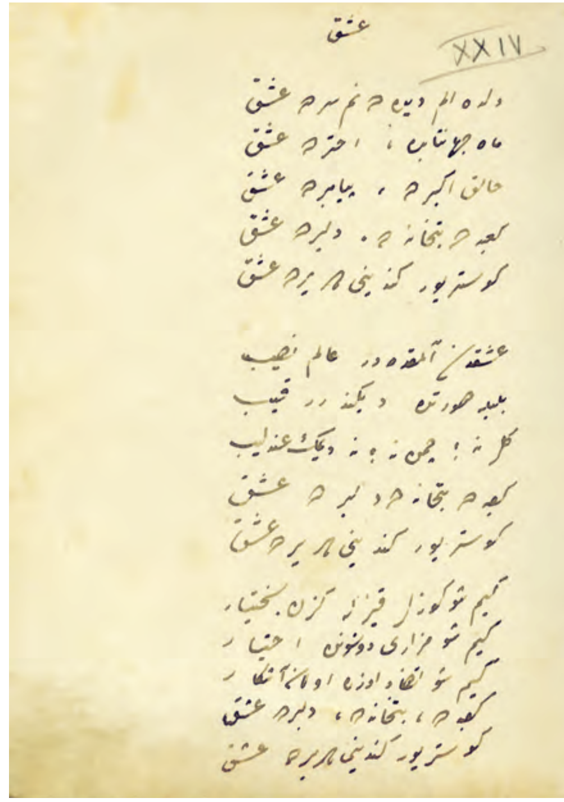
Kendimce birer renk verip nakş u nigâra
Geh zâhide aldandı gönül geh ruh-ı yâra
Âlemde ararken dil-i bîmârıma çâre
Gülzâr sanıp düşdüm o mihnetgeh-i hâra
Sînemde açıldı yine bin yara İlâhî

Ben ben diye bâzâr-ı dalâlette dolaşdım
Efsûs ki bir vâdî-i hicrâna ulaşdım
Bin cân ile bu hacle-i cânâna yanaşdım
Dünyâ diye çirkâb-ı maâsîye bulaşdım
İsyânım ile oldu yüzüm kara İlâhî

Gerçi bilirim haylicedir cürm ü günâhım
Sensin iki âlemde benim cây u penâhım
Ben bende-i ihsânına lutf eyle de şâhım
Bâkî kuluna eyle kerem ey yüzü mâhım
Bahş eyle beni Hazret-i Hünkâr'a İlâhî[1087]

Na't-ı Güzîn-i Hazret-i Nebevî
Kalb-i mecrûhumdaki rûhum desem mercûh olur
Korkarım pây-ı hayâlin sevdiğim mecrûh olur
Bir nigâh etsen bana hayrân olur Rûhu'l-emîn
Sîne-i meşrûhumun her cüz'ü mahz-ı rûh olur
Yâ Resûlallah sensin mihr-i evc-i kibriyâ
Bir tecellî eylesen Nûr âyeti meşrûh olur
Ayn-ı ihsân bir nazarla bâis-i gufrân olur
Bâb-ı rahmet bende-i efgendene meftûh olur
Sâlik-i râhın eder noksân ise kesb-i kemâl
Şer'-i pâkinden kaçan makbûl ise makdûh olur
Hâk-i pây-i Ehl-i Beyt'e her kim etse iltica
Kurtarır tûfân-ı gamdan kendini bir Nûh olur
Bâkîyâ haddin mi medh etmek Resûl-i Ekrem'i
Ol hümâyûn-baht kim *Kur'ân* ile memdûh olur[1088]

Gazel
Nâyı dinle ihtizâr-ı kâse-i tanbûru gör
Nevbet-i Hünkâr-ı aşk u Hüsrev ü Mansûr'u gör

Abdülbâki Baykara Dede'nin
Enfâs-ı Bâki adlı eserinden
(Baki Baykara Arşivi)

"Âşıkân-râ fî salâti dâimûn"un remzini
Dümle ihtâr eyleyen nakkâre-i pür-şûru gör
Gerdiş-i pür-cûşunu ehl-i semâın seyr edip
Cebreîl-i âsumân peymâ-yı dûr-â-dûru gör
Halka-i uşşâka gir bezm-i semâa dâhil ol
Âsumân-ı aşka pervâz eyle nûr-â-nûru gör
Gel semâ-ı bâ-safâya cennet-i a'lâya bak
Sakf-ı merfûa nazar kıl hâne-i ma'mûru gör
Sîne-çâk-i zevk-i vasl ol vâdi-i tevhîdde
Mahz-ı aşk ol ne Kelîmullâh'ı gör ne Tûr'u gör
El açıp raks eyledikçe âşıkân-ı sâdıkân
Sâki-i Kevser elinde kâse-i fağfûru gör
Hazret-i Tâhir gibi üstadımız varken bizim
Sâye-i Mollâ'da Bâkî sîne-i ma'zûru gör[1089]

Gazel
Aks-i cemâl-i yâr dü dîdem içindedir
Bir nev-resîde gonca ki şebnem içindedir
Endûh u gamla zâr u perîşân olan gönül
Mânend-i şâne kâkül ü perçem içindedir
Nûr-ı visâli hâne-i kalbimde cilve-ger
Îmân çerâğı beyt-i mükerrem içindedir
Hurşîd-i yâri gerçi gönül zerredir fakat
Mihr-i cihân u âdem ü âlem içindedir
Eflâke sığmayan o ma'ânî hayâlimin
Bî-şekk kemâl-i feyz ile her dem içindedir
Bahr-i muhît-i aşk ile var âşinâlığım
Keştî-i dil ki sâhili yok yemm içindedir
Gördüm o meh-likâya bakıp kendi zâtımı
Rûhum hemîşe nûr-ı mücessem içindedir
Kaddim hilâle döndü büküldü firâk ile
Gûyâ belâ-yı mâh-ı Muharrem içindedir
Bâkî safâyı gör ki süveydâ-yı kalbimin
Arş-ı Hüdâ vü Kâbe vü Zemzem içindedir[1090]

Gazel
Sîne-i bî-kînemi her lahza nâlân isterim
Nây-ı Mevlânâ ile hem-bezm-i irfân isterim
İsterim sırr-ı tecellî âşikâr olsun bana
Ben temâşâ-yı cemâl-i yâri her ân isterim
Mâsivâdan pâkdir gönlüm misâl-i âsumân
Mihr-i vech-i yâri ben anda nümâyân isterim
Dîde-i hak-bîn için her zerre bir âyînedir
Rü'yet-i cânân için karşımda insân isterim
Bahr-i vahdet mevc ursun dilde her ân u zamân
Aşkımı deryâ gibi bî-hadd ü pâyân isterim

Şeyhini dervişini gördük bu fânî âlemin
Dest-gîr olsun bana bir pâk-dâmân isterim
Dergeh-i Monlâ'da Bâkî kesb-i envâr etmeğe
Şems-i Tebrîzî gibi bir mihr-i tâbân isterim[1091]

Gazel
Kesip rîş-i sefîdim pîr iken yosma civân oldum
Makâm-ı Mevlevî'de şeyh idim pîr-i mugân oldum
Ne sâfî Müslümân kaldım ne oldum kıpkızıl kâfir
Giriftâr-ı belâ-yı fitne-i âhir zamân oldum
Dilimde nûr-ı îmânım başımda kapkara şapka
Misâl-i fecr-i kâzip nûr u zulmetle ayân oldum
Dedim âyînede seyr eyleyince kendimi fi'l-hâl
Balıkçı Kör Yivan yâhud kuyumcu Estepân oldum
Semâ-ı Mevlevî'yi terk edip öğrenmedim dansı
Selânik dönmesinden de beter bir Müslümân oldum
Unutdum ebcedi bilmem Latince harf ile yazmak
Bugün bâzîçe-i nâçîz-i etfâl-i cihân oldum
Abâ bonjur silindir şapka oldu sikke-i monlâ
Bu uydurma kıyâfetlerle rüsvâ-yı cihân oldum
Ne şâhân-ı selefden nâil oldum lutf u ihsâna
Ne de meb'ûs-ı rûşen-baht olup sâhib-kırân oldum
Müderrisler bana Dârülfünûn'da eyledi sebkat
Cehâletden hamâkatden eğerçi imtihân oldum
Te'emmül eyleyip "Es-sabru miftâhu'l-ferec" sırrın
Misâl-i deyr-i patrik-i zamân bî-imtinân oldum
Şu'ûn-ı hikmete bakdıkça sabr etmek ne mümkündür
Bugünlerde beni afv eyle yâ Rab bed-zebân oldum
Nevâ-yı nây ile raksân olurken bir zamân Bâkî
Belâ-yı hicr ile şimdi mücessem bir figân oldum [1092]

Rubâi
Ey nağme-i nây-ı kibriyâ Mevlânâ
Sûz-ı dil-i ihvân-ı safâ Mevlânâ
Maksûd bize nây u nevâdan sensin
Âvâze-i Hak bâng-ı Hüdâ Mevlânâ[1093]

Rubâi
Biz zerre-i hurşîd-i cihân-ârâyız
Kim hizmet-i Hünkâr'da pâ-ber-câyız
Peykiz döneriz bir güneş etrâfında
Manzûme-i şemsiyye-i Mevlânâ'yız[1094]

Abdülbâki Baykara Dede'nin Meşîhati Zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde İkrâr-bende-i Çille-i râh-ı güzîn Olan Nev-niyâzân:

Çeşmevî Derviş Mehmed Emin[1095]

61. İhsan Mahvî (ö. 1936)

(Mesnevîhân, Semâzen, Şair)

16 Muharrem 1309 (22 Ağustos 1891) tarihinde İstanbul'da doğmuş olan İhsan Mahvî, Bedesten hasekilerinden Hayâlî Rızâ Efendi'nin oğludur. İlk tahsiline Amcazâde Hüseyin Paşa İbtidâisi'nde başlamış, ardından Fatih Rüşdiyesi'nden, akabinde de Vefâ İdâdîsi'nden mezun olmuştur. Daha sonra Hoca Hâlis Efendi'den bir miktar Arapça, Tâhirü'l-Mevlevî'den de Farsça öğrenmiş olan İhsan Mahvî ayrıca, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Celâleddin Dede ile Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhânlarından ve aynı zamanda Osman Selâhaddin Dede'nin müritlerinden olan Mehmed Es'ad Dede'den *Mesnevî* okuyarak mesnevîhânlık icâzeti almıştır.[1096]

İbnülemin'in kaydettiğine göre memuriyet hayatına, on kuruş maaş ve elli kuruş âidatla Evkaf Mahlûlat Kalemi'nde başlayan İhsan Mahvî, bilâhare memurlara ilişkin yapılan düzenlemeler çerçevesinde kadro dışında bırakılmış ve bunun üzerine asker olarak orduya girmiş, hatta Balkan Savaşı'nda bacağından yaralanmıştır. Tedavisinin ardından gönüllü çetelere öğretmen olmak üzere Rumeli'ye gitmiş ve bir süre çetelerle birlikte dağlarda dolaşmıştır. Daha sonra tabur kâtibi muâvini ve hesap memuru olmuş, görevi gereği çeşitli savaş cephelerinde bulunmuş, Suriye, Irak ve İran taraflarına gitmiş ve özellikle Hemedan'da bir yıl kadar Fars edebiyatı eğitimi almaya çalışmıştır. Türkiye'ye döndüğünde Ankara'da Askere Alma Şubesi ve Meclis-i Âyân Dairesi Muhâfızlığı hesap memurluğunda çalışmaya başlayan İhsan Mahvî, daha sonra bu görevinden istifa etmiş, Dârülfünûn'da imtihana girmek sûretiyle Türkçe ve edebiyat öğretmenliği sertifikası almıştır. Bir süre Maârif Vekâleti Orta Tedrîsât Mümeyyizliği'nde bulunduktan sonra ise öğretmenlik mesleğine girmiştir.[1097]

Kaynaklarda "son devrin en iyi semâzenlerinden biri" olarak gösterilen, aynı zamanda şairlik yönü de bulunan İhsan Mahvî, şiirlerinde kendisine şair Hamid Efendi tarafından verilen "Mahvî" mahlasını kullanmıştır. Hayatına dâir İbnülemin'e gönderdiği yazıda, kendi şairlik derecesiyle ilgili olarak "Çağdaşları arasında belki dördüncü, beşinci derecede şiir söyleyebilen İhsan Mahvî, ünlü olamamış; ancak kemâl ve fazîlet erbâbının teveccüh ve iltifatlarına mazhar olabilmiştir." kaydına yer vermiştir. Yine bu yazıdan hareketle, onun *Mesnevî*'nin ilk on sekiz beytinin şerhine dâir basılmamış bir eserinin bulunduğunu, Esrar Dede'nin tezkiresine zeyl yazmaya teşebbüs ettiğini, şiirlerinin bulunduğu bir mecmuasının olup Kerkük'te iken İngilizlerle meydana gelen çatışmada zâyi olduğunu öğrenmekteyiz. İbnülemin'in ayrıca kitaplarının, büyük İstanbul yangınında Fatih'teki eviyle birlikte yandığını bildirdiği İhsan Mahvî, 30 Kânûn-ı evvel 1936 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş ve Karacaahmet Mezarlığı'nda ünlü dîvân şairi Nedîm'in mezarı civarına defn edilmiştir.[1098]

Vefatı üzerine, o yıllarda Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde görev yapmakta olan Ahmed Remzi Akyürek Dede tarafından aşağıdaki tarih söylenmiştir:

Düşdü bir bendesi târîh Celâleddin'in
Mahv-ı hestî ederek gitdi cemâle Mahvî[1099]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel
Ben de oldum derd-i aşka mübtelâlardan biri
Telh-kâm etdi dili Şîrîn-likâlardan biri
Eyledi lemh-i basarda sâgar-ı sevdâmı hûn
Dün yine gülşende şehrî dil-rübâlardan biri
Kâşki görmez olaydım ârız-ı pür-tâbını
Eksik olmaz derdli başımdan belâlardan biri
Yâre te'sîr etmiyor feryâdlar bilmem neden
Yok mu yâ Rab müstecâb olmuş duâlardan biri
Merhamet âlemde vehmimden ibâretmiş meğer
Gitmedi imdâdıma hiç âşinâlardan biri
Mahvi-i şâir beni sevmez demiş bir nev-civân
Pek fenâ isnâd olunmuş iftirâlardan biri [1100]

Gazel
Düşüp teheyyüce faslü'l-hitâb-ı aşkından
Tenimde kalmadı tâb incizâb-ı aşkından
Garîk-ı şu'le-i ezvâk-ı sermedî oldum
İçince çeşme-i la'l-i müzâb-ı aşkından
Safâ-yı kalbi hayâlinde bulsa ger bîdâr
Olur mu haşre kadar dîde hâb-ı aşkından
Lisân-ı ehl-i ma'ârifde bir kinâyetdir
Nisâb-ı feyz-i İlâhî nisâb-ı aşkından
Sevilme sevme gönüllerde meyl-i gül-çehre
Galat değil mi o da iktisâb-ı aşkından
Meğer sahîfe-i yek-pâreden ibâret imiş
Cihânı hüsn-i temâşa kitâb-ı aşkından
Ziyâ-yı mihrde bir zerredir cihân-ârâ
Fürûğ-ı dergeh-i şevket-me'âb-ı aşkından
Neyin nevâsı dilin âhı bülbülün zârı
Birer enîn-i hazîn ıztırâb-ı aşkından
Vüsûl için bana ey Kâbe-i emel yetişir
Fezâ-yı dilde kalan iz şihâb-ı aşkından
Bu nev nazîreyi yazdım cenâb-ı Bâkî'ye
Düşüp teheyyüce faslü'l-hitâb-ı aşkından [1101]

62. Ahmed Kemâleddin Perrî (ö. 1937)
(Şair)

Ahmed Kemâleddin Perrî, 1281/1864 yılında Manastır'da dünyaya gelmiştir. Babası Kerbelâ Mutasarrıfı Ali Rızâ Paşa, annesi ise Derviş Mehmed Paşa'nın kızı ve aynı zamanda son dönem kadın şâirlerimizden biri olan Münire

Hanım'dır. Henüz altı aylık iken İstanbul'a getirilen Kemâleddin Perrî, ilk mektep tahsilinin ardından İrânî Remzi Baba'dan Farsça, diğer bazı şahıslardan Arapça ve İngilizce, eğitim gördüğü Amerikan Mektebi'nde ise Fransızca öğrenmiştir.[1102]

Bazı kaynaklarda "Dede Bey" olarak anıldığı da görülen Kemâleddin Perrî, bir süre Bâbıâlî'de çalışmış, akabinde Şûrâ-yı Devlet muâvinliğine atanmıştır. Daha sonra ve kendi ifadesiyle "derûnunu müstevlî olan aşk-ı ilâhî, dünyâ-yı denîden ferâgata bâdî olarak…" bir diğer ifadeyle, tüm benliğini saran ilâhî aşkın, aşağılık dünyadan vazgeçmesine sebep olmasıyla, memuriyetten ayrılarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Postnişîni Osman Selâhaddin Dede'ye intisap edip sikke giymiş ve çileye soyunmuştur. O yıllarda siyasî meselelerden dolayı sürekli zan altında bulundurulan bu dergâha intisabı sebebiyle Kemâleddin Perrî de tâkibata uğramış ve ihbar edilmesi üzerine Avrupa'ya firar ederek bir müddet Paris'te kalmıştır. Bir ara Mısır'a giden Kemâleddin Perrî, buradaki mevlevîhânede çilesini tamamlayarak hücrenişîn olmuştur. Meşrûtiyet'in ilânından sonra tekrar İstanbul'a gelen Kemâleddin Perrî, Şûrâ-yı Devlet'den eski bir arkadaşı olan Vagleri Efendi'nin Sisam Beyliği'ne atanmasıyla ve onun vasıtasıyla Sisam Tahrîrât Müdürlüğü'ne getirilmiş, böylece yeniden memuriyet hayatına girmiştir. Son memuriyeti İzmir'e bağlı Seferihisar kaymakamlığı olan Kemâleddin Perrî, daha sonra emekliye ayrılmıştır. Hayatının son yıllarında evlenen Kemâleddin Perrî, 29 Nisan 1937 tarihinde İstanbul'da, eşinin Samatya semtindeki evinde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi civarındaki Dedeler Kabristanı'na defn olunmuştur.[1103]

İbnülemin, Kemâleddin Perrî'yi "sarıdan mübeddel beyaz sakallı, küçük gözlü, orta boylu, terbiyeli, nâzik, halim, sükûta mâil, hâl ü kâlinden liyâkatlı bir zât olduğu anlaşılmayan, halbuki liyâkat sâhibi bir zât" olarak tarif etmekte, ayrıca onun dönemin hatırı sayılır demkeşlerinden olduğunu; ancak son zamanlarında yaşlılığa bağlı rahatsızlığı yüzünden işreti terk ettiğini bildirmektedir. Aynı zamanda son devir Mevlevî dîvân şairlerinden biri olan Kemâleddin Perrî, şiirlerinde bazen "Kemâl", bazen de "Perrî" mahlasını kullanmıştır. İbnülemin ayrıca, şairin kendisine sekiz on yıl önce gönderdiğini belirttiği birkaç şiirini örnek vermiş ve onun şairliğini değerlendirme sadedinde, gönderdiği şiirleri kastederek "emsâline nisbetle güzel söylediği bunlardan anlaşılır." değerlendirmesinde bulunmuştur.[1104]

Şiirlerinden Örnekler

Bir Müseddesinden

Diyâr-ı gurbete bî-vâye düşdük yârimiz yokdur
Gam-ı hicrân ile yanmakda dil gam-hârımız yokdur
Medâr-ı istinâd-ı hâtır-ı bîmârımız yokdur
Eğerçi yâr-ı sâdık müstakîm etvârımız yokdur
Cenâb-ı Haydar-ı kerrâr-âsâ şâhımız vardır
Perîşân-ı rûzgâr olsak dahi Allahımız vardır [1105]

Gazel
Sahbâya aksedince ruhu tâb-ı mâh ile
Demler döküldü ortaya kasd-ı şinâh ile
Çok dilleri harâb eder encâm-ı kâr o şûh
Mestâne bir nigâh ile çeşm-i siyâh ile
Pîrâne ser çekip gideriz kûy-ı dilbere
Pejmürde bir abâ ile serde külâh ile
Rûz-ı hisâb solda kalan sıfrı andırır
Binlerce secde etsek eğer iştibâh ile
Mestûrdur kitâb-ı hakîkatde hüsn ü aşk
Seyreyle kâinâtı biraz intibâh ile
Hüsnü cihân şümûlü fakat göz kamaştırır
Yok beynimizde perde-i hâ'il İlâh ile
Kalmaz bu hâk-i siflede elbet suûd eder
Arş-ı berîn-i aşka gönül dûd-ı âh ile
Zîrâ huzûr-ı izzete ben çıkmak istemem
Nâsiye-i siyâh ile cürm ü günâh ile
Âlûdedir muhabbet ile tînetim Kemâl
Geldim cihâna aşk-ı fazîlet-penâh ile [1106]

Gazel
Cihânı ehl-i aşka bir mahall-i imtihân gördük
Safâ tahsîline sa'y eyledikçe hep ziyân gördük
Lisânın eylemiş dem-beste telhî-i gam-ı hicrân
Gülistân-ı cihânda biz niçe şîrîn-zebân gördük
Felekle pençeleşmek isteyip meydân-ı gayretde
Serilmiş hâk-i mağlûbiyyete çok pehlevân gördük
Cihânı ser-te-ser geşt ü güzâr etdik bütün halkı
Cefâ iklîmine konmuş büyük bir kârbân gördük
Olup ser-der-hevâ-yı kâkülü bir serv-i dil-cûnun
Bahâr-ı âlemi seyreyledik ammâ hazân gördük
O mâhın bilmedik mâhiyyetin ma'nâda sûretde
Büyütdük ol kadar kim âdetâ şems-i cihân gördük
Yakıp mahvetmeğe gelmiş iken hestî-i mevhûmu
Bu âteşhânede cânlar yakar biz niçe cân gördük
Sarıldık dâmen-i ihsânına bir kâmil-i asrın
Ebu'l-vakt-i cihân zanneyledik ibn-i zamân gördük
Yetiştirdik gönülde bir mürid-i muttakî-meşreb
Anı şâyeste-i terbiyyet-i pîr-i mugân gördük
Ne gördük bunca yıllar tekyede hizmet edip şeyhe
Yine meyhânede bir câm ile bir nev-civân gördük
Gönül medhûş olur Perrî semâından safâsından
Der-i Hünkâr'ı biz ehl-i dile dârü'l-emân gördük [1107]

Ahmed Irsoy

63. Ahmed Irsoy, Zekâîzâde (ö. 1943)

(Bestekâr, Hattat, Mûsiki Bilgini)

Ahmed Irsoy, 1284/1867-1868 yılında,[1108] Eyüp semtinde, Cedîd Ali Paşa Mahallesi'nde doğmuştur. Babası, aynı zamanda 19. yüzyılın en tanınmış mûsikişinaslarından biri olan Mehmed Zekâî Dede, annesi ise Fatma Hanım'dır. Asıl adı Ahmed İlhâmî olup özellikle mûsikişinaslar arasında Zekâîzâde Hâfız Ahmed Efendi olarak tanınmış, soyadı kanunundan sonra ise Ahmed Irsoy olarak anılmıştır. İlk tahsilini Eyüp'te bulunan La'lîzâde İbtidâi Mektebi'nde yapan Ahmed Irsoy, burada aynı zamanda hıfza çalışmış ve 1298/1880-1881 yılında hocası Hâfız Osman Efendi'den kıraat-ı Âsım üzere *Kur'ân*'ı ezberleyerek hâfız olmuştur. Ahmed Irsoy ayrıca, Vilâyet Kapı kethüdâlarından Hoca Fâik Efendi'nin Eyüp Câmii'nde derslerine devam ederek medreselerde okutulan dersleri öğrenmek sûretiyle icâzetnâme almış; hatta aynı yıl hattatlık yönü de bulunan babasından sülüs ve nesih hatlarından da icâzetnâme almıştır.[1109]

Bir süre askerî rüşdiyeye devam eden; ancak daha sonra bu okulu bırakan Ahmed Irsoy, *Kur'ân* ilimleri üzerine derinleşmek düşüncesiyle zamanın birçok tanınmış âliminin derslerini takip etmiş ve 1884 yılında, dönemin ünlü kurrâsından ve Kumbarahâne Câmii Baş İmamı Reisülkurrâ Hoca Süleyman Efendi'den 1301/1883-1884 yılında kıraat-ı seb'a, aşere ve takrîb icâzetleri almıştır. Ayrıca İmam Cezerî'nin *Tayyibe'*sini ezberleyen, Eyüp dersiâmlarından Hoca Râik Efendi'ye devam ederek okuttuğu derslerden 1309/1891-1892'de icâzet alan ve esâsen mûsikiye de hayli yatkın olan Ahmed Irsoy, bu alandaki ilk bilgilerini daha küçük yaşlarda babasından almış, ayrıca dinî ve lâ-dinî formdaki pek çok eser ile Mevlevî âyinlerini ve mûsiki usullerini öğrenmiştir. Babasının Bahâriye Mevlevîhânesi'nin küdümzenbaşılığına getirilmesi, onun mûsiki dünyasında âdetâ yepyeni bir kapının aralanmasına yol açmış, babasıyla birlikte devam ettiği mevlevîhâne ortamında, özellikle âyinlerin icrâ tarzları ile tavır ve özelliklerini sağlıklı bir şekilde öğrenme imkânı bulmuştur. Bu arada, dergâhın şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den ney, Farsça ve Batı notası dersleri alan Ahmed Irsoy, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Kudümzenbaşısı Ahmed Hüsâmeddin Dede'den Na't-ı Mevlânâ ve Mi'râciyye, Ahmed Celâleddin Dede'den Şetarâbân Âyini'ni meşk etmiş; Behlül Efendi'den "Bülbül-i şûrîdeyim" durağını geçmiş; Neyzen Emin Efendi'den Hamparsum notası ve Rauf Yektâ Bey'den ise Batı notası öğrenmek sûretiyle mûsiki sahasında kendisini hayli yetiştirmiştir.[1110]

Ahmed Irsoy, babası Zekâî Dede'nin 1315/1897'de vefat etmesi üzerine Hüseyin Fahreddin Dede tarafından Bahâriye Mevlevî-

hânesi'nin kudümzenbaşılığına getirilmiş[1111], üç yıl sonra Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin vefat etmesi üzerine 1318/1900'da, Yenikapı Mevlevîhânesi kudümzenbaşılığı görevi de kendisine verilmiş ve her iki dergâhtaki görevini tekkelerin kapatıldığı 1925 yılına kadar sürdürmüştür. Kudümzenbaşılık dışında, aralarında Eyüp'teki Cedîd Ali Paşa Câmii'inde imamlık ve yine Eyüp Kalenderhâne'de bulunan Hasîb Efendi Tekkesi Câmii'nde hatiplik, *Kur'ân-ı Kerîm* hocalığı, yine aralarında Sultan Ahmet Esmâ Kaya Sultan Kız Orta Mektebi, Şeyhülislâm Hayri Efendi'nin açtığı Medresetü'l-Eimme ve'l-Hutabâ, Dâruşşafaka Mektebi, Dârülbedâyî ve Dârülelhân'ın da bulunduğu çeşitli okullarda uzun yıllar mûsiki hocalığı ve idarecilik görevlerinde bulunmuştur.[1112] Son olarak İstanbul Konservatuvarı Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tespit Heyeti üyeliğine seçilen, böylece pek çok kıymetli eserin kaybolup gitmesini önlemeye çalışan ve ölümüne kadar bu görevini de sürdüren Ahmed Irsoy, uzun süredir devam eden kalp rahatsızlığı sonucunda 13 Ağustos 1943 tarihinde İstanbul'da vefat etmiş, ertesi gün Eyüp Sultan'da kılınan cenaze namazının ardından babasının Kâşgarî Dergâhı civarında bulunan kabri yanına defn edilmiştir.[1113]

Kaynaklarda, diğer âile fertleriyle ilgili olarak Nâciye Irsoy ile evlendiği, bu evliliklerinden ikisi kız, biri erkek üç çocuklarının olduğu, büyük kızının küçük yaşlarda iken öldüğü, eşi Nâciye Hanım'ın kendisinden sonra vefat ettiği, diğer kızının Misbâh Irsoy Turnalı, oğlunun ise Abdülhalim Irsoy olduğu belirtilmekte;[1114] hatta oğlunun da Mevlevîliğe girdiği anlaşılmakta, bu meyanda *Defter-i Dervîşân*'da Abdülhalim'in semâı vesilesiyle Abdülbâki Baykara Dede tarafından kaleme alınmış bir tarih manzûmesine yer verildiği görülmektedir:

Ser-kudümî Zekâîzâde Ahmed Efendizâde Abdülhalim'in semâına tarihtir:

Nây-ı Mevlânâ'dan erdikce dile zevk-i na'îm
Olsun uşşâk-ı Hüdâ evc-i safâ üzre mukîm
Bak sipihr-i aşka girdi ser-kudümîzâdemiz
Âfiyetle ber-karâr etsin Hüdâvend-i kerîm
Vâlidi şevk-i tarab-bahş eyledikce cânda
Eylesin ferzendini Hak bezm-i uşşâka harîm
Mesnevî-i Mevlevî'den kesb-i envâr eylesin
Himmet-i Hünkâr Mevlânâ ile olsun alîm
Bi'l-bedâhe râst geldi Bâkîyâ târîh-i tâm
Halka-i uşşâka verdi zîb ü fer Abdülhalim[1115]

Ahmed Irsoy, çeşitli görevlerinin yanında sarayla da ilişki içerisinde olmuş ve bir süre Sultan Vahdeddin'in başmevlidhânlığı ile Şehzâde Seyfeddin'in imamlığı, Said Halim Paşa'nın yalısında mûsiki öğretmenliği görevlerinde bulunmuştur. Sesi güzel ve okuyuşu zarif olarak nitelenen ve birçok hâfız da yetiştiren Ahmed Irsoy'a, 25 Temmuz 1941 tarihinde reisülkurrâ unvanı verilmiştir. Aynı zamanda klâsik üslûbun devrindeki en güçlü temsilcile-

Yenikapı Mevlevihanesi Semâhâne-Türbesinden bir detay.

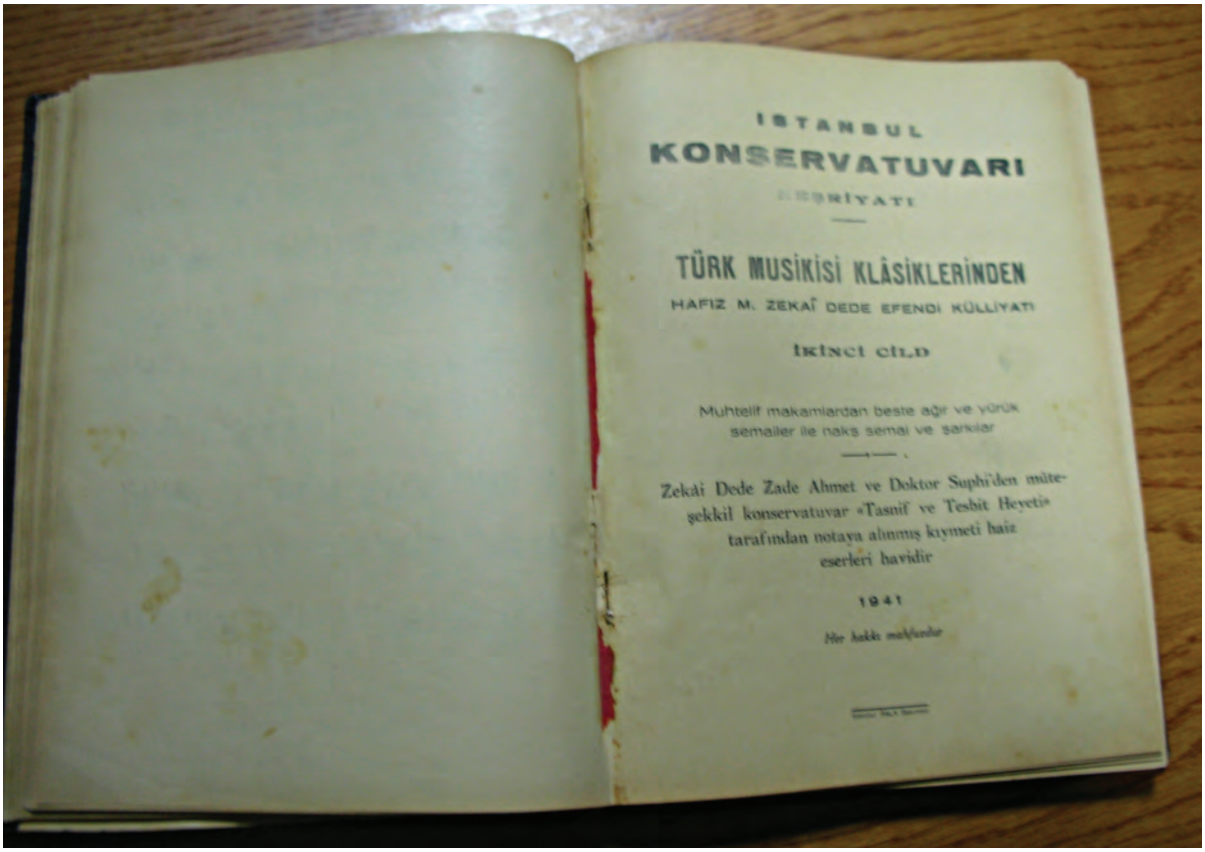
Yenikapı Mevlevîhânesi Semâhâne-Türbesinden genel bir görünüm.

rinden biri kabul edilen ve kendi beyanına göre dinî ve gayr-ı dinî üç yüze yakın eser bestelediği bilinen Ahmed Irsoy, üslûp bakımından babasından hayli etkilenmiş; hatta bu üslûp benzerliği bazı eserlerinin babasınınkilerle karıştırılmasına yol açmıştır. Ahmed Irsoy'u yirminci yüzyılın en çok dinî eser besteleyen sanatçısı olarak gösteren S. Nüzhet Ergun, onun kırk üç dinî eserinin güftesini yayımlamış; Yılmaz Öztuna kırk dokuzu dinî, yirmi ikisi lâ-dinî olmak üzere toplam altmış dokuz eserinin listesini vermiş ve beş yüz kadar eser bestelediğini belirtmiştir. Bayâtî Bûselik ve Müstear makamlarında bestelemiş olduğu Mevlevî âyinleri, âyin formunun en başarılı örneklerinden kabul edilmiş ve ilk mukâbelesi 20 Rebîülevvel 1323 (25 Mayıs 1905) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yapılmıştır. Sadun Aksüt ise Ahmed Irsoy'un dinî mûsikiyi lâ-dinî mûsikiden daha fazla önemsediğini ve dâimâ birinci planda tuttuğunu ifade ettikten sonra, elli kadar dinî eserinin olup tamamının geleneğe uygun bir şekilde bestelenmiş çok güzel eserler olduğunu belirtmiştir. Aksüt, dinî olmayan eserleriyle ilgili bir sayı vermemekle birlikte klâsik üslûptan hiç ayrılmadan bestelediği bu eserlerinin de sağlam teknikli, zarif, hisli, coşkun ve canlı eserler olduklarını dile getirmiş, ayrıca her iki gruba giren eserlerine dâir uzun bir liste vermiştir.[1116]

Cem Behar, Ahmed Irsoy'u "Hâfız Ahmed Efendi, klâsik Türk müziğinin önde gelen ya da en tanınmış bestecilerinden değildir…" şeklinde takdim ettikten sonra, onun asıl değerini ve Türk mûsikisindeki gerçek yerini tespit sadedinde "…gerek biyografisi, gerekse icrâatı ve ardında bıraktığı eserlerle, imparatorluktan Cumhuriyet'e geçiş döneminde, klâsik Türk müziğinin simgesi durumunda olan bir mûsikişinastır." hükmüne yer vermiştir. Yine Behar'a göre Ahmed Irsoy, "Yaptıkları ve yapamadıklarıyla klâsik Türk mûsikisinin tarihî ve sosyal statüsünün sembolü gibidir."[1117]

Hâfızasında bir hayli eser bulunan ve klâsik Türk mûsikisi alanındaki vukûfuyla kendisini göstermiş bir şahsiyet olan Ahmed Irsoy'un hem bestekârlığının en önemli yönlerinden, hem de klâsik Türk mûsikisi dünyasına yaptığı en önemli katkılarından biri de, pek çok klâsik eseri Hammâmîzâde İsmail Dede Efendi ile Dellâlzâde İsmail Efendi'den meşk eden babasından bizzat öğrenmiş ve bu eserlerin orijinal özelliklerini kaybetmeden gelecek nesillere aktarılmasını temin etmiş olmasıdır.[1118]

Ahmed Irsoy'un, ölümünden kısa bir süre öncesine kadar aralıksız kırk beş yıl[1119] mûsiki hocalığı yaptığı Dâruşşafaka'dan öğrencisi olan Asım Baltacıgil, bir yazısında gerek, anılan okulun kendisinden önceki mûsiki hocalarından olan babası Zekâî Dede'nin, gerekse oğlu Ahmed Irsoy'un bestekârlığı sadedinde şu çarpıcı tespitte bulunmaktadır: "Ancak bu adamlar hakîki müzisyenlerdi. İlhamlarını içkide, kadında veya göz kamaştırıcı ihtişamlarda aramıyorlar, beşerî ıstırapların en derin kaynaklarına iniyorlar. Vatan uğrunda can vermiş şehitlerin, erken ölen muhterem bir babanın, ıssız ve bîçâre kalmış âilesinden gelmiş veya hem baba ve hem de annenin henüz kapanan gözlerinin şefkat nûrundan mahrum kalmış asil ve sempatik çocuklarının teşkil et-

Zekâi Dede Efendi Külliyatı adlı eser

tikleri muztarip ve romantik tablolarını gönüllerine asıyorlardı. Bu tablonun teşkil ettiği ilham kaynağını, Eyüp Sultan ile Fatih arasındaki İstanbul'un pitoresk mimarî tarzları ile evleri, yangını haber veren bekçileri, yanık sesle kasîde söyleyen dilencileri, binbir motif taşıyan nağmeleri ile keten helvacıları, sebilcileri, odaların kafesleri ardından gelen içli ninni terâneleri ve minarelerden yükselen ezan sesleri bol bol besliyordu. Zekâî Dede'nin ve oğlu Hâfız Ahmed Efendi'nin yüzlerindeki benzeyişin sebebini onların baba oğul olmaktan ziyâde bu kaynağın üzerine eğilmiş ve aynı âb-ı ilhâmdan kana kana ve doya doya içmiş olmalarında aramak daha doğru olmaz mı?"[1120]

Kıraat ilminin yanı sıra, mûsiki alanında da ömrünün büyük bir kısmını öğrenci yetiştirmeğe adamış, meşke dayalı mûsiki öğretimi geleneğini sürdürmüş, İstanbul'un çeşitli semtlerindeki on kadar okulda binlerce öğrenci yetiştirmiş; ayrıca özel dersler de vermiş olan Ahmed Irsoy'un belli başlı öğrencileri arasında şu isimleri saymak mümkündür: Mehmet Münir Kökten, Tanbûrî Hâfız Kemâl Batanay, Osman Şevki Uludağ, Râsim Ferid Bey, Mehmed Emin Yazıcı, Fahri Kopuz, Şerif Muhiddin Targan, Safiye Ayla, Münir Nurettin Selçuk, Tanbûrî Dürrü Turan, Sadettin Heper.[1121]

Eserleri

Görev yaptığı ve başlıca kaynak kişilerinden biri olduğu İstanbul Konservatuvarı Tarihî Türk Mûsikisi Eserlerini Tasnif ve Tespit Heyeti birçok eser yayımlamış ve bunların bir kısmına Ahmed Irsoy da imza atmıştır:

1. *Dârülelhân Külliyâtı.* Bu eserde iki yüz elli yedi adet klâsik eserin notası bulunmaktadır.
2. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden.* On sekiz ciltten meydana gelen eser mevlit tevşîhleri, ilâhîler, Bektâşî nefesleri ve Mevlevî âyinlerinden oluşmakta olup 1931-1939 yılları arasında yayımlanmıştır. Msl. bk. Türk Mûsikisi Klâsiklerinden İlâhîler, I-III, İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1931-1933, Ali Rıfat, Rauf Yektâ Bey ve Suphi Ezgi ile birlikte.
3. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri.* Konservatuvar Neşriyâtı, VI-XVIII, İstanbul Konservatuvarı Yay., İstanbul 1934-1939, Rauf Yektâ Bey ve Mesut Cemil ile birlikte.
4. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyâtı.* Konservatuvar neşriyâtından olup üç ciltten oluşan eser, 1940-1943 yılları arasında yayımlanmıştır.
5. *Bûselikli Fasıllar.* Klâsik bazı eserlerden meydana gelmekte olup 1943 yılında, Ahmed Irsoy'un vefatından hemen sonra yayımlanmıştır.

Ahmed Irsoy'un, aralarında *Mûsiki Makamları*'nın da bulunduğu bazı eserleri ise henüz yayımlanmamıştır.[1122]

64. Ahmed Remzi Akyürek Dede (ö. 1944)

(Üsküdar Mevlevîhânesi'nin Son Şeyhi, Şair)

Aslen Konyalı olan ve 1289/1872 yılında Kayseri Mevlevîhânesi'nde, Mevlevî bir âilenin çocuğu olarak dünyaya gelen Ahmed Remzi Dede'nin ceddi, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî soyundan geldiği belirtilen Seyyid Süleyman Turâbî (ö. 1251/1865), büyükbabası Seyyid Ahmed Remzi el-Mevlevî (ö. 1282/1865), babası yine anılan dergâhın şeyhlerinden Seyyid Süleyman Atâullah Efendi (ö. 1332/1913), annesi ise Kadriye Emetullah Hanım'dır. Mehmed Şemseddin Efendi, Hüsâmeddin Efendi, Huldî Efendi ve Gevher Barkınay Hanım adlı dört kardeşi bulunan Ahmed Remzi Dede, eğitimine Kayseri'de başlamış, sıbyan mektebi ve rüşdiyeyi bitirmiş, başta babası Süleyman Atâullah Efendi olmak üzere, eniştesi Göncüzâde Nuh Necâti/Nâci Efendi, Müridzâde Hoca Ali Rızâ Efendi, Hisarcıklızâde şair Sâlim Efendi ile şair Sâmi Efendi'nin de bulunduğu dönemin bazı âlim ve şairlerinden Arapça, Farsça, edebiyat; hatta aralarında tezhibin de bulunduğu güzel sanatlar alanında dersler almak sûretiyle iyi bir eğitim görmüş, genç yaşında akranları arasında seçkin bir yer edinmiştir.[1123]

Ahmed Remzi Dede, 1312/1894-1895 yılında[1124] İstanbul'a gelerek Dîvân-ı Muhâsebât Kalemi'ne bir yıl kadar mülâzım, dolayısıyla maaşsız bir şekilde devam etmiş, bu esnada misafir olarak Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kalmış ve dergâhın şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'ye intisap ederek semâ çıkarmıştır. Daha önce babası tarafından sikke giydirilmesine rağmen, tarîkat usulüne uyularak Celâleddin Dede tarafından da tekbirlenmek sûretiyle ye-

niden sikke giydirilen Remzi Dede, kadro verilmediğ için çalıştığı daireden ayrılarak bir yıl kaldığı İstanbul'u terk etmek zorunda kalmış ve "Gördük İstanbul'u da bazı havâlîsini de/Bâb-ı Âlî'sini de, Ankara vâlisini de" diyerek Kayseri'ye dönmüştür. Burada, Kayseri mutasarrıfı ve aynı zamanda Mevlevî bir şair olan Mehmed Nâzım Paşa vasıtasıyla Kayseri İdâdisi ahlâk ve ulûm-ı dîniyye hocalığına tâyin edilen Remzi Dede, on yıl bu görevde bulunmasının yanında ayrıca Kayseri'deki bazı medreselerde okuyan öğrencilere mevlevîhânede sabahları Farsça dersleri vermiş *Pend-i Attar, Gülistân, Bostân, Bahâristân, Arûz-ı Câmi* ve *Mesnevî* okutmuştur.[1125]

Ahmed Remzi Dede, II. Meşrûtiyet'in ilân edilmesinden sonra izinli olarak ve ziyaret amacıyla Konya'ya gitmiş, orada iken Abdülhalim Çelebi'nin zuhûrâta tâbi olarak, Ziver Tezeren'in Rüsûhi Baykara'dan naklen bildirdiğine göre ise çelebi kâtipliğiyle ilgili olarak, "burada kalınız" diye emretmesi üzerine Kayseri'deki görevinden istifa ederek bir yıl kadar Konya'da Mevlânâ Âsitânesi'nde kalmıştır. Remzi Dede, bu süre içerisinde çelebizâdelere *Mesnevî* okutmuş, akabinde 1327/1909-1910 yılında Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi'ne şeyh vekili olarak tâyin edilmiş, burada görev yaptığı dokuz ay zarfında da yine ders vermek ve *Mesnevî* okutmakla meşgul olmuştur.[1126]

Kütahya'da iken şöhreti günden güne artmak sûretiyle Mevlevîler arasında seçkin bir mevki elde etmiş olan Ahmed Remzi Dede, Abdülhalim Çelebi'nin daveti üzerine İstanbul'a gitmiş ve Ziver Tezeren'in kaydettiğine göre "Hâdimü'l-fukarâ" ibaresinden de anlaşılacağı üzere, 1327/1909-1910 yılında, bir diğer ifadeyle Kütahya'daki görevinden dokuz ay sonra, Kastamonu Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edilmiştir. Ahmed Remzi Dede, buradaki birkaç yıllık görev süresi içinde mevlevîhânenin önceden kalan borçlarını ödediği gibi, tamirini de gerçekleştirmiş; hatta Konya çelebilik makamı tarafından ayrıca, Halep Mevlevîhânesi'nin ve o bölgedeki diğer mevlevîhânelerin incelenmesi ile de görevlendirilmiş ve bu vesile ile Halep'in yanı sıra, Antep, Urfa, Kilis, Hama, Humus, Şam, Trablus, Lazkiye, Kudüs'ü kapsayan ve yaklaşık altı ay süren bir seyahatte bulunmuştur. Akabinde Kastamonu'daki vazifesine dönen Ahmed Remzi Dede, Mevlevî şeyhleri arasında nâdiren rastlanılan bir durum olarak aynı anda, babası Kayseri Mevlevîhânesi'nde, kendisi de Kastamonu Mevlevîhânesi'nde şeyhlik hizmetinde bulunmak bahtiyarlığına nâil olmuştur.[1127]

Yine Ziver Tezeren'in kaydettiği "…eş-Şeyh Ahmed Remziyü'l-Halebî" ibaresinin gösterdiği üzere, 1332/1913-1914 yılında Halep Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilen ve Mevlevîliğin o bölgede hayli yıpranmış olan itibarını yeniden yükseltmeyi başaran Remzi Dede, I. Dünya Savaşı yıllarında oluşturulan ve İstanbul'dan Filistin Cephesi'ne gönderilen Mücâhidîn-i Mevleviyye Alayı'nın başında önce Şam'a daha sonra Medîne'ye kadar gitmiş, bu gönüllü alayındaki üstün gayreti ve hizmetleri sebebiyle kendisine 1332/1914 yılında, Dördüncü Ordu Kumandanlığı'nın emriyle ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa'nın imzasını taşıyan Harp Madalyası beratı ve nişanı verilmiştir.[1128]

Medîne'den döndükten sonra Şam'da birkaç yıl kalan ve burada bulunduğu süre içinde bir yandan Emeviyye/Ümeyye Câmii'inde *Mesnevî* okutan, bir yandan da Arapça dersleri veren Ahmed Remzi Dede, hem halkın gönlünü, hem de o bölgenin âlimlerinin takdirini kazanarak Mevlânâ hazretlerinin yeniden yöre insanının gönüllerinde yer etmesine vesile olmuştur. Şam'dan döndüğü sırada Halep'in 1919 yılında işgal edilmesiyle İstanbul'a dönmek zorunda kalan Ahmed Remzi Dede, kısa bir süre sonra Üsküdar Mevlevîhânesi Şeyhi Ferruh Çelebi'nin Karaman Mevlevîhânesi[1129] şeyhliğine tâyin edilmesi üzerine, 29 Muharrem 1338 (25 Ekim 1919) veya 1 Safer 1338 (16 Ekim 1919) tarihinde onun yerine Üsküdar Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmiştir.[1130] Bu tâyinin Üsküdar Mevlevîhânesi'nin hayli yararına olacağına sevinen birçok dostu bu duygularını birer tarih manzûmesi yazmak sûretiyle dile getirmişlerdir. Örneğin Tâhirü'l-Mevlevî aşağıdaki tarih kıt'asını söylemiştir:

Kıt'a
Üsküdar'ın Mevlevî Dergâhı aldı feyz-i nev
Çünki oldu hâdim-i irşâdı bir zî-iktidâr
Çıkdı bir gül-bâng ile târîhi nây-ı sîneden
Remzi-i sâhib-kemâlât oldu şeyh-i Üsküdar[1131]

Gittiği her yeri imar etmek gibi bir özelliği bulunan Ahmed Remzi Dede, öncelikle âdetâ harap ve yıkık bir hâlde, toz toprak içinde bulduğu Üsküdar Mevlevîhânesi'nin semâhâne ve türbesinin tâmirâtını gerçekleştirmiş, derviş hücrelerini temizletmiş, yıllardır âtıl bir hâlde bulunan semâhânede onbeş günde bir Cumartesi günleri âyin icrâsına başlamıştır. Hüseyin Vassâf'ın yanı sıra, Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâki Baykara Dede de, burada tekrar âyin icrâ edilmesinden duydukları memnuniyeti birer manzûme yazmak sûretiyle belirtmişlerdir.[1132] Ahmed Remzi Dede, bu görevinde iken ayrıca Üsküdar Ayazma Sultan Mustafa Câmii ile Beyazıt Câmii'nde uzun yıllar Ramazan aylarında *Mesnevî* okutmuş ve vaazlar vermiş; ayrıca Üsküdar Mihrimâh Sultan Câmii'nde Cuma hutbelerine çıkmıştır. Kendisini çok seven hemşerileri onu gıyabında Kayseri mebusu seçtirmişlerse de, dünyaya hiç itibar etmeyen Remzi Dede, bu görevine başlamadan istifa etmiştir. O İstanbul'da ayrıca Meclis-i Meşâyih âzâlığı, Medresetü'l-İrşâd'da tasavvuf müderrisliği ve Üsküdar Müfettişliği idâresinde bulunan tekkelere âit işlerle ilgili olmak üzere mecliste âzâlık görevlerinde bulunmuş, bu vesile ile tekrar tekrar Konya'ya gitme imkânı elde etmiş, 1319/1902'de Abdülvâhid Çelebi döneminde, onun emriyle Pîrî Paşa Zâviyesi Câmii'nde *Mesnevî* okutmuş ve bu esnada kendisine Abdülvâhid Çelebi tarafından *Mesnevî* icâzetnâmesi verilmiştir.[1133]

Ahmed Remzi Akyürek Dede
(Baki Baykara Arşivi)

Ahmed Remzi Dede, Kayseri'nin köklü âilelerinden birine mensup olan Feyzîzâde Feyzullah Efendi'nin (ö. 1225/1810-1811) kızı Esmâ Hanım ile evlenmiş ve bu evliliklerinden Fâtıma Zehrâ, Lütfiye ve Lebibe adlı üç kız çocuğu dünyaya gelmiştir.

Ahmed Remzi Dede, 1925 yılında tekke ve zâviyelerin kapatılması üzerine "kayd-ı hayat" şartıyla, dergâhta ikâmetine izin verilmesinden de hareketle yine câmilerde vaaz vermeye ve *Mesnevî* okutmağa devam etmiştir. Soyadı kanunuyla Akyürek soyadını alan Ahmed Remzi Dede, 1927 yılı Mayıs ayında Millet Kütüphanesi'nin tasfiyesi görevinde bulunmuş, Ağustos ayında ise Üsküdar Hacı Selim Ağa Kütüphanesi baş memurluğuna tâyin edilmiş ve burada on yıldan fazla, Ziver Tezeren'in belirttiğine göre 1940 yılına kadar çalışmıştır. Hasibe Mazıoğlu'nun kaydettiğine göre ise Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin görev yaptığı yıllarda Hacı Selim Ağa Kütüphanesi, ilim irfan tâlipleri için âdetâ bir mektep ve feyiz ocağı olmuştur. Remzi Dede, sahip olduğu engin insan sevgisi, derin bilgisi ve öğretme aşkı ile kendisine başvuranların problemlerini dâimâ çözmeye gayret etmiş, kütüphaneye gelen tüm araştırmacılarla büyük bir alçak gönüllülükle ilgilenmek sûretiyle yetişmelerine katkı sağlamıştır. Ahmed Remzi Akyürek Dede, bazı kaynaklarda belirtildiğine göre, 1 Şubat 1937'de ve maârif müdürünün kendisini rencîde etmesi üzerine bu görevinden istifa etmiş; ancak araya giren bazı hatırlı dostlarının ısrarı ile istifasını geri almıştır. Yakup Şafak'ın belirttiğine göre ise İstanbul'da iyice yalnız kalmaları üzerine, 1941 yılında memuriyetini Ankara'ya naklettirmiştir. Yine Yakup Şafak'ın bildirdiğine göre Ahmed Remzi Dede, bu konuyla ilgili olarak Nâfiz Uzluk'a yazdığı 21.6.1939 tarihli mektubunda, annesinin yanı sıra kendisini ve eşini de kastederek, "Bu önümüzdeki kış da yalnız üç ihtiyar kendimizi idâre edemeyeceğiz. Bizzarûre biz de Ankaralı olacağız..." demektedir. Ahmed Remzi Dede Ankara'ya gittiğinde, dönemin Millî Eğitim Bakanı Hasan Âli Yücel'in ricâsı üzerine birkaç yıl Eski Eserler Kütüphanesi'nde müşavir olarak görev yapmıştır. Ahmed Remzi Akyürek Dede, son dönemlerinde üst üste geçirmiş olduğu zatürrenin de etkisiyle hayli yıpranmış ve âdetâ vefat edeceğini de hissederek Kayseri'ye baba ocağına dönmüş ve 20 Kasım 1944 tarihinde[1134] orada vefat ederek babasının da medfun olduğu Seyyid Burhâneddin Tirmizî'nin türbesine defn edilmiştir.[1135] Aralarında Tâhirü'l-Mevlevî'nin de bulunduğu sevenleri tarafından vefatı üzerine birçok tarih düşürülmüştür:

Fevtine Tâhir olur târîh-i tâm
"Şeyhinâ Remzi Efendi" cümlesi[1136]

Ahmed Remzi Akyürek Dede, kaynaklarda "son derece zeki, şen ve şâtır, meclislerde aranan, zarif, âlim, kâmil, nüktedân, remz-âşinâ, hayli mütevâzı, doğru sözlü, temiz özlü, güzel sözlü, nûr yüzlü, güzel ahlâk sâhibi, tasavvufun hakîkatlerini lâyıkıyla kavramış ârif bir kişi, yüreği ak, cismi pâk, rûhu revnaklı, olağanüstü bir hâfıza gücüne, düşünen bir dimâğa ve duyar bir kalbe sahip ender yaratılışlı bir kişi, canlı bir kütüphane, gülzâr-ı Mevlevîde bir

gül, bostân-ı aşk u muhabbetde bir bülbül, eşinin hayranı ve âşığı, çocuklarına ve torunlarına karşı son derece düşkün, örnek bir âile büyüğü, şefkatli bir baba; hatta büyükbaba" olarak tavsif edilmektedir.[1137]

Ahmed Remzi Dede'den, özellikle Hacı Selim Ağa Kütüphanesi'nde görev yaptığı yıllarda feyz alıp istifade eden, kendisinden etkilenen ve dâimâ büyük bir hürmetle bahseden belli başlı isimler arasında Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî, Feridun Nâfiz Uzluk, S. Nüzhet Ergun, Hakkı Süha Sezgin, Ziver Tezeren, Ârif Nihat Asya, Süheyl Ünver, Mehmed Kadir Keçeoğlu/Diyamandi/Yaman Dede, Hasibe Mazıoğlu, Nihat Mazlum Çetin'in isimleri ilk akla gelenlerdir.[1138]

Yine kaynaklarda, doğuştan Mevlevî olduğu gibi, aynı zamanda doğuştan şair olduğu ve her gününün şiirle geçtiği belirtilen Ahmed Remzi Akyürek Dede, şiir ve edebiyata daha çocuk yaşlarında iken büyük bir ilgi duymuş, yine o yıllarda bazı dîvân ve halk şairlerini okumuş; hatta Türkçesini geliştirmek için birçok lugat öğrenmiştir. Bu yönüyle döneminde aynı zamanda Türkçe'yi en iyi bilenlerden biri kabul edilen Ahmed Remzi Dede, şiirlerinde "Remzi" mahlâsını kullanmıştır. O, manzûmelerinde dîvân şiirinde kullanılan nazım şekillerinin hemen hepsine yer vermiş, aruzun yanı sıra hece veznini de kullanmış, bazı dinî ve tasavvufî şiirleri *Hazîne-i Fünûn* (1893-1895), *Ankara Vilâyet Gazetesi, Akın, Erciyes, Mahfil* (1922), *Tarih ve Edebiyat* (1922) gibi dönemin bazı dergi ve gazetelerinde yayımlanmıştır. Türk edebiyatının yanı sıra Arap ve Fars edebiyatlarına da son derece vâkıf olan, ayrıca Arapça ve Farsça şiirleri de bulunan Ahmed Remzi Dede, şiirlerini Türkçe ve Farsça olmak üzere iki dîvân hâlinde düzenlemiş; ancak bastıramamıştır. Hasibe Mazıoğlu, Remzi Dede'nin bir kısmı âilesinde, bir kısmı ise farklı kütüphanelerde bulunan şiir defterlerini karşılaştırmak sûretiyle Türkçe şiirlerini bir araya toplamış ve dîvân şeklinde düzenleyerek yayımlamıştır. Ahmed Remzi Dede'nin dîvânında yer almayan bazı şiirleri ise Yakup Şafak tarafından neşredilmiş; ayrıca otuz iki adet Farsça şiiri Mehmet Atalay tarafından *Dîvânçe-i Fârisî Ahmed Remzi Dede* adıyla yayımlanmıştır.[1139]

Ahmed Remzi Dede'nin Türkçe şiirlerine baktığımızda, onun daha ziyâde klâsik şiir geleneğine bağlı bir şair olduğunu görmekteyiz. Dîvânında geleneğe uygun bir şekilde münâcât, na't, Hz. Ebûbekir, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Hüseyin, Hz. Mevlânâ, Şems-i Tebrîzî, Abdülkâdir Geylânî, Ahmed Rufâî vb. din ve tarîkat büyüklerine yazılmış medhiyelere yer verdiği; görev vesilesiye bulunduğu Kayseri, Kütahya, Üsküdar vb. yerlerdeki ahbâba hitâben yazılmış şiirleri olduğu görülmektedir. Son derece sâde ve akıcı bir dilin kullanıldığı şiirlerine hâkim olan hava tasavvufî neşvedir. Aynı zamanda halk şiiri zevkine de sahip olan, hece vezniyle kaleme alınmış ilâhîleri, saz şairleri tarzında yazılmış koşma ve destanları da bulunan, tüm bunların yanında güçlü bir mizah damarı ve latîfeci yanı olduğu da görülen Ahmed Remzi Dede'nin bu meyanda, aralarında "Şathiyât Yâhud Ciddiyyât-ı Zaman", "Ankaranâme", "Herkes Ettiğini Bulur", "Tontonnâme" manzûmelerinin de bulunduğu başarılı örnekleri vardır. Şiirlerinin önemli bir kısmı Fuzûlî, Nâbî, Sürûrî gibi

geçmiş yüzyılların ünlü dîvân şairlerine; aynı zamanda Âşık Ömer, Mehmed Nâzım Paşa, Reşid Âkif Paşa, Süleyman Nazif, Edîb, Veled Çelebi, Hoca Tahsin Efendi, Yenişehirli Avni Bey, Ziyâ Paşa, Osman Şems, Leskofçalı Gâlib, Üsküdarlı Tal'at, Âsaf Hâlet Çelebi, Taşçızâde Hilmi Bey, Râik Memduh Paşa, Hüseyin Vassâf, Yahya Kemâl Beyatlı vb. birçok ismin şiirlerine, mısralarına vs. yapılmış; hatta ayrı bir dîvânçe oluşturacak miktardaki tahmîs, ağırlıklı olarak da taştir vb. örneklerden oluşmaktadır. Şiirleri arasında ayrıca Çorum, Karaman, Havza, Üsküdar vs. şehir ve semtlerin konu edildiği örnekler ile büyük çoğunluğu dostlarının veya yakınlarının doğum ve ölümleri üzerine yazılmış yahut mevlevîhâne vb. mekânların tâmirine ilişkin söylenmiş tarih manzûmeleri ile takrizler bulunmaktadır. Kaynaklarda, noktasız harflerle yazdığı mektuplarının yanı sıra, yine noktasız ve elifsiz harflerle yazdığı ve bir dîvânçe oluşturacak kadar manzûmesinin, tüm bunlara ilave olarak gerek aruz ve gerekse heceyle kaleme aldığı bazı ahlâkî hikâyelerinin de olduğu belirtilen Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin tüm bu şiirlerinin yanı sıra başta Mevlevîlik olmak üzere tasavvufla ilgili telif ve tercüme ettiği ve büyük kısmı basılmış olan pek çok risâlesi ve edebî eseri bulunmaktadır.[1140]

Basılmış Eserlerinden Bazıları

1. *Manzum Kavâid-i Fârisî*. Farsça manzum bir gramer kitabıdır (İstanbul 1316).

2. *Âyîne-i Seyyid-i Sırdân*. Seyyid Burhâneddin Muhakkık-ı Tirmizî'nin manzum menâkıbından oluşmakta olup on üç bentlik bir terkîb-i bendir (Sivas 1316).

3. *Ber-güzâr*. Ahmed Remzi Dede'nin çeşitli zamanlarda yayımladığı şiirlerinin bir kısmının toplanmasından oluşmaktadır (Kastamonu 1329).

4. *Münâcât-ı Hazret-i Mevlânâ*. *Mesnevî*'deki duâ ile ilgili beyitlerin bir araya getirilmesinden oluşmaktadır (İstanbul 1336).

5. *Gülzâr-ı Aşk*. İranlı mutasavvıf şair Vâhidî'nin *Gül ü Bülbül* adlı manzum-mensur karışık bir hâlde yazdığı Farsça eserinin bir tercümesinden ibarettir (İstanbul 1337).

6. *Tuhfe-i Remzi*. *Tuhfe-i Şâhidî* vb. tarzda Farsça'yı şiir vasıtasıyla kolay bir şekilde öğretmek amacıyla hazırlanmış manzum bir sözlüktür (İstanbul 1344). Matbusu küçük boy kırk sekiz sayfadan ibaret olan eser, ayrıca Ahmet Kartal tarafından yayımlanmıştır (Ankara 2001).

7. *en-Nüshatü'ş-Şâfiyye fî Tercemeti's-Sohbeti's-Sâfiyye*. Trabzonlu Kösec Ahmed Dede'nin *er-Risâletü'l-Behiyye fî-Tarîkati'l-Mevleviyye* adlı Arapça eserine Şeyh Gâlib tarafından yazılan Arapça hâşiyenin Türkçe tercümesinden ibaret olup Şeyh Gâlib maddesinde de değinildiği üzere, İbrahim Kutluk tarafından neşredilmiştir. İ. Kutluk'un belirttiğine göre Ahmed Remzi Akyürek Dede, Kösec Ahmed Dede'nin eserinin aslını da

Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin Tuhfe-i Remzi adlı eserinden

"Zâviye-i Fukarâ" adıyla 1942 yılında ayrıca tercüme etmiştir (bk. İbrahim Kutluk, "Mevlevîliğe Dâir İki Risâle", *TDED*, II/3-4, 1948, s. 291-300).

8. *Mahbûbü'l-Ehibbe.* Aziz Mahmud Hüdâyî'nin *Habbetü'l-Mahabbe* adlı Arapça risâlesinin tercümesinden ibaret olup Rasim Deniz tarafından yayımlanmıştır (Kayseri 1982).[1141]

Şiirlerinden Örnekler

Münâcât

Beyhûde telef etmeyim ezmânımı yâ Rab
İmrâr edeyim aşk ile her ânımı yâ Rab
Aşkınla beni mahv edip al benliği benden
Müzdâd buyur feyzimi irfânımı yâ Rab
Ümmîdim odur mağfiretinden kerem eyle
Gösterme bana etdiğim isyânımı yâ Rab
Aldatmasın âhir nefesimde beni şeytân
Sen sakla aman dînimi îmânımı yâ Rab
Makhûr u zelîl eyleme a'dâsı yanında
Hîşânımı yârânımı cîrânımı yâ Rab
Mesrûr olayım ben dahi gördükçe dem-â-dem
Mes'ûd kıl akrânımı ihvânımı yâ Rab
Yüz karası etdirme bana rûz-ı cezâda
Tebyîz edeyim defter-i dîvânımı yâ Rab[1142]

Na‘t
Aşkı ser-gerdân u âşık eyleyen dîdârına
Hüsnü de meftûn u hayrân eylemiş ruhsârına
Târ u mâr olmuş muhabbet zülfünün dil-bestesi
Vecd ü şevk üftâdedir bâb-ı şefâat-bârına
Lâ-yezâlî şâd-mânî câvidânî neş’eler
Câ-be-câ tefrîş edilmiş hâk-i arş-âsârına
Hurde bir kandîldir Tûr-ı tecellî-i Kelîm
Dest-i hayret ber-dehân Mûsî-i cân envârına
Kubbe-i ulyâsının maksûresi arş-ı azîm
Sidredir her gûşesi Cibrîl hizmetkârına
Ma‘ni-i *Kur’ân* tecessüm eylemiş olmuş harem
Hazret-i Hakk’ın habîbi Ahmed-i Muhtâr’ına
Cân atıp gelmiş cinândan Bü’l-beşer bin şevk ile
Eylemiş evlâdını âmâde cân îsârına
Ben neler gördüm der-i feyzinde Remzî akl-sûz
Sığmıyor kudsiyyeti şâirlerin eş‘ârına[1143]

Gazel
Merhabâ ey Tal‘at-ı irfân-likâ-yı Üsküdar
Merhabâ ey şâir-i mu‘ciz-edâ-yı Üsküdar
Baş kesip destâr-ı gîsû-dârı tebrîk eylerim
Ey olan ser-tâc-ı fahr-i ezkiyâ-yı Üsküdar
Feyz-bahşâ sohbetin müştâkıdır cân u dilim
Olmamışdı kimse ammâ reh-nümâ-yı Üsküdar
Gerçi bir dermân arardım bu dil-i şeydâ için
Gelmemişdi aklıma Dâruş’ş-şifâ-yı Üsküdar
Geldi bir emr-i celîl-i ibn-i Mevlânâ-yı Rûm
Gâlibâ vermiş karârı evliyâ-yı Üsküdar
Hâdim etmişler fakîri Mevlevî dergâhına
Hoş görür zannım muhibbân-ı livâ-yı Üsküdar
Kâbil-i iskân olur bir eski dârı yoksa da
Tekyedir derviş için gülşen-serâ-yı Üsküdar
Nakl-i hâne eylemek mümkün değildir şimdilik
Eyleriz her haftada bir gün duâ-yı Üsküdar[1144]

Gazel
Vasla-i ashâb-ı îkândır külâh-ı Mevlevî
Fahr-i dervişân-ı bâ-şândır külâh-ı Mevlevî
Nice bin ârifleri zîrinde etmiş muhtevî
Kubbe-i eyvân-ı irfândır külâh-ı Mevlevî
Çün minâre dâldir tahtında mescîd gösterir
Kâbe-i dilden nümâyândır külâh-ı Mevlevî
Zulmet ü kasvetde kalmaz sıdk ile lâbisleri
Serde kandîl-i fürûzândır külâh-ı Mevlevî

Sâyesi her başa düşmez bir mücessem nûrdur
Remziyâ ihsân-ı Yezdân'dır külâh-ı Mevlevî[1145]

Gazel
O âdemler ki âdem külli âlem olduğun bilmez
Muhakkak âlem ü âdeme bir dem olduğun bilmez
Haberdâr olmamışsa "alleme'l-esmâ" rumûzundan
Benî âdemse de âdem mükerrem olduğun bilmez
Sabâh-ı Hakk'ı idrâk etmeyen tahmîr-i tıynetde
Zuhûr-ı âdemin âlemden akdem olduğun bilmez
Temâşâ etmeyen dîdâr-ı Hakk'ı vech-i âdemde
Gönül nâmında bir beyt-i muazzam olduğun bilmez
Cidâl ü kâl ile vahdet-şinâsım zann eden âdem
O sırrın ehl-i hâle feyz-i mülhem olduğun bilmez
Kitâb-ı bî-hurûf-ı aşkdan ders almayan zâhid
Okur âyâtı elfâz ile muhkem olduğun bilmez
Bilir bilmez edenler güft u gû sırr-ı hüviyyetden
Acebdir vâkıf-ı esrârın ebkem olduğun bilmez
Beşerde kâinâtı mündemîç bilmezse bir kimse
Şümûsun zerrelerde katrede yem olduğun bilmez
Nazar-endâz-ı ibret olmayan âfâk u enfüsde
Zemîn ü âsumân levh-i mücessem olduğun bilmez
Kelîmi zannedenler rü'yet-i dîdârdan mahrûm
"Terânî len-terânî" içre müdgam olduğun bilmez
Mesâ'ib âşıka ayn-ı münâsib bilmeyen dânâ
Ser-i dâr-ı belâ bir kürsî-i cem olduğun bilmez
Eden hâlât-ı aşk-ı yâri kıyl ü kâl ile ta'rîf
Meyân-ı dîde vü dil sırr-ı mübhem olduğun bilmez
Cihânda var mıdır şâh u gedâdan Molla Hünkâr'ı
Serîr-i aşkda sultân-ı efham olduğun bilmez
Olanlar kasr-ı bî-bünyâd-ı câh u devlete meftûn
Meğer iklîm-i fakrın cây-ı hürrem olduğun bilmez
O hûnîler ki halka cevr eder cüz'î sitem görse
Adâlet-hâh olur nefsinde azlem olduğun bilmez
Gazeller nazm eder taltîf eder intâk için İffet
Sükûtun Remzi-i nâ-çâra elzem olduğun bilmez[1146]

Gazel
Dîde ruh-ı dildâra nigâh etmek içinmiş
Dil derde giriftâr olup âh etmek içinmiş
Pâ-bend-i ser-i zülf edişi gönlümü yârin
Mahkûm-ı yed-i baht-ı siyâh etmek içinmiş
Pîr etdi beni aşk-ı civânân-ı ser-efrâz
Hep tûl-ı emel ömrü tebâh etmek içinmiş
İhvân haset etse de Yusuf gibi hoş gör

Ahmed Remzi Akyürek Dede
Üsküdar Selimiye Kütüphanesinde
çalışırken

Yenikapı Mevlevihanesi Semâhânesi mihrabı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Çâh içre cefâ nâil-i câh etmek içinmiş
Ehl-i dile baş eğmesi gâhî süfehânın
Aldanma serencâmı külâh etmek içinmiş
Mâr etmesi ferzâneleri dâhir-i dehrin
Bir lu'b ile bir beydakı şâh etmek içinmiş
Kılmış beni Hak afvını izhâra vesîle
Remzî gelişim kevne günâh etmek içinmiş[1147]

Gazel
Nice meyl eyleyelim âleme sersemcesine
Mâsivâdan geçelim zâde-i Edhemcesine
Kâl u kıyl etmeyelim çûn ü çerâdan geçelim
Vâkıf-ı hâl olalım lâl olup ebkemcesine
Kâbe-i vasla revân olmağa sa'y eyleyelim
Gözümüz eşk ile dolsun çeh-i Zemzemcesine
Kahrına lutfu gibi âşık-ı tâlib olalım
Zahm-ı tîrin saralım sîneye merhemcesine
Hâline el sunalım cennet-i ruhsârında
Bir günâh işleyelim biz dahi Âdemcesine
Edelim bir nice dil-mürdeyi Remzî ihyâ
Nutk-ı cân-bahş ile gel Îsi-i Meryemcesine[1148]

Hû
Süleyman-ı hakîkat bezmine olsun vezîr Âsaf
Yazıp şi'riyle her dem Mantıku't-Tayr'a nazîr Âsaf
Bu defterde heveskâr oldu cem'a ehl-i irfânı
Şumûs-ı ma'rifetden olmak ister müstenîr Âsaf[1149]

65. Tâhirü'l-Mevlevî (ö. 1951)
(Edebiyat Tarihçisi, Gazeteci, Mesnevîhân, Müderris, Şair, Yazar)

Asıl adı Mehmed Tâhir olan Tâhirü'l-Mevlevî, 5 Ramazan 1294 (13 Eylül 1877) tarihinde, Perşembeyi Cumaya bağlayan gece İstanbul'un Taşkasap/Fındıkzâde semtinde, Mehter Sokağı'nda bulunan 3 numaralı evde dünyaya gelmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin dedesi bir Mevlevî dervişi ve aynı zamanda Sultan Abdülmecid'in hat hocası olan Hattat Mehmed Tâhir Efendi, babası Hademe-i Hâssa başçavuşlarından Hacı Mustafa Safvet Bey (ö. Şaban 1307/Mart-Nisan 1890), annesi ise Sultan Abdülaziz'in Çerkez câriyelerinden Emine Emsal Hanım'dır (ö. 1928). Kaynaklarda ayrıca Tâhirü'l-Mevlevî'nin Afife Gülistân ve Fatma Aliye (ö. 1327/1909-1910) adında iki kızkardeşinin bulunduğu bildirilmektedir.[1150]

Tâhirü'l-Mevlevî, eğitimine evlerinin yakınında bulunan Hekimbaşı Ömer Efendi İbtidâi Mektebi'nde başlamış, başta babası ve büyükannesi Afife Şefika Hanım olmak üzere âile çevresi de onun yetişmesiyle yakından ilgilen-

miştir. Tâhirü'l-Mevlevî, daha sekiz-dokuz yaşlarında iken Afife Şefika Hanım'ın çalıştırması ile *Kur'ân-ı Kerîm*'i hatmetmiş, ayrıca *Ahmediyye, Muhammediyye, Envârü'l-Âşıkîn* ve *Battal Gâzi* gibi klâsiklerimizi okuyucak duruma gelmiştir. Daha sonra Gülhâne Askerî Rüşdiyesi'ne girmiş olan Tâhirü'l-Mevlevî, bu arada babasını kaybetmiş ve on üç yaşında öksüz kalmıştır. Rüşdiyeden mezun olduktan sonra Menşe-i Küttâb-ı Askeriye'ye devam etmiş, iki yıllık olan bu okulu da bitirmesinin ardından 17 Zilkâde 1309 (13 Haziran 1892) tarihinde ve Bâb-ı Seraskerî Piyâde Dairesi Jurnal Bölümü'nde ilk memuriyetine başlamıştır.[1151]

Tâhirü'l-Mevlevî

Tâhirü'l-Mevlevî, memuriyetinin yanı sıra bir yandan da Fatih Câmii baş imamı müderris Filibeli Mehmed Râsim Efendi'den ders almış, Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede'nin Farsça ve *Mesnevî* derslerine devam ederek 1309/1893 yılı sonlarında mesnevîhânlık icâzetnâmesi almış, ayrıca kendisine Es'ad Dede tarafından teberrüken "Şemseddin" mahlası verilmiştir. Âile bağlarının yanı sıra, *Mesnevî* okumalarından hareketle Mevlânâ hazretlerine duyduğu büyük muhabbetin de etkisiyle kendisini Mevlevîliğe hayli yakın bulan Tâhirü'l-Mevlevî, hocası Mehmed Es'ad Dede'nin verdiği izinle zikir ve semâ etmiş olmasına rağmen, hocasının kendisine biat vermediğini ve Mehmed Celâleddin Dede'den feyz alacağını bildirdiğini kaydetmektedir. Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin bildirdiğine göre hocası birgün elinden tutarak Yenikapı Mevlevîhânesi'ne götürmüş ve dergâhın o günkü şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'den sikke giydirmek sûretiyle şeyh efendiye biat ettirmiştir. Bu intisabı üzerine söylediği anlaşılan aşağıdaki tarih kıt'asından, onun Mevlevîliğe 1312 Cemâziyelâhir (Kasım-Aralık 1894) tarihinde girdiği anlaşılmaktadır:

Kıt'a
Bin üç yüz on iki sâli Cumâde'l-âhire içre
Cebîn-sây-ı dehâlet oldu Tâhir bâb-ı Mollâ'ya
İlâhî lutf u ihsânınla ol cûyende-i feyzin
Külâh-ı bey'ati hem-pâye olsun arş-ı a'lâya[1152]

Tâhirü'l-Mevlevî, Mehmed Celâleddin Dede'ye intisap ettiğinin ertesi günü hocası Mehmed Es'ad Dede ile birlikte hacca gitmiş, bu vesile ile güzergahtaki birçok dergâh, türbe vb. yerleri ziyaret etme imkânı elde etmiş; ayrıca Kâhire, Medîne ve Mekke gibi şehirlerde aralarında Şeyh Ahmed Denderâvî, İmdâdullah el-Hindî, Şeyh İsmail Nüvvâb-ı Hindî ve Ahmed Rufâî gibi isimlerin olduğu birçok değerli zâtın sohbetlerinde bulunmuştur. Hatta Ahmed Rufâî, kendisine teberrüken Kâdirî ve Rufâî tarîkatlarından birer icâzetnâme de vermiştir. Hac görevini tamamladıktan sonra İstanbul'a dönen

Tâhirü'l-Mevlevî, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin semâzenbaşısı Karamanlı Hâlid Dede'den semâ meşk etmiş, yaklaşık bir yıl sonra 27 Receb 1313 (12 Ocak 1896) tarihinde Bâb-ı Seraskerî'deki görevinden istifa etmiş, birkaç gün sonra ve bir mektubunda bizzat belirttiği üzere, 1 Şaban 1313 (16 Ocak 1896) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girmiştir.[1153] Tâhirü'l-Mevlevî, çilede iken dergâhta sorumlu olduğu hizmetlerini yerine getirmesinin yanında, ilmî ve edebî faaliyetlerinden de geri kalmamıştır. Bu çerçevede bir yandan dergâhın şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin *Mesnevî* okuyuculuğunu yapmış, bir yandan Şâh Abdurrahman'ın *Kur'ân ve Magz-ı Kur'ân* adlı eserini tercümeye başlamış, bir yandan da dergâhta Pazartesi günleri Tunuslu Şeyh Mustafa Efendi tarafından okutulan *Fütûhât-ı Mekkiyye* derslerine katılmış, yine bu çile yıllarında pek çok âşıkâne ve dervişâne gazel kaleme almıştır. Tâhirü'l-Mevlevî, çile sırasında yakalandığı egzama rahatsızlığı sebebiyle yirmi gün kadar evinde istirahat etmiş ve iyileşmemesi üzerine on sekiz günlük özel bir izinle ve kaplıca tedavisi için Bursa'ya gitmiştir. Burada şifâ bulması üzerine tekrar Yenikapı'ya dönen Tâhirü'l-Mevlevî, 8 Cemâziyelâhir 1316 (24 Ekim 1898) tarihinde, yirmi iki yaşını doldurmak üzere iken 1001 günlük çilesini tamamlamış ve bu vesileyle aşağıdaki tarih manzûmesini yazmıştır:

Matbah-ı Mollâ'da itmâma resîde çillemiz
Âcizâne etdik itmâma resîde çillemiz
Yazdı târîhin mücevher beyt ile kilk-i sürûr
Olmasıyla vaz'-ı erkâma resîde çillemiz
Lutf-ı Molla müncelî oldukda serde Tâhirâ
Feyz-i Hak'la oldu encâma resîde çillemiz[1154]

Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî'nin, "çilesini tamamlaması üzerine söylediği manzûmenin sonunda" notuyla, aşağıdaki şiirini örnek olarak vermiştir:

Şevke geldi nuh felek etdikde Hak
Bu güher târîh ile gûyâ beni
Matbahında çille-keş bir cân iken
Kıldı sâhib-hücre Mevlânâ beni[1155]

Çilesini tamamladığında, Tâhirü'l-Mevlevî'nin aynı zamanda yakın dostu olan Ahmed Remzi Akyürek Dede de uzun bir tarih manzûmesi kaleme almıştır. Tamamına Hasibe Mazıoğlu'nun çalışmasında yer verilen bu şiirin son mısraları şu şekildedir:

Çıkdı bir târîh-i mu'cem söyledi
Hizmetin tekmîlini nâkil Dede
Mazhar-ı aşk-ı cenâb-ı Mevlevî
Pür-edeb Tâhir'dir ehl-i dil Dede[1156]

Hüseyin Vassâf ayrıca, Tâhirü'l-Mevlevî'nin aşağıdaki mısraları da çilesini tamamlaması üzerine söylediğini belirtmektedir:

Ederken Mevlevî'nin çillesin itmâm bin bir gün
Bizim bak çille-i aşk içre bir miâdımız yokdur[1157]

Tâhirü'l-Mevlevî, çilesini tamamladıktan sonra, âdet olduğu üzere Konya'ya Mevlânâ hazretlerini ziyarete gitmiş, orada bir süre kaldıktan sonra Manisa ve İzmir üzerinden İstanbul'a dönmüş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hücresinde bir süre kalmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî daha sonra ve kendi ifâdesiyle aktarmak gerekirse "İmâret kapısı bekler gibi vakıf lokmaya göz dikmektense…" diyerek geçimini kendi imkânlarıyla temine karar vermiş ve şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin de uygun görmesiyle beş altı ay içinde, 1316/1899'da Beyazıt'ta Tramvay Caddesi üzerinde, "Tâhir Dede Kütüphanesi" adıyla bir sahhaf dükkânı açmıştır. Öncelikli amacı, bazı Mevlevî büyüklerinin unutulmuş olan eserlerini tekrar gün yüzüne çıkarmak olan Tâhirü'l-Mevlevî, bu meyanda ilk olarak Mevlânâ hazretlerinin hilyesi ile bazı tasavvufî şiirlerini içeren *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ* adlı eseri, ardından da Sırrî Abdülbâki Dede'nin *Manzûme-i Mi'râc*'ını bir mukaddime ile birlikte yayımlamıştır. Tâhirü'l-Mevlevî, bir ara dükkânını Bâb-ı Âlî Caddesi'ne taşımış ve orada kütüphanenin üçüncü kitabı olarak Vâsıf Efendi'nin tertip ettiği *Mecmûa-i Medâyih-i Hazret-i Mevlânâ*'yı neşretmeye başlamıştır.[1158] Ardından Cevrî'nin *Hilye-i Çehâr-Yâr-i Güzîn*'ini bir mukaddime eklemek sûretiyle bastıran Tâhirü'l-Mevlevî, bir de haftalık gazete/dergi çıkarmak için başvuruda bulunmuş; ancak bu isteği karşılığında red cevabı alınca, o günlerde yayımına ara verilen *Resimli Gazete*'yi sahibi Karabet'e haftada iki yüz kuruş vermek şartıyla çıkarmaya teşebbüs etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî, yeniden çıkmaya başlayan *Resimli Gazete*'nin ilk nüshasının kapağına bir de sikke-i Mevlânâ resmi bastırmış; ancak o zamanlar henüz veliahd ve aynı zamanda bir Mevlevî muhibbi olan Sultan Reşad'ın propagandasını yapacağı; hatta bu amaç için bir ittihâd-ı Mevlevî komitesi oluşturacağı iddiasıyla, *Mâlûmât* Gazetesi sahibi Baba Tâhir ile Şûrâ-yı Devlet âzâsı Nazif Sürûrî tarafından yapılan jurnal üzerine, henüz ilk sayısı basılan gazetesi kapatılmış, kitap yayımlama izni durdurulmuş ve kendisi de sorgulanmıştır.[1159]

Gazetesi kapatıldıktan sonra da sürekli göz altında bulundurulmaktan, takip edilmekten bunalan, bu şartlar altında yayın ve matbuat dünyasında devam edemeyeceğini düşünerek dükkânını kapatmak zorunda kalan ve gerek ticaret, gerekse yayın hayatına atıldığına âdetâ pişman olan Tâhirü'l-Mevlevî, mektuplarından anlaşıldığına göre önce Sultan Abdülaziz'in kızı Nâzıme Sultan'ın Ortaköy'deki yalısında vekilharç olarak görev yapmış; ancak rahatı çok yerinde olmasına, kendisine "Dede Efendi" diye hitap edilerek saygıda kusur edilmemesine rağmen alışamadığını belirttiği konfor ve protokolden sıkılmak sûretiyle yaklaşık dört yıldır sürdürmeye çalıştığı bu görevinden ayrılmıştır. Bu görevinde iken de yazı ve yayın işleri ile tamamen ilgisini kesmeyen Tâhirü'l-Mevlevî, dostlarının ısrarı ile 1900 yılında *Dîvânçe-i*

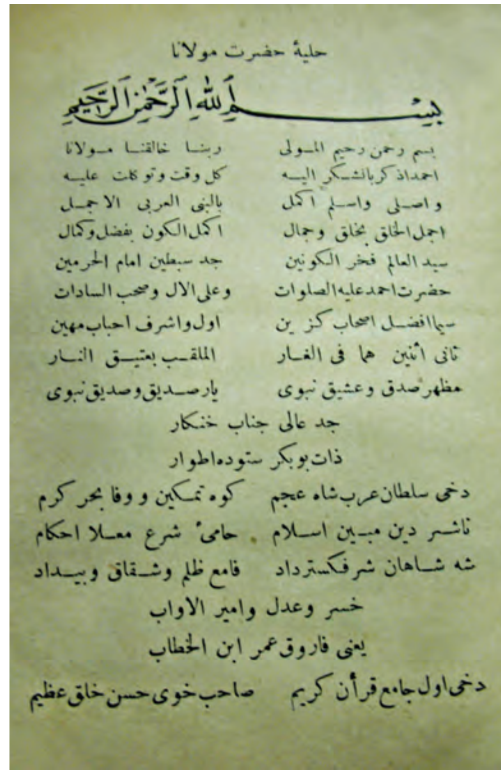
Tâhir adlı eserini neşretmiştir. Vekilharçlık görevinden ayrılmasının akabinde Orman, Maâdîn ve Ziraat Nezâreti'nce açılan imtihanda başarılı olarak 1 Şubat 1904 tarihinde Defter-i Kebîr Kalemi'nde kâtip olmak sûretiyle memuriyete başlayan Tâhirü'l-Mevlevî, burada Mehmed Âkif Ersoy ile tanışıp dost olmuştur. Farklı tarihlerde başka memuriyetlerde de bulunan ve yazarlığın yanı sıra öğretmenlik yönü de bulunan Tâhirü'l-Mevlevî, 1904 yılında Burhân-ı Terakkî ve Rehnümâ-yı Füyûzât adlı özel okullarda Farsça'nın yanı sıra İslâm tarihi hocalığı yapmış; Kuzât, İrşad ve Dârülhilâfe İbtidâ-yı Dâhil medreselerinde kitâbet-i resmiye, siyer-i nebeviye ve edebiyat dersleri okutmuştur. Tâhirü'l-Mevlevî, öğretmenliğin yanında yayıncılık, özellikle gazetecilik ve dergicilik faaliyetlerinden hiçbir zaman geri kalmamış, örneğin Meşrûtiyet'in ilanından sonra *Rehber-i Vatan* gazetesinin çıkarılmasına katkı sağlamıştır. Aynı zamanda "Tâhir Saffet" imzasıyla *Nekre-gû* gazetesinde istibdâdı ve hafiye teşkilâtını hicveden mizâhî yazılar yazmaya başlamış, bu gazetenin kapanmasının ardından yine Midhat Rebiî tarafından kurulan *Nekre-gû ile Pîşekâr* adlı mizâhî gazete de yazmaya devam etmiştir.[1160]

Hayli mâceralı bir süreç olduğu anlaşılan matbuat hayatı[1161] boyunca yayımladığı kitap ve dergileri, abone yoluyla ya da dostları aracılığıyla dağıtmaya çalışan, tüm engellere rağmen yolundan dönmeyen bir şahsiyet olan, bir ara İttihad ve Terakkî'ye katılmış olmakla birlikde daha sonra bilinmeyen bir sebepten ötürü ve 31 Mart Vak'ası'nın biraz öncesinde bu cemiyetten istifa eden Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Beyânü'l-Hak, Sırât-ı Müstakîm* ve *Sebîlürreşad* dergilerinde de İslâm tarihine ve günlük meselelere dâir sürekli yazdığı görülmektedir. Bir yandan hocalık mesleğinden de kopamadığı anlaşılan ve İbnülemin'in, "okuduğunu anlayan ve okuttuğunu anlatan kıymetli bir muallim" olarak nitelediği Tâhirü'l-Mevlevî, 1909 yılında Dâruşşafakati'l-İslâmiyye Mektebi'nde edebiyat ve usûl-i tahrîr dersleri okutmuştur. Hatta Mehmed Es'ad Dede'nin vefatı üzerine 1911 yılında kendisine Kasımpaşa Mevlevîhânesi mesnevîhânlığı teklif edilmiş; ancak hocasına olan saygısı yüzünden, yoğunluğunu ileri sürerek bu görevi kabul etmemiştir. Tâhirü'l-Mevlevî, daha sonra 1914 yılında kurulan Dârülhilâfet-i Aliyye Medresesi'ne, Mehmed Âkif Ersoy'un tavsiyesiyle müderris tâyin edilmiş, ayrıca aralarında Üsküdar Atik Vâlide ve Medresetü'l-İrşâd'ın da bulunduğu daha birçok medresede İslâm tarihi ve medeniyeti dersleri okutmuştur. 1918 yılında Ali Ekrem Bolayır'ın başkanlığında kurulmuş olan Tedkîkât-ı Lisâniyye Heyeti'ne üye olan, büyük Fatih yangınında Taşkasap'taki eviyle birlikte kütüphanesi ve kaleme aldığı eserleri yanan Tâhirü'l-Mevlevî, altı ay kadar Mâliye Nezâreti'nde çalışmış, aralarında İskilipli Âtıf Hoca'nın da bulunduğu bazı isimler tarafından 1919 yılında İstanbul'da oluşturulan ve daha sonra adı Teâlî-i İslâm olarak değiştirilen Cemiyyet-i Müderrisîn'e üye olmuş, bu arada Ticaret ve Ziraat Nezâreti İktisat Heyeti ve Kalem-i Mahsûs Başkâtipliği görevinde bulunmuştur. Tâhirü'l-Mevlevî, meşîhat tarafından cemiyet adına bastırılan ve halkın Kuvâ-yı Milliye aleyhine olmasını amaçlayan beyannâmeye imza atmaması üzerine bu görevinden azledilmiş; ancak daha sonra yine aynı görevine dönmüştür. 1920 yılının Temmuz-Ağus-

tos'undan itibaren ve Teâlî-i İslâm Cemiyeti'nin Şehzâdebaşı'ndaki merkezini adres göstermek sûretiyle *Mahfil* mecmuasını çıkarmaya başlamış, değişik okullardaki öğretmenlik görevinin yanında 17 Eylül 1923 tarihinden itibaren ayrıca Fatih Câmii mesnevîhânlığını fahrî olarak yürütmeye başlamıştır. 1924 Mayısında, medreselerin kapatılmasından sonra kurulan İstanbul İmam Hatip Mektebi'nde edebiyat, hitâbet ve irşad hocalığı yapmış, bu okulun lise seviyesine çıkarılması teklifinin medreselerin yeniden ihyâsı şeklinde yorumlanması üzerine, yaklaşık on beş hoca arkadaşıyla birlikte görevine son verilmiş, şapka kanunundan sonra rahat etmek ve bu çerçevede sarık sarma hakkından faydalanabilmek için fahrî olarak sürdürdüğü mesnevîhânlık görevini 1925 yılında resmen üzerine almıştır. Aynı yıl şapka inkılâbı aleyhtarlığı ile suçlanarak İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmış, Ankara'da bir süre tutuklu kaldıktan sonra beraat ederek İstanbul'a dönmüş olan Tâhirü'l-Mevlevî, Dâruşşafaka'daki derslerine devam etmiş, bu mektepte otuz altı yılı bulan hocalığı yanında ayrıca aralarında Maltepe ve Kuleli Askerî Lisesi'nin de bulunduğu daha birçok okulda edebiyat dersleri okutmuştur.[1162]

Çalışmalarını daha çok edebiyat tarihi sahasında yoğunlaştıran Tâhirü'l-Mevlevî, *Yücel* dergisindeki yazıları ile bazı kitaplarını yayımlamıştır. S. Nüzhet Ergun ile aralarında, *Kurun* ve *Bilgi Yurdu*'nda Bâkî ve Şeyh Gâlib üzerine hayli şiddetli tartışmalar yaşanmıştır. 1940 yılında çıkmaya başlayan *İslâm-Türk Ansiklopedisi*'nin yazarları arasında yer alan ve Mehmed Ali Aynî'nin teklifi üzerine 1943 yılında İstanbul Kütüphaneleri Tasnif Komisyonu'nda çalışmış olan ve 1944 yılında ise yaşının ilerlemiş olması gerekçe gösterilerek Dâruşşafaka'daki hocalık görevinden emekliye sevk edilen Tâhirü'l-Mevlevî, yazma dîvânları toplayan bir katalog hazırlamış ve bu eser 1947 yılında basılmıştır. Orhan Okay hocamızın tespitiyle 1946-1948 yılları arasındaki demokrasi hareketleri veya Cumhuriyet Halk Partisi hükümetlerinin, bazı kozlarını muhalefete kaptırmamak endişesiyle dinî yayın ve faaliyetlere yeniden izin verdiği 1948 yılında, *Mesnevî* derslerini bu kez Süleymaniye Câmii'nde, Cumartesi günleri öğlen namazından sonra vermeye başlayan, bir ara anılan câminin kışları hayli soğuk olmasından ötürü dersleri Lâleli Câmii'nde vermeye devam eden ve bu faaliyetini ilerleyen yaşının ve artan hastalığının el verdiği ölçüde yaklaşık iki yıl kadar sürdüren,[1163] bunun yanı sıra Beşiktaş'ta bulunan Mûsiki Mektebi'nde de Türkçe dersi veren Tâhirü'l-Mevlevî, aynı zamanda 1948 yılı Ekim ayından itibaren bir de *İslâm Yolu* adlı mecmuayı çıkarmaya başlamıştır. Ömrünün son devresini hastalıklarıyla mücadele ederek ve hayli sıkıntılı günler yaşayarak geçiren Tâhirü'l-Mevlevî, 16 Ramazan 1370 (21 Haziran 1951) tarihinde İstanbul'da hasta yatağında vefat etmiştir. Nâşı, Sünbül Efendi Câmii'nde kılınan öğle namazının ardından, vasiyeti üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde, şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin kabri önüne getirilmiş, ardından da dergâhın hemen karşısında bulunan Hâmûşân'a götürülerek 1928 yılında kaybettiği annesi Emine Emsal Hanım'ın yanına defn edilmiştir.[1164] Tâhirü'l-Mevlevî'nin vefatı üzerine birçok tarih düşürülmüş olmakla birlikte bunlardan sadece Rüsûhi Baykara tarafından söylenmiş olan örneğin verilmesiyle yetinilmiştir:

Târîh-i Berây-ı Ufûl-i Tâhirü'l-Mevlevî
Mevlevî bendesi Tâhir Dede bu
Bezm-i cânândan alınca bir bû
Lâilâhe dedi ol ser-mest-i cemâl
Oldu en son nefesi illâ Hû
Âh u eyvâh ile yazdım târîh
Mesnevîhân Dede göçdü yâ Hû[1165]

حلیهٔ حضرت مولانا
بسم الله الرحمن الرحیم
بسم رحمن رحیم المولی — ربنا خالقنا مولانا
احمداذکر بالشکر الیه — کل وقت وتوکلت علیه
واصلی واسلم اکمل — بالنبی العربی الاجمل
اجمل الخلق بخلق وجمال — اکمل الکون بفضل وکمال
سید العالم فخر الکونین — جد سبطین امام الحرمین
حضرت احمد علیه الصلوات — وعلی الآل وصحب السادات
سیما افضل اصحاب کزین — اول واشرف احباب مهین
ثانی اثنین هما فی الغار — الملقب بعتیق النار
مظهر صدق وعشیق نبوی — یار صدیق وصدیق نبوی
جد عالی جناب خنکار
ذات بوبکر ستوده اطوار
دخی سلطان عرب شاه عجم — کوه تمکین و وفا بحر کرم
ناشر دین مبین اسلام — حامیٔ شرع معلا احکام
شه شاهان شرف گستر داد — قامع ظلم وشقاق وبیداد
خسرو عدل وامیر الاواب
یعنی فاروق عمر ابن الخطاب
دخی اول جامع قرآن کریم — صاحب خوی حسن خلق عظیم

Tâhirü'l-Mevlevî'nin Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ adlı eserinden

Soyadı kanunundan sonra Tâhir Olgun olarak anılan ve İbnülemin'in ifadesiyle "soyadına mâ-sadak olan" yani, "soyadı gibi olgun, aynı zamanda ilim ve irfanla dolgun edip ve şairlerden" biri olan Tâhirü'l-Mevlevî, ayrıca son dönem yazarlarımız içinde en velûd isimlerden biridir. Bir kısmı telif, bir kısmı tercüme, bazıları basılmış, bazıları ise basılmamış yüze yakın eseri[1166] olduğu kaydedilen Tâhirü'l-Mevlevî, daha ziyâde İslâm büyükleri, Mevlevîlik ve edebiyat konuları üzerine yazmıştır. Edebiyatla ilgisi şiirle başlamış ve ilk şiirleri *Mektep* mecmuasında yayımlanmış olan Tâhirü'l-Mevlevî, *Dîvânçe-i Tâhir* adlı eserinin "İfâde-i Mahsûsa" bölümünde "Ben Fuzûlî, Nef'î, Sezâî, Nedîm, Nâci ve sâir gibi esâtîz-i edebi taklîde çalıştım. Bu hareketimle zevk-i millîden behre-dâr olduğumu isbât ettim. Bundan hazzı olmayanlar, varsınlar udebâ-yı Efrencin peyrevi olsunlar." demek sûretiyle, o yıllarda şiir konusunda takındığı tavrı dile getirmiştir. Çelebi kişiliğinin yanı sıra, hicivleri ve özellikle edebî konulardaki polemikleri ile tanınan, serâzâd bir karaktere sahip olup Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ilim-irfan ortamı içinde ömür sürmüş çok yönlü bir şahsiyet olan Tâhirü'l-Mevlevî, aynı zamanda sayıları binleri aşan ve birçoğu yüksek mevkilere gelmiş öğrenciler yetiştirmiş bir hoca vasfıyla da dikkat çekmektedir.[1167]

Basılmış Eserlerinden Bazıları

1. *Mir'ât-ı Hazret-i Mevlânâ.* Tâhirü'l-Mevlevî'nin Yenikapı'daki çilesi esnasında yazdığı Hilye-i Hazret-i Mevlânâ ile Mevlânâ için yazdığı diğer manzûmelerinden oluşan eser, Tâhir Dede Kütüphanesi neşriyâtının birinci kitabı olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1315).

2. *Dîvânçe-i Tâhir.* Tâhirü'l-Mevlevî'nin gençlik yıllarında yazdığı Türkçe ve Farsça şiirlerinin yer aldığı bu eser, Nâzıme Sultan'ın vekilharçlığı görevinde bulunduğu yıllarda ve Mehmed Tâhir imzasıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1318).

3. *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm.* Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerinden ve aynı zamanda Tâhirü'l-Mevlevî'nin şeyhi olan Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatı üzerine kaleme alınmış kırk sekiz sayfalık bir risâledir.

Anılan şeyh efendinin oğlu ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi olan Abdülbâki Baykara Dede'ye sunulan eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı ve şahsiyetine dâir önemli ipuçları vermesi bakımından ayrıca değerlidir (İstanbul 1326).

4. *Tarih-i İslâm Sahâifinden*. Bu eser, Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Beyânü'l-Hak* dergisinde neşrettiği makalelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur (İstanbul 1326).
5. *Tedrîsât-ı Edebiyye'den Nazım ve Eşkâl-i Nazım*. Dâruşşafaka'da okuttuğu edebiyat derslerinde tutturduğu notlardan oluşmakta olup iki bölüm hâlinde yayımlanmıştır (İstanbul 1329).
6. *Kafkas Mücâhidi Şeyh Şâmil'in Gazavâtı*. Muhammed Tâhir el-Karahî adlı müelliften tercüme edilmiş olan eser *Sebîlürreşad* dergisinin yirmi üçüncü kitabı olarak yayımlanmıştır (İstanbul 1333).
7. *Hazret-i Peygamber ve Zamanı*. Bu eser, Cemiyyet-i Tedrîsiye-i İslâmiyye tarafından, önceleri okul olmayan köylerde imamlar tarafından okutulmak üzere, daha sonra ise Dâruşşafaka'da okutulması düşüncesiyle hazırlatılmış ve anılan cemiyet tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1339).
8. *Fuzûlî'ye Dâir*. Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin ilk kitabı olarak yayımlanmış olan eserde, "Beng ü Bâde Neden Bahseder", "Fuzûlî'nin Şikâyetnâme Gönderdiği Nişancı Kimdi?" vs. başlıklı makaleler bulunmaktadır (İstanbul 1936).
9. *Edebiyat Lugatı*. Eserin özünü, Tâhirü'l-Mevlevî'nin 1934 yılında başına getirildiği Edebiyat Lugatı Komisyonu'ndaki çalışmaları oluşturmaktadır. Yazar, bu görevi sırasında belirlediği ıstılahları, görevinden ayrıldıktan sonra harf sırasına göre dizmek sûretiyle 1935 yılında bir ciltte toplamış, bir yıl sonra yani 1936 yılında ise seçmiş olduğu tanınmış ıstılahları kısaltmak sûretiyle *Edebiyat Lugatı* adı ile yayımlamıştır. Bu eser daha sonra Kemâl Edib Kürkçüoğlu tarafından, içindeki maddeler Latin harflerine göre sıraya konulmak ve bazı küçük değişiklikler yapılmak sûretiyle aynı adla Enderun Kitabevi tarafından yayımlanmıştır (İstanbul 1973).
10. *Şair Nev'î ve Sûriyye Kasîdesi*. Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin ikinci kitabı olarak yayımlanmış olan kırk sekiz sayfalık bu eserde, kısaca Nev'î'nin biyografisinden bahsedilmiş, ardından da Sultan III. Murad'ın büyük oğlu Şehzâde Mehmed'in ünlü sünnet merâsiminin işlendiği kasîdenin şerhine yer verilmiştir (İstanbul 1937).
11. *Bâkî'ye Dâir*. Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin üçüncü kitabı olarak yayımlanan bu eserde Bâkî'nin hayatı, ahlâkı, sanatı, Zâtî ile görüşmesi vs. bölümlere yer verilmiş; kitabın ayrıca daha önce *Yücel* dergisinde çıkan iki bölümüyle ilgili olarak S. Nüzhet Ergun tarafından yöneltilen eleştiriler, "Mecbûrî Birkaç Söz" başlığı altında değerlendirilmiştir (İstanbul 1938).
12. *Mesnevî'nin Eski ve Yeni Mu'terizleri*. Muhammed Şahin adlı Mevlânâ ve *Mesnevî* karşıtı bir şahsın 1946 yılında yayımladığı *Mesnevî'nin Tenkîdi*

adlı iki yüz yirmi dört sayfalık kitabın, sadece önsözüne cevap olmak üzere yazılan ve yine iki yüz yirmi dört sayfadan oluşan bir eserdir (İstanbul 1946).

13. *Germiyanlı Şeyhî ve Harnâmesi*. Edebiyat Tarihimizde Araştırmalar serisinin son kitabı olan eser, Şeyhî'nin hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve *Harnâme*'nin açıklamasından oluşmaktadır (Giresun 1949).

14. *Müslümanlıkta İbâdet Tarihi*. Asıl adı *"İbâdât-ı İslâmiyye Tarihçesi"* olan ve namaz, oruç, zekât ile haccın tarihçelerinden bahseden eser, üç yüz otuz iki sayfalık bir kitap hâlinde iki defa yayımlanmıştır (1946, 1963).

15. *Mesnevî Dersleri/Şerh-i Mesnevî* (1949, 1951, 1971). Bu eserin temelini, Tâhirü'l-Mevlevî'nin 7 Muharrem 1342 (20 Ağustos 1923) tarihinden itibaren Fatih Câmii'nde, 1948 yılından sonra ise Süleymaniye Câmii ile Lâleli Câmii'nde okuttuğu *Mesnevî* dersleri vesilesiyle tuttuğu ve *Mesnevî Takrîrleri* adını verdiği defterler oluşturmaktadır. Eserin ilk iki cildi 1949 ve 1951 yıllarında *Mesnevî Dersleri* adıyla, Konya'da Selam Yayınları tarafından, daha sonra 1971 yılında İstanbul'da Şâmil Yayınları tarafından, on dört cilde tamamlanmak sûretiyle ve *Şerh-i Mesnevî* adıyla yayımlanmıştır.[1168]

Şiirlerinden Örnekler

Na't-ı Şerîf
Mest etdi beni nûr-ı tecellâ-yı Muhammed
Oldum ezelî âşık-ı şeydâ-yı Muhammed
Çeşmânıma etdirmede taktîr-i le'âlî
Şevk-i ezel-i lü'lü-i lâlâ-yı Muhammed
Yakdı dili âteşlere âh kalmadı sabrım
Envâr-ı ruh-ı câzibe-efzâ-yı Muhammed
Etdi beni ham-geşte-i hicrân-ı hırâmı
Fikr-i reviş-i kâmet-i Tûbâ-yı Muhammed
Kaldım şeb-i târîk-i firâkında meded-hâh
Ey hâdî-i râh-ı şeb-i yeldâ-yı Muhammed
Meş'al-keş-i râhım olun Allah için olsun
Ey râhile-i bâdiye-peymâ-yı Muhammed
Siz söyleyin ey eşber ü sevdâsı olanlar
Âyâ nerede Yesrib ü Bathâ-yı Muhammed
Bilmem ki nasîbim mi bu pür-cürme olur mu
Mâlişgeh-i rû südde-i vâlâ-yı Muhammed
Ey nûr-ı sevâd ey şeb-i târ olmada rengin
Yâd-âver-i gîsû-yı mutarrâ-yı Muhammed
Ey nûr-ı şafak lem'a-fürûz ol ki olursun
Âyîne-i dîdâr-ı musaffâ-yı Muhammed
Ey bâd-ı seher-hîz-i harem başla vezâna
Dehri bürüsün bûy-ı dil-ârâ-yı Muhammed
Ey hâme-i çâlâk sükût et edemezsen

Eşkim gibi sen arz-ı tevellâ-yı Muhammed
Dünyâda vü ukbâda beni etmeye yâ Rab
Mahrûm-ı nazar şefkat-i ulyâ-yı Muhammed[1169]

Gazel
Etdim âteş-bâz-ı Mevlânâ'ya vakf-ı cism ü ten
Nâr-ı hestî-sûzuna yanmağçün iklîm-i beden
Ölmeden evvel fedâ-yı hesti-i mevhûm için
Sevb-i sûrîden çıkıp tennûreden giydim kefen
Ey tarîk-i aşkına sâlik olan bî-dillere
Rûy-ı maksûdu nümâyân eyleyen Rabbü'l-minen
Üstüvâr et verdiğim ikrârın üstünde beni
Olmayım meydân-ı ehlullahda peymân-şiken
Nûr-ı dîdârınla Allah'ım hakîkat-bîn edip
Kec-nazarlık illetin kaldır bu gâfil dîdeden
Düşdü dâl ikrârıma târîh-i cevher Tâhirâ
Matbah-ı Monlâ'da oldum çille-keş derviş ben[1170]

Gazel
Ye's ile ol rütbe oldum ki memâtın mâili
Görsem âğûşa alırdım şevk ile Azrâil'i
Öyle bîzâr-ı hayâtım ben ki tercîh eylerim
Böyle bir ömr-i tüvân-fersâya merg-i hâili
Hâtır-ı pejmürdemi ihyâ da etse istemem
Nefha-i Îsâ ile feyz-i dem-i Cebrâil'i
Âşık-ı âsûdegî-i mevtim ey şûr-ı hayât
Olma Allah aşkına dil-dârımın sen hâili
Gâyet-i hırmânı gör kim ölmek isterken yine
Etmiyor dil-hâhımın baht-ı siyâhım nâili
Sûziş-i efgân-ı Tâhir eyliyor işrâb-ı hâl
Ki nasıl âlâm ile olmuş bu nazmın kâili[1171]

Bâki'ye Nazîre
Kubbe-i eflâke sûz-ı sîneden ahker düşer
Füshat-âbâd-ı fezâda sanki ahterler düşer
Sis değildir subh-dem âfâkı yek-ser kaplayan
Çekdiğim âh-ı seherden arza hâkister düşer
Katre-bâr olmuş değildir hâke ebr-i nevbahâr
Kulzüm-i cûşân-ı çeşmimden çıkan gevher düşer
Turre-i fevkal-cebîn-i yâri yâd etdikçe dil
Hâveristân-ı derûna zıll-i nûr-âver düşer
Ey leb-i dil-dâr ey ser-çeşme-i mâü'l-hayât
Teşne-i reşhan olup binlerce İskender düşer
Etdiğin dem azm-i gülgeşt-i mesâ ey nâzenîn
Nûr-ı vechinden gurûba şems-i zer-efser düşer

Sen değil âğûş-ı fikre şevk verse hâtırân
Tâ samîm-i rûha bir hengâme-i mahşer düşer
Öğrenip gamzenden olsam nâzım-ı sihr-i helâl
Çeşmine karşı elimden kilk-i efsûn-ger düşer
Oldu tanzîrim neşât-efzûd Bâkî'nin bile
Zevk-ı inşâdıyla rûh-ı pâkine Kevser düşer
Hâl takdîr etmesin varsın ferâmûş eylesin
Defter-i âtîde Tâhir nâmına bir yer düşer [1172]

Koşma
Seyrine daldığın şu coşkun dere
Gözümden çağlıyan hicrân yaşıdır
Dikkat et basdığın ezdiğin yere
Yüzümden ibâret pınar başıdır

Süzülüp geçerken o gamlı dere
Sıçrar da bir damla durduğun yere
Gelirse o şâyed sana bir bere
Ağlıyan rûhumun sitem taşıdır

Cevrinde kanıyan yüreğim dâğlı
İrâdem zülfünün teline bağlı
Gönlümü doğrayan kılıcı zağlı
Sevdânın kesilmez bir savaşıdır

Felek de benimle olmuş kavgacı
Serpiyor üstüme belâdan saçı
Ölüm dedikleri olsa da acı
Duyduğum acının en yavaşıdır

Alnımın yazısı bezdirdi beni
Kalbinden yaralı gezdirdi beni
Ayaklar altında ezdirdi beni
Belki toprağımı başda taşıdır[1173]

Kıt'a
Âlem-i bâlâ-yı aşka per-güşâ olmak için
Dâhil-i meydân olup tennûre aç pervâza gel
Hesti-i mevhûmunu yakmak dilersen aşk ile
Matbah-ı Mollâ'ya gir kânûn-ı âteş-bâza gel[1174]

Kıt'a
Terk edip gitdin nihâyet kimsesiz evlâdını
Ayrılıkmış mihr-i bî-pâyânının âhir sonu
Nüh felekden yâdıma târîh-i menkûtun gelir
Ellisinden sonra öksüz koydun anne oğlunu[1175]

Yenikapı Mevlevihanesi'nin ana giriş kapısı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Kıt‘a

Çınlıyor bâng-ı Elest'in aksi hâlâ rûhda
Çok mudur olduysa sînem vâdi-i Sînâ bana
Gûşumu vakfeyledim Tâhir o aks-i akdese
"Bişnev în ney" emrini vermekde Mevlânâ bana[1176]

Tâhirü'l-Mevlevî ayrıca, aralarında Fuzûlî, Nâbî ve Nedîm'in de bulunduğu birçok kadîm şairin; Muallim Nâci, Leskofçalı Gâlib vb. dönemi şairlerinin şiirlerine yaptığı nazîre, tesdîs vs. nin yanında tarih manzûmeleri de kaleme almış; aynı zamanda, yazdığı mektuplar aracılığıyla Ahmed Remzi Akyürek Dede'yi de şiir konusunda yönlendirmeye çalışmıştır.[1177] Mektuplarında verdiği örneklerden hareketle onun ayrıca latîfe, hiciv; hatta hezeliyyât sahasında da hayli yetenekli olduğunu söylemek mümkündür.[1178]

Tâhirü'l-Mevlevî'nin Bulunduğu Dönemde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Sâkin Olan, Görev Yapan veya Dergâha Gelip Giden Bazı İsimler:[1179]

Tâhirü'l-Mevlevî, Ahmed Remzi Akyürek Dede'ye yazdığı mektuplarında, çilede olduğu yıllarda Yenikapı Mevlevîhânesi'nde görev yaptığını, dergâhta bulunduğunu veya dergâha gelip gittiğini belirttiği birçok isme yer vermiştir. Mektuplarda bazen yeri geldikçe kendilerinden bahsedilen, bazen de "Mevcut ihvânımız ber-vech-i âtîdir" denilmek sûretiyle müstakilen yer verilen bu isimler arasında, örneğin Kudümzenbaşı Ahmed Efendi, Neyzenbaşı Cemâl Dede,[1180] Türbedâr Tırnovalı İsmail Dede, Semâzenbaşı Karamanlı Hâlid Dede, Kazancı Halepli Hasan Dede, Hoca Zülâlî Efendi,[1181] Meydancı Şumnulu Yusuf Dede, Vanlı İbrahim Dede, Ankaralı Sükûtî Dede, Elbistanlı Mâlik Dede, Kıbrıslı Mehmed Dede, Lofçalı Derviş Murad, İstanbullu Derviş Hacı İsmail, Ankaralı Derviş Mehmed, Derviş Osman[1182], Celâl Dede, Kazancı Mâlik Dede vs. bulunmaktadır. Bu isimlerden, haklarında kısa değerlendirmelerde de bulunduğu bazılarını aşağıda ayrıca vermeyi yararlı bulduk:

Aşçı Dede/Aşçı Ahmed Dede: Tâhirü'l-Mevlevî, bu zâtın Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sadece aşçı dedelik değil, cânlara âdetâ babalık da ettiğini belirterek kendisinden sitâyişle bahsetmiştir. Aşçı Dede, dergâhta tahammül edemediği bazı yanlış uygulamalar karşısında yaşlılığını ileri sürerek bu görevinden istifa etmiş, özellikle cânlar buna çok üzülmüş ve Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifadesiyle, âdetâ boynu bükük yetimlere dönmüşlerdir.[1183]

Eşref Dede: Tâhirü'l-Mevlevî bu zâttan, "Bizim havas Eşref Dede Efendi hazretleri, ki kadd-i vâlâsı kadar ömrü de olsun efzûn" diyerek, kısa fakat olumlu bir şekilde bahsetmiştir.[1184]

Abdullah Dede: Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olan dervişlerdendir.[1185]

Kazancı Halepli Hasan Dede: Tâhirü'l-Mevlevî bu şahıs hakkında, "Çok riyâkâr var veli görünür/İbn-i Mülcem iken Ali görünür" gerçeğine lâyık biri, şeklinde olumsuz bir ifadeye yer vermiştir.[1186]

Neş'et Bey: Dergâhta mukâbeleye girenlerden olup Tâhirü'l-Mevlevî'nin, hakkında bazen olumlu, bazen de sitemkâr ifadeler kullandığı bir şahıstır.[1187]

Kazancı Mâlik Dede: Yenikapı Mevlevîhânesi'nin, şeyh dairesinde hizmetle vazifeli Kazancı Dedesi olup Aşçı Ahmed Dede'nin istifasının ardından ve Tâhirü'l-Mevlevî'nin belirttiğine göre "adam kıtlığında aranıp taranıp zorla bulunabilmiş" bir isimdir. Dergâhtaki cânların da kendisinden pek memnun olmadıkları anlaşılan bu şahıs hakkında Tâhirü'l-Mevlevî ayrıca, kazancı oldu olalı: 'Hâli bir bed-aslın ikbâle tahavvül etmesin/Çünkü müstakbelde ya Fir'avn olur ya Nemrûd' hakîkati tezâhür etmeye başladı…" değerlendirmesinde bulunmuştur.[1188]

Hâlid Dede: Dergâh kütüphanesinin hâfız-ı kütüb muâvini olan bu şahıs, Tâhirü'l-Mevlevî'nin, "işinin ehli olmamakla, okuduğunu anlamayan bir hâfız-ı kütüb" olmakla suçladığı ve hakkında hayli serzenişte bulunduğu isimlerden biridir.[1189]

Râif Dede, Afyonkeş: Galata, Üsküdar ve Yenikapı mevlevîhâneleri kudümzenbaşısıdır. [1190]

Nûri Dede: Manisa çilekeşlerinden ve aynı zamanda hâfız bir zâttır. Aslen Rumeli kökenli olduğu hâlde uzun süre İzmir taraflarında oturmuş olduğundan diline o tarafların şîvesi hâkimdir. Nûri Dede, Mevlânâ cezbesi ile Manisa'da ikrar vererek Abdülvâhid Çelebi'nin şeyhliği döneminde hücreye çıkmış ve daha sonra bir süre Gelibolu'da oturmuş, ardından da Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olup kalmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin bildirdiğine göre yaşı kırk-elli arasında olup derste kitap tutmadığı hâlde hücresindeki zamanını *Mesnevî* mütâlâasıyla geçirir ve Nâlânî Efendi bulunmadığı zaman namazları da o kıldırırmış.[1191]

İsmet Bey: Tâhirü'l-Mevlevî, "Cinnet meydanında büsbütün gemi azıya almış ve çok şükür artık dergâha geldiği de yoktur." diyerek hakkında hayli olumsuz değerlendirmelerde bulunduğu bu kişinin, önce Tarîkatçı Dede, ardından da bütün Yenikapı Mevlevîhânesi mensupları hakkında asılsız sözleri yaydığını, hiddeti geçmesine rağmen tekkeye uğramayıp, keşmekeş bir hâlde vakit geçirdiğini kaydetmiştir.[1192]

Derviş Abbas: Tâhirü'l-Mevlevî'nin "vesvâs-ı hannâs" karakterli bir kişi olarak tanıttığı Derviş Abbas, türlü rezâletlerden sonra dergâhtan çıkarak memleketi Vodin'e dönmüş, oradan Romanya'ya geçerek polis çavuşu olmuş, bir süre sonra tekrar dergâha dönmeye mecbur kalmıştır. Derviş Abbas, daha önce dede olup hücreye çıkmış olmasına rağmen, yeniden çileye soyunması şartı ile dergâha kabul edilmiştir.[1193]

Hacı Hâfız Nâlânî Efendi: Yenikapı Mevlevîhânesi müntesiplerinden olup dergâhın imamlığı hizmetini yürütmektedir.[1194]

Kolağası Doktor Kâzım Bey: Tâhirü'l-Mevlevî, "doktorumuz" diye andığı bu şahsın Yenikapı Mevlevîhânesi muhibbânından olduğunu ve dergâhın neyzenlerinden Cemâl Dede'den ney dersleri aldığını kaydetmiştir.[1195]

Lofçalı Mehmed Dede: Tâhirü'l-Mevlevî'nin belirttiğine göre Gelibolu Dergâhı çilekeşlerinden olan bu zât, Hüsâm Efendi zamanında hücreye çıktıktan sonra Selânik ve Siroz taraflarıyla Mısır'a kadar gidip bir süre gezip dolaşmış, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gelip hücreye çıkmıştır. Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin kaydettiğine göre "oldukça hoş sohbet ve edib bir derviş" olup sesi güzel olmamasına rağmen, ezan okuyacak bir kişi bulunmadığında dergâhta müezzinlik yapar; hatta imam bulunmadığı zamanlarda da namazları kıldırırmış. Hücresindeki zamanını bazen *Kur'ân* okuyarak, bazen de ney üfleyerek geçiren ve aynı zamanda eski pehlivanlardan olup otuz kırk yaşlarında bulunan Lofçalı Mehmed Dede, yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin bildirdiğine göre bir parça da yazı ile uğraşmıştır.[1196]

Hakkı Dede: Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücreye çıkan dervişlerdendir.[1197]

Derviş Murad: Yenikapı Mevlevîhânesi müntesiplerinden olup Tâhirü'l-Mevlevî'nin "Cân değil, şeytana maskara olan sûfilerdendir" şeklinde tanıttığı bir dervіştir.[1198]

Derviş Mehmed: Aslen Ankaralı olan bu zât, Selimiye Kışlası'nda askerlik hizmetini yerine getirirken gözlerinde meydana gelen bir rahatsızlık sebebiyle memleketine gönderilmiş; ancak derviş-nihadlığı ve ehlullaha olan sevgisi sebebiyle İstanbul'a gelmiş, ölünceye dek hizmet niyetiyle Yenikapı Mevlevîhânesi'ne intisap etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî'nin bahsettiğine göre "son derece çalışkan ve irfan sahibi bir cân" olan Derviş Mehmed, "orta boylu, iri kemikli, yüzünde yeni yeni tüyler çıkmaya başlayan" ve yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifadesiyle belirtmek gerekirse "gerçek derviş" olan bir şahsiyettir.[1199]

Mehmed Gâlib Efendi (ö. 1324/1906): Mektuplarda kendisinden, "çoğunlukla dergâhın kütüphanesine geliyor" şeklinde bahsedilen; ancak kimliğini ve Yenikapı Mevlevîhânesi ile olan bağını kesin olarak belirlemeye yarayacak ayrıntılı bilgilere yer verilmeyen bu şahıs, o dönemin şairlerinden ve aynı zamanda Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin çok sevdiği isimlerden biri olan Çivicizâde Mehmed Gâlib Efendi'dir. Tâhirü'l-Mevlevî, muhibbândan olma ihtimâli bulunan bu şahsın, bir defasında yanında Andelib ve Sâmih Beyler bulunduğu hâlde dergâh kütüphanesine geldiğini, yazdığı bir sâkî-nâmeyi kendine has tavrıyla okuduğunu bildirmektedir. Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin belirttiğine göre Gâlib Efendi'nin "gösterir" redifli bir gazelinin yanı sıra Ahmed Remzi Akyürek Dede ile müştereken yazdığı gazelleri de bulunmaktadır.[1200]

66. Şevket Gavsi Özdönmez (ö. 1954)

(Bestekâr, Mesnevîhân, Neyzen, Şair)

1290/1873 yılında dünyaya gelen ve asıl adı Mahmud olan Şevket Gavsi, Silistre müdâfii ve şehit Müşîr Mûsâ Hulûsî Paşa'nın torunu, şair ve edib Hasan Dâniş Bey'in oğludur. Edirne Askerî Rüşdiyesi'ni bitirdikten sonra İstanbul'a gelmiş ve bir süre Mülkiye Mektebi'nde okumuş; akabinde Harbiye Nezâreti'ne bağlı Bâb-ı Seraskerî Levâzım Dairesi'nde göreve başlamıştır. Har-

biye Nezâreti'nin çeşitli dairelerinde yirmi sekiz yıl görev yapmış; ancak genel memur tasfiyesinde emekli edilmek sûretiyle kadro dışında bırakılmıştır. Bilâhare öğretmenlik mesleğine giren Şevket Gavsi, kırk iki yıl bu meslekte hizmet etmiştir.[1201]

Şevket Gavsi, ney konusundaki bilgilerini Yenikapı Mevlevîhânesi Neyzenbaşısı Hilmi Dede'den almıştır. Bazı kaynaklarda orta derecede, bazılarında ise üstâdâne ney üflediği belirtilen; bazı peşrev ve semâiler de bestelemiş olan Şevket Gavsi, aralarında Yenikapı'nın da bulunduğu Mevlevî dergâhlarındaki hafta âyinlerine neyi ile katılması ve düşkünlere yardımı sevmesiyle; hatta müsriflik derecesinde cömertliğiyle tanınmış bir şahsiyettir. Aynı zamanda şairlik yönü bulunan ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde on sekiz yıl *Mesnevî* okutmuş olan Şevket Gavsi, İbnülemin'in bildirdiğine göre, paralı zamanlarının kıymetini bilemediğinden, hayatının son zamanlarını acı ve sefâlet içinde geçirmiş, 1954 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Edirnekapı'da defn olunmuştur.[1202]

Yine İbnülemin'in kaydettiğine göre *Gülzâr-ı Şebâb* ve *Bahâr-ı Hevesim* adında iki şiir mecmuasının yanı sıra *Müntehebât-ı Fârisiyye, Kavâid-i Fârisiyye* ve *Nesirlerim* adlı üç risâlesi, ayrıca babasını konu ettiği *Şair Dâniş Bey* adlı küçük bir eseri de bulunan ve daha sonra "Özdönmez" soyadını alan Şevket Gavsi, S. Nüzhet Ergun'un belirttiğine göre ise son devrin ünlü neyzenlerinden olan Mehmed Emin Yazıcı'ya alafranga notayı öğretmiştir.[1203]

Şiirlerinden Örnekler

Efsâne-i Hayât/Nefes Adlı Manzûmesinden
Bir dem ki yok idi bende bir nefes
Nefes idim o zaman değildim kafes
İmkân caddesinde çalındı ceres
Koydular bu parlak eyvâna beni

Dediler gördün ya üryân geldin sen
Bilir misin niçün giryân geldin sen
Unutdun aslını hep yan geldin sen
Çekdiler en sonra dîvâna beni

Kurulmuş sofralar bezenmiş çemen
Sebûlar pür olmuş açılmış semen
Şeştârı elinde o sîmîn-zekan
Maskara eyledi dört yana beni

Sıçradım yoruldum yerimde saydım
Geh dağa tırmandım geh yardan kaydım
En sonra bunların hepsinden caydım
Çe sûd ki eylemiş vîrâne beni

Bildim ki bilmek değil imiş bilmek
İlim defterini hüner imiş silmek
Yaşamak demekmiş cândan çekilmek
Vuslatmış götüren hicrâna beni

İçdiğim sularsa hep serâb imiş
Şarâb dediğim bütün şer âb imiş
Renk renk görünenler hep türâb imiş
Attıran benmişim zindâna beni

Anladım dünyâda saâdet neymiş
İsmi var cismi yok mevhûm bir şeymiş
Kendini farz ile o tâcı giymiş
Uyduran bu serdir devrâna beni[1204]

67. Hasan Âli Yücel (ö. 1961)

(Bestekâr, Millî Eğitim Bakanı, Şair, Yazar)

17 Aralık 1897 tarihinde, bir kandil gecesinde İstanbul'da doğan ve Giresunlu bir âileden gelen Hasan Âli Yücel'in büyükbabası, Rüsûmât/Posta ve Telgraf Nâzırı Hasan Âli Efendi, babası Telgrafhâne müfettişlerinden, aynı zamanda bestekâr ve neyzen bir Mevlevî dervişi olan Ali Rızâ Bey, annesi ise Neyyire Hanım'dır. Hayli büyük bir âilenin tek çocuğu olarak dünyaya gelen Hasan Âli, ilk çocukluk yıllarında Mevlevî kültürünün hâkim olduğu dinî ve tasavvufî bir çevrede yetişmiştir. Eğitim hayatına dört yaşında iken Lâleli semtinde bulunan Yolgeçen Mahalle Mektebi'ne başlamış, altı yaşında iken âilesinin, oturdukları yalıdan Topkapı dışındaki Gümüşsuyu'nda yaptırılan köşke taşınması üzerine Hasan Âli, önce Topkapı'daki Taş Mekteb'e, daha sonra da Aksaray Yusufpaşa'daki Mekteb-i Osmânî'ye gönderilmiştir. Bu okulu "aliyyü'l-âlâ" derecede bitirmesinin ardından Vefâ İdâdîsi'ne giden Hasan Âli'nin, ilk yazısı da on dört-on beş yaşlarında iken, 17 Ekim 1913 tarihinde, *Mektepli* adlı çocuk dergisinde ve "İntikam Olsun" başlığıyla yayımlanmıştır.[1205]

Hasan Âli Yücel, idâdînin son sınıfında ve henüz 18 yaşında iken, 1914 yılında Birinci Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine yedek subay olarak askere alınmış, böylece "hayat üniversitesi" olarak adlandırdığı ve üç buçuk yıl sürecek olan askerlik dönemi başlamıştır. Mondoros Mütarekesi'nin imzalanmasıyla 1918 yılında askerlikten terhis edilen Yücel, yarım kalan eğitimini tamamlamak düşüncesiyle önce Dârülmuallimîn-i Aliyye/Yüksek Muallim Mektebi'ne; ardından da Dârülfünûn Edebiyat Fakültesi'nin Felsefe Şubesi'ne geçmiş ve her iki okuldaki eğitimini de başarıyla tamamlamıştır. Bir ara Hukuk Fakültesi'ne de kaydolmasına rağmen kısa bir süre sonra bu okuldan ayrılmıştır.[1206]

İlk şiirleri Dârülfünûn'daki bu eğitim yıllarında ve *Dergâh Mecmûası*'nda yayımlanan Hasan Âli, yine o günlerde cephe haberlerinin heyecanla tar-

Abdülbaki Baykara-Şerafettin Yaltkaya-
Hasan Ali Yücel (Baki Baykara Arşivi)

Hasan Ali Yücel
(Baki Baykara Arşivi)

Hasan Ali Yücel ve annesi
(Baki Baykara Arşivi)

Hasan Ali Yücel
(Baki Baykara Arşivi)

tışıldığı İkbâl Kıraathânesi'nde Yahya Kemâl Beyatlı ve Ahmed Hamdi Tanpınar ile sohbet etme ve olayları değerlendirme fırsatı bulmuştur. Yunanlıların İzmir'i işgali üzerine düzenlenen ünlü Sultan Ahmet Mitingi'ne katılanlar arasında da yer alan Hasan Âli, o yıllarda bir yandan da sık sık Türk Ocağı'nda dil ve tarih konulu konferanslar ile araştırmalara katılarak kendisini yetiştirmiştir.[1207]

Hasan Âli 1921 yılında, katıldığı toplantılardan birinde tanıştığı Refîka Hanım ile evlenmiştir. Bu evlilikten, ilki doğumdan sonra ölen Samîme adlı bir kız çocuğu, ikiz olarak dünyaya gelen ve biri aynı zamanda son dönemin ünlü şairlerinden olan Can Yücel ile Canan Yücel Eronat ve bir diğeri ise aynı zamanda en küçük çocukları olan Gülümser Sanver olmak üzere toplam dört çocukları dünyaya gelmiştir. Hasan Âli, evliliğinin ardından 1922 yılında İzmir Erkek Muallim Mektebi'ne Türkçe ve edebiyat öğretmeni olarak tâyin edilmiştir. İzmir'deki yıllarında Mustafa Kemâl Atatürk ile karşılaşan ve sorduğu sorularla dikkatini çeken Hasan Âli, 3 Mart 1924 tarihinde Tevhîd-i Tedrîsât Kanunu'nun kabulünden sonra aynı yıl Kuleli Askerî Lisesi, İstanbul Erkek Lisesi ve Galatasaray Lisesi'nde edebiyat, felsefe, içtimâiyyat ve yurttaşlık bilgisi öğretmenliklerinde bulunmuş ve yine aynı yıl, yeni düzenlenmiş olan eğitim kurumlarına müfettiş olarak atanmıştır. 1927 yılından sonra öğretmenlik hayatını noktalayan Hasan Âli Yücel'in öğretmenlik yılları hayli verimli geçmiş ve bir yandan da yazarlık faaliyetinde bulunduğu bu dönemde üç kitap yayımlamıştır. 1930 yılında dönemin ünlü matematikçisi Sâlih Zeki Bey ile birlikte Fransız eğitimini incelemek amacıyla öğrenci müfettişi olarak Paris'te bulunmuş ve burada yaptığı çalışmaları daha sonra *Fransa'da Kültür İşleri* adlı kitapta yayımlamıştır.[1208]

Hasan Âli, bir süreliğine yurt dışında bulunduktan sonra yurda dönmüş ve Mustafa Kemâl ile birlikte, uzun süreli bir yurt gezisine çıkmış, yapılan denetlemeler sayesinde eğitim-öğretim kurumlarını yakından inceleme ve tanıma imkânı bulmuştur. Problemlerin tespitinin yanı sıra bulunacak çözümleri de Atatürk ile birlikte kararlaştıran Hasan Âli, bir yıl sonra kurulan Türk Dili Tedkîk Cemiyeti'ne geçerek dil çalışmalarına başlamış ve bu çerçevede, Arapça ile Farsça kelimelere Türkçe karşılık bulmak üzere oluşturulan bir heyette yer almıştır. Yücel'in bu yılları aynı zamanda çeviri faaliyetlerini başlattığı bir dönem olmuştur.[1209]

Hasan Âli Yücel, 1932'de Gazi Eğitim Enstitüsü müdürlüğüne, bir yıl sonra Orta Eğitim Genel Müdürlüğü'ne tâyin edilmiş, 1935 yılındaki seçimlerde İzmir vekili seçilmiş, 1938 yılının son günlerinde ise Millî Eğitim Bakanlığı'na atanmıştır. Yücel, gerek bu dönemde, gerekse devamında yoğun olarak sanat, eğitim ve kültür faaliyetlerinde bulunmuş, birçok projesini başarıyla tamamlamış, kaleme aldığı eserleri yayımlanmış ve bir yandan da çeviri faaliyetlerini sürdürmüştür. Eğitimin hemen her alanında ve kademesinde yoğun çalışmalarda bulunan, bu çerçevede Köy Enstitüleri'nin kurulup geliştirilmesi, Devlet Opera ve Tiyatrosu'nun kurulması, İstanbul Teknik Üniversitesi'nin kurulması, Ankara Üniversitesi'nin bazı bölümlerinin açılması, dilin sade-

leştirilmesi, ders kitaplarının standartlaştırılması, dünya klâsiklerinin Türkçeye kazandırılması, çeşitli ansiklopedi ve dergilerin yayımlanması, üniversiteler kanununun düzenlenmesi vb. daha birçok çalışmaya imza atan Hasan Âli Yücel, yedi yıl ve yedi ay süren bakanlık görevini, uğradığı bir haksızlık üzerine 5 Ağustos 1946 yılında istifa etmek sûretiyle noktalamış; ancak İzmir milletvekili olarak 1950'ye kadar mecliste bulunmaya devam etmiştir. Sonrasında ise siyasetten çekilerek hayatını daha ziyâde yayın faaliyetlerinde bulunmak, gazetecilik ve köşe yazarlığı yapmak sûretiyle devam ettirmeye çalışan Yücel, artık köşesine çekildiği şeklinde yapılan yorumları ise "Ben köşemdeyim; ama rûhum bu cemiyetin ve bu milletin içindedir" sözleriyle cevaplandırmıştır. Edebiyat yazılarıyla ilk olarak *Dergâh, Yeni Mecmûa* ve *Hayat* dergilerinde görülen Yücel, ayrıca *Tasvîr-i Efkâr, İfham, Dünya, Akşam, Ulus* ve *Cumhuriyet* gazetelerinde yazmıştır. Yayın faaliyetleri çerçevesinde 1960'lı yıllarda, Türkiye İş Bankası kültür yayınlarından çeşitli kitap dizileri çıkaran, Unesco Türkiye Millî Komisyonu'na seçilerek burada da çalışmalarda bulunan, dönemin siyâsî gelişmelerini ele aldığı köşe yazılarına devam eden, yazarlığının ve eğitimciliğinin yanı sıra şairlik yönü de bulunan Hasan Âli Yücel, 1961 yılında Kurucu Meclis üyeliğine seçilmiştir. Hızlı ve yoğun yaşanmış bir hayatın ardından 26 Şubat 1961 tarihinde İstanbul'da vefat eden ve Ankara'da defn olunan Hasan Âli Yücel, ardında onlarca eser bırakmıştır.[1210]

Çocukluk günlerinden itibaren kendisini, âilesinin de bağlı olduğu Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulan Hasan Âli Yücel'in, özellikle ruh ve düşünce dünyasının şekillenmesinde, anılan dergâhın şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin yanı sıra, aynı zamanda onun müritlerinden olan babası Ali Rızâ Bey'in ve "Ayşem" diye hitap ettiği anneannesi Ayşe Hanım'ın da büyük etkisi olmuştur. Hasan Âli Yücel'in bildirdiğine göre Ayşe Hanım bir Kâdirî dervişi olup Cerrahpaşa'daki Başmakçı Tekkesi'nin şeyhi Baba Efendi'ye onun ölümünden sonra ise oğlu Mehmed Ali Efendi'ye bağlanmıştır. Aynı zamanda günün şartlarına göre kültürlü bir Osmanlı kadını olduğu anlaşılan ve Yücel'in, "Anneannem benim için misk kokan ve tatlı söyleyen uçucu bir hayâldi", diyerek tavsif ettiği Ayşe Hanım, çok sevdiği torunuyla yakından ilgilenir, ona gazete ve *Kur'ân* okutur, aynı zamanda tarihî olayları da onunla sohbet havası içinde konuşur ve tartışırmış.[1211]

Hasan Âli Yücel, bir âile mirası olarak gördüğü Yenikapı Mevlevîhânesi hakkında, "…Ben çocukluğumu üç çevrede geçirdim. Ev, mahalle mektebi, Yenikapı Mevlevî Tekkesi. Bu üç çevreden hâtırâlarım var…Fakat tekkeden (olanların) hepsi bütün hayatıma işlemiş izler taşır." [1212] değerlendirmesinde bulunmuştur.

Hasan Âli Yücel, *Geçtiğim Günlerden* adıyla yayımlanan hâtıralarında, büyük oranda çocukluk döneminin Mevlevîlik günlerine ilişkin önemli bilgiler vermektedir. Yücel'in anılan kitapta kaydettiğine göre, çocuğunun olmadığına üzülen babası, bir iş dönüşünde önünden geçtiği bir konaktan gelen ninni sesleri üzerine duygulanmış ve eve geldiğinde annesine, "Bizim evden böyle

sesler duymak mümkün olmayacak mı?" tarzında serzenişte bulunmuştur. Buna hayli içerleyen annesi ağlamaya başlamış ve o gece rüyâsında konağın sofasında oynayan birçok erkek çocuk görmüştür. Derken başında destârlı sikke, uzun boylu, ak sakallı, zayıf bir zât kendisine, "o oynayan oğlanlardan biri senindir", diye seslenmiştir. Annesi sabah uyandığında rüyâsını derhal anneannesi Hayriye Hanım'a söylemiş, o da Yenikapı Mevlevîhânesi'ne giderek şeyhi Celâleddin Dede'ye "Neyyire böyle bir rüyâ görmüş" diyerek rüyâyı anlatmıştır. Bunun üzerine şeyh efendi, rüyâda görülen kişinin dergâhın ilk şeyhi Kemâl Ahmed Dede olduğunu, türbeye konulmak üzere Neyyire Hanım'ın bir yemenisiyle gömleğini göndermesini istemiştir. Daha sonra annesi hâmile kalmış ve doğum yaklaştığında bu kıyafetler kendisine giydirilmek sûretiyle doğum son derece kolay bir şekilde gerçekleşmiştir. Hasan Âli Yücel bu rüyâyı, kendisinin Yenikapı Mevlevîhânesi ve şeyhi Mehmed Celâleddin Dede ile bilişmesine ilk işaret olarak değerlendirmiştir.[1213]

Yine hâtırâlarından öğrendiğimize göre Hasan Âli Yücel'in Yenikapı Mevlevîhânesi ile ilk fiilî teması da çocukluk günlerine rastlamaktadır. Annesinin kendisine anlattığına göre, iki yaşında iken ciciannesi vefat eden ve bu olay üzerine dili tutulan Hasan Âli, kendi ifadesiyle "bir yıllık söylememe perhizine yakalanmış" ve bu süre zarfında tek bir kelime konuşamamıştır. Hasan Âli Yücel, annesi tarafından elinden tutularak Yenikapı Mevlevîhânesi'ne götürülmüş ve dergâhın o dönemki kudümzenbaşısı Ahmed Dede'den kendisini okuması ricâsında bulunulmuştur. Ahmed Dede, rahatsızlığını ileri sürerek sonra gelinmesini istemişse de annesinin ısrarına dayanamayarak suda erittiği bir tozu Hasan Âli'ye içirdikten sonra okuyup üflemiş ve o geceden itibaren konuşma problemi ortadan kalkmıştır.[1214]

Hasan Âli Yücel'in Mevlevîliğe dolayısıyla da Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Mehmed Celâleddin Dede'ye intisabı yine çocukluk dönemine rastlamaktadır. Yücel, babası ve diğer dergâh müntesibi âile büyükleriyle birlikte bir gün Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gitmiş, orada Mevlevî cânlarını tanımış, Mevlevî sikkesi giymiş; hatta başındaki sikke ile bir de fotoğraf çektirmiştir. Sikkesinin bizzat şeyh efendi tarafından tekbirlenmiş olması kuvvetle muhtemel olan Hasan Âli Yücel, çocukluk döneminde "Hûbaba" dediği Mehmed Celâleddin Dede'den sonraki yıllarda da "Şeyhim" diyerek dâimâ hürmetle bahsetmiştir. Semâını da kendisinden çıkarmış olma ihtimali bulunan Hasan Âli Yücel'i dergâhta en çok etkilemiş kişilerden biri, şüphesiz, aynı zamanda ciddiyeti ve vakarı ile tanınmış bir şeyh olan Mehmed Celâleddin Dede olmuştur.[1215]

Yücel, sikke giymesi ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin atmosfesine ilişkin olarak hâtıralarında şunları kaydetmiştir:

"…Topkapı dışında Merkez Efendi yakınındaki mevlevîhâneye gece yatısına giderdik. Büyükler, oranın dervişi idiler. Tekkeye gittiklerinde beni de beraber götürürlerdi. Esâsen de pek küçük çağda sikke giymiş, derviş olmuştum. En derviş olunmayacak demlerimde bile bu ruh hâlimi muhafaza etmişimdir.

(Fotoğraf: Cemil Akgül)

Tekkeyi pek severdim. İnsanları kibar, bahçesi ve avluları büyük; herkesin hareketi ölçülü ve sâkin, kimse kimseye fazla karışmaz, kimse kimseyle çançan konuşmaz; içinde çocuğun ve erginin rahat nefes alabileceği bir yerdi."[1216]

"Yenikapı Mevlevîhânesi de ayrı bir âlemdi. Kandil, Kadir ve bayram geceleri her taraf pırıl pırıl mumlarla ışıklanır, dedelerin hücreleri tatlı sohbetlerle dolar, kendisi tanbur üstadı olan Şeyh Celâl Efendi'nin riyâset ettiği toplantılarda âyinler meşkedilir; herkes birbirine hürmetkâr, çoğu fakr içinde yaşadığı hâlde güler yüzlü, hayatından şikâyetsiz ömür sürerlerdi. Yangınlar, hastalıklar, ölümler bile bu iç saâdeti bozmaz; sebep oldukları elem ve kederler, bu temiz çehreleri ancak hüzün bulutları ile örterdi. Abdülhamid devrinde şüpheli şahıslardan telakki edilen Şeyh Celâl Efendi'yi ve çevresini kontrol etmek üzere civardan eksik olmayan kırmızı fesli hafiyeler, bu iç dünyalarını kurmuş insanları rahatsız edemezler, onların mânevî huzurlarını bozamazlardı."[1217]

Hasan Âli Yücel'in, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne bağlılığıyla ilgili çoğunluğu kendi hâtıraları olmak üzere daha birçok kayıt bulunmaktadır. Bunlara son bir örnek olarak, dergâhın son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'nin oğlu Rüsûhi Baykara'nın *Büyük Doğu Mecmûası'*na gönderdiği, "Hasan Âli Yücel Hakkında Bir Tavzîh" başlıklı mektubundan kısa bir alıntıya yer veriyoruz:

"…Hasan Âli'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'yle münâsebeti büyükbabası Posta-Telgraf Nâzırı Hasan Âli Efendi ile başlar. Hasan Âli Efendi, dedem Şeyh Osman Selâhaddin Dede Efendi'nin dervişi idi. Oğlu Rızâ Bey de büyükbabam Celâleddin Efendi'nin dervişidir. Bu münâsebetle bütün âilesi gibi Hasan Âli de ufak yaştan beri tekye muhitinde yaşamıştır; fakat makalenizde zikrolunduğu gibi, asla büyükbabam Celâleddin Efendi'nin bir lutf-ı mahsûsunu görmüş değildir. Onun mektebe devam ve Dârülfünûn'da ikmâl-i tahsil etmesi de daha ziyâde babam Abdülbâki Dede Efendi zamanına rastlar. İşte bu sıralarda Hasan Âli ve âilesi, yazdığınız gibi kâle alınacak kadar uzun bir müddet tekyede sâkin olmamışlardır. Gerçi tekyenin müritleri olmak hasebiyle bir müddet müsâeret etmiş olabilirler; ammâ bu zamanlarda onlar tekye civarında bir evde müstakilen oturmakta idiler. Tekyede yeyip içmelerine gelince, ecdâdım, babam, ben ve diğer dervişler gibi o da Evkaf-ı Celâliyye'nin, yani Mevlânâ lokmasının perverdesidir."[1218]

Hasan Âli Yücel'in Yenikapı ile münâsebeti, Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatından sonra yerine geçen Abdülbâki Baykara Dede zamanında da devam etmiş, dostlukları dedenin vefatına kadar sürmüş; hatta siyaset ilmine ve hürriyete dâir ilk derslerini hâtıralarında "Nutkî Ağabey" diye andığı ve aynı zamanda Abdülbâki Baykara Dede'nin kuzeni olan Nutkî Efendi'den almıştır.[1219]

Hasan Âli Yücel'in ruh ve düşünce dünyasının şekillenmesinde, onun "kalb-i selim" ve "zevk-i selim" sahibi bir şahsiyete dönüşmesinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nin çok şeyler kattığı muhakkaktır. Bununla birlikte dergâh dışından olmakla birlikte, kendileriyle görüştüğü, istifade ettiği veya etki-

lendiği başka isimler de bulunmaktadır. Bunlar arasında Şerafettin Yaltkaya, İsmail Sâib Sencer, bir diğer Mevlevî şeyhi olan Mehmed Es'ad Dede ve Ahmed Avni Konuk'u bilhassa anmak gerekir.[1220]

Yenikapı Mevlevîhânesi ile olan ilişkisi, büyük oranda çocukluk ve ilk gençlik yıllarına rastlayan Hasan Âli Yücel'in, dergâhla olan içlidışlılığına rağmen, Mevlevîliği hususu da tartışılan yönlerinden biri olmuştur. Yücel'in, çocukluk döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sikke giymek sûretiyle Mehmed Celâleddin Dede'ye intisap etmesine, ki geleneğe göre Mevlevîliğe girmenin önemli şartlarından biri sikke giydirilmek/tekbirlenmektir, daha sonraki dönemde de Celâdeddin Dede'den "Şeyhim" diyerek hürmetle bahsetmesine rağmen; onun Mevlevîliğinin pratiği olan bir derviş düzeyinde değil; daha ziyâde muhiplik derecesinde kalmış olduğu görülmektedir. Onun bu yönü üzerinde, farklı görüşlere de yer vermek sûretiyle müstakil olarak duran Ahmed Güner Sayar, ayrıca şu önemli değerlendirmede bulunmuştur:

"Mevlevî, Mevlânâ'ya rûhen bağlı, ona mensup kişi demektir. Mevlevîlik yoluna giren kişiye de Mevlevî denir. Aslında bu ikili tanımdan ikincisi, birincisi için kabuktan öze geçişi hazırlıyan, bunun vâsıtalarını sunan bir yol anlamınadır. Buna göre Mevlevî, Mevlevîlik tarîkatına intisap eden, bu yolu Mevlânâ rûhu ile adımlarken Mevlevî âdâb ve erkânına uyan ve çile çıkarmış kimsedir. Bu geniş anlatım içerisinde Hasan Âli Yücel, Mevlevî değildir; ancak işin özüne, rûhuna sahip, Mevlânâ sevgisi müsellem bir Mevlevî muhibbi, bir Mevlânâ âşıklısı, dahası onun ortaya sürdüğü bir terminoloji ile bir Mevlânâcı'dır. Dolayısıyla Hasan Âli Yücel, tamamiyle şekle bürünmüş ve kabukta kalmış bir Mevlevî değil, tam aksine Mevlânâ rûhuna, o muhteşem mânâya sahip olabilmek için, elfâza bürünmeden, bütün ilmî muktesabâtını Mevlânâ'yı anlamak için seferber etmiş, onun eserlerine dalmış, o eserleri hakkıyla kuşatabilmek için son devir Mevlevî güzîdeleri ile sohbetler etmiş; hatta bu yolda Allah'tan lütuf ve kerem beklemiş su katışmadık bir Mevlânâ âşığıdır…"[1221]

Hasan Âli Yücel'i yakından tanıyan isimlerden biri olan Murad Uraz, onun karakteri hakkında; "Zarif, ince ruhlu, mütevâzı, samîmi, vefâkâr ve bu meziyetleriyle herkes üzerinde sempati yapan, bir hâdisenin ve bir sözün neye varabileceğini kolayca kestirecek ve buna karşı ne yapılması lâzım geleceğinde kendisine güçlük çektirmeyecek bir zekâ ve sürat-i intikâl sâhibi, duyan ve duygularını muvaffakıyetle duyuran, güzel espriler yapmasını bir hüner derecesinde bilen bir şahsiyet…"[1222] tespitinde bulunmuştur. Uraz, şairliği üzerine ise "Onun şiirlerinde zarif tabiat tasvirleri, temiz gönül ürperişleri, hayatın felsefesi, millet ve yurt sevgisi, çocuğa karşı şefkat ve muhabbet en esaslı materyali teşkil ediyor…" değerlendirmesinde bulunmuş,[1223] ayrıca onun şiirlerinde hem aruz, hem de hece veznini kullandığını belirtmiştir.[1224] Şairlik yönünü *Dönen Ses, Sizin İçin, Dinle Benden* ve *Allah Bir* adlı şiir kitaplarına göre üç dönem hâlinde değerlendiren Osman Bolulu, Hasan Âli Yücel'in bu üç dönemde kullandığı nazım şekilleri ve temalarının ayrı ayrı olduğunu; *Dönen Ses*'te Millî Edebiyat Akımı'nın etkilerinin görüldüğü bir

Hasan Âli Yücel'in; *Sizin İçin*'de didaktik, öğretmen Hasan Âli Yücel'in; *Dinle Benden* ve *Allah Bir* adlı eserlerinde ise büyük hizmetlerinden sonra unutuluşa itilişinden ötürü savunmaya geçen bir Hasan Âli Yücel'in olduğunu belirtmiştir.[1225] *TDEA'*daki maddede ise onun, "İlk şiirlerinde mistik temâyüllerin ağır bastığı, son şiirlerinde ise bu yönünün yanı sıra lirik yönünün de görüldüğü; ayrıca 'Sınıf edebiyatı yok, millî edebiyat vardır' görüşüne bağlı olduğu, halk, tekke ve dîvân edebiyatı geleneğimizden yararlanılması gerektiği"ni belirttiği dile getirilmektedir.[1226]

Şairlik yönünü mûsikişinaslığıyla bağlantılı bir şekilde ele alan M. Nazmi Özalp, "Hasan Âli Yücel, eski ve yeni edebiyatımızı iyi bildiği, aruz ve hece kalıplarını aynı ustalıkla kullandığı için, bu incelikleri bilen ve yerine getiren iyi bir güfte şairidir. Bundan dolayı şiirlerinin bir bölümü değişik bestekârlar tarafından bestelenmiş olup başlıcaları şunladır." demek sûretiyle aralarında Tanbûrî Refik Fersan, Hasan Fehmi Mutel ve Sadettin Kaynak'ın da bulunduğu bazı bestekârların adlarını ve besteledikleri şiir örneklerini vermiştir.[1227] "Bence Hasan Âli Yücel" başlıklı yazısında onun öğretmenlik yönüne vurgu yapan Fakir Baykurt ise Yücel'i, "Öğrencilerinin arkadaşı, meslektaşlarının arkadaşı bir öğretmen. Daha bekârlığında, çiçeği burnunda bir öğretmen iken, İzmir'de tek gözlü evinde öğretmen arkadaşlarına, öğrencilerine, onları küçük kümelere ayırarak çaylar, yemekler veriyordu. Evlendikten sonra da, hemen iki-üç odalı eve geçemediği hâlde, bu sıcak ilişkiyi sürdürdü. Öğrencisiyle arasında kilometreler olmayan bir öğretmendi."[1228] şeklinde değerlendirmiştir. Özalp ayrıca, Yücel'in birçok yönünün dikkatlerden kaçtığını belirttikten ve bunlardan birkaçını, "Türk diline hâkimiyeti ve bu husustaki isabetli görüşleri, araştırmacılığı ve güzel sanatlarla ilişkisi, koleksiyonculuğu, belge toplama merakı, kitap tutkusu…" şeklinde sıraladıktan sonra, onun üzerinde pek fazla durulmayan bir diğer yönüne, mûsikişinaslığına ve bu kez müstakil olarak değinir: "…Yine o toplantılardan birinde idi, ki sık olmasa da bazen mûsiki icrâ edildiği olurdu. Saz sanatkârları bir şeyler çalmak için sazlarının akordu ile meşgul iken (Hasan Âli Yücel) Rûşen Kam'a eğilerek;

-Rûşen bir Hüseynî göstersene, dedi.

Kısa bir Hüseynî taksimden sonra 18. yüzyılın ünlü ustalarından Tab'î Mustafa Efendi'nin,

Ben gibi sana âşık u üftâde bulunmaz
Sen gibi güzel dahi bu dünyâda bulunmaz

sözleri ile başlayan bu makamdaki Yürük Semâisini kusursuz bir üslûpla okumaya başlayınca şaşkınlık ve hazdan ne yapacağımı şaşırmıştım. Bariton, tatlı, tecvitli bir sesi ve çok güzel diksiyonu vardı. Yapılan daha sonraki sohbetlerde makamlarımızın özelliklerine, seyir ve hareketlerine, prosodiye, melodi-söz ilişkisine ne derece vâkıf olduğuna tanık oldum. Ancak üzülerek belirteyim ki, Yücel bu üstün yeteneğinin üzerinde durmamış, amatör bir uğ-

raşıdan öteye götürmemiştir. Elimizde bulunan Sûzinâk makamından bestelediği tek eserine bakılacak olursa, eğer bu yeteneğini geliştirseydi bu bakımdan da ünlü ve başarılı bir bestekâr olacağından hiç kuşkumuz kalmaz."[1229]

Hasan Âli Yücel'den bahsedildiğinde hakkında yapılan bir diğer değerlendirme de onun Kemâlizm'e büyük bir heyecan ve ülkü ile bağlı bulunduğu ve bu yolda son derece enerjik çalışmaları ile tanınmış olduğudur. Bu değerlendirmeye göre, "Yücel, özellikle bakanlık yaptığı dönemde CHP doktrinlerinin hayata geçirilmesi, özellikle de genç kuşaklara aktarılmasında büyük çaba sarfetmiş; ayrıca onun döneminde kültürel bakımdan temelleri eski Yunan'a dayanan Batı düşüncesi tüm yurtta hâkim kılınmaya çalışılmış, aynı zamanda hümanist bir karakterle çağdaşlık ve evrensellik en büyük değer sayılmıştır. Hatta tercüme faaliyetleri de bu çerçevede başlatılmış; sekiz yüzden fazla Batı klâsiği dilimize kazandırılmışken buna karşılık sadece elli civarında Doğu klâsiği çevrilmiştir."[1230]

Hasan Âli Yücel'in aynı zamanda yakın dostu olan Peyâmi Safâ ise onun tartışılan bir diğer yönü, solculuğu üzerinde durmuş ve "Bana öyle geliyor ki Hasan Âli Yücel'in solculuğu, yaylım ateş hâlinde bir telkin bombardımanının ortasında kalmış bir politika adamının, çevresine intibak zoruna bağlanabilecek bir çeşit oportünizmdi. Bu uysallığından kendisi müstesna, bütün solcular faydalandılar. Kendisi tam mânâsıyla alaturka davranışlı, Doğu zevk ve âdetlerine bağlı, dinî inançlara sahip bir ruh adamı idi. Samîmiliğine çok şahit oldum." değerlendirmesinde bulunmuştur.[1231] Tasavvufî dünyası ve Mevlevîliği üzerine müstakil bir kitap hazırlamış olan Ahmed Güner Sayar ise âdetâ Hasan Âli Yücel için söylenen tüm olumlu ibare ve ifadeleri bir araya toplamak sûretiyle, "İdareciliği ile Türk millî eğitiminde en uzun soluklu ve en etkin bakan olma vasfını koruyan Hasan Âli Yücel, dış âlemde maddeyi kırıp döken, ona şekil ve biçim veren, maârifle ilgili meselelerde başarılı çözümler üretmiş bir devlet adamıdır. Buna karşılık bir gönül adamı olarak kendi iç âlem medeniyetini tezyîn etmiş, iç âleminde çok ince bir kalbi, hassas bir rûhu olan, çok sağlam bir kişilik ve yüksek bir onur sâhibi, muazzam bir karakter sahibi, deryâ-dil, derviş-meşrep, latîfeci ve dost, dengeli, dürüst, yurtsever, coşkulu, sürükleyici, açık, yalın bir kişiliği olan, müstakil bir şahsiyet ve olgun bir bütün insan, sağlam bir din eğitimi almış ve inançları bütün hayatı boyunca sağlam kalmış bir Müslüman, dinî inançlara sahip bir ruh adamı idi. Hasan Âli Yücel, bu yolda Hz. Mevlânâ sevgisini içselleştirmiş gizli bir Mevlevî muhibbidir." kaydına yer vermiştir.[1232]

Eserlerinden Bazıları[1233]

1. *Felsefe Elifbâsı-Rûhiyât*. Hasan Âli Yücel'in Armand Cuvier'den çevirdiği felsefeye dâir bir eserdir (İstanbul 1923).
2. *Sanat Muhâsebeleri* (İstanbul 1928).
3. *Türk Edebiyatına Toplu Bir Bakış* (İstanbul 1932).

4. *Goethe: Bir Dehânın Romanı.* Hasan Âli Yücel'in, ünlü Alman şairi Goethe'nin yüzüncü ölüm yılı dolayısıyla yazdığı bir monografidir (İstanbul 1932).
5. *Mevlânâ'nın Rubâileri* (İstanbul 1932).
6. *Askerlik, İdare ve Siyaset İçin Istılah Olabilecek Türkçe Sözler*. Hasan Âli Yücel bu eseri Râgıb Hulûsî Özden ile birlikte hazırlamıştır (Ankara 1933).
7. *Dönen Ses*. Hasan Âli Yücel'in hem aruz, hem de heceyle yazdığı şiirlerini içeren bir şiir kitabıdır (İstanbul 1933).
8. *Fransa'da Kültür İşleri* (İstanbul 1936).
9. *Sizin İçin. Çocuklara Şiirlerim* (İstanbul 1937).
10. *Türkiye'de Orta Öğretim* (İstanbul 1938).
11. *Hasan Âli Yücel'in Açtığı Dâvâlar ve Netîceleri* (Ankara 1950).
12. *Mevlânâ* (Ankara 1952).
13. *İyi Vatandaş İyi İnsan* (Ankara 1956).
14. *Kıbrıs Mektupları* (Ankara 1957).
15. *Hürriyet Gene Hürriyet* (Ankara 1960).
16. *Dinle Benden*. Hasan Âli Yücel'in şiir kitaplarından biridir (İstanbul 1960).
17. *Allah Bir.* Yücel'in bir diğer şiir kitabıdır (Ankara 1961).
18. *Kültür Üzerine Düşünceler*. (İstanbul 1974).
19. *Geçtiğim Günlerden*. Hasan Âli Yücel'in hâtıralarından oluşan bir eserdir (İstanbul 1990).
20. *Milli Eğitim İle İlgili Söylev ve Demeçler.* Hasan Âli Yücel'in bu eseri, bakanlık görevi süresince millî eğitimle ilgili verdiği söylev ve demeçlerinden oluşmaktadır (Ankara 1993).[1234]

Şiirlerinden Örnekler

Tevhîdinden

Tanrım sana söylerim ki birsin
Kimdir birsin diyen bilirsin
Îmâna adın yeter tanıktır
Kalbiyle inanmıyan sanıktır
Kalmıştır akıl bu yolda ürkek
İsbâtını isteyendir şek
Olmuş güneşin güneş delîli
İsbâtını istemez bedîhî
……………………………
……………………………

Bilseydi akıl bütünde Hakk'ı
Kavrardı bir anda Garb'ı Şark'ı
İdrâke aciz bu noktadandır
Uğraşması akl için ziyândır
Herkes seni başka başka anlar
Bir gün inanır inanmıyanlar
Bin renk doğar güneş doğunca
Kalmaz biri ufku kan boğunca
Gün îmândır küfr karanlık
Her devresi Hak için bir anlık
Dolmazsa ışık fezâya böyle
Her şey durur aslı neyse öyle
Bâzen tek renk olur cihânlar
Bundan, gözü görmiyen ne anlar
Gezmek kabuk üstü, boş değil mi
Îmân… uyandırandır ilmi
Pek çokları şekte durdu kaldı
İdrâke muhâli ayna sandı
İrkildi fakat senin önünde
Yol bulmak için akıl yönünde
Çırpındı da yok deyip direndi
İdrâkini put yapıp beğendi
Hiçten düzülüp yapılma bir put
Hiçlikler için tapılma bir put
…………………………….
…………………………….
Toprak doludur yüreklerinde
Yoksun çoğunun dileklerinde
Ondan ana ilticâdayım ben
Kurtarman için ricâdayım ben
Tanrım, beni senden ayrı kılma
Sensizlik içinde gayrı kılma
Kaçmak diliyor özüm, özünden
Sil kendimi kendimin gözünden
Düştüm yere ben kapında bir kul
Bîkes, bîçâre, hasta, yoksul
Yalnız seni Hak bilip güvendim
Sensin dü cihânda tek efendim
Taptım sana başka Tanrı bilmem
Fânîler önünde ben eğilmem…[1235]

Yenikapı Şeyhi Celâleddin Efendi'ye Nazîre
Her dem cenâh-ı Pîr'i penâh eylemek gerek
Varın anın yolunda tebâh eylemek gerek
Eyler tecerrüd ârif-i âgâh kisveden
Zıll-ı vücûdu zîr-i külâh eylemek gerek

Hâmûş olup tecelli-i Hak intizârına
Vuslat deminde zevk ile âh eylemek gerek
Subh-ı kaderde matla-ı envâr olam diyen
Şâm-ı kazâda baht-ı siyâh eylemek gerek
Bâzîçe-i fenâ vü bekâ olmamak içün
Dünyâ-yı dûnu şab-ı dügâh eylemek gerek
Şeyhî'yi şeyhi bildi deyüp Âli-i hakîr
İsm-i Celâl'i meş'al-i râh eylemek gerek[1236]

Dîvân
Aşkın sahrasını gezsem serseri
Ben de Mecnûn gibi dîvâne olsam
Rûhum gibi harap görsem her yeri
Yıkılsam yıkılsam vîrâne olsam

Dinlesem hayâtın gizli sesini
Uçursam gönlümün son nefesini
Unutsam kalbimin her hevesini
Mâziye karışıp efsâne olsam

Olsam bu güllüğün hasta bülbülü
İnlesem sararsa rûhumun gülü
Ufkum bulutlarla kalsa örtülü
Bir ışık görmeden pervâne olsam

Kaybetsem kendimi ücrâ ellerde
Korkarım gezmesin adım dillerde
Dolaşmak istemem başka ellerde
Elinde bir kırık peymâne olsam[1237]

Seni Kimler Düşündü?
Sevgili vatandaşım bir ibret olsun diye
Belki gününden önce vasiyet olsun diye
Bu gönülden destânı senin için yazdım ben
Her harfini elimle yüreğime kazdım ben
Canın çekerse onu bir nasihat gibi al
Gör işin içyüzünü benim gibi, şaşıp kal
Bilmemek ayıp değil bilmezden gelmek fenâ
Oku, hepsini yazdım; günah yok benden yana
Göreceksin apaçık işin aslı ne imiş
Hakkımda söylenenler nasıl bir nesne imiş
Onu sen geçmişteki bir hikâye tut dinle
Bu masalda birleşir derdim belki derdinle
İnsan insana benzer uyarsa kaderleri
Candan kardeş olurlar birlikse kederleri
....
....[1238]

68. Gavsi Baykara (ö. 1967)

(Bestekâr, Neyzen)

Asıl adı Ahmed Gavsi olan Gavsi Baykara, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'nin büyük oğlu olup 24 Mart 1902'de[1239] Yenikapı Mevlevîhânesi'nin harem dairesinde dünyaya gelmiştir. Annesi, Abdülbâki Baykara Dede'nin ilk eşi Şevkiye Hanım olan Gavsi Baykara, ilk eğitim bilgilerini babasından aldıktan sonra, Mekteb-i Osmânî'ye girmiş ve üç yıl devam ettikten sonra buradan ayrılmıştır. Gavsi Baykara, daha sonra Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi'ne kaydedilmiş; ancak I. Dünya Savaşı'nın başlaması üzerine okulun bir kısmı hastane yapılıp diğer kısmı ise sadece gündüzcü olarak eğitime devam ettiğinden Gavsi Baykara buradan da ayrılmak durumunda kalmıştır. Akabinde, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne yakınlığı da dikkate alınarak Davudpaşa Sultanîsi'ne gönderilen Gavsi Baykara, daha sonra babasının tâlimatıyla Dârülhilâfet-i Aliyye Medresesi'ne girip eğitimine burada devam etmiş; ancak kaynakların bildirdiğine göre, çeşitli sebeplerden ötürü bu okuldan da mezun olamamıştır.[1240]

Aynı zamanda devrinin ünlü neyzenlerinden ve bestekârlarından biri olan Gavsi Baykara, devam etmeye çalıştığı resmî okullardaki eğitimin yanı sıra, doğup büyüdüğü Yenikapı Mevlevîhânesi'nde geleneksel Mevlevî terbiyesi ve kültürünü de almıştır. Mûsiki alanındaki ilk bilgilerini küçük yaşta ve aynı zamanda kendisi de çok iyi bir mûsikişinas olan büyükbabası Şeyh Mehmed Celâleddin Dede'den almış ve on beş yaşında iken, kudümle bütün küçük usulleri velveleli olarak vurmasını öğrenmiştir. Dedesinin vefatının ardından, babası tarafından kendisine hoca olarak tutulan Hâlid Dede'den ney meşkine başlamış, bilâhare dergâhın neyzenbaşılığına getirilen Rauf Yektâ Bey'in öğrencileri arasına katılmak sûretiyle diz öğrenmiş ve ayrıca Ahmed Irsoy'dan da istifade etmiştir.[1241]

Yine kaynaklarda belirtildiğine göre Gavsi Baykara, 1919 yılında ve on yedi yaşında iken Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mutrıba çıkarak baş dede olmuş ve bu görevini tekkeler kapanıncaya kadar sürdürmüştür. Gavsi Baykara, aynı zamanda bir ilim irfan ve sanat ocağı olan Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunduğu yıllarda ayrıca, aralarında Tanbûrî Cemil Bey, Ûdî Nevres, Suphi Ezgi, Bestenigâr Ziyâ Bey, Lemi Atlı, İsmail Hakkı Bey, Râkım Elkutlu ve daha birçok ismin bulunduğu devrinin üstatlarını da tanıma ve kendilerinden istifade imkânı bulmuştur.[1242]

Gavsi Baykara, askere gittiği ve yirmi iki yaşında bulunduğu 1925 tarihinde tekkelerin kapatılması üzerine, dönüşünde bir süre Adana'da İtibâr-ı Millî Bankası'nda memur olarak çalışmışsa da mûsikiden kopamayarak istifa etmiş ve İstanbul'a dönmüştür. Hakkı Göktürk'ün kaydettiğine göre Gavsi Baykara, 1941 yılında Sadettin Arel tarafından İstanbul Belediyesi Konservatuvarı İcrâ Heyeti'ne neyzen olarak alınmış ve bu döneme kadar bestelediği yüz elli kadar eserini yırtarak yerine daha olgun ve özlü besteler yapmaya başlamıştır. Yani bir diğer ifadeyle onun bugün elimizde olan

eserleri esas itibarıyla kırk yaşından sonraki dönemine âittir. Bir bestekâr olarak daha ziyâde saz eserleri meydana getirmiş, şarkılara ise ikinci derecede önem vermiş olan Gavsi Baykara, anılan dönemden sonra toplam altmış eser bestelemiş ve daha ziyâde piyasada çalışmıştır. Yılmaz Öztuna'nın verdiği listeye göre bestelerinden başlıcaları şunlardır: 1. Arazbâr-Bûselik Saz Semâisi, 2. Arazbâr-Bûselik Peşrevi, 3. Hüseynî (Devr-i Kebîr), 4. Isfahânek Saz Semâisi, 5. Isfahânek Peşrevi 6. Sâzkâr Peşrevleri, 7. Acem-Aşîrân Saz Semâisi, 8. Bayâtî-Arabân, 9. Bestenigâr, 10. Bûselik Saz Semâisi, 11. Kürdîli Hicazkâr, 12. Nihâvend Saz Semâisi, 13. Sultanî-Yegâh Saz Semâileri, 14. Sûznâk Aksak Şarkı, 15. Sûznâk Düyek Şarkı. Hakkı Göktürk ayrıca, "Rüzgâr", "Yankı", "Deniz ve Mehtab" gibi modern usuldeki eserlerini sanatçının çok sevdiğini belirtmiştir. Gavsi Baykara'nın en ünlü besteleri arasında ise Sûznâk makamında ve Düyek usulünde bestelediği, günümüzde hâlâ çalınıp dinlenilmekle birlikte kaynaklarda güftesinin kime âit olduğunun bilinmediği kaydedilen "Dokunma kalbime zîrâ çok incedir kırılır/O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır" dizeleriyle başlayan şarkısı ilk akla gelendir.[1243]

Gavsi Baykara, Rüsûhi Baykara, Baki Baykara

(Baki Baykara Arşivi)

Gavsi Baykara, rûmî 1337 milâdî 1921 yılında İbrahim Efendi'nin kızı Fatma Senîha Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Zahrüddin Lâmi[1244], Hadrâ ve Ekrem[1245] adlarında üç çocuğu dünyaya gelmiştir. Bestekârlığının yanı sıra öğreticilik vasfı da bulunan, bazı kaynaklarda Eyüp ile Üsküdar Mûsiki Cemiyetlerinde ders verdiği belirtilen Gavsi Baykara, aralarında Neyzen Ahmed Doğan Özeke, Aka Gündüz Kutbay, Niyazi Sayın ve İsmail Hakkı Özkan'ın da bulunduğu birçok öğrenci yetiştirmiş, ayrıca Belediye Konservatuvarı İcrâ Heyeti'nde kudümde Nezih Uzel'in selefi olmuştur.[1246]

Neyzenler Kahvesi[1247] adlı eseri yayına hazırlayan neyzen Süleyman Seyfi Öğün, hocası Ahmed Doğan Özeke'nin hâtıraları çerçevesinde, hocası ile onun hocası Gavsi Baykara arasındaki ilişkileri sadedinde şu kayda yer vermektedir:

"Doğan Bey'in ney üslûbunun tekke üslûbu olduğunu belirtmiştim. Doğan Bey neyi Gavsi Baykara'dan meşk etmişti. Hocasını çok severdi. Ama onun eksik ve kusurlarını yeri geldiği zaman söylemeyi de bilirdi. Bunu muzip bir edayla dile getirirdi. Anlayabildiğim kadarıyla, Gavsi Bey ile aralarındaki ilişkinin koyu bir Bektâşî tarafı vardı. Onların hoca talebe olmaktan öte bir dostlukları olduğunu seziyordum. Anlattığı bazı olaylara bakacak olursak gâliba zaman zaman hocasının onu, onun da hocasını incittiği olmuş. 'Ahh Gavsi Hoca nasıl da beni oyuna getirdi' ya da 'Onu bir güzel tongaya düşürdüm' gibisinden sözlerini hatırlıyorum. Ama hiçbir şey bu iki insan arasındaki dostluğu bozamamış. O kadar ki Gavsi Bey ünlü 'Yankı' isimli Saz Semâisini Doğan Bey'e ithaf etmiştir.[1248]

(Fotoğraf: Cemil Akgül)

Ahmed Doğan Özeke, anılan eserinde kendisine has üslûbu ile hem “Gavsi, sazından başkasına gücü yetmeyen fukarâ çalgıcı” şeklinde tavsif ettiği hocası, hem de onun yakın çevresi hakkında hayli çarpıcı bilgiler vermiştir. Aynı zamanda bir hoca ile öğrencisi arasındaki samimi ilişkiyi gözler önüne seren bu bölümden bazı pasajlar sunmayı yararlı buluyoruz.

“Hocam Şeyhzâde Gavsi Baykara’ya Dair: Dede’nin (Yenikapı Mevlevîhânesi sâkinlerinden Neyzen Osman Dede) ayağa kalkarak karşıladığı ender kişilerden biri de Gavsi Baykara, Yenikapı Mevlevîhânesi’nin son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede’nin büyük oğlu. Ortadan biraz uzunca, keskin bakışlarını alaycı bir gülümsemeyle derinleştiren, insanlarla hissettirmeden dalga geçen bir adamdı. Ana dili Arapça, baba dili Farsça, tekke dili Türkçe. ‘‘Olur mu öyle şey?’ demeyin. Bu şeyhzâde kısmının eğitimi bambaşka oluyor…”[1249]

“Annesiyle konuşması gerektiğinde Arapça söylemek zorunda. Kadıncağız, (O da bilmem hangi tekke şeyhinin kızı) oğluna Türkçe bilmezi oynuyor. ‘Annemin Türkçe bildiğini Sultanî’ye başladığım zaman öğrendim’ derdi hoca. Babasıysa Türkçe ve Arapça sorulara cevap bile vermiyor. İlle de Farsça olacak. Şeyhzâdelerin, iptidâi dediğimiz ilkokul tahsili tekkede. İşte Türkçe’yi de orada kullanıyor. Maârifin cebrî derslerine ilâveten, Yunanca da öğrenmesi lâzım. Heybeliada’dan bir daskalos tutmuşlar. Adamcağız her Allah’ın günü Heybeli’den kalkıp taa Yenikapı Mevlevîhânesi’ne gitmek zorunda. Kolay mı, meşîhatle Patrikhâne arasında şifâhi anlaşma var. Bu böylece bir yıl kadar devam etmiş, daskalos İslâmiyeti seçip kapağı tekkeye atınca Rumlar yaygarayı basmışlar. ‘Verin pâreliyelim!’ diyecekler akılları sıra. Şeyh Efendi de ‘Buyrun alın’ demiş. Sonra da, ‘Sıkıysa!’ lafına da benzer bir şeyler söylemiş. Ortalık sütliman… On yaşına girince aynı anlaşmaya müstenîden Hahambaşı da tekkeye bir Raben göndermiş…Şeyhzâde kısmı rüştiye sırasına gelinceye kadar beş dili çatır çatır konuşacak da, rüştiyede de Latinceden gayrı Frenk dillerinden birini, tercihan Fransızcayı öğrenecek. Bizim şeyhzâde hazretleri bu beş dili kıvırıp son sınıftan terk edeceği Sultanî’ye girmiş…”[1250]

“Bir gün Sahaflar’dan beraberce geçerken, farza uyduk, tavaf eyliyoruz. Emin Efendi’nin sergisiydi gâliba, hoca taşbasması bir kitap buldu. ‘Bak Doğan’ dedi. ‘Bu sana yarar işte! Molla Câmi’nin Aruz hakkındaki kitabı’. Sonra kitabı açıp rasgele okumaya başladı. Ama tatsız... duraklaya duraklaya okuyor. Vallahi ben bile daha hızlı okurum. ‘Herhalde öbür cümleyi sökmek için zaman kazanmaya uğraşıyor. Vah ki kimlerden medet umuyorum? Adam eski yazıyı bile unutmuş’ diye düşündüm. Dairelerden, bahir: ‘erci eri ti i an’ bahsederken birden durdu. Kitabı bana uzattı. ‘Ama’ dedi, ‘senin işine yaramaz... Farsça bu...’. İnanmadım, inanamadım. Kitabı bu inanmazlıkla karıştırdım. Gerçekten anlamadığım bir dil. Adam Farsçasını içinden okuyup anında Türkçeye çevirmekteymiş meğer. Ben nerelerdeyim?.. Sırf o günkü dersin hâtırası olsun diye, on beş lirama kıyıp aldım o kitabı. Kütüphanemin bir yerlerinde durur. O günkü dersim şeyhzâdeliğin ne menem şey olduğuydu…”[1251]

"…Ama düşünmek lazım ki bu adam on yedi yaşından beri en düşük seviyedeki çalgıcılarla beraber yaşamak zorunda kalmış. Ekâbir müzisyenler bunu aralarına almaya çekinmişler. Kimi babasının nüfuzundan, kimi de hocanın ilminden korkmuş. Öyle ya, kendi yalınkatlıkları meydana çıkacak. Suphi Ezgi'yle Sadettin Arel ellerine geçirdikleri Arapça elyazması bir nazariyât kitabında, tanbur perdeleri arasındaki ölçü birimi olarak kullanılan 'Erba' sözüne takılmışlar. 'Dörtlü' deseler olmuyor, 'Araba' deseler uymuyor. Halil Can olayı şöyle anlattıydı: 'Gavsi müzakereleri bir müddet güle güle dinledi, sonra sazını çıkarıp üflemeye başladı. Sadettin Bey de o zamanlar konservatuvar müdürü ya titizlendi, 'Sırası mı şimdi Gavsi Bey?' dedi. Gavsi sazını torbaya, torbayı da koltuğunun altına yerleştirdi. Tam kapıdan çıkarken 'Arpadır o Sadettin Bey, bildiğin arpa! Arabayı marabayı da nerden çıkardınız?'…"[1252]

"Askerden döndükten sonra kendimi çanak çömlek arasında görmeye başladım. Çocukluk bitmiş, adamlık devrine gimiştim. Meyhâneye filan başlamıştım. Fransız sefaretine gelmezden önce, tam Zambak Sokağı'nın başında, o zamanın meşhûr Otomatik Birahanesi vardı. Yarı barımsı, yarı meyhânemsi bir yer. Meyhâne tezgâhını yuvarlaklaştırmışlar. Olmuş sana bar. İşte oraya dadanmıştım. Barmen, Yorgo adında ihtiyar bir Rum. Yüzü gülmez, suratsız herifin tekiydi. Her akşam gidip bir iki tek atıyorum. Eh, bahşişim de fena değil! Artık Yorgo selam vermek tenezzülünde bulunuyordu.

- Kalispera Yorgakimu.

- Kalispera kalispera...

- Ti ekhi ti denekhi? (Ne var ne yok?)

- Tipota denekhi... (Bir şey yok)

Eh, benim Rumcam da bu kadar işte! Artık talebeliğin de bitmiş olabileceği ümidiyle Hoca'yı meyhâneye davet ettim. Yorgo'yla selamlaşıp kuskuslanacağım. Yorgo, 'Raki mi itsezeksin Gavsi?' demez mi? Afalladım. Bunlar Rumca muhabbete giriştiler ki, ben yokmuşumcasına. Dut yemiş bülbül, demek benim gibi olurmuş. Meyhânede bile hayat dersi vermişti bana rahmetli. Talebeliğim mi? O devam etmede çok şükür! Gavsi Baykara'nın irtihâline kadar onun talebesiydim…"[1253]

Gavsi Baykara hakkında değerlendirmelerde bulunan bir diğer isim olan Ahmet Nezihi Turan, esâsen "Sâmiha Ayverdi'nin Geleneğe ve Milliyetçiliğe Bakışı" üzerine kaleme aldığı bir tebliğinde, konuya giriş sadedinde ve bir kısmına yukarıda değinilen bazı bilgileri, alıntı yaptığımız *Neyzenler Kahvesi* adlı kitaptan naklen anlatmış, ayrıca bazı tespitlerde bulunmuştur:

"Gavsi Baykara'nın bir Sûzinâk Şarkısı vardır; hassas bir kalbin nağmesidir:

Dokunma kalbime zîrâ çok incedir kırılır
O tıpkı mâbede benzer ki orda hıçkırılır

Baykara, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâki Dede'nin oğluydu. Tıpkı babası ve Mevlânâ soyunda gelen diğer şeyhler gibi terbiye edilmiş-

ti. Tekkeler kapatıldı ve mevlevîhânenin müstakbel şeyhinin hayatı apayrı bir maceraya girdi. Halbuki babası, dedesi Mehmed Celâleddin Dede'nin ölümü üzerine, yirmi dört yaşında şeyh olmuş, oğlu Gavsi'yi kendisinin geçtiği terbiye ile yetiştirmişti. Tekkelerin seddi ile emlâk ve akara da el konmuştu. İkisi de, daha doğrusu diğer oğlu Rüsûhi ile birlikte ortada kaldılar. Abdülbâki Dede, edebiyat ve ilâhiyat fakültelerinde Farsça profesörü olarak çalıştı. 1933 tensîkatında bir daha işsiz kaldı. Şair, mûsikişina ve şeyhti. İlk ikisi maişet sağlayan işler değildi. Üçüncüsü elinden alınmış, üniversitedeki görevine de son verilmişti. İki yıl geçmeden fakru zarûret içinde göçtü. Bale yapmak için yetiştirilen birine tek alternatif olarak yağlı güreş yapma şansı verilmesi, oğlunun durumuna da fazla benzetilebilir."[1254]

Kaynaklarda son derece derbeder bir hayat yaşadığı ve son yıllarını felçli olarak Dârülaceze'de geçirdiği bildirilen Gavsi Baykara, 15 Kasım 1967 yılında,[1255] altmış beş yaşında iken İstanbul'da vefat etmiş ve Hâmûşân'a defn olunmuştur.[1256]

69. Rüsûhi Baykara (ö. 1989)

(Öğretmen, Şair, Yazar)

Abdülbâki Baykara Dede'nin, Gavsi Baykara dışındaki çocukları hakkında kaynaklarda mâlesef yok denecek kadar az bilgi bulunmaktadır.[1257] Rüsûhi Baykara'nın asıl adı Osman Selâhaddin Rüsûhi[1258] olup 15 Temmuz 1913[1259] tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde dünyaya gelmiştir. Abdülbâki Baykara Dede'nin, ikinci eşi Emine Güzîde Hanım'dan olup aynı zamanda en küçük oğlu olan Rüsûhi Baykara, babasının yakın dostlarından Suûd Yavsî'nin belirttiğine göre, yaratılış ve huy bakımından babasına en çok benzeyen çoçuğudur.[1260]

Rüsûhi Baykara, ilk tahsilinin ardından orta tahsilini Gedikpaşa Amerikan Orta Okulu'nda yapmış, ardından İstanbul Erkek Lisesi'ni bitirmiştir. Rüsûhi Baykara, daha sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı/Türk Edebiyatı Tarihi Bölümü'ne girmiş ve 1940 yılında, "XVIII. Asır Şairlerinden Mehmed Esrar Dede, Hayatı, Tasavvufî, Edebî Şahsiyeti ve Eserleri" adlı mezuniyet tezini hazırlamak sûretiyle anılan bölümden mezun olmuştur. Hasan Âli Yücel'in Maârif Vekili olarak imzasının bulunduğu diplomasında, Türk Edebiyatı Tarihi'nin yanı sıra Fars Filolojisi ve Felsefe Tarihi'nden de sertifika aldığı görülen Rüsûhi Baykara, mezuniyetinin ardından bir kaç yıl Eskişehir'de edebiyat öğretmenliği yapmış, akabinde İstanbul'a dönerek kısa sürelerle arşivde ve Türkiye İş Bankası'nda çalışmış, son olarak ise İstanbul Belediyesi'ne müfettiş olarak atanmıştır. Bu görevinde uzun yıllar çalışmış ve aynı zamanda, o dönemlerde İstanbul Belediyesi'ne bağlı olan konservatuvarda müdür muavinliği görevinde de bulunmuş olan Rüsûhi Baykara, 9 Nisan 1989 yılında İstanbul'da vefat etmiş ve Hâmûşân'da, babası ile annesinin de medfûn bulunduğu kabre defn edilmiştir.[1261]

Yenikapı Mevlevihanesi Son Postnişini Abdülbaki (Baykara) Dede'nin ortanca oğlu Mehmed Celaleddin Baykara (solda) ve küçük oğlu Rüsûhî Baykara başlarında dal sikkeleri ve sırtlarında hırkaları ile.
(Baki Baykara Arşivi)

Mehmed Celaleddin Baykara (solda) ve Rüsûhî Baykara.
(Baki Baykara Arşivi)

Rüsûhi Baykara, arşivde çalıştığı dönemde ve 1947 yılında, Seyyid Mehmed Suheyb Efendi'nin kızı Ümmügülsüm Mutahhara Hanım (ö. 25 Şubat 2005) ile evlenmiş ve bu evlilikten 1948 yılında, asıl adı Nâsır Abdülbâki olan Bâki Baykara dünyaya gelmiştir. Âilenin tek çocuğu olan Bâki Baykara, hâlen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Matematik Bölümü'nde, eşi Zeynep Semâ Baykara ise Yıldız Teknik Üniversitesi Kimya Mühendisliği Bölümü'nde öğretim üyesi olarak görev yapmaktadırlar.[1262]

Rüsûhi Baykara, ağabeyleri gibi resmî eğitiminin yanı sıra doğup büyüdüğü Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ortamından da istifade etmiş, anılan dergâhta sikkesi tekbirlenmiş ve dergâhın türbedârı Ahmed Dede'den semâ meşketmiştir. Rüsûhi Baykara ayrıca, kendisinden "Şeyhim" diye bahsettiği ve büyük bir hürmet beslediği Üsküdar Mevlevîhânesi'nin son postnişîni Ahmed Remzi Akyürek Dede'den de hayli istifade etmiştir.[1263]

Oğlu Bâki Baykara'dan öğrendiğimize göre, Rüsûhi Baykara, fizikî özellikleri bakımından "Uzun denebilecek boyda, buğday tenli, bıyıkları uçlarından düzeltilmiş, saçları az dökülmüş olup koyu kahverenginde, kahve-ela arası göz rengine sahip, özellikle gençlik döneminde normal bir kiloda olup yaşlılık döneminde hayli zayıflamıştır." Yine Baykara'nın bildirdiğine göre, mizaç bakımından, eskilerin "celâlli" dediği sert bir yapıya sahip olan, Mevlevî usul ve erkânı konusunda son derece hassas ve de tavizsiz davranan Rüsûhi Baykara, bazen "hiddetine hâkim olamayıp birilerini kırdığında çok geçmeden gönül almayı da bilen bir karaktere sahip"tir.

Mevlevîlik ve sanatkârlığı edebiyat eğitimi ile birleştiren Rüsûhi Baykara'nın şairlik yönü de olup Türkçe ve Farsça güzel şiirler yazmıştır. Aynı zamanda yazarlık yönü de bulunan Rüsûhi Baykara'nın, 1950'li yıllarda çıkan ve aralarında *Gül Mecmûası* ile *Yeni Tarih Dünyası*'nın da bulunduğu bazı dergilerde, büyük oranda Mevlânâ ve Mevlevîlik üzerine yazıları yayımlanmıştır. Eskişehir'deki öğretmenlik yıllarında, son dönem ünlü şairlerimizden Ümit Yaşar Oğuzcan'ın hocası da olmuş olan Rüsûhi Baykara ayrıca, Abdülbâki Gölpınarlı'nın ünlü eseri *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*'in hazırlanması esnasında da ciddi katkılarda bulunmuştur. Onun bu yardımlarını Gölpınarlı'nın kendisi de eserinin başta önsöz kısmı olmak üzere birçok yerinde, kendisinden çok faydalandığını, ondan birçok bilgi ve belge aldığını, kitabını yazarken her sûrette ve elinden geldiği kadar işini kolaylaştırdığını; hatta "Rüsûhi Baykara, kendisinde bulunan çok değerli vesikaları, Başbakanlık Arşivi'nden ve bu iş için topladığı kayıtları bize vermeseydi, birçok gerçekler anlaşılamıyacaktı", demek sûretiyle belirtmiş ve bu katkılarından ötürü tekrar tekrar teşekkür etmiştir.[1264]

Rüsûhi Baykara
(Baki Baykara Arşivi)

Rüsûhi Baykara, eşi Mutahhara Baykara Hanım ve oğlu Baki Baykara
(Baki Baykara Arşivi)

Nezih Uzel'in bildirdiğine göre Rüsûhi ve ağabeyi Gavsi Baykara ayrıca, 1953 yılında Konya'da başlayan Mevlânâ ihtifallerinin kurucu kadrosu içinde yer almış; hatta her ikisi de zaman zaman posta oturmak sûretiyle üç yüz elli yıllık âile geleneğini devam ettirmişlerdir.[1265] Yine Uzel'in kaydettiğine göre Rüsûhi Baykara, ağabeyi Gavsi Baykara'nın vefatından sonra, Konya'da yapılmakta olan anma törenlerin gidişatı konusunda kuşkuya düşmüş, geleneğe olağanüstü saygılı ve taviz vermez tavrı sonucunda bu törenlerle ilişkisini kesmiş ve aldığı bir davet üzerine Londra'ya giderek "Collect House" adlı bir kuruluşta semâzen yetiştirmiştir. Oğlu Bâki Baykara'nın belirttiğine göre Rüsûhi Baykara'nın Collect House ile ilişkisi, fasılalarla gidip gelmek sûretiyle bir müddet devam etmiştir.[1266]

Şiirlerinden Örnekler

Gazel-Nâilî'ye Nazîre
Nesîm-i gonca-güşâyız izâra dek gideriz
Hezâr-ı nağme-serâyız bahâra dek gideriz
Salınsa dilber-i ra'nâ misâl-i kâmet âh
Gönül gönül diyerek kûy-ı yâre dek gideriz
Çözülse zülfü nigârın verilse bûyu yele
O rûhu nefh edecek bir diyâra dek gideriz
Ümîd-i bezm-i cemâlin olunca hicre çerâğ

Belâ belâ diyerek pâ-yı dâra dek gideriz
Fakîre lutf eder elbet Cenâb-ı Mevlânâ
Hevâ-yı remze uyar Kirdigâr'a dek gideriz [1267]

Gazel-Destûr Hû[1268]

Derim Allah'ı seven Haydar-ı Kerrâr'ı sever
Güzelim şâhım Ali'm Şâh-ı Keremkâr'ı sever
Yanar aşkıyla gönül Bü'l-Hasaneyn'in el-hamd
Vâris-i sırr-ı Nebî Ahmed-i Muhtâr'ı sever
Nağme-i nây-ı İâhî duyulur kendinden
Nefha-i rûh-ı Ehad mazharı izhârı sever
Seyfi altında hayât buldu olup mü'min-i Hak
Kâfir ü Müslim'e rahmet ulu Hünkâr'ı sever
Nûrumuz bir dedi hakkında Resûl-i Ekrem
Mustafâ âşıkı tevhîd ile bir yâri sever
Cismi cismim kanı benden der hadîs-i Nebevî
Kâmil îmâna eren ekmel-i güftârı sever
Murtazâ aşkı demek kıble-i vahdet Kâbe
Baş koyan secdeye teslîm ile ikrârı sever
Meded ey Şâh-ı Velâyet meded ey hüsn-i ebed
Düşkün âciz kulunum dilde yanan nârı sever
Mevlevî râhına koymuş bu Rüsûhî cânın
Bilirim Hazret-i Hünkâr günehkârı sever [1269]

Rubâi

Ehl-i aşkın âlem-i ma'nâsı var
Muktedâsı ya'ni Mevlânâ'sı var
Özge hâletdir tecellî eyleyen
Andelîb-âsâ gül-i ra'nâsı var[1270]

Mazhar-ı aşk-ı hakîkatdir gürûh-ı Mevlevî
Mahrem-i sırr-ı mahabbetdir gürûh-ı Mevlevî
Ceddi Sıddîk oldığıyçün Hazret-i Pîr'in bütün
Ehl-i dil ehl-i sadâkatdir gürûh-ı Mevlevî
Zerreden nâçîzdir zâhirde bâtında velî
Maşrık-ı şems-i velâyetdir gürûh-ı Mevlevî
Devrde Sultan Veled îmâ eder bu nükteyi
Bend-i zencîr-i itâatdir gürûh-ı Mevlevî
Hatve çıkmazlar rızâ vü bâb-ı Eyvallah'dan
Nâzenîn-etvâr u hasletdir gürûh-ı Mevlevî
Nâydan her dem olurlar vâkıf-ı esrâr-ı Hak
Genc-i irfân u fazîletdir gürûh-ı Mevlevî

Şeref Hanım

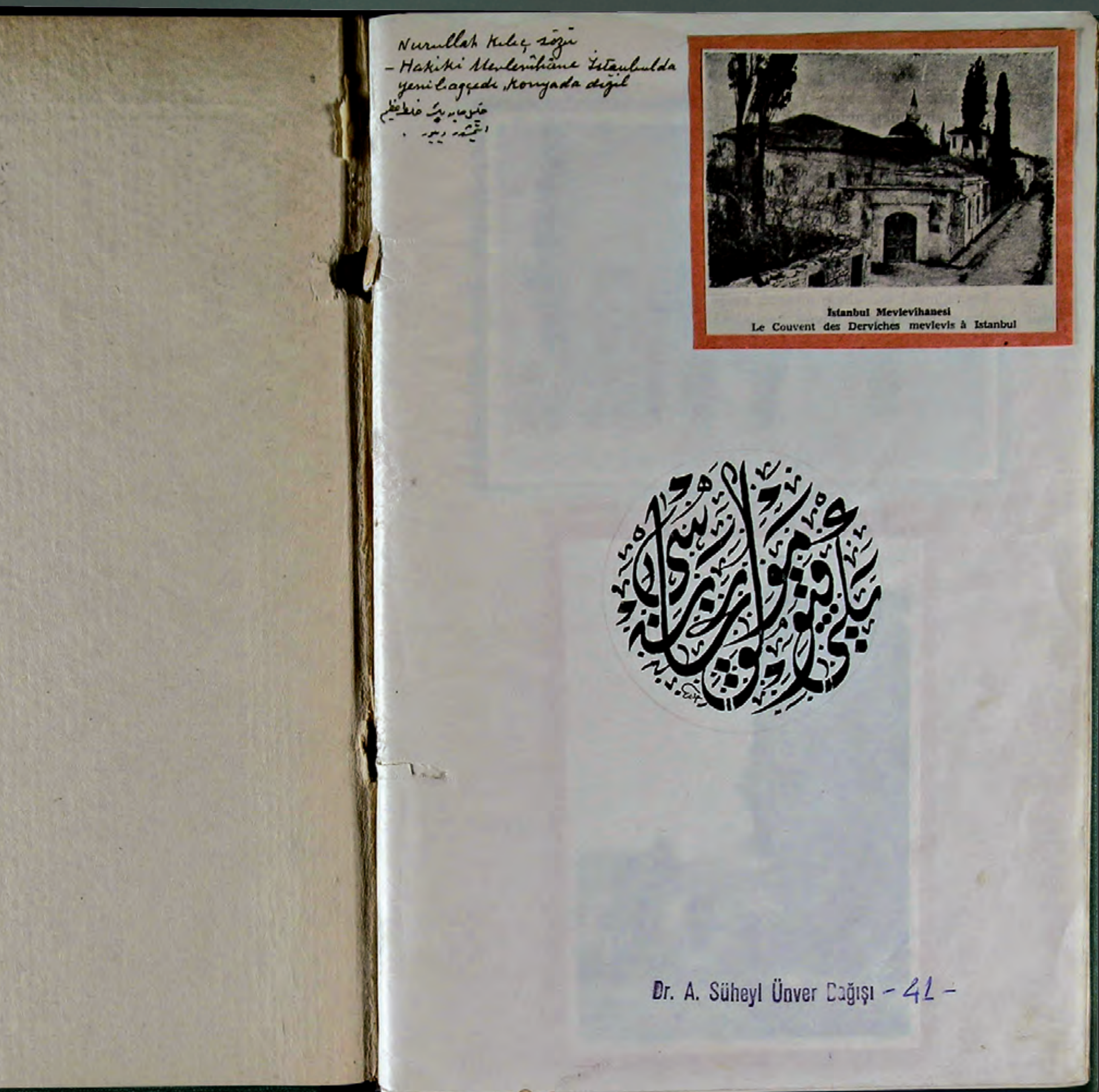
III. BÖLÜM

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Kafesçilik, Meydancılık, Ser-tabbâhlık, Türbedârlık vb. Hizmetlerde Bulunan Bazı Görevliler ile Dergâha Katkı Sağlayan Belli Başlı İsimler[1264]

1. Malkoç Mehmed Efendi (ö. 1056/1646)

(Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Bânîsi)

Bir yeniçeri kâtibi ve aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin bânîsi olan Malkoç Mehmed Efendi'nin, 960/1552 ile 970/1562 tarihleri arasında doğduğu tahmin edilmektedir. Malkoç Mehmed Efendi'nin babası, Eğri Fatihi olarak anılan Sultan III. Mehmed dönemi devlet ricâlinden İskender Ağa'dır. Mehmed Efendi, âilesine nispetle "Malkoç" ve "Çelebi", müntesibi olduğu Yeniçeri kitâbetinden dolayı "Kâtip", "Yazıcı", "Yazıcı Bey", "Yeniçeri Efendisi" ve yaşlılığından dolayı "Koca Yazıcı", "Koca Bektaş" veya "Koca Bektâşî" lakaplarıyla anılmıştır. Görev hayatına dâir hayli ayrıntılı bir şekilde bilgi veren Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre Malkoç Mehmed Efendi, ilk memuriyeti olan yeniçeri kâtipliğine 21 Rebîülâhir 993 (22 Nisan 1585) tarihinde tâyin edilmiş, bir süre sonra ayrılmış ve 999/1590-1591'de İlyas Çelebi yerine tekrar yeniçeri kâtibi olmuştur. 6 Şevval 1000 (16 Temmuz 1592) tarihinde bu görevinden yine ayrılan Mehmed Efendi, bu arada hacca niyet

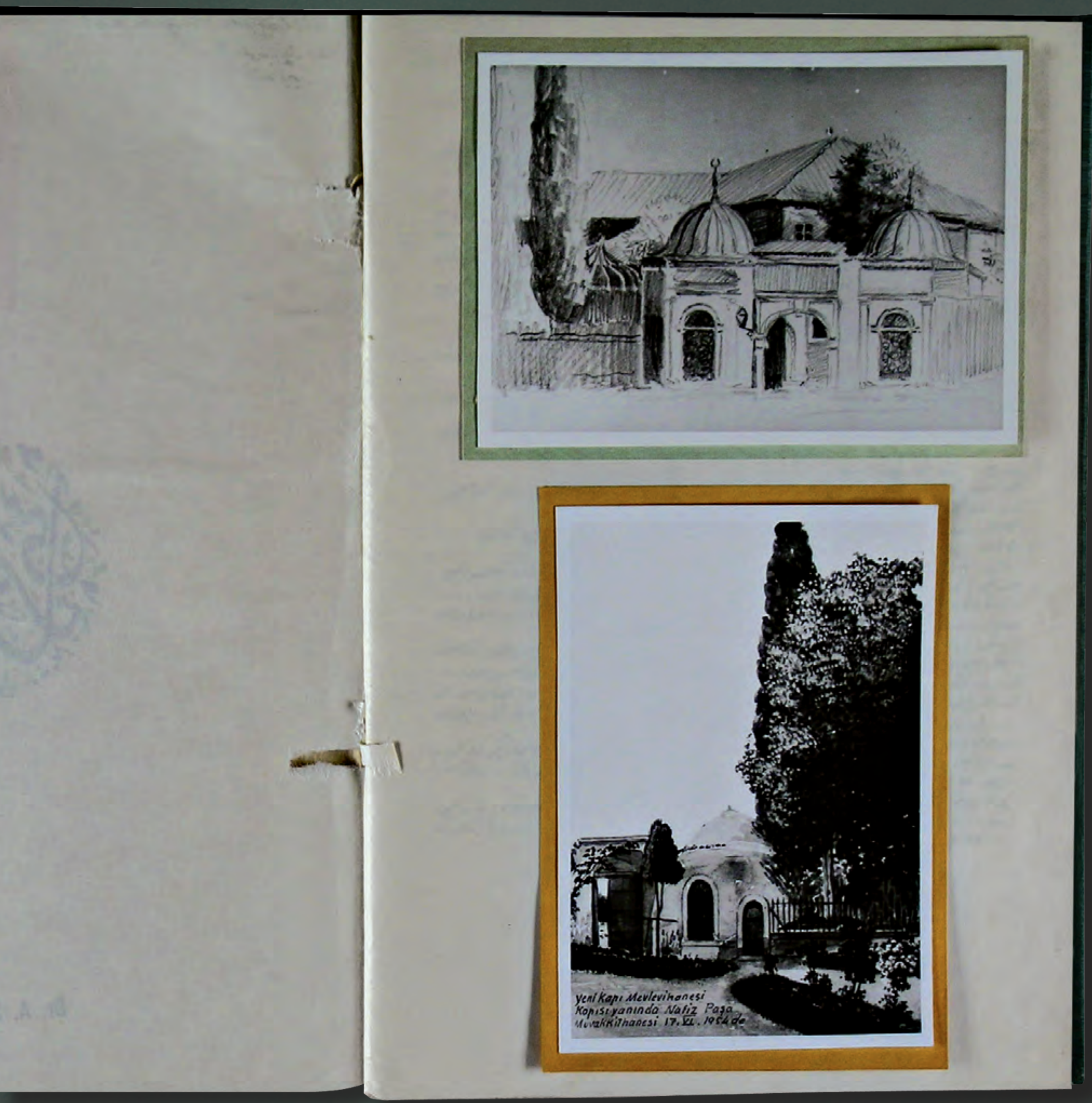
A. Süheyl Ünver'in Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki
Yenikapı Mevlevihanesi ile ilgili defterinin başlangıç sayfası.

Malkoç Mehmed Bey'in Yenikapı Mevlevîhânesi arka bahçedeki kabri

etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin tarihçesi bölümünde de değinildiği üzere, İstanbul'a sağ sâlim dönmesi hâlinde şahsına âit arazi üzerinde bir dergâh inşâ ettireceğini adamış ve 1006/1597-1598 tarihinde bu adağını yerine getirmiştir. Fâsılalarla sürdürdüğü kitâbet görevine bir süre sonra tekrar döndüğü anlaşılan Malkoç Mehmed Efendi, 1035/1625-1626 yılında Hâfız Paşa ile Bağdat Seferi'ne katılmış; hatta Halep'e geldiklerinde yeniçerilerin kendisini öldürmek istediklerini öğrenmesi üzerine oradan kaçarak Zilkâde 1035 (Temmuz-Ağustos 1626) tarihinde İstanbul'a dönmüştür. Mehmed Efendi, 1054 senesi Ramazan ayında (Kasım 1644) görevinden tekrar azledilmiş ve bir yıl sonra 28 Şevval 1055 (17 Aralık 1645) tarihinde tekrar yeniçeri kâtipliği görevine getirilmiştir. Aynı zamanda bu dergâhın ilk şeyhi olan Kemâl Ahmed Dede'nin müritlerinden; hatta Hüseyin Vassâf'ın belirttiğine göre halîfelerinden olan Malkoç Mehmed Efendi, hayli ihtiyarlamış olduğu bir hâlde iken, Rebîülevvel 1056 (Nisan-Mayıs 1646) tarihinde İstanbul'da ve nefes darlığı rahatsızlığı sonucunda vefat etmiştir.[1272]

Yeniçeri kâtipliğinde baş halîfeliğe kadar yükselmiş, sık sık azledilmesine rağmen, ısrarla tekrar aynı göreve getirilmiş olan ve kendisini hayli sevip sayanların yanı sıra sevmediklerinin de olduğu anlaşılan Malkoç Mehmed Efendi, Mehmed Ziyâ'nın belirttiğine göre "Yeniçeri Ocağı içinde hayli ünlü olup ayrıca istikâmet sahibi bir şahsiyet" olarak tanınmıştır. Kaynaklarda farklı bilgilere yer verildiği görülen Mehmed Efendi'nin medfeni hakkında Ayvansarâyî, "Sâhibü'l-hayr şadırvan kurbünde medfûndur" demekte, Mehmed Ziyâ "Kâtip Mehmed Efendi'nin Medfeni Hakkında Tetkîkat" başlığı altında, gömülü olduğu rivâyet edilen ya da muhtemel olan çeşitli yerleri belirttikten sonra semâhâneye bitişik hücrelerin önünde bulunan ve zamanla "Mumu Sönmez Dede"nin kabri olarak anılmaya başlayan kabrin Malkoç Mehmed Efendi'ye âit olduğu kanaatini dile getirmekte, Hüseyin Vassâf ise eserinin IV. cildinde "Topkapı'da Pazar Tekkesi'nde medfûn olduğu rivâyet

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

edilmektedir." kaydına yer vermekte; aynı konuyla ilgili olarak eserinin V. cildinde ise Pazar Tekkesi'ni kastederek "burada medfûndur" ifadesine yer vermektedir.[1273]

Kaynakların tamamında ismine büyük oranda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin bânîsi sıfatıyla yer verilen Malkoç Mehmed Efendi'ye, *Defter-i Dervîşân'*da da büyük oranda dergâhın zaman zaman geçirmiş olduğu tamirat çerçevesinde değinildiği görülmekte olup aşağıda verdiğimiz ve bir kısmı mükerrer bilgilerden oluşan kayıtlar da bu kabilden örneklerdir:

"Bu Yenikapı Mevlevîhânesi'ne, bânîsi merhûm ve mağfûrün-leh Mehmed Efendi'nin evkâfı mütevellîsi, ba'zen hânkâh-ı mezkûrda sâkin dervişândan ve ba'zen meşâyihden ve ba'zen ecnebîden dahi olup dervişândan veyâhud ecnebîden oldukda, şeyh efendilerin arzıyla tevcîh olagelmişdir…"[1274]

"Ta'mirîn-i Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd, müceddeden ve şürû'eş, fî Ş sene 1231. Bu mevlevîhâne-i mezbûrede İsm-i Celâl Meydan-ı şerîfi ve eski matbah ta'bîr olunan mahal, bânî merhûm ve mağfûrun-leh Mehmed Efendi binâsından olmak üzre meşhûr olup yukarı meydan yanında vâkı' köşk dahi binâ-yı mevlevîhâneden yigirmi altı sene sonra Malkoç Mehmed Efendi nâm bir kimsenin binâsı olup semâhâne-i şerîf dahi binâ-yı kadîm harâb olmağla…"[1275]

"Dergâhın binâsına müte'allık ba'zı nesne tahrîridir. Bâlâda zikr olunduğu üzre İsm-i Celâl Meydan-ı şerîfi ve eski matbah denen mahal ki şimdi yağ odası ve kiler ve odunluk ve kurbânhâne yapılmışdır. Bu iki mahal bânî merhûm Mehmed Efendi'nin binâsından olmak üzre meşhûr olup ve yukarı meydan yanında vâkı' köşk ki şimdi nısfı kütübhâne ve nısfı sofadır, mevlevîhâne binâsından yigirmi altı sene sonra Malkoç Mehmed Efendi nâm bir kimsenin binâsı olup ve semâhâne-i şerîfin eski binâsı harâb olmağla…"[1276]

2. Abdullah Nâilî Paşa, Sadrâzam (ö. 1171/1758)

(Şair, Tarihçi)

1110/1698-1699 yılında İstanbul'da, Davudpaşa semtinde doğan ve kaynaklarda daha ziyâde Nâilî Paşa olarak anılan Abdullah Nâilî Paşa'nın babası, Hotin Ağalığı'ndan emekli Amasyalı Serdengeçti el-Hac Halil Ağa'dır. Tahsilinin ardından 1125/1713-1714 yılında mülâzım olarak girdiği Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'nde uzun yıllar çalıştıktan sonra[1277] beylikçi kesedârı (Cemâziyelâhir 1143/Aralık 1730-Ocak 1731), 1148/1736 seferinde ordu ile birlikte Babadağı Ordugâhı'nda bulunduğu esnada beylikçi (Şaban 1149/Aralık 1736-Ocak 1737), İstanbul'a döndüğünde teşrîfâtçı (1153/1740), teşrîfâtçılığı üzerinde kalmak üzere ikinci defa beylikçi (Şevval 1158/Ekim-Kasım 1745), Reisülküttâb Kastamonulu Koca Mustafa Efendi'nin azledilmesi üzerine reisülküttâb (10 Zilkâde 1160/13Kasım 1747), defterdâr (1166/1753), başdefterdâr (1 Muharrem 1167/29 Ekim 1753) olduktan sonra, Hekimoğlu Ali Paşa'nın sadâretten azledilmesi üzerine ise sadrâzam olmuştur (7 Şaban

1168/19 Mayıs 1755). Bu göreve getirilmesinden üç ay dokuz gün sonra azledilerek (16 Zilkâde 1168/24 Ağustos 1755) Sakız Adası'na sürülen Nâilî Paşa, aynı yıl içinde affedilmiş ve Girit vâliliği ile Kandiye'ye gönderilmiştir. Şevval 1170 başlarında (Haziran 1757) Kavala ve Selânik sancakları kendisine arpalık olarak verilen Nâilî Paşa, Cidde Vâlisi Silahdar Mehmed Paşa'nın 13 Cemâziyelevvel 1171 (23 Ocak 1758) tarihinde vefatı üzerine ve kendi arzusu ile Cidde vâliliğine tâyin edilmiş, bu son görevinde iken hac için Cidde'den Mekke'ye hareket ettiği sırada yolda hastalanarak Zilhicce 1171 (Ağustos-Eylül 1758) tarihinde vefat etmiş ve nâşı Mekke'de, Hz. Hatice'nin kabri yanında, ayak ucu tarafında defn edilmiştir.[1278]

Kaynaklarda, iyi bir devlet adamı ve Mevlevî olduğu bildirilen, aynı zamanda hayırseverliğiyle tanındığı belirtilen Abdullah Nâilî Paşa, çok karışık ve dağınık bir hâlde bulunan teşrîfât kanunlarını hükümdârın emriyle yeniden düzenlemek sûretiyle bu alandaki önemli bir eksikliği gidermiştir. Abdullah Nâilî Paşa'nın eserleri arasında, teşrîfatçılığı sırasında kaleme aldığı ve Osmanlı Devleti'nde uygulanan teşrîfât kurallarına hem açık ve sâde bir dille, hem de açıklamalı bir şekilde yer veren *Mukaddime-i Kavânîn-i Teşrîfât* (Bazı yazma nüshaları için bk. TSM Ktp., Yeniler, nr. 612; TTK Ktp., nr. 20); kıraat ilmine âit *el-İfâdetü'l-Mukni'a fî Kırâ'ati'l-E'immeti'l-Erba'a/Kitâbu'l-İfâdetü'l-Mukni'a fi'l-Erba'a* adlı Arapça bir eseri ve ayrıca şiirlerinin toplandığı mürettep bir dîvânı bulunmaktadır.[1279]

Yine kaynaklarda "Güzel yüzlü, ma'ârif-şinas, sâlih, mütedeyyin, ilim sahibi, ilmiyle âmil, fazl u kemâl ü hüner ile mümtâz, sadâkatli, zamanını boşa geçirmeyip tetebbuat ile meşgul, 'Nâilî' mahlaslı şiirleri beğenilen bir zât" olarak takdim edilen Abdullah Nâilî Paşa, Ekrem Işın'ın da belirttiği üzere aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi müntesiplerindendir.[1280] *Defter-i Dervîşân* vb. kaynaklarda bu zâtın dergâha müntesip olduğuna veya hangi şeyhe intisap ettiğine dâir net bir kayıt tespit edilememekle birlikte; Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'nin dâmâdı olduğu ve Feyzullah Şâkir Bey adlı bir oğlu bulunduğu bildirilmekte[1281] ve adından daha ziyâde Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede zamanında, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin geçirdiği tamiratlar çerçevesinde bahsedilmektedir.[1282] *Sefînetü'r-Rüesâ'*da, Nâilî Paşa'nın yaptığı hayırlar faslında Davudpaşa İskelesi'nde bulunan Bekir Paşa Mescidi'ne minber yaptırıp vezâyif tâyininde bulunduğu; Hoca Han civarında bulunan evlerinin bitişiğinde bir çeşme yaptırdığı ve daha buna benzer birçok hayrâtının olduğu kaydedilmiştir.[1283] *Defter-i Dervîşân'*da ayrıca Abdullah Paşa'nın yakın akrabalarına ilişkin hem dergâha intisap ettiklerine, hem de yaptıkları katkılara ve hayır faaliyetlerine ilişkin çeşitli kayıtlar bulunmaktadır.[1284]

3. Hanife Kadın, Kafesçi (ö. 1219/1805)

*Defter-i Dervîşân'*da Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kafesçisi olduğu belirtilen Hanife Kadın, kendisinden önce dergâhın kafesçilik hizmetini yürüten Kafesçi Şerife Âyişe Hâtun'un kızı olup yirmi seneden fazla bir süre dergâhın hâtunlar

kafesinin kafesçisi olmuşdur. Hanife Kadın, 29 Zilkâde 1219 1 Mart 1805) tarihinde vefat etmiş ve Hâmûşân-ı Fukarâ'ya defn olunmuşdur.[1285]

4. Derviş Mustafa, Dağlı (ö. 1220/1806)

(Dergâh Sâkinlerinden)

*Defter-i Dervîşân'*da Yenikapı Mevlevîhânesi sâkinlerinden olduğu belirtilen Dağlı Derviş Mustafa, 10 Zil-kâde 1220 (30 Ocak 1806) tarihinde vefat etmiştir. Vefat tarihinden hareketle, muhtemelen Ali Nutkî Dede veya Abdülbâki Nâsır Dede zamanında Yenikapı'da bulunmuş olmalıdır. Yine *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre, aynı zamanda lüle yapan Dağlı Mustafa'nın lüleleri, "Dağlı Lülesi" diye hayli meşhûr imiş.[1286]

5. Şerife Âyişe Hâtun, Kafesçi (ö. 1222/1807)

Kendisi hakkında belirleyebildiğimiz az miktardaki bilgi, Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân'*da "Vefât-ı Kayınvâlidem Şerife Âyişe Hâtun" başlığı altında verdiği kayıttan ibarettir. Bu kayda göre Âyişe Hâtun, Abdülbâki Nâsır Dede'nin kayınvâlidesi olup kırk yıldan fazla bir süre dergâhın kafesçilik hizmetini yürütmüştür. Aynı zamanda kafesçi Hanife Kadın'ın annesi olan Şerife Âyişe Hâtun, 20 Ramazan 1222 (21 Kasım 1807) tarihinde vefat etmiş ve Hâmûşân-ı Fukarâ'ya defn olunmuştur.[1287]

Yenikapı Mevlevîhânesi Hâmûşân'ından bir görünüm

6. İslâm Dede, Arınbûdî (ö. 1222/1807-1808)

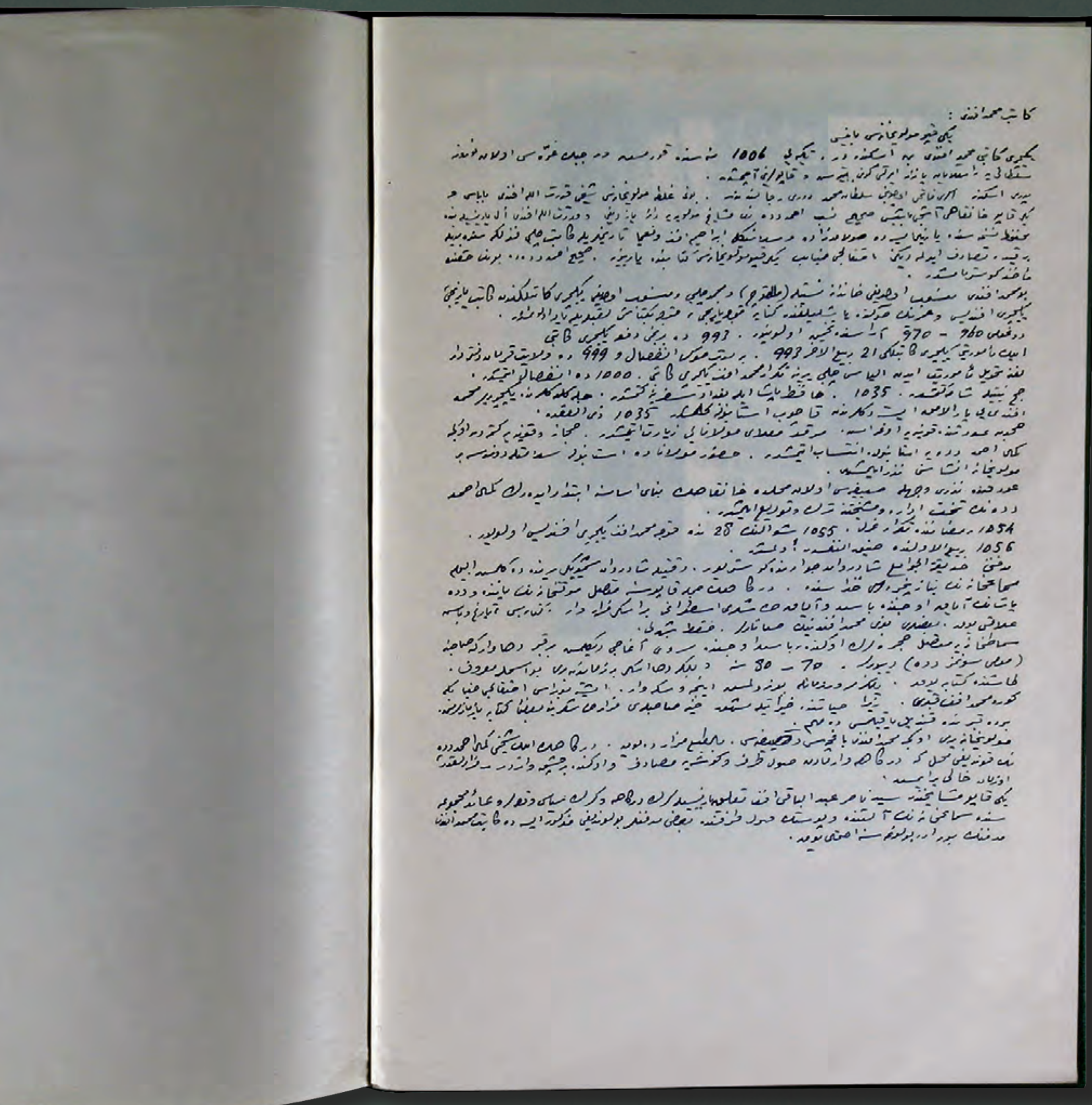
(Dergâh Sâkinlerinden)

*Defter-i Dervîşân'*daki kayda göre Yenikapı Mevlevîhânesi sâkinlerinden olan İslâm Dede, Arınbûdluk/Arnavutluk'a bağlı Pirmet'te dünyaya gelmiştir. İslâm Dede, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girmiş, akabinde Beşiktaş Mevlevîhâne-si'nde, ardından Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde daha sonra ise yine Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sâkin olmuştur. 1207-1208/1792-1794 yılları civarında doğduğu yer olan Pirmet'e gidip orada yaşamaşa başlamış ve 1222/1807-1808 yılında orada vefat etmiştir.[1288]

7. Derviş Mehmed, Semâzenbaşı (ö. 1222/1807-1808'den sonra)

(Neyzenbaşı, Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*da Derviş Mehmed adıyla yer verilen ilk kayda, Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında dergâha çille-güzîn olmak için gelen cânlar arasında rastlamaktayız. Bu kayda göre Derviş Mehmed'in Yenikapı Mevlevîhânesi'ne geliş tarihi, 22 Zilhicce 1210 (28 Haziran 1796)'dur.[1289] Defterdeki bir diğer kayıttan Derviş Mehmed'in yine Ali Nutkî Dede zamanında 1211 yılı Muharreminde (Temmuz-Ağustos

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

1796) semâ-ı şerîf meşk edip mukâbele-i şerîfe girdiğini,[1290], bir diğer kayıttan ise 15 Safer 1215 (8 Temmuz 1800) tarihinde hücreye gelen kûçekân arasında yer aldığını öğrenmekteyiz.[1291] Derviş Mehmed'in ayrıca Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşılık, semâzenbaşılık ve türbedârlık (1222/1807-1808) hizmetlerinde bulunduğu görülmektedir.[1292]

8. Derviş Mustafa, Mücellid (ö. 1223/1808)

(Neyzenbaşı)

Hayatı hakkında en fazla bilgiyi *Defter-i Dervîşân*'da bulabildiğimiz Mücellid Derviş Mustafa, İstanbullu olup Ali Nutkî Dede'nin vefatından yaklaşık on üç yıl önce, çileye girmek üzere 1 Receb 1206 (24 Şubat 1792) tarihinde, Yenikapı Mevlevîhânesi'ne gelmiştir.[1293] 3 Zilhicce 1208 (2Temmuz 1794) tarihinde matbah-ı şerîfde çilesini tamamlayıp hücreye çıkan[1294] Mücellid Derviş Mustafa, Abdülbâki Nâsır Dede'nin şeyhliği sırasında, 1219 yılı Cemâziyelâhirinde (Eylül-Ekim 1804) Yenikapı Mevlevîhânesi neyzenbaşılığına getirilmiş[1295] ve 28 Şevval 1223 (17 Aralık 1808) tarihinde vefat edip Hâmûşân'a defn olunmuştur.[1296]

İsminin başında bulunan "mücellid" sıfatından hareketle cilt sanatıyla uğraştığı anlaşılan Mücellid Derviş Mustafa, hezârfen bir kimse olup vefatından sonra geride Emine adlı küçük bir kızının kaldığı anlaşılmaktadır.[1297] Yine kaynaklarda bildirildiğine göre Mücellid Derviş Mustafa, Rumeli eşrâfından İsmail Efendi (ö. 1220/1805) ve Beşiktaş, Galata Mevlevîhânesi Neyzenbaşısı Derviş Mehmed Emin ile birlikte devrinin önemli neyzenleri arasında yer almaktadır.[1298]

9. Hasan Dede, Neyzen (ö. 1224/1809-1810)

(Filibe Mevlevîhânesi Şeyhi)

Defter-i Dervîşân'da kaydedildiğine göre Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin kardeşi Ömer Dede'nin oğullarından biri olan Şeyh Hasan Dede, İstanbul doğumlu olup Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çille-güzîn olmuş ve bilâhare aynı dergâhta neyzenbaşılık hizmetinde bulunmuştur. Hasan Dede, bir süre Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ikamet ettikten sonra Filibe Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin olunmuş ve bu vazifesinde iken 1224/1809-1810 yılında vefat etmiştir.[1299]

10. Derviş Osman Bahâeddin, Mûsâ Dedezâde (ö. 1224/1809-1810'dan sonra)

(Müezzin, Türbedâr)

Derviş Osman Bahâeddin, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde müezzinlik ve türbedârlık (1224/1809-1810) hizmetlerinde bulunmuştur.[1300]

11. Derviş Hacı Ebûbekir, Halebî (ö. 1225/1810-1811'den sonra)

(Türbedâr)

Halebî Derviş Hacı Ebûbekir, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 12 Cemâziyelâhir 1222 (17 Ağustos 1807) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çille-güzîn olmak için gelmiş[1301], 25 Rebîülâhir 1225 (30 Mayıs 1810) tarihinde çilesini tamamlayarak hücreye çıkmış[1302] ve bilâhare aynı dergâhta türbedârlık (1225/1810-1811) hizmetinde bulunmuştur.[1303]

12. İsmail Ârif Efendi, Câbi (ö. 1227/1812)

(Kâtip)

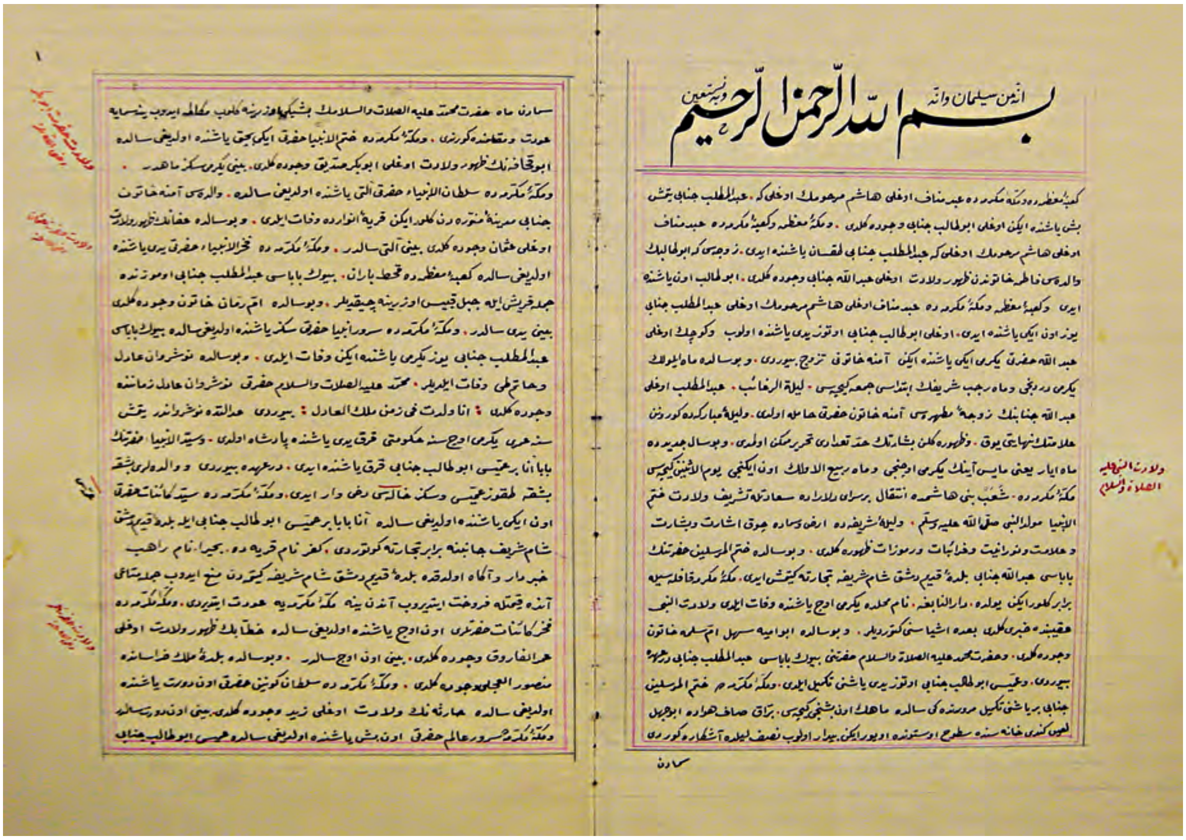
Yine *Defter-i Dervîşân*'da kaydedildiğine göre Câbi İsmail Ârif Efendi, kâtiplerden olup Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin câbîsi ve kâtib-i vekili idi. Suriçi'nde Deniz Abdal Mahallesi'nde Yalnızbakkal'ın karşısında bulunan hânesinde ikâmet eden İsmail Ârif Efendi, 20 Şevval 1227 (27 Ekim 1812) tarihinde vefat etmiş olup Hâmûşân'da medfûndur.[1304]

13. Sahîh Ahmed Dede, Ser-tabbâh (ö. 1228/1813)

(Duâcı, Kandilci, Meydancı, Semâzenbaşı, Türbedâr)

Bizzat kaydettiğine göre Sahîh Ahmed Dede, doğum tarihini bildiren "Mazharî" kelimesinin karşılığı olan 1155 yılında, Receb ayının başlangıcında ve bir Regâib gecesine denk gelen Cuma gününde (7 Eylül 1742)[1305], Kütahya Köprüviran/Köprüören'e bağlı Kükürtlü Köyü'nde dünyaya gelmiştir. Dedesi, döneminin ünlü Halvetî şeyhlerinden Halvetî Ahmed Efendi (ö. 1151/1738-1739), babası aynı zamanda Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin ortanca kardeşi olan Ömer Dede, annesi ise Pîrlioğlu İmam Ahmed Efendi'nin küçük kızı Hatice Hâtun'dur. Sahîh Ahmed Dede'nin Şerife Emine isminde; dolayısıyla babaannesiyle aynı ismi taşıyan ve kendisinden iki yaş büyük bir de ablası bulunmaktadır.[1306]

Sahîh Ahmed Dede, eserinde kendi doğumuyla ilgili olarak, ablası dünyaya geldikten bir müddet sonra anne ve babasının ahitleşerek "Bir oğlumuz olduğunda onu hîbe edelim, Mevlânâ hazretlerine bağışlayalım, onun bendesi olsun" şeklinde hulûs-ı kalp ile niyet ettikleri ve yaklaşık iki yıl sonra bu muratlarına erdikleri şeklinde bir anekdota yer vermektedir.[1307] Ömer Dede, 1157/1744 tarihinde bu taahhüdünü yerine getirme çerçevesinde Konya'ya gitmiş ve bir oğlunun dünyaya geldiğini haber vererek niyetini ağabeyi Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'ye açmıştır. Birlikte Türbedâr Pehlivan Dede ve Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'ye giderek konuyu onlara da açmışlardır. Şeyh efendiler durumu mâkul karşılamış ve küçük Ahmed'i Mevlevîliğe kabul ederek tekbirlenen ve üç gün Mevlânâ hazretlerinin pûşîdesi altından saklı tutulan sikkeyi babasına vermişler, ayrıca "Derviş Sahîh Seyyid Ahmed el-Mevlevî" denilerek Hazret-i Mevlânâ gülbângı okunmuştur. Ömer Dede,

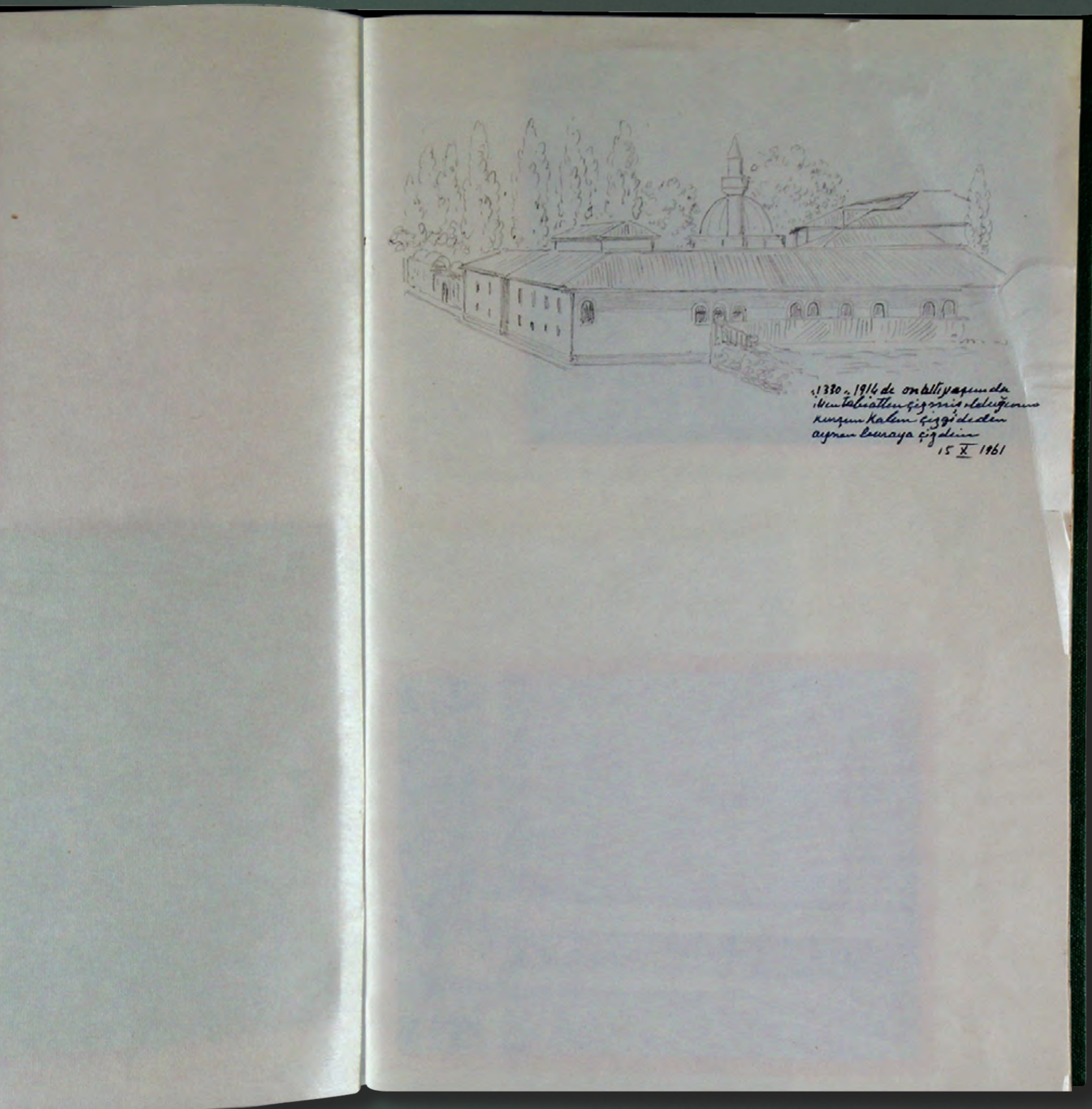

بسم الله الرحمن الرحيم

Sahîh Ahmed Dede'nin Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye adlı eserinden (Konya Mevlana Müzesi Kütüphanesi, A. Remzi Dede istinsahı)

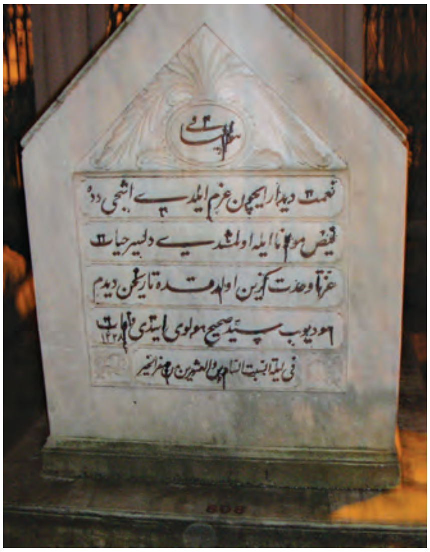
daha sonra hacılarla birlikte tekrar Konya'ya gelmiş ve oğlu henüz yirmi iki aylık iken sikkeyi başına giydirmiştir.[1308] Amcası Ebûbekir Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edilmesi üzerine, babasının elinden tutup İstanbul'a getirdiği ve taahhüdü üzere amcasına teslim ettiği Sahîh Ahmed Dede'nin Mevlevî dervişliği beş yaşından itibaren İstanbul'da devam etmeye başlar ve hayatının geri kalanı, 1191/1777 yılında kısa bir süreliğine ve aynı zamanda Sâkıb Dede'nin büyük oğlu olan Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi Şeyhi Hâlis Dede'nin hizmetinde bulunmasının dışında, bu şehirde geçer.[1309]

Daha ziyâde *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye* adlı eseriyle ünlü olan ve *Hadîkatü'l-Cevâmî'de* "Hacı Dede" diye anılan Sahîh Ahmed Dede, 17 Şevval 1200 (13 Ağustos 1786) tarihinde ve kırk altı yaşında iken İstanbul eşrâfından Hakkâk Seyyid Hacı Ahmed'in kızı Şerife Emine Hâtun ile evlenmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'ndeki hizmetine de ser-tabbâh olarak devam etmiş, özellikle küçük yaşlarından itibaren terbiyeleriyle ilgilendiği Ali Nutkî Dede ile kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede ve Şeyh Gâlib'in yetişmesinde önemli katkılarda bulunmuştur. Sahîh Ahmed Dede'nin oğlu Mehmed Kudretullah Dede, bilâhare Galata Mevlevîhânesi'nde şeyhlik yapmış, mânevî oğlu Derviş Mehmed Es'ad Rıdvan ise henüz dört senelik semâzen iken on iki yaşında vefat etmiştir.[1310]

Defter-i Dervîşân'da Abdülbâki Nâsır Dede'nin bildirdiğine göre Sahîh Ahmed Dede, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede zamanında, küçüklüğünden beri ve bir nevi mânevî evladı olarak onun hizmetinde bulunmuş, aynı zamanda

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

Sahîh Ahmed Dede'nin kabri

(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya, Serhat Başer)

Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbedâr, meydancı ve kandilci olarak görev yapmıştır. Sahîh Ahmed Dede, Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında da dergâhta ser-tabbâh, duâcı, türbedâr, meydancı ve semâzenbaşı olarak görev yapmış; hatta Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhatinin ilk yıllarında da anılan dergâhta iki buçuk yıl kadar aralarında meydancılığın da bulunduğu çeşitli hizmetlerde bulunmuştur. Ancak Nûman isminde bir dervişin dergâhtan uzaklaştırılması meselesi üzerine Abdülbâki Nâsır Dede ile aralarında yaşanan bir kırgınlık sebebiyle Sahîh Ahmed Dede, tekkeyi terk ederek [1311]önce dergâh hâricindeki Mumhâne Sokağı'nda bulunan evinde oturmuş, daha sonra Avratpazarı semtinde[1312] bir hânede ikâmet etmiş, en sonunda ise yine aynı semtte bulunan Yeni Fırın adlı mahalde bir ev satın almış ve vefatına kadar orada yaşamıştır. Vakûr ve şeyhâne tavırlarıyla bilindiğinden buraya bazı dervişler ile müntesibîn-i ricâlden çokları gelip gitmeye ve mübârek gecelerde İsm-i Celâl okumaya başlamışlar; dolayısıyla Sahîh Ahmed Dede'nin hânesi âdetâ bir tekke hâlini almıştır. 25 Safer 1228 (27 Şubat 1813) tarihinde bu evde vefat eden Sahîh Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin yakınındaki Merkezefendi Mezarlığı'nın Mevlevîhâne Caddesi'ne bakan tarafında ve aynı cadde üzerinde bulunan Hacı Mahmud Ağa Mescidi'nin karşı tarafına denk gelen yerde defn edilmiştir. Sahîh Ahmed Dede'nin mezarı üzerine, 1235/1819-1820 yılında ve masrafları Hâlet Efendi tarafından karşılanmak üzere, oğlu Mehmed Kudretullah Dede tarafından mermerden ve üstü kafesli bir türbe yaptırılmıştır. Sahîh Ahmed Dede'nin vefatı üzerine, Keçecizâde İzzet Molla tarafından ve aynı zamanda üçgen kabir kitâbesinde de yazılı olan şu tarih kıt'ası söylenmiştir:

Kıt'a

Ni'met-i dîdâr içün azm eyledi Aşçı Dede
Feyz-i Mevlânâ ile olmuşdu dil-sîr-i hayât

İzzetâ vahdet-güzîn oldukda târîhin dedim
Hû diyüp Seyyid-i Sahîh Mevlevî etdi vefât (1228)[1313]

Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân'*da, Sahîh Ahmed Dede'nin hanımı Şerife Emine Hâtun ve kendisinin mezar yeri ile ilgili şu ilginç anekdota yer vermektedir:

"[Sahîh Ahmed Dede] Lâkin Avratpazarı semtinde vâkı' hânede sâkin iken ehli vefât eyledikde, Hâmûşân'a defn eylemeyip hâric-i Bâb-ı Cedîd'de vâkı' mevlevîhâne şeyhlerine meşrûtahâne arsası karşusunda vâkı' vakıfhâne-i mezkûr deyü meşhûr merkadin cenbinde kâ'in olup sâhib-i merkadin ehli deyü ma'rûf mezâra bizden habersiz defn eylemişdir. Kendi dahi vefât etdikde, oğlu Derviş Mehmed Kudretullah, vâlidesi yanında vâkı' yine mezkûr merkad sâhibinin kerîmesi deyü ma'lûm mezârı bizden habersiz kazdırıp böyle vasiyyet eyledi deyü îzâhen ol mahalle defn eyledi, rahimehullah."[1314]

*Defter-i Dervîşân'*da kendisinden daha ziyâde dergâh bünyesindeki tamiratlar çerçevesinde bahsedilen Sahîh Ahmed Dede, dergâhın türbesinin 1196/1781-1782'de yeniden tanzimi işinde de etkin bir şekilde görev almış ve bu faaliyeti de *Defter-i Dervîşân'*da ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır.[1315] Sahîh Ahmed Dede'nin kendi türbesinin inşaatı ise *Defter-i Dervîşân'*da şu şekilde kaydedilmiştir:

"Tamâm şoden Türbe-i Ahmed Dede, ya'nî âmmîzâdemiz Aşçıbaşı Seyyid Ahmed, fî Z sene 1235. Türbe-i mezkûrun mahalli kurrâhâne karşusunda vâkı' mezâristânda ve kurrâhâne kurbunda mevlevîhâne-i mezbûrun vakfı olup meşrûtahâne arsası üstünde olan üç merkad mahallidir. Şimdi merhûm Sahîh Ahmed Dede'nin oğlu, hâlen Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Şeyh Mehmed Kudretullah Dede Efendi, pederine şimdiki gibi türbe binâ eylemek murad edip masârıfı Hâlet Efendi'den olup etrâfı mermer ile demür parmaklıklar ve üstü tel kubbe mükellef bir türbe binâ edip pederi merkadini taşdan sandûka yapdırıp ve atîk dikili olan taşını ol sandûka tahtına defn eylemişler. Ve ol kadîm olan sikkeli merkadin atîk taşı şebîhi mermer bir taş vaz' olunup atîki merkad-i mezkûre içine defn olundu. Ve bu türbenin binâsında sene-i mezbûrenin Cemâziyelâhirinin üçüncü günü, Cum'aertesi günü ki Martın on üçüncü günü idi, vaz'-ı esâs olunup mâh-ı mezbûr zarfında tamam olunmuşdur; lâkin dahi sandûkası etrâfında olan yazılar tekmîl olmayıp [on] altı Muharremü'l-harâmı zarfının evâhirinde teller dahi tekmîl olmuşdur."[1316]

Eseri

Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye. Sahîh Ahmed Dede, ilk bölümleri itibarıyla özet tasavvuf tarihi, diğer bölümleri bakımından ise genel Mevlevîlik veya Mevlevîlerin tarihi şeklinde değerlendirilebilecek olan bu eserinde, Hz. Peygamber'in doğumundan başlayarak, aralarında dört halifenin de bulunduğu belli başlı din ve tasavvuf büyükleri hakkında, akabinde ise Mevlânâ hazretlerinden başlamak üzere meşîhat makamında bulunmuş olan birçok Mevlevî şeyh ve şahsiyetler ile onların yakınlarına dâir bilgiler vermiştir.

Sahîh Ahmed Dede'nin son olarak, Sultan 3. Selim'in tahta çıkışı ile Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Ali Nutkî Dede'yi ziyaretine dâir bilgiler vermesinin ardından eser, aynı zamanda mevcut nüshanın müstensihi de olan Üsküdar Mevlevîhânesi Şeyhi Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin düştüğü ve anılan nüshanın, müellifin oğlu Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Mehmed Kudretullah Dede'nin istinsah ettiği nüshadan kopya edildiği şeklinde bazı bilgi notlarıyla sona ermektedir. Eserin bilinen tek nüshası Mevlânâ Müzesi Kütüphanesi'nde bulunmakta olup 5446 numarada kayıtlıdır. Eser üzerinde Cem Zorlu önce bir yüksek lisans tezi hazırlamış; bilâhare bu çalışmasını kitaplaştırmıştır. Sayfa esasına göre numaralandırılan nüsha 204 ile bitmekle birlikte Zorlu'nun tespitine göre bu sayı nüshanın gerçek sayfa sayısı olmayıp, müstensihin 78'den 89'a atlamak sûretiyle yanlış numaralandırmasından ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla her sayfada 24 satırın bulunduğu eserin gerçek sayfa miktarı 194'tür.[1317]

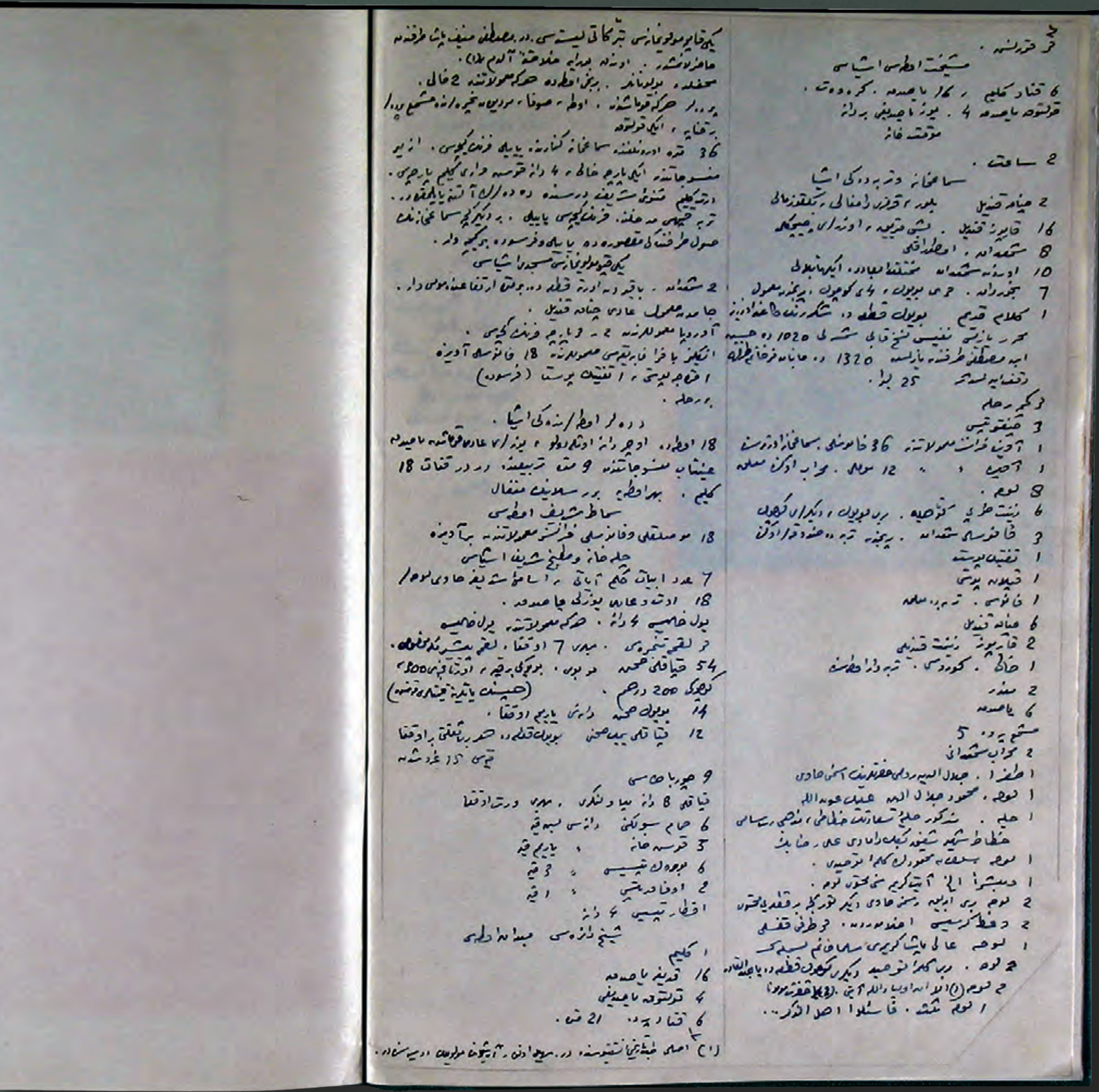
İlgili kütüphanenin kataloğunda esere âit nüshayı tanıtan, esâsen benzer görüşlerini daha önce *Mevlevî Âdâb ve Erkânı* adlı eserinde (örneğin: "Zâti bu zât, zamanına âit bazı olaylardan başka, ne bilgi verdiyse, hemen hepsini hayâliyle örmüştür…s. 74") dile getiren Gölpınarlı, burada da hayli ağır bir dille, "Bu eser belki mesmûâta dayanılarak yazılmış bir eserdir. Doğum, ölüm tarihlerine kadar yanlış, baştan başa mesnedi olmıyan indî ve uydurma rivâyetlerle doludur; bu bakımdan kesin olarak kaynak ittihâz edilemiyecek; hatta tenkîde dahi değmiyecek bir eserdir." şeklinde bir değerlendirmede bulunmuştur.[1318]

Gölpınarlı'nın aksine, eseri hazırlayan Cem Zorlu ise ele aldığı kişiler hakkında kronolojik olarak ve hayli ayrıntılı bilgiler veren eserin genelde tasavvuf, özelde ise Mevlevî tarîkatının tarihi bakımından son derece önemli olduğunu, özellikle ele alınan kişilerin dönemine ilişkin sosyal içerikli olaylara da yer verilmesinin, eseri kuru biyografik bir kaynak olmaktan kurtardığını belirtmiştir.[1319]

14. Ârif el-Mevlevî, Nakkaşpaşa Hammâmcısı (ö. 1228/1813)

İsmi, Ali Nutkî Dede zamanında onun eliyle arakıyye giyen muhibbân arasında geçen ve daha ziyâde "Nakkaşpaşa Hammâmcısı" olarak anılan Ârif el-Mevlevî, Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân'*da kaydettiğine göre ise daha önceden Ali Nutkî Dede'den sikke ve hırka giymiştir. Aynı zamanda salâh ve takvâ sahibi olup "savm-ı dehr"e devam eden, yani bütün günlerini oruçlu geçiren bir zâttır. Yine Abdülbâki Nâsır Dede'nin bildirdiğine göre Ârif el-Mevlevî, Topkapı'da bulunan Ahmed Paşa Câmii'nin yirmi beş yıldır akmayan suyunu, bozuk olan su yollarını 1227/1812-1813 yılında otuz keseye yakın akçe harcamak sûretiyle tamir ettirip akıtmayı başarmış ve böylece büyük bir hayır işini gerçekleştirmiştir.

Ârif el-Mevlevî, bu hayır işini tamamlamasından bir süre sonra, 12 Rebîülevvel 1228 (15 Mart 1813) tarihinde ansızın vefat etmiş; Ahmed Paşa Câmii'nin suyunu tekrar akıttığı için halk tarafından "vâkıf-ı sânî" olarak değerlendirilmek sûretiyle anılan câminin hazîresine defn edilmiştir.[1320]

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

15. Mehmed Dede, Tarîkatçı (ö. 1229/1814)
(Neyzenbaşı)

"Tarîkatçı" nâmıyla meşhûr olan Derviş Mehmed Dede hakkındaki bilgileri, büyük oranda *Defter-i Dervîşân*'daki kayıtlardan temin etmekteyiz. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre Derviş Mehmed Dede, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin kardeşlerinden Osman Dede'nin oğlu, aynı zamanda Ali Nutkî Dede, Abdülbâki Nâsır Dede ve Abdurrahim Künhî Dede ile amcazâdedir. Tarîkatçı Mehmed Dede, Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında, 1191/1777-1778'de Yenikapı Mevlevîhânesi'nde semâ-ı şerîf meşk edip mukâbele-i şerîfe girmiştir.[1321] Adı, aynı zamanda 1198/1783-1784'de hücreye gelen kûçekân arasında da geçen[1322] Mehmed Dede, 7 Cemâziyelevvel 1208 (11 Aralık 1793) tarihinde ve ikinci kez olmak üzere dergâhta çileye girmiş[1323] ve 12 Rebîülevvel 1210 (26 Eylül 1795) tarihinde ise çilesini tamamlayıp hücreye çıkmıştır.[1324]

Yenikapı Mevlevîhânesi Hâmûşân'ından bir görünüm
(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya)

Defter-i Dervîşân'da, akrabadan biri olması da dikkate alınarak, Tarîkatçı Mehmed Dede'nin çocuklarıyla ilgili ayrıntılı bilgilere yer verilmiştir. Bu kayıtlardan hareketle Tarîkatçı Mehmed Dede'nin, Derviş Mehmed Sâlih adlı bir oğlunun olup 27 Zilhicce 1221 (7 Mart 1807) tarihinde vefat ettiği,[1325] iki yıl sonra 18 Şaban 1223 (9 Ekim 1808) tarihinde Seyyid Derviş Mehmed Emin adlı bir oğlunun dünyaya geldiği[1326], 13 Rebîülevvel 1224 (28 Nisan 1809) tarihinde Mehmed Emin'e arakıyye giydirildiği, 18 Safer 1225 (25 Mart 1810) tarihinde sikkesinin tekbirlendiği;[1327] 28 Şaban 1226 (17 Eylül 1811) tarihinde ise Derviş Hüseyin İzzet/Şükûfeci Hüseyin Dede,[1328] adlı bir oğlunun daha dünyaya geldiği öğrenilmektedir.[1329] Yine bu kayıtlarda, Hüseyin İzzet'e 7 Rebîülevvel 1227 (21 Mart 1812) tarihinde arakıyye giydirildiği,[1330] babasının vefatından yaklaşık dört yıl sonra 7 Zilkâde 1233 (8 Eylül 1818) tarihinde sikkesinin tekbirlendiği[1331] ve iki gün sonra, 9 Zilkâde 1233 (10 Eylül 1818) tarihinde ise sünnet ettirildiği bilgisine yer verilmiştir.[1332]

Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhatı zamanında, ilk olarak 5 Zilkâde 1223 (23 Aralık 1808) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşılık görevine getirilen Tarîkatçı Derviş Mehmed Dede,[1333] 22 Muharrem 1225 (27 Şubat 1810) tarihinde bu göreve ikinci kez tâyin edilmiştir.[1334]

Defter-i Dervîşân'da yer alan, "Âmeden-i Âmmîzâdem Neyzenbaşı Derviş Mehmed, eş-şehîr bi-Tarîkatçı, dûmbâr, 19 Muharrem 1225, yevmü'l-Cum'a."[1335] vb. kayıtlardan sık sık dergâh dışına çıktığı ve tekrar döndüğü anlaşılan Mehmed Dede, Sahîh Ahmed Dede'nin vefatına kadar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde neyzenbaşılık yapmıştır.[1336] *Defter-i Dervîşân*'da vefatı üzerine düşülen kayıtta, iyi bir neyzen olduğu ve arkasında Derviş Hüseyin İzzet adlı küçük oğlunun kaldığı bildirilen Tarîkatçı Derviş Mehmed Dede, 13 Cemâziyelâhir 1229 (2 Haziran 1814) tarihinde vefat etmiş ve Hâmûşân'da babası Osman Dede'nin yanına defn olunmuştur.[1337]

16. Derviş İbrahim, Konevî (ö. 1232/1817)

(Kûçek)

*Defter-i Dervîşân'*da kendisine âit olan vefat kaydından hareketle Derviş İbrahim'in Konyalı olup Türbedâr Mûsâ Dede'nin kûçeki olduğunu, bilâhare matbah-ı şerîfden hizmet-güzîn olup hücrenişîn oldukdan sonra İstanbul'a gelip Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sâkin olduğunu öğrenmekteyiz. Yine bu kayıtlardan, Derviş İbrahim'in daha sonra Galata Mevlevîhânesi'ne gidip orada sâkin olduğu ve 3 Şevval 1232 (16 Ağustos 1817) tarihinde vefat edip Galata Mevlevîhânesi Hâmûşân'ında medfûn bulunduğu öğrenilmektedir.[1338]

17. Derviş Hüseyin, Filibeli (ö. 1232/1817)

(Kâtip, Kayyım-ı Semâhâne, Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*daki kendisi ve âilesine âit olan vefat kayıtlarından, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin sâkinlerinden olduğu ve Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 1229/1813-1814 yılında anılan dergâhta türbedârlık ve semâhâne kayyımlığı hizmetlerinde bulunduğunu öğrenmekteyiz.[1339]. Yine *Defter-i Dervîşân'*daki kayıtlardan Derviş Hüseyin,'in aynı zamanda vakfın kâtipliğini de yapmakta olduğu, dergâhtaki hücresinin yukarı meydanın merdiveni önünde bulunan ikinci hücre olduğu, evinin ise Merkez Efendi Mahallesi'nde, Sebîl Sokağı'nda bulunduğu anlaşılmaktadır. Şerife Fâtıma ve Mehmed Ali adlı iki küçük çocuğu bulunan Filibeli Derviş Hüseyin, 21 Şevval 1232 (3 Eylül 1817) tarihinde vefat etmiş olup Hâmûşân'da medfûndur.[1340]

*Defter-i Dervîşân'*daki bir diğer kayıttan ayrıca, Derviş Hüseyin'in kızı Şerife Fâtıma'nın, babasının vefatından kısa bir süre sonra, 7 Zilkâde 1232 (18 Eylül 1817) tarihinde vefat edip babasının sol yanına defn edildiğini; hatta bir gün sonra da annesi Şerife Fâtıma Hanım'ın vefat ettiğini, onun da oğlunun sağ tarafına defn edildiğini öğrenmekteyiz.[1341]

18. Derviş Osman, Ilgınlı (ö. 1232/1816-1817'den sonra)

(Aşçıbaşı, Çârûb-keş, Meydancı, Kayyım-ı Semâhâne, Meydancı, Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*da Ilgınlı Derviş Osman'ın adına ilk olarak Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında dergâha çille-güzîn olmak için gelen cânlar arasında rastlıyoruz. Dergâha geliş tarihi 26 Şevval 1220 (17 Ocak 1806) olan[1342] Ilgınlı Derviş Osman, aynı tarihte semâ-ı şerîf meşk edip mukâbele-i şerîfe girmiş[1343], 25 Cemâziyelâhir 1223 (18 Ağustos 1808) tarihinde ise çilesini tamamlayıp hücreye çıkmıştır.[1344] Bu şahıs ayrıca ve de yine Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbedârlık (1223/1808-1809, 1225/1810-1811)[1345], aşçıbaşılık (1224/1809-1810)[1346], çârûb-keşlik, meydancılık (1229/1813-1814) ve kayyım-ı semâhâne (1232/1816-1817)[1347] hizmetlerinde bulunmuştur.

19. Derviş Mehmed, Akkirmânî (ö. 1234/1819)

(Dergâh Sâkinlerinden)

İsmi, *Defter-i Dervîşân'*da ve Ali Nutkî Dede zamanında hücrenişîn olan cânlar arasında geçen Derviş Mehmed, Abdülbâki Nâsır Dede'nin kaydettiğine göre, Akkirmanlı olup asıl adı Mehmed'dir. Derviş Mehmed, önceleri bir başka tarîkattan olup "Sûfî" şöhretiyle bilinmekte iken yine Abdülbâki Nâsır Dede'nin bildirdiğine göre Ali Nutkî Dede'ye intisap etmek sûretiyle Mevlevîliğe girmiştir. Bilâhare Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye giren Derviş Mehmed, çilesini tamamlamasının akabinde hücrenişîn olmuştur.[1348]

Bu yıllarda evlendiği de belirtilen Derviş Mehmed'e, daha sonra dergâhtan seyahat verilmiştir. Bir süre sonra evinin de bulunduğu Aksaray semtinde bir lüleci dükkânı açan Derviş Mehmed, bilâhare Üsküdar Mevlevîhânesi dervişlerinden olmuş, Cumartesi günleri mukâbeleye devam etmeye başlamış, diğer günler ise dükkânında bulunmuştur. Abdülbâki Nâsır Dede'nin bildirdiğine göre daha sonra rahatsızlanan Derviş Mehmed, üç aydan fazla hastalık çekmiş ve 20 Şevval 1234 (12 Ağustos 1819) tarihinde vefat etmiştir. Silivrikapı civarında bir mezarlığa defn edilen Derviş Mehmed'in ardında, Hâlid adlı on dört-on beş yaşlarında bir oğlu kalmıştır.[1349]

20. Derviş Ahmed, Karahisarî (ö. 1234/1818-1819'dan sonra)

(Bevvâb, Sebîlci)

*Defter-i Dervîşân'*da Karahisarî Derviş Ahmed, adıyla ilk kayda Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 1229 Rebîülevvelinde (Şubat-Mart 1814) dergâha çille-güzîn olmak için gelen müridân-ı nev-niyâzân faslında rastlamaktayız. Abdülbâki Dede, gerek matbahda, gerekse meydanda hizmet ile çille-güzîn olmağa gelen bu cânlar arasında yer alan Karahisarî Derviş Ahmed'in meydanda istihdam edildiğini,[1350] 23 Cemâziyelevvel 1232 (10 Nisan 1817) tarihinde ise sikkesinin tekbirlendiğini bildirmektedir.[1351]

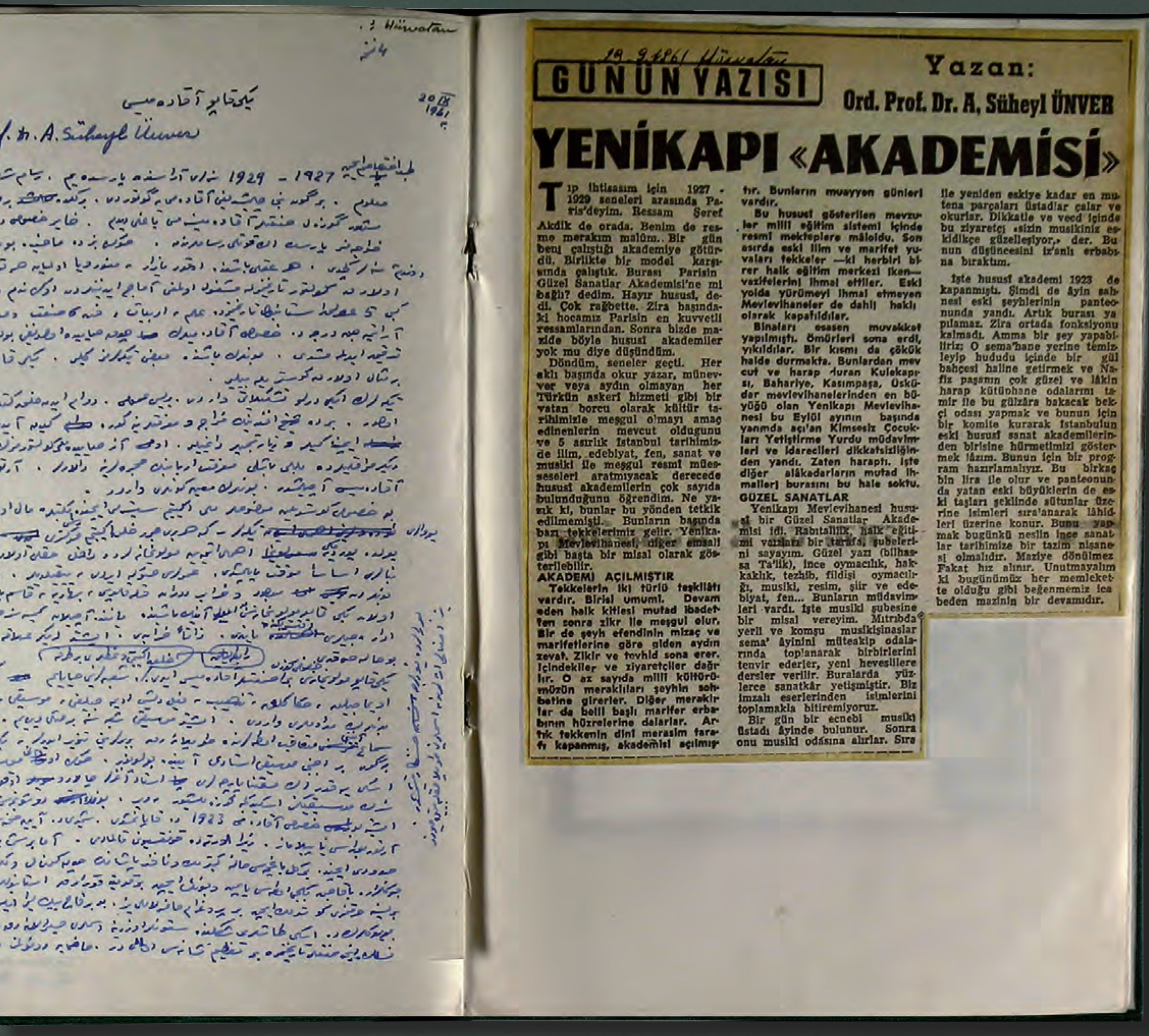
Yine defterdeki bazı kayıtlardan, zaman zaman dergâhtan ayrıldığı anlaşılan Derviş Ahmed'in, 14 Muharrem 1234 (13 Kasım 1818) tarihinde ikinci kez geldiği bilgisine yer verilmektedir.[1352]

*Defter-i Dervîşân'*da torunlarından birine arakıyye giydirilmesi (1233/1817-1818) veya sünneti[1353] ile bir torununun vefatı (1234/1818-1819)[1354] vb. yakınlarına dâir bazı bilgilere de yer verildiğini gördüğümüz Karahisarî Derviş Ahmed, ayrıca Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde sebîlcilik (1233/1817-1818)[1355] ve bevvâblık (1235)[1356] hizmetlerinde bulunmuştur.

21. Derviş Hacı Hasan, Edirneli (ö. 1234/1818-1819'dan sonra)

(Çârûb-keş, İmâm, Kayyım-ı Semâhâne Müezzin, Neyzenbaşı, Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*da Edirneli Derviş Hasan veya Edirneli Derviş Hacı Hasan adlarıyla yer verilen ve aynı kişiler olduğunu düşündüğümüz bu şahıs,

19.9.1961 Hürvatan

GÜNÜN YAZISI

Yazan:

Ord. Prof. Dr. A. Süheyl ÜNVER

YENİKAPI «AKADEMİSİ»

Tıp ihtisasım için 1927 - 1929 seneleri arasında Paris'deyim. Ressam Şeref Akdik de orada. Benim de resme merakım malûm.. Bir gün beni çalıştığı akademiye götürdü. Birlikte bir model karşısında çalıştık. Burası Parisin Güzel Sanatlar Akademisi'ne mi bağlı? dedim. Hayır hususi, dedi. Çok rağbette. Zira başındaki hocamız Parisin en kuvvetli ressamlarından. Sonra bizde mazide böyle hususi akademiler yok mu diye düşündüm.

Döndüm, seneler geçti. Her aklı başında okur yazar, münevver veya aydın olmayan her Türkün askerî hizmeti gibi bir vatan borcu olarak kültür tarihimizle meşgul olmayı amaç edinenlerin mevcut oldugunu ve 5 asırlık İstanbul tarihimizde ilim, edebiyat, fen, sanat ve musiki ile meşgul resmî müesseseleri aratmıyacak derecede hususî akademilerin çok sayıda bulunduğunu öğrendim. Ne yazık ki, bunlar bu yönden tetkik edilmemişti. Bunların başında bazı tekkelerimiz gelir. Yenikapı Mevlevihanesi, diğer emsali gibi başta bir misal olarak gösterilebilir.

AKADEMİ AÇILMIŞTIR

Tekkelerin iki türlü teşkilâtı vardır. Birisi umumî. Devam eden halk kitlesi mutad ibadetten sonra zikr ile meşgul olur. Bir de şeyh efendinin mizaç ve marifetlerine göre giden aydın zevat. Zikir ve tevhid sona erer. İçindekiler ve ziyaretçiler dağılır. O az sayıda millî kültürümüzün meraklıları şeyhin sohbetine girerler. Diğer meraklılar da belli başlı marifet erbabının hücrelerine dalarlar. Artık tekkenin dinî merasim tarafı kapanmış, akademisi açılmıştır. Bunların muayyen günleri vardır.

Bu hususî gösterilen mevzular millî eğitim sistemi içinde resmî mekteplere mâloldu. Son asırda eski ilim ve marifet yuvaları tekkeler —ki herbiri birer halk eğitim merkezi iken— vazifelerini ihmal ettiler. Eski yolda yürümeyi ihmal etmeyen Mevlevihaneler de dahil haklı olarak kapatıldılar.

Binaları esasen muvakkat yapılmıştı. Ömürleri sona erdi, yıkıldılar. Bir kısmı da çökük halde durmakta. Bunlardan mevcut ve harap duran Kulekapısı, Bahariye, Kasımpaşa, Üsküdar mevlevihanelerinden en büyüğü olan Yenikapı Mevlevihanesi bu Eylûl ayının başında yanında açılan Kimsesiz Çocukları Yetiştirme Yurdu müdavimleri ve idarecileri dikkatsizliğinden yandı. Zaten haraptı. İşte diğer alâkadarların mutad ihmalleri burasını bu hale soktu.

GÜZEL SANATLAR

Yenikapı Mevlevihanesi hususi bir Güzel Sanatlar Akademisi idi. Rabıtalılık, halk eğitimi vazıları bir tarafa, şubelerini sayayım. Güzel yazı (bilhassa Ta'lik), ince oymacılık, hakkaklık, tezhib, fildişi oymacılığı, musiki, resim, şiir ve edebiyat, fen... Bunların müdavimleri vardı. İşte musiki şubesine bir misal vereyim. Mıtrıbda yerli ve komşu musikişinaslar sema' âyinini müteakip odalarında toplanarak birbirlerini tenvir ederler, yeni heveslilere dersler verilir. Buralarda yüzlerce sanatkâr yetişmiştir. Biz imzalı eserlerinden isimlerini toplamakla bitiremiyoruz.

Bir gün bir ecnebi musiki üstadı âyinde bulunur. Sonra onu musiki odasına alırlar. Sıra ile yeniden eskiye kadar en mutena parçaları üstadlar çalar ve okurlar. Dikkatle ve vecd içinde bu ziyaretçi «sizin musikiniz eskidikçe güzelleşiyor,» der. Bunun düşüncesini iz'anlı erbabına bıraktım.

İşte hususî akademi 1923 de kapanmıştı. Şimdi de âyin sahnesi eski şeyhlerinin panteonunda yandı. Artık burası yapılamaz. Zira ortada fonksiyonu kalmadı. Amma bir şey yapabiliriz: O sema'hane yerine temizleyip hududu içinde bir gül bahçesi haline getirmek ve Nafiz paşanın çok güzel ve lâkin harap kütüphane odalarını tamir ile bu gülzâra bakacak bekçi odası yapmak ve bunun için bir komite kurarak İstanbulun eski hususî sanat akademilerinden birisine hürmetimizi göstermek lâzım. Bunun için bir program hazırlamalıyız. Bu birkaç bin lira ile olur ve panteonunda yatan eski büyüklerin de eski taşları şeklinde sütunlar üzerine isimleri sıralanarak lâhidleri üzerine konur. Bunu yapmak bugünkü neslin ince sanatlar tarihimize bir tazim nişanesi olmalıdır. Maziye dönülmez. Fakat hız alınır. Unutmayalım ki bugünümüz her memlekette olduğu gibi beğenmemiz icabeden mazinin bir devamıdır.

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

dergâha Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 23 Rebîülevvel 1226 (17 Nisan 1811) tarihinde hücrenişîn olarak gelmiştir.[1357]

Derviş Hacı Hasan, anılan dönemde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbedârlık (1226/1811-1812), kayyım-ı semâhâne (1228/1813)[1358], müezzin-i sânîlik (1232/1816-1817), çârûb-keşlik, türbedârlık (1233/1817-1818[1359], 1234/1818-1819[1360]), imamlık (1234/1818-1819)[1361] ve neyzenbaşılık (1234/1818-1819)[1362] hizmetlerinde bulunmuştur. *Defter-i Dervîşân'*da bu şahısla ilgili olarak ayrıca 18 Şevval 1233 (21 Ağustos 1818) tarihinde evlendiği bilgisine yer verilmektedir.[1363]

22. Derviş Mustafa, Karahisarî (ö. 1234/1818-1819'dan sonra)

(Çârûb-keş)

Derviş Mustafa, ilk olarak Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında, 1191/1777-1778 tarihinde dergâha çille-güzîn olmak üzere gelmiş[1364] ve Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 11 Receb 1234 (6 Mayıs 1819) tarihinde ise Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çârûb-keşlik hizmetinde bulunmuştur. [1365]

23. Derviş Mehmed Emin, Kazancı (ö. 1235/1819)

(Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*daki kayıtlardan Derviş Mehmed Emin'in İstanbullu olduğunu, daha önceden Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kazancılık hizmetinde bulunduğunu, Abdülbâki Nâsır Dede zamanında anılan dergâhta, 1234 senesi Cemâziyelâhir ayında (Mart-Nisan 1819) türbedârlık görevine getirildiğini[1366] ve 19 Muharrem 1235 (7 Kasım 1819) tarihinde vefât edip Hâmûşân'a defn olunduğunu öğrenmekteyiz.[1367]

24. Derviş Hacı Sâlih, Halepli (ö. 1235/1819)

(Bevvâb, Kandilci)

*Defter-i Dervîşân'*da Halepli olduğu kaydedilen Derviş Hacı Sâlih, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kandilcilik (1224/1809-1810)[1368] ve bevvâblık (1230/1814-1815)[1369] hizmetlerinde bulunmuştur. Yine anılan kaynakta bildirildiğine göre Derviş Hacı Sâlih, yaşı doksanı aşmış bir hâlde iken 4 Safer 1235 (22 Kasım 1819) tarihinde, akşama yakın bir vakitde vefat etmiş ve ertesi Salı günü Hâmûşân'a defn olunmuştur.[1370]

25. Derviş Süleyman, Matbahçı (ö. 1235/1819)

(Meydancı, Müezzin-i sânî)

*Defter-i Dervîşân'*da farklı nisbe, lakap ve adlarla kayıtlı birçok Süleyman olmakla birlikte, sadece Derviş Süleyman adıyla kaydedilmiş olan bu şahıs, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhânesi'nde

müezzin-i sânîlik (1234/1818-1819)[1371] görevinin yanı sıra ayrıca, matbah ve meydan[1372] hizmetlerinde de bulunmuştur. 6 Safer 1235 (24 Kasım 1819) tarihinde vefat eden ve Hâmûşân'a defn olunan Derviş Süleyman, *Defter-i Dervîşân'*da bildirildiğine göre, aynı zamanda Selânik Mevlevîhânesi'nin Şeyhi Şeyh Ali Efendi'nin kölesi ve âzadlısı imiş.[1373]

26. Derviş Mustafa, İstanbulî (ö. 1235/1819-1820)

(Türbedâr)

*Defter-i Dervîşân'*da Derviş Mustafa adı ilk olarak, Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında, 1205/1790-1791'de onun eliyle arakıyye giyen muhibbân faslında geçmektedir.[1374] Bu isme daha sonra Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 1 Ramazan 1226 (19 Eylül 1811) dergâha çille-güzîn olmak için gelen cânlar arasında rastlamaktayız. Abdülbâki Dede, bu şahıs için "Kerhiyyü'l-asldır ve meydan-ı şerîfde istihdâm olunmuşdur." bilgisi ile [1375] 7 Zilhicce 1231 (29 Ekim 1816) tarihinde sikkesinin tekbir olunduğu; ancak dergâhta inşaat olduğu için 6 Cemâziyelevvel 1232 (24 Mart 1817) tarihinde "kapıdan geçmek" sûretiyle hücreye çıkdığı bilgisine yer vermektedir.[1376]

Derviş Mustafa ayrıca, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 1232/1816-1817'de Yenikapı Mevlevîhânesi'nde türbedârlık hizmetinde bulunmuş[1377] ve yine Abdülâkî Nâsır Dede'nin bildirdiğine göre hac dönüşünde, 1235/1819-1820 yılında Mısır'da vefat etmiştir. Abdülbâki Nâsır Dede, onun için ayrıca "Tiryâkî bir kimse idi, bu Dergâh-ı Bâb-ı Cedîd sâkinlerinden idi." kaydına yer vermektedir.[1378]

27. Derviş Ali, Konevî (ö. 1235/1819-1820'den sonra)

(Aşirhân, Duâcı, İmam, Meydancı, Semâzenbaşı)

*Defter-i Dervîşân'*da Konevî Derviş Ali adıyla yer verilen kayıtlardan ilkine yine Ali Nutkî Dede'nin meşîhati zamanında dergâha gelen ve hücrenişîn olan cânlar kısmında rastlamaktayız. Buradaki kayda göre Konevî Derviş Ali, dergâha ilk olarak 26 Rebîülâhir 1203 (24 Ocak 1789) tarihinde gelmiştir.[1379]

Bahse konu olan şahsın, farklı kişi olma ihtimali bulunduğunu da dikte almak sûretiyle diğer kayıtlara baktığımızda ise aynı ismin, bu kez Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında dergâha gelen hücrenişîn cânlar arasında geçtiği görülmektedir. Burada verilen tarih ise 23 Rebîülevvel 1221 (10 Haziran 1806) tarihini göstermektedir.[1380] Defterdeki diğer kayıtlara göre Konevî Derviş Ali, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde imamlık (1221/1806-1807), semâzenbaşılık, aşirhânlık, meydancılık (1224/1809-1810)[1381] ve duâcılık (1229/1814-1815[1382], 1235/1819-1820[1383]) hizmetlerinde bulunmuş; sürekli "yakı açmak", yarasına bakım yapmak zorunda kaldığından

imamlık görevini bir ara sürdürememiş; ancak 1230 yılında[1384] tekrar bu göreve getirilmiştir.

28. Derviş Mustafa, Yivsizzâde (ö. 1235/1819-1820'den sonra)

(Müezzin-i sânî)

Karahisarlı olmakla birlikte diğer Karahisarî Derviş Mustafa'dan farklı olarak ayrıca Yivsizzâde diye anılan Derviş Mustafa, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 30 Zilkâde 1232 (22 Ekim 1816) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne hücrenişîn olmak için gelmiş[1385] ve anılan dönemde, 1235 Rebîülevvelinde (Aralık 1819-Ocak 1820) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde müezzin-i sânîlik hizmetinde bulunmuştur. [1386]

29. Derviş Mehmed Ali Dede, Kemânî/Rebâbî (ö. 1236/1821)

(Duâcı, Meydancı, Neyzenbaşı)

Ali Nutkî Dede'den sikke giymiş olan Derviş Mehmed Ali Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çille-güzîn olmuş ve muhtemelen Abdülbâki Nâsır Dede zamanında bu dergâhta meydancılık (1220/1805-1806), duâcılık (1221/1806-1807)[1387] ve neyzenbaşılık (1229/1813-1814)[1388] hizmetlerinde bulunmuştur.

Derviş Mehmed Ali Dede, bir süre Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ikâmet ettikten sonra vefatına yakın dergâhtan ayrılıp Suriçi'nde, Ramazan Efendi hazretlerinin türbesi yakınında Bâzirgânodaları denilen yerde bir eve taşınmış, orada iken 8 Cemâziyelâhir 1236 (13 Mart 1821) tarihinde vefat etmiş[1389] ve Hâmûşân'a defn olunmuştur.[1390]

30. Derviş Mehmed/Baba Post Dede (ö. 1236/1821)

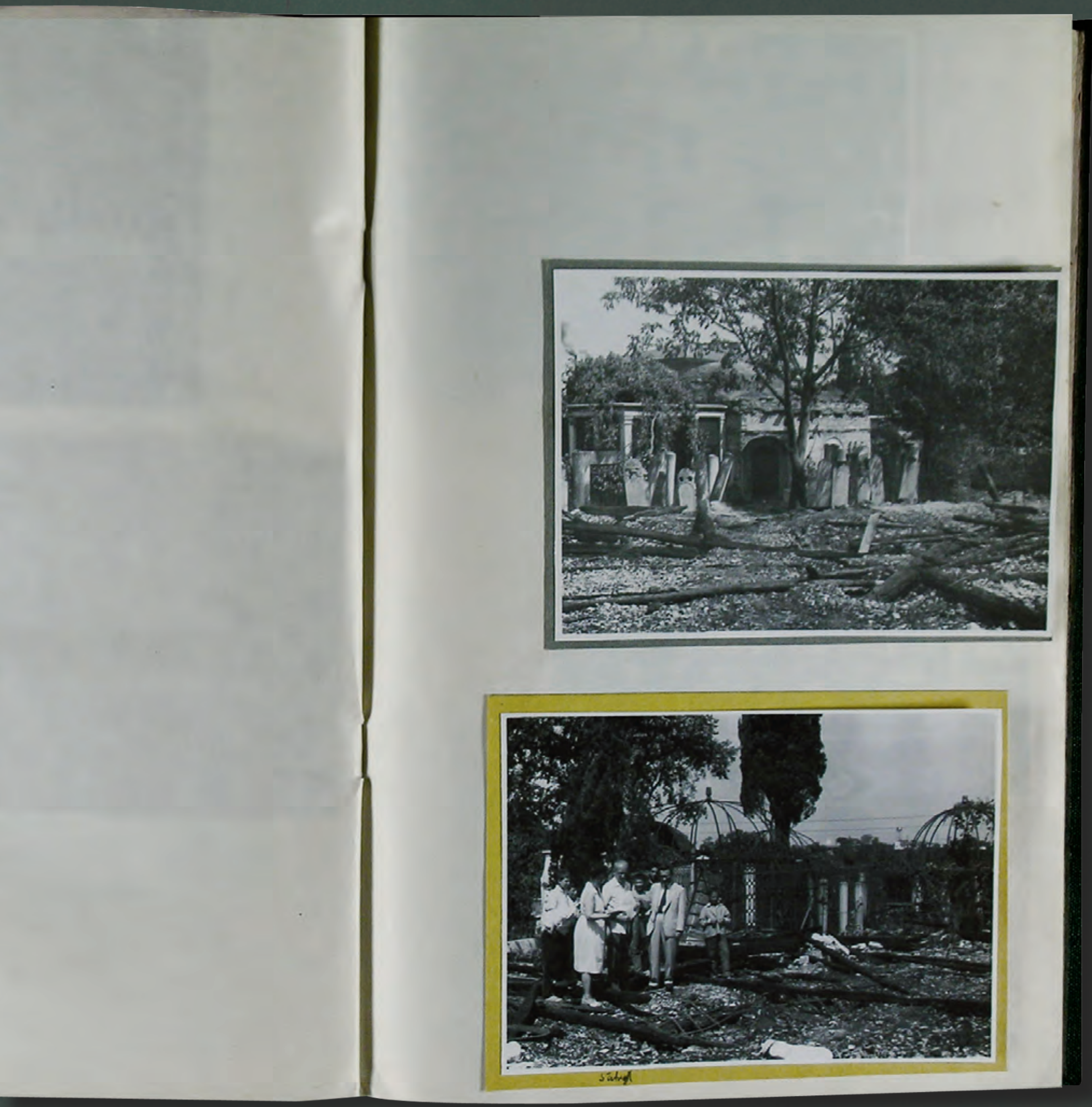
(Dergâh Sâkinlerinden)

Defter-i Dervîşân'da kaydedildiğine göre Derviş Mehmed Dede, Baba Post Dede denilmekle meşhûr olup çilesini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde tamamlamıştır. Derviş Mehmed Dede, anılan dergâhta muhtemelen Ali Nutkî Dede ile Abdülbâki Nâsır Dede dönemlerini de idrâk edecek şekilde, yirmi beş yıl kadar hücrenişîn olduktan sonra, 11 Cemâziyelâhir 1236 (16 Mart 1821) tarihinde vefat etmiş ve Hâmûşân'a defn olunmuştur.[1391]

31. Derviş Osman, Kırımlı (ö. 1236/1820-1821'den sonra)

(Bevvâb, Meydancı)

Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 3 Zilhicce 1235 (11 Eylül 1820) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde semâ-ı şerîfe girmiş olan Kırımlı Derviş Osman,[1392] meydan hizmetinde müstahdem iken 11 Rebîülevvel 1236 (17 Aralık 1820) tarihinde bu kez bevvâblık hizmetinde bulunmuştur.[1393]

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

32. Derviş Mehmed Dede, Kadakçı (ö. 1244/1828)

(Kudümzenbaşı)

Receb Hüseyin Hüsnü Dede veya öncesi dönemlerde Yenikapı Mevlevîhâne-si'nde kudümzenbaşılık yapmış kişilerden biri olduğunu tahmin ettiğimiz Derviş Mehmed Dede, *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre İstanbul asıllı olup Kadakçı Dede demekle meşhurdur. Mehmed Dede, önceleri Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ikrâr ve daha sonra Galata ve Kasımpaşa Mevlevîhânelerinde uzun süre kudümzenbaşılık hizmetinde bulunmuştur. Derviş Mehmed Dede, Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde kudümzenbaşı iken 22 Cemâziyelevvel 1244 (30 Kasım 1828) tarihinde vefat etmiş ve Kasımpaşa Mevlevîhânesi Hâmûşân'ına defn olunmuşdur.[1394]

33. Derviş Ali, Üsküdarî (ö. 1246/1830'dan sonra)

(Kandilci)

Üsküdarî Derviş Ali, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 11 Safer 1235 (29 Kasım 1819) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde kandilcilik hizmetinde bulunmuş, 3 Zilhicce 1235 (11 Eylül 1820) tarihinde ise semâ-ı şerîfe girmiştir.[1395]

Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin meşîhati zamanında, 8 Şevval 1237 (28 Haziran 1822) tarihinde dergâhta çille-güzîn olup hizmetini tamamlamasının ardından sikkesi tekbir olunan[1396] Üsküdarî Derviş Ali ile ilgili *Defter-i Dervîşân'*daki bir diğer kayıt ise Abdurrahim Künhî Dede'nin meşîhati zamanında, 9 Safer 1246 (30 Temmuz 1830) tarihinde tekrar Yenikapı Mevlevîhânesi'ne geldiği bilgisinden ibarettir.[1397]

34. Mehmed Sâdık Dede, Ser-tabbâh (ö. 1252/1836)

(Semâzenbaşı)

Mehmed Sâdık Dede, kaynaklarda bildirildiğine göre Halvetiyye'nin ileri gelen şeyhlerinden, Şehremini'de Ümmî Sinan Dergâhı şeyhi ve dîvân sahibi Zekâî Efendi'nin dâmâdıdır.[1398] Mehmed Sâdık Dede, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, 4 Cemâziyelevvel 1232 (22 Mart 1817) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olmuş ve Abdülbâki Nâsır Dede'den hilâfet almıştır.[1399]

Yine kaynaklarda belirtildiğine göre Mehmed Sâdık Dede, Konya'dan vârit olan emir gereğince 16 Rebîülevvel 1235 (2 Ocak 1820) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'ne semâzenbaşı tâyin edilmiş, bir yıl sonra ise 3 Rebîülevvel 1236 (9 Aralık 1820) tarihinde ser-tabbâh, aynı zamanda Osman Selâhaddin Dede'ye vekil ve mürebbî tâyin olunmuştur. Görüldüğü üzere Mehmed Sâdık Dede ayrıca, Osman Selâhaddin Dede küçük yaşta Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildiğinde, eğitimine katkı sağlayan şahıstır.[1400]

Mehmed Sâdık Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi'ndeki mezar taşı

(Fotoğraf: İsmail Küçük)

Mehmed Ziyâ'nın "mürebbî-i hâlisü'l-ayâr, derviş-i kâmilü'l-ayâr" olarak nitelediği ve "ciddi, vakar sahibi, şeriat âdâbı ile tarîkat usul ve erkânına da son derece riâyetkâr bir zât" olarak takdim ettiği Mehmed Sâdık Dede, sorumluluğu altına verilen Osman Selâhaddin Dede'nin terbiyesi ve yetiştirilmesi ile vekâleten atandığı postnişînlik makamının gerektirdiği şekilde ilgilenmiş, yüklendiği sorumluluğun farkında olarak titizlik ve ciddiyetten bir an olsun uzaklaşmamıştır. Mehmed Sâdık Dede, mezar taşındaki kayda göre, 25 Rebîülâhir 1252 (9 Ağustos 1836) tarihinde, hac görevi sırasında Kavsir adlı yerde vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn edilmiştir.[1401]

Defter-i Dervîşân'daki kayıtlardan ayrıca Mehmed Sâdık Dede'nin, Derviş Mehmed Ali adlı bir oğlunun olduğu ve 7 Cemâziyelevvel 1233 (15 Mart 1818) tarihinde sikke giydiği,[1402] 22 Zilhicce 1235 (30 Eylül 1820) tarihinde ise sünnet merâsiminin yapıldığı öğrenilmektedir. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin hazîresine dâir hazırlanmış olan bir makaleden hareketle ayrıca, Sâdık Dede'nin bu oğlunun adının mezar taşında Neyzen Derviş Hacı Ali olarak kaydedildiği, onun aynı zamanda sâzendegân-ı şehriyârîden olduğu ve 1279/1863 yılında vefat ettiği görülmektedir.[1403]

35. Nûri Dede, Ser-tabbâh (ö. 1256/1840-1841)

(Aydın Mevlevîhânesi Şeyhi, Meydancıbaşı)

Osman Selâhaddin Dede'nin müntesiplerinden olan Nûri Dede, anılan şeyh efendinin meşîhati döneminde ve dergâhın ser-tabbâhlık hizmetini yürüten Mehmed Sâlih Dede'nin vefatı üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhlığı görevine getirilmiştir. Beş altı ay kadar meydancıbaşılığını da yapmış olan Nûri Dede, bilâhare Aydın Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edilmiştir. Nûri Dede, 1256/1840-1841'de vefat etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn edilmiştir.[1404]

Nûri Dede'nin
Yenikapı Mevlevihanesi
Haziresi'ndeki mezar taşı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

36. Derviş Mustafa Nûri, Kerestecizâde (ö. 1257/1841)

(Aşirhân, Müezzin, Na'thân, Türbedâr)

Defter-i Dervîşân'daki kayıtlara göre Kerestecizâde Derviş Mustafa Nûri, 1204/1789-1790'da Ali Nutkî Dede'nin eliyle arakıyye giymiş[1405] ve yine bu şeyh efendinin döneminde Ramazan 1209 (Mart-Nisan 1795) tarihinde dergâha çille-güzîn olmak için gelmiş,[1406] 10 Zilhicce 1210 (16 Haziran 1796) tarihinde bir bayram gecesi semâ-ı şerîf meşk edip mukâbele-i şerîfe girmiş[1407] ve Şaban 1213 (Ocak-Şubat 1799) tarihinde ise çilesini tamamlayarak hücreye çıkmıştır.[1408] Derviş Mustafa Nûri'nin ismi, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında onun eliyle arakıyye ve sikke giyen muhibbân arasında da geçmekte ve bu kez 2 Cemâziyelevvel 1228 (3 Mayıs 1813) tarihine yer verilmektedir.[1409]

Defterdeki kayıtlarda aynı zamanda İstanbullu olduğu belirtilen ve adı

Kerestecizâde Mustafa Ağa olarak da geçen Derviş Mustafa Nûri, Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında Yenikapı Mevlevîhâ-nesi'nde müezzinlik (1225/1810-1811,[1410] 1230/1814-1815)[1411], türbe-dârlık (1225/1810-1811)[1412], aşirhânlık (1229/1813-1814)[1413] ve na't-hânlık (1233/1817-1818)[1414] hizmetlerinde bulunmuştur.

*Defter-i Dervîşân'*da bu şahısla ilgili ayrıca bir anekdot ile adının geçtiği ve sitemkâr bir üslûpla kaleme alındığı görülen bir de beyite yer verilmiştir:

"Bin iki yüz yigirmi sekiz senesi, Ravza-i Mutahhara-yı Hazret-i Nebiyy-i Muhterem sallallahu aleyhi vesellem ta'mîr olunup atîk eşyâsından cüz'î bir mikdâr ağaç pâresi, bin iki yüz otuz üç senesinde Feyzî Efendizâde hâcegândan Hacı Said Efendi'den Kerestecizâde na'thân-ı dergâh Mustafa Nûri Dede yedine resîde olunup ol dahi bir şîşe içre vaz' edip yine işbu otuz üç senesi Zilkâdesinin on yedinci günü, Cum'a günü teberrüken ve müteyemminen semâhâne-i şerîfin kubbesi vasatına ta'lîk olundu, fî 18 Za sene 1233, yevmü's-sebt."[1415]

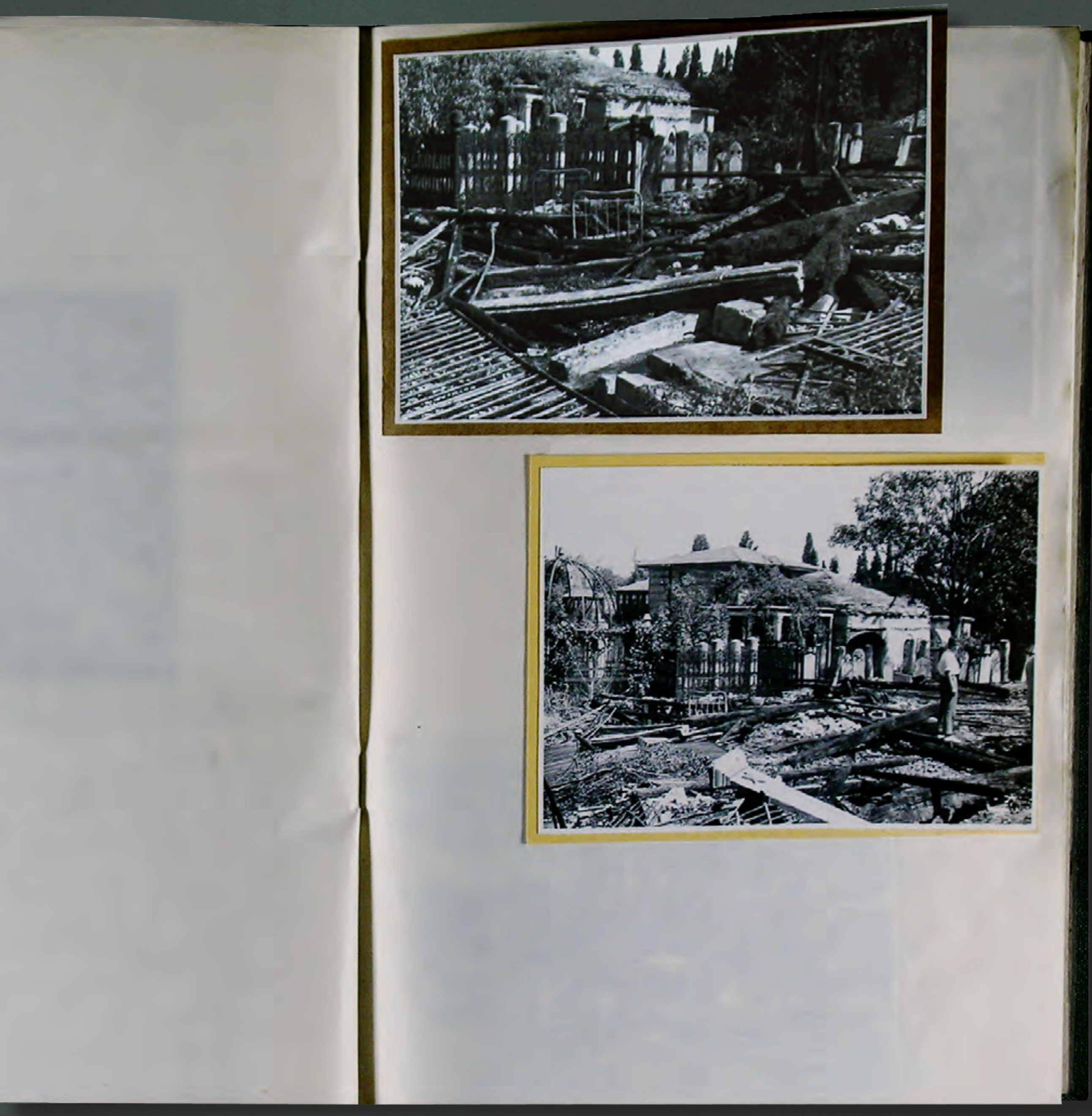
Beyit
Erem der ise eğer kasr-ı cennet-âbâda
Saray-ı hâtırı yapsın Kerestecizâde[1416]

Derviş Mustafa Nûri'nin Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresindeki şâhideli silindirik mezar taşından hareketle, 3 Zilhicce 1257 (16 Ocak 1842) tarihinde vefat ettiği anlaşılmaktadır. Ölümü üzerine Reşad adlı bir şair tarafından söylenilen ve mezar taşında kayıtlı olan tarih mısralarında kendisinden "Nûri Dede olarak bahsedilip 'Kerestecizâde' denmekle şöhret bulduğu, irfan sahibi, dil-âgah bir Mevlevî olduğu; ta'lîk hattının son derece güzel olup dostlarına pek çok eser bıraktığı, bu dünyada dikili bir sütununun olmadığı, Hoca Neş'et tarafından kendisine 'Hâmûş' mahlâsının verildiği" belirtilmiş, böylece aynı zamanda şairlik yönünün olduğu da ifade edilmiştir.[1417]

37. Abdülkâdir/Kadri Dede (ö. 1267/1851)

(Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi, Duâcı, Semâzenbaşı)

*Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre Şeyh Abdülkâdir Dede, Ermenek Mevlevîhânesi Şeyhi Seyyid Ali Efendi'nin oğludur. Babası Ali Efendi, Ermenek şeyhi iken İstanbul'a gelip Suriçi'nde Şehremini semtinde dul bir hanım ile evlenmiş ve hanımının evine yerleşmiş, bu hanım daha sonra evini şeyh efendiye vermiş ve burası âdetâ bir Mevleviyye zâviyesi hâline gelmiştir. Yine bu hanım daha sonra, kendi hâne-perverdesi olan bir kızı Şeyh Ali Efendi'ye nikahlamış ve oğlu Şeyh Abdülkâdir Dede bu evlilikten dünyaya gelmiştir. Şeyh Ali Efendi, 1205/1790-1791 senesinde vefat edince, Ermenek şeyhliğine oğlu Abdülkâdir Dede tâyin olunmuştur. Babası Şeyh Seyyid Ali Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi dışında Merkez Efendi Dergâhı karşısında bulunan mezarlıkta medfundur.[1418]

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

Şeyh Abdülkâdir Dede'nin babasının hizmetinde bulunan Kaygusuz Derviş İsmail, Şeyh Abdülkâdir Dede'nin annesini nikâhlamış, tıpkı pederinde olduğu gibi oğlunun da hizmetinde bulunmuştur. Şeyh Abdülkâdir Dede de evini zâviye hâline getirmiş ve Abdülbâki Nâsır Dede'nin meşîhati zamanında, Cemâziyelevvel 1232 (Mart-Nisan 1817) tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hücrenişîn olmuş[1419], aynı zamanda semâzenbaşılık (1234/1818-1819)[1420] ve duâcılık (1234/1818-1819)[1421] hizmetlerinde bulunmuştur. Aynı yılın Şevvalinde selefi Şeyh Mahmud Efendi vefât edince, 8 Zilhicce 1234 (28 Eylül 1819) tarihinde Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin olunmuştur.[1422]

Bazı kaynaklarda kendisinden Mehmed Kadri Dede veya Kadri Dede olarak da bahsedilen Abdülkâdir Dede, Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre "gayet ciddi, vakûr, şeriat ve tarîkat âdâbına sahip" bir şahsiyet olup aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'nin mürebbîlerinden Ahmed Ârif Himmetî Dede'nin de şeyhi olmuştur. Abdülkâdir Dede, Sultan III. Selim zamanında tâmir olunan Beşiktaş Mevlevîhânesi'nde otuz üç yıl şeyhlik yapmış ve 15 Zilkâde 1267 (12 Eylül 1851) tarihide vefat etmiştir. Önce Beşiktaş Mevlevîhânesi'nin hazîresine defn edilmiş; ancak daha sonra dergâh arazisinin Çırağan Sarayı'na dâhil edilmesi üzerine nâşı Üsküdar Mevlevîhânesi'ndeki türbeye nakl olunmuştur. Şair Safvet tarafından vefatı üzerine bir kıt'a-i kebîre yazılmış olup son mısraları şu şekildedir:

Sarf-ı makdûr etdim ey Safvet bu târîhe dahi
Göçdü hayfâ kadr-dân bir pîr idi Kadri Dede[1423]

Ekrem Işın'ın bildirdiğine göre, "Mehmed Kadri Dede, esâsen Yenikapı Mevlevîhânesi mensuplarından olması nedeniyle, bir bakıma Yenikapı ile Beşiktaş mevlevîhânelerinin kültürel dolaşımlarındaki ortak neşeyi kişiliğinde sembolize etmiş bir şahsiyet; ayrıca II. Mahmud'un kendisini her hafta ziyaretinden anlaşıldığına göre saray nezdinde de hayli mûteber bir isimdir." Kendisinden sonra dergâh şeyhliğine kardeşi Hacı Süleyman Efendi geçmek istemiş ise de bu talebi sadâretçe uygun bulunmamış ve Beşiktaş Mevlevîhânesi şeyhliğine Mehmed Said Dede tâyin edilmiştir.[1424]

38. Mehmed Sâlih Dede, Ser-tabbâh (ö. 1284/1868)

(Meydancı, Müdîr-i Umûmî)

Osman Selâhaddin Dede'nin, sarayın kendisine karşı takındığı olumsuz tavır yüzünden, ölünceye kadar dergâhtan dışarı çıkmaması üzerine, dergâhın idaresi işi 1280/1863-1864 yılına kadar Ser-tabbâh Mehmed Ârif Dede'nin sorumluluğunda bulunmuş, onun yaşlılığı sebebiyle bu görev bir süre sonra Mehmed Sâlih Dede'ye verilmiştir. Sâlih Dede, Ye-

Mehmed Sâlih Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi'ndeki mezar taşı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

nikapı Mevlevîhânesi'nde yaklaşık dört yıl dergâhın meydancısı ve müdîr-i umûmîsi sıfatıyla hizmet etmiş, 14 Zilkâde 1284 (9 Mart 1868) tarihinde vefat etmiş ve dergâh hazîresine defn edilmiştir.[1425]

Yusuf Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Hâmûşân'ındaki mezar taşı
(Fotoğraf: Bayram Ali Kaya)

39. Yusuf Dede, Neyzen (ö. 1290/1873)

Uzun yıllar Yenikapı Mevlevîhânesi'nde hizmet etmiş olmasına rağmen, benzer durumda olan diğer bazı görevliler gibi, Defter-i Dervîşân'da da adına rastlayamadığımız Yusuf Dede ile ilgili mevcut az miktardaki bilgiyi Hâmûşân'da, yerinden sökülmüş ve bir ağaca dayalı vaziyette bulduğumuz mezar taşındaki kayıtlardan temin edebildik. Anılan mezar taşında Yusuf Dede, "dergâhın safdil serneyzeni, zikir ve meşk ehli, pâk itikatlı bir âşık, pür-tevâzu ve güzel yaratılışlı" bir şahsiyet olarak tavsif edilmiştir. Yusuf Dede'nin Yenikapı'da yaklaşık kırk yıl büyük bir sadâkatle hizmet ettiğini ve 27 Rebîülâhir 1290 (24 Haziran 1873) tarihinde vefat ettiğini de yine anılan kayıttan öğrenmekteyiz.

Mezar taşında ayrıca, vefatı üzerine Hâmî adlı bir şair tarafından düşürülmüş olan tarih kıt'asına yer verilmiştir:

Kıt'a
Erdi nâgâh sem'ine bâng-i rübâb-ı İrci'î
Oldu râzı etdi terk-i cân u ten Yûsuf Dede
Allah Allah diyerek cân verdi pîrin sâyesin
Gördü maksûdun bulur Allah'dan Yûsuf Dede
Söyledi Hâmî mücevher fevtinin târîhini
Gitdi nâcîlerle hulda nâyzen Yûsuf Dede[1426]

40. Mehmed Ârif Dede, Ser-tabbâh (ö. 1299/1882)

Osman Selâhaddin Dede'nin, daha önce değinilen sebeplerden ötürü dergâh işlerinden elini ayağını çektiği bir dönemde; dergâhın önceki şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede'nin kızı ve aynı zamanda Receb Hüseyin Hüsnü Dede ile Osman Selâhaddin Dede'nin kızkardeşleri olan Şerife Âyişe Sıddîka Hanım'ın beyi, bir diğer ifadeyle şeyh efendilerden birinin dâmâdı, diğerlerinin ise eniştesi olan Mehmed Ârif Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhı olmuş ve 1280/1863-1864 yılına kadar dergâhın idaresi işini yürütmüştür. Mehmed Ârif Dede, Şerife Âyişe Sıddîka Hanım ile *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre 19 Şevval 1244 (24 Nisan 1829) tarihinde evlenmiş,[1427] "Râhatü'l-Ervâh Âyini" bestekârı ve aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhlığını ve kudümzenbaşılığını da yapacak olan Ahmed Hüsâmeddin Dede de bu evlilikten dünyaya gelmiştir.[1428]

Kaynaklardan hareketle ayrıca, Mehmed Ârif Dede'nin birden fazla evlilik yaptığı, eşlerinden Emine Sâbiretü'l-Mevleviyye Hanım'ın Ye-

nikapı Mevlevîhânesi hazîresinde bulunan mezar taşındaki kayıtlardan hareketle, 12 Cemâziyelevvel 1287 (9 Ağustos 1870) tarihinde vefat ettiği, Mehmed Ârif Dede'nin annesinin adının da Âyişe olduğu, ayrıca Hatice Hanım (ö. 1287/1870) adında bir kızkardeşinin bulunduğu öğrenilmektedir.[1429] Yine anılan hazîredeki diğer bir mezar taşındaki kayıttan hareketle ise Mehmed Ârif Dede'nin Hanife adlı hanımının 1311/1893-1894; Âyişe adlı hanımının ise 1313/1895-1896 yılında vefat ettiği; hatta Mehmed Ârif Dede'nin 1297/1879-1890'da vefat eden Emine ve 1315/1897-1898'de vefat eden Zehrâ adında kızları ile 1340/1921-1922 yılında vefat eden Bahâeddin Dede adında bir oğlunun bulunduğunu öğrenmekteyiz.[1430] Mehmed Ârif Dede, yaşlılığı sebebiyle dergâhın sertabbâhlığı görevinden ayrılmış ve kendisinden sonra bu göreve Mehmed Sâlih Dede getirilmiştir. Mehmed Ârif Dede, 11 Cemâziyelevvel 1299 (31 Mart 1882) tarihinde vefat etmiş olup Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde medfûndur.[1431]

Mehmed Ârif Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi'ndeki mezar taşı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

41. Ahmed Dede, Vodineli (ö. 1308/1891
(Neyzen, Türbedâr)

Aynı zamanda neyzen olan Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ve muhtemelen Osman Selâhaddin Dede'nin şeyhliği döneminde, elli yıl kadar türbedârlık hizmetinde bulunmuştur. Vodineli Ahmed Dede, 4 Cemâziyelâhir 1308 (15 Ocak 1891) tarihinde vefat etmiş olup Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde medfundur. Uzun yıllar türbedârlık yapmış olmasına rağmen başta *Defter-i Dervîşân* olmak üzere kaynaklarda hakkında bilgi bulamadığımız Ahmed Dede için ulaşabildiğimiz tek kaynak ise dergâh hazîresinde bulunan şâhideli mezar taşından ibarettir. Ahmed Dede'nin baş taşında ve celî hat ile şu satırlar kayıtlıdır:

"Yenikapı Mevlevîhânesi'nde elli seneye karîb türbedârlık hizmetiyle mümtâz ve mutrib-i şevk u ihlâsda nevâ-yı uşşâka demsâz olarak tekmîl-i enfâs-ı müsteâr ile tennûre-küşâ-yı semâhâne-i bekâ olan Vodineli Nâyzen el-Hâc Ahmed Dede, Gufire lehû, 4 Cemâziyelâhir sene 1308, yevm-i Pençşenbe"[1432]

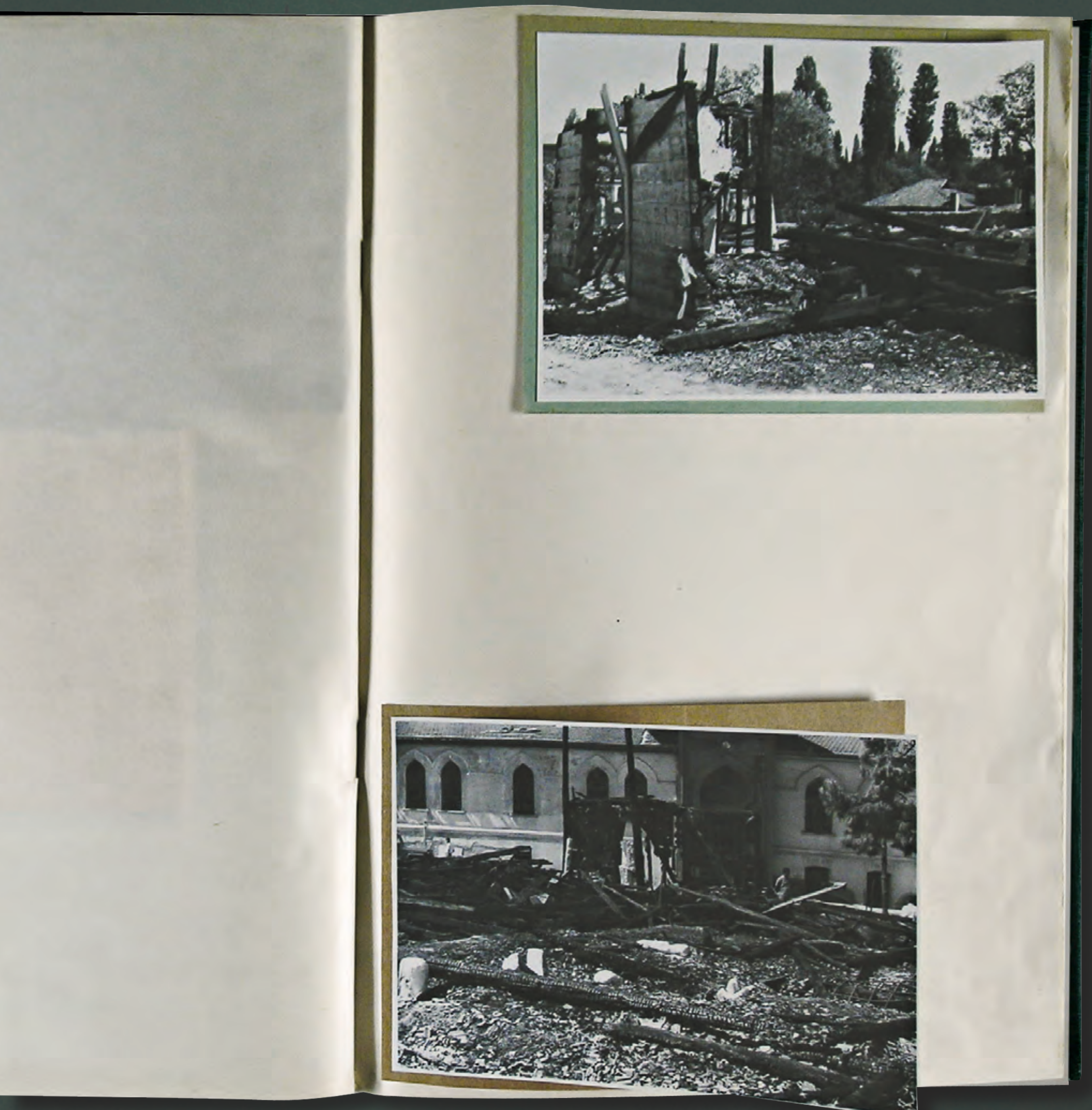

Vodineli Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi'ndeki mezar taşı
(Fotoğraf: İsmail Küçük)

42. Mehmed Kemâleddin Dede, Ser-tabbâh (ö. 1312/1894-1895)

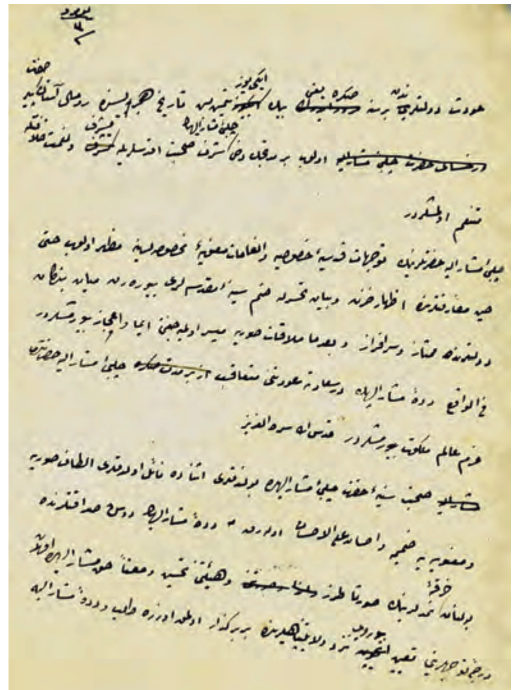
Mehmed Kemâleddin Dede, tahminen 1271/1854-1855 yılı civarında, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin harem dairesinde dünyaya gelmiştir. Büyükbabası, anılan dergâhın şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede, babası yine aynı dergâhın postnişîni Osman Selâhaddin Dede, annesi ise Münire Hanım'dır.[1433]

Kemâleddin Dede, eğitim hayatındaki ilk bilgilerini babası Osman Selâhaddin Dede'den almış, onun vefatıyla Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînliğine geçen ağabeyi Mehmed Celâleddin Dede tarafından,

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

şeyhlikten sonraki en önemli makam olan dergâhın ser-tabbâhlığı görevine getirilmiştir. Bu göreve getirildiğinde otuzlu yaşlarda olan Kemâleddin Dede, bir yandan dervişlerin yetişmesinden sorumlu olmuş, bir yandan dergâhın idarî işleriyle ilgilenmiş; ayrıca dergâha bağlı vakıfların yönetimi de onun sorumluluğuna verilmiştir.[1434]

Mehmed Kemâleddin Dede'nin kendi el yazısı ile kaleme aldığı Terâcim-i Ahvâl adlı eserinden

(Baki Baykara Arşivi)

Mustafa Erdoğan'ın, birçok meziyetinin yanı sıra, torunu Leylâ Hanım'a kalan bir levhadan hareketle ağaç hat oymacığılı ile de uğraştığının anlaşıldığını belirttiği Mehmed Kemâleddin Dede, saray yağlıkçısı Hacı Kâmil Efendi âilesinden Növber Hanım ile evlenmiş ve bu evlilikten Nutkî Efendi[1435] adında bir oğlu ile Kevser,[1436] Fatma Kesîbe (ö. 1928), Münire ve Mutahhara adlarında dört kız çocuğu dünyaya gelmiştir.[1437]

Mehmed Ziyâ, Osman Selâhaddin Dede'nin mensupları ve dervişlerine yer verdiği listede, ağabeyi Celâleddin Dede ile birlikte Hacı Kemâl Efendi adıyla Mehmed Kemâleddin Dede'yi de anmış ayrıca, kendisine Abdülvâhid Çelebi tarafından 1306 senesi Muharrem ayının bir Pazar gününde hilâfet verildiğini ve düzenlenen hilâfetnâmede şâhit olarak Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Dede, ağabeyi Celâleddin Dede ve Şems Dergâhı Şeyhi Ahmed Şükrü Dede'nin isimlerinin zikredildiğini kaydetmiştir.[1438]

Esâsen daha babaları hayatta iken ağabeyi ile birlikte dergâh işlerini vekâleten yürütmekte olan Mehmed Kemâleddin Dede, asâleten atandıktan sonra bir müddet daha dergâhta hizmet etmiş, bu arada annesiyle birlikte hacca gitmiş ve 1312/1894-1895 yılında, üstelik genç sayılabilecek bir yaşta vefat etmiştir. Kemâleddin Dede'nin vefatında yaşları henüz küçük olan çocuklarının yetiştirilmesini ise amcaları Mehmed Celâleddin Dede üstlenmiştir. Kemâleddin Dede'nin vefatı üzerine Ahmed Remzi Akyürek Dede tarafından aşağıdaki tarih manzûmesi kaleme alınmıştır:

Yenikapı Mevlevîhânesi Ser-Tabbâhı Hacı Kemâleddin Dede Efendi'nin Târîh-i İrtihâli

Merkad-i Aşçı Dede işbu makâm
Dur niyâza ey hakîkat-bîn Dede
Mesnevîhân nükte-âver ehl-i hâl
Ârif ü dânâ-yı her âyîn Dede
Yazdı Remzi muhtelif târîhini
Hasretâ gitdi Kemâleddin Dede[1439]

Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin şiirde dile getirdiklerinden hareketle, Mehmed Kemâleddin Dede'nin aynı zamanda

Oturanlar solda, Mehmed Celâleddin Dede, sağda Mehmed Kemâleddin Dede, koltukta ortada oturan Hüseyin Fahreddin Dede, sağ tarafında yanıbaşında ise Mehmed Atâullah Dede
(Baki Baykara Arşivi)

mesnevîhân olup şahsiyet bakımından da "hakîkatleri gören, nüktedân, ârif ve âlim" bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Var olan resimlerinden hareketle mütebessim bir çehre ile pehlivan yapılı bir vücuda sahip olduğu görülen Kemâleddin Dede, âile yakınları tarafından da "sağlıklı, canlı, neşeli, sorumluluk almaktan kaçınmayan ve kendi işini kendi görmek isteyen bir şahsiyet" olarak anlatılmaktadır. Âile yakınlarının, vefatıyla ilgili olarak naklettikleri aşağıdaki olay, onun vefat sebebinin yanı sıra şahsiyetinin bu yönünü de ele vermektedir:

Yenikapı Mevlevîhânesi'nin vekilharçlık görevini, bir diğer ifadeyle dergâhın mâlî işlerinin sorumluluğunu da üstlenmiş olan Mehmed Kemâleddin Dede, bir gün dergâhın damını aktarmak için bir tamirci çağırmış; ancak gelen ustanın istediği tamirat ücretini fazla bulan dede, bu işi kendi yapmaya karar vermiş ve havanın soğukluğuna da aldırış etmeden dama çıkarak aktarma işini bitirmiştir. Bu esnada üşüterek hastalanan Kemâleddin Dede, bir süre sonra vefat etmiştir.[1440]

Yine başta Bâki Baykara olmak üzere bazı âile yakınlarının anlattıklarına göre Kemâleddin Dede'nin hacca gidişinin de bir hikâyesi vardır. Buna göre Sultan II. Abdülhamid, son zamanlarda aralarının açık olduğu babaları Şeyh Osman Selâhaddin Dede'den kurtulmak niyetiyle onun hacca gitmesini istemiştir. Bu istek kendisine ulaşan dede, yaşlılığını ve rahatsızlığını ileri sürerek mâzeret beyan etmiş ve müsaade edilmesi hâinde, şeyhliği küçük oğlu Kemâleddin Dede'ye bırakabileceğini ve böylece kendisi yerine hanımıyla birlikte oğlunun hacca gidebileceğini belirtmiştir. Osman Selâhaddin

Dede'nin bu teklifinin saray tarafından kabul edilmesi üzerine Mehmed Kemâleddin Dede, annesiyle birlikte hacca gitmiş ve bu tarihten sonra Hacı Kemâleddin Dede olarak anılır olmuştur.[1441]

Eseri

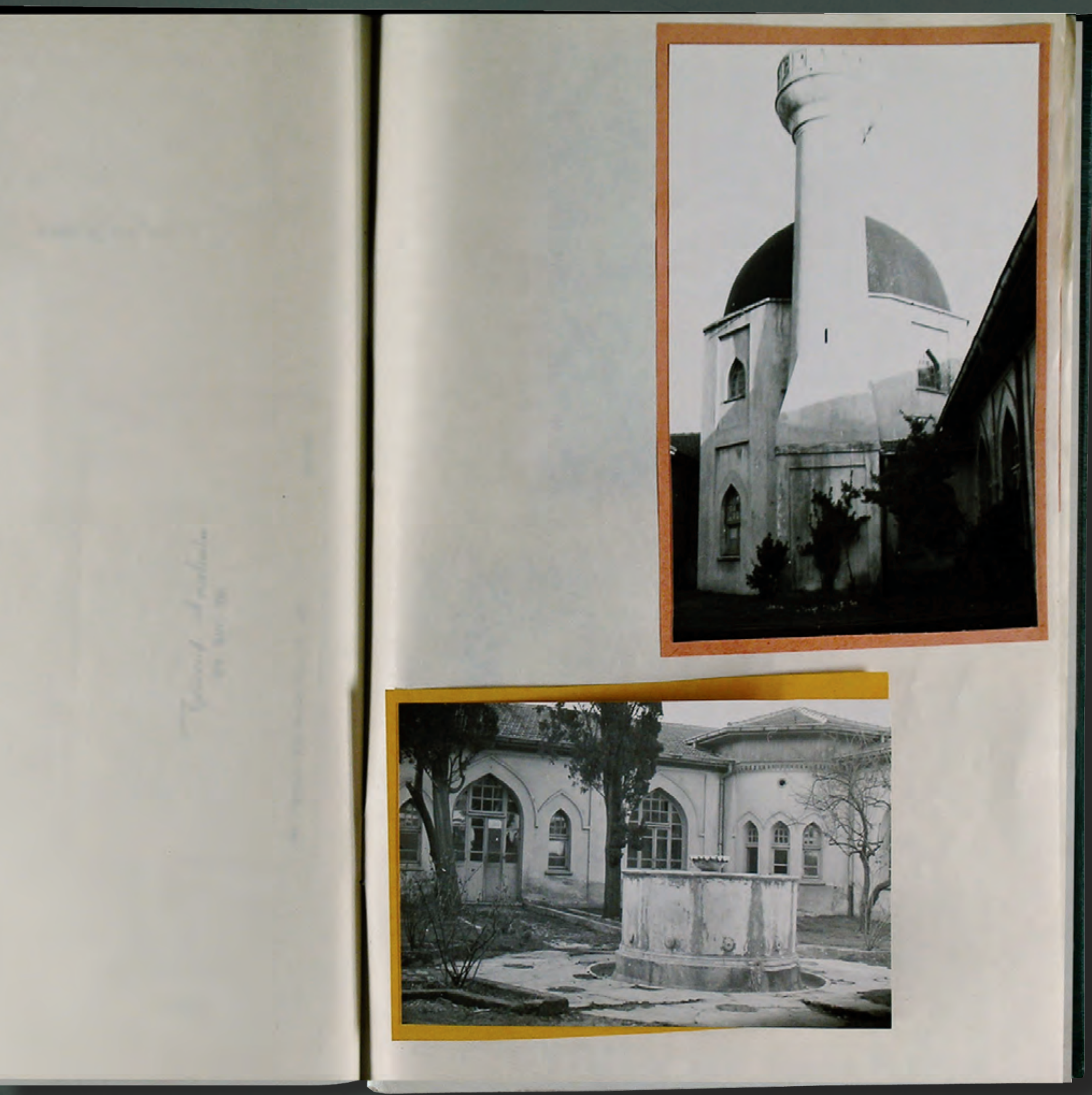
Terâcim-i Ahvâl. Mehmed Kemâleddin Dede'nin bilinen tek eseri olup küçük bir risâle hüviyetindedir. Eserin biri 26, diğeri de 19 varak hacminde ve müsvedde oldukları düşünülen müellif hattı iki nüshası Bâki Baykara'nın özel kütüphanesinde bulunmaktadır.[1442] Eser, bu nüshaların ikincisi ve de daha az karalama bulunanı; dolayısıyla daha düzgün kabul edileni esas alınmak sûretiyle Mustafa Erdoğan tarafından neşredilmiştir (bk. Mustafa Erdoğan, "Yenikapı Mevlevîhânesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* yıl: 2008, sy. 47, s. 157-174).[1443]

Kemâleddin Dede bu küçük eserini, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde postnişînlik yapmış dokuz şeyh efendi hakkında bilgi vermek sûretiyle oluşturmuştur. En fazla bilgiyi, babası hakkında ve "Ebu'l-Kemâleyn Osman Selâhaddin Dede Efendi" başlığı altında verdiği eserinde, daha sonra sırasıyla "Şeyh Seyyid Abdurrahim Efendi, İbn-i Ebûbekir Dede", "Seyyid Nâsır Abdülbâki Dede Efendi, İbn-i Ebûbekir Dede", "Seyyid Şeyh Ali Nutkî Dede, İbn-i Ebûbekir Dede", Seyyid Hüseyin Receb Hüsnü Dede, İbn-i Abdülbâki Dede", Seyyid Ebûbekir Dede, İbn-i Şeyh Ahmed el-Halvetî, Kütâhiyyevî", "Kûçek Mehmed Dede Efendi, Kırımî", "Sâfî Mûsâ Dede, İbn-i Celâl Ali Dede" ve "Mesnevîhân Pîr Mehmed Dede, Konevî"ye yer vermiştir. Kemâleddin Dede, eserinde daha önce de değinildiği üzere en fazla ve ayrıntılı bilgiyi; hatta istisnâî olarak birkaç şiir örneğini, sadece babası Osman Selâhaddin Dede hakkında vermiş, diğer şeyh efendilerden ise ulaşabildiği anlaşılan az miktardaki bilgi çerçevesinde bahsetmiştir. Bu bilgiler arasında, her şeyh efendi için standart bir şekilde olmamak kaydıyla, doğum veya ölüm tarihleri, kaç yıl yaşadıkları, medfun oldukları yer, şeyhliğe atanma tarihleri, şeyhlik süreleri, eserleri; hatta bir miktar da şahsiyetlerine yönelik bilgiler yer almaktadır. Eser, bir kısmı *Defter-i Dervîşân* vb. bazı kaynaklarda rastladığımız türden bilgiler[1444] içermekle birlikte, yer yer orijinal sayılabilecek[1445] mâlumat da vermektedir.[1446]

43. Cemâl Dede, Neyzen (ö. 1317/1899)

(Mesnevîhân)

Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Abdülbâki Nâsır Dede'nin torunlarından ve de anılan dergâhın kudümzenbaşılarından Ahmed Hüsâmeddin Dede'nin oğullarından biri olan, adı *Defter-i Dervîşân* vb. bazı kaynaklarda Cemâleddin Dede şeklinde de geçen Cemâl Dede, 1277/1860-1861 yılında İstanbul'da doğmuştur. İlk mektebin ardından bir miktar da medrese tahsili görmüştür. Farsça'yı ünlü Mesnevîhân Selânikli Es'ad Dede'den öğrenmiş,

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

bununla birlikte Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Osman Selâhaddin Dede'nin derslerinde de bulunmuş ve aynı zamanda onun *Mesnevî* okuyuculuğunu yapmıştır. Mûsikişinas bir şahsiyet olan Cemâl Dede, bu konudaki bilgilerini ve özellikle ney üflemeyi Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'den öğrenmiş, ayrıca Halim Efendi'den de istifade etmiştir.[1447]

Bir müddet Yenikapı Mevlevîhânesi'nin neyzenbaşılığını yapmış ve bununla yetinerek başka bir görev elde etmeğe çalışmamış olan Cemâl Dede, yakalandığı verem hastalığından kurtulamayarak 6 Rebîülâhir 1317 (13 Ağustos 1899) tarihinde vefat etmiş ve dergâh hazîresine defn edilmiştir. Vefatı üzerine Ahmed Remzi Akyürek Dede tarafından Farsça, şair İsmet Bey tarafından ise aşağıdaki Türkçe tarih kıt'ası söylenmiştir:

Kıt'a
Şeyh Nâsır Dede ahfâd-ı kirâmından olup
Hizmet eyler idi ihlâs ile bu dergâha
Geçdi gülbâng-ı niyâzı dedi İsmet târîh
Vardı nâyzenbaşı Derviş Cemâl Allah'a[1448]

Kaynaklarda "orta boylu, zayıf, siyah ve gür sakallı, bir ayağı da topal" olarak tasvir edilen Cemâl Dede'nin nota bilmeyip öğrenmeğe de ihtiyaç duymadığı, meşk ettiklerine notasız ve parmaklarının hareketini göstermek sûretiyle ney tâlim ettiği belirtilmektedir. Bu şekilde yetiştirdiği öğrencilerinden Hüsrevpaşalı Hâlid Bey ile Topkapılı Ali Bey, aynı zamanda dönemin usta neyzenleri arasında yer almışlardır. Öğrencileri arasında Rauf Yektâ Bey'in de bulunduğu, ney öğrenmek isteyen meraklı kişilere de hücresinde ders verdiği bildirilen ve zarif bir şahsiyet olup ara sıra manzum sözler de söylediği belirtilen Cemâl Dede, meşk konusunda hayli nazlanır ve başka dergâhlardaki neyzen ve kudümzenbaşılar mukâbele günü okunacak âyini önceden kararlaştırıp ve birer defa okudukları hâlde o, mukâbele gününde hangi âyinin okunacağını namazdan sonra ve son anda "filan âyini okuyalım" şeklinde bildirmekle yetinirmiş.[1449]

Yine kaynaklarda Adana'da kimyâgerlik yapan ve Ârif Bey adında bir oğlunun bulunduğunun kaydedilmesinin yanında onun topallığını konu edinen bir nükteye de yer verilmiştir:

Bir gün, neyzenlerden ve daha sonra Yozgat Mevlevîhânesi Şeyhi olan Sâlih Dede, Cemâl Dede'nin topallığını îmâ ederek, "Cemâl Efendi!, Lenk fahte usulü nasıldır?" diye sorması üzerine Cemâl Dede ayağa kalkmış ve odada ağır aksak birkaç adım attıktan sonra "İşte böyle!" cevabını vermiştir.[1450]

Tâhirü'l-Mevlevî, Cemâl Dede'den değişik vesilelerle söz ettiği mektuplarından birinde onun şiir söylemeğe hevesli biri olduğunu, yazdığı şiirleri zaman zaman getirip kendisine gösterdiğini ve bunlardan bazılarını, "sadelik ve âzâdeliği hoşuma gitti" vb. demek sûretiyle beğendiğini; hatta beğendiği bazı şiirlerini tanzîr ettiğini belirtmektedir.[1451]

44. Râif Dede, Afyonkeş (ö. 1321/1903-1904)
(Âyinhân, Kudümzenbaşı)

19. yüzyılın son yarısında kudümzenlikle ünlü olmuş kişilerden biri olan Râif Dede, İstanbullu olup babası Derviş Hüseyin İzzet/Şükûfeci Hüseyin Dede, büyükbabası ise Tarîkatçı Mehmed Dede'dir. Soyu aynı zamanda Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin de babası olan Halvetî şeyhlerinden Ahmed Efendi'ye dayanan Râif Dede, dolayısıyla en ünlü Mevlevî âilelerinden birine mensup olup ayrıca Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Ali Nutkî Dede, Abdülbâki Nâsır Dede ve Abdurrahim Künhî Dede ile akrabadır.[1452] Râif Dede, Galata Mevlevîhânesi kudümzenbaşılarından Ziyâ Dede'den mûsiki meşk etmiş ve bilâhare Galata Mevlevîhânesi kudümzenbaşılığına tâyin edilmiştir.[1453]

Üsküdar Mevlevîhânesi'nin kudümzenbaşılığında da bulunmuş ve bazı kaynaklarda "Âyinhân" olarak da anılan Râif Dede, bir ara Üsküdar'da attar dükkânı açmış, zaman zaman seyyar satıcılık yapmış; hatta Tâhirü'l-Mevlevî'nin bildirdiğine göre Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Dede ile aralarının şeker-renk olması sebebiyle dergâha gitmeyerek Ramazan aylarında Beyazıt Câmii avlusunda sucuk, pastırma, şerbet vb. satarak geçimini temine çalışmıştır. Hatta sucuklarının üzerine astığı "Dede'nin a'lâ baharlı sucuğu" levhasıyla "Sucukçu Dede" diye anılmaya başlamıştır. Mehmed Celâleddin Dede, mevcut kırgınlığı gidermek ve de gönlünü almak için Râif Dede'yi Yenikapı Mevlevîhânesi'ne kudümzenbaşı tâyin etmiş, böylece üç dergâhın hizmetiyle birden ilgilenmek durumunda kalan Râif Dede, bir başka görevi olmadığında Yenikapı'da yatıp kalkmaya başlamıştır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin ifâdesiyle "derviş-nihâd ve ârif" bir zât olan Râif Dede, özellikle çok güzel ezan okuyuşuyla ve idâredeki muvaffakiyetiyle tanınmış, çağdaşları arasında en iyi kudümzenbaşı olarak şöhret bulmuş, âyin repertuvarını da en doğru bilen ve öğrendiği gibi değiştirmeden okuyan sanatkârlardan biri kabul edilmiştir. Aralarında Galata Mevlevîhânesi neyzenbaşılarından Mehmed Emin Yazıcı'nın da bulunduğu birçok kişi Râif Dede'den Mevlevî âyinleri ve ilâhîler meşk etmiştir. Yine Tâhirü'l-Mevlevî'nin belirttiğine göre Râif Dede'nin dergâhta bulunduğu akşamlar, ney çalındığı, âyinlerin okunduğu, semâlar ve safâlar edilerek herkesin neşe içinde olduğu tadına doyulmaz anlara dönüşmektedir. Yenikapı'dan sonra yine Galata Mevlevîhânesi'ne nakledilen Râif Dede, 1321/1903-1904 yılında anılan dergâhta vefat etmiş ve Bahâriye Mevlevîhânesi hâmuşânına defn olunmuştur.[1454]

Râif Dede'nin ölümü üzerine Tâhirü'l-Mevlevî tarafından, son iki mısraına yer verdiğimiz ve tamamı sekiz beyitten oluşan bir tarih manzûmesi söylenmiştir:

Düşdü Düyek usûlü târîh-i intikâli
Azm eyledi behişte Râif Dede Efendi[1455]

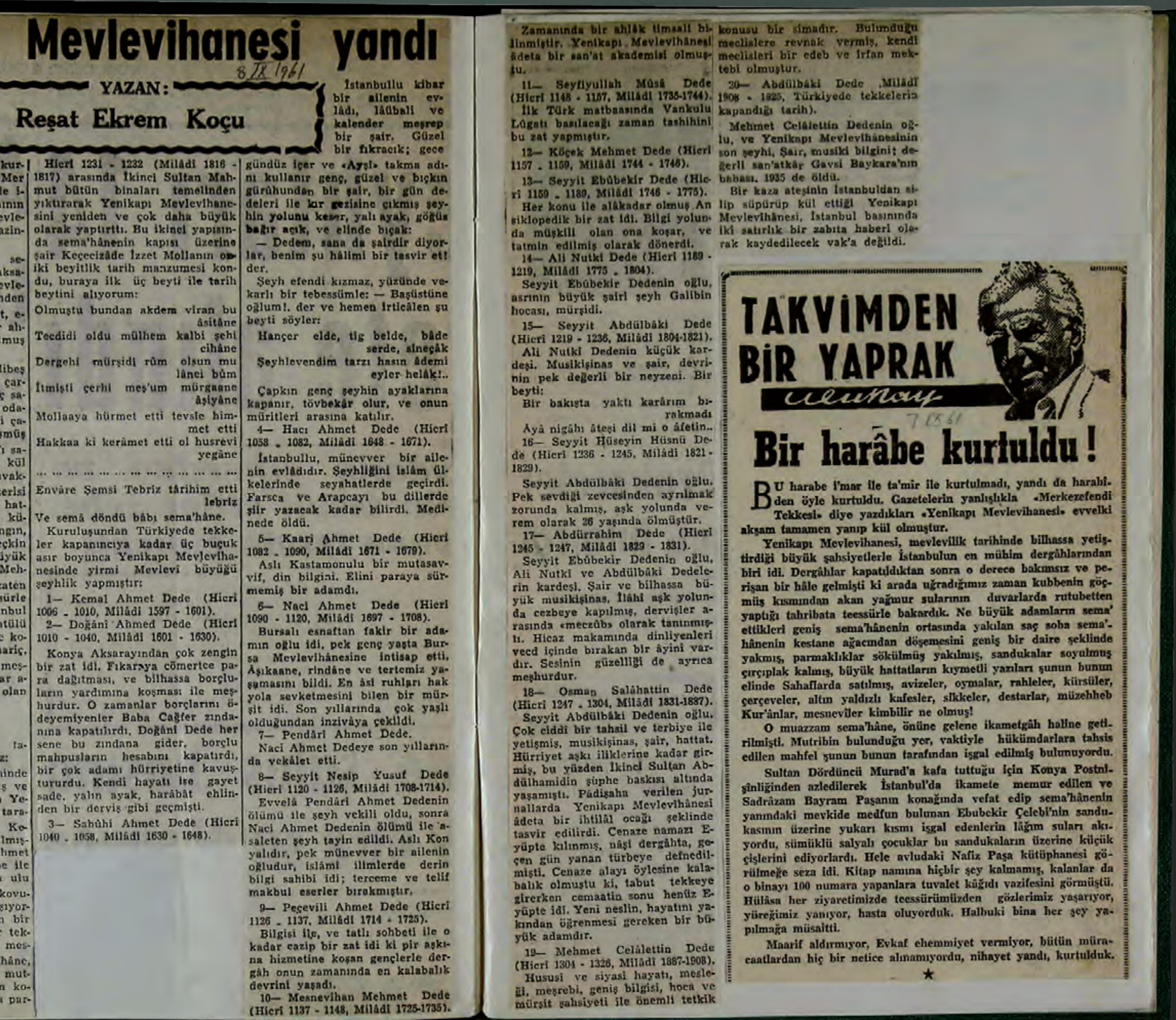
45. Sultan Mehmed Reşad (ö. 1336/1918)

(35. Osmanlı Pâdişâhı, Şair)

Sultan Mehmed Reşad, 21 Şevval 1260 (2 Kasım 1844) tarihinde Çırağan Sarayı'nda dünyaya gelmiştir. Babası Sultan Abdülmecid, annesi ise Gülcemâl Kadın Efendi'dir. Düzenli bir eğitim almamakla birlikte saray geleneklerine göre yetiştirilen ve güçlü bir hâfızaya sahip olduğu belirtilen Sultan Mehmed Reşad, halk arasındaki yaygın adıyla "Sultan Reşad", Arapça ve Farsça'nın yanı sıra bazı şer'î bilgileri de öğrenmiş ve iyi bir eğitim almıştır.[1456] Babasının ve amcası Sultan Abdülaziz'in saltanat yıllarında özgür bir hayata sahip olmasına; hatta 1872 yılında Kâmres Kadın Efendi ile evlenerek âile kuran ilk Osmanlı şehzâdeleri arasında yer almasına rağmen, kardeşi Sultan II. Abdülhamid tahta çıktığında veliaht durumuna gelmiş; ancak 1876-1909 arasında kalan dönemde, yaklaşık otuz üç yıl boyunca Dolmabahçe Sarayı'nın veliaht dairesinde beklemek zorunda kalmış, istisnâî bazı durumlar dışında saray dışına çıkmasına, İstanbul'da gezmesine ve başkalarıyla görüşmesine izin verilmemiştir. II. Abdülhamid'in tahttan indirilmesi sonucunda, 6 Receb 1327 (27 Nisan 1909) tarihinde ve altmış beş yaşında iken tahta geçmesi mümkün olan Sultan Reşad, bu nedenle Osmanlı pâdişâhlarının en yaşlı tahta geçeni kabul edilmektedir. Tahta çıkması özellikle Mevlevîler arasında büyük bir sevinç uyandırmış; hatta 10 Mayıs 1909'da düzenlenen geleneksel kılıç kuşanma töreninde pâdişâha kılıcı, Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişîni Abdülhalim Çelebi (ö. 1925) tarafından kuşatılmıştır.[1457]

Devletin hayli sıkıntılı bir döneminde pâdişâh olan ve kaynaklarda Sultan V. Mehmed olarak da adlandırılan Sultan Mehmed Reşad'ın dokuz yıl süren hükümdarlık dönemi buhranlar içinde geçmiş, örneğin döneminde on defa hükümet değişikliği olmuştur. Bu buhranları önleyecek veya olumlu bir yön verecek siyasî güç ve tecrübeye sahip olmayan Sultan Reşad, Balkanlarda her geçen gün artan huzursuzluğu bir nebze olsun gidermek ve tüm vatan evlatları arasında Osmanlı kardeşliği düşüncesini pekiştirmek için, İttihatçıların da önerisiyle Rumeli gezisine çıkmış Selânik, Üsküp, Priştine, Kosova ve Manastır şehirlerini ziyaret etmiş; hatta Kosova sahrasında yüz bin kişilik bir cemâatle Cuma namazı kılmıştır. Ülkesini ve halkını yakından tanımak ve sorunları yerinde görmek isteyen Sultan Reşad, Rumeli gezisinden 26 Haziran 1911 tarihinde İstanbul'a dönmüş ve İstanbul içinde de sık sık ziyaretlere çıkarak gittiği yerlerde hediyeler dağıtmıştır.[1458]

Sultan Reşad, tüm iyi niyetli çabalarına rağmen, başta Balkan Savaşı olmak üzere ard arda patlak veren savaş ve isyan hareketlerini önleyememiş; hatta İstanbul'un bir ara işgal tehlikesiyle karşı karşıya kalması üzerine hükümetin Eskişehir'e taşınmasına karar verilmiş, Talat Paşa hükümeti, pâdişâhın birlikte çalıştığı onuncu ve son hükümet olmuştur. Yaşanan tüm bu sıkıntılar içinde Çanakkale ve Irak cephelerinden gelen başarı haberleri üzerine bir parça teselli bulan Sultan Reşad, dönemindeki onuncu hükümetin de yıkılmasının ardından âdetâ saraya kapanmış ve protokoller dışında hayatının sonuna dek buradan dışarıya çıkmamıştır. Daha önce bir ameliyat

Mevlevihanesi yandı

8 IX 1961

YAZAN:

Reşat Ekrem Koçu

Hicri 1231 - 1232 (Milâdi 1816 - 1817) arasında İkinci Sultan Mahmut bütün binaları temelinden yıktırarak Yenikapı Mevlevihanesini yeniden ve çok daha büyük olarak yaptırttı. Bu ikinci yapısında sema'hânenin kapısı üzerine şair Keçecizâde İzzet Mollanın on iki beyitlik tarih manzumesi kondu, buraya ilk üç beyti ile tarih beytini alıyorum:

Olmuştu bundan akdem viran bu âsitâne
Tecdidi oldu mülhem kalbi şehi cihâne
Dergehi mürşidi rûm olsun mu lânei bûm
İtmişti çerhi meş'um mürgaane âşiyâne
Mollaaya hürmet etti tevsie himmet etti
Hakkaa ki kerâmet etti ol husrevi yegâne
... ...
Envâre Şemsi Tebriz târihim etti lebriz
Ve semâ döndü bâbı sema'hâne.

Kuruluşundan Türkiyede tekkeler kapanıncıya kadar üç buçuk asır boyunca Yenikapı Mevlevihanesinde yirmi Mevlevi büyüğü şeyhlik yapmıştır:

1— Kemal Ahmet Dede (Hicri 1006 - 1010, Milâdi 1597 - 1601).

2— Doğâni Ahmed Dede (Hicri 1010 - 1040, Milâdi 1601 - 1630).

Konya Aksarayından çok zengin bir zat idi. Fıkaraya cömertce para dağıtması, ve bilhassa borçluların yardımına koşması ile meşhurdur. O zamanlar borçlarını ödeyemiyenler Baba Cağfer zındanına kapatılırdı, Doğâni Dede her sene bu zındana gider, borçlu mahpusların hesabını kapatırdı, bir çok adamı hürriyetine kavuştururdu. Kendi hayatı ise gayet sade, yalın ayak, harâbât ehlinden bir derviş gibi geçmişti.

3— Sabûhi Ahmet Dede (Hicri 1040 - 1058, Milâdi 1630 - 1648).

İstanbullu kibar bir ailenin evlâdı, lâübali ve kalender meşrep bir şair. Güzel bir fıkracık; gece gündüz içer ve «Ayşî» takma adını kullanır genç, güzel ve bıçkın gürûhundan bir şair, bir gün dedeleri ile kır gezisine çıkmış şeyhin yolunu keser, yalı ayak, göğüs bağır açık, ve elinde bıçak:

— Dedem, sana da şairdir diyorlar, benim şu hâlimi bir tasvir et! der.

Şeyh efendi kızmaz, yüzünde vekarlı bir tebessümle: — Başüstüne oğlum!. der ve hemen irticâlen şu beyti söyler:

Hançer elde, tig belde, bâde serde, sineçâk
Şeyhlevendim tarzı hasın âdemi eyler helâk!..

Çapkın genç şeyhin ayaklarına kapanır, tövbekâr olur, ve onun müritleri arasına katılır.

4— Hacı Ahmet Dede (Hicri 1058 - 1082, Milâdi 1648 - 1671).

İstanbullu, münevver bir ailenin evlâdıdır. Şeyhliğini islâm ülkelerinde seyahatlerde geçirdi. Farsca ve Arapcayı bu dillerde şiir yazacak kadar bilirdi. Medinede öldü.

5— Kaari Ahmet Dede (Hicri 1082 - 1090, Milâdi 1671 - 1679).

Aslı Kastamonulu bir mutasavvif, din bilgini. Elini paraya sürmemiş bir adamdı.

6— Naci Ahmet Dede (Hicri 1090 - 1120, Milâdi 1697 - 1708).

Bursalı esnaftan fakir bir adamın oğlu idi, pek genç yaşta Bursa Mevlevihânesine intisap etti. Âşıkaane, rindâne ve tertemiz yaşamasını bildi. En âsi ruhları hak yola sevketmesini bilen bir mürşit idi. Son yıllarında çok yaşlı olduğundan inzivâya çekildi.

7— Pendâri Ahmet Dede.

Naci Ahmet Dedeye son yıllarında vekâlet etti.

8— Seyyit Nesip Yusuf Dede (Hicri 1120 - 1126, Milâdi 1708-1714).

Evvelâ Pendâri Ahmet Dedenin ölümü ile şeyh vekili oldu, sonra Naci Ahmet Dedenin ölümü ile asaleten şeyh tayin edildi. Aslı Konyalıdır, pek münevver bir ailenin oğludur, islâmi ilimlerde derin bilgi sahibi idi; terceme ve telif makbul eserler bırakmıştır.

9— Peçevili Ahmet Dede (Hicri 1126 - 1137, Milâdi 1714 - 1725).

Bilgisi ile, ve tatlı sohbeti ile o kadar cazip bir zat idi ki pir aşkına hizmetine koşan gençlerle dergâh onun zamanında en kalabalık devrini yaşadı.

10— Mesnevihan Mehmet Dede (Hicri 1137 - 1148, Milâdi 1725-1735).

Zamanında bir ahlâk timsali bilinmiştir. Yenikapı Mevlevihânesi âdeta bir san'at akademisi olmuştu.

11— Seyfiyullah Mûsâ Dede (Hicri 1148 - 1157, Milâdi 1735-1744).

İlk Türk matbaasında Vankulu Lûgatı basılacağı zaman tashihini bu zat yapmıştır.

12— Köçek Mehmet Dede (Hicri 1157 - 1159, Milâdi 1744 - 1746).

13— Seyyit Ebûbekir Dede (Hicri 1159 - 1189, Milâdi 1746 - 1775).

Her konu ile alâkadar olmuş Ansiklopedik bir zat idi. Bilgi yolunda müşkili olan ona koşar, ve tatmin edilmiş olarak dönerdi.

14— Ali Nutki Dede (Hicri 1189 - 1219, Milâdi 1775 - 1804).

Seyyit Ebûbekir Dedenin oğlu, asrının büyük şairi şeyh Galibin hocası, mürşidi.

15— Seyyit Abdülbâki Dede (Hicri 1219 - 1236, Milâdi 1804-1821).

Ali Nutki Dedenin küçük kardeşi. Musikişinas ve şair, devrinin pek değerli bir neyzeni. Bir beyti:

Bir bakışta yaktı karârım bırakmadı
Âyâ nigâhı âteşi dil mi o âfetin..

16— Seyyit Hüseyin Hüsnü Dede (Hicri 1236 - 1245, Milâdi 1821 - 1829).

Seyyit Abdülbâki Dedenin oğlu. Pek sevdiği zevcesinden ayrılmak zorunda kalmış, aşk yolunda verem olarak 26 yaşında ölmüştür.

17— Abdürrahim Dede (Hicri 1245 - 1247, Milâdi 1829 - 1831).

Seyyit Ebûbekir Dedenin oğlu, Ali Nutki ve Abdülbâki Dedelerin kardeşi. Şair ve bilhassa büyük musikişinas. İlâhi aşk yolunda cezbeye kapılmış, dervişler arasında «meczûb» olarak tanınmıştı. Hicaz makamında dinliyenleri vecd içinde bırakan bir âyini vardır. Sesinin güzelliği de ayrıca meşhurdur.

18— Osman Salâhattin Dede (Hicri 1247 - 1304, Milâdi 1831-1887).

Seyyit Abdülbâki Dedenin oğlu. Çok ciddi bir tahsil ve terbiye ile yetişmiş, musikişinas, şair, hattat. Hürriyet aşkı iliklerine kadar girmiş, bu yüzden İkinci Sultan Abdülhamidin şüphe baskısı altında yaşamıştı. Pâdişahı verilen jurnallarda Yenikapı Mevlevihânesi âdeta bir ihtilâl ocağı şeklinde tasvir edilirdi. Cenaze namazı Eyüpte kılınmış, nâşı dergâhta, geçen gün yanan türbeye defnedilmişti. Cenaze alayı öylesine kalabalık olmuştu ki, tabut tekkeye girerken cemaatin sonu henüz Eyüpte idi. Yeni neslin, hayatını yakından öğrenmesi gereken bir büyük adamdır.

19— Mehmet Celâlettin Dede (Hicri 1304 - 1326, Milâdi 1887-1908).

Hususi ve siyasi hayatı, mesleği, meşrebi, geniş bilgisi, hoca ve mürşit şahsiyeti ile önemli tetkik konusu bir simadır. Bulunduğu meclislere revnak vermiş, kendi meclisleri bir edeb ve irfan mektebi olmuştur.

20— Abdülbâki Dede (Milâdi 1908 - 1925, Türkiyede tekkelerin kapandığı tarih).

Mehmet Celâlettin Dedenin oğlu, ve Yenikapı Mevlevihânesinin son şeyhi, Şair, musiki bilgini; değerli san'atkâr Gavsi Baykara'nın babası. 1935 de öldü.

Bir kaza ateşinin İstanbuldan silip süpürüp kül ettiği Yenikapı Mevlevihânesi, İstanbul basınında iki satırlık bir zabıta haberi olarak kaydedilecek vak'a değildi.

TAKVİMDEN BİR YAPRAK

Ulunay

7 IX 61

Bir harâbe kurtuldu!

BU harabe i'mar ile ta'mir ile kurtulmadı, yandı da harabîden öyle kurtuldu. Gazetelerin yanlışlıkla «Merkezefendi Tekkesi» diye yazdıkları «Yenikapı Mevlevihanesi» evvelki akşam tamamen yanıp kül olmuştur.

Yenikapı Mevlevihanesi, mevlevilik tarihinde bilhassa yetiştirdiği büyük şahsiyetlerle İstanbulun en mühim dergâhlarından biri idi. Dergâhlar kapatıldıktan sonra o derece bakımsız ve perişan bir hâle gelmişti ki arada uğradığımız zaman kubbenin göçmüş kısmından akan yağmur sularının duvarlarda rutubetten yaptığı tahribata teessürle bakardık. Ne büyük adamların sema' ettikleri geniş sema'hânenin ortasında yakılan saç soba sema'hânenin kestane ağacından döşemesini geniş bir daire şeklinde yakmış, parmaklıklar sökülmüş yakılmış, sandukalar soyulmuş çırçıplak kalmış, büyük hattatların kıymetli yazıları şunun bunun elinde Sahaflarda satılmış, avizeler, oymalar, rahleler, kürsüler, çerçeveler, altın yaldızlı kafesler, sikkeler, destarlar, müzehheb Kur'ânlar, mesnevîler kimbilir ne olmuş!

O muazzam sema'hâne, önüne gelene ikametgâh haline getirilmişti. Mutribin bulunduğu yer, vaktiyle hükümdarlara tahsis edilen mahfel şunun bunun tarafından işgal edilmiş bulunuyordu.

Sultan Dördüncü Murad'a kafa tuttuğu için Konya Postnişinliğinden azledilerek İstanbul'da ikamete memur edilen ve Sadrâzam Bayram Paşanın konağında vefat edip sema'hânenin yanındaki mevkide medfun bulunan Ebubekir Çelebi'nin sandukasının üzerine yukarı kısmı işgal edenlerin lâğım suları akıyordu, sümüklü salyalı çocuklar bu sandukaların üzerine küçük çişlerini ediyorlardı. Hele avludaki Nafiz Paşa kütüphanesi görülmeğe seza idi. Kitap namına hiçbir şey kalmamış, kalanlar da o binayı 100 numara yapanlara tuvalet kâğıdı vazifesini görmüştü. Hülâsa her ziyaretimizde teessürümüzden gözlerimiz yaşarıyor, yüreğimiz yanıyor, hasta oluyorduk. Halbuki bina her şey yapılmağa müsaitti.

Maarif aldırmıyor, Evkaf ehemmiyet vermiyor, bütün müracaatlardan hiç bir netice alınamıyordu, nihayet yandı, kurtulduk.

★

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

Sultan Reşad'ın şehzadeleri Ahmed Ziyâeddin Efendi ve Ömer Hilmi Efendi ile Yenikapı Mevlevîhânesi'ni ziyaretleri.

(Baki Baykara Arşivi)

da geçirdiği prostat rahatsızlığının yanında, uzun süredir devam eden şeker hastalığı da onu hayli yıpratmış, resmî evrâkları dahi hasta yatağında imzalar hâle gelmiş, hayatının büyük bir kısmı baskı ve sıkıntılar içinde geçen Sultan Reşad, 24 Ramazan 1336 (3 Temmuz 1918) tarihinde Yıldız Sarayı'nda vefat etmiştir. Nâşı önce Topkapı Sarayı'na götürülmüş, cenaze namazı Bâbüssaâde önünde ve Şeyhülislâm Mûsâ Kâzım Efendi tarafından kıldırılmış, akabinde Eyüp'e götürülerek, sağlığında burada yaptırdığı türbeye defn olunmuştur.[1459]

Cevdet Küçük'ün tespitine göre, yaşanan tüm buhranlara ve olumsuzluklara rağmen, Sultan Reşad'ın dönemi, Osmanlı Devleti'nin ayakta kalmaya devam etmesi için yapılan son bir deneme olmuş; ancak bu deneme mâlesef devletin dağılmasıyla son bulmuştur. Bununla birlikte, bu dönemde millî birlik ve demokrasi düşüncesi gelişmiş, eğitim, hukuk ve sosyal alanda önemli reformlar yapılmak sûretiyle millî Türk devletinin temelleri atılmıştır.[1460]

Kaynaklarda, Kâmres Kadın Efendi'ın dışında Dürriadn Kadın Efendi, Mihrengîz Kadın Efendi, Nâzperver Kadın Efendi ve Dilfirîb Kadın Efendi adlı eşlerinin bulunduğu ve Mahmud Necmeddin Efendi (ö. 1913), Ömer Hilmi Efendi (ö. 1935), Mehmed Ziyâeddin Efendi (ö. 1938) ve Refîa Sultan adlı dört çocuğu olduğu bildirilen; ayrıca "halim, selim, son derece merhametli, dindar, derviş-meşrep ve nâzik bir şahsiyet" olarak tanıtılan Sultan Mehmed Reşad, genç yaşında Mevlevîliğe intisap etmiş ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nin şeyhlerinden Osman Selâhaddin Dede'nin bağlılarından olmuştur. Sultan Reşad, şehzâdeliğinden beri gidip geldiği bu dergâhın 4-5

Sultan Reşad'ın cenaze merasiminden genel bir görünüm
(Baki Baykara Arşivi)

Şevval 1324 (21-22 Kasım 1906)[1461] tarihinde geçirdiği yangın sonrasında enkâza dönmesine hayli üzülmüş ve verdiği tâlimatla 16 Rebîülâhir 1328 (26 Nisan1910) tarihinde binanın yıkım işlemine başlanmış, 3 Cemâziyelevvel 1328 (13 Mayıs 1910) tarihinde ise bazı devlet ricâlinin yanı sıra aralarında Galata, Bahâriye ve Üsküdar Mevlevîhâneleri şeyhlerinin de bulunduğu hayli kalabalık bir heyet eşliğinde temel atılmak sûretiyle yeniden inşasına başlanmıştır. Bir yıl sonra, 21 Muharrem 1329 (23 Ocak1911) tarihinde mevlid okutulmak ve "Âyin-i Cem" icrâ edilmek sûretiyle dergâhın açılışı yapılmış, gülbâng duâsı ise dergâhın son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede tarafından okunmuştur. Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre Sultan Reşad, bu tamirat çerçevesinde yanan mescit ile şeyh dairesini, dedegân hücrelerini, taamhâne, matbah ve kileri som kâgir olarak inşâ ettirmiştir. Hatta dergâhın yanan mescidi önceden kubbesiz olduğu hâlde, bu tamirat bünyesinde yüksek kâgir kubbeli, müzeyyen ve muhteşem bir şekilde yapılmış, bir de kâgir minâre eklenmiştir. Dergâhın Sultan Reşad tarafından yeniden inşası üzerine muhibbândan şair İsmet Bey, "Pâdişeh etdi dergehi inşâ" mısraını tarih düşürmüştür. Onun mevlevîhânelere ilgisi sadece Yenikapı ile sınırlı kalmamış, Bahâriye Mevlevîhânesi de onun döneminde yeniden inşâ edilmiş ve pâdişâh 30 Şevval 1328 (3 Kasım 1910) tarihinde bu dergâhın açılışına katılmıştır. Ayrıca seyahatleri sırasında da gittiği yerlerdeki mevlevîhâneleri ziyaret etmiş, yine onun döneminde Konya'daki Mevlânâ Âsitânesi başta olmak üzere çok sayıda Mevlevî dergâhı tamir ettirilmiştir. Sultan Mehmed Reşad'ın Mevlevîlere olan muhabbet ve ilgisi çeşitli vesilelerle devam et-

miş, bu ilgi karşılıksız kalmamış ve Mevlânâ Dergâhı'nı ziyarete dâvet edilmiştir. Sultan Reşad, çok arzu etmesine rağmen bu ziyareti gerçekleştirememiş; ancak daha sonra ziyareti kendi adına gerçekleştirmek üzere tertip edilen "Hey'et-i Mevleviyye"yi birçok hediye ve tahsis edilen özel bir trenle Konya'ya göndermiştir. Klâsik Türk mûsikisine, özellikle Mevlevî mûsikisine âşinâ olan, Batı mûsikisini de bilen ve hatta piyano çalan Sultan Reşad, şehzâdelik dönemini *Mesnevî* okumakla geçirmesinin yanında, Osmanlı tarihine ve ecdâdının menkıbelerine de ilgi duymuş, ayrıca tasavvuf ve edebiyatla ilgilenmiş; hatta şiir de yazmıştır. Onun, Çanakkale zaferi üzerine kaleme aldığı ve yazıldığı günlerde dillerde dolaşan gazeli hem bestelenmiş, hem de birçok şair tarafından tahmîs yapılmıştır.[1462]

Sultan Reşad'ın cenaze merasimi ve Mevlevîler

(Baki Baykara Arşivi)

Şiir Örneği

Enfel Doğan ve Fatih Tığlı hazırladıkları makalede, deniz savaşları sonunda bozguna uğrayan düşman kuvvetlerinin kara savaşlarında da yenilgiye uğramasıyla Çanakkale'yi terke mecbur kalmaları karşısında, Sultan Mehmed Reşad'ın şükür nişânesi olmak üzere bir gazel yazdığını ve bu gazelin, aralarında *Harb Mecmûası* (nr. 11, Ağustos 1916), *Tercümân-ı Hakîkat*, (nr. 12715, 8 Eylül 1916), *Tanin* (nr. 2780, 8 Eylül 1916); *Tasvîr-i Efkâr* (nr. 1857, 8 Eylül 1916) ve *Servet-i Fünûn* (nr. 1317, 14 Eylül 1916)'un da bulunduğu dönemin neredeyse bütün gazete ve mecmualarında "Gazel-i Hümâyun, Manzûme-i Hümâyun, Manzûme-i Garrâ-i Hümâyûn" vb. başlıklar altında yayımlandığını belirtmişlerdir.

Manzûme-i Garrâ-i Hazret-i Hilâfet-penâhî
Savlet etmişdi Çanakkal'a'ya bahr ü berden
Ehl-i İslâm'ın iki hasm-ı kavîsi birden
Lâkin imdâd-ı İlâhî yetişip ordumuza
Oldu her bir neferi kal'a-i pûlâd-beden
Asker evlâdlarımın pîşgeh-i azminde
Aczini eyledi idrâk nihâyet düşmen
Kadr ü haysiyyeti pâmâl olarak etdi firâr
Kalb-i İslâm'a nüfûz etmeğe gelmişiken
Kapanıp secde-i şükrâna Reşad eyle duâ
Mülk-i İslâm'ı Hüdâ eyleye dâim me'men[1463]

Yine anılan makalede, halk tarafından çok beğenilen bu gazele Üsküdarlı Tal'at, Ali Emîrî, İbrahim Alâeddin Gövsa, Ahmed Mâhir Efendi, Şeyh Elif Efendi, Nigâr Hanım, Sâbit Bey, Hâlid Bey, Tevfik Lâmih Bey, Yahya Kemâl Beyatlı, Abdülhalim Çelebi, Mesud Efendi, Doktor Ali Paşa, Tevfik Efendi, Veled Çelebi

A. Süheyl Ünver'in Yenikapı Mevlevîhânesi defterinden...

İzbudak, Ser-tabîb Sâmi Bey, Haydar Bey, Yümni Bey, Sabri Kalkandelen, Abdülkâdir Nâsih Bey, Ali Rıdvan Bey, Feyhân, Nazmi Bey, Fâzıl Ahmed Aykaç, Nâzım, Binbaşı Tahsin Bey, Sâmi Bey ve Vedad Örfî adlı şairler tarafından birçok tahmîs yazıldığı kaydedilmiştir.[1464]

46. Hilmi Dede, Manisalı (ö. 1340/1921)

(Neyzenbaşı)

*Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre Hilmi Dede'nin asıl adı İbrahim Edhem olup "Hilmi" tarîkattaki mahlasıdır. Önceleri İzmir'e bağlı olmakla birlikte, daha sonra Manisa'ya bağlanmış bir yerleşim birimi olan Demirci'de dünyaya gelmiş, zamanın şartları dâhilinde tahsilden sonra genç yaşında Mevlevîliğe girmiş, aynı zamanda döneminin tanınmış mûsiki üstatlarından ney meşk etmiştir. Bilâhare Manisa Mevlevîhânesi'nde hizmetini tamamlayarak İstanbul'a gitmiş ve aralarında Galata ile Yenikapı'nın da bulunduğu Mevlevî dergâhlarında hizmete devam etmiştir.[1465]

Kaynaklarda Manisalı Hilmi Dede şeklinde de anılan ve aynı zamanda 19. yüzyılın son yarısında yetişen ünlü neyzenlerden biri olarak gösterilen Hilmi Dede, yine *Defter-i Dervîşân'*da ve muhtemelen Abdülbâki Baykara Dede'nin kaydettiğine göre, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin neyzenbaşısı Cemâl Dede'nin 1317/1899'da vefatı üzerine, dönemin Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhi olan Mehmed Celâleddin Dede, Galata Mevlevîhânesi'ne giderek dergânın şeyhi Atâullah Efendi'den, o tarihte dergâhta hücrenişîn bulunan Hilmi Dede'yi tarîkat usulü gereğince Yenikapı Mevlevîhânesi'ne neyzenbaşı olarak istemiş ve şeyh efendinin müsaade etmesiyle Hilmi Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde "kapıdan geçmek" sûretiyle bu dergâha neyzenbaşı tâyin olunmuştur. Yine kaynaklarda "ümmî, sâf-dil, pâk-tıynet, hoş-meşrep bir zât" olduğu kaydedilen ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde yirmi iki yıl hizmet ettiği belirtilen Hilmi Dede, 26 Rebîülevvel 1340 (27 Kasım 1921) tarihinde vefat etmiş[1466], vefatı üzerine devrin ünlü şairlerinden Üsküdarlı Tal'at şu tarihi söylemiştir:

Kıt'a
Mevlevîler yazdılar ihlâs ile
Şâd edip rûh-ı revânın dem-be-dem
Nezr-i Mevlânâ ile târîhini
Rıhlet etdi Nâyzen Hilmi Dedem[1467]

47. Hasan Dede, Kazancı (ö. 1341/1922 civarında)

(Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi Şeyh Vekili, Âyinhân, Kudümzen, Müezzin, Na'thân)

Adına ilk olarak Mehmed Ziyâ'nın, Osman Selâhaddin Dede'nin müntesiplerine ilişkin verdiği listede rastladığımız ve buradaki kayıttan hareketle Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi şeyh vekili olduğunu öğrendiğimiz Kazan-

cı Hasan Dede'nin,[1468] daha sonra Hasan Âli Yücel'in hâtıralarında kendisinden bahsettiği ve bir ara Kütahya Mevlevîhânesi şeyh vekili olduğunu belirttiği Yenikapı Mevlevîhânesi'nin kazancısı Hasan Dede ile aynı kişiler olduğu kanaatindeyiz. Dolayısıyla bu şahıs, muhtemelen Osman Selâhaddin Dede zamanında dergâha intisap etmiş olmakla birlikte, Hasan Âli Yücel'in verdiği bilgilerden anlaşıldığına göre, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin sonraki şeyhleri Mehmed Celâleddin Dede ile Abdülbâki Baykara Dede zamanında da dergâhtaki kazancılık hizmetini sürdürmüştür. Yücel'in kendisinden daimâ sitâyişle bahsettiği ve "Evliyâ gibi bir adamdı" dediği, aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin müezzinliğini yapmakta olan Hasan Dede, ayrıca kudümzendir, güzel na't ve âyin okumaktadır. Hasan Âli Yücel'in ifadesiyle, "İyi insan nasıl olursa Hasan Dede'de onun bütün şartları, bütün vasıfları vardı. Vücutça ve ruhça temizdi. Güzel Arapça bilirdi ve *Mesnevî* elinden düşmezdi." Hasan Dede, aynı zamanda Hasan Âli Yücel'e ilk Na't-ı Mevlânâ'yı meşkeden, onu namazda müezzinliğe, tekkenin minâresinde ezan okumaya alıştıran kişidir.[1469]

Yücel'in yanı sıra Ziver Tezeren'in Rüsûhi Baykara'dan naklen bildirdiğine göre esâsen Yahudilik'ten dönme bir zât olan Hasan Dede, daha sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son postnişîni Abdülbâki Baykara tarafından, Yücel'in annesinin dadısı ve esâsen kendisine de dadılık yapmış olan Gülşen Bacı ile evlendirilmiştir. Hasan Âli Yücel'in kendisinden büyük bir sevgi ile bahsettiği ve "bacı" diye andığı bu kadıncağız, esâsen bir Habeş kabile reisinin kızı olup esirciler tarafından kaçırılıp esir pazarında satılmakta iken, Yücel'in anneannesinin dayısı tarafından satın alınıp anneannesine çeyiz halayığı olarak hediye edilmiştir. Gülşen Bacı, Yücel'in anneannesine hizmet ettiği gibi annesi doğduğunda ona da dadılık yapmış, hatta bu hizmetini Hasan Âli doğduğunda devam ettirdiği gibi onun çocuklarına da dadılık yapmak sûretiyle âdetâ ölene değin sürdürmüştür. Yine Hasan Âli Yücel'in bildirdiğine göre Hasan Dede'yi, bir ara Kütahya/Erguniye Mevlevîhânesi'ne şeyh vekili tâyin etmişler o da dervişlik gereği eyvallah deyip gitmiş; ancak hanımının sıla hasreti üzerine şeyhliği bırakarak İstanbul'a dönmüştür.[1470]

Daha sonra Sultan Mehmed Reşad'ın ikinci türbedârı yapılmış olan Hasan Dede, bu vesile ile evini de Eyüp'e taşımış, 1341/1922 yılı civarında bu semtte vefat etmiş ve Sultan Mehmed Reşad Türbesi'nin bahçesine defn edilmiştir.[1471]

48. Bahâeddin Dede, Ser-tabbâh (ö. 1340/1921-1922)

Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmayan Bahâeddin Dede, Mehmed Ârif Dede'nin hanımları ve kızlarına âit olup Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde bulunan bir mezar taşındaki kayda göre, 1280/1863-1864 yılında doğmuştur. Bahâeddin Dede'nin babası Mehmed Ârif Dede'dir ve kendisi de babası gibi Yenikapı Mevlevîhânesi'nin ser-tabbâhlığı hizmetinde bulun-

muştur. Bahâeddin Dede, *Defter-i Dervîşân*'daki kayda göre 1342/1923-1924 yılında vefat etmiştir.[1472]

Bahâeddin Dede hakkında *Defter-i Dervîşân'*da ayrıca, biri kardeşi Said Efendi'nin oğlu Ahmed Hâris Efendi'ye sikke tekbîr olunduğunu bildiren ve Abdülbâki Baykara Dede tarafından kaleme alınmış olduğunu düşündüğümüz tarih manzûmesi[1473] ile diğeri de vefatı üzerine Mustafa Kâmil Bey (ö. 1927) adlı bir şair tarafından düşürülen ve az miktardaki kelime farklarıyla *Son Asır Türk Şairleri'*nde de bulunan tarih manzûmesi olmak üzere iki adet kayda daha yer verildiği görülmektedir.[1474]

Bahâeddin Dede'nin Vefatına Düşürülen Tarih
Sezâdır eylemek yârâna mâtem yâr-ı cân gitdi
Esîr-i aşk-ı Mevlânâ muhibb-i hânedân gitdi
Görünce eller üstünde giderken mahmil-i na'şın
Dedim âlî-bahâ gevher değil genc-i nihân gitdi
Bu dâr-ı Mevlevî'de hayli dem olmuşdu ser-tabbâh
Bekâ zevkin alıp fânîlere bî-imtinân gitdi
Emînim zikr ü tevhîd-i Hüdâ'dan olmadı hâlî
Nihâyet lafzatullahı edip vird-i zebân gitdi
Hayâli sohbeti bâd-âver-i hâtır olup kaldı
Hayâli sohbeti bâd-âver-i hâtır olan gitdi
Bu bir muğber ki elbette geçer er geç zevi'l-ervâh
Hudûsundan beri bilmem nice pîr ü civân gitdi
Lisân-ı efsah-ı Âl-i Abâ'dan geldi bu târîh
Bahâeddin Dede da'vet olundukda hemân gitdi[1475]

Yukarıdaki mısralardan hareketle, Bahâeddin Dede'nin, "uzun yıllar dergâhta ser-tabbâhlık yaptığı, Hz. Mevlânâ ve soyundan gelenlere büyük bir aşk ile bağlı olup sürekli Allah'ın zikriyle meşgul olduğu ve aynı zamanda, sohbeti tatlı bir kişi" olduğu anlaşılmaktadır.

Hâmûş ise bülbül-i nâlân unutulmaz
Gül mevsimi geçmekle gülistân unutulmaz
Peymâne tehî meykede der-beste ne mâni‘
Sâkî-i vefâkâr ile peymân unutulmaz

Ahmed Remzi Akyürek Dede

Dipnotlar

1 Bu bölüm, *Defter-i Dervîşân* neşrimizdeki ilgili kısmın gözden geçirilmesi ve ayrıca ilgili diğer kaynaklardan takviye yapılması sûretiyle hazırlanmıştır (bk. *Defter-i Dervîşân, a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul 2011, s. 17-21; Msl. bk. Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* İstanbul 2007, s. 101-108 vd).

2 Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5456, s. 154; *a.e., Mevlevîlerin Tarihi,* haz. Cem Zorlu, İstanbul 2003, s. 280; Abdülbâki Nâsır Dede vd., *Defter-i Dervîşân-II,* Bâki Baykara Arşivi, vr. 30b, 44a (Bu nüshanın bir fotokopisi için bk. İSAM Ktp., nr. 18112); *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul 2011, s. 267, 303; Aynı zamanda Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son postnişîni Abdülbâki Baykara Dede'nin torunu olan Nâsır Abdülbâki Baykara'nın adının, bundan sonraki kullanımlarda nüfustaki değil, yaygın olan Bâki Baykara şekline yer verilecektir (HN); Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmî*, İstanbul 1281, I, 228; *a.e.*, *İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mimarî Yapılar,* haz. Ahmed Nezih Galitekin, İstanbul 2001, s. 305; Ahmed Rıfat, *Lugat-i Târihiyye ve Coğrâfiyye*, İstanbul 1300, VII, 41; Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb,* İstanbul 1309, s. 203; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2309, V, 198; *a.e.* haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, İstanbul 2006, s. 229; Mehmed Ziyâ, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyye-den Yenikapı Mevlevîhânesi*, İstanbul 1329, s. 35; *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi,* haz. Murat Karavelioğlu, İstanbul 2005, s. 39; Reşad Ekrem Koçu, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Mûsiki Mecmûası,* sy. 170, Nisan 1962, s. 59-61; Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *İÜEF Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul 1975-1976, s. 29-32; Baha Tanman, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 93-108; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", *İstanbul,* sy. 4, İstanbul 1993, s. 119-131; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, VII, 476; Hasan Özönder, "Yangınlarla Kaybettiğimiz: Yenikapı Mevlevîhânesi", IX. Millî Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997 Konya, *Tebliğler,* Konya 1998, s. 145.

3 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 197; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 125; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 476.

4 Selânikî Mustafa, *Târîh-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, İstanbul 1989, II, 730; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 198; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 37; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 145-146.

5 Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân (Sefîne-i Mevleviyyân)*, Mısır 1283, II, 64; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Süleymaniye *Ktp.,* Hâlet Efendi Mülhâkı, nr. 109, vr. 99a; *a.e.,* haz. İlhan Genç, Ankara 2000, s. 441-442; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 81; Zâkir Şükrü Efendi, *Mecmûa-yı Tekâyâ,* Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche, Transkripsiyon: M. Serhan Tayşi, nşr. Klaus Kreiser, Freiburg 1980, s. 31; Nezihe Araz, *Anadolu Evliyâları*, İstanbul 1958, s. 306-308; Şerife Akpınar, "Kemâl Ahmed Dede ve Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ'sı", *Selçuk Ü, SBE Dergisi,* sy. 16, Konya 2006, s. 35-43.

6 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154.

7 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 198; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 48; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 476.

8 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; Selânikî Mustafa, *a.g.e.,* II, 730; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ,

a.g.e., s. 48-49; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 476; Hasan Özönder, *a.g.m,* s. 146.

9 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 49; Ekrem Işın, *a.g.m.*, s. 477.

10 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199.

11 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 49; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* haz. Muhsin Kalkışım, Ankara 1994, s. 55-56; Betül Sinan Nizam, *Kemâl Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Mesnevîsi (Menâkıbü'l-Ârifîn Silsilesinin Manzum Halkası),* Doktora Tezi, Boğaziçi Ü, SBE, İstanbul 2010; s. 43-44.

12 Selânikî Mustafa, *a.g.e.*, II, 730; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 49. Bu vakfiyeler ve vakfiye metni için bk. Ekrem Işın, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İki Vakfiyesi", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 3, İstanbul 1997, s. 89-118; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 146, 170-172.

13 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 50.

14 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 47b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 50; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 125; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 477; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 146.

15 Baha Tanman, *a.g.m.,* s. 94.

16 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 51.

17 Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul 1996, I, 166; Şahâbettin Uzluk, *Mevlevîlikte Resim, Resimde Mevlevîler*, Ankara 1957, s. 54-55; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477.

18 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 61.

19 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 47b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 53.

20 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b, vr. 44a, vr. 47b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 53.

21 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 53-54.

22 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 187.

23 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 47b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 58.

24 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 61.

25 Mehmed Ziyâ, II. Mahmud'un Yenikapı'nın müdâvimlerinden olduğunu, hatta karlı kış günlerinde dahi dergâha gidip Osman Selâhaddin Dede'yi ziyaret ettiğini, oğlu Sultan Abdülmecid'in de tahta geçtikten sonra babası gibi dergâhı ve Osman Selâhaddin Dede'yi sık sık ziyaret ettiğini belirtmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 182); Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 149.

26 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b vd; Hasan Özönder, *a.g.m.*, s. 147.

27 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 62.

28 *BOA*, *CT,* 26246, 26 Şaban 1235.

29 *BOA*, *CT,* 2132, 10 Ramazan 1241.

30 *BOA*, *CT,* 553, 22 Cemâziyelâhir 1252.

31 *BOA*, *İD,* 2212, 4 Şaban 1263.

32 *BOA*, *İD,* 4713; *BOA*, *SEAK,* 5032-83-4, 17 Zilkâde 1274.

33 *BOA*, *İD,* 4867, 23 Zilhicce 1260.

34 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b.

35 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b, vr. 64a.

36 Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477-478; Sezai Küçük, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* İstanbul 2007, s. 105-106.

37 Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekãyiü'l-Fudalâ,* haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, III, 574.

38 Hüseyin Ayvansarâyî, *Tercümetü'l-Meşâyih*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375, vr. 47a; Sâkıb Dede de benzer bir rivâyete; ancak farklı olarak Kãrî Ahmed Dede'nin meşîhate tâyini çerçevesinde yer vermekdir. Ayrıntısına Karî Ahmed Dede maddesinde yer verilen bu rivâyet için bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 110-111; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 84-85.

39 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 426, 682; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 224-226; Fındıklılı İsmet Efendi, *Şakãik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri (Tekmileti'ş-Şakãik fi Hakk-ı Ehli'l-Hakãik)*, haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, V, 420; Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmî,* I, 228-230; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128-129, 231; Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî,* İstanbul 1311, II, 189-190; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203, 205-206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 80-143; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Sadettin Nüzhet-Muhammet Ferit, *Konya Vilayeti Halkiyyat ve Harsiyyatı*, Konya 1926, s.127; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, İstanbul 1932, s. 265; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 59-61; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 29-32; Baha Tanman, *a.g.m.,* s. 93-108; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s.125-131; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 105-108.

40 Balıkhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, İstanbul ty., s. 172.

41 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206-209, 211; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144, 148, 153-154, 160, 201, 264; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 257-258; Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", *DİA*, İstanbul 1988, I, 199. Yenikapı Mevlevîhânesi'nin XIX. yüzyıldaki genel durumuna ilişkin geniş bilgi için ayrıca bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 101-136.

42 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 145; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s.

107; *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları,* haz. Yakup Şafak-Yusuf Öz, Konya 2007, s. 81.

43 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76, 106; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95-98, 107; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İstanbul 1983, s. 220, 308.

44 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 265; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

45 Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 128; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Bu yüzyılda İstanbul Mevlevî dergâhlarının tarîkat içindeki ağırlığını göstermesi bakımından, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin 19. yüzyıldaki son şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin, Konya Âsitânesi tarafından mâbeyne yazılacak arîzaları müsvedde olarak Konya'ya göndermesi ve burada Çelebi Efendi tarafından temize çekilerek mühürlenip gereken makamlara takdimi, örnek olarak verilebilir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 228-229).

46 Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 480; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 167-168. Dergâhın geçirdiği yangınlar hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 172-173.

47 Mehmed Ziyâ, Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*'sinin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde bulunduğunu belirttiği bir nüshasında Bolvadinli Kārî/Pendârî Ahmed Dede'ye dâir kayda rastladığını söylemektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 119-120). Tezkirenin tenkitli neşrinde bu şahsa yer verilmemiş olması, bu nüshanın muhtemelen dergâh yangınında yanmış olabileceğini akla getirmektedir (HN).

48 Eserle ilgili değerlendirme için ayrıca Sahîh Ahmed Dede maddesine bakınız.

49 Yenikapı Mevlevîhânesi postnişînlerinin sırası ile ilgili benzer bir değerlendirme için bk. Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 38-39.

50 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, şeyh efendi dünyaya geldiğinde babasının seksen dört yaşında olduğu bilgisine yer vermektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 143); Sâkıb Dede, Kemâl Ahmed Dede'nin doğum tarihiyle ilgili herhangi bir bilgi vermezken, doğumuyla ilgili olarak, Kemâl Dede henüz ana rahmindeyken akrabalar arasında, doğacak çocuğa takılması düşünülen kız ve erkek adları konusunda ihtilaf çıktığını ve bunun üzerine babası İzzeddin Dede'nin, "Nâm-ı nâmeş Kemâleddin Ahmed est" demek sûretiyle çocuğunun adını daha doğmadan koyduğu rivâyetine yer vermektedir (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 64); Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 98b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 202; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 80; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477.

51 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 143.

52 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 145.

53 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 145.

54 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 147.

55 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 147.

56 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 148.

57 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 148-149.

58 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 149.

59 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 64; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 98b-99a; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 149; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 203; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 199; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 80.

60 Sahîh Ahmed Dede, Kemâl Ahmed Dede'nin vefatıyla ilgili bilgi verdiği kısmın hemen üstünde ve aynı zamanda bu şeyh efendinin 1010'da hayatta olduğunu gösteren şu kayda yer vermiştir: "Ve hicret-i nebeviyyenin 1024 sâlinde, Muharrem gurresinde sâhibü'l-hayrat mîr-i âlem kendi mülk-i bostânını Yenikapı Mevlevîhânesi'ne vakfedip, tevliyetini Şeyh Cemâleddin-i Akşehrî merhûmun oğlu Şeyh Kemâl Ahmed Dede cenâbına şurûta edip ba'dehu, makâmlarında kâim olan şeyhlere şart edip, Arabî vakfiye tahrîr ve imzâ olunup mütevellî Şeyh Kemâl Ahmed Dede cenâbının yed'ine teslîm eyledi" (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 160-161).

61 Sâkıb Dede, eserinin genelinde de görüldüğü üzere, Kemâl Ahmed Dede hakkında da gerek dergâhtaki hizmet süresi, gerekse vefat tarihiyle ilgili herhangi bir tarih vermemekle birlikte, ölümüne dâir bazı ayrıntılara yer vermiş ve vefat ettiğinde doksan bir yaşında olduğunu belirtmiştir (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 64, 66); Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b, vr. 99a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 204; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 200-201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 80, 85-86; Mehmed Süreyyâ ise vefat tarihini 1011/1602-1603 şeklinde bildirmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189); Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, haz. Tahsin Yazıcı, İstanbul 1989, I, 143; Nezihe Araz, *a.g.e.,* s. 306-308; "Kemâl Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 270; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 157; Serap Sekendiz, *Yenikapı Mevlevîhânesi Mezar Taşlarına Sanatsal Eleştiri Açısından Bir Bakış,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1998, s. 225-226; Kemâl Ahmed Dede'nin ölüm tarihi ve medfeni konusunda ayrıntılı bilgi ve değerlendirme için bk. Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 39-44.

62 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 65; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 158; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 204; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 200; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 82-83.

63 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 88; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201.

64 Sâkıb Dede, Kemâl Ahmed Dede'nin kendisinden sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh olacağını bildirdiği Ahmedleri şu şekilde sıralamıştır: "Doğânî Ahmed Dede, Sabûhî Ahmed Dede, Hacı Ahmed Dede, Kārî Ahmed Dede, Nâci Ahmed Dede ve Ârifî Ahmed Dede" (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 66). Sahîh Ahmed Dede ise, bu kayda şu şekilde yer vermektedir: "Sâdık muhibbânı tarafından Şeyh Kemâl Ahmed Dede'ye zürriyet için evlenmesi teklifinde bulunulduğunda onlara cevâben, 'Benden sonra altı Ahmed ismi ile şeyh olacaktır. Onlar benim mânevî evlâdımdır' demiştir" (bk. Sahîh Ahmed Efendi, *a.g.e.,* s. 160); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 84; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e*, s. 31.

65 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228-229; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 105.

66 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 66; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 204; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 200; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 85-86.

67 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99a; Sahîh Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ* adlı eserin ismini, *Kitâbu Menâkıbi'l-Ârifîn ve Meârifi'l-Kâşifîn* şeklinde vermektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 160); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 87; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477; Kemâl Ahmed Dede'nin hem bu, hem de diğer eserleriyle ilgili daha geniş bilgi için bk. Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 45-58, 62; Şerife Akpınar, *a.g.m.,* s. 37-42.

68 Kemâl Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ,* Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi Mülhâkı, nr. 82, vr. 22a; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99a. Başta Esrar Dede olmak üzere, birçok kaynakta yer verilmekle birlikte bazı kelime ve mısralarında farklılıklar bulunan örnek beyitlerin metninde büyük oranda, Betül Sinan Nizam tarafından hazırlanan doktora tezindeki (bk. Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 248-250) şekil esas alınmıştır (HN); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 203-204; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 200; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 87; "Kemâl Ahmed Dede", *TDEA,* s. 270; Betül Sinan Nizam, Esrar Dede'nin "Bu kıt'a-i garrâ dahi eş'âr-ı bedîü'l-âsârlarındandır" (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99b) şeklinde şiirlerine örnek olarak verdiği ve kıt'a olduğunu belirttiği "Dün aşk dedi bana ki ben nâzikâneyem" mısraıyla başlayan şiirin, aslında Kemâl Ahmed Dede'ye âit olmayıp Mevlânâ'nın *Dîvân-ı Kebîr*'inden alınan bir gazelin iki beyitinin çevirisinden ibaret olduğunu bildirmektedir (bk. Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 49).

69 Kemâl Ahmed Dede, *a.g.e.*, vr. 61b-62a; Betül Sinan Nizam, *a.g.t.,* s. 327-328.

70 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99b.

71 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 71-72; Esrar Dede, *a.g.e.*, vr. 70b; Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Doğânî Ahmed Dede'nin babasının isminin Hândânzâde Zaim Ağa olduğunu belirtirken (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 159, 161), diğerleri ise sadece "evlâd-ı zuamâdan veya zuamâdan bir zâtın oğlu" şeklinde bahsetmektedirler (Msl. bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 141; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 88); Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 157.

72 Nev'îzâde Atâî, *Şakāik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-Hakāik fî Tekmileti'ş-Şakāik,* haz. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, II, 764; Evliyâ Çelebi, *a.g.e.,* I, 161; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228.

73 Sâkıb Dede, Esrar Dede ve Hüseyin Vassâf, Doğânî Ahmed Dede'nin bağlandığı zâtın ismini "Bostân-ı Evvel Çelebi" (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 71; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201); Sahîh Ahmed Dede, "Çelebi Bostân Efendi" (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 159); Mehmed Ziyâ ise "Bostân-ı Evvel Ebûbekir Çelebi" şeklinde vermektedirler (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 88).

74 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 72; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 159, 161; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 88.

75 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.*, II, 764; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 66, 72; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 161; Esrar Dede, *a.g.e.,* 70b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 88-89; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

76 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.*, II, 764; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 72; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189.

77 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b-71a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 142; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 94.

78 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 74-75; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b-71a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 142; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 94.

79 Evliyâ Çelebi, *a.g.e*, I, 152.

80 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 72, 74; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 164; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 90.

81 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 72; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 164; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 90-91.

82 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 72; Esrar Dede, *a.g.e.*, vr. 71a; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 168; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 90.

83 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 73; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 141; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 91-92.

84 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 92-93.

85 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 74; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 93.

86 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.*, II, 764; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 75; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 161, 168; Doğânî Ahmed Dede'nin vefat tarihini, aralarında Esrar Dede'nin de bulunduğu birçok kaynak 1040, şeyhlik süresini ise otuz yıl olarak bildirmektedirler (bk. Esrar Dede*, a.g.e.*, vr. 71a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 142; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 94; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31).

87 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a.

88 Mehmed Tevfîk Efendi, *Mecmûatü't-Terâcim,* İÜ Ktp., TY, nr. 192, vr. 34b.

89 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 71a.

90 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 75-76; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 70b; "Yüzlerin sûreti onun cemâline örtü/O denizdir, bu kelimeler köpüktür" (Beyitin trankripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 321); Bu beyit M. Ziyâ'da ise şu şekilde kayıtlıdır: "Sûret-i redhâ cemâleş râ nikâb/Û muhît ü în ta'ayyün hâ habâb" (bk. Mehmed Ziyâ, a.g.e., s. 90); "Şeyhin sûreti O'nun güzelliği için bir örtüdür. O, okyanustur; bunlar ise belirgin hâle gelmiş olan kabarcıklardır." (Beyitin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* haz. Murat Karavelioğlu, s. 78); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 142.

91 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 75-76; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 71a; "Başına külâh, sırtına hırka süs olarak yeterlidir/Bu sarığı başına kabak gibi yük etme" (Beyitin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 321).

92 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn,* haz. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, İstanbul 1928, s. 681; Habîb, Derviş Abdî'nin Beykoz Zâviyesi'nde bir hücrede oturduğunu kaydetmiştir (bk. Habîb Efendi, *Hat ve Hattâtân,* İstanbul 1305/1887, s. 239); Nefeszâde İbrahim, *Gülzâr-ı Savâb,* haz. Kilisli Muallim Rifat, İstanbul 1938, s. 70; Suyolcuzâde Mehmed Necib, *Devhatü'l-Küttâb,* haz. Kilisli Muallim Rifat, İstanbul 1942, s. 51; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "On Yedinci Yüzyılda Türk Hattatları", *Türk Hattatları,* haz. Şevket Rado, İstanbul ty., s. 96; a.mlf., *Osmanlı Tarihi,* III/2, Ankara 1982, s. 560; Mehmet Nermi Haskan, *Eyüplü Hattatlar*, haz. Süleyman Berk, İstanbul 2004, s. 66; Uğur Derman, "Derviş Abdî-i Mevlevî", *DİA,* İstanbul 1994, IX, 190.

93 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 681; Habîb Efendi, *a.g.e.,* s. 239; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.,* s. 96; Uğur Derman, *a.g.m.,* s. 190.

94 Müstakimzâde, Habîb ve Uzunçarşılı, *Şehnâme* çevirisinin Tabanı Yassı Mehmed Paşa'nın tenbîhi üzerine yazıldığı kaydına yer vermektedirler (bk. Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.*, s. 681; Habîb Efendi, *a.g.e.,* s. 240; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.,* s. 96; a.mlf., *a.g.e.*, s. 561).

95 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 681; Habîb Efendi, *a.g.e.,* s. 240; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.,* s. 96; Uğur Derman, *a.g.m.,* s. 190.

96 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 681; Habîb Efendi, *a.g.e.,* s. 239; Nefeszâde İbrahim, *a.g.e.,* s. 70; Suyolcuzâde Mehmed Necib, *a.g.e.,* s. 51; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.,* s. 96; a.mlf., *a.g.e.*, s. 560-561; Mehmet Nermi Haskan, *a.g.e.,* s. 66; Uğur Derman; *a.g.m.,* s. 190-191.

97 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 681; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.m.,* s. 96; Uğur Derman, *a.g.m.,* s. 191.

98 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76.

99 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182, vr. 46b; *a.e.,* haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, Ankara 1999, s. 205.

100 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b.

101 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 214; Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Müellifleri,* İstanbul 1333, II, 282.

102 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202.

103 Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 41b.

104 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95.

105 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 156, 165.

106 Mehmet Sarı, *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânı'nın Tenkitli Metni,* Doktora Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1992, s. 46-48.

107 Mehmet Sarı, "Sabûhî", *DİA,* İstanbul 2008, XXXV, 357.

108 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

109 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 156; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95.

110 Konya faslıyla ilgili ayrıntıya girmeyen Esrar Dede, Sabûhî'nin Kasım Baba'ya hizmet ettikten sonra seyahatle Konya'ya giderek ikrar verdiğini ve Hamza Dede'nin de sohbet ve hizmetinde bulunduğunu kaydetmekle yetinmiştir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b); Sahîh Ahmed Dede ise Sabûhî Ahmed Dede'nin seyahatle Konya'ya gittiğini ve Bostân Efendi'den inâbet ve Ebûbekir Efendi'ye irâdet getirdiğini belirtmiştir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 156); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95-98.

111 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 156, 162, 165-166; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 214-215; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

112 Ekrem Işın, "Mevlevîlik", *DBİst.A,* İstanbul, 1994, V, 426; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 477.

113 Sadettin Nüzhet Ergun, *Sabûhî: Hayatı ve Eserleri*, İstanbul 1933, s. IX; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 158.

114 Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 56, 59-60.

115 Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

116 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 209.

117 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61a.

118 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 162; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 41b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 215; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357. Bağdâdî İlmî Dede'nin ismi bazı çalışmalarda, Bağdâdî Alemî Dede şeklinde verilmiştir (Msl. bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* haz. Cem Zorlu, s. 293; Abdülkadir Algül, *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Eseri, 1-100. Varaklar,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ü, SBE, Erzurum 2007, s. 2).

119 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76.

120 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 41b.

121 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147.

122 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 162, 165-166; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* 96; Mehmet Sarı, Sabûhî'nin bu eserini 1027/1617-1618'de; Abdülkadir Algül ise 1026/1617'de tamamladığı kaydına yer vermektedirler (bk. Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357; Abdülkadir Algül, *a.g.t.,* s. 1).

123 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 164; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

124 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 79; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 166; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

125 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; Sahîh Ahmed Dede, Sabûhî'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne tâyinini 1048/1638-1639 olarak bildirmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 168); Mustafa Mucîb, *Tezkire-i Mucîb,* haz. Kudret Altun, Ankara 1997, s. 41; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 79; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 121; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 215; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 95, 98; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

126 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 81; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 62b; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 170-171; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 215; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104.

127 Mucîb ayrıca, Sabûhî'nin vefatına tarih olarak, "Câm-ı bâkî Sabûhî nûş etdi sene: 1054/1644", ibâresini kaydetmiştir (bk. Mustafa Mucîb, *a.g.e.,* s. 41); Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 215; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

128 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 147; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 46b; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 170-171; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 62b; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 41b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 121; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282.

129 Mehmet Sarı, *a.g.t.*, s. 74-75; a.mlf., *a.g.m.,* s. 357.

130 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 76; Mucîb, Sabûhî'nin şairliği konusunda sadece Türkî ve Fârisî nazma kâdirdir" demekle yetinmiştir (bk. Mustafa Mucîb, *a.g.e.,* s. 41); Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 162, 165-166; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 121; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, s. 215; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 99, 102; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, s. X; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

131 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 148; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 110.

132 Mehmet Sarı, *a.g.t.*, s. 119.

133 Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

134 Bk. Mehmet Sarı, a.g.t.

135 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 148; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* s. 73; Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 357.

136 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 102; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282; Mehmet Sarı, *a.g.t.*, s. 171-172.

137 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 80.

138 Mehmet Sarı, *a.g.t.*, s. 171.

139 Mehmet Sarı, *a.g.t.*, s. 172-73; a.mlf., *a.g.m.,* s. 357; a.mlf., "Sabûhî'nin Türkçe Sâkînâmesi", *Nihal Atsız ve Nejdet Sançar Armağanı,* haz. İsmail Aka vd., Afyon 1995, s. 103-105, 107-108. Sâkînâmenin metni için ayrıca bk. Mehmet Sarı, *a.g.m.,* s. 109-118.

140 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 162, 165-166; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 201; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 96; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 283; Meh-

met Sarı, "Sabûhî", s. 358; Abdülkadir Algül, *a.g.t.,* s. 17-19. Eserin muhtevâsı hakkında ayrıntılı bilgi ve metni için ayrıca bk. Abdülkadir Algül, a.g.t, s. 17-181.

141 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 120; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* s. XXVII; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 180.

142 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 77; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 121; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 98.

143 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 122; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 321.

144 Leyse fi'd-dâri gayruhû deyyâr: Evde/evrende ondan başka kimse yoktur (HN).

145 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 61b-62b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 102-103; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 211.

146 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 282-283; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 235.

147 Mustafa Mucîb, *a.g.e.,* s. 41; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 41b; Mehmet Sarı, *a.g.t.,* s. 290.

148 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 155-157, 187; Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri*, Konya 1974, s. 511; Yusuf İlgar, *Karahisâr-ı Sâhib Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi ve Mevlevî Meşhurları,* Afyonkarahisar 2008, s. 67, 116, 167.

149 Yusuf İlgar, *a.g.e.,* s. 67, 116-117. İlgar'ın, eserin 167. sayfasında ve Ebûbekir Dede'yi kastederek verdiği "…1649 yılında Karahisar Mevlevîhânesi'nde hâlen şeyh olduğu anlaşılmaktadır." bilgisi dikkate alındığında, aynı eserin 16. sayfasında Mustafa Dede'nin anılan dergâhta şeyh oluş tarihi olarak verilen "1638'den önce" kaydının (bk. Yusuf İlgar, *a.g.e.,* s. 16, 67, 167) bir çelişki oluşturduğu düşünülmektedir (HN).

150 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 156-159.

151 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 156.

152 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 323-324; Mustafa Safâyî, *Tezkire-i Safâyî,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549, vr. 176b-177a; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 121; Mustafa İsen, "İsmetî Mehmed", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 10; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, "XVII. Asır Şairlerinden İsmetî", *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı,* Ankara 1963, s. 21-23; Halûk İpekten, "İsmetî, Mehmed", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 140.

153 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 324; Seyyid Rızâ, *Tezkire-i Rızâ,* nşr. Ahmed Cevdet, İstanbul 1316, s. 68-69; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a; Mustafa İsen, *a.g.m.,* s. 10; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 23-25; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 140.

154 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 324-325; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 61b; Güftî, *Teşrîfâtü'ş-Şuarâ,* haz. Kâşif Yılmaz, Ankara 2001, s. 172; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a; Mustafa İsen, *a.g.m.,* s. 10; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 23-25; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 141.

155 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 325; İsmetî Mehmed Efendi'nin görev hayatıyla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 323-325; Safâyî, İsmetî'nin vefat tarihini 1075/1664-1665 sınırında olarak vermektedir (bk. Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a-177b); İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 61b; Mustafa İsen, *a.g.m.,* s. 10; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 25-26; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 141.

156 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 325; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 26; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 141.

157 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 325; Seyyid Rızâ, *a.g.e.,* s. 69; Güftî, *a.g.e.,* s. 172-173; Şinasi Tekin-Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 27-28; Halûk İpekten, *İsmetî Dîvânı*, Ankara 1974, s. 22-29; a.mlf., *a.g.m.,* s. 141; Mustafa İsen, *a.g.m.,* s. 10.

158 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 325; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a; Halûk İpekten, *a.g.e.,* s. 21-119; a.mlf., "İsmetî Mehmed", s. 141.

159 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 325; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177a; M. Cavid Baysun, "Kazasker İsmetî Efendi", *Akademi,* I/2, İstanbul 1946, s. 20-23; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 141.

160 M. Cavid Baysun, *a.g.m.,* s. 20-23; Halûk İpekten, *a.g.m.,* s. 141.

161 Halûk İpekten, *a.g.e.,* s. 29.

162 Halûk İpekten, *a.g.e.,* s. 35.

163 Halûk İpekten, *a.g.e.,* s. 48.

164 Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 177b; Halûk İpekten, *a.g.e.,* s. 78-79.

165 Seyyid Rızâ, *a.g.e.,* s. 69.

166 Uşşâkîzâde İbrahim, *Zeyl-i Şakãik* (nşr. H. İ. Kissling), Wiesbaden 1965, s. 556; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 564; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 106; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 49b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 189; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104.

167 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* s. 106; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 168, 171; Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 556; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 564; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 49b-50a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104.

168 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 171; Hüseyin Vassâf ve Mehmed Ziyâ, Câmi Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne atanma tarihini 1058/1648-1649, şeyhlik süresini ise yirmi dört yıl olarak bildirmektedirler (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104, 107).

M. Süreyyâ ise atanma tarihini 1054/1644-1645 olarak kaydetmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 189).

169 Ekrem Işın'ın belirttiğine göre Câmi Ahmed Dede'nin hacca gittiği bu tarih, aynı zamanda tasavvuf zümresi üzerinde uygulanan baskılar sonucunda Mevlevîlerin semâ yapmalarının ve diğer tarîkatların da mûsiki eşliğinde âyin icrâ etmelerinin yasaklandığı tarihe denk düşmekte olup mânidârdır (bk. Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477).

170 Şeyhî, vefat tarihiyle ilgili olarak "1078 Muharreminde" diyerek ayını da belirtmekte (bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 564); Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Tevfîk Efendi ise ayrıca "*intikâl-i melekût*" (1078) tamlamasının Câmi Ahmed Dede'nin vefatına tarih olarak düşürüldüğünü kaydetmektedir (bk. Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 50a); Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 556; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 106, 110; M. Süreyyâ, Ahmed Dede'nin vefatıyla ilgili eserinin birinci cildinde, "Hacda 1078 Muharreminde vefat eyledi" bilgisine yer verirken, eserinin ikinci cildinde ise "1078'de hacdan avdetinde fevt oldu" farklı kaydına yer vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 189, II, 215); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202-203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

171 Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 556; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 564; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173; *Defter-i Dervîşân*'da, Sahîh Ahmed Dede'nin, dergâh türbesini yeniden inşası faslında, aralarında Sabûhî Ahmed Dede'nin de bulunduğu bazı şeyh efendilerin mezar taşlarının sandukaları içinde bulunmasına karşın, Câmi Ahmed Dede ve Nâci Ahmed Dede'nin taşlarının kaybolduğunu; ancak şimdiki hâlde sandukaları içinde ve baş uçlarında sonradan konulmuş olan birer mezar taşının bulunduğu kaydına yer verilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b).

172 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 106, 110; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104-105, 107-108.

173 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 110; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104, 108.

174 Ekrem Işın, "Mevlevîlik", s. 426.

175 Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 158.

176 Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 556; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 564.

177 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 202; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 104-105; "Hac, evi ziyâret etmektir. Allah'ın evini ziyâret etmek mertçe olur. Allah adamlarının Kâbe'si su ve çamurdan yapılmamıştır. Gönlü iste, çünkü gönül Allah'ın evidir. Ârifin kıblesi vuslat nûrudur, filozof aklının kıblesi hayâldir. Mânâ ehlinin kıblesi sabır ve tahammüldür, sûrete tapanların kıblesi nefis ve taştır." (Şiirin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* haz. Murat Karavelioğlu, s. 91.)

178 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 107.

179 Suphi Ezgi, *Nazarî-Amelî Türk Musikîsi,* İstanbul 1933, I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* İstanbul 1942, I, 128-129; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* İstanbul 1969, I, 287; a.mlf., *Itrî,* Ankara 1987, s. 3-6; Sadun Aksüt, *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı,* İstanbul 1993, s. 31-32.

180 Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 560; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 54b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 222. Ayvansarâyî, bu yerin ismini "Dargiri" olarak bildirmektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229).

181 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 110; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173; Sahîh Ahmed Dede ayrıca, babası için ve adını vermeden, "Kastamonu vâizi merhûm" ifâdesini kullanmaktadır (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 171); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 108.

182 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 329.

183 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 171; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 222; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 108; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

184 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 111.

185 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 108.

186 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 110; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 222; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 108-109; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

187 Şeyhî'de bu zâtın ismi, Mimar Acem Tekkesi Şeyhi Habîbî İsmail Efendi olarak geçmektedir (bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423).

188 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 110-111; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 108-110.

189 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 171, 173.

190 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174; Hüseyin Vassâf şeyhlik süresini sekiz yıl, Mehmed Ziyâ ise on iki yıl olarak bildirmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 111).

191 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 115; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b, 69b; Hüseyin

Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 222; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 112; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

192 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229 Ayvansarâyî, Nâci Ahmed Dede için ayrıca "Pendârî denmekle ma'rûf" kaydına yer vermektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229); Mehmed Süreyyâ, Kārî Ahmed Dede'den sonra Yusuf Nesib Dede ismine yer vermiştir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189); Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

193 Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 561; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 112.

194 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 112.

195 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 113; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229.

196 Uşşâkîzâde İbrahim, *a.g.e.*, s. 561; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* III, 574; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 111; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 222; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 110.

197 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 112-113; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 111.

198 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 10-12; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 442.

199 Mehmed Tevfîk Efendi, *a.g.e.,* vr. 54b.

200 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 37; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 212b; Mehmed Sâlim, *Tezkire-i Sâlim,* İstanbul 1315; *a.e.,* haz. Adnan İnce, Ankara 2005, s. 559; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279, 370; Ali Osman Coşkun, "Simkeşzâde Feyzî", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 213.

201 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 37-38; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 212b; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Bursalı Mehmed Tâhir, *Hediyyetü'l-İhvân* adlı eserde Feyzî'nin, Halvetî Şeyhi Abdülahad Nûri Efendi'den sonra Melâmiyye-i Bayrâmiyye meşâyihinden Şeyh Beşîr Efendi'ye intisap ettiğinin zikredildiğini bildirmektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139); Hüseyin Vassâf ise Feyzî'nin, şeyhi Abdülahad Nûri Efendi'nin yanı sıra Hamzavîlerden Şeyh Beşîr Efendi'den de feyz aldığını, ayrıca Edirnekapı hâricinde Emîr Buhârî Dergâhı meşîhatine tâyîni münâsebetiyle, Hakîm Çelebi şeyhi Bosnavî Şeyh Osman-ı Nakşibend'den de icâzet aldığını belirtmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279, 370).

202 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Ali Osman Coşkun, *a.g.m.,* s. 213.

203 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; Mehmed Sâlim, Feyzî'nin 1062'de görev yerini, "Topkapısı'nda Takiyyeci Câmii…" şeklinde; Kılıç Ali Paşa Câmii'ndeki görev tarihini ise 1078 olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560); İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Ali Osman Coşkun, *a.g.m.,* s. 213.

204 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 212b; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279; 370; Ali Osman Coşkun, *a.g.m.,* s. 213; "Feyzî Hasan Efendi (Simkeşzâde)", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 216.

205 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279, 370.

206 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 371.

207 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139.

208 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 213a; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279; Ali Osman Coşkun, *a.g.m.,* s. 213-214.

209 Ali Osman Coşkun, *Simkeş-zâde Feyzî Dîvânı (İnceleme-Metin-İndeks),* Doktora Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1990.

210 Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Ali Osman Coşkun, *a.g.m.,* s. 214.

211 Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Mehmed Süreyyâ ve Bursalı Mehmed Tâhir eserin adını, *Gamze-i Dil* şeklinde vermişlerdir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139); Ali Osman Coşkun, *Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri, (İnceleme-Metin-Sözlük),* Samsun 1997, s. 17; a.mlf., *a.g.m.,* s. 214.

212 Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Mehmed Süreyyâ eserin adını, herhâlde sehven, *Hâbnâme* şeklinde vermiştir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139; Ali Osman Coşkun, *a.g.e.,* s. 27; a.mlf., *a.g.m.,* s. 214.

213 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; Ali Osman Coşkun, *a.g.e.,* s. 29-30; a.mlf., *a.g.m.,* s. 213; "Feyzî Hasan Efendi (Simkeşzâde)", *TDEA*, s. 216.

214 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 38; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 41; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 370; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139; Ali Osman Coşkun, *a.g.e.,* s. 15, 46; a.mlf., *a.g.m.,* s. 213;

"Feyzî Hasan Efendi (Simkeşzâde)", *TDEA,* s. 216. Feyzî'nin mesnevîleri ile ilgili daha fazla bilgi için bk. Ali Osman Coşkun, *a.g.e.,* s. 17-26, 49-192. Mesnevîlerin metinleri için ise bk. a.mlf., *a.g.e.,* s. 26-29 (*Gamze vü Dil*); s. 195-208 (*Mi'râc-nâme-i Resûl-i Ekrem*); s. 29-31, 211-221 (*Cevâb-nâme-i Mevlânâ-yı Mukaddis*).

215 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 41; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b.

216 Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 213a.

217 Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 560; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 139.

218 İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 75b.

219 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* III, 279.

220 "Buhûrîzâde" lakabı ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Rüştü Şardağ, *Mustafa Itrî Efendi,* Ankara 1989, s. 13.

221 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 468; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185a; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 479; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 63a; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 745; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 483; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* II, 35; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 128; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287; a.mlf., *Itrî,* s. 1-2; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 17, 19; Mehmet Aksoy, "*Itrî,* Mustafa Çelebi", *TDEA,* İstanbul 1981, IV, 313; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 35; Bülent Aksoy, "Itrî", *DBİst.A,* İstanbul 1994, V, 114.

222 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 469; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185b; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 479-480; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 745-746; Mehmed Süreyyâ, Itrî'nin aynı zamanda IV. Mehmed'in nedîmi olduğu bilgisine yer vermekte; Yılmaz Öztuna ise ayrıca onun Kırım Hanı Gazi Giray tarafından da himâye edildiğini bildirmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 483; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287); Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 129-130; Yılmaz Öztuna, *Itrî,* s. 17; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 27-31; Mehmet Aksoy, *a.g.m.,* s. 313; Nuri Özcan, "Itrî Efendi, Buhûrîzâde", *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 220.

223 Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 745; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 128-129; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287; a.mlf., *Itrî,* s. 3-6; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 31-32.

224 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 469; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185b; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 480; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 63a; Es'ad Efendi, *Atrabü'l-Âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr, 6204, vr. 7b-8a; Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *a.g.e.,* s. 746; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 483; Alâeddin Gövsa, "Itrî'nin Medfeni", *Tevfîd-i Efkâr,* İstanbul 20 Kânûn-ı Sânî 1922/21 Cemâziyelevvel 1340, s. 3; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 130-131; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287; a.mlf. *Itrî,* s. 20-22; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 29-31, 36; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 220.

225 Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185a; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 480; Suphi Ezgi, Itrî'nin bestelemiş olduğu her şekildeki eserlerinin sayısının binden fazla olduğunu; ancak günümüze ulaşabilen beste sayısının yirmi civarında olduğunu (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113); Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi'*ndeki maddesinde Itrî'nin günümüze onu dinî, dördü saz eseri, yirmi sekizi de din dışı olmak üzere toplam kırk iki eserinin kaldığını (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 287); *Itrî* adlı kitabında ise onun dört yüz on üç parça eserinin güftesinin toplandığını (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* s. 7-8) bildirmektedir. Rüştü Şardağ ise bir yazma mecmuaya dayanarak Itrî'nin üç yüze yakın bestesinin bilindiğini kaydetmektedir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 45). Yılmaz Öztuna'nın, Itrî'nin günümüze ulaştığını belirttiği kırk iki eseriyle ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 288; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 37; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 115.

226 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113, IV, 34; Yılmaz Öztuna, Salât-ı Ümmiye'yi Itrî'ye âit kabul ettiğini bildirmekle birlikte, Suphi Ezgi'den hareketle, bu eserin Hasan Enfî'ye âit olabileceği ihtimalini de dikkate aldığını belirtmektedir (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 288-289); a.mlf., *Itrî,* s. 33; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 131-132; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 38; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 115; Mehmet Aksoy, *a.g.m.,* s. 314; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

227 Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* İstanbul 1934, VII, 7-8; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

228 Itrî'nin mûsiki eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz Öztuna, *Itrî,* s. 48-73; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 45-159; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

229 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

230 Alâeddin Gövsa, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* İstanbul ty., s. 196; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* VII, 7-8; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 32; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 220-221.

231 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 468; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185a; Mehmed Sâlim, *a.g.e,* s. 480; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 483; Hüseyin

Vassâf, *a.g.e.,* II, 35; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 132-133, 135; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287-288; a.mlf., *Itrî,* s. 40-41; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 32, 37, 40-42, 45, 170; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 37-38, 42-43; Mehmet Aksoy, *a.g.m.,* s. 314; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

232 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 468; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185a; Mehmed Sâlim, a.g.e, s. 480; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 483; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* II, 35; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 113; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 132-133, 135; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287-288; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 37-38, 42-43; Mehmet Aksoy, *a.g.m.,* s. 314; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

233 R. Şardağ'ın bildirdiğine göre Itrî bu tevşîhini, "Ağır düyek" usulünde ve "Nühüft" makamında bestelemiştir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 162); Mehmet Aksoy, *a.g.m.,* s. 314.

234 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 469; Bu mısra Safâyî'de "Habb u gubâr u bâde-i şehlâ safâ-nazar" şeklindedir (bk. Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185b); İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 63a.

235 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 469; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 185b; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 63a; Rüştü Şardağ, kendi araştırmaları sonucunda bulduğunu belirterek tam şekline yer verdiği bu gazelin, Mevlânâ Enis ile Nihat adlı şairlerin "safâ-nazar" matlalı gazeline nazîre olduğunu belirtmektedir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 165).

236 Rüştü Şardağ neşrinde "Bezm-i meyde heves-i bûs-ı leb-i cânândan" şeklinde verilmiştir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 166).

237 Rüştü Şardağ neşrinde "azmeylemesin" şeklinde verilmiştir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 166).

238 İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 63a; Şardağ ayrıca, Süleymaniye Ktp. Esad Efendi, nr. 3479'da kayıtlı bir yazma eserde bulduğunu bildirdiği bu gazelin, Nâbî'nin bir gazeline nazîre olduğunu belirtmektedir (bk. Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 166).

239 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 469; Mehmed Sâlim, s. 480; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 134; Rüştü Şardağ, *a.g.e.,* s. 162.

240 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, s. 50, 122, 124, 128-136, 174-176; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

241 Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 287; a.mlf., *Itrî,* s. 43; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 221.

242 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 152; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 172; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 113.

243 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531.

244 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 152, 167, 171-172, 174; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 230; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 172; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 113.

245 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a.

246 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 167.

247 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 171-172; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 230-231; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 172.

248 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637.

249 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110b.

250 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 113.

251 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231; "Nâci Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 495.

252 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 114.

253 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 172-173; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 43-44; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 172, 177.

254 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 172-173; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 44; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 113-114.

255 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Sahîh Ahmed Dede, sebebini bildirmediği bu azlin tarihini 1074/1663-1664 olarak vermekte ve Nâci Ahmed Dede'nin o esnada yetmiş altı yaşında olduğunu belirtmektedir. Hatta eserinin bir başka yerinde 1077 tarihinde Nâci Ahmed Dede'nin hâlen Beşiktaş Mevlevîhânesi ma'zûlü olup yetmiş dokuz yaşında bulunduğunu ve Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Karî Ahmed Dede'nin sohbetine devam ettiğini kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 172-173); Hüseyin Ayvansarâyî "…Kırım cânibine seyâhat etmekle…" demekle yetinmekte (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 44); Mehmed Süreyyâ ise "…Kırım'a seyâhatle istifâ eyledi" kaydına yer vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531).

256 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 44; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 114.

257 Bu tarih, Ayvansarâyî'de 1082 olarak verilmiştir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 44); M. Süreyyâ ise bu fasılla ilgili olarak "…1078'de infisâl eyledi" bilgisine yer vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531).

258 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Mehmed Sâlim, Nâci Ahmed Dede'nin Yenikapı'ya atan-

ma tarihini 1091 yılının başları şeklinde vermektedir (bk. Sâlim, *a.g.e.,* s. 637); Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 43-44; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 172-173; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 116; "Nâci Ahmed Dede", *TDEA*, s., 495.

259 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174; Nâci Ahmed Dede'nin ilk olarak Beşiktaş Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildiği bilgisine yer vermekle birlikte bu tâyine ilişkin bir tarih vermeyen; ancak tâyinin, anılan dergâhın şeyhi Hasan Dede'nin vefatının ardından gerçekleştiğini belirten Esrar Dede, ayrıca Nâci Ahmed Dede'nin Galata Mevlevîhânesi'ne Arzî Mehmed Dede vefat ettiğinde tâyin olunduğunu ve Derviş Çelebi vak'asında Galata'dan Yenikapı'ya nakl olunduğunu kaydetmektedir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 110). Mehmed Ziyâ ise Nâci Ahmed Dede'nin Yenikapı meşîhatine atandığında kırk sekiz yaşında olduğunu bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 116).

260 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229, II, 43; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31

261 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174, 176, 178; Muharrem Bayar, "Bolvadin Mevlevîhânesi ve Pendarî Kārî Ahmet Dede", *Selçuk Ü, Türkiyât Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Mayıs 1996, s. 225-231; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 106. Ayrıntılı bilgi için "Pendârî Ahmed Dede" maddesine bakınız.

262 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174, 176; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 173; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 118.

263 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178.

264 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150.

265 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b; Sâlim, sadece "1123 tarihinde fevt olup" demekle yetinmekte (bk. Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637); Esrar Dede, Pendârî Ahmed Dede maddesine hiç yer vermeden Nâci Ahmed Dede'nin vefatı için sadece 1020 tarihini vermekte (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a); Ali Enver, Esrar Dede'den farklı olarak vefat tarihini 1023 olarak göstermekte (bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231); Hüseyin Ayvansarâyî ve Zâkir Şükrü Efendi ise yukarıda da değinildiği üzere Pendârî Ahmed Dede'yi, Pendârî Nâci Ahmed Dede şeklinde adlandırmak sûretiyle 1123 tarihinde vefat ettiğini bildirmektedirler (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31); Mehmed Süreyyâ, vefat tarihi olarak 4 Rebîülâhir 1123 kaydına ye vermekte (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531); Hüseyin Vassâf ise Nâci Ahmed Dede'nin 101 yaşında vefat ettiğini bildirmekle iktifâ etmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203). Mehmed Ziyâ, Nâci Ahmed Dede'nin vefatına ilişkin kendi bölümünde bilgi vermezken, bir sonraki isim olan Pendârî Ahmed Dede maddesinin sonuna doğru, "Nâci Ahmed Dede, otuz üç sene meşîhatden sonra seksen bir yaşında olduğu hâlde 1120 tarihinde vefat etmiştir…" kaydına yer vermektedir. Ancak bu kaydın devamında "…Sandukasının altındaki taşta şu yazılıdır…" demek sûretiyle, verdiği tarih manzûmesi ve yaptığı açıklamadan hareketle (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 121-122) bu son bilginin, Nâci Ahmed Dede'ye değil, İkinci Kārî Ahmed Dede olarak da anılan Pendârî Ahmed Dede'ye âit olduğu anlaşılmaktadır (HN).

266 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, II, 169.

267 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 531; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 173; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 116-117.

268 Sahîh Ahmed Dede, Mevlevîlere semâ yasağının yanı sıra diğer tarîkatlara da âyin icrâsının yasaklanmasının 1077'de başladığını ve "Yasâğ-ı bed"in tarih düşürüldüğünü; on sekiz yıl süren bu yasağın 1095 yılında "izn-i hümâyûn" ile kaldırıldığını, "Muhabbe nağme", "Münkere gussa" ve "Âşıklara müjde döndü Mevlevîler aşk-ı Mevlânâ ile" ibare ve mısralarının tarih düşürüldüğünü, düşürenlerin ismini vermeden kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173, 175).

269 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Sahîh Ahmed Dede ve Esrar Dede, "Nâci" mahlasının kendisine Şeyh Sâlih Zihnî Dede tarafından verildiğini ve o tarihten itibaren Nâci Ahmed Dede diye ünlendiğini bildirmektedirler (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 167; Esrar Dede, *a.g.e.,* 110b-111a); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 115; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 477.

270 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; "Nâci Ahmed Dede", *TDEA*, s. 495.

271 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 167; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637-638; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a.

272 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 167. Bu rubâi, bazı *farklarla* Şeyhî Mehmed Efendi ve Hüseyin Vassâf'ta şu şekilde kayıtlıdır:

Bir bende ki âzâd ola elbette olur şâd

Ammâ ki senin benden olan bende olur şâd

Lutf eyle eyâ pâdişeh-i mülk-i şefâ'at

Nâcî *kulunu* eyle şefâ'at ki ola *şâd* (bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423-424; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 177)

273 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 167.

274 Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 637-638.

275 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a.

276 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 173; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 115.

277 Önsözde belirtildiği üzere, çalışmamızda yer verilen tüm isimler, esasen ölüm tarihleri dikkate alınmak sûretiyle sıralanmıştır. Bunun tek istisnâsı ise şeyhlik sırası Nâci Ahmed Dede'den sonra olmakla birlikte, ondan önce vefat eden Pendârî Ahmed Dede olmuştur. Bir diğer ifadeyle, şeyhlik sırası meselesinin daha da karmaşık bir hâle gelmemesi için ve bir defaya mahsus olmak üzere, ölüm tarihi değil şeyhlik sırası esas alınmış, kendisinden önce vefat eden başka isimler de olmasına rağmen Pendârî Ahmed Dede maddesi, sıralamada Nâci Ahmed Dede'nin ardından gelecek şekilde konulmuştur (HN).

278 Mehmed Ziyâ, "Pendârî" lakabıyla ilgili olarak Esrar Dede'den naklen; ancak bizim gerek tezkirenin yararlandığımız nüshasında, gerekse İlhan Genç tarafından hazırlanan tenkitli neşrinde bulamadığımız şu kayda yer vermektedir: "Esrar Dede, tezkiresinde bu zât[ın] nezâfet-i libâsla meşhur olmasından dolayı Pendârî demekle şöhret bulduğunu ve hatta bu mânâdan gâfil olanlar Pendârî, Nâci Ahmed Dede'nin lakabıdır zehâbında bulunduklarını yazıyor. Pendârî lugatta ucb ve gurur anlamına geldiğine nazaran, bu zâtın elbisesinin nezâfetinden dolayı âdetâ mağrur olmuş olması anlaşılıyor." Mehmed Ziyâ bu kaydın ardından ayrıca, "Nâci Ahmed Dede'nin vefatında meşîhati kendisine münhasır addetmiş ise de, Nâci Ahmed Dede'ye Nesib Yusuf Dede cânişîn olmuştur. Vekâleti hasebiyle sâbi-i ehâmide olduğu Sefîne-i Mevleviyye îmâ ediyor." değerlendirmesinde bulunmuştur (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 118-119).

279 Sâkıb Dede ile Sahîh Ahmed Dede, Pendârî Ahmed Dede için "Boleviyyü'l/Boluviyyü'l-asl" ibaresini kullanmışlardır (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 176, 178); Mehmed Ziyâ, bu zâtın nereli olduğu konusunda da yine Esrar Dede'den hareketle şu değerlendirmede bulunmuştur: "Sefîne bu zâtı Bolulu olmak üzere gösteriyor. Halbuki Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mahfuz Esrar Dede tezkiresinde Bolvadinli diye mezkûrdur. Tahsil için Bursa'ya geldiğine bakılırsa Bolvadinli olmak hâtıra gelir." (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 119-120).

280 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, Pendârî'nin babası için "…ulemâdan bir zâtın oğludur." demekle yetinmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 118); Muharrem Bayar, *a.g.m.,* s. 228-230.

281 Mehmed Ziyâ, Pendârî Ahmed Dede'nin yapılan teklifi kabul ederek Galata Mevlevîhânesi'ne aşçıbaşı olduğunu bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, a.g.e, s. 119).

282 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 119-120.

283 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150-151; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 120-121.

284 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 176.

285 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 118-120.

286 Mehmed Ziyâ, Sâkıb Dede'nin bu "İkinci Kārî" kullanımını teyid sadedinde ve yine Esrar Dede'den naklen, Mevlevî tarîkatı içinde "Kārî" mahlasıyla iki kişinin ünlü olduğu, bunlardan birincisinin Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Nâci Ahmed Dede'den önceki şeyhi Kārî Ahmed Dede (ö. 1090) olup bu zâtın aynı zamanda Kastamonulu Ahmed Dede diye anıldığı; ikincisinin ise Bolvadinli/Pendârî Ahmed Dede olup Nâci Ahmed Dede'nin kārîi ve yaşlılık zamanında vekili olduğu, bunlardan başka bu lakapla anılan bir diğer Ahmed Dede'nin ise olmadığı kaydına yer vermiştir (Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 118-120).

287 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 150.

288 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178.

289 Mehmed Ziyâ, Nâci Ahmed Dede maddesinde de değindiğimiz üzere, kanaatimizce sehven Nâci Ahmed Dede demek sûretiyle; ancak aslında Pendârî Ahmed Dede'nin vefatı çerçevesinde bazı bilgiler vermiştir. Hatta bu meyanda *Hadîkatü'l-Cevâmî*'nin ismini de anmak sûretiyle, vefat tarihi olarak verilen 1123 tarihinin kesinlikle yanlış olduğunu belirtmiş, ayrıca dedenin sandukasının altındaki taşta şair Dürrî Efendi tarafından tanzim edilen ve metnini verdiğimiz manzûmenin sonunda (Pendârî) Ahmed Dede'nin vefat tarihi olan 1120 tarihinin rakamla da yazılı olduğunu kaydetmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 121-122). Manzûmede yer verilen "Kārî Ahmed Dedemiz göçdü bekâ tekyesine" mısraındaki isimlendirme de bu kanaatimizi teyit eden bir diğer unsurdur (HN). Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Ahmed Rıfat, *a.g.e.,* VII, 41; Nâci Ahmed Dede maddesinde de değinildiği üzere Zâkir Şükrü Efendi, Nâci ve Pendârî Ahmed Dedeleri ayrı ayrı ele almayarak, "Şeyh Pendârî Nâci Ahmed Dede Efendi" şeklinde iki şahsı bir isim altında vermiş, vefat tarihini ise 1123 olarak kaydetmiştir (bk. Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31).

290 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175, 178.

291 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 121.

292 "Kārî Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 198.

293 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 123; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

294 Siyâhî Mustafa Dede, Mısır Mevlevîhânesi'nde uzun yıllar postnişînlik yaptıktan sonra bilâhare Kıbrıs Mevlevîhânesi'nde irşad vazifesinde bulunmuş ve 1123/1711'de vefât etmiştir (bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 423, 426); Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 224; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231 (Siyâhî Mustafa Dede hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 90-93); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 660; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 123; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 18; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477.

295 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e*, IV, 426; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 224; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175-176; Esrar Dede, bu fasılla ilgili olarak 1099/1687 yılında meydana gelen ve "fitne-i azîme-i meşhûre" olarak adlandırdığı olayın ardından Nesib Dede'nin hayli incindiğini ve Müneccim Ahmed Dede ile Siyâhî Dede'nin hizmetinde bulunmak üzere Mevlevîliğe girdiğini kaydetmekle yetinmiştir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a). Mehmed Ziyâ ise yukarıdaki bilgilerden farklı olarak Nesib Dede'nin yaşanan olaylardan kırgın ve muzdarip olarak Müneccim Ahmed Dede ile birlikte Mısır'a gittiğini ve Siyâhî Ahmed Dede'ye intisap ederek birkaç yıl hizmetinde bulunduğunu, aynı zamanda dervîşlere *Mesnevî* okuduğunu belirtmiştir. Daha ziyâde Sâkıb Dede ile Esrar Dede'den yararlandığı görülen Mehmed Ziyâ yukarıdaki bilgilere ek olarak, 4. Mehmed'in aynı zamanda has nedimi ve makbul musâhibi olan Müneccim Ahmed Dede'nin bilâhare Mekke-i Mükerreme'deki dergâhın şeyhliğine tâyin edildiğini, Nesib Dede'nin ulûm-ı riyâziye tahsili için Mekke'ye, Müneccim Ahmed Dede'nin yanına gitmek sûretiyle kendisinden bir süre istifade ettiğini ve 1106/1694 yılında, o esnada Mekke'de bulunan Bostân Çelebi ile birlikte hac görevini yerine getirdikten sonra birlikte Konya'ya döndüklerini bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 123-124); Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 660; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 23; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 18.

296 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 176; Mehmed Ziyâ, Nesib Dede'nin Ankara Mevlevîhânesi şeyhliğine atanma tarihini 1104/1692 olarak vermekte ve ayrıca bu tâyin üzerine Nesib Dede'nin, "Hâme târîh-i kudûmüm dedi bu meydâne/ Tekye-i Ankara'ya geldi Nesîb-i nâ-kâm" mısralarını tarih düşürdüğünü kaydetmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 124-125).

297 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 176; Mehmed Ziyâ, Nesib Dede'nin Şam Mevlevîhânesi'ne tâyini üzerine bu kez "Tekke-i Şam'a gelince kâmım oldu inzivâ/Kâbetü'l-uşşâkda bak şeyh-i pâk oldu Nesîb" mısralarını tarih düşürdüğünü belirtmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 125).

298 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 177-178.

299 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178; Nesib Yusuf Dede, Hüseyin Vassâf'ın belirttiğine göre Mevlânâ Âsitânesi'nin şeyhi de olmuştur (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229).

300 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178-179. Diğer bazı kaynaklar ise Nesib Dede'nin Yenikapı'ya tâyin tarihini 1123 Rebîülâhiri (Mayıs-Haziran 1711) şeklinde ve Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi'nin gönderdiği meşîhatnâme ile gerçekleştiğini bildirmektedirler (Msl. bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 125).

301 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 426; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 226; Esrar Dede ve Sahîh Ahmed Dede vefat tarihini sadece 1126/1714-1715 şeklinde vermektedirler. Medfeni konusunda Esrar Dede ayrıca, "Hânkâh-ı Bâb-ı Cedîd'de medfen-i meşâyîh-i eslâfda medfûndur" kaydına yer vermekte (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179); Hüseyin Ayvansarâyî ise vefat tarihini 1137/1724-1725 olarak bildirmektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229); İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 101b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231-232; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 660; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, Nesib Dede'nin kabri hakkında bir miktar ayrıntı vererek medfeninin, Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Doğânî Ahmed Dede'nin kabrinin arkasında yer alan Kārî Ahmed Dede'nin (ö. 1090) kabrinin sol yanında olduğunu, sandukasının altındaki taşta ise "Seyyid-i vâlâ-neseb Yusuf Nesib-i Mevlevî" yazdığını bildirmektedir (Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 125); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 18.

302 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 427; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179; Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873, vr.

68a; *a.e., Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük,* haz. Sadık Erdem, Ankara 1994, s. 201; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477.

303 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 233; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 127; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 19; Hamit Dikmen, *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni,* Doktora Tezi, Ankara Ü, SBE, Ankara 1991, II, 390.

304 Hamit Dikmen, *a.g.t.,* II, 390.

305 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 224; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a-111b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450-451; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 19.

306 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 126.

307 Ahmet Selahattin Hidayetoğlu, "*Nesib Dede Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ının Tenkidli Metni*", Doktora Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 1996.

308 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 175; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 127-128; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 450-451; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 19.

309 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a-111b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 232-233; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,*V, 204; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 126; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 18.

310 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 427; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 101b.

311 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 427; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 101b; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 451.

312 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 427.

313 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* III, 226.

314 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 451.

315 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 231; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 660; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 126; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 451; "Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, s. 19.

316 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* III, 134; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 104b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 215-216; "Lebib Ahmed", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 76.

317 Sâkıb Dede'nin ifadesiyle, bu üç yakın dost âdetâ mâcun misali birbirlerinden ayrılamaz olmuşlardır. Bu çerçevede civardaki Mevlevî dergâhlarının şeyhliği kendisine defalarca teklif edilmesine rağmen Lebib, bu teklifleri kabul etmemiş ve Nesib Dede'nin yanında kalmayı tercih etmiştir. Benzer tekliflerin kendisine yapıldığı Hasîb Dede de aynı şekilde davranmak sûretiyle Nesib Dede'nin hizmetinde kalmayı yeğlemiştir. Onların bu tavırlarına, Esrar Dede'nin ifadesiyle "Celâliyyü'l-Mürşid" olan Nesib Dede zaman zaman kızar, hatta azarlar mâhiyette konuşur, aralarındaki samimiyeti anlayamayan bazı kişiler ise bu hâl karşısında hayli şaşırırlar mış (bk. Sâkıb Dede, *a.g.e.,* III, 134; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 104b).

318 Fındıklılı İsmet Efendi, *a.g.e.,* V, 408.

319 "Lebib Ahmed", *TDEA*, s. 76; İlhan Genç "Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhânesi'nde Yetişmiş Mevlevî Dîvân Şâirleri", II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım l998, Doğu Akdeniz Ü, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, *Tebliğler,* Gazimağusa 1999, III, 66.

320 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* III, 134, 136; Esrar Dede, a.g.e, vr. 104b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 216; "Lebib Ahmed", *TDEA*, s. 76.

321 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 105a;

"Ey âşık dinle ne söylüyor bizim kudûm ve neyimiz

Felekten yücedir bizim bu billûr kubbemiz

O zaman dünya kazancından el çektik

Dönüş yeri ve kazanç bizim Mevlânâ'nın dergâhı oldu" (Şiirin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 468); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 216; "Lebib Ahmed", *TDEA*, s. 76.

322 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 682; Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 167; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79a; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 243; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 132-133; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

323 Sahîh Ahmed Dede'nin "Binâ-yı Mevlevîhâne-i Peçe" başlığı altında bildirdiğine göre Melik Ahmed Paşa, Rumeli'nde Peçe'de 1074/1663-1664'de yeniden bir mevlevîhâne inşâ ettirmiş ve Konya'dan şeyh talep etmiştir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 172).

324 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 172-173.

325 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 173-174.

326 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 167; Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 682; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229-230; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204-205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 133.

327 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 167-168; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174, 179; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229; Meh-

med Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 243; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204-205; Mehmed Ziyâ, Ârifî Ahmed Dede'nin, durumun gün geçtikte kötüye gidişi karşısında ve olacakları önceden görmek sûretiyle, bütün emlâkini nakde çevirdiğini ve işgalden önce Peçe'den ayrıldığını belirtmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 133-134).

328 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179; Mehmed Ziyâ, Ârifî Ahmed Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'ne Mehmed Sadreddin Çelebi tarafından tâyin edildiği kaydına yer vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 134).

329 Şeyhî, Ârifî Ahmed Dede'nin vefat tarihini 18 Rebîülâhir 1137 şeklinde vermiştir (bk. Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 682); Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 168; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179-180; Esrar Dede de sadece 1137 tarihini vermiş (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79a-79b); *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b, vr. 64a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229-230; M. Süreyyâ 1137 Rebîülâhirinde şeklinde kaydetmiş (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 243); Râmiz, 1137 hilâlinde olarak vermiş ve ayrıca Abdullah Nâilî Paşa'nın, Ârifî Ahmed Dede'nin dâmâdı olduğuna değinmiştir (bk. Râmiz, *a.g.e.,* vr. 68a); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 204-205; M. Ziyâ da, vefat tarihini sadece 1137 olarak bildirmekle birlikte Ârifî Ahmed Dede'nin medfeni hakkında da bir miktar ayrıntı vererek, "Türbe dâhilinde sağdan ilk safta medfûn olan Kûçek Mehmed Dede ile Mesnevîhân Mûsâ Dede'nin ayak ucunda medfûn olacak" değerlendirmesinde bulunmuş; ayrıca kitâbesinin son mısraının: "Göçdü Adn'e Beçevî Ahmed Dede" şeklinde olduğunu belirtmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 135); Abdülbâki Gölpınarlı, *Melâmîlik ve Melâmîler,* İstanbul 1931, s. 175.

330 Râmiz, *a.g.e.,* vr. 68a; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 136.

331 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 308; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 477-478.

332 Şeyhî Mehmed Efendi, *a.g.e.,* IV, 682.

333 Râmiz, *a.g.e.,* vr. 68a.

334 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 243.

335 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 79b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 134-135.

336 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 222; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 23a; Sâlim, *a.g.e.,* s. 80; Râmiz, *a.g.e.,* vr. 1b; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5a; Fatin Dâvud, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstanbul 1271, s. 20; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1293; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 241; a.mlf., "Enis Receb Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 48.

337 S. Nüzhet Ergun, Kārî Ahmed Dede'nin vefat tarihini 1078/1667-1668 olarak vermektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293).

338 Esrar Dede, Fatin ve M. Süreyyâ meşîhat süresini elli yıl (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 21; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 442), Hasan Aksoy yaklaşık altmış yıl (bk. Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA*, s. 241); Râmiz de altmış yıl olarak vermekte; ayrıca Receb Dede'nin Edirne Mevlevîhânesi şeyhliğine, Neşâtî Ahmed Dede'nin 1085/1674 yılı başlarında vefatı üzerine geçtiğini bildirmektedir (bk. Râmiz, *a.g.e.,* vr. 1b).

339 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 222, 224; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 23b; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 82; Esrar Dede, Enis Receb Dede'nin eğitimi ve dervişliği dönemine dâir biraz karışık bir şekilde değinmekte ve onun Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi Kārî Ahmed Dede'nin şeyhliği zamanında Mevlevîliğe girip çilesini tamamladığı, bir ara Edirne Mevlevîhânesi Şeyhi Neşâtî Ahmed Dede'nin hizmetinde bulunup öğrencisi olduğu, bir ara da Kasımpaşa Mevlevîhânesi'nde çileye girdiği bilgisini vermektedir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5a-5b); Râmiz, *a.g.e.,* vr. 1b; İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 6b; Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 393-394; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 21; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 11; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA*, s. 241-242; a.mlf., "Enis Receb Dede", *TDEA*, s. 49; Enis Receb Dede'nin vefat tarihiyle ilgili olarak kaynakların büyük bir bölümü 1147 tarihine yer verirken, bazı kaynakların ise farklı bilgilere yer verdiği görülmektedir: Örneğin Râmiz, Receb 1146 (bk. Râmiz, *a.g.e.,* vr. 1b), Bursalı Mehmed Tâhir 1145 (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32), Bağdatlı İsmail Paşa ise 1149 tarihine (bk. Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhü'l-Meknûn,* nşr. Şerafettin Yaltkaya-Kilisli Rifat Bilge, Ankara 1972, I, 492) yer vermektedirler.

340 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 395; Râmiz,*a.g.e.,* vr. 1b-2a; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 12; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA*, s. 241; a.mlf., "Enis Receb Dede", *TDEA*, s. 49.

341 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 222; Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 395-397; Râmiz, *a.g.e.,* vr. 2a; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 80; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 11; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA*, s. 241; a.mlf., "Enis Receb Dede", *TDEA*, s. 49.

342 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 223; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293.

343 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 222; Râmiz, *a.g.e.,* vr. 2a; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 81-82; Enis Receb Dede'nin, Sultan II. Mustafa ve Sezâî Gülşenî ile ilgili latîfe örnekleri için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293.

344 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 223; Râmiz, *a.g.e.,* vr. 2a; Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 82-84; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 5b-6a; Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 395; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 11; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 442; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1293; Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *DİA,* s. 242; a.mlf., "Enis Receb Dede", *TDEA*, s. 49.

345 Âdem Ceyhan, *Enis Receb Dede, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1990; Halil Güntan, *Receb Enis Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 1990.

346 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 32.

347 Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 23b; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 33; Âdem Ceyhan, *a.g.t*, s. 19.

348 Râmiz, *a.g.e.,* vr. 2a; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 6a; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 33; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1294; Âdem Ceyhan, *a.g.t.,* s. 83.

349 Sâlim'in hayli övgüde bulunduğu bu beyit için Esrar Dede de, "Beyt-i garrâlarına yirmiden fazla ünlü şair nazîreler söyleyip yine cümlesinden bu beytin üstün olduğunu Sâlim Efendi dahi teslim etmiştir" kaydına yer vermektedir (bk. Mehmed Sâlim, *a.g.e.,* s. 83; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 6a); İsmail Belîğ, *a.g.e.,* vr. 6b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 11.

350 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 6a; Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 24a; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1294; Âdem Ceyhan, *a.g.t.,* s. 114.

351 Râmiz, *a.g.e.,* vr. 2a; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1294; Âdem Ceyhan, *a.g.t.,* s. 102.

352 Mustafa Safâyî, *a.g.e.,* vr. 24a; Âdem Ceyhan, *a.g.t.,* s. 127.

353 Hasan Aksoy, "Enis Receb Dede", *TDEA*, s. 49; Âdem Ceyhan, *a.g.t.,* s. 110.

354 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 6a; Ali Enver bu beyit için, "Beytin parlaklığı dahi mey-âşâmân-ı şuarâya peyâpey kadeh parlatdıran beyitlerdendir" değerlendirmesinde bulunmuştur (bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 11).

355 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 421; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 48a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229-230; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Kemâleddin Dede, *Terâcim-i Ahvâl,* Bâki Baykara Arşivi, s. 17; Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre Mehmed Dede, el-Hac Ebûbekir Çelebi'nin oğlu Ârif-i Râbi' Mehmed Çelebi Efendi tarafından Mevlânâ Dergâhı'nda mesnevîhânlık görevine getirilmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 136); Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

356 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 421; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 180; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 229-230; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 17; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 136.

357 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 180-181.

358 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s. 421; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 136-137.

359 Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

360 Nev'îzâde Atâî, *a.g.e.,* s., 421; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 181; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 48a; Hüseyin Ayvansarâyî ve Zâkir Şükrü Efendi, dedenin vefat tarihini 1145; Ekrem Işın ise milâdî olarak 1732 şeklinde vermektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 229; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 17; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 136-137; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 161.

361 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 151; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 227; Necdet Okumuş, "Ömer Şifâî Efendi", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 82; "Şifâî Ömer Efendi", *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 155-156.

362 Bursalı Mehmed Tâhir, onun ünlü tabip Perakilos'un *Tıbb-ı Cedîd* adlı eserini Latince'den çevirdiğini, ayrıca Filibos Mülleros'un iksir ve kimya ilmi hakkında yazdığı risâlesini genişleterek tercüme ettiğini belirtmektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 227); Necdet Okumuş, *a.g.m.,* s. 82; *TDEA*'daki maddede Ömer Şifâî Efendi'nin babasının Bursa'da reisületibbâlık yapmış olan Abbas Efendi olup "Kasapzâde" diye anıldığı kaydedilmiştir (bk. "Şifâî Ömer Efendi", *TDEA*, s. 155-156).

363 M. Süreyyâ ve *TDEA*'daki madde, Ömer Şifâî Efendi'nin vefat tarihini 1159/1746 olarak bildirmektedir; (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 151; "Şifâî Ömer Efendi", *TDEA*, s. 155); Bursalı Mehmed Tâhir, Ömer Şifâî Efendi'nin mezarını, biraz daha ayrıntılı bir şekilde ve "…Burûsa'da mevlevîhâne karşısında künbedin kıble cihetinde medfûndur." demek sûretiyle tarif etmekte; hatta mezar taşında "Merhûm ve mağfûrun-leh tabîb-i hâzık Lokmân-ı zamân Burûsavî Ömer Efendi rûh-ı şerîflerine el-Fâtihâ, 1155" ibaresi-

nin yazılı olduğunu kaydetmektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 227); Necdet Okumuş, *a.g.m.,* s. 82.

364 Bursalı Mehmed Tâhir, Ömer Şifâî Efendi'nin kendi tıp eğitimine dâir bilgilerin de yer aldığı bu eserinin, onun önemli eserlerinden biri olduğu, Türkçe olup bir mukaddime ile on iki ta'lîm üzere düzenlendiği ve ayrıca, "İlm-i Kâf" da denilen eski kimyâdan bahsettiği bilgisine yer vermektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 227).

365 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 151; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 227-228; Necdet Okumuş, *a.g.m.,* s. 82-83; "Şifâî Ömer Efendi", *TDEA*, s. 156.

366 Hasan Özönder, bu şeyh efendinin adını, bir başka kaynakta rastlamadığımız "Mustafa Sâmi Dede" şeklinde kaydetmiştir (bk. Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 161).

367 Mehmed Süreyyâ, Mûsâ Dede'nin doğum tarihini 1090 olarak vermesinin yanında ayrıca Adanalı olduğu kaydına yer vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 103; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31.

368 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 174-175; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64a-64b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 137-138; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 195; "Sâfî Musa Dede", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 413.

369 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 138; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 103.

370 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 181; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64b; Ali Enver, Mûsâ Dede'nin Kasımpaşa Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin tarihini, Esrar Dede'nin 1136 şeklinde bildirdiğinden farklı olarak, 1130 (bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128); Mehmed Süreyyâ ise 1135 şeklinde vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 138; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 103.

371 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 181-182; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128; Ayvansarâyî, Yenikapı'ya atanma tarihini 1145/1732 (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230); Mehmed Süreyyâ, 1147 (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524); Mehmed Ziyâ ise 1144 olarak vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 138); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; "Sâfî Musa Dede", *TDEA*, s. 413.

372 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 524; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler" s. 128; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Zâkir Şükrü Efendi'nin Galata ve Kasımpaşa mevlevîhânelerine dâir verdiği meşîhat listelerinde Mehmed Şemseddin ve Mehmed Sâdık Dedelerin isimleri her iki mevlevîhâne listesinde de geçtiği hâlde (bk. Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 40, 44), kaynaklardan, bu iki dedenin Kasımpaşa'dan Galata Mevlevîhânesi'ne veya Galata'dan Kasımpaşa Mevlevîhânesi'ne naklonulduğuna dâir bir bilgi tespit edemedik (HN).

373 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 138, 141; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

374 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 64b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 138-139; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 103.

375 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 65a; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 16b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 128-129; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.*, IV, 524; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 205-206; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 139-141; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 103; "Sâfî Musa Dede", *TDEA*, s. 413.

376 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 65a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 129; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 140; "İşinin tamamlanmasını isteyen kişi, gönül alıcı bir yüzü istesin. Hadîs-i şerîf benim bu sözümü doğruluyor: Hayrı güzel yüzlülerde arayın." (Beyitin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* haz. Murat Karavelioğlu, s. 117-118); Mehmed Ziyâ, ayrıca bu kıt'anın, "Urefâ-yı ihvânımızdan" dediği Selâhaddin Bey tarafından yapılmış manzum çevirisine de yer vermiştir:

"Her kim ki ola kârını itmâma heveskâr
Bir rûy-ı dil-ârâma ede arz-ı dehâlet
İşte şu hadîs eyliyor isbât-ı hakîkat
Hoş çehreli yüzden umunuz hayr u semâhat"

(bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 140-141).

377 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 65a; "Yemeği israf edenin ayıpları çoktur; halbuki cimrinin ayıbı tekdir." (Metnin transkripsiyonlu şekli ve Türkçe çevirisi için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 293); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 129.

378 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15; Mehmed Ziyâ, "Bazı rivâyetlere nazaran" kaydıyla, Mehmed Dede'nin Konyalı olduğu ve bir süre Konya'da

Mevlânâ Dergâhı'nda türbedârlık hizmetinde bulunduktan sonra Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildiği bilgisine yer vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 141-142).

379 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183-184; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b-48a; Ayvansarâyî, Mehmed Dede'nin adını, Zâkir Şükrü Efendi'de de görüldüğü üzere Küçük Ahmed Dede olarak vermekte ve ayrıca şeyhlik süresini iki yıl olarak bildirmekte (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31); Mehmed Kemâleddin Dede ise bu süreyi bir yıl olarak kaydetmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 15); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 141-142; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

380 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s., 177-178; Ayvansarâyî, Ebûbekir Dede'nin âilesi için diğer kaynaklardan farklı olarak "şürefâdandır" ifadesini kullanmıştır (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Ebûbekir Dede ve âilesinin seyyidliği konusunda, "…âile üyeleri için bir saygı ifadesi olarak kullanılmış olma ihtimalinin güçlü olduğu…" şeklindeki bir değerlendirme için bk. Mustafa Erdoğan, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi, Abdülbâki Baykara Dede, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri,* İstanbul 2003, s. 20-21); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 14. Son dönem Mevlevîlik tarihi bakımından çok önemli olan Ebûbekir Dede âilesinin soy ağacı hakkında Mehmed Ziyâ, "Ebûbekir Efendi'nin silsile-i efrâd-ı âilesi" başlığı altında; ancak dikkat edilmez ise son kısmı yanlış anlamalara yol açabilecek şu kayda yer vermiştir: "Ricâl-i Halvetiyye'den Seyyid Nûreddin Efendi, bunun oğlu Seyyid Hüseyin Efendi, bunun oğlu Halvetî Seyyid Ahmed Efendi. Bu zâtın üç oğlu vardı: Ebûbekir Efendi, Ömer Efendi, Osman Efendi. Ebûbekir Efendi'nin üç oğlu vardı: Ali Nutkî Efendi, Abdülbâki Efendi, Abdurrahim Efendi. Abdülbâki Efendi'nin iki oğlu vardı: Receb Hüsnü Efendi, Şeyh Osman Selâhaddin Efendi" (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142). Buraya kadar ifade bakımından herhangi bir problem görülmezken buradan itibaren verilen bilgiler yanlış anlamalara yol açacak mâhiyettedir: "Ebûbekirzâde Ömer Efendi'nin mahdûmu Seyyid Sahîh Ahmed Dede'dir. Bunun mahdûmu Galata Dergâhı Şeyhi Kudretullah Efendi, bunun da oğlu Atâullah Efendi." (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142). Buradaki problem, kanaatimizce doğrusu "Ebûbekir Efendi birâderi" olması gereken "Ebûbekirzâde" ibaresinden kaynaklanmaktadır; zira bu ibare ile akla gelen "Ebûbekir Efendi'nin oğlu" anlamıdır; dolayısıyla dikkat edilmemesi hâlinde esâsen Ebûbekir Dede'nin kardeşi olan Ömer Efendi, oğlu sanılabilir (HN). Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 413; Reşad Ekrem Koçu, "Baykara-Mehmed Abdülbâki-", *İst.A,* IV, İstanbul 1960, s. 2277; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 32; Sezai Küçük, "Seyyid Ebûbekir Dede", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 58; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 16.

381 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, anneleri Şerife Emine Hâtun öldüğünde Ebûbekir Dede'nin on beş, Ömer Dede'nin on iki ve Osman Dede'nin on yaşında olduğunu ve babalarının bir başka hanımla evlendiğini kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s., 178-179); *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 23a, vr. 53a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109.

382 Sahîh Ahmed Dede, Esif Dede'nin Ebûbekir Dede üzerindeki emeğini vurgulamak sadedinde, Esif Dede'nin vefatının ardından yerine on iki yaşındaki oğlu Abdülhâfız Dede'nin (ö. 1179/1765-1766) geçtiğini, Sâkıb Dede'nin, Abdülhâfız Dede'nin elinden tutarak yetiştirmesi için Ebûbekir Dede'nin yanına getirdiğini ve "Babası merhûm seni okuttu, üstâdının oğludur, sen de bunu okut" şeklinde tenbihte bulunduğunu, Ebûbekir Dede'nin de Sâkıb Dede'nin bu tenbihini kabul ettiğini kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 181).

383 Sahîh Ahmed Dede'nin bildirdiğine göre bu tarihte Ebûbekir Dede yirmi üç, Ömer Dede yirmi ve Osman Dede on sekiz yaşındadır (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 180); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 14.

384 Yine Sahîh Ahmed Dede'nin belirttiğine göre bu tarihte Ebûbekir Dede otuz üç, Osman Dede ise yirmi sekiz yaşındadır (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 182-183); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 14.

385 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 179-180, 182-184; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; M. Süreyyâ, herhâlde sehven, Ebûbekir Dede'nin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde Mesnevîhân Mehmed Dede'nin yerine şeyh olduğu bilgisine yer vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 181); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 14; Mehmed Ziyâ, Ebûbekir Dede'nin otuz yaşına kadar Sâkıb Dede'nin yanında ilim ve mârifet tahsil ettiğini, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin edildiğinde ise yaşının otuzun üzerinde olduğunu bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 143); Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2277; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 265; Mustafa Er-

doğan, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Âilesi: Seyyid Ebûbekir Dede ve Ahfâdı", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 7, Güz 1998, s. 126-130; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58.

386 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.*, s. 308; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 128.

387 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 44; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 128; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478.

388 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 184-185.

389 Ebûbekir Dede'nin zevcesi Saide Hanım'ın kimin kızı olduğu konusunda da kaynaklarda farklı bilgiler bulunmaktadır. Bu konuda, Esrar Dede ve Sahîh Ahmed Dede, Saide Hanım'ın Gavsi Ahmed Dede'nin dâmâdı Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin oğlu Abdülbâki Sırrî Dede'nin kızı olduğunu belirtmişlerdir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185). Hatta ayrıca Esrar Dede, Saide Hanım için "Memiş Efendizâde Şeyh Ahmed Dede Efendi'nin hâherzâdesidir" (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b) şeklinde, Sahîh Ahmed Dede ise "Fahrunnisâ adlı bir ablası"nın olduğu (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 184) şeklinde ilâve bir kayda yer vermişlerdir. Mehmed Ziyâ, bu konuda ne Ebûbekir Dede, ne de oğulları faslında herhangi bir bilgi vermezken (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142-143), birçok yakın ve son dönem kaynağı ise Saide Hanım'ın, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin kızı olduğunu bildirmişlerdir (Msl. bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 413; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Reşad Ekrem Koçu, "Ali Nutkî Dede (Seyyid)", *İst.A,* İstanbul 1959, II, 679; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 4, 32; Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *DİA*, İstanbul 1989, II, 423; a.mlf., "Abdülbâki Nasır Dede", *DİA*, İstanbul 1988, I, 199; Süleyman Erguner, "Osman Dede, Nâyî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIIII, s. 461). Anılan kaynaklar kanaatimizce, birçok klâsik kaynakta görülen; dolayısıyla Esrar Dede'nin de bir üslûp özelliği olan, "bir şahıstan bahsederken onun yanında bağlantılı olduğu diğer şahıs veya şahıslardan da bahsetme durumunu"nu fark etmeyerek Saide Hanım'ın, Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin kızı olduğu bilgisine yer vermişlerdir. Oysa Esrar Dede, Nâyî Osman Dede maddesinde, öncelikle Gavsi Ahmed Dede'den bahsetmiş, Osman Dede'nin kayınpederi olduğunu söylemiş, ardından Osman Dede'ye dâir bilgi vermiş, akabinde oğlu Sırrî Abdülbâki Dede'den bahsederek babasından sonra şeyh oluşu üzerine zamanın şairlerinden birinin düşürdüğü tarihe yer vermiştir. Hemen ardından ise "… ve kerîmeleri Saide Hanım ki", diyerek ve bize göre yine babası olarak Sırrî Abdülbâki Dede'yi kastetmektedir, "Memiş Efendizâde Şeyh Ahmed Efendi'nin hâherzâdesidir, Yenikapı Şeyhi Ebûbekir Dede izdivâc buyurmağla iki dâne hânedân-ı kadîme ihyâ edip anlardan üç güher-i nâ-yâb ile rûşena-i çeşm oldular." kaydına yer vermiş; ardından "aziz-i mütercem" diyerek yine Osman Dede'ye dönmüş ve hakkında bilgi vermeye devam etmiştir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b-112b). Konuyla ilgili olarak bazı son dönem kaynakları ise, örneğin Ekrem Işın, Saide Hanım'ın, "…Osman Nâyî Dede'nin oğlu Abdülbâki Sırrî Dede'nin kızı…" olduğu bilgisine (bk. Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478); Hasan Özönder, Ebûbekir Dede'yi kastederek "Dede Efendi, Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Abdülbâki Sırrî Dede'ye damat olmuştur." kaydına (bk. Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 162); Mustafa Erdoğan, "…Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Gavsi Ahmed Dede'nin torunu Şeyh Abdülbâki Sırrî Dede'nin kızı Saide Hanım…" (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 18) şeklinde, Sezai Küçük, "…Galata Mevlevîhânesi postnişîni Sırrî Abdülbâki Dede'nin küçük kızı Saide Hanım…" (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58) diyerek benzer ve de doğru kayıtlara yer vermişlerdir (HN).

390 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, tezvîc ve zifâfın 8 Zilhicce 1164 (28 Ekim 1751) tarihinde gerçekleştiğini bildirmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185).

391 Sâkıb Dede, *a.g.e.,* II, 149; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 184; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b-112a; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* 131; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 119-131. Ebûbekir Dede'nin Saide Hanım ile olan evliliği çerçevesinde ve Yenikapı ile Galata Mevlevîhâleri arasındaki yakınlaşmayı vurgulama sadedinde karıştırılan bir diğer isim de Saide Hanım'ın ablası Fahrunnisâ Hanım'dır. Esrar Dede bu çerçevede ve yukarıda da yer verdiğimiz şekilde Saide Hanım için "Memiş Efendizâde Şeyh Ahmed Efendi'nin hâherzâdesidir" (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 111b) şeklinde bir kayda yer vermiş; ancak bu Şeyh Ahmed Efendi'nin kim olduğuna dâir ayrıntılı bilgi vermemiştir. Bu meyanda *Defter-i Dervîşân*'da ise "Abdülbâki Nâsır Dede'nin kendisinden "Dayımız", oğlu İbrahim'den (ö. 1228) ise "Dayızâdemiz" şeklinde bahsettiği ve teyzesi, dolayısıyla Saide Hanım'ın ablası Fahrunnisâ Hanım'ın (ö. 1221) oğlu olduğunu belirttiği bir Şeyh Gavsi Ahmed Dede (ö. 1218/1803)'den daha bahis vardır (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 22a, vr. 23b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 39a) ki, dikkat edilmediği tak-

tirde en azından Gavsi Ahmed Dedelerin karıştırılması mümkün olabilmektedir. Bu meyanda örneğin Sezai Küçük, Esrar Dede'yi ve *Defter-i Dervîşân'*ı dipnot vermek sûretiyle "Saide Hanım, aynı zamanda Ebûbekir Dede'nin halasının yani Seyyid Ahmed Efendi'nin kızkardeşinin kızıdır. Yenikapı ve Galata mevlevîhâneleri şeyh âileleri arasındaki bağlılık, bu evlilik ile bir kez daha perçinlenmiştir. Nitekim ileride Ebu Bekir Dede'nin yeğenleri yani Ömer Dede'nin çocukları Galata Mevlevîhânesi'ne şeyh oldukları gibi, nitekim Galata Mevlevîhânesi şeyhlerinden Gavsi Ahmed Dede de Ali Nutkî Dede'nin teyzesi Fahrunnisâ Hanım'ın oğludur..." kaydına yer vermektedir (bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109-110, 7 numaralı dipnot). Burada dikkat edilmesi gereken husus, Saide Hanım'ın ablası, dolayısıyla Abdülbâki Nâsır Dede ve kardeşlerinin teyzesi olan Fahrunnisâ Hanım'ın, Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Gavsi Ahmed Dede'nin (ö. 1109) değil, *Defter-i Dervîşân'*da Şeyh Gavsi Ahmed Dede (ö. 1218) şeklinde verilen şahsın annesi olduğudur (HN).

392 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 112a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 173-174.

393 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 186; Hüseyin Ayvansarâyî, Ebûbekir Dede'nin vefat tarihini 1190/1776 olarak (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230); M. Süreyyâ ise 5 Receb 1189 (1 Eylül 1775) şeklinde bildirmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 181); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 14; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 143; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *DİA*, s. 423; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 131; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58.

394 Sahîh Ahmed Dede, Ebûbekir Dede'nin vefatının hemen ardından, kendi makamına büyük oğlu Ali Nutkî Dede'nin on dört yaşında iken şeyh olarak atandığını ve bu tarihte ikinci oğlu Abdülbâki Nâsır Dede'nin on bir, küçük oğlu Abdurrahim Künhî Dede'nin ise altı yaşında olduğunu kaydetmiştir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 186-187); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144, 158; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 259-260.

395 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 186; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b-48a; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 181; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 143; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* s. 265; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58.

396 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 186.

397 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 181; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 132.

398 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 181; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58.

399 Sezai Küçük, Ebûbekir Dede'nin soykütüğü faslında herhâlde sehven, "...Ömer Efendi'nin oğlu Sahîh Ahmed Dede ve onun oğlu yine XIX. Yüzyılın Yenikapı (doğrusu Galata olacak) Mevlevîhânesi şeyhlerinden Atâullah Dede'dir (doğrusu Mehmed Kudretullah Dede olacak)" kaydına yer vermiş (bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109); dolayısıyla esâsen Sahîh Ahmed Dede'nin torunu olan Atâullah Dede'yi oğlu şeklinde göstermiş; ancak bu bilgi yanlışlığını *DİA'*ya yazdığı "Seyyid Ebûbekir Dede" maddesinde (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58) düzeltmiştir (HN).

400 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 178, 190; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24a, vr. 58b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 58.

401 Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109-136.

402 Ebûbekir Dede âilesi hakkında daha geniş bilgi için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 125-164.

403 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 47b; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 128; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478.

404 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 114b-115a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 427; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 243; "Niyaz Hüseyin Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 67.

405 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b, vr. 7b, vr. 10b; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 115a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 427; "Niyaz Hüseyin Dede", *TDEA*, s. 67.

406 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 115a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 243; "Niyaz Hüseyin Dede", *TDEA*, s. 67.

407 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 115a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 244.

408 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 115a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 244; "Niyaz Hüseyin Dede", *TDEA*, s. 67.

409 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 156; Suphi Ezgi, Ahmed Ağa için "Seyit Ahmet Ağa" ismine yer verdikten sonra, onun Amasya'dan getirdiği kırk elli şahit ile hâkimin huzurunda seyyidliğini ispat ettiğini ve 1167/1753-1754 tarihinde mahkemeden seyyid olduğuna dâir bir i'lâm aldığını belirtmiştir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 171); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 166; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, İstanbul 1958, s. 30; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Nuri Özcan, "Ahmed Ağa, Vardakosta", *DİA,* 1989, II, 41; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 74.

410 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 156-157; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 124; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 166; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal,

a.g.e., s. 30; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 41.

411 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 157; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 171; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 166; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 30; Ahmet Alpöz-Ender Ergün, *Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Âyinleri: I Notalar,* İstanbul 1969, s. 32-41, 53-65; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 42.

412 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 124; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 166; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17.

413 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17.

414 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 157; Rauf Yektâ vd. *a.g.e.,* VIII, 418-421, IX, 451-483; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 169-171, III, 20-22, IV, 86, 124-127, 148, 241; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 167; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 30-31; İbnülemin ayrıca, Millet Kütüphanesi'nde bir mecmuada, "Şarkı-i Seyyid Ahmed Ağa, güfte-i Sultan Selim" başlığı ile ve Mâhur makamından bestelenmiş bir şarkı gördüğünü, bu eserin Musâhib Ahmed Ağa'ya âit olma ihtimalinin bulunduğunu belirterek ilgili manzûmenin metnini vermiştir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 31); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17-18; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 107-115, 119-126; Tarık Kip, *TRT Türk Sanat Mûsikisi Sözlü Eserler Repertuvarı,* Ankara 1979, s. 164, 235, 238, 283; a.mlf., *TRT Türk Sanat Mûsikisi Saz Eserleri Repertuvarı,* Ankara 1981, s. 20, 21, 50, 52, 64, 69; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 41-42; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 74-76.

415 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 156-157; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 124; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 167; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 30; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 41-42.

416 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 157; Suphi Ezgi, Şeyh Gâlib'in düşürdüğü tarih mısraının aynı zamanda Ahmed Ağa'nın mezar taşında da yazılı olduğunu bildirmektedir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 124); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 167; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 30; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 155.

417 Mehmed Süreyyâ, Şeyh Gâlib'in adını diğer kaynaklardan farklı olarak ve her hâlde sehven, "Gâlib Said Mehmed Dede" şeklinde vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615).

418 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 170; Şeyh Gâlib, dîvânındaki 167 numaralı gazelinin makta beytinde, Muallim Nâci'nin, babasının yakın dostu olduğunu belirttiği Vahîd Efendi (bk. Muallim Nâci, *Mehmed Muzaffer Mecmûası,* İstanbul 1306, s. 17) tarafından düşürüldüğünü kaydettiği bu tamlamaya telmihte bulunur: "Kim kâdir ilâc eylemeğe hükm-i kaderdir/Târîhi imiş Gâlib-i zârın eser-i aşk" (bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 343). Bu tamlamalar ve söyleyenleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Abdülkadir Gürer, "Şeyh Gâlib Hakkında Yeni Bilgiler", *Türkoloji Dergisi,* sy. 1, Ankara 2000, XIII, s. 208-209.

419 Abdülkadir Gürer, yararlandığı kaynakta "ve cedd-i büzürgvârları ve peder-i ma'ârif-şi'arları tarîkat-ı aliyye-i Mevleviyye'ye müntesip ve mukaddema postnişîn-i Mevlevîhâne-i Bâb-ı Cedîd olan Eş-Şeyh Mûsâ Dede Efendi hazretlerinden arakıyye ve sikke-pûş-ı inâbet ve ba'dehu pederleri Kûçek Eş-şeyh Muhammed Dede Efendi ve es- Seyyid Eş-şeyh Ebûbekr Dede Efendi Hazerâtını şeyhü's-sohbet ittihâz idüp leyl ü nehâr istifâze-i envâr-ı ma'rifet eyledükleri…" şeklinde verilen ve bizim, Gâlib'in büyükbabasının ve babasının Mevlevî olmalarının yanında ayrıca babasının Mûsâ Dede'ye intisap etmiş olduğu ve aynı zamanda dergâhın sonraki şeyhleri olan Kûçek Mehmed Dede ile Ebûbekir Dede'nin sohbetlerinden istifade ettiği şeklinde anladığımız kaydı, "ve ba'dehu pederleri" ibaresinden sonra virgül olmadığı için hayli farklı anlamış ve Kûçek Mehmed Dede'nin Şeyh Gâlib'in büyükbabası olduğunu ileri sürmüştür (bk. Abdülkadir Gürer, *a.g.m.,* s. 205-206, 220, 222), ki kanaatimizce doğru değildir (HN).

420 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 83b-84a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 170; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 149; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 309-310; a.mlf., "Şeyh Gâlib", *İA,* İstanbul 1970, XI, 462; Mustafa Kutlu, "Şeyh Gâlib", *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 144; Muhsin Kalkışım, "Şeyh Gâlib", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 54.

421 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84a-84b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 171; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 149, 152; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 462-463; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 144; Muhsin Kalkışım, a.g.m, s. 54.

422 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 149; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 463; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 144; Mustafa İsen, "Hoca Neş'et", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, s. 192; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54.

423 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 463; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 144.

424 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 171; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 149; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Muhsin Kalkışım'ın

tespitine göre şairin dîvânında "Es'ad" elli, "Es'ad Gâlib" iki ve "Gâlib" mahlasları dört yüz altmış üç defa geçmektedir (bk. Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54).

425 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 85a; Ali Enver, Gâlib'in Yenikapı'da çileye giriş tarihini Esrar Dede'den farklı olarak 1200 şeklinde kaydetmektedir (bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 173); Ali Nutkî Dede, Şeyh Gâlib'in çileye girişini, "Bu fakîrin zamân-ı meşîhatimde dergâh-ı âliye matbah-ı şerîfinde çille-güzîn olan cânların matbah-ı şerîfe geldikleri tarihidir" başlığı altında ve "İstanbulî Dervîş Es'ad Gâlib, 23 N sene 1198" kaydıyla; semâ meşk edip mukâbeleye girişini, "Bu fakîrin zamân-ı meşîhatimde semâ-ı şerîfi meşk edip mukâbele-i şerîfe giren cânların tarihidir" başlığı altında ve "Dervîş Es'ad Gâlib, sene 1199" kaydıyla; çilesini tamamlayarak hücreye çıkışını ise "Bu fakîrin zamân-ı meşîhatimde matbah-ı şerîfde çillesin tamam edip hücreye çıkan cânların tarihleridir" başlığı altında ve "Dervîş Es'ad Gâlib, İstanbulî, 25 B sene 1201, 22 Nisan" kaydıyla vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b, vr. 7b, vr. 10b); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 153; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; A. Gölpınarlı, Esrar Dede'den naklen Gâlib'in çilesini Konya'da tamamladığını bildirmektedir (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 463); ancak Esrar Dede'nin tezkiresinin yararlandığımız nüsha ve neşrinde böyle bir kayda rastlanmamıştır (HN). Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 144-145; Abdülkadir Gürer, *a.g.m.*, s. 214-217; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54.

426 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 85a-85b (Beyitlerin transripsiyonlu şekilleri ve Türkçe çevirileri için bk.; Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 378-380); Abdülkadir Gürer, *a.g.m.*, s. 218-219.

427 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 85b-86a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 45-46; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 152-153; Gâlib'in meşîhate tâyini üzerine Debbâğzâde Mehmed Reşid Efendi, "Gâlib'in meşîhate getirilişi insanlar arasında ihtilaf konusu olsa da posta oturduğu kesindir" anlamındaki "İhtelefe'n-nâsu fî meşîhatihi ve celese'l-Gâlibu muhakkikan, 1205" (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 45-46) tarih mısraını söyleyerek, bir nevi şeyhliğe atanması ile yaşanan bazı tartışmalara îmâlı bir şekilde telmihte bulunmuştur (HN). Muhsin Kalkışım, Şems Dergâhı türbedârının ismini "Şemsî Dede" olarak vermektedir (bk. Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54).

428 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 153-154; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54.

429 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 86a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 45; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 174; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 463; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145; bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı* (4 numaralı tercî-i bend), s. 170-172.

430 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 86a-86b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 36; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı* (10 numaralı tarih, 15 numaralı kasîde), s. 15, 116; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 54-55.

431 Bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı* (11 numaralı tarih), s. 117-118.

432 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 87a-87b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 177; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

433 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b vd.; Hâlet Efendi'nin Mevlevîliği ve Mevlevî dergâhlarına yaptığı katkı vs. için Hâlet Efendi maddesine bakınız.

434 Bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 85-91, 138-142; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 177; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; M. Orhan Okay, "Gâlib Dede'nin Dramı", *Şeyh Gâlib Kitabı,* İstanbul 1995, s. 77-83; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145.

435 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 177; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145; bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı* (6 numaralı tercî-i bend), s. 85-91, 136-140, 141-142, 173-175.

436 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 177; M. Süreyyâ, Gâlib'in vefat tarihini 26 Receb 1213 olarak vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 155-156; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

437 Ali Enver, *a.g.e.,* s. 178; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 155-156; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

438 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 156-157.

439 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

440 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 145-146; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

441 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 87b-88b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 152; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 144; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

442 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 87b.

443 Msl. bk. İÜ Ktp., TY, nr. 5531 (Gâlib'in vefatından altı yıl, üç ay önce Ahmed Yüsrî tarafından

yazılan ve sonunda *Hüsn ü Aşk*'ın da bulunduğu bu nüshanın, III. Selim tarafından yazdırılan nüsha olması muhtemeldir.); İÜ Ktp., TY, nr. 5519, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 146 (Bu nüsha da son derece önemli olup Esrar Dede tarafından yazılmış ve Şeyh Gâlib tarafından gözden geçirilerek yanlışları kendi el yazısı ile sayfa kenarlarına işaret edilmiştir. Bu meyanda Esrar Dede, şairin emriyle dîvânını üç defa yazdığını belirtmektedir. Bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 87b); Abdülkadir Gürer, *a.g.m.,* s. 212-213.

444 Muhsin Kalkışım tarafından hazırlanan bu tez bilâhare yayımlanmış (bk. *Şeyh Gâlib Dîvânı,* haz. Muhsin Kalkışım, Ankara 1994), dîvân ayrıca Nâci Okçu tarafından da neşredilmiştir (bk. Naci Okçu, *Şeyh Gâlib-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Dîvânının Tenkitli Metni,* Ankara 1993). Bu neşirlerden başka Abdülbâki Gölpınarlı, Bulak baskısından bazı şiirleri seçmek sûretiyle bir seçmeler hazırlamış (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Şeyh Gâlib Dîvânı'ndan Seçmeler,* İstanbul 1971); dîvândaki tarih manzûmeleri üzerine ise Muhsit Macit tarafından bir yüksek lisans tezi hazırlanmaştır (bk. Muhsin Macit, *Şeyh Gâlib'in tarih Manzûmeleri,* Atatürk Ü, SBE, Erzurum 1989).

445 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 171; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 25; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 56.

446 Matbu nüshalarda 2086 şeklinde görülen beyit sayısı, bazı yeni neşirlerde, örneğin A. Gölpınarlı'nın nesre çevirili ve açıklamalı neşrinde 2101; Orhan Okay-Hüseyin Ayan'ın nesre çevirili neşrinde 2041; M. Nur Doğan'ın nesre çevirili ve açıklamalı neşrinde 2042 şeklinde görülebilmektedir (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 1968; Orhan Okay-Hüseyin Ayan, *Hüsn ü Aşk*, İstanbul 1992; Muhammet Nur Doğan, *Hüsn ü Aşk,* İstanbul 2003).

447 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 171; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 152; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 464; Abdülkadir Gürer, *a.g.m.*, s. 212-213; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55-56.

448 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 171-172; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 467; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 146; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55.

449 Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 55-56.

450 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 85b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 174; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 615; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 251; Şeyh Gâlip, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* haz. Mehmet Atalay-Turgut Karabey, Konya 2007, XXIX-XXXI; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 56-57.

451 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 84a, 85b-86a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 174; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 251, III, 615; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 467; Mustafa Kutlu, *a.g.m.,* s. 146; Abdülkadir Gürer, *a.g.m.*, s. 219-220; Muhsin Kalkışım, *a.g.m.,* s. 57.

452 *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 187-188.

453 *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 179-181.

454 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 88b; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 342-343.

455 *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 419-420.

456 *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 217.

457 Esrar Dede, rubâi örneklerine geçmeden önce Gâlib'in ağzından ve üstelik birkaç kez, "rubâi pervâzlığı gâyet severim" dediğini işittiğini belirtmiştir (bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 89a); *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 443, 446, 450.

458 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 154-155.

459 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60a-60b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 184; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 130, V, 360; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 167-168; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 136; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, "Abdürrahim Dede, Şeydâ Hâfız", *DİA,* İstanbul 1988, I, 288; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 78.

460 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 184; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 169; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 136; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 288.

461 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; M. Süreyyâ, Abdurrahim Dede'nin vefat tarihini 1212/1797-1798 olarak vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 184); Abdurrahim Dede'nin vefat tarihi ile ilgili olarak *Defter-i Dervîşân*'da ise yıl yeri boş bırakılmak sûretiyle, "Vefât-ı Şeydâ Hâfız (…), 10 S gurre-i leyle, sâ'at 3 geçerek." kaydına yer verilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 17a); Suphi Ezgi, eserinin birinci cildinde Abdurrahim Dede'nin vefat tarihini, Nâil Bey'den naklen 1212 şeklinde belirtmiş; ancak aynı eserin V. cildinde ve bu kez sonradan gördüğünü belirttiği, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi bölümünde bulunan 3397 numaralı *İlâhî Mecmûası*'nın son sayfasındaki bir kayıttan hareketle, 1214 olarak düzeltmiştir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 130, V, 360); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 168-169; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s 288.

462 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 168; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10.

463 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 184; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* III, 433-450, VIII, 436-445; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 130, V, 360-361; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 169, 382; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 141-149; Tarık Kip, *TRT Türk Sanat Mûsikisi Sözlü Eserler Repertuvarı,* s. 88, 186, 201; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 288-289; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 79.

464 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b.

465 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 60b.

466 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24b; Hüseyin Vassâf, Ali Nutkî Dede'nin doğduğu yerle ilgili olarak herhâlde sehven, "Galata Mevlevîhânesi'nin bitişiğindeki evde…" şeklinde bir kayda yer vermiştir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Ekrem Işın, "Ali Nutkî Dede", *DBİA*, İstanbul 1993, I, 194-195; Sezai Küçük, "Bütün Yönleriyle XIX. Yüzyılda Yenikapı Mevlevîhânesi", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 169; a.mlf., *a.g.e.,* s. 110.

467 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Ali Nutkî Dede doğduğunda babası Ebûbekir Dede'nin elli sekiz yaşında olduğunu kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185); Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 112a; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 91b; II, vr. 36a, vr. 39a vd.; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 410-411; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 236; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 174, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 413; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Nuri Özcan, "Ali Nutkî Dede", *DİA*, s. 423; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 168; a.mlf., *a.g.e.,* s. 109.

468 Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma bi Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlânâ*, İstanbul 1283/1866, s. 444; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.* s. 144; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 413; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 423; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 169; a.mlf., *a.g.e.,* s. 110.

469 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 186-187; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 112b; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *a.g.e.*, s. 443-444; M. Süreyyâ, Ali Nutkî Dede'nin şeyhliğe atanma tarihini 1190/1776 şeklinde bildirmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 553); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 413; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 84; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 168-169; a.mlf., *a.g.e.,* s. 110.

470 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 187.

471 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 187; "Zifâf-ı Derviş Seyyid Nûman bi-Afîfe Hanım…" (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 17b); "… Koneviyyü'l-asl Derviş Nûman'a tezvîc edip…" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 68b).

472 "Velâdet-i Mehmed Sâlih, bu fakîrin hafîdidir. 15 yevmü's-sebt, Şubat 16, sabah suları…" (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 19a); "Birâderim Şeyh Seyyid Ali Dede Efendi merhûmun kerîmesi Afîfe Hanım'ın işbu bin iki yüz otuz üç senesi mâh-ı Zilkâdenin gurresi, Çehârşenbe günü ba'de'l-asr Fâtıma Zehrâ nâm bir kızı dünyâya gelmişdir" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28b); Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 135.

473 "Vefât-ı Afîfe Hanım. …müteveffâ oldukda, türbe-i şerîfede hemşîresi Fâtıma Hanım'ın koynuna defn olunmuşdur, rahimehullahi aleyhi, fî 12 M sene 1243" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 68b); Abdülbâki Nâsır Dede, *Dîvân-ı Nâsır*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 941, vr. 39a.

474 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.*, vr. 35a; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 152-153; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 136-137.

475 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 334, 553; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 110.

476 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24b, vr. 61b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 411; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *a.g.e.,* s. 444; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189, III, 553; Mehmed Kemâleddin Dede, Ali Nutkî Dede'nin vefat tarihini 4 Cemâziyelâhir 1219 olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12, 16); Hüseyin Vassâf, herhâlde sehven, Ali Nutkî Dede'nin vefatı üzerine Şeyh Gâlib'in düşürdüğünü belirttiği "Hüzniyle Es'ad dedim târîhini/Hû diyüp Mevlâ'ya döndü Şeyh Ali" mısralarını örnek vermiştir (bk. Hüseyin Vassaf, *a.g.e.,* V, 206). Oysa kendisinin de eserin ilgili yerinde bildirdiği üzere (bk. Hüseyin Vassaf, *a.g.e.,* V, 155), Şeyh Gâlib'in vefatı Ali Nutkî Dede'nin vefatından önce olduğundan, şairin bu mısraları Ali Nutkî Dede için kaleme almış olması mümkün değildir (HN). M. Ziyâ, Ali Nutkî Dede'nin kırk üç yaşında vefat ettiğini ve türbede Sâfî Mûsâ Dede ile Abdurrahim Efendi'nin ayak ucuna defn edildiğini kaydetmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 146-147); Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 413; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679;

Yılmaz Öztuna ise Ali Nutkî Dede'nin meşîhat süresini yirmi dokuz, vefat ettiğindeki yaşını kırk iki olarak bildirmekte ve babasının yanına defn olunduğunu kaydetmektedir (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32); Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 423; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 85; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 169, 171; a.mlf., *a.g.e.,* s. 110-111.

477 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.* s. 145; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 414-415; Nuri Özcan , *a.g.m.,* s. 423; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 170; a.mlf., *a.g.e.,* s. 112.

478 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 414.

479 Sadettin Nüzhet Ergun, II, 414-415; *Şeyh Gâlib Dîvânı,* s. 155-156.

480 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 190; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 112b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 236; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *a.g.e.,* s. 444; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; M. Ziyâ, Ali Nutkî Dede'nin kendi el yazısıyla tertip ettiği bir mecmuası olduğunu ve şiirlerini buraya topladığını nakletmekte; fakat bu mecmuanın nerede olduğuna dâir bilgi vermemektedir. Şiirlerine örnek olarak verdiği gazelin bir kopyasının ise Esrar Dede'nin *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyyesi'nde* Ali Nutkî Dede ile ilgili satırların hâmişinde kayıtlı olduğunu belirtmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.* s. 147); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 414; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 423; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 169; a.mlf., *a.g.e.,* s. 111.

481 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 112b-113a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 410; Şemseddin Sâmi, *Kâmusu'l-A'lâm*, İstanbul 1306-1311,VI, 4584; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 236; "Nutkî Ali Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 89.

482 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.* s. 148.

483 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân, 3. cüz: Dede Efendi*, İstanbul 1340, s. 131; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XIII, 637-648; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 679; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Nuri Özcan , *a.g.m.,* s. 423-424; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 112.

484 Dîvân nüshası için bk. *Neşâtî, Dîvân,* Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Yazmaları, nr.: 942; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 12; Sadettin Nüzhet Ergun, *Neşâtî,* İstanbul 1933, s. XLVII; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 414; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 171; a.mlf., *a.g.e.*, s. 112.

485 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 414; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Nuri Özcan "Defter-i Dervîşân", *DİA*, IX, 90-91; a.mlf., "Ali Nutkî Dede", s. 423; Özellikle Mevlevîlik ve mûsiki tarihimiz bakımından hayli önemli olan bu defterler hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Defter-i Dervîşân, a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul 2010, s. 21-35.

486 Gerek Ali Nutkî Dede, gerekse diğer şeyh efendiler zamanında dergâha gelip de çileye girmeleri, hücreye çıkmaları, semâ meşk etmeleri, arakıyye ve sikke giymeleri vs. şeklinde kendilerinden bahsedilen, isimleri burada olduğu gibi listeler hâlinde verilen şahısların, dergâha geliş vb. tarihleri ile diğer bazı ayrıntılı bilgileri için bk. *Defter-i Dervîşân, a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, s. 43-449; Bu listelerde verilen şahıslardan bazıları, örneğin Şeyh Gâlib, çalışmamıza müstakil madde olarak eklenmiş ve hakkındaki ayrıntılı bilgiler ilgili maddede verilmiştir (HN).

487 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 1b.

488 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b-5a.

489 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b.

490 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b.

491 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 14b.

492 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b-16a.

493 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 33b-34a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 60; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 281; "Derviş Hulûs", *TDEA*, İstanbul 1981, IV, 259.

494 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 60; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 281; "Derviş Hulûs", *TDEA*, s. 259.

495 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34a.

496 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 60-61.

497 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34a-34b.

498 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34a-34b.

499 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 34a-34b.

500 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25a.

501 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 5a, II, vr. 49a.

502 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 36b.

503 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40a.

504 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Abdülbâki Nâsır Dede doğduğunda babası Ebûbekir Dede'nin altmış iki yaşında olduğunu kaydetmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185); Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 230; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 236; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* 148; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 415-416;

İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", *DİA*, s. 199; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 171-172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 113.

505 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185; Abdülbâki Nâsır Dede, annesinin vefâtına dâir *Defter-i Dervîşân*'da şu kayda yer vermektedir: "Vefât-ı Vâlidem Şerife Saide Hanım, 13 L sene 1227, yevmü'l-ahad. Merhûme vâlidem Şerife Saide Hanım'ın bir sene mikdârı inhirâf-ı mizâcı olup sonra bir sancı ile bir mikdâr ishâl zuhûr edip bir buçuk gün hasta yatıp vefât eyledi. Dergâh-ı şerîfde, türbe-i şerîfede Veled Çelebi'nin ayağı ucuna defn olunmuşdur. Ve dahi Pazar günü öğle vakti vefât edip Pazarertesi günü defn olunmuşdur, rahimehullah." (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 91b); Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4, 10, 32; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 113.

506 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 144; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 413; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 113-114.

507 Fatin Dâvud , *a.g.e.,* s. 389; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199.

508 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 39a.

509 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tercüme-i Menâkıbü'l-Ârifîn*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1126, vr. 1b.

510 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.

511 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 206-207; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 114.

512 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* s. 206-207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 148; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 637; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.

513 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 150; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.

514 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 99b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 144; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.

515 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Vefât-ı Oğlum Seyyid Ebûbekir Şaban Efendi, rahimehullah, fî 21 Za sene 1228, yevmü'l-isneyn. Merhûm oğlum Şaban Efendi, türbe-i şerîfede birâderim merhûm Şeyh Ali Dede Efendi'nin ayağı ucunda, vâlidem merhûme Saide Hanım'ın yanında medfûndur. Ve merhûm oğlum Şaban, on beş yaşında idi ve merhûmun maraz-ı mevti hummâ zann olundu idi. Ve merhûm-ı mezkûr Pazarertesi günü ahşâma karîb vefât edip sabahı Salı günü ba'de'z-zuhr defn olunmuşdur, rahimehullah" kaydına yer vermiş (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 36a); ayrıca vefatı üzerine bir de tarih düşürmüştür (bk. Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 36b).

516 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Oğlum Seyyid Ebûbekir Efendi'ye arakıyye-i şerîfe giydirdiğimiz, fî 11 R sene 1230…" (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 28b; "Vefât-ı Oğlum Seyyid Ebûbekir Efendi, sene 1231. Der-şeb-i ıyd-ı adhâ, ıyd günü ki Pençşenbe günüdür. Türbe-i şerîfede birâderi Seyyid Ebûbekîr Şaban Efendi'nin sandûkası yanında olan küçük çocuk merkadi yanına defn olunmuşdur. Yigirmi bir aylık idi, rahimehullah" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 36b).

517 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Vefât-ı Oğlum Seyyid Mehmed Efendi, sene 1232. Der-şeb-i Cum'a, tâsi' ve işrîn-i Zilkâde, kırk sekiz günlük idi. Türbe-i şerîfede birâderi Seyyid Ebûbekir Efendi'nin türbe-i şerîfe kapısı tarafı yanına defn olunmuşdur, rahimehullah" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 36b).

518 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 44b; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b.

519 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Kızım Şerife Âyişe Sıddîka Hanım'a arakıyye-i şerîfe giydirdiğimiz, 20 mâh-ı Ca sene 1227, yevmü'l-ahad, üç aya basmışdır, ya'nî yetmiş günlük idi." ((bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b); "Kızım Şerife Sıddîka Âyişe Hanım'ın kırâ'at-ı Kur'ân-ı Kerîm'e bed'i, fî 17 Ş sene 1232, yevmü'l-erba'a" (bk. Defter-i Dervîşân-II, vr. 27b) kayıtlarına yer vermiştir.

520 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Vefât-ı Kızım Şerife Nefise Hanım, fî 11 M sene 1234, yevmü's-selâse. On beş aylık idi. Bâlâda mezkûr Mehmed Efendi ile tev'em olup türbe-i şerîfede mezkûr Mehmed Efendi'nin merkadinin türbe kapısı cânibi yanına defn olunmuşdur, rahimehullah" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 36b).

521 Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.

522 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 150-151; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; S. Ezgi herhâlde sehven, Abdülbâki Nâsır Dede'nin Abdurrahim Künhî Dede'nin vefatından sonra dergâha şeyh olduğu bilgisine yer vermiştir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429); Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 115.

523 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 149; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.*, s. 24; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 115.

524 Receb Hüseyin Hüsnü Dede, babası Abdülbâki Nâsır Dede'nin vefatıyla ilgili olarak *Defter-i Dervîşân*'da şu kayda yer vermiştir: "Vefât-ı Pederim, velînî'metim Şeyh Abdülbâki Dede Efendi, nevverallahu te'âlâ merkadehu, âmîn, fî 20 Ca sene 1236, yevmü'l-Cum'a, Şubat. Cum'a gicesi sâ'at beşde intikâl-i dâr-ı bekâ buyurmuşlardır. Hak te'âlâ hazretleri rûhâniyyet-i aliyyelerin sâyebân eyleye, âmîn" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 66a); Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11, 16; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 152-153; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Bursalı Mehmed Tâhir, vefat tarihini 1226/1811 şeklinde (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131); İbnülemin ise 1820/1236 Cumâdelûlâsının 20'nci Cum'a gecesi, şeklinde vermektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.*, s. 24); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; S. Küçük, Abdülbâki Nâsır Dede'nin vefat tarihinin milâdî karşılığını 25 Mart 1821 Pazar, şeklinde vermiştir (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 175; a.mlf., *a.g.e.,* s. 116).

525 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 153; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 4; S. Nüzhet Ergun ayrıca, Safâyî-i Mevlevî tarafından kaleme alındığını belirttiği "Sâlike terk-i fenâ etmekliği ta'lîm için/Şeyh Abdülbâki ukbâ râhına oldu revân" mısralarıyla biten uzun bir tarih kıt'asına da yer vermiştir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416).

526 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 416; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr,* İstanbul 2005, s. 342.

527 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 116.

528 Atâullah Ahmed Atâ Bey, *Târîh-i Atâ* (*Enderûn Târihi)*, İstanbul 1293/1876, III, 193.

529 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 129; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 478; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 116.

530Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 415-420; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.*, s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 4-5.

531 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 149; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* X, 517-530, 535; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24-25; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 187-194; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93.

532Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Fatma Âdile Başer, *a.g.m.,* s. 198; a.mlf., "Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi, Mûsikişinas Abdülbâki Nâsır Dede", s. 199; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142.

533 Mehmed Kemâleddin Dede, Abdülbâki Nâsır Dede'nin icat ettiği makam sayısını sekiz olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11); Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 149; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XIII, 637-648; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24-25; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s.163.

534 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 193; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 116.

535 Abdülbâki Nâsır Dede, dergâhın geçirdiği bu tamirle ilgili detaylı bilgiyi, dergâhın bütün unsurlarının tamirine başlanılıp bitirildiği tarihleriyle birlikte vermektedir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b); Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 116-117.

536 Tamirat tarihi, *Defter-i Dervîşân*'da açık bir şekilde 31 Zilkâde 1232 şeklinde verilmekle birlikte (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 56b), çevirme kılavuzunda bu yılın Zilkâde ayının otuz çektiği görülmektedir. Dolayısıyla tarihin doğru şekli, bir gün sonraki tarih olan 1 Zilhicce 1232 (12 Ekim 1817) olmalıdır (HN). S. Küçük, yarım kalan bazı yerlerin tamir tarihini 30 Zilkâde 1232/1817 şeklinde vermiştir (bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 117).

537 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a.

538 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 149; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 143; Melek Bıyık, *Abdülbâki Nâsır Dede Dîvânı, Giriş-Metin-İndeks,* Marmara Ü, SBE Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1996, s. XI; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 173; a.mlf., *a.g.e.,* s. 116.

539 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 72b.

540 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 236-237; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 151.

541 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 60b; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 237; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 151-152; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 26.

542 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 56a; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a-113b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Ali Enver ve Mehmed Ziyâ, Abdülbâki Nâsır Dede'nin bu gazelini, kendi dönemindeki Mevlevîler için söylediğini belirtmektedirler (bk. Ali Enver, *a.g.e.,* s. 237; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 152).

543 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 50b; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 143.

544 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 113a; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 389; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 150; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *Mevlânâ,* İstanbul 1932, s. 36; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 175; a.mlf., *a.g.e.,* s. 117.

545 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 175; a.mlf., *a.g.e.,* s. 117.

546 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 23a-94b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 1a-65b; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 175-176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 117-118.

547 Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 254; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Nuri Özcan "Defter-i Dervîşân", *DİA*, İstanbul 1994, IX, 90-91; Fatma Âdile Başer, "Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi, Mûsikişinas Abdülbâki Nâsır Dede", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 3, İstanbul 1997, s. 201; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118. Eserle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. *Defter-i Dervîşân, a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, İstanbul 2010, s. 21-35.

548 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 16b; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 417; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 94; Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", s. 199; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkîk u Tahkîk,* Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1, vr. 2a; *a.e.,* haz. Yalçın Tura, s. 11; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118.

549 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 417; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 24; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 94; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 199; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142-143; Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 2a; *a.e.,* haz. Yalçın Tura, s. 10-11; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118.

550 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 2b; *a.e.,* haz. Yalçın Tura, s. 12; N. Özcan, zeylin yazılış tarihini 1212/1797-1798 olarak vermektedir (bk. Nuri Özcan, "Tedkîk u Tahkîk", *DİA*, İstanbul 2011, XL, 261-262); Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118.

551 Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e.,* vr. 2b; *a.e.,* haz. Yalçın Tura, s. 12; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 417-419; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Nazif Öztürk, "eş-Şeyh Nâsır Abdülbâki el-Mevlevî ve Tetkîk ü Tahkîk'i", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, (2-4 Aralık 1991 Ankara), Ankara 1992, s. 69; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93-94; Nazif Öztürk, *a.g.m.,* s. 70-71; Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", s. 199; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142; Nuri Özcan, "Tedkîk u Tahkîk", s. 262; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176-177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118-119.

552 Bk. Fatma Âdile Aksu (Başer), *Abdülbâki Nâsır Dede ve Tetkîk u Tahkîk,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1988; a.mlf., *Türk Mûsikisi Sistemci Okul Geleneğinde Abdülbâki Nâsır Dede: 1765-1821,* Doktora Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1995; Nâsır Abdülbâki Dede, *İnceleme ve Gerçeği Araştırma (Tedkîk u Tahkîk),* Açıklama ve Notlarla Günümüz Türkçesi'ne Çeviren Yalçın Tura, İstanbul 2006; Nuri Özcan, *a.g.m.*, s. 262.

553 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 131; Abdülbâki Nâsır Dede'nin icat ettiği nota ile ilgili açıklamalar için bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 528-530; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 419-420; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 5; Nazif Öztürk, *a.g.m.,* s. 69; Nuri Özcan, "Abdülbâki Nâsır Dede", s. 199; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 93, 95; Fatma Âdile Başer, "Tahrîr u Tahrîriye Işığında Mevlevî Âyini Formu", Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, *Bildiriler,* Konya 2006, s. 702, 704-705; Abdülbâki Nâsır Dede, *a.g.e., a.e.,* haz.

Yalçın Tura, s. 13; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 142. Eserle ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Recep Uslu-Nilgün Doğrusöz Açıkdiş, *Abdülbâki Nâsır Dede'nin Müzik Yazısı "Tahrîriye"*, İstanbul 2009; Nuri Özcan, "Tahrîriyye", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 430-431; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 176; a.mlf., *a.g.e.,* s. 118.

554 Örneğin Mehmed Kemâleddin Dede, "…bir cild *Edvâr Risâlesi* var" derken (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 11), Hüseyin Vassâf, "Mûsikiden *Edvâr Risâlesi* vardır" demekte (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207), Mehmed Ziyâ ve ondan naklen bazı son dönem kaynakları, mûsikiye dâir olan bir cilt *Edvâr Risâlesi* isminde bir eserinin daha olduğunu ve 1906 yılında yanan Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Kütüphanesi'nde bulunduğunu bildirmektedirler (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 150; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119.). Yine bu çerçevede Suphi Ezgi, "Şevkutarab" makamı hakkında bilgi verirken, "Abdülbâki Dede, *Edvâr*'ında bu makamın Sultan III. Selim tarafından ihtirâ edilmiş olduğunu söylemiştir…" kaydına yer vermiş (Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 254), eserinin bir başka yerinde ve Abdülbâki Nâsır Dede hakkında bilgi verirken bu kez, "(*Tetkik ve Tahkik*) namıyla sırf amelî nâkıs ve kifâyetsiz mâlumâtla yazılmış bir yanlışları hâvi *Edvâr* ile (*Tahrîriyye*) isimli nota kitabını Üçüncü Selim'in tavsiyesi mûcibince yazmıştır….Her iki eseri de Sadettin Arel kütüphanesinde vardır." (Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429) açıklamasında bulunmuştur. Suphi Ezgi'nin kullandığı üslûbun veya tespitlerinin ne denli doğru olup olmadığını bir yana bırakarak açıklamasına bakacak olursak, yukarıda parantez içinde vermek ve de yaptığı açıklamayla teyid etmek sûretiyle esâsen biri *Tedkîk u Tahkîk,* bir diğeri de *Tahrîriyye* olmak üzere iki ayrı eserin söz konusu edildiğini, birinci eserin bir edvâr olduğunu söyleyerek de aslında *Tedkîk u Tahkîk*'in aynı zamanda *Edvâr* olarak da anıldığının teyid edilmiş olduğunu düşünebiliriz. Nuri Özcan ise "Şevkutarab" maddesinde, "…Suphi Ezgi, Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Edvâr'*ında *(Tedkîk u Tahkîk)* Şevkutarab makamının III. Selim tarafından terkip edildiği ifadesinin bulunduğunu söylemesine rağmen *Tedkîk u Tahkîk'*de böyle bir kayda rastlanmamaktadır." açıklamasında bulunmaktadır. Özcan'ın, *Tedkîk u Tahkîk'*i parantez içinde vermesinden, esâsen iki ayrı ad altında kayıtlı tek bir eserin bulunduğunu belirtmek istediğini ileri sürmek de mümkündür (bk. Nuri Özcan, "Şevkutarab", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 33). Bununla birlikte Nuri Özcan, "Tedkîk u Tahkîk" maddesinde böyle bir uygulamaya gitmediği gibi (bk. Nuri Özcan, "Tedkîk u Tahkîk", *DİA,* İstanbul 2011, XL, 261-262), eserin bir diğer adının *Edvâr* olduğuna dâir herhangi bir kayda da yer vermemiştir (HN).

555 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25b.

556 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 16b-17b.

557 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 28b-29a.

558 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 31b.

559 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 5b-6a.

560 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 30b.

561 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 34b.

562 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 9b.

563 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 36b.

564 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 13b.

565 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 40b.

566 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 50b-51a.

567 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b.

568 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 12b.

569 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 20b-23b.

570 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b.

571 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28a.

572 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28b.

573 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b-65a; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b vd.

574 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 54; Hüseyin Ayvansarâyî, Hâlet Efendi'nin adını Mustafa olarak vermektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 47); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Necdet Sakaoğlu, "Hâlet Efendi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, III, 498; Abdülkadir Özcan, "Hâlet Efendi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, 249.

575 Abdülbâki Nâsır Dede, Hâlet Efendi ile ilgili olarak muhibbân düzeyinde de olsa, onun Mevlevîliğe girişinin Şeyh Gâlib'e intisabından önce ve aynı zamanda Gâlib'in de şeyhi olan Ali Nutkî Dede zamanında gerçekleştiğini gösteren, "Ve muhibbân-ı Mevleviyye'den olup birâderim Şeyh Ali Dede Efendi'den arakıyye-i şerîfe giymiş idi" kaydına yer vermektedir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b).

576 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; *Defter-i Dervîşân'*da ayrıca Hâlet Efendi'nin, 27 Muharrem 1216 (9 Haziran 1801) tarihinde Sakız Adası'ndan geldiği kaydına yer verilmektedir ki, bu adaya da yine bir görev çerçevesinde gitmiş olmalıdır (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 19b); Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 54; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 76; Necdet Sakaoğlu, Hâlet Efendi'nin hâcegân sınıfına katılmasının, Rikâb-ı Hümâyûn Kethüdâsı Mustafa Râşid Efendi aracılığıyla getirildiği beylik kesedarlığı

göreviyle gerçekleştiğini kaydetmektedir (bk. Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498); Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 249.

577 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Ayvansarâyî, Hâlet Efendi'nin Paris'ten İstanbul'a dönüş tarihini 1222 yılı Şaban ayının sonları (Ekim-Kasım 1807) olarak (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 47-48); Mehmed Süreyyâ ise 1222 Muharremi (Mart-Nisan 1807) şeklinde bildirmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102); Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 249.

578 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Ayvansarâyî, Hâlet Efendi'nin reisülküttâb oluş tarihini 1222 Ramazanı sonları (Kasım-Aralık 1807) şeklinde (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 47-48); Mehmed Süreyyâ ise 1222 senesi Rebîülevveli (Mayıs-Haziran 1807) olarak vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102).

579 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48.

580 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 54; Ayvansarâyî, azil tarihini 7 Muharrem 1223 (5 Mart 1808) şeklinde (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48); Mehmed Süreyyâ ise 22 Şevval 1222 (23 Aralık 1807) olarak vermektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102); Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.,* s. 498.

581 Necdet Sakaoğlu, bu gizli görevi, "Bağdat Vâlisi Süleyman Paşa'nın idam edilmesi ve yerine Said Paşa'nın getirilmesi" şeklinde bildirmektedir (bk. Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498).

582 Bu tarih, Fatin'de 1226 yılının başlarında şeklinde geçmektedir (bk. Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 55); Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498.

583 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 54-55; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 249.

584 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 55; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 498; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 249-250.

585 Şânîzâde Mehmed, *Târîh-i Şânîzâde,* İstanbul 1921, IV, 137-139; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250.

586 Ayvansarâyî, Hâlet Efendi'nin Konya'ya sürgün tarihini Receb 1238 (Ekim-Kasım 1823) şeklinde bildirirken; Necdet Sakaoğlu ise bu konuya, "1823'te ilkin Bursa'ya, sonra Konya'ya sürgüne…" gittiği şeklinde bir kayıtla değinmektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499).

587 Bu kayıt Ayvansarâyî'de sadece "Üsküdar Korucubaşısı" şeklinde geçmekte, Necdet Sakaoğlu ise ilgili ismi "Hassa Hasekisi Mehmed Ârif" olarak bildirmektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 48; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499).

588 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 55; Ayvansarâyî, Hâlet Efendi'nin medfeni hakkında bilgi verirken, bedeninin Konya'da Mevlânâ Dergâhı'nın harîmindeki Hasan Paşa Türbesi önüne gömüldüğünü, kesik başının ise İstanbul'a nakledilerek Galata Mevlevîhânesi hazîresinde Şeyh Kudretullah Dede'nin ayak ucunda ve caddeye bakan soldan birinci pencerenin önüne defn edildiğini, ayrıca mensupları tarafından Yahyâ Efendi hazîresine de taş dikildiğini belirtmiş ve *Sefînetü'r-Rüesâ'*da kaydedilen, başının daha sonra bazı dedikodular üzerine Galata Dergâhı hazîresinden çıkartılıp Yahyâ Efendi hazîresine nakli rivâyetinin doğru kabul edilemeyeceğini bildirmiştir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.*, II, 48-49); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Necdet Sakaoğlu, *a.g.e.,* s. 499; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250.

589 Hüseyin Vassâf, vefat tarihini 11 Rebîülevvel 1238/26 Kasım 1822 şeklinde vermektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166); Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 326.

590 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 102; Enver Ziya Karal, *Hâlet Efendi'nin Paris Büyük Elçiliği,* İstanbul 1940, s. 95; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250; Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.,* s. 146-147.

591 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b.

592 Abdülbâki Nâsır Dede, Hâlet Efendi ile ilgili olarak *Defter-i Dervîşân'*da müstakil bir başlık altında yer verdiği kayıtta, onun gerek şahsiyeti, gerek Mevlevîliği ve gerekse Şeyh Gâlib ile olan ilişkileri çerçevesinde önemli bilgiler vermektedir: "Hayr-hâh-ı cihân bir merd-i âlî-kadr olup hukûka ri'âyet ile ma'rûf ve fukarâ ve dervîşâna hizmet ile meşhûrdur. Ve Tarîk-ı Aliyye-i Mevleviyye'nin müntesibi olup ülfet-i fukarâ ile me'lûf idi. …Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Şeyh Gâlib Efendi ile ülfeti ziyâde olduğu içün eyyâm-ı meşîhatinde bunun hânesi dahi Galata'da olmağla ekser evkâtde Şeyh Gâlib Efendi'nin meclisinde hem-sohbet olmuşdur…." (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b).

593 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b; Mehmed Ziyâ, a.g.e, s. 61 vd.; Mehmed Ziyâ ayrıca Hâlet Efendi'nin büyük çoğunluğu *Defter-i Dervîşân'*da ayrıntılı bir şekilde verilmiş olan hayır faaliyetlerine "Hâlet Efendi'nin Bazı Âsâr-ı Hayriyyesi" başlığıyla müstakil bir bölüm ayırmıştır (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 70-78).

594 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 55; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 47; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 76-77.

595 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250; İsmail E. Erünsal, "Hâlet Efendi Kütüphanesi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, 251.

596 *Defter-i Dervîşân*'da kaydedildiğine göre örneğin Amasya Şeyhi Şeyh Ali Dede Efendi, 1227/1812-1813'de İstanbul'a geldiğinde birbuçuk yıl kadar; Galata Mevlevîhânesi'nde sâkin olan Ekşizâde Derviş Mustafa ise 1226/1811-1812'de hastalandığında, 1229/1813-1814'de vefatına kadar üç yıl boyunca Hâlet Efendi'nin konağında kalmıştır (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 88b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 39b-40a).

597 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b.

598 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 19b.

599 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 52b. Bu olay, *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b'de de kayıtlıdır.

600 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 70.

601 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 34b.

602 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 38a.

603 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 61b.

604 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 60b.

605 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 60b, vr. 63b.

606 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 59.

607 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 54a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 75-76.

608 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 3a; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250.

609 Fatin Dâvud, *a.g.e.*, s. 55; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Cemil Çiftçi, *Maktûl Şairler*, İstanbul 1997, s. 553-560; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250; İbrahim Çetin Derdiyok, *Hâlet Efendi Dîvânçesi, İnceleme-Metin-Tıpkıbasım,* Adana 2005, s. 3.

610 İbrahim Çetin Derdiyok, *a.g.e.*, s. 3.

611 İbrahim Çetin Derdiyok, *a.g.e.,* s. 43-44.

612 İbrahim Çetin Derdiyok, *a.g.e.,* s. 44.

613 İbrahim Çetin Derdiyok, *a.g.e.,* s. 62.

614 Fatin Dâvud, *a.g.e.*, s. 55; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Cemil Çiftçi, *a.g.e.*, İstanbul 1997, s. 553-560; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250; İbrahim Çetin Derdiyok, *a.g.e.,* s. 6-11.

615 Fatin Dâvud, *a.g.e.*, s. 55; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 166; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 499; Cemil Çiftçi, *a.g.e.*, İstanbul 1997, s. 553-560; Abdülkadir Özcan, *a.g.m.,* s. 250; Mehmet Atalay, *Hâlet Efendi, Zînetü'l-Mecâlis, Berceste Mısralar,* Erzurum 2005, s. XII.

616 Şahâbettin Uzluk, *a.g.e.,* s. 66-67; Mâlik Aksel, *Türklerde Dînî Resimler*, İstanbul 1967, s. 77; Ali Alparslan, "Türk Yazı Sanatı ve Mevlevîlik", *Türk Hattatları,* haz. Şevket Rado, İstanbul ty., s. 207.

617 Şahâbettin Uzluk, *a.g.e.,* s. 67-68; Mâlik Aksel, *a.g.e.*, s. 77; Ali Alparslan, *a.g.m.,* s. 207.

618 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; İbnülemin'in, Hersekli Ârif Hikmet'ten naklen anlattığı bu intihar girişimine dâir yine aynı eserde ve bu kez şairin oğlu Reşad Fuad'dan naklen ikinci kez değinilmekte; ancak Vaniköy yerine Kuruçeşme, *Vassâf Tarihi* yerine ise *Sâbit Dîvânı* farklı kaydına yer verilmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 723-724); Ahmet Hamdi Tanpınar, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 2003, s. 88; Harun Tolasa, "İzzet Molla, Keçecizâde", *TDEA,* İstanbul 1982, V, 46; Naci Okçu, "İzzet Molla, Keçecizâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, 561; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 11-14, 339.

619 Fatin, şairin Galata Kadılığı'na tâyin tarihini 1238/1822-1823; Mehmed Süreyyâ ise 1237/1821-1822 şeklinde vermektedir (Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288, Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458); Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 15.

620 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 725-727; Harun Tolasa, *a.g.m.,* s. 46; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 18-19, 21; Hâlet Efendi'nin Keşan'a sürgünü ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 16-18.

621 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 728-729, 734-735; Harun Tolasa, *a.g.m.,* s. 47; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 21-27.

622 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 735; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 26.

623 *Leylâ Hanım Dîvânı,* haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2003, s. 168.

624 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Bir Sürgün Şâheseri, Mihnetkeşân, Keçecizâde İzzet Molla,* İstanbul 2007, s. XXXIV.

625 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 737; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. XXXIV.

626 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 381, III, 458; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 737; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr,* s. 16, 24.

627 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 737; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561; Bu beytin ikinci mısraı Ceylan-Yılmaz'da "Fuâd ü Reşâd ü Murâd ü Sedâd" şeklinde kayıtlıdır (bk. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 16).

628 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 281, III, 458; Şairin çocuklarının durumu ile ilgili olarak Ceylan-Yılmaz'da ise Sedad ve Murad'ın küçük yaşta öldükleri belirtilmiş; Reşad ile ilgili sadece torunu Mâcid Bey'in Şûrâ-yı Devlet âzâlığına değinilmiş ve Fuad Paşa'nın ise Tanzimat'ın ünlü sadrâzamlarından biri olduğu bilgisine yer verilmiştir (bk. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 16).

629 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 193; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 116.

630 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 741.

631 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 49b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 61; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 218.

632 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 740-746.

633 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; Harun Tolasa, *a.g.m.,* s. 47; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561.

634 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561.

635 Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 562; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 38.

636 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 561; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 37.

637 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 37.

638 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 38.

639 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 39.

640 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 38; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Bir Sürgün Şâheseri Mihnetkeşân, İzzet Molla,* s. XXXVIII; Eserle ilgili ayrıntılı bir değerlendirme için bk. Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. XXXVII-LII.

641 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. XXXIX, LI-LII.

642 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 288; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 458; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 738-739; Harun Tolasa, *a.g.m.,* s. 47-48; Naci Okçu, *a.g.m.,* s. 562-563; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr,* s. 40.

643 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 744; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 359-360.

644 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 744-745; Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 396.

645 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 489.

646 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 99b; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13; Mehmed Ziyâ, doğum tarihini 1225 olarak kaydetmiş (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 153), S. Küçük ise "Dede'nin 1245/1830 tarihinde 29 yaşında vefatı bilindiğine göre, doğru doğum tarihi 1215/1801 olması gerekmektedir." değerlendirmesinde bulunmuştur (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119). Oysa babası Abdülbâki Nâsır Dede'nin *Defter-i Dervîşân*'da bizzat yer verdiği ve Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin 3 Rebîülâhir 1223 (29 Mayıs 1808) tarihinde sikke giydiğinde üç yaşında olduğunu bildirmesinden hareketle (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b), doğum tarihinin 1220/1805-1806 olması gerekmekte; ayrıca, *Terâcim-i Ahvâl*'deki kayıt da (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13) bu tarihi teyid etmektedir (HN).

647; Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Oğlum Hüseyin Receb Efendi'ye sikke-i şerîf giydirdiğimiz, 3 Mâh-ı R sene 1223…" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16.

648 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "Oğlum Seyyid Receb Efendi'nin ta'lîm-i *Kur'ân-ı Azîmü'ş-şân*'a bidâyeti, 14 C sene 1227, yevmü'l-erba'a." kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 44b).

649 Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervîşân*'da, "… oğlum Receb Hüseyin hıtânları…" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b).

650 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 9b; S. Küçük, semâ-ı şerîfe giriş tarihini 1231/1816 olarak vermiştir (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119).

651 Receb Hüseyin Hüsnü Dede, meşîhata tâyinini *Defter-i Dervîşân*'a kendi el yazısıyla şu şekilde kaydetmiştir: "Âmeden-i meşîhat bi-inâyetillahi te'âlâ, fî 7 C sene 1236, Şubat. Pazar gicesi Hâlet Efendi tarafından meşîhat haberi gelip ferdâsı Pazar[ertesi] günü, Ser-tabbâh Sâdık Dede ile ma'an Hâlet Efendi'nin konağına varıp meşîhatnâmeyi mezbûr Sâdık Dede verip Kasımpaşa Şeyhi Şeyh Ali Efendi irsâl edip, Şeyh Ali Efendi dahi fakîre teslîm edip destâr pîçîde olunup mâh-ı mezbûrun on beşinci Pazarertesi günü iclâs ve mukâbele-i şerîfeye bed' olunmuşdur. Elhamdülillahi ale't-tevfîk ve's-tağfirullahi ale't-taksîr." (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 66a); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13, 16; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 153; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119.

652 Ömür Ceylan-Ozan Yılmaz, *a.g.e.,* s. 315.

653 Mehmed Kemeddin Dede, "Ahz-ı nisbeti Sâdık Dede'yedir" şeklinde bir kayda yer verdiği Hüseyin Hüsnü Dede'nin şeyhlik süresini, dokuz yıl beş ay, E. Işın ise sekiz yıl olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 153-154; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119.

654 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 207; Zâkir Şükrü, *a.g.e.,* s. 31; M. Ziyâ, Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin yirmi sekiz yaşında ve 1245 yılında vefat ettiğini kaydettiğine göre (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 154), doğum tarihi olarak daha önce belirttiği yılın 1225 değil (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 153), 1217 olması gerekmektedir (HN); E. Işın, ismini Mehmed Hüsnü Dede şeklinde verdiği Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin vefat tarihini, miladî 1829 şeklinde göstermiş (bk. Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479); S. Küçük ise Receb Dede'nin doğum tarihi bahsinde de değinildiği üzere dedenin, 1245 Ramazanının son günlerinde (Mart 1830) ve 29 yaşında vefat ettiğini kaydetmiştir (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119-120).

655 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 13; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120; Mustafa Erdoğan, "Yenikapı Mevlevîhânesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* yıl: 2008, sy. 47, s. 164-165.

656 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 67b-68a.

657 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 78b.

658 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 82b.

659 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 87b.

660 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 93b-95a.

661 Sahîh Ahmed Dede ayrıca, Abdurrahim Dede doğduğunda babası Ebûbekir Dede'nin altmış altı yaşında olduğunu bildirmektedir (bk. Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 170; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 178; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120.

662 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 185; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102a; *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 230; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 334; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 154; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Halil Can, "Künhî Abdurrahim Dede Efendi'nin Hicaz Âyin-i Şerifi", *Mevlânâ Güldestesi,* Ankara 1966, s. 44; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, "Abdürrahim Künhî Dede" *DİA*, İstanbul 1988, I, 292; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 178; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120.

663 Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 177; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120.

664 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 56b, vr. 58b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 9b, vr. 28a; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16.

665 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 56b; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16.

666 "Velâdet-i Şerife Fâtıma Seyyide Hanım, bintü'ş-Şeyh Seyyid Abdurrahim [12]21, yevmü'l-erba'a." (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 19a).

667 Abdülbâki Nâsır Dede, *Dîvân-ı Nâsır,* vr. 37b, vr. 38b; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 334; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 178; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120.

668 *Defter-i Dervîşân*'da, "Vefât-ı Şerife Hatice Hanım, zevce-i birâderim Şeyh Seyyid Abdurrahim Efendi, fî gurre-i N sene 1231, yevmü'l-Cum'a. Ertesi gün, Cum'aertesi günü türbe-i şerîfeye defn olunmuşdur, rahimehullah" kaydına yer verilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b).

669 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 93b.

670 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4a, vr. 94a.

671 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 94b.

672 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 94a.

673 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4b; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 178; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120.

674 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 155; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XI, 560; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 178-179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 120-121.

675 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 158; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 292; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 121.

676 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 10; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 121; Bâki Baykara'nın bize sözlü olarak aktardığı değerlendirmesine göre, "Abdülbâki Nâsır Dede'den sonra şeyhlik makamına Abdurrahim Künhî Dede'nin geçememesi meselesinin, eski kaynaklardan itibaren görülen (Msl. bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.*, s. 153; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 119, 121) 'cezbeye kapılmış olma hâliyle' bir ilgisinin bulunmaması gerekir; zira teâmüllere göre şayet Ali Nutkî Dede'nin hayatta kalan erkek evladı olsa idi aslında o şeyh olacak, Abdülbâki Nâsır Dede bile şeyh olamayacak idi. Dolayısıyla Abdülbâki Nâsır Dede'nin şeyhliğe tâyini, esâsen ağabeyisinin hayatta kalan erkek çocuğu olmayışı

sebebiyledir. Yine bu teâmül gereği Abdülbâki Nâsır Dede vefat ettiğinde hayatta olan erkek evladı bulunduğundan, kendisinden sonra şeyhliğe oğlu Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin tâyin edilmesi normal bir durumdur. Bir diğer ifadeyle Abdurrahim Künhî Dede'nin herhangi bir mazereti bulunmasaydı da şeyhliğe tâyini teâmül gereği mümkün olamayacak idi." Künhî Dede, ancak Receb Hüseyin Hüsnü Dede'nin erken yaşta vefatı ve Nâsır Dede'nin hayatta kalan oğlu Osman Selâhaddin'in çok küçük yaşta olması üzerine; hatta yine Bâki Baykara'nın değerlendirmesine göre teâmüllere aykırı olmakla birlikte, bazı dergâh mensupları tarafından bir bakıma daha önce sıranın Künhî Dede'de olduğunun dillendirilmesinin de etkisiyle, şeyh olarak tâyin edilebilmiştir (HN).

677 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189, III, 334; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 155; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Halil Can, *a.g.m.,* s. 45; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 292; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 121.

678 Mehmed Kemâleddin Dede, Abdurrahim Dede'nin meşîhat süresini bir yıl olarak kaydetmiş olmakla birlikte, meşîhâte tâyininin yanı sıra vefatı için verdiği tarihten de hareketle (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10), bu sürenin iki yıl olması gerektiği anlaşılmaktadır (HN); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189, III, 334, 451; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; M. Ziyâ, Abdurrahim Künhî Dede'nin vefat tarihini eserinin bir yerinde 1247, bir diğer yerinde ise 1244 olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 159, 162); Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 31; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 102; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 122.

679 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 159.

680 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102b; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209; Abdülbâki Nâsır Dede, *Tedkîk u Tahkîk, a.e.,* haz. Yalçın Tura, s. 66; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 155-156; Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Dede Efendi*, s. 142; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XI, 542-554, 560; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420-421; Yılmaz Öztuna, ag.e., I, 10-11; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 199-208; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 101; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 121.

681 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209-210; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.*, s. 10; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 158-159; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 420; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 10-11; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 102; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 179; a.mlf., *a.g.e.,* s. 121.

682 Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 102a; Ali Enver, *a.g.e.,* s. 209-210; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 159;

Gazel

"Söz denizine gönülden dalgıç oldum
Ağızdan gelen şiir incisini çokça çıkardım
Cemâlini seyrettikleri vakit kendilerinden geçtikleri için
Söz ehline seni vasfetmek güç olmuştur
Muhabbet kadehlerinden aşk içerim
Gönül safâ dalgalarından ten evini diriltmiştir
Muhabbet sahrâsının eteğine vardım
Kalbimden çemeni seyretme hevesini attım
Künhî'nin aşk yolunda söylediği sözler
Ne Bedehşan'ı anlatır ne de Hoten ceylânını"

(Gazelin transkripsiyonlu metni ve Türkçe çevirisi için bk. Esrar Dede, *a.g.e.,* haz. İlhan Genç, s. 456-457); Aynı metnin bir diğer Türkçe çevirisi ise M. Karavelioğlu neşrinde şu şekildedir: "Söz denizine gönülden daldım. Ağıza birçok şiir mücevherleri çektik. Senin güzelliğini seyretme vaktinde mest olduklarında söz erbabına seni vasfetmek güçleşmiştir. Ben mahabbet kadehlerinden aşkı içerim. Gönül, beden evinin safa dalgalarından dolayı dipdiridir. Mahabbet sahrasının eteğine varınca çemen seyrinin hevesini gönülden attım. Künhî ne Bedahşan'ı vasfeder, ne de Hoten'in ceylanından söz eder; aşk yolunda sözler söyler." (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* haz. Murat Karavelioğlu, s. 133).

683 *Defter-i Dervîşân*-II, vr. 3a.

684 Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Dede Efendi*, s. 126-127; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 428; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, 133; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 302; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 119; Mustafa Uzun, "İsmail Dede Efendi", *TDEA,* İstanbul 1982, V, 4; Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi, Hamâmîzâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, 93.

685 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 127-128; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 429, 438; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 133-135; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 302; Beşir Ayvazoğlu, *Kuğunun Son Şarkısı*, İstanbul 1999, s. 112.

686 Bu şarkının notası ve güftesi için bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 77-78; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 119.

687 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 129; Rauf Yektâ'nın *Esâtîz-i Elhân*'da Dede Efendi'ye dâir verdiği bilgilerin tamamen şifâhî olup tarihi vesikalara dayanmadığını, dolayısıyla hayli hatalı bilgilerden oluş-

tuğunu, bununla birlikte bazı yararlı bilgilerin de mevcut olduğunu dile getiren S. Nüzhet Ergun, Dede Efendi'nin Musâhib Ahmed Ağa tarafından 1798 yılında saraya davet edilmesi konusuna da karşı çıkmış ve böyle bir davetin tarihen mümkün olmadığını; zira Ahmed Ağa'nın 1794 yılında vefat etmiş olduğunu belirtmiştir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 432).

688 Kaynaklarda bildirildiğine göre, Derviş İsmail saraydan çıktığında koşmağa başlamış ve yolu üzerinde bulunan annesinin evine uğrayarak kapıyı çalmış, kapı açıldığında: "Anneciğim, hamamı sattın da parasını tekkede dervişlere yedirdin diye bana darılmış idin. Bak işte pîrim bana neler ihsân etti", diyerek kendisine verilen altın kesesini evden içeri atmış ve alelacele kapıyı kapayıp akşam ezanından evvel dergâha yetişmiştir (bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 129-130; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 430; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 137); Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.,* s. 113.

689 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 129-130; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 135-137; Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 93; S. Nüzhet Ergun'un iddiasına göre ise Dede Efendi, saraya alınması nedeniyle çilesini 1001 güne tamamlamadan ve 20 Şevval 1213 (27 Mart 1799) tarihinde erken bir şekilde bitirmiş; daha doğrusu bitirmek zorunda kalmıştır. Ergun'un belirttiğine göre gelenek içerisinde bu şekilde olan, yani 1001 günü tamamlayamadan çilesini bitirmiş kabul edilen başka örnekler de bulunmaktadır. Yine Ergun'un iddiasına göre, bu durumu dikkate almayan Rauf Yektâ bir nevi yanılmış ve Mevlevî çilesinin üç yıl olduğunu dikkate almak sûretiyle Dede Efendi'nin 1215 yılında çilesini bitirdiği bilgisine yer vermiştir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 429-430). Aynı konuya değinen Y. Öztuna ise S. Nüzhet Ergun'la benzer bir değerlendirmede bulunarak Dede Efendi'nin çilesinin on aydan eksik sürdüğünü, aslında çilenin 1001 gün olması gerekirken, şeyhlerin çile süresini kısaltma yetkilerinin bulunduğunu, III. Selim'in Dede Efendi'yle ilgilenmesi üzerine Ali Nutkî Dede'nin de bu yetkisini kullanarak çile süresini kısalttığını belirtmiştir (Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 302-303). S. Nüzhet Ergun ve Y. Öztuna'nın, gelenekte var olan çile süresinin şeyh efendilerin takdîri dâhilinde belirlenebileceği veya gerektiğinde kısaltılabileceğine dâir söyledikleri doğru olmakla birlikte, 1213 tarihini Dede Efendi'nin çileden çıktığı tarih olarak göstermelerinin sağlıklı bir dayanağı bulunmamaktadır. Üstelik *Defter-i Dervîşân'*da Ali Nutkî Dede tarafından düşülen ve aynı zamanda Dede Efendi'nin çilesini tamamlama tarihini gösteren "Bu fakîrin zamân-ı meşîhatimde matbah-ı şerîfde çillesin tamam edip hücreye çıkan cânların tarihleridir: …..Dervîş İsmail Hammâmcızâde, şehrî, 20 L [1]215, Şubat, yevmü'l-hamîs." kaydı hayli açıktır (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b). Bununla birlikte, kaynaklar arasındaki bu ihtilafa, *Defter-i Dervîşân'*da verilen bu tarihin Rûmî karşılığının 22 Şubat 1214 olması veya benzeri bir karıştırma yol açmış olmalıdır (HN); Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.,* s. 114.

690 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 130; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 430-431, 432-433; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 137-138; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 302-303; Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 93.

691 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 5a; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 131-132; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 431, 440-441; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 138-140; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 303; Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 93; Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.,* s. 114-115.

692 Rauf Yektâ ve ondan naklen S. Nüzhet Ergun ile İbnülemin bu âyinin Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ilk defa okunma tarihini 19 Rebîülâhir 1219 (28 Temmuz 1804) şeklinde vermektedirler (bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 415; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 138). Sadun Aksüt ise Murat Bardakçı'dan aldığını belirttiği ve âyinin güftesi ile okunduğu tarihin kayıtlı olduğu bir belgeden hareketle, bizim de tercih ettiğimiz 9 Rebîülâhir 1219 tarihini vermiş; ancak Aksüt, ilgili ayın milâdî karşılığını Temmuz yerine Haziran şeklinde göstermiştir (bk. Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 123).

693 "Şevk u Tarab" Mevlevî Âyininin Ali Nutkî Dede'ye âit olduğunu İsmail Dede Efendi'nin kendisi de belirtmiş olmakla birlikte (Msl. bk. Reşad Ekrem Koçu, "Ali Nutki Dede (Seyyid), *a.g.e.,* s. 679); Suphi Ezgi, bu âyini Ali Nutkî Dede'nin İsmail Dede Efendi ile müştereken yaptıklarını belirtmiş, Sadettin Heper ise eserin notasının başına Dede Efendi ismini eklemiştir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 429; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 235-244); Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 131; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 415; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 138-139; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 123; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 112.

694 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 133-134; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 140-141.

695 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 381; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 134; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 141; Rauf Yektâ ve ondan naklen bazı

kaynaklar, Dede Efendi'nin ilk olarak III. Selim döneminde, çileden çıktıktan sonraki veya evlenmeden önceki bir sürede, yani 1215/1800-1801 civarında bir tarihte "Musâhib-i Şehriyârî" unvanını aldığını; dolayısıyla II. Mahmud döneminde ikinci kez bu göreve getirildiğini (bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 130; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 138; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 303-304); bazı kaynaklar ise (bk. Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye,* İÜ Nâdir Eserler Ktp., Hâlis Efendi Kitapları,TY nr. 2429, vr. 2a-2b; *a.e., Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat,* haz. Ali Şükrü Çoruk, İstanbul 2011, s. 3; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 432, Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 93) ya III. Selim döneminde böyle bir görevinin olmadığını belirtmek ya da bu konudaki ihtilafa hiç değinmemek sûretiyle anılan görevin II. Mahmud döneminde ve 1227/1812 tarihinde gerçekleştiğini bildirmektedirler (HN).

696 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 165-167; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 433; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 154; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 303; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94; Beşir Ayvazoğlu, *a.g.e.,* s. 120.

697 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 381; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 167-168; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* s. II, 428-442, 469; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 155; Bâki Süha Ediboğlu, *Ünlü Türk Bestekârları*, İstanbul 1962, s. 51-59; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 303, 305; a.mlf., *Dede Efendi*, Ankara 1996, s. 25-26; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

698 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 168; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 155; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 303.

699 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 381; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 438; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 303; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 41; Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4; Bülent Aksoy, "İsmail Dede Efendi, Hammâmîzâde", *DBİst.A,* İstanbul 1994, IV, 212; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

700 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 169.

701 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XII, 674; Suphi Ezgi, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak,* İstanbul Konservatuvarı neşriyâtından, İstanbul 1946, s. 61; *Tarık Kip, TRT Türk Sanat Mûsikisi Saz Eserleri Repertuvarı,* s. 9, 13, 18, 43 vd.

702 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 438.

703 Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 302; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 41.

704 Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Dede Efendi*, s. 169-170; Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Mûsikisi,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, s. 434-435; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 160-161; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

705 Dede Efendi'nin bestelediği eserlere ilişkin ayrıntılı bir liste için bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 180-186; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 160-170; Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 124-126; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi* adlı eserinde İsmail Dede'nin elimizdeki eserlerinin altmış dokuz makamdan bestelenmiş olduğunu belirtip ayrıca bunların hangileri olduğunu kaydetmiş, aynı zamanda elde dinî ve din dışı toplam iki yüz altmış sekiz parça eserinin bulunduğunu söyleyerek bunların da adetlerini ayrı ayrı bildirmiştir (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 304-308). Y. Öztuna, *Dede Efendi* adlı eserinde ise Dede Efendi'nin, beş yüzün üzerinde eser bestelemiş olduğunda öğrencileri ve onların öğrencileri arasında ittifak bulunduğunu; ancak kendisinin notalarını tespit edebildiği eserlerinin toplamının iki yüz doksan dört olduğunu belirterek bunların listesini vermiştir (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* s. 111-113). M. Uzun ise bestelerinden iki yüz altmış sekizinin günümüze ulaştığını bildirmektedir (bk. Mustafa Uzun, *a.g.m.,* s. 4); Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 122.

706 Mustafa Çıpan, "İsmail Dede Efendi'nin Bestelediği Eserlerin Güfteleri Üzerine Bir Değerlendirme", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 239-241.

707 Mustafa Çıpan, *a.g.m.,* s. 240-241. Dede Efendi'nin tespit edilebilen bütün eserleriyle ilgili ayrıntılı listeler için ayrıca bk. Mustafa Çıpan, *a.g.m.,* s. 243-263.

708 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 171; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 162; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 305-308; Ender Ergün vd., *Dede Efendi Besteleri,* Ankara 1996, 19, 33, 75, 83; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

709 Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XIII, 674; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 435-437; Ender Ergün vd., *a.g.e.,* s. 37, 87; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94. İsmail Dede'nin bestelediği âyinlerin notaları ilk olarak Rauf Yektâ, Ahmed Irsoy ve Mesut Cemil'den oluşan bir heyet tarafından (bk. Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* İstanbul Konservatuvarı neşriyatı, İstanbul 1935-1939), daha sonra ise S. Heper tarafından (bk. Sadettin Heper, *Mevlevî Âyinleri,* Konya 1974) yayımlanmıştır. Yakup Şafak, Dede Efendi'nin

Isfahan makamı hakkında "Bazı kaynaklarda sadece kayıp olduğu belirtilirken, diğer bazı kaynaklarda ise onun bir selâm olarak bestelenmiş olduğu, Dügâh veya Sabâ ile tamamlandığı; fakat zamanla unutulduğu yazılıdır." şeklinde bilgi verdikten sonra; "Mevlânâ Müzesi'ndeki bir âyin mecmuasında (bk. Abdülbaki Gölpınarlı, *Mevlâna Müzesi Yazmaları,* Ankara, 1971, II, 268-269; Yazma nr. 2189, vr. 28a-29a) bulunan kayda göre bu âyin, 1252 Ramazanında tamamlanıp ilk olarak aynı yılın 25 Şevvalinde (2 Şubat 1837) Yenikapı Mevlevîhânesi'nde okunmuştur." kaydına yer vermektedir (bk. Yakup Şafak, "Dede Efendi'nin Kayıp Isfahan Âyini Güftesi", *Mutriban.com/27.7.2011*).

710 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

711 İsmail Dede Efendi'nin torunu Rifat Bey de onun yolundan gitmiş ünlü Mevlevî bestekârlardan ve zamanının en ünlü hânendelerinden biri olmuştur. 1235/1820 yılında İstanbul'da doğan Rifat Bey, Sultan Abdülaziz'in müezzinbaşısı olarak Ser-Müezzin-i Pâdişâhî ve Muzıkâ-yı Hümâyun Miralayı rütbesine kadar yükselmiş olup Mevlevî âyini, durak, ilâhî, beste, şarkı gibi mûsiki şekillerinde çeşitli makamlardan meydana getirdiği eserlerin sayısı yüzden fazladır. Aynı zamanda bir şarkı ve marş bestekârı olarak da tanınmış olan Rifat Bey, 1313/1896 yılında İstanbul'da vefat etmiştir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* I, 381; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 247; Bülent Aksoy, *Ser-müezzin Rifat Bey'in Ferahnâk Mevlevî Âyini,* İstanbul 1992, s. 7-8; Nuri Özcan, "Rifat Bey, Ser-müezzin", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 103).

712 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1779; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 439; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 171; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 304. Dede Efendi'nin öğrencileri ile meşk silsilesi, yani hoca öğrenci zinciri hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi*, s. 62-108; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 122; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

713 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 438; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 303; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 94.

714 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 160-170; Dede Efendi'nin değişik makam ve formlarda bestelemiş olduğu altmış bir adet eserinin notaları için bk. Ender Ergün vd., *a.g.e.,* s. 1-157.

715 İbnülemin bu şiirin, bulunduğu mecmuaya Dede Efendi'nin kendi el yazısıyla kaydedildiğini ve sonunda "Ketebetü'l-fakîr Derviş İsmail el-Mevlevî, Musâhib-i Hazret-i Sultan Mahmud Hân-ı Gâzî" ibaresine yer verildiğini bildirmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 159-160).

716 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 272; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 517; Nuri Özcan, "Hüseyin Dede", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 541.

717 Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XIV, 716-730; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 406, 637; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 272; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 153-161, 517; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 541.

718 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 541.

719 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 214; Mehmed Zihnî, *Meşâhîrü'n-Nisâ,* İstanbul 1294, s. 332; *a.e.,* haz. Bedreddin Çetiner, İstanbul 1982, I, 396-397; Şeref Hanım'ın doğum tarihi, *Şair Hanımlarımız'*da herhâlde sehven, 1242 olarak kaydedilmiştir (bk. Ahmed Muhtar, *Şair Hanımlarımız,* İstanbul 1311, s. 19); Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 139, IV, 540; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 266; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1810; Nâil Tuman, *Tuhfe-i Nâilî,* haz. Cemal Kurnaz, Ankara 2001, II , 482; Önder Göçgün, "Bir Mevlevî Şairi Şeref Hanım", II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs 1986, *Tebliğler,* Konya 1987, s. 287; *Şeref Hanım Dîvânı,* haz. Mehmet Arslan, İstanbul 2002, s. 12-13; Mehmet Arslan, "Şeref Hanım", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII, 550.

720 Önder Göçgün, *a.g.m.,* s. 287; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 17-18.

721 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 266; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1810, 1813; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 15-16; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550.

722 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1811; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 14-15, 21; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550.

723 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 214; Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 19; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 139; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 266; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1812; Önder Göçgün, *a.g.m.,* s. 293; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 24, 35; Serhan Alkan İspirli, "Osmanlı Kadınının Şiiri", *Turkish Studies,* II/4 (Fall 2007), s. 448; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550. Şeref Hanım'ın şairliği hakkında ayrıntılı bilgi için bk. *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 24-41.

724 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 23, 31, 36-39, 512; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550.

725 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 98-99; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1813; Önder Göçgün, *a.g.m.,* s. 290-292; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550; Şeref Hanımın hayatı ve edebi şahsiyeti ile ilgili geniş bilgi için bk. *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 11-41, 94-97.

726 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1810; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 41-43; Mehmet Arslan, *a.g.m.*, s. 550.

727 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1811; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 17, 511.

728 Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 62; Şeref Hanım'ın vefat tarihi, *Osmanlı Müellifleri'*nde 1264 olarak kaydedilmiştir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 266); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1811; *Tuhfe-i Nâilî'*de, Şeref Hanım'ın kabri hakkında, hazîrenin yola bakan pencerelerinden birinin önünde olup yakın zamana kadar var olan mezar taşının üstünde şairin yiğeni Nebil Mehmed Bey tarafından yazılmış olan ve yukarıda da verdiğimiz, "Şâire vü mâhire halam idi gitdi âh/ Yakdı bir âteş kodu sîne-i sûzânıma" mısralarıyla başlayan tarih manzûmesinin kayıtlı olduğu belirtildikten sonra bu taşın artık mevcut olmadığı ifade edilmiştir (bk. Nâil Tuman, *a.g.e.,* II, s. 482); M. Arslan ise "Şeref Hanım'ın mezar taşında 'Sadr-ı esbak Nâilî Paşa ahfâdından merhûm Nebil Bey kerîmesi şâire-i meşhûre el-Mevlevî Şeref Hanım, Gafarallahu lehâ' yazılıdır. Meçhul birisi tarafından kaldırılmış veya kırılmış olan mezar taşı bugün mevcut değildir." kaydına yer vermiştir (bk. *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 16-17); Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresi üzerine 1996 yılında hazırlanmış olan bir makalede, Şeref Hanım'ın mezar taşının üst yarısının eksik olduğu ve taşın mevcut kısmında ise "ahfâdından merhûm Nebil Bey kerîmesi şâire-i meşhûre el-Mevlevî Şeref Hanım gaferallah lehâ" yazılı olduğu kaydedilmiştir (bk. Aksel Tibet vd, "Yenikapı Hazîresi", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri, I,* Ankara 1996, s. 266). Aynı hazîre üzerine 1998 yılında bir yüksek lisans tezi hazırlamış olan Serap Sekendiz de, Şeref Hanım'ın şâhideli mezar taşını incelemiş, fotoğrafının yanı sıra bazı çizimlerine yer vermiş ve sanat tarihi açısından değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu fotoğrafta da şâhideli mezar taşının üst tarafının kırık olduğu görülmekte ve burada muhtemelen "Sadr-ı esbak Nâilî Paşa" ibaresinin bulunduğu anlaşılmaktadır; zira diğer ibareler aynen M. Arslan'ın da bildirdiği gibi taşın üzerinde mevcuttur (bk. Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 124-128); Süleyman Berk, *Zeytinburnu'nun Tarihî Mezar Taşları, Zamanı Aşan Taşlar,* İstanbul 2006, s. 506; Mehmet Arslan, *a.g.m.,* s. 550.

729 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1811.

730 Yukarıda da değinildiği üzere bu manzûme aynı zamanda Şeref Hanım'ın artık mevcut olmadığı bildirilen mezar taşında da kayıtlı imiş (bk. Nâil Tuman, *a.g.e.,* II, s. 482); *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 16.

731 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 108-109.

732 Fatin Dâvud, *a.g.e.,* s. 213; Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 20; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 434-435.

733 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 110-111.

734 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 122-123.

735 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 322.

736 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 356.

737 Vâhide Hanım'ın, Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde bulunan mezar taşındaki kayıtlardan 1262/1845-1846 yılında vefat ettiği, Zîver Paşa'nın, kendisinin büyük oğlu olup ilgili tarih mısralarını düşürdüğü ve ayrıca İzzet adlı bir diğer oğlunun bulunduğunu öğrenmekteyiz (bk. Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 69-74).

738 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s.194; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 220; İbnülemin ve Y. Öztuna ayrıca, Zîver Paşa'nın "Şeyh Gâlib Dede'nin süt oğlu" olduğu bilgisine yer vermektedirler (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 2090; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 418); "Zîver Ahmed Sadık Paşa", *TDEA,* s. 659.

739 Bursalı Mehmed Tâhir, Zîver Paşa'nın vefat tarihini 1277 olarak vermekte, kabrinin ise Cennetülbâki'de ve Nakşibendî büyüklerinden Hoca Mehmed Parsa'nın yakınında olduğunu kaydetmektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 220); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 2090-2091; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 418; "Zîver Ahmed Sadık Paşa", *TDEA*, s. 659.

740 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 220; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 2091-2093; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 418-419; "Zîver Ahmed Sadık Paşa", *TDEA*, s. 659; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 247-249.

741 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 220; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 418.

742 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 220.

743 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 2093-2094.

744 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 2094.

745 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1592; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 415.

746 İbnülemin'in "Seydî Kasîdesi" başlığıyla tamamına yer verdiği ve ziyâdeleriyle birlikte altmış sekiz mısradan oluşan bu müstezad-kasîde, yer verdiği gemicilik terimleri bakımından da dikkat çekicidir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1600-1601).

747 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1592-1593; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, s. 415.

748 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1593; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, s. 415.

749 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1593-1594; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, s. 415.

750 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1594-1595, 1597; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, s. 415.

751 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1596, 1598-1601; "Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, s. 415.

752 İbnülemin, bu şiirin üç beytinin çıkartıldığı notuna yer vermektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1598).

753 Kıt'a-i kebîre şeklinde yazılmış ve tamamı yirmi iki beyit olan bu manzûme, İbnülemin'in bildirdiğine göre, Paris'te bir şairin cenâzesine gösterilen saygı ile İstanbul'da beş-on kuruşluk borcunu bile ödemekten âciz ve ihtiyaç derdi yüzünden canlı cenâze hâline gelen şairin düştüğü içler acısı durumu dile getirmek için kaleme alınmıştır (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1597-1600).

754 Bursalı Mehmed Tâhir, sadece üç beytine yer verdiği "âlem bu ya" redifli gazelin, şairin en ünlü gazeli olduğunu belirtmektedir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289).

755 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 289.

756 İbnülemin, Şevki Bey'in 1295/1878 yılında ve seksen sekiz yaşında iken vefat ettiğini bildirmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Hattatlar*, s. 399); Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 256-257.

757 Mutaf veya mûytâb kelimesinin "kıl dokuyan, kıldan eşya yapan" anlamı dikkate alınır ise Ahmed Efendi'nin âilesinin böyle bir işle uğraştığı düşünülebilir (HN).

758 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 441; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 31; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 19; Nuri Özcan, "Ahmed Efendi, Mutafzâde", *DİA,* İstanbul 1989, II, 60.

759 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 441; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 19; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 60.

760 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 195; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 441; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 32-33; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 19; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 60.

761 Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Dede Efendi*, s. 166; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 441; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 83; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 32; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 19; Nuri Özcan, "İsmail Dede Efendi, Hamâmîzâde", s. 94; a.mlf., "Ahmed Efendi, Mutafzâde", s. 60.

762 Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 166; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 441; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 31-32; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 19; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 60.

763 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28a; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189, III, 300; Hasîrîzâde Elif Efendi, *Tenşîtü'l-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddin*, İstanbul 1342/1923, s. 43; Hür Mahmut Yücer, "Eyüp'te Hâtûniye Tekkesi ve *Tenşîtü'l-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddin*", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* sy. 10, Ocak-Haziran 2003, s. 241, 244; Hüseyin Vassâf ve M. Ziyâ, Osman Selâhaddin Dede'nin doğum tarihini 15 Cemâziyelevvel 1235 (29 Şubat 1820) olarak vermekte (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 160); Mustafa Erdoğan ise 10 Rebîülâhir 1235 olarak verdiği tarihin milâdîsini 26 Ocak 1819 şeklinde göstermektedir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 21); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133, 171; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 145; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 180; a.mlf., *a.g.e.,* s. 122.

764 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28a; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 451; M. Ziyâ, Osman Selâhaddin Dede'nin arakıyye giydiği tarihin ayını Şevval olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 161); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133.

765 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 66a; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 161; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 180; a.mlf., *a.g.e.,* s. 122.

766 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 179, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 162; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 180-181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 122.

767 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* II, 189, III, 451; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 159, 162; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 180; a.mlf., *a.g.e.,* s. 122; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

768 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 161-162; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA,* s. 145; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 123.

769 Elif Efendi, *a.g.e.,* s. 41; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 208; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 162-163; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA*, s. 145; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 180-181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 123; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

770 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 2-3; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

771 Osman Selâhaddin Dede'nin ders aldığı isimler *Terâcim-i Ahvâl'*de ise "Kürd Hâfız Abdurrahman Efendi, Kaldırımîzâde meşhûr Evliyâ Hoca ve Hâce Hüsâmeddin-i Nakşibendî" şeklinde geçmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 2); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 209; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 164-166; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 123; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

772 Mehmed Kemâleddin Dede, Osman Selâhaddin Dede'nin okuttuğu eserler arasında *Lemeât'*ın da olduğunu kaydetmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 5); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 167; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 123-124; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

773 Elif Efendi, *a.g.e.,* s. 39-41; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 2; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 164. Osman Selâhaddin Dede'ye Hüsâmeddin Efendi tarafından verilen icâzetnâme sûreti için bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 165-166; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 123; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

774 Elif Efendi'nin ifadesiyle Osman Selâhaddin Dede, Perşembe günleri dergâhta *Mesnevî-i şerîf'*i gayet latîf ve muhakkıkâne takrîr buyurmuştur (bk. Elif Efendi, *a.g.e.*, s. 18); Mehmed Kemâleddin Dede, Osman Selâhaddin Dede'nin *Mesnevî* okutmağa 1283 tarihinde başladığını bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 2; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 181; a.mlf., *a.g.e.,* s. 123; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

775 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 201, 204; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 199-202; Bâki Baykara'nın bize sözlü olarak naklettiğine göre, Osman Selâhaddin Dede, ilk hanımının vefatından sonra, yaşlılık dönemi dikkate alınarak; dolayısıyla daha ziyâde bakımına yardımcı olunması gerekçesiyle, çocukları tarafından ikinci kez evlendirilmiştir (HN).

776 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 180; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA,* s. 145; Ekrem Işın, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", s. 129-130; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 181-182; a.mlf., *a.g.e.,* s. 124.

777 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 181; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 184; a.mlf., *a.g.e.,* s. 124.

778 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 182; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 184-185; a.mlf., *a.g.e.,* s. 124-125.

779 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 185-186; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 185; a.mlf., *a.g.e.,* s. 125.

780 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 192-193; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 185; a.mlf., *a.g.e.,* s. 125.

781 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 184-185; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA*, s. 145; Mustafa Kara, "Tanzimat Dönemi ve Tasavvufî Hayat" Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, *Tebliğler,* Ankara 1991, s. 301; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 185; a.mlf., *a.g.e.,* s. 125.

782 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 183; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 125.

783 Mehmed Kemâleddin Dede, Osman Selâhaddin Dede'nin iki yıl kadar pâdişâhın huzûrunda *Mesnevî* takrîriyle görevlendirildiğini bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 5); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 186; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA*, s. 145; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 126.

784 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 5. Kemâleddin Dede ayrıca, bu yıllarda Çelebi Sadreddin Efendi tarafından mukâbele-i şerîfe vekâlet etmek üzere birâderi Mehmed Celâleddin Dede'ye müsâade buyurulduğunu kaydetmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 10); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 189; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA*, s. 145; Mustafa Kara, *a.g.m.,* s. 301; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 187; a.mlf. *a.g.e.,* s. 126. Osman Selâhaddin Dede'nin siyasî yönüyle ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 177-190; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 124-126, 368-372.

785 *Defter-i Dervîşân'*da Osman Selâhaddin Dede'nin vefat tarihiyle ilgili olarak ayrıntı verilmeden ve sadece rakamla [1]305 tarihi kayıtlıdır (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b); Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 6; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 451; Hüseyin Vassâf, Osman Selâhaddin Dede'nin vefat tarihini 18 Cemâziyelâhir 1304 şeklinde vermekte ve vefat ettiğindeki yaşını altmış dokuz olarak bildirmekte (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 209); Mehmed Ziyâ da "18 Cemâziyelâhir 1304 tarihini vermekle birlikte ayrıca "meşîhatinin elli yendinci sâlinde bir Perşembe günü akşam üzeri…" şeklinde bir kayda yer vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 170); Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 32; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; Y. Öztuna, vefat tarihini 12 Şubat 1887, E. Işın ise sadece 1886 olarak vermektedirler (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 479); Elif Efendi, *a.g.e.*, s. 42; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 189-190; a.mlf., *a.g.e.,* s. 130-131; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 243.

786 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 209; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133.

787 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 209; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* 195; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 244.

788 Mehmed Kemâleddin Dede ayrıca, babasının cenâzesine katılanların sayısını üç-dört bin kişi olarak bildirmektedir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 7); Elif Efendi, *a.g.e.,* s. 42; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 209; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 173-176; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 189-190; a.mlf., *a.g.e.,* s. 130-131.

789 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 451; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 244.

790 Bu konuda geniş bilgi için bk. Osman Nuri Ergin, *Maârif Tarihi*, İstanbul 1939, I, 241-243; Mustafa Kara, *Tekkeler ve Zâviyeler*, İstanbul 1990, s. 302 vd.; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 127.

791 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 5; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 451; Mustafa Kara, *a.g.e.,* s. 304; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 127.

792 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 179-180; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 127.

793 Osman Nuri Ergin, *a.g.e.,* I, 207; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 129.

794 *1882/1301 numaralı İstatistik Cetveli*, s. 54; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 479; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 129.

795 Osman Nuri Ergin, *a.g.e.,* I, 193-194; Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik,* s. 220-221; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 188-189; a.mlf., *a.g.e.,* s. 129.

796 *BOA*, *İD* 6298 (14 Receb 1262/1845); Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 189; a.mlf., *a.g.e.,* s. 130.

797 *BOA*, *İD* 6755 (22 Zilkâde 1262/1845); Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 189; a.mlf., *a.g.e.,* s. 130.

798 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 63-64; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 130.

799 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 7-8.

800 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 8; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 451; Elif Efendi, *a.g.e.*, s. 38; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 191-192; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; "Osman Selahaddin Dede", *TDEA,* s. 145; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 187; a.mlf., *a.g.e.,* s. 126; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 242.

801 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 190-191; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 131; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 187; a.mlf., *a.g.e.,* s. 126-127. Tâhirü'l-Mevlevî, bu yangında yok olan kütüphane ve Osman Selâhaddin Dede'nin yanan eseriyle ilgili şu kayda yer vermektedir: "…Şeyh Osman Selâhaddin Efendi merhûmun tedrîsine ibtidâr ve azîz-i merhûmun da takrîrine devam buyurduğu hâşiyeli ve kayıtlı *Mesnevî-i şerîf* -ki bir eser-i fevkalâde olup fakir de hizmet-i tahrîrinde bulunmuşdu-, orada bir avuç külden ibâret kaldı." (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*, İstanbul 1326, s. 9).

802 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 3b, vr. 6b.

803 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 70b.

804 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4a.

805 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4b-5a.

806 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 17b.

807 Benzerine diğer şeyh efendilerin ilgili maddelerinde de rastladığımız bu tür listeler için dikkate aldığımız esaslar, Mehmed Ziyâ'nın verdiği bu listedeki isimler için de geçerli olmuş ve bu çerçevede, özellikle *Defter-i Dervîşân* vb. kaynaklarda dergâha mensûbiyetlerine ilişkin yeterli bilgi bulunan, aynı zamanda müstakil madde olarak alınmalarına karar verilen isimler çalışmamıza ayrıca dâhil edilmişlerdir (HN).

808 Mehmed Ziyâ, Keçecizâde Fuad Paşa ile kayınvâlidesi Afife Hanım'ın Galata Mevlevîhânesi Postnişîni Mehmed Kudretullah Dede'ye mensup olduklarını, bununla birlikte Fuad Paşa'nın Osman Selâhaddin Dede'ye büyük bir hürmet ve muhabbetinin olduğunu kaydetmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 196).

809 Ahmed Nâzım Bey, Keçecizâde Fuad Paşa'nın oğlu olup Mehmed Ziyâ'nın bildirdiğine göre bir ara Yenikapı Mevlevîhânesi mûtemetliğini de yapmıştır. Yine Mehmed Ziyâ'nın kaydettiğine göre Osman Selâhaddin Dede'nin kendisine pek ziyâde muhabbeti olan Nâzım Bey, otuz yaşında iken vefat etmiş ve vasiyeti üzerine Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresine defn edilmiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 67-68).

810 Reşad Bey, Keçecizâde Fuad Paşa'nın oğlu olup aynı zamanda şairdir. Abdülbâki Bayraka Dede, Reşad için, "Şâir-i Mâhir Sâhib-i Şöhret Keçecizâde Mehmed İzzet Efendizâde Fuad Paşa Hafîdi İhvân-ı Tarîkımızdan Reşad Bey Efendi hazretleri'ne Takdîm Olunan Tasvîr-i Dervîşânenin Zahrına Yazılmıştır" başlığı altında bir rubâi kaleme almıştır:

Derler sana kim bende-i Mevlânâ'sın
Bu emri begim ben dahi etdim tahkîk
Dünyâda vü ukbâda şehâdet ederim
Basdım kalıbı işte li-ecli't-tasdîk (bk. Abdülbâki Baykara, *Enfâs-ı Bâki,* vr. 89a; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 346-347).

811 İbnülemin'in kaydettiğine göre Âlî Paşa'nın cenaze namazını, Yeni Câmi'de Osman Selâhaddin Dede kıldırmıştır (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Sadrâzamlar,* İstanbul 1982, I, 25).

812 Mehmed Ziyâ, bu zâtın daha önce Beşiktaş Mevlevîhânesi Şeyhi Yenişehirli Hasan Nazif Dede'ye intisap ettiğini; ancak onun vefatı üze-

rine Osman Selâhaddin Dede'ye bağlandığını bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 193).

813 Mehmed Ziyâ, "merhûm şeyhim" diyerek andığı ve öğrencileri arasında Yeniköylü Hâfız Hasan Sırrî Efendi, Yenikapı Mevlevîhânesi şeyhlerinden Mehmed Celâleddin Dede ile Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede'nin de bulunduğu Hasan Hüsnü Dede için ayrıca "velî-i kâmil" vb. hayli övgülü ifadelere yer vermiştir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 194).

814 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 192-196; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 127. Ayrıca Osman Selâhaddin Dede'nin *Defter-i Dervîşân*'a kaydettiği arakıyye giyen muhibbân listesi için bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4b-5a. Daha önce de belirtildiği üzere bu vb. listelerde yer verilen isimlerden, çalışmanın çerçevesi ve şartları dâhilinde, müstakil olarak ele alınmasına karar verilen isimler, kitabımıza ayrıca madde olarak eklenmiştir (HN).

815 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 189-190.

816 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 18.

817 *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 18-19.

818 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 448; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* II, 1160; "Nebil Mehmed Bey", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 547.

819 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* III, 448; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 469; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1160-1161; "Nebil Mehmed Bey", *TDEA*, s. 547.

820 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1161.

821 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 469.

822 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1161.

823 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1162.

824 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 442-443; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 104-105; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 104; Nuri Özcan, "Behlûl Efendi", *DİA,* İstanbul 1992, V, 353; Mehmed Zeki Pakalın, *Sicill-i Osmânî Zeyli,* Ankara 2009, IV, 44.

825 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 443; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 104-105; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 104; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 76; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 353; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, s. 44.

826 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 443; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 104-105; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 104; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 353; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, s. 44.

827 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 443-444; Suphi Ezgi, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak,* s. 47-48; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 104; Ali Rıza Şengel, *Türk Mûsikisi Klâsikleri, İlâhîler,* haz. Yusuf Ömürlü, İstanbul 1981, III, 62-63; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 353; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, s. 45.

828 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân, 1. cüz: Hoca Zekâî Dede Efendi*, İstanbul 1318, s. 10-11; Suphi Ezgi, *Nazarî, Amelî Türk Mûsikisi,* II, 171, 184, V, 404; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 446-447; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 286-287; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 402; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 215; Bülent Aksoy, "Zekâî Dede", *DBİst.A*, İstanbul 1994, VII, 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58.

829 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 10-11; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 171, 184, V, 404; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 446-447; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 286-287; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 402; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 215; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58.

830 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 12-14; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 447-449; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 287-288; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 402; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 133; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58.

831 S. Nüzhet Ergun ve İbnülemin'in bildirdiğine göre Mustafa Fâzıl Paşa, İstanbul'a döndükten sonra, vefat ettiği 1292/1875-1876 tarihine kadar da Zekâî Dede'yi dâimâ yanında bulundurmuştur (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, s. 453; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 291).

832 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 18-19, 21; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 452-454; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 288, 290-291; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 402-404; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58.

833 Mehmed Zekâî Dede'nin âilesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 404-405.

834 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, Zekâî Dede'nin intisap tarihini 1281/1864-1865 şeklinde vermektedir (bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 26-27); Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 184; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 454; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 292-293; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 403-404; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108;

Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58.

835 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 27-28, 35-36; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 184; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 454; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XVI, 815; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 293-295; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 404; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 544; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58, 64-65.

836 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân, 1. cüz: Hoca Zekâî Dede Efendi*, s. 38-39; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* I, 184; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 454; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XVI, 815; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 404; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 94-108; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 545; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 58, 64-65.

837 Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Hoca Zekâî Dede Efendi*, s. 52-53; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 454-455; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 404.

838 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 456; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 300; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 404; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 65-67.

839 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 855; Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 43; Suphi Ezgi, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak,* s. 44; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 457; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 294-295; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 404; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 68, 72.

840 Rauf Yektâ, *a.g.e.*, s. 49; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347, 557; Suphi Ezgi, Nazarî, Amelî Türk Mûsikisi, I, 3, 5, 184; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XVI, 814; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 463; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 46-47; Bâki Süha Ediboğlu, *a.g.e.*, s. 81-87; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 404-405; Cem Behar, *Zaman Mekân Müzik,* İstanbul 1993, s. 141-162; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 216, 301; Bülent Aksoy, *a.g.m.,* s. 545. Ayrıca tercüme-i hâli, mûsiki hayatı ve öğrencileriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Yılmaz Öztuna, *Dede Efendi,* 94-108; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 68-69, 71.

841 Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân-Hoca Zekâî Dede Efendi*, s. 43-44; Zekâî Dede'nin eserlerine âit özet bir liste için bk. Rauf Yektâ, *a.g.e.,* s. 45-50; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* II, 405-408; Zekâî Dede'nin besteleriyle ilgili kapsamlı bir çalışma için bk. Ahmed Irsoy-Suphi Ezgi, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyâtı,* İstanbul Konservatuvarı neşriyâtı, I-III, İstanbul 1940-1943; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 459; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 295-299; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 217-218.

842 Âsım Baltacıgil, "Darüşşafaka'da Mûsiki ve Baba Oğul", *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 24, Ekim 1949, s. 2; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 404.

843 Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 61; Şairin adını Bursalı Mehmed Tâhir, "Nakiyye Şerife Hanım" şeklinde kaydetmiştir (bk. Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 470); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 1099; Murat Uraz, *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz,* İstanbul 1940, s. 69; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 10; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 504; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 20, 166.

844 Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 61-62; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 470; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1099; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 69; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 10; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 504; *Şeref Hanım Dîvânı,* s. 19-20.

845 Ahmed Muhtar, *a.g.e.,* s. 62; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 470; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1099; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 70; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, s. 504-505; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 10.

846 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 469-470; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1099-1100; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 70-71; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA,* s. 505; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 10.

847 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1100-1101.

848 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 470; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1100-1101; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 71-72; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, s. 505; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 11.

849 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1102; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 76; "Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, s. 505; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 11.

850 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1101; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 74; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIII, 11.

851 Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 73.

852 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 494; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 190; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I,

271; Nuri Özcan, "Ahmed Hüsâmeddin Dede", *DİA*, İstanbul 1989, II, s. 92.

853 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 494; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 190; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 92; "Na'tî Hüsâmeddin Dede Efendi", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 531.

854 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 494-495; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,*s. 190; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271; Sadettin Heper, "Ünlü Kudümzenbaşılar*", Mevlânâ Güldestesi*, Ankara 1967, s. 25; a.mlf., *Mevlevî Âyinleri*, s. 368-374; Nuri Özcan, *a.g.m.,* 92.

855 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 494; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271.

856 Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XVI, 816-822, 824; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 495; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 190; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 368-375; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 92.

857 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 495, 511; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 92.

858 Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 528.

859 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 495; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 92.

860 İbnülemin, Hüsâmeddin Dede'nin bu şarkısının "Âsâriye Hatibi" denmekle ünlü İbrahim Efendi tarafından bestelendiğini bildirmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 190-191).

861 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 1016; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 78; "Münire Hanım", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 473.

862 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1016; Murat Uraz, *a.g.e.,* s. 78-79; "Münire Hanım", *TDEA*, s. 473.

863 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1016.

864 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1016-1017.

865 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 1017-1018.

866 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 505; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 93; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Vecdi Seyhun, "Aziz Dede", *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 32, Temmuz 1950, s. 2; Reşad Ekrem Koçu, "Aziz Dede Efendi (Neyzen)", *İst.A,* İstanbul 1960, III, 1702; Nuri Özcan, "Aziz Dede", *DİA,* İstanbul 1991, IV, 334; Seyid Yöre, "Osmanlı'dan Türkiye'ye Üsküdar'da Osmanlı/Türk Sanat Müziği'ne Dair Kurumlar ve Üsküdarlı Müzisyenler", Üsküdar Sempozyumu V, *Bildiriler,* İstanbul 2008, I, 326.

867 Vecdi Seyhun, Aziz Dede'nin öğrencilerinden Ziyâ Santûr'dan naklen, Aziz Dede'nin rüşdiyeye devam yıllarında okulla pek ilgilenmeyip Gelibolu Mevlevîhânesi'ndeki neyzen dedeleri dinlemek üzere dergâha devam etmeye başladığını, hatta eline geçirdiği bir dilli düdükle ney çalışını taklit etmekle meşgul olduğunu; rüşdiyeyi bitirdikten sonra babasının kendisini bir işe yönlendirmeye çalışması yolundaki tekliflerinin tamamını kesin bir şekilde reddedip ney çalmayı öğrenmek ve anılan dergâhta derviş olmak istediğini belirttiğini, bunun üzerine babasının daha fazla ısrar etmeyerek oğlunu elinden tuttuğu gibi dergâha götürüp şeyh efendiye "Bu evlat sizindir" dediğini kaydetmektedir (bk. Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 2).

868 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 505; Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 2; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 93-94; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1703; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 334; Seyid Yöre, *a.g.m.,* s. 326.

869 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 233; "İrtihâl", *Sabah*, nr. 5529, İstanbul, 1 Muharrem 123/8 Mart 1905; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 505-506; Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 2-3; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 93-94; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1703; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 334-335; Seyid Yöre, *a.g.m.,* s.326.

870 Vecdi Seyhun, Neyzen Emin Yazıcı'nın Hattat Sâmi Efendi'den naklen, Aziz Dede'nin Sâlim Bey'den ders almasıyla ilgili şu anekdota yer verdiğini bildirmektedir: "Aziz Dede, nâyını ilerletmek maksadıyla Üsküdarlı Sâlim Bey'e başvurunca Sâlim bey, kendisine, biraz üfle bakayım, der. Neyin olağanüstü güzel sesini duyar duymaz, sen benimle alay etmeğe mi geldin, diye çıkışır. Ancak, kendisinden ders alma konusunda pek ısrarlı olduğunu görünce öğrenciliğine kabul eder. Sâlim Bey, daha sonra ney konusunda kendisini hayli geliştiren Aziz Dede'ye bestelediği eserleri çaldırır ve büyük bir zevkle dinlermiş (bk. Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 3; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1703); Seyid Yöre, *a.g.m.*, s. 326.

871 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 233; Suphi Ezgi, *Nazarî Amelî Türk Mûsikisi,* V, 460; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 506; Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 3; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a*.g.e., s. 95-96; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 334-335; Seyid Yöre, *a.g.m.,* s. 326.

872 Reşid Hâlid Gönç, "İrtihâl", *Sabah*, nr. 5529, İstanbul, 1 Muharrem 1323 (8 Mart 1905); Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 460; Hüseyin Vassâf, Aziz Dede'nin vefat tarihini, 29 Zilkâde 1323 (24

Ocak 1906) şeklinde; İbnülemin, [30] Zilhicce 1322 (7 Mart 1905) şeklinde; S. Nüzhet Ergun, 29 Zilhicce 1323 (1905) şeklinde, ki bu tarihin milâdî karşılığı tarih çevirme kılavuzunda 24 Şubat 1906'dır; Vecdi Seyhun ise 23 Zilkâde 1323 (milâdî 1905) şeklinde vermektedir ki bu tarihin milâdî karşılığı ise yine çevirme kılavuzunda 18 Ocak 1906'dır (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 233; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 506; Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 21); Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1703, 1705; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 334-335; Seyid Yöre, *a.g.m.*¸ s. 326. Görüldüğü üzere Aziz Dede'nin vefat tarihi konusunda da kaynaklarda farklı bilgilere yer verilmiştir. Oysa dedenin vefatı üzerine, ölümünün hemen ertesinde, yani Çarşamba günü *Sabah* gazetesinde çıkan yazının tarihinin 1 Muharrem 1323 (8 Mart 1905) olmasından hareketle, miladî karşılıkları 1906 yılına denk gelen tarihlerin yanlış olduğu, Aziz Dede'nin vefatı üzerine düşürülen tarih mısraının 1223 olarak çıkmasının ilgili kaynakları yanılttığı, hâlbuki doğru olanın bu tarihin bir eksiğini dikkate almak gerektiği, bir diğer ifadeyle düşürülen tarihin "fazla ta'miyeli tarih" çeşidine âit bir örnek olduğu; dolayısıyla ve de sonuç olarak, İbnülemin'in verdiği 30 Zilhicce 1322 tarihinin doğru olduğu kanaatindeyiz (HN).

873 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 233; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 506; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 95-96; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1703; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 334-335.

874 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 460; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 507; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 94; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90; Tarık Kip, *a.g.e.,* s. 20, 58, 65, 72, 73; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 335; Seyid Yöre, *a.g.m.,* s. 326.

875 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 460; Vecdi Seyhun, *a.g.m.,* s. 3; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1704-1705; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 90.

876 Hasan Sırrî Efendi'nin doğum tarihini, S. Nüzhet Ergun, 1238/1822; İbnülemin 1252/1836 şeklinde, Mehmet Zeki Pakalın ise 1271/1855 olarak vermektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 444; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Hattatlar*, s. 374; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VII, 105); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 254; Zübeyde Cihan Özsayıner, "Mevlevî Hattatlar", *IX. Vakıf Haftası Kitabı,* haz. İbrahim Ateş, Ankara 1992, s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352.

877 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 444; İbnülemin, Hasan Sırrî Efendi'nin vefat tarihini Şaban 1325/1907 şeklinde, M. Zeki Pakalın ise Ahmed Râsim Bey (ö. 1932)'in tertip ettirdiğini belirttiği mezar kitâbesinde yer alan "Mûsikide Fârâbî, hüsn-i hatda İmâd-ı sânî olan, Tarîkat-ı Mevleviyye'den Yeniköylü Hâfız Hasan Sırrî Efendi, Gufire lehû, 1325" kaydından hareketle vefat tarihini 25 Şaban 1325/3 Ekim 1907 olarak kaydetmiş, ayrıca nâşının Yenikapı'ya nakli tarihini ise 1328/1910-1911 olarak vermiştir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 374; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VII, 105); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 254; Zübeyde Cihan Özsayıner, *a.g.m.,* s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352.

878 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 255; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 374; Zübeyde Cihan Özsayıner, *a.g.m.,* s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352.

879 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, s. 67; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* III, 1249; a.mlf., *Son Hattatlar,* s. 374; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 444, 644, 661-662; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 255; Zübeyde Cihan Özsayıner, *a.g.m.,* s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VII, 106.

880 S. Nüzhet Ergun, güftesi Alâeddin Sünbülî adlı bir şaire âit olan ve "Ben mest-i cânân olmuşam" mısraıyla başlayan ilâhîyi Hasan Efendi'nin, "Arak" makamında bestelediğini bildirmektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* I, 402-403); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 255; Zübeyde Cihan Özsayıner, *a.g.m.,* s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352.

881 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 254-255; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 374; Zübeyde Cihan Özsayıner, *a.g.m.,* s. 127; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 352; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VII, 106.

882 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 374; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VII, 106.

883 Mehmed Celâleddin Dede'nin doğum tarihi *Defter-i Dervîşân'*da sadece 1265 şeklinde verilmektedir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 201-202; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1833; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 464; İbnülemin Mahmud Kemâl, *Hoş Sadâ*, s. 109; Gavsi Baykara, "Celâlettin Efendi", *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 30, İstanbul 1950, s. 2; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 527; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 224; Nuri Özcan, "Mehmed Celâleddin Dede", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 446; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 131.

884 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 201-202;

Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, II, 939; a.mlf. *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 464; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 109; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 26; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 131-132.

885 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* 203-204; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 109; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 132.

886 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 203; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 939; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 109; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 132.

887 Mehmed Celâleddin Dede'nin Nazife Zeliha Hanım ile evlenme tarihi, bizzat Abdülbâki Baykara Dede tarafından annesinin vefatı üzerine *Defter-i Dervîşân'*a düşülen kayıtta 1281 olarak verilmektedir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 81b); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* 202; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 109; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 224; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 132.

888 *Defter-i Dervîşân'*da kaydedildiğine göre, Mehmed Celâleddin Dede, babasının vefatından hemen sonra onun bıraktığı *Mesnevî* okumalarına yeniden başlamış ve on sekiz yılda hatmetmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b); Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 47; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 205; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 2; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 109; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 480; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 190; a.mlf., *a.g.e.,* s. 132.

889 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 205; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 190; a.mlf., *a.g.e.,* s. 132.

890 S. Küçük'ün kaydettiğine göre Yenikapı Mevlevîhânesi'nin mukâbele günü, 1256/1840'dan beri Pazartesi olarak geçmektedir; dolayısıyla *Defter-i Dervîşân'*da "Perşembe" ibaresi sehven yazılmış olmalıdır (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 190; a.mlf., *a.g.e.,* s. 133). Mehmed Ziyâ'da "…mukâbele günü olan Perşembeleri…" ibâresi kayıtlıdır (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 205). Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi ise Celâleddin Dede döneminde Yenikapı Mevlevîhânesi mukâbele gününü hem Pazartesi, hem de Perşembe olarak vermektedir (bk. Selami Şimşek, "Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-yı Tekâyâ'sı", *Selçuk Ü, Türkiyât Araştırmaları Dergisi,* sy. 21, Konya Bahar 2007, s. 161, 168); Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446.

891 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 206-207; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 110; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 190-191; a.mlf., *a.g.e.,* s. 133.

892 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 207; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 191; a.mlf., *a.g.e.,* s. 133.

893 Tâhirü'l-Mevlevî, Celâleddin Dede'nin hastalığının verem olduğunu belirtmektedir (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 11).

894 Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 28; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 208-209; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 135.

895 S. Nüzhet Ergun, Celâleddin Dede'nin şeyhlik süresini yirmi iki yıl olarak vermekle birlikte, M. Ziyâ'nın bu süreyi eserinin iki yerinde ve üstelik de yanlış olarak yirmi yıl şeklinde kaydettiğini belirtmektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 939; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 205, 248); Tâhirü'l-Mevlevî de bu süreyi yirmi iki yıl olarak bildirmekte (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 17) ve aynı rakam, vefatı üzerine İsmet Bey tarafından düşürülen tarih kıt'asında da "yirmi iki yıl" şeklinde geçmektedir (Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 258). Y. Öztuna, şeyhlik süresini yirmi yıl, üç ay, on yedi gün şeklinde ayrıntılı bir şekilde vermiş, S. Küçük ise "yirminci yılında" demekle yetinmiştir (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 135-136).

896 Abdülbâki Baykara Dede, *Defter-i Dervîşân'*da, babası Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatına ilişkin şu kayda yer vermiştir: "Bin üç yüz yigirmi üç senesi Mayısın 18 Cum'aertesi günü ahşâm ya'nî Pazar gicesi sâ'at (…), velîni'metim, iki cihânda rehberim, şeyh-i azîzim, pederim cennet-mekân Mesnevîhân Seyyid Celâleddin, kaddesallahu esrârahu, el-mübeyyin efendimiz, âzim-i dâr-ı cinân ve nâil-i vuslat-ı Rabb-i Yezdân oldu." (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 80b). Burada vefat tarihi olarak ve rûmî takvimle verilen, benzerini Gavsi Baykara'da da gördüğümüz kayıttaki (bk. Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 19) "Bin üç yüz yigirmi üç senesi" sehven yazılmış olmalıdır; zira hem bu tarihin hemen üstünde yer verilen "Zamân-ı meşîhat-i fakîrânemde ya'nî bin üç yüz yigirmi dört senesinden sonra olacak vukû'ât bu sahîfeden i'tibâren kayd olunacakdır, inşâallah" açıklamasından, hem de ilgili diğer kaynak ve hesaplamalardan hareketle (örneğin

defterde verilen 18 Mayıs 1323 rûmî tarihi hem Çarşamba gününe denk düşmekte, hem de hicrîsi 20 Cemâziyelâhir 1325 yılına, milâdîsi ise 31 Temmuz 1907 gibi hiçbir kaynakta verilmeyen bir tarihe karşılık gelmektedir), defterde verilen yılın sehven 1323 şeklinde yazılmış olduğu ve de doğrusunun 1324 olması gerektiği kanaatindeyiz. Defterde verilen ve kanaatimizce ayının da karıştırılması ihtimali bulunan rûmî tarihi 18 Mayıs 1324 şeklinde düzelttiğimizde ise bunun hicrî karşılığının 3 Receb 1326, mîlâdi karşılığının da 31 Temmuz 1908 tarihine karşılık geldiğini görmekteyiz (HN). Mehmed Ziyâ, Mehmed Celâleddin Dede'nin vefat tarihi için "1326 senesi Rebîülâhirinin otuzuncu, 1224 Mayısının on yedinci Cumartes günü akşamı, yani Pazar gecesi saat bir raddelerinde…"; S. Nüzhet Ergun, "1326 Rebîülâhirinin otuzuncu Pazar gecesi saat bir sıralarında"; Hüseyin Vassâf ile İbnülemin, "30 Rebîülâhir 1326 gecesi"; hatta İbnülemin bir diğer eserinde "1908, 30 Rebîülâhir 1326-1324 Mayısının 18. Pazar gecesi" şeklinde; Y. Öztuna ise 31.V.1907 olarak vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 248; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 940; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 464-465; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1833; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 110; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122). Oysa ilgili çevirme kılavuzunda da görüleceği üzere 1326 yıllı Rebîülâhir ayı 29 çekmekte ve bu durumda otuzuncu gün 1 Cemâziyelevvele, yani Cumartesiyi Pazara bağlayan geceye denk gelmektedir. (HN); Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 17-18, 26-28; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* s. 32; Nuri Özcan, *a.g.m.,* 447; S. Küçük, vefat tarihi olarak M. Ziyâ'yı esas almakla birlikte anılan tarihin mîlâdîsini (17 Mayıs 1908); M. Karavelioğlu ise (1 Haziran 1908) şeklinde vermiştir (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 135-136; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* haz. Murat Karaveiloğlu, s. 195); Suphi Ezgi ve Gavsi Baykara, Celâleddin Dede'nin vefat ettiği konağın, Topkapı Maltepe civarındaki Gümüşsuyu'nda olduğunu belirtmektedirler (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 19).

897 Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 14; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 251-253; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 940; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 110; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 196; a.mlf., *a.g.e.,* s. 136.

898 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 15-17; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 254; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 19; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 465; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 110; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122-123; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 196; a.mlf., *a.g.e.,* s. 136.

899 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 254; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 196; a.mlf., *a.g.e.,* s. 136.

900 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 465; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122.

901 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Mehmed Celâleddin Dede'nin aynı zamanda müritlerinden olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin düşürdüğü bu tarih mısraı, onun "Şeyhim Celâleddin Efendi Merhûmun Târîh-i İntikâli" başlıklı ve tamamı otuz iki beyitten oluşan manzûmesinden alınmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî, çok sevdiği şeyhinin vefatına başka tarihler de düşürmüştür (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* 23-26); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122.

902 Ahmed Remzi Dede'nin söylediği bu tarih kıt'ası, hem Celâleddin Dede'nin vefatı, hem de oğlu Abdülbâki Baykara Dede'nin postnişîn oluşu üzerine söylenmiştir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 940); Hasibe Mazıoğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Ankara 1987, s. 244.

903 Bu yangının tarihi için Mehmed Ziyâ, eserinin 258. sayfasında ve "Tekkenin İhtirâkı" başlığı altında, "1324 senesi ıyd-ı saîd-i fıtrînin beşinci ve 1322 senesi Teşrîn-i sânîsinin sekizinci Çarşamba gecesi "rûz-ı Kasım 14", saat üçü çâryek geçe…" şeklinde bir kayda yer vermektedir. Anılan eserin 273. sayfasında da aynı tarih tekrarlanmış olmakla birlikte, eserin yeni neşrinde bu kez milâdî karşılık olarak "18 Kasım 1906" tarihi verilmiştir. Oysa değerlendirmemize göre M. Ziyâ'nın verdiği hicrî tarih 4-5 Şevval 1324'e karşılık gelmekte, bunun da miladîsi 21-22 Kasım 1906 Çarşambayı Perşembeye bağlayan geceye, rûmîsi ise 8-9 Teşrîn-i sânî 1322'ye denk gelmektedir. Bu durumda Mehmed Ziyâ'nın yukarıda verdiği "rûz-ı Kasım 14" tarihi hicrî olarak 27 Ramazan 1324 Çarşamba gününe, rûmî olarak ise 1 Teşrîn-i sânî 1322'ye karşılık gelmekte; ayrıca yeni neşirde verilen "18 Kasım 1906" tarihinin hicrîsi 1 Şevval 1324 Pazara, rûmîsi ise 5 Teşrîn-i sânî 1322'ye denk düşmekte olup bu da "ıyd-ı saîd-i fıtrînin beşinci Çarşamba gecesi…" ifadesi ile çelişmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 258, 273; *a.e.,* haz. Murat Karavelioğlu, s. 202, 212); Yangının tarihini Mehmed Celâleddin Dede'nin bizzat 5 Şevval 1324 Çarşamba olarak verdiğini de dikkate alırsak (bk. Defter-i Dervîşân-II, vr. 79b), S. Küçük'ün verdiği 19 Kasım 1906 (bk. Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 194-195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134-135)

milâdî karşılığının da bu çerçevede problemli olduğunu söyleyebiliriz (HN).

904 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 71b, vr. 79b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 8; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 258; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 3; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 194-195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134-135.

905 Mehmed Celâleddin Dede'nin kendisi bu yangın için, "Bi-kazâenlillahi te'âlâ zuhûra gelen bir harîk-ı esef-engîzde…" tâbirini kullanırken (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 79b); Mehmed Ziyâ, kasden yakıldığı yolundaki iddiayı dipnot olarak vermekte ve yukarıda da değinildiği üzere doğru olmadığını belirtmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 259); Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 8, 10, 14; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 3; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 135.

906 Mehmed Celâleddin Dede, *Defter-i Dervîşân*'da bu yangınla ilgili şu kayda yer vermiştir: "Zamân-ı meşîhat-i fakîrânemde ikrâr-bende-i çille-râh-ı Cenâb-ı Hüdâvendigâr olan fukarâ-yı nev-niyâzânın isim ve tarih ikrârları mecmû'a-yı mahsûsaya kayd ve tahrîr olunmakda iken bin üç yüz yigirmi dört sene-i hicrîsi Şevval-i mükerreminin beşinci Çehârşenbe gicesi sâ'at üç karârlarında, bi-kazâenlillahi te'âlâ zuhûra gelen bir harîk-ı esef-engîzde dergâh-ı şerîf ve pederim Ebü'l-kemâleyn Osman Selâhaddin Dede Efendimiz'den cihân değerinde yâdigâr olan kütüb-i nefîse ve bu âcizin dahi cem' eylediğim kütüb-i nâdire ile berâber muhterik olduğundan teyemmünen ve [teberrüken] cedd-i büzürg-vârım Seyyid Nâsır Abdülbâki Dede Efendi merhûmun işbu mecmû'alarına yeniden kayd ve tahrîr olunduğu gibi bundan böyle dahi inşâallahu'r-rahmân tahrîr olunacakdır. 18 Muharremü'l-harâm sene 1325" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 79b); Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 8, 10; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 258-264; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 3; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 195; a.mlf., *a.g.e.,* s. 135.

907 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 210; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 205-206; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 446; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 191-192; a.ml.f., *a.g.e.,* s. 133.

908 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 112; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 192; a.mlf., *a.g.e.,* s. 133.

909 Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 192; a.mlf., *a.g.e.,* s. 133.

910 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 4, 6-7. Tâhirü'l-Mevlevî ayrıca, Mehmed Celâleddin Dede'yi anlatırken; "Tarikat-ı feyzâ feyz-i Mevleviyye'nin pîşvâ-yı âyini, âşiyân-ı irfân, Mevlevîliğin nümûne-i zerâfet ve fadâili, mekârim-i ahlâkın kemâlât-ı insâniyyenin hülâsa-i mağrifeti, ahkâm-ı şerîfe-i şerî'atın müderris-i hikmeti, âdâb-ı münîfe-i tarîkatın mu'allim-i hakîkati, efkâr-ı hürriyet ve adâletin hâce-i muhteremi, ma'nâ-yı sebat ve metânetin timsâl-i mücessemi idi." ifadelerine yer vermektedir (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 15); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 209; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 110; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 133.

911 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 210; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 191; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

912 Hasan Âli Yücel, *Geçtiğim Günlerden,* İstanbul 2007, s. 69-70.

913 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 229; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 192; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

914 Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 133; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 464; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 194; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

915 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 235; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, II, 940-942; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 466; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 2; İbnülemin Mahmud Kemâ İnal, *Hoş Sadâ,* s. 110-111; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 527; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 173; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 194; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

916 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* IV, 277, V, 453; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 2-3; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122-123; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 527; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447.

917 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 239; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833-1834; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XVII, 868; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 465-466; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 111; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 194; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

918 İbnülemin'in bildirdiğine göre, Tanbûrî Büyük Osman Efendi, Galata Mevlevîhânesi başta olmak üzere İstanbul'daki diğer mevlevîhânelere de muntazaman devam eden hoş sohbet, rintmeşrep, zarif ve nüktedanlığı ile tanınan bir mûsikişinastır. Sultan Abdülmecid döneminde sarayda başsâzendelik yapmış ve bu görevini Sultan Abdülaziz döneminde de sürdürmüştür.

Mahâreti tanbûr olsa da, son zamanlarında peşrev ve saz semâileri de bestelemiştir (Bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 279-280).

919 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 15; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XVII, 868; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 466; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 3; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e,* s. 111.

920 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 235; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1833; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 465; Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XVII, 854-870; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 110; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 123; Gavsi Baykara, *a.g.m.,* s. 3; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 527; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 194; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

921 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 232; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, IV, 1833; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 467; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 123; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 447; Sezai Küçük, *a.g.m.*, s. 194; a.mlf., *a.g.e.,* s. 134.

922 Tâhirü'l-Mevlevî ayrıca, bu gazelin Hasan Âli Yücel tarafından tanzîr edildiği bilgisine yer vermektedir (bk. Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 33-34; Bu tanzîrin metni için Hasan Âli Yücel maddesine bakınız); Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 233-234; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 942; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1834; a.mlf, *Hoş Sadâ,* s. 112.

923 Mehmed Celâleddin Dede bu müşterek gazeli, "Ahkar veya Ahkarî" mahlasını kullanan Dîvân-ı Muhâsebât Reisi İsmail Zühdü Bey (ö. 1330/1912) ile birlikte kaleme almıştır (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 32-33; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 232-233; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 942-943; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, a.ge., s. 112; a.mlf., *Son Asır Türk Şairleri,* IV, 1834-1835).

924 Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* 34; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 234; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 943; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1835.

925 Tâhirü'l-Mevlevî, *a.g.e.,* s. 34; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 234; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 943; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1835.

926 Hüseyin Vassâf, Mehmed Celâleddin Dede'nin bu kıt'ayı rahatsızlığının hayli arttığı günlerde söylediğini belirtmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 212).

927 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 79b.

928 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 321; a.mlf., *Es'ad-nâme,* Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2324/II, s. 3; Mehmed Ziyâ, "Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede", 1328 *Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî*, s. 264; İbnülemin, doğum tarihini 1257/1841-1842 olarak vermektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 326); "Esad Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, "Mehmed Esad Dede", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 469; Semih Ceyhan, "Tâhirü'l-Mevlevî'nin Hâtırâtı Işığında Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es'ad Dede ve Mesnevî-i Şerîf Şerhi", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İstanbul 2010, s. 168. Mehmed Es'ad Dede hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Hüseyin Vassâf, *Es'adnâme,* Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2324/II, s. 1-114.

929 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* I, 321-322; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 3-4; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 264-265; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 326; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469; Semih Ceyhan, *a.g.m.*, s. 168-169.

930 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* I, 322; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 3-4; Hüseyin Vassâf'ın kaydettiğine göre Es'ad Dede, bir ara Şam'a giderek Muhyiddin İbn-i Arabî'nin kabrini ziyaret etmiş, ayrıca Küdüs ve Halilürrahmân'daki diğer önemli yerleri de ziyaret etmiştir. Yine Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre Es'ad Dede altı defa Hicaz'a gitmiş, üç veya dört defa Ravza-i Seniyye/Medîne'ye ziyaret gerçekleştirmiştir. İlki 1312/1893-1894 olmak üzere Konya'ya da iki defa seyahat etmiş olan Es'ad Dede'nin ilk ziyareti haccı edâdan sonra, ikincisi ise muhiplerinden Hulûsîzâde Osman Nûri Efendi ile birlikte gerçekleşmiş ve Mehmed Es'ad Dede bilâhare Bursaya da gitmiştir (bk. Hüseyin Vassaf., *Es'adnâme*, s. 3-4); M. Ziyâ ise Es'ad Dede'nin dokuz defa Hicaz'a gittiğini ve mukaddes beldelerde çok uzun bir süre kaldığını bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 265-266); Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 326; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469.

931 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 322-323; a.mlf., *Es'adnâme,* s. 5; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 265-266; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 326; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469; Semih Ceyhan, *a.g.m.*, s. 169.

932 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 322; Hüseyin Vassâf ayrıca, Mehmed Es'ad Dede'nin, Ramazan-ı şerîflerde de takrîr şartıyla, kırk yılda *Mesnevî*'yi hatmettiğini, vefatıyla Fatih Câmii'ndeki mesnevîhânlık görevinin Ahmed Efendi isminde bir zâta tevcih olunduğunu; onun da vefat etmesi üzerine bu görevin Tâhirü'l-Mevlevî'ye verildiğini bildirmektedir (bk. *Es'ad-nâme,* s. 4); Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 265-266; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 327; Aynı zamanda öğrencisi de olan Hüseyin Vassâf, kalbine daha küçük yaşlarda tasavvuf aşkını ve tohumunu eken zât olarak takdim ettiği Es'ad Dede'nin, Cuma günleri Fatih Câmii'nde hünkâr mahfili altında, Ramazanlarda müezzin mahfili yanında *Mesnevî* okutduğunu, henüz küçük yaşlarda olmasına rağmen babasının yanında derse devama başladığını, ilerleyen zamanlarda Salı günleri *Bostân*, *Hâfız, Arûz-ı Endülisî* okuduğunu, *Gülşen-i Râz*'dan da hissemend olduğunu; hatta şeyh efendinin Çayırlı Medresesi'ndeki odasına da gittiğini ve kendisinden *Kasîde-i Hamriyye*'yi de okuduğunu bildirmektedir (bk. Mustafa Tatcı, "Kendi Kaleminden Hüseyin Vassâf Bey ve Kayıp Bir Eseri: *İncilâ-yı Mir'ât-ı Hakîkat*", *Yedi İklim,* sy. 71, İstanbul 1996, s. 60; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469; Semih Ceyhan, *a.g.m.*, s. 170.

933 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 323-334; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 7, 51-55; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 267-268; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 327; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469; S. Ceyhan, vefat tarihinin mîlâdisini (9 Ağustos 1911) şeklinde vermiştir (bk. Semih Ceyhan, *a.g.m.*, s. 170-171).

934 Bu kelime, *Es'ad-nâme'de* "nâtık-ı" şeklinde kayıtlıdır (bk. HüseyinVassâf, *Es'ad-nâme,* s. 7).

935 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 324; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 7; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 268; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; Semih Ceyhan, *a.g.m.*, s. 171.

936 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 321; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 7; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 267; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 327; Tâhir Olgun, *Çilehâne Mektupları*, haz. Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen, Ankara 1995, s. 8-9; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469; Semih Ceyhan, *a.g.m.,* s. 170.

937 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 322, 324-325; Hüseyin Vasâf ayrıca, Es'ad Dede'nin okullarda verdiği dersler karşılığında kazandığı maaşının neredeyse tamamını sarf etmek sûretiyle aldığı kitaplarının bir kısmını, Mekke'de bulunan hocası İmdâdullah Efendi'nin daha çok yakınında olmak arzusuyla sattığını; hatta bu iş için Sahaflar Çarşısı'nda bir dükkân kiraladığını; kitapların büyük bir çoğunluğunun Mahmud Efendi adlı bir zât tarafından satın alınıp Beşiktaş'ta Yahyâ Efendi Dergâhı bitişiğinde kurduğu bir kütüphaneye vakfettiğini kaydetmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *Es'ad-nâme*, s. 4, 6-7); Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 266-267, 269; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 328; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469-470; Semih Ceyhan, *a.g.m.,* s. 171-173.

938 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 324-325; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 6-7; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 266-267, 269; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 328; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469-470; Semih Ceyhan, *a.g.m.,* s. 171-173.

939 Hüseyin Vassâf, Mehmed Es'ad Dede'nin kendisine, bu eseri Mekke-i Mükerreme'de iken üç gün içinde hazırladığını söylediğini kaydetmiştir (bk. Hüseyin Vassâf, *Es'ad-nâme,* s. 58).

940 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 324-325; a.mlf., *Es'ad-nâme,* s. 58-60; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 268-269; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* II, 87; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 327-328; "Esad Dede", *TDEA,* s. 84; Mustafa Tatcı-Cemal Kurnaz, *a.g.m.,* s. 469-470; Semih Ceyhan, *a.g.e.,* s. 173, 179-180. Tâhirü'l-Mevlevî'nin büyük çoğunluğunu *Mahfil*'de neşrettiği Mehmed Es'ad Dede hakkındaki hâtırât vb. kayıtların metinleri için bk. Semih Ceyhan, *a.g.m.,* s. 182-205.

941 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 324; a.mlf., *Es'ad-nâme*, s. 37.

942 Bu kelime, Es'ad-nâme'de "Nükte-i" şeklinde kayıtlıdır (bk. Hüseyin Vassâf, *Es'ad-nâme,* s. 37).

943 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 39; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 269; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 328; Semih Ceyhan, *a.g.m.,* s. 172.

944 İbnülemin, bu beyitin Hâfız-ı Şîrâzî'nin bir beyitinden tercüme olduğunu belirtmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 328).

945 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.*, s. 35; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 328.

946 Hüseyin Fahreddin Dede, *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 7467, s. 11; a.mlf., *Mecmûa,* Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 746, vr. 111a; *a.e., Müntehabât-ı Fahrî,* haz. Mehmed Akkuş-Abdülmecid İslamoğlu-Abdurrahman Adak, Ankara 2010, s. 320; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 565; H. Vassâf ve

ondan hareketle birçok son ve yakın dönem kaynağı, doğum tarihini 10 Muharrem 1271 (3 Ekim 1854) şeklinde göstermiştir (bk. Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 184); Mehmed Ziyâ, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi" *1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî*, 1328-1330, s. 271; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1385; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 507-511; İbnülemin, doğum tarihini bir eserinde 10 Muharrem 1271 (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 347); bir diğer eserinde ise büyük ihtimalle Hüseyin Fahreddin Dede'nin *Mecmûa'*sından hareketle 12 Muharrem 1270 Çarşamba şeklinde vermektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 192). Oysa Timuçin Çevikoğlu'nun da belirttiği üzere (bk. Timuçin Çevikoğlu, "Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede Efendi", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İstanbul 2010, s. 247) bu hicrî tarihin milâdî karşılığı olan 15 Ekim 1853 tarihi, bizim de yararlandığımız kılavuzda Cumartesi gününe tekabül etmektedir (HN); Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211; Reşad Ekrem Koçu, Fahreddin Dede'nin doğum tarihini hicrî 1270-1853 şeklinde vermektedir (bk. Reşad Ekrem Koçu, "Fahreddin Dede Efendi, Hüseyin", *İst.A,* İstanbul 1971, X, 5481); Muzaffer Erdoğan, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *İÜEF Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul 1975-1976, s. 42; Hasan Aksoy, "Fahri, Fahreddin Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 143; Ekrem Işın, "Hüseyin Fahreddin Dede", *DBİst.A,* İstanbul 1994, IV, 107; Nuri Özcan, "Hüseyin Fahreddin Dede", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 546; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 152-153.

947 Hüseyin Fahreddin Dede, *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* s. 7, 11, 17; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 180; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 273; Mehmed Süreyyâ ve Bursalı Mehmed Tâhir, babası Hasan Nazif Dede'nin vefat tarihini 1277/1860-1861 şeklinde vermektedirler (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 565; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 179); Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5481; R. Ekrem Koçu da bir diğer yazısında babasının vefat tarihini 1860 olarak vermektedir (bk. Reşad Ekrem Koçu, "Bahâriye Mevlevîhânesi", *İst.A,* İstanbul 1960, IV, 1854); Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1385; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 149, 152.

948 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* s. 11-13, 17; Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 565; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 184-185; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 273; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 179; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347-348; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 192; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 507-508, 511; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211; Reşad Ekrem Koçu, *"Fahreddin Dede Efendi, Hüseyin",* s. 5481; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 42; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 143; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 107; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 154.

949 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 109b; a.mlf., *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* s. 17.

950 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 109b; a.mlf., *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* s. 17.

951 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 110b; a.mlf., *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* s. 17.

952 Hüseyin Fahreddin Dede'nin ilk çoçuğu olan ve Rebîülevvel 1290 (Nisan-Mayıs 1874) tarihinde doğan Fâtıma Mü'mine, henüz dört aylık iken vefat etmiştir (bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 110b).

953 Derviş veya Küçük Hasan Nazif Dede diye de anılan oğlu Hasan Nazif, 8 Safer 1296 (31 Ocak 1879) tarihinde doğmuştur (bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 110b).

954 21 Rebîülevvel 1299 (10 Şubat 1882) tarihinde doğan Fâtıma Fasiha Hanım, Zilhicce 1323 (Ocak-Şubat 1926) tarihinde ve yirmi dört yaşında iken vefat etmiş ve bu vefata çok üzülen Fahreddin Dede, kızının ardından şarkı tarzında bir mersiye kaleme almıştır (bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.*, vr. 111a, 114b-115b). Bu mersiyenin metni için şiir örnekleri kısmına bakınız.

955 Fâtıma Destinâ, 26 Şaban 1311 (4 Mart 1894) tarihinde dünyaya gelmiştir (bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.*, vr. 111a).

956 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 565; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 184, 188; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 273-275; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 508; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 348-349; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 202; Reşad Ekrem Koçu, "Bahâriye Mevlevîhânesi", s. 1854; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211; a.mlf., *Dede Efendi*, s. 96; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 42; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 144; Nuri Özcan, *a.g.m.,* 546; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 107.

957 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 117a. Hüseyin Fahreddin Dede'nin soy ağacı için ayrıca bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 116b-117a.

958 Zilhicce ayı yirmi dokuz gün çekmekte ve 29 Zilhicce tarihi Cumartesi gününe denk gelmektedir. Dolayısıyla verilen tarihte Pazartesi dendiğine göre, ilgili hicrî tarih 1-2 Muharrem 1292, bunun milâdî karşılığı ise 7-8 Şubat 1875 olmalıdır (HN).

959 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 109b; a.mlf., *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* s. 17; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 274; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1855.

960 Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1855; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211.

961 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 109b.

962 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e., a.e., Müntehabât-ı Fahrî,* haz. Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslamoğlu-Abdurrahman Adak, s. 23.

963 M. Ziyâ, Hüseyin Fahreddin Dede'nin Çarşamba günü kendisinde bir rahatsızlık hissettiğini, başının dönmeye başladığını ve hayli terlediğini, bunun üzerine belediye doktorunun çağırılmasına gerek görüldüğünü ve doktorun harem dairesinin derhal kordon altına alınması uyarısında bulunduğunu, bu uyarı üzerine şeyh efendinin daha da telaşlanıp sıkıldığını, terlemeye devam ettiğini, çok geçmeden bir gün sonra ve belediye tabibinin ifadesine dayanarak koleradan vefat ettiğini bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 280).

964 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 186; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 274, 279-280; Zâkir Şükrü Efendi, *a.g.e.,* 72; S. Nüzhet Ergun, Hüseyin Fahreddin Dede'nin 1329 senesi Ramazanının yirmi birinci günü rahatsızlandığını ve ertesi günü vefat ettiğini belirtmektedir ki bu durumda vefat tarihi 22 Ramazan 1329 Cumartesi olmaktadır (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 508); Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 347-348; İbnülemin ayrıca vefat tarihini 1327 Eylülünün birinci Perşembesi olarak vermekte olup bu rûmî tarihin hicrîsi 20 Ramazan 1329, milâdîsi ise 14 Eylül 1911 Perşembe gününe karşılık gelmektedir ki, aynı zamanda M. Ziyâ'nın verdiği gün bilgisini de teyit eder mahiyettedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 202); Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 1854; a.mlf., "Fahreddin Dede Efendi, Hüseyin", s. 5482; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 42; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 144; N. Özcan vefat tarihini, herhâlde S. Nüzhet Ergun'dan hareketle 21 Ramazan 1329 (15 Eylül 1911) şeklinde (bk. Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546); S. Küçük ise 2 Ramazan 1329-1 Eylül 1327/1911 Perşembe şeklinde (bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 162) vermektedir (HN); Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 107; Timuçin Çevikoğlu, *a.g.m.*, s. 247, 249.

965 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 186-187; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 280-281; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 508-509; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 348; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 203; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211-212; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5482.

966 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Rauf Yektâ, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi", *1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî*, s. 282; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 507, 510-511; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 349; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 192-193; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 529; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5481-5482; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 107-108.

967 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Rauf Yektâ, *a.g.m.,* s. 282; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386-1387; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 139; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.*, s. 193-194; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546.

968 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185; Rauf Yektâ, *a.g.m.,* s. 282; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1386; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 509; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 349; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 201-202; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5482; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 42; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 547; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 108.

969 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Rauf Yektâ, *a.g.m.,* s. 282-283; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1386; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 507-511; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 451-452; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 349; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 202; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 211-212; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 378-386, 529; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 42; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 547; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 108; Hüseyin Fahreddin Dede'nin bestelediği eserleri ile güftesi kendisine âit olan diğer besteleri için bk. Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e., a.e., Müntehabât-ı Fahrî, haz.* Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslâmoğlu-Abdurrahman Adak, s. 31-32.

970 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 108.

971 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e., a.e., Müntehabât-ı Fahrî, haz.* Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslâmoğlu-Abdurrahman Adak, s. 31-32; Timuçin Çevikoğlu, *a.g.m.*, s. 255.

972 Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1387; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 510; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 348; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 192; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Nuri Özca, *a.g.m.,* s. 547; Sezai Küçük, *a.g.e.,* 159.

973 Veled Çelebi İzbudak, *a.g.e.,* s. 24-25; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 193; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 249-250.

974 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 668-669; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 169-171.

975 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, II, 573-575; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 645; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 40-41; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 348-349; Ahmed Avni Konuk'un hayatı, mûsikişinaslığı, şairliği ve eserleri için bk. Mustafa Tahralı-Selçuk Eraydın, *Ahmed Avni Konuk*, *Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi,* İstanbul 1999, I, 15-27.

976 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 505.

977 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 211-212; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 355-356.

978 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri*, II, 463; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 677-678; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 187-188; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 126; a.mlf., *Dede Efendi,* s. 96-108.

979 Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Yılmaz Öztuna, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* I, 212; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 144; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 547.

980 Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 279; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1387; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 547.

981 Eserin yangından kurtulma öyküsüne dâir ayrıca bk. Murat Bardakçı, "Ney Virtüozu Mevlevî Şeyhi'nin Ateşe Atılmaktan Kurtulan Defteri", *Hürriyet Gazetesi,* Ramazan Eki, 20 Ekim 2006.

982 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e., a.e., Müntehabât-ı Fahrî, haz.* Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslâmoğlu-Abdurrahman Adak, s. 36-37.

983 *Defter-i Dervîşân*, *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, s. 22; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 275; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* I, 180; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 348; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 144; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 157.

984 Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 451; Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e., a.e., Müntehabât-ı Fahrî,* haz. Mehmet Akkuş-Abdülmecit İslâmoğlu-Abdurrahman Adak, s. 310-328. Bu neşirde risâlenin sayfa sayısı 17 olarak görülmektedir (HN).

985 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546.

986 Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 275; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5482; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 348; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546.

987 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546.

988 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 509; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546.

989 Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 565; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 185, 187; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 275; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1387; a.mlf., *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 509; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 348; Sadettin Heper, *a.g.e.,* s. 529; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5482; Hasan Aksoy, *a.g.m.,* s. 144; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 546; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 162.

990 Hüseyin Fahreddin Dede, *Mecmûa,* vr. 31a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 187; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 276; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* III, 1387; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 349.

991 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 29a; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1387; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 349.

992 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 99b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* III, 1387; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 350.

993 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 98b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 187.

994 Hüseyin Fahreddin Dede, *a.g.e.,* vr. 88b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 187; Mehmed Ziyâ, *a.g.m.,* s. 278.

995 İbnülemin, Fahreddin Dede'nin, mersiye tarzındaki bu şarkıyı, yirmi dört yaşında veremden vefat eden kızı Fâtımâ Fasiha Hanım için yazdığını bildirmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 203-204).

996 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 226; Cemil Bey'in doğum tarihi *TDEA*'daki maddede 1824 olarak verilmektedir (bk. "Cemil Bey", *TDEA*, İstanbul 1977, II, 40).

997 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 226-227; "Cemil Bey", *TDEA*, s. 40.

998 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 227; "Cemil Bey", *TDEA*, s. 40.

999 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 227-228.

1000 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 227-228.

1001 İbnülemin, bu gazelin Tâhir Selâm Bey'in aynı kafiye ve redifteki gazeline nazîre olduğunu belirtmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 228).

1002 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 81b; İbnülemin ve Y. Öztuna, doğum tarihini 1265 olarak vermektedirler (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 384; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 217); Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VI, 68.

1003 *Defter-i Dervîşân'*da vefat tarihi, "6 Zilhicce 1322" şeklinde; dolayısıyla da yıl, 1332 yerine sehven 1322 olarak verilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 81b). Oysa "13 Teşrîn-i evvel sene 1330 Pazartesi" şeklinde verilen rûmî tarihin hicrî karşılığının da gösterdiği üzere ilgili tarih, 6 Zilhicce 1332 (26 Ekim 1914) olmalıdır (HN); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 384; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 497; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 217. *TDEA'*daki maddede ise ölüm tarihi 1912 olarak verilmektedir (bk. "Fehmi Hüsâm Dede", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 177).

1004 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 384; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VI, 68.

1005İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 384; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* VI, 68.

1006 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 715; "İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 9-10.

1007 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 715; "İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, s. 9-10.

1008 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 715; "İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, s. 9-10.

1009 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 715; "İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, s. 9.

1010 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 211; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 465; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 122; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 715-716; "İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, s. 10.

1011 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 716; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 480.

1012 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 508-509; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 716.

1013 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 354, 357; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 290; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 816; Reşad Ekrem Koçu, "Elif Efendi, Hasîrîzâde Mehmed", *İst.*A, IX, İstanbul 1968, s. 5018; Nihat Azamat, "Elif Efendi, Hasîrîzâde", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 37-38; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 224.

1014 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 354-355; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 290-291; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 816; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5018; Nihat Azamat, *a.g.m.,* s. 37; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 224.

1015 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 354; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 291; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 816-817; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5018; Nihat Azamat, *a.g.m.,* s. 37-38; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 224.

1016 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 355, 358; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 291; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 817; R. Ekrem Koçu, vefat tarihini 1928; defin yerini ise dergâhın bahçesi olarak bildirmektedir (bk. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5018); Nihat Azamat, *a.g.m.,* s. 38; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 224.

1017 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 358; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 261.

1018 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 355-356; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 291; a.mlf., *Son Hattatlar*, s. 817; Nihat Azamat, *a.g.m.,* s. 38; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 224-225.

1019 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 353, 355-356, 358; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, I, 291-292; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 5018; Nihat Azamat, *a.g.m.,* s. 38; "Elif Mehmed Efendi", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 26; Hür Mahmut Yücer, *a.g.m.,* s. 225-226.

1020 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Hattatlar*, s. 817-818.

1021 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 356.

1022 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 292.

1023 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 471; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 241; Murat Bardakçı, "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", Rauf Yektâ Bey, *Türk Mûsikisi,* Fransızca'dan çev. Orhan Nasuhioğlu, İstanbul 1986, s. 8; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 300; Mehmet Güntekin, "Rauf Yektâ Bey", *DBİst.A,* İstanbul 1994, VI, 308; Nuri Özcan, "Rauf Yektâ Bey", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 468.

1024 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 471; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 241, 244; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 8-9, 13; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 300-301; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 308; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 468-469.

1025 Murat Bardakçı, Rauf Yektâ Bey'in ilk hocasının Galata Mevlevîhânesi Şeyhi Atâullah Efendi olduğunu belirtmekte; Sadun Aksüt ise "Klâsik Türk mûsikisinin amelî kısmını Hoca Zekâî

Dede ve onun oğlu Hâfız Ahmed Irsoy'dan ve de Bolâhenk Nuri Bey'den öğrenmiştir." kaydına yer vermektedir (bk. Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 9; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 301).

1026 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 471; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 241; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 8-9; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 301; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 308; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s., 469.

1027 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 453, 471, 500; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 668; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 242-244; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 9; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 303; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 308; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469.

1028 Aynı zamanda ders arkadaşı da olan Suphi Ezgi, Rauf Yektâ'nın sesinin falsolu olup tegannîsinin iyi olmadığını, neyi de Aziz Dede'den öğrendiği için onun gibi fosurtulu ve metotsuz çaldığını belirtmektedir (bk. Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 471); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 668; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 9; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s., 469.

1029 Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* XVII, 900-912; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 643-644; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 47, 176; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 11; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 307; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s., 469.

1030 Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 9; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 301, 307; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 308.

1031 Rauf Yektâ Bey'in makalelerinin yayımlandığı bellibaşlı yerli ve yabancı mecmua/dergi ile gazeteler arasında, *Âhenk, Âlem-i Mûsiki, Dârülelhân, Mûsiki Mecmûası, Hâle, Nota, Servet-i Fünûn, Şehbâl, Millî Tetebbûlar Mecmûası, Tiyatro ve Mûsiki, Yeni Mecmûa, Revue Musicale, Monde Musicale; Âtî, Tasvîr-i Efkâr, Ümmet, Tevhîd-i Efkâr, Vakit, Yeni Ses*'in isimleri sayılabilir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 241-242, 244; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 10; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 308-309; Nuri Özcan, a..g.m., s. 469).

1032 Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 14; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309.

1033 Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 14; Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309.

1034 Murat Bardakçı'nın belirttiğine göre Rauf Yektâ Bey, *Esâtîz-i Elhân* adlı çalışmasını bir seri olarak hazırlamayı düşünmüş; hatta bu serinin devamı olarak "Nâyî Osman Dede", "Safiyuddin Urmevî" ve "Hacı Ârif Bey" bölümlerini de hazırlamış olmakla birlikte mâlesef maddî imkânsızlıklar nedeniyle bunları neşredememiştir (bk. Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 14). Nuri Özcan'ın bildirdiğine göre ise bu çalışmaya âit olan son iki bölüm bugün Murat Bardakçı'da bulunmaktadır (Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469); Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309; *Esâtîz-i Elhân* adlı bu önemli çalışma daha sonra Nuri Akbayar tarafından tekrar yayımlanmıştır (bk. Rauf Yektâ, *Esâtîz-i Elhân,* haz. Nuri Akbayar, İstanbul 2000).

1035 Murat Bardakçı, "Rauf Yektâ Bey'in Bilinmeyen Üç Kitabı", *Mûsiki Mecmûası,* sy. 372, Ekim 1980, s. 4-5; a.mlf., "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", s. 14.

1036 Murat Bardakçı, "Rauf Yektâ Bey'in Bilinmeyen Üç Kitabı", *a.g.e.,* s. 5-6; a.mlf., "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", s. 14; M. Güntekin ise bu eserin Şehzâdebaşı Evkaf-ı İslâmiyye Matbaası'nda 1917 yılında basıldığını belirtmektedir (bk. Mehmed Güntekin, *a.g.m.,* s. 309).

1037 Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469. Rauf Yektâ Bey'in mûsikiye dâir yazdığı dört adet Fransızca makalenin aslı ve çevirileri için ayrıca bk. *Rauf Yektâ'nın Fransızca Mûsiki Yazıları* (Fransızca Metinlerin Tıpkıbasımı İle), haz. İlhami Gökçen, Ankara, ty.

1038 Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469.

1039 Murat Bardakçı, "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", s. 14; M. Güntekin ise bu eserin dört forma hâlinde yayımlandığını belirtmektedir (bk. Mehmet Güntekin, *a.g.m.,* s. 309).

1040 Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 14; a.mlf., "Rauf Yektâ Bey'in Bilinmeyen Üç Kitabı", s. 6; M. Güntekin, *a.g.m.,* s. 309; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469.

1041 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 471; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 643; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 242; Murat Bardakçı, "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", s. 15; a.mlf., "Rauf Yektâ Bey'in Bilinmeyen Üç Kitabı", *a.g.e.,* s. 4-6, 9; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 469. Eserlerine bir liste hâlinde yer veren Sadun Aksüt ise, Rauf Yektâ Bey'in bu eserleri hâricinde ayrıca Safîüddin'in *Şerefiye,* Kutbüddin-i Şîrâzî'nin *Dürretü't-Tâc* ve Molla Câmi'nin *Risâle fi'l-Mûkisî* adlı eserlerini Arapça'dan tercüme ettiğini; ancak yayınlayamadığını, sadece Mollâ Câmi'nin *Risâle*sini evinde kurduğu özel matbaasında basmaya başladığını; fakat bunu da tamamlayamadığını bildirmektedir (bk. Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 306-308).

1042 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Mehmed Ziyâ, *Yenikapı Mevlevîhânesi,* s. 264; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 158; Reşad Ekrem Koçu, "Baykara-Mehmed Abdülbaki-", *İst.A,* IV, İstanbul 1960, s. 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 90; Nuri Özcan, "Baykara, Abdülbâki", *DİA,* İstanbul 1992, V, 246; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 33-34.

1043 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 70b vd.

1044 Abdülbâki Baykara Dede, annesinin vefatıyla ilgili *Defter-i Dervîşân'*da şu kayda yer vermektedir: "Vefât-ı Vâlidem Nazife Zeliha Hanım. Vâlidem merhûme, 1281 tarihinde pederim merhûm ile izdivâc, tam 52 sene müddet Yenikapı Mevlevîhânesi'nde ümmü'l-fukâralık hizmetinde bulunup 1333 senesi Muharremü'l-harâmın yigirmi sekizinci günü, ahşâm Cum'a gicesi, 10 sâ'at 20 dakîkada irtihâl-i dâr-ı na'îm eylemişdir, rahmetullahi aleyhâ" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 81b); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 264; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 480; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 33-34.

1045 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; M. Ziyâ, Abdülbâki Baykara Dede'nin Davudpaşa Rüştiyesi'nden mezun olma tarihini 1318/1900 olarak vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 265); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 34-36.

1046 Babasının müntesiplerinden ve aynı zamanda kendisinin de yakın dostu olan Tâhirü'l-Mevlevî, Abdülbâki Baykara Dede'nin semâ meşkiyle ilgili olarak Ahmed Remzi Akyürek Dede'ye yazdığı bir mektubunda ve "Havâdis-i mühimme" başlığı altında şu ifadelere yer vermektedir: "Bâki ile Nutkî Efendiler semâ çıkardılar; lâkin, Hazret-i Bâki'nin gâyet ağır ve gözleri kapalı şeyhâne, müncezibâne semâ edişini bir görmeli…" (bk. Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 56); Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 34-35.

1047 M. Ziyâ, Abdülbâki Dede'nin, on sekiz yaşında babasının derslerine katılmaya başladığını ve 1318/1900'de babasının *Mesnevî* okuyucusu olduğunu bildirmektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s.265).

1048 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 70b vd; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 265; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 55; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 36.

1049 Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 309-310; Ekrem Işın, "Melâmîlik", *DBİst.A,* İstanbul 1994, V, 385-386; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 36-39. M. Erdoğan bu konuda ayrıca, "Abdülbâki Dede'nin Melâmîliğe intisap ettiğine dâir elimizde kesin bir delil bulunmamakla birlikte, onun günümüzde torunu Bâki Baykara'da olan kütüphanesinde, son devir Melâmîlerine âit birçok yazma eserin, ayrıca Seyyid Abdülkâdir-i Belhî ve Burhân-ı Belhî'nin fotoğraflarının bulunduğunu da belirtelim." kaydına yer vermiştir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 39).

1050 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Mehmed Ziyâ, Abdülbâki Baykara Dede'nin vekâlet tarihini 1321/1903 olarak vermektedir (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 208-209, 266); Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 39.

1051 Abdülbâki Dede'nin ilk eşi Şevkiye Hanım'dan 1910 yılında doğan ortanca oğlu Mehmed Celâleddin/Celâl Baykara, Türk Hava Kuvvetleri'nde teknisyen olarak görev yapmış ve 1957 yılında vefat etmiştir. Eskişehir'de medfundur (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 58).

1052 Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 53-55.

1053 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 62.

1054 Hüseyin Vassâf, Abdülbâki Dede'nin meşîhate asâleten atanma tarihini "el-Füyûzât" ibaresinin ebcedle karşılığı olan 1328 olarak bildirmekte (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213); Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 266; İbnülemin ise bu tarihi sadece 1327 şeklinde vermekle yetinmektedir (İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158); Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Ekrem Işın, "Yenikapı Mevlevîhânesi", s. 480.

1055 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 266; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Reşad Ekrem Koçu, Abdülbâki Dede'nin Yenikapı'ya asâleten şeyh tâyin edildiğinde "henüz 25 yaşında idi", kaydına yer vermektedir (bk. Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278); Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 39. Mustafa Erdoğan'ın ayrıca, âileden naklen kaydıyla verdiği ve bizim de Bâki Baykara'dan dinlediğimiz, Abdülhalim Çelebi'nin dönemin siyasî şartlarının da etkisiyle, önce Abdülbâki Baykara Dede'yi atamak istemeyip onun yerine dergâh şeyhliğini kayınbiraderi Nutkî Efendi'ye teklif ettiği; aynı zamanda Celâleddin Dede'nin kardeşi Mehmed Kemâleddin Efendi'nin oğlu olan Nutkî Efendi'nin ise bu teklifi kabul etmeyerek Abdülbâki Baykara Dede'nin bu makama daha ziyâde lâyık olduğunu söylediği ve bunun üzerine Abdülbâki Baykara Dede'nin

Yenikapı Mevlevîhânesi'ne şeyh tâyin edildiği yoludaki bilgi de (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 40; a.mlf., *a.g.m.,* s. 162) M. Ziyâ'nın tespitini teyid eder mâhiyettedir (HN).

1056 BOA, Dosya No: 8, Gömlek nr: 93, Fon Kodu: Y.PRK.MŞ; Veled Çelebi İzbudak, *Hâtırâlarım, Canlı Tarihler: 4,* İstanbul 1946, s. 51-52; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 39.

1057 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 266-277; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 40-41. Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin, şeyhi Mehmed Celâleddin Dede'nin vefatı ve oğlu Abdülbâki Baykara Dede'nin postnişîn oluşuna dâir düşürdüğü tarih için bk. Ahmet Remzi, *Mir'ât-ı Zeyne'l-Âbidîn,* Sivas 1317/1899, s. 38-39.

1058 *Salnâme-i Devlet-i Aliyye-i Osmâniye,* 1333-1334 Sene-i Mâliyesi, Dersaâdet 1334, s. 140; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 480; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s. 43.

1059 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 273-275; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim,* Ankara 1951, s. 137; Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 157-158; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 41-43.

1060 Rüsûhi Baykara, "5 Pâdişâha Dâir Bilinmeyen Fıkralar", *Yeni Tarih Dünyası,* sy. 1, Eylül 1953, s. 44; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s. 48. I. Dünya Savaşı'nın devam ettiği ve yaşanan ekonomik sıkıntıların halkın her kesimine olduğu gibi, tekke mensuplarına da yansıdığı döneme ilişkin bir hatırasını, aynı zamanda Abdülbâki Dede'nin yakın dostu olan Suûd Yavsî şöyle nakletmektedir: "Harb-i Umûmî'ye tesâdüf eden Ramazanların birinde, bir akşam iftarında bulunmuştuk. Üstâd-ı fâzıl Veled Çelebi hazretleriyle şâir-i belîğ Mehmed Âkif Bey merhûm da mevcut idiler. O hengâm-ı hevl-nâkde bütün ahâlinin giriftâr olduğu fevkalâde dîk-i ma'îşet bi't-tabî mevlevîhânede de hüküm-fermâ olduğundan herkes gibi bulgur pilavı yeniyordu" (bk. *Enfâs-ı Bâki*, haz. Suûd Yavsi, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 53/1, s. 91-92).

1061 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 215; Rüsûhi Baykara, "Birinci Harb-i Umûmîde Mücahidîn-i Mevleviyye Alayı", *Yeni Tarih Dünyası,* sy., 3, Ekim 1953, s. 107; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 177-178; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246-247; Ahmet Cahit Haksever, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevî Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbâki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek", *Tasavvuf,* sy. XIV, Ankara 2005, s. 406. Sultan Reşad tarafından esâsen bir tabur olarak oluşturulduğu da belirtilen; dolayısıyla aralarında *Sefîne-i Evliyâ'*nın da bulunduğu bazı kaynaklarda "Gönüllü Mevlevî Taburu" şeklinde de adlandırılan Mevlevî Alayı hakkında ayrıca bk. Nuri Köstüklü, "Vatan Savunmasında Gönüllü Erleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 213-226.

1062 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 215; Abdülbâki Baykara Dede'nin bu alayın oluşturulması üzerine kaleme aldığı manzûme için bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 729; Rüsûhi Baykara, *a.g.m.,* s. 107-108; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 246-247.

1063 Hüseyin Vassâf, Abdülbâki Baykara Dede'nin Şam'da iken ayrıca oradaki büyük zâtları, özellikle Şeyhü'l-Ekber olarak anılan Muhyiddin İbn-i Arabî'nin kabrini ziyaret ettiğini, hatta Medîne-i Münevvere'ye gönderilen heyet arasında yer almak sûretiyle Hz. Peygamber'i de ziyaret ettiğini bildirmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 215); Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s. 52-53.

1064 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 216; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 728; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Mustafa Kara, *a.g.e.*, s. 328; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 480; Rüsûhi Baykara, "Hasan Âli Yücel Hakkında Bir Tavzîh" başlıklı ve 3 Ocak 1951 tarihli mektubunda, babasının üniversiteden çıkartılmasında, adını yazmak istemediği bir merhûmun garaz ve kıskançlığına mâruz kaldığını belirtmekte ve vefatının ise üniversiteden çıkartılmasından dolayı değil, alışamadığı bir hayatın doğurduğu hâdiselerin bünyesinde yaptığı tahribattan ileri geldiğini belirtmektedir (bk. Rüsûhi Baykara'nın Mektubu, Bâki Baykara Arşivi; Mektubun Latinize edilmiş tam metni için bk. Ahmed Güner Sayar, *Hasan Âli Yücel'in Tasavvufî Dünyası ve Mevlevîliği,* İstanbul 2002, s. 198-200); Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 63-68, 70-71.

1065 Mustafa Erdoğan'ın kaydettiğine göre Abdülbâki Dede, "1934'te Soyadı Kanunu'nun çıkması üzerine, önce büyük dedesi Abdülbâki Nâsır Dede'nin anne tarafından dedesi Gavsi Ahmed Dede vasıtasıyla atası olan Yazıcızâdeler'e izâfeten 'Yazıcızâde' veya 'Yazıcıoğlu' soyadını almak istemiş; fakat o devirde 'oğlu', 'zâde' gibi soyadlarına izin verilmediğinden, daha sonra bir bayan öğrencisinin teklifiyle, yine kendisi gibi şair olduğunu söylediği Hüseyin Baykara'nın adından hareketle, 'Baykara'

soyadını almış ve kullanmıştır. Galata Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Ahmed Celâleddin Dede de bu kanunun çıkmasından sora 'Baykara' soyadını almış ve bu soyadı aynılığı sebebiyle bazı yayınlarda Abdülbâki Baykara Dede'nin babası Mehmed Celâleddin Dede ile karıştırılmıştır. Hâlbuki Mehmed Celâleddin Dede, Soyadı Kanunu'nun çıkmasından çok önce vefat etmiş; dolayısıyla bu soyadını hiç almamıştır." (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s. 34).

1066 S. Nüzhet Ergun, herhâlde Suûd Yavsî'den naklen Abdülbâki Dede'nin vefat tarihini 25 Şubat 1935 olarak bildirmektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 728); Abdülbâki Baykara Dede'nin ölümüyle ilgili olarak A. Gölpınarlı ise "1 Şubat Cuma günü Süleymaniye Kütüphanesi'nde fenalaşmış, biraz iyileştikten sonra otomobille evine giderken Aksaray'da yine fenalaşmış ve Ethem Pertev Eczânesi'nde vefat etmiştir. 2 Şubat 1935 Cumartesi günü Yenikapı Mevlevîhânesi Mezarlığı'nda tekkenin nâmına yapıldığı Kemâl Ahmed Dede'nin inzivâ mahalline gömülmüştür." kaydına yer vermek sûretiyle vefat tarihini tüm kaynakların, hatta dedenin resmî vefat kaydının aksine, 1 Şubat 1935 olarak bildirmiştir (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, "Bâki", *Balıkesir Halkevi Kaynak Mecmûası,* sy. 26, 9 Mart 1935, s. 534). Abdülbâki Baykara Dede'nin vefatıyla ilgili olarak Bâki Baykara'nın bize, hem babasından, hem de babaannesinden naklen anlattığına göre Abdülbâki Dede, Süleymaniye Kütüphanesi'nde dostlarıyla görüştüğü bir sırada âniden rahatsızlanmış, orada bir süre istirahat ettirildikten, kolonya, çay veya kahve ikram edildikten sonra bir arabayla eve gönderilmiş, yolda giderken Aksaray civarında tekrar fenalaşması üzerine yakında bulunan Ethem Pertev Eczanesi'ne gidilmiş ve Abdülbâki Dede arabadan inerken kendisini yakînen tanıyan ve ağabeyi diye hitap eden eczacının kolları arasında, muhtemelen geçirmekte olduğu bir kalp krizi sebebiyle rûhunu teslim etmiştir. (HN); Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 728; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 480; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 69-71. Abdülbâki Baykara Dede'nin son zamanları, vefatı ve bunun üzerine yazılanlar hakkında geniş bilgi için ayrıca bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 67-101.

1067 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 3b-4a; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 74-75.

1068 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 12b; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 75.

1069 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 107.

1070 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 268; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 533; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 728; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 114, 167-168.

1071 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 268; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 729; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, I, 158; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* 247; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 120.

1072 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 268; Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.m.,* s. 532-534; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 728; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247.

1073 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213-214; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 158; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 120; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247. Abdülbâki Dede'nin şairliği ve edebî kişiliğiyle ilgili ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 117–152.

1074 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 214; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 147, 161. Abdülbâki Dede'nin "oldum" redifli şiirinin tam metni için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 159-161.

1075 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213-214.

1076 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 214; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.*, s. 213; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 125.

1077 Mustafa Erdoğan, araştırmaları sonucunda Abdülbâki Dede'nin toplam 219 şiirini tespit edip incelediğini; ancak şiirlerin nihâî sayısı hakkında bir rakam vermenin güç olduğunu belirtmiştir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 130, 183-185).

1078 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 186.

1079 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 186-187; a.mlf., "Türk Edebiyatında Bilinmeyen İlginç Bir Eser: Manzûm Hüsn ü Aşk Tiyatrosu", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* sy. 28, Kış 2003, s. 247-250. *Hüsn ü Aşk Tiyatrosu* ile ilgili ayrıntılı bilgi ve eserin metni için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.*, s. 247-258.

1080 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 187-188.

1081 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 188-190.

1082 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 190-191.

1083 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 193-194.

1084 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 214; Reşad Ekrem Koçu, *a.g.m.,* s. 2278; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Abdülbâki Dede'nin dergilerde yayımlan-

mış makale ve yazılarının bir listesi için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 192-193.

1085 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 254; Nuri Özcan, "Defter-i Dervîşan", *DİA,* IX, 90–91; *Defter-i Dervîşân, a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, s. 305, 413, 429, 441.

1086 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 688-689; Ömer Tuğrul İnançer, "Mevlevî Mûsikisi ve Semâ'", *DBİst.A*, İstanbul 1994, V, s. 421; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 247; Abdülbâki Dede'nin bestelenen şiirleri ve bu şiirleri besteleyenler ile bunların makamlarına dâir bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 177-178.

1087 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 17a-18a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 213-214; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 209-210.

1088 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 19a-19b; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 253-254.

1089 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 214. Bu gazel *Enfâs-ı Bâki*'de yoktur (HN).

1090 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 57a-57b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 215 (Gazelin 4, 5, 6 ve 8. beyitleri *Sefîne-i Evliyâ'*da yoktur (HN); Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 266-267.

1091 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 72a; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 216; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* II, 730; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 299-300.

1092 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 71a; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 298.

1093 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 89a; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 159; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 347.

1094 *Enfâs-ı Bâki,* vr. 89b; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 216; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 731; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 348.

1095 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 88b.

1096 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 688; "İhsan Mahvî", *TDEA,* İstanbul 1981, IV, 347.

1097 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 688; "İhsan Mahvî", *TDEA*, s. 347.

1098 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 672; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 688-689; "İhsan Mahvî", *TDEA*, s. 347.

1099 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 689.

1100 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 689.

1101 İbnülemin, bu gazelin Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'nin bir gazeline nazîre olduğu kaydına yer vermektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 689-690).

1102 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 856, II, 1016, III, 1416; "Perrî, Kemâleddin Ahmed", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 244.

1103 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 856-857; "Perrî, Kemâleddin Ahmed", *TDEA*, s. 244.

1104 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 857; "Perrî, Kemâleddin Ahmed", *TDEA*, s. 244.

1105 İbnülemin, Kemâleddin Perrî'nin bu müseddesini 1907'de Paris'te bulunduğu sırada yazdığını bildirmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 856).

1106 İbnülemin, bu gazelin Yenikapı Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Abdülbâki Baykara Dede'nin bir gazeline nazîre olduğunu belirtmektedir (bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 857-858).

1107 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 858.

1108 S. Nüzhet Ergun, doğum tarihini 1286/1869, Suphi Ezgi yaklaşık olarak 1870, Yılmaz Öztuna ise sadece 1869 şeklinde vermektedir (bk. Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 648; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* V, 479; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281).

1109 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 91, V, 479; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 649; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ,* s. 46; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281; Cem Behar, "Zekâi Dedezâde Hâfız Ahmed Efendi (Irsoy)...: Bir Geçiş Dönemi Bestecisi ve Hocası", *Dergâh,* sy. 11, İstanbul 1991, s. 14; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 309; Nuri Özcan, "Ahmet Irsoy", *DİA,* İstanbul 1999, XIX, 131.

1110 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 91, V, 479; Rauf Yektâ vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* II, 69, III, 131-132; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 427, 443, 510, 649; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 46; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 14-15; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 310; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 131-132.

1111 Yılmaz Öztuna ve Cem Behar, Ahmed Irsoy'un Bahâriye Mevlevîhânesi kudümzenbaşılığına 1885 yılında ve henüz on altı yaşında iken getirildiğini bildirmektedirler (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 15).

1112 Ahmed Irsoy'un görev yaptığı okullarla ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XVI, 838-852; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 91, V, 479; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, s. 650-651; Âsım Baltacıgil, *a.g.m.,* s. 2; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 15.

1113 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 650-651; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 46-47; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 281; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 14-15; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 309; Nuri Özcan, *a.g.m.,* 132; M. Zeki Pakalın, vefat tarihini

15 Temmuz 1947 olarak vermiş, eseri yayına hazırlayanlar ise soyadını "Ersoy" olarak okumuşlardır (bk. Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* XIX, 72).

1114 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 282.

1115 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 83b; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 47.

1116 Rauf Yektâ vd., *a.g.e.,* XVI, 838-852; Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 91, V, 479-480; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 651; Âsım Baltacıgil, *a.g.m.,* s. 23; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 46; Ali Rıza Şengel, *a.g.e.,* II, s. 37-38, 106, 139; Ahmed Irsoy'un besteleri ile gerek tek başına, gerekse arkadaşlarıyla birlikte hazırladığı yayınlarına dâir ayrıntılı bir liste için bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 282; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 14; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 309, 312-316; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 132.

1117 Cem Behar, *a.g.m.,* s. 14.

1118 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 651; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 15; sy., 12, s. 19; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 132.

1119 Cem Behar, *a.g.m.,* s. 15.

1120 Âsım Baltacıgil, *a.g.m.,* s. 2, 23.

1121 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 651; Cem Behar, *a.g.m.,* s. 15; sy., 12, s. 18; Sadun Aksüt, *a.g.e.,* s. 312; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 133.

1122 Suphi Ezgi, *a.g.e.,* II, 91, V, 479; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 651, 687-699; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 282; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 133.

1123 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 240; Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Şairleri,* I, 325; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, III, 1427; Ziver Tezeren, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 6; Hasibe Mazıoğlu, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri,* s. 2-3; a.mlf., "Akyürek, Ahmed Remzi", *DİA,* İstanbul 1989, II, 304; "Akyürek, Remzi", *TDEA,* İstanbul 1977, I, 99; Ahmed Remzi Dede'nin soykütüğü ve âilesi hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bk. Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 24-28; Ahmet Cahid Haksever, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek,* Ankara 2002, s. 41-46; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* haz. Yakup Şafak, Konya 2006, s. 7-9; Yakup Şafak-Yusuf Öz, *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, Konya 2007, s. 7.

1124 Ahmet Cahid Haksever, Ahmed Remzi Dede'nin İstanbul'a gidiş tarihini 1310/1892 olarak vermekte ve ayrıca o tarihte yirmi yaşında olduğunu belirtilmektedir (bk. Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 50, 52).

1125 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 240-241; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 326; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1427; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 7; "Akyürek, Remzi", *TDEA,* s. 99; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 3-4; a.mlf., *a.g.m.,* s. 304; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 50-54; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 10-12, 15-16; Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 7.

1126 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 241; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 326; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1427; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 7; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 4; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 54-55; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 16-17; Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 7.

1127 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 241-242; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 326; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1427; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 7; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 4-5; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 55-56; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 17-20; Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 7.

1128 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 242; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1427; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 7-8; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 5; A. Cahid Haksever ise bu tarihi 1331/1913 şeklinde vermektedir (bk. Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 56); Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 20-22; Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 7-8.

1129 A. Cahid Haksever, bu dergâhın adını Kastamonu Mevlevîhânesi olarak vermektedir (bk. Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 61).

1130 Konya Mevlânâ Müzesi Arşivi'ndeki 107 numaralı dosyada bulunan tâyin yazısından alınan ve 30 Muharrem 1338 olarak bildirilen (bk. Ahmet Atalay, "Millî Mücâdele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri", I, *Ek* 82, Konya 1997); ancak ilgili yılın Muharrem ayının 29 çekmesinden hareketle 29 Muharrem 1338 veya 1 Safer 1338 şeklinde şeklinde düzelttiğimiz bu tarihin yanı sıra, kaynaklarda birbirine yakın ya da hayli farklı tarihlere yer verildiği de görülmektedir. Örneğin H. Mazıoğlu ve A. Kartal 1340/1924 tarihini vermektedirler (bk. Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 5; Ahmet Kartal, *Tuhfe-i Remzi,* Ankara 2001, s. 33) ki, verilen tarihin milâdî karşılığı 1921-1922 yılına denk gelmektedir (HN); Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 8; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 58, 61; Sezai Küçük, "Örnek Bir Mevlevî: Üsküdar Mevlevîhânesi Son Postnişîni Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", Üsküdar Sempozyumu-IV, 3-5 Kasım 2006, *Bildiriler*, İstanbul 2007, II, 648. Yakup Şafak'ın da belirttiği üzere (bk. Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 8.), 1919'un dışındaki tarih-

ler, bir yanılgı eseri olup mevlevîhânenin tamir tarihi olan 1340'ın, tâyin tarihi ile karıştırılması ve rûmî kabul edilmesi yahut *Remzinâme*'de (bk. bk. Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 24-25) tâyin için verilen diğer tarih manzûmelerinin sonlarındaki 1338 tarihinin rûmî sanılmasından kaynaklanmış olmalıdır (HN).

1131 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 243; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1427; Ali Rıza Karabulut, "Mevlevî Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 25; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 5-6; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 23-24, 40.

1132 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 243; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 8-9; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 5-6; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 61; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 25-29.

1133 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* 245-246; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428; Süheyl Ünver, "Ahmed Remzi Efendi", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 2; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 9; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 6; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 31-32.

1134 Ali Rıza Karabulut, "Mevlevî Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 25; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 66. Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin vefat yılı, ilgili tüm kaynaklarda 1944 olarak verilmekle birlikte günü konusunda farklı bilgiler ile karşılaşılmaktadır. Örneğin H. Mazıoğlu vefat tarihini 6 Kasım 1944; Ahmed Remzi Dede'nin amcazâdesi Kuddûsi Akyürek gönderdiği 5.12.1944 tarihli mektubunda 7 Kasım 1944; Nâfiz Uzluk, 21 Zilkâde 1363 (7 Teşrîn-i Sânî 1944 tarihinde Pazartesi akşamı); Ziver Tezeren ise 7 Ekim 1944 şeklinde vermektedirler (bk. Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 7; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 11); Yakup Şafak-Yusuf Öz, *a.g.e.,* s. 8-11.

1135 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 9-10; Ali Rıza Karabulut, *a.g.m.,* s. 25; "Akyürek, Remzi", *TDEA*, s. 99; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 6-7; a.mlf., *a.g.m.,* s. 304; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 64-66.

1136 Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 67.

1137 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 246; a.mlf., *Remzinâme,* s. 2, 30; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 327; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428-1429; Süheyl Ünver, *a.g.m.,* s. 3; Hakkı Sühâ Gezgin, "Remzi Dede", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 3; Lütfiye Cıngıllı, "Babam Ahmed Remzi Akyürek", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 4; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 6, 10; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 25-26, 219, 235; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 45.

1138 Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 14; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 12-23; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 65, 75-91.

1139 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 246; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 327; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428-1429; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 11, 13; "Akyürek, Remzi", *TDEA*, s. 99; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 15, 25-26; a.mlf., *a.g.m.,* s. 304; Ahmet Cahid Haksever, *a.g.e.,* s. 47; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 2-3; Yakup Şafak, "Ahmed Remzi Dede'nin Matbû Dîvânında Bulunmayan Bazı Şiirleri", *7EDİ İklim,* sy. 245, Ağustos 2010, s. 50-54; *Ahmet Remzi Dede and His Persian Poems,* nşr. Mehmet Atalay, İstanbul 2007.

1140 Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 11-15; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. X, 15-16, 31-327; Ahmet Cahit Haksever, *a.g.e.,* s. 47-48; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. 25, 32-47.

1141 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 246; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 327; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1428-1429; Ali Rıza Karabulut, *a.g.m.,* s. 26-29; Kadir Özdamarlar, "Ahmet Remzi Akyürek Üzerine Notlar", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 36-38; "Akyürek, Remzi", *TDEA*, s. 99; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.m.,* s. 304-305; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 16. Ahmed Remzi Dede'nin eserlerine ilişkin ayrıntılı bir liste için bk. Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 7-10; Hüseyin Vassâf, *Remzinâme,* s. XI, 32-35. Ahmet Remzi Dede'nin, kayıp olduğu bilinen *Kayseri Şairleri* adlı eseriyle ilgili olarak bk. Yakup Şafak, "Ahmed Remzi Dede'nin Kayseri Şairlerine Dair", *Yedi İklim,* sy. 228, Mart 2009, s. 50-55.

1142 Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 31.

1143 Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ,* V, 242-243; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 38-39. Hüseyin Vassâf'ın bildirdiğine göre Ahmet Remzi Dede bu şiirini, Medîne-i Münevvere'de Hz. Peygamber'i ziyareti esnâsında kaleme almıştır (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 242; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 38).

1144 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 328; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1430; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 53.

1145 Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 216.

1146 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1429-1430; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 176-177.

1147 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 328; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* III, 1430; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 178-179.

1148 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* I, 328; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 205.

1149 Ahmed Remzi Dede bu şiirini, Âsaf Hâlet Çelebi'nin *Defter-i Meşâhir* adlı eserine yazılmak üzere ve 24 Cemâziyelevvel 1347 tarihinde kaleme almıştır (bk. İsmail Kara vd., *Âsaf Hâlet Çelebi'nin Defter-i Meşâhir'i,* İstanbul 2006, s. 21).

1150 Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî'nin doğduğu evin adresini, "Mahal-i velâdeti, Aksaray civarında Molla Gürânî Mahallesi, Mehter Sokağı'ndaki hânedir." şeklinde vermektedir (Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 325); İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1857; Atillâ Şentürk, *Tâhirü'l-Mevlevî, Hayatı ve Eserleri,* s. 1-3; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 8; "Olgun, Tâhir", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 118; Âlim Kahraman, "Tâhirülmevlevî", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 407.

1151 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 325; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1857; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 4-6; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 8; "Olgun, Tâhir", *TDEA,* s. 118; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1152 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 325; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1857-1858; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 7-8, 11-12; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 8-10, 12; "Olgun, Tâhir", *TDEA,* s. 118; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1153 Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî'nin çileye giriş tarihini 12 Şaban 1313/28 Ocak 1896 şeklinde vermektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 326); Tâhir Olgun*, a.g.e.,* s. 31; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1154 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 325-326; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1857-1858; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 12-15; Tâhirü'l-Mevlevî, Ahmed Remzi Akyürek Dede'ye yazdığı bir mektubunda çilesini tamamlası ile ilgili olarak şu kayda yer vermiştir: "Birâder, çile âlemi hakîkaten başka bir âlem. Fakir, evvelce de Mevlevî muhibbi idim, ekser-i evkât dergâhta yatar kalkardım; fakat, bu neş'eyi bulamazdım. Sen de Mevlevîsin, şeyhzâdesin; amma sözüme darılma, çillekeş olmadığından bu neş'eyi bilmezsin. Evvelî ilme'l-yakîn biliyordum, bu sefer ayne'l-yakîn öğrendim…" (bk. Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 8-10, 12, 33); "Olgun, Tâhir", *TDEA,* s. 118.

1155 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 326.

1156 Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 231-232; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 12-13.

1157 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 326.

1158 Hüseyin Vassâf, Tâhirü'l-Mevlevî'nin üçüncü kitap olarak İbrahim Cevrî'nin *Hilye-i Çehâr-yâr-ı Güzîn* adlı eserini yayımladığını ve dükkânını ondan sonra taşıdığını bildirmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 328); Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1159 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 328; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1857-1858; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 15-19; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 13-14; "Olgun, Tâhir", *TDEA,* s. 118; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1160 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 328; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1858-1859; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 19-22; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 13-14, 16; "Olgun, Tâhir", *TDEA*, s. 118-119; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407.

1161 Tâhirü'l-Mevlevî'nin matbuat hayatına dâir ayrıntılı bilgiler için bk. *Tâhirü'l-Mevlevî, Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri,* İstanbul 1990.

1162 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 328, 330; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1858-1859; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 22-31, 35-36, 39-46; "Olgun, Tâhir", *TDEA*, s. 118-119; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 407-408.

1163 Orhan Okay, "Osmanlı'da Mesnevîhânlık Geleneği ve Son Mesnevîhânlardan Tâhirü'l-Mevlevî", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Konya 2002, s. 311, 313. Tâhirü'l-Mevlevî'nin *Mesnevî* dersleri hakkında ayrıntılı bilgi ve bu derslerin işleniş tarzına ilişkin bilgi ve değerlendirmeler için ayrıca bk. Orhan Okay, *a.g.m.,* s. 309-314.

1164 Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 48, 52, 56-58; "Olgun, Tâhir", *TDEA*, s. 119; Âlim Kahraman, *a.g.m.,* s. 408.

1165 Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 59.

1166 Tâhirü'l-Mevlevî'nin basılı yahut basılı olmayan tüm eserleriyle ilgili ayrıntılı bilgi için bk. Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 61-115.

1167 Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 68; Âlim Kahraman, *a.g.m.*, s. 408.

1168 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 329; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1858-1859; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 63-64, 68-69, 73, 78-79, 81, 93-96, 98-99, 106-110; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 25; "Olgun, Tâhir", *TDEA*, s. 119; Âlim Kahraman, *a.g.m.,* s. 408-409.

1169 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 84-85.

1170 Tâhirü'l-Mevlevî, bu tarih gazelini Yenikapı Mevlevîhânesi'nde çileye girişi üzerine söylemiştir (bk. Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 30-31); Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 14.

1171 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 183-184.

1172 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1859-1860; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 14.

1173 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* IV, 1860; Atillâ Şentürk, *a.g.e.,* s. 14.

1174 Hüseyin Vassâf, bu şiirin, Tâhirü'l-Mevlevî'nin çile esnasında söylediği zengin şiirlerinden olduğunu belirtmektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 326).

1175 Tâhirü'l-Mevlevî bu tarih manzûmesini, çok sevdiği annesinin vefatı üzerine söylemiştir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* I, 330).

1176 Tâhirü'l-Mevlevî bu şiirini, Âsaf Hâlet Çelebi'nin *Defter-i Meşâhir* adlı eserine yazılmak üzere ve 28 Kânûn-ı evvel 928 tarihinde kaleme almıştır (bk. İsmail Kara vd., *a.g.e.,* s. 53).

1177 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 77-154, 156-160 vd.

1178 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 93, 99, 102, 117-118, 131, 147.

1179 Tâhirü'l-Mevlevî, bazıları çalışmamızda müstakil madde olarak yer alan şahısların bir kısmından sadece ismen bahsetmiş, bir kısmı hakkında ise olumlu ya da olumsuz bazı kanaatler dile getirmiştir. Haklarında yeterli bilgi temin edilemediği için, tamamını çalışmamıza müstakil madde olarak ekleyemediğimiz bu isimleri, daha sonra yapılacak çalışmalara katkı sağlayabilir düşüncesiyle, Tâhirü'l-Mevlevî maddesinin sonunda vermeyi yararlı bulduk (HN).

1180 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 39. Hakkında ayrıntılı bilgi için "Cemâl Dede" maddesine bakınız.

1181 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 38.

1182 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 43.

1183 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 32, 36-37, 48.

1184 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 37-38.

1185 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 43.

1186 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 46.

1187 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 54.

1188 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 48, 55.

1189 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 88, 104-105.

1190 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 90-91; Hakkında ayrıntılı bilgi için "Râif Dede, Afyonkeş" maddesine bakınız.

1191 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 91.

1192 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 91.

1193 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 92.

1194 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 89, 131, 142-144.

1195 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 105.

1196 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 143-144.

1197 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 144.

1198 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 144.

1199 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 145-146.

1200 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 101, 149-150, 174-175; Mehmed Gâlib Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 453-455; "Galib Efendi, Mehmed", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 273; Rasim Deniz, "Dîvân-ı Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 30-31; Kadir Özdamarlar, *a.g.m.,* s. 35; Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 162.

1201 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 458; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 275; İsmail Kara vd., *a.g.e.,* s. 88.

1202 Sadettin Nüzhet Ergun, *Türk Mûsikisi Antolojisi,* II, 670; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 458; a.mlf., *Hoş Sadâ,* s. 275; İsmail Kara vd., *a.g.e.,* s. 88.

1203 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 669; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, 458; İsmail Kara vd., *a.g.e.,* s. 88.

1204 İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* I, 458; Şevket Gavsi, bir kısmına yer verdiğimiz bu uzun şiirini, Âsaf Hâlet Çelebi'nin *Defter-i Meşâhir* adlı eserine yazılmak üzere kaleme almıştır (bk. İsmail Kara vd., *a.g.e.,* s. 89).

1205 Murad Uraz, *Hasan Âli Yücel: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları,* İstanbul 1938, s. 3; Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 19, 43, 68, 76, 101, 106, 196; "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 624; Songül Boybeyi, *100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel,* Ankara 1998, s. 151-152; Alev Coşkun, *Hasan Âli Yücel, Aydınlanma Devrimcisi,* İstanbul 2007, s. 15.

1206 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 3; "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 624; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 152.

1207 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 3; "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 624; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 152-153.

1208 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 3; Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 214 (Albüm); "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 624; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 152-153.

1209 "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 624; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 153.

1210 Osman Bolulu, "Şair Hasan-Âli Yücel", *Hasan-Âli Yücel'e Armağan, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı 1997,* Ankara ty., s. 519; "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 624-625; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 153-154.

1211 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 31-32; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 30; Alev Coşkun, *a.g.e.,* s. 15-16.

1212 Ahmed Güner Sayar*, a.g.e.*, s. 28.

1213 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 19; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 30-32.

1214 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 50-51; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 33.

1215 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 69-70.

1216 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.*, s. 55; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 32, 34.

1217 Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 35.

1218 Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 198-199; Mektubun Latinize edilmiş tam metni için bk. Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 198-200.

1219 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 161; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 38.

1220 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 39-40.

1221 Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 103, 111-112.

1222 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 4.

1223 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 6.

1224 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 11.

1225 Osman Bolulu, *a.g.m.,* s. 524.

1226 "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 625.

1227 M. Nazmi Özalp, "Hasan Âli Yücel ve Mûsiki", Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel Sempozyumu, 16-17 Aralık 1997 İzmir, *Bildiriler,* İzmir 1998, s. 83-84.

1228 Fakir Baykurt, "Bence Hasan Âli Yücel", *Hasan-Âli Yücel'e Armağan, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı 1997,* Ankara ty., s. 101-102.

1229 M. Nazmi Özalp, *a.g.m.*, s. 81-82.

1230 "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 625.

1231 Peyâmi Safâ, "Hasan Âli Yücel", *Son Havâdis,* 11 Mart 1961; Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 201-202.

1232 Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 27-28.

1233 Songül Boybeyi, Hasan Âli Yücel'in eserlerine dair, Mustafa Çıkar'ın *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu* (Ankara 1997) adlı eserinden hareketle verdiği listede, aralarında telif, çeviri ve yayın hazırlığından oluşmakta olup ölümünden önce yayımlanmış elli, ölümünden sonra yayımlanmış altı olmak üzere toplam elli altı eserine yer vermiştir (bk. Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 155-159). Bazılarına yukarıda dikkat çektiğimiz bu eserlerin, sadece ilk baskılarının tarihlerini vermekle yetindik (HN).

1234 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 3-4, 11; "Yücel, Hasan Âli", *TDEA,* s. 625; Songül Boybeyi, *a.g.e.,* s. 1555-159.

1235 Hasan Âli Yücel, "Tevhîd" başlıklı bu uzun manzûmesini, 15 Mart 1948 tarihinde, bazı yerlerde vezin tutmamakla birlikte Mef'ûlü/Mefâîlü/Feûlün kalıbıyla ve mesnevî nazım şekliyle kaleme almıştır (HN). Şiirin tamamı için bk. Hasan Âli Yücel, *Allah Bir,* Ankara 1961, s. 15-59.

1236 Ahmed Güner Sayar, *a.g.e.,* s. 37-38.

1237 Murad Uraz, *a.g.e.,* s. 20.

1238 Yine mesnevî nazım şekliyle kaleme alınmış olan bu uzun şiirin tamamı için bk. Hasan Âli Yücel, *Dinle Benden,* Ankara 1998, s. 8-20.

1239 Bâki Baykara'nın verdiği; ancak mâlesef birçok âile ferdinin hem isimleri, hem de tarihleri bakımından hatalarla dolu olan âile nüfus kayıt örneğinde, Gavsi Baykara'nın doğum tarihi 01.07.1902 olarak kaydedilmiş ve ilgili formun düşünceler bölümünde, "1318 olan doğum tarihi milâdîye çevrilmiştir. 5490 Sayılı Kanun'un 39. maddesi ve Nüfus Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü'nün 07.08.2006 tarihli oluruna dayanılarak, doğum tarihi tamamlama işlemi yapılmıştır." açıklamasında bulunulmuştur. Bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Gavsi Baykara'nın resmî nüfus kaydında bildirilen 01.07.1902 tarihi doğru değildir (HN).

1240 Hakkı Göktürk, "Baykara, Gavsi", *İst.A,* İstanbul 1960, IV, 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*, s. 55.

1241 Hakkı Göktürk, *a.g.m.,* s. 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 55-56.

1242 Ahmed Doğan Özeke, *Neyzenler Kahvesi*, *Bir Neyzenin Hâtırâları,* haz. Süleyman Seyfi Öğün, İstanbul 2000, s. 64; Hakkı Göktürk, *a.g.m.,* s. 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 56.

1243 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.*, s. 48; Hakkı Göktürk, *a.g.m.,* s. 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 56-57.

1244 Abdülbâki Baykara Dede, *Defter-i Dervîşân'*da torunu Zahrüddin Lâmi ile ilgili olarak, "5 Cemâziyelevvel 1341, 24 Kânûn-ı evvel [1]338. Hafîdim Zahrüddin Lâmi'e sikke-i şerîfe tekbîr olunmuşdur." kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 81b).

1245 Bâki Baykara'nın bize anlattığına göre, Ekrem Baykara'nın adı aslında "Erkan" olarak konulmak istenmiş; ancak nüfus memurunun yanlış bir şekilde Ekrem olarak yazması üzerine adı hem resmî kayıtta, hem de kullanımda Ekrem şeklinde kalmıştır (HN).

1246 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 53; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103; Nezih Uzel, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Osmanlı Ansiklopedisi,* İs-

tanbul 1996, II, 216; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 56, 62.

1247 Aynı zamanda Gavsi Baykara hakkında ayrıntılı bilgilere yer veren bu eserle ilgili ve özellikle Abdülbâki Dede hakkında ileri sürülen iddialara ilişkin bir değerlendirme için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 57-58.

1248 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 8; A. Doğan Özeke ayrıca, Gavsi Baykara'nın Sâzkâr peşrevini de bir diğer öğrencisi olan Aka Gündüz Kutbay'a ithaf ettiğini bildirmektedir (bk. Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.*, s. 54).

1249 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 28.

1250 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 28-29.

1251 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 30.

1252 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 32.

1253 Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 33-34; Gavsi Baykara'ya ayrılan bu bölümün tamamı için bk. Ahmed Doğan Özeke, *a.g.e.,* s. 28-34.

1254 Ahmet Nezihi Turan, "S. Ayverdi"nin Geleneğe ve Milliyetçiliğe Bakışı" Vefâtının 10. Yılında Sâmiha AYVERDİ'nin Hâtırasına 3. Bin Yıla Girerken Türk ve Müslüman Dünyasında Sosyo-Kültürel Yapının Yeniden Teşekkülü Sempozyumu, *Bildiriler,* 6-7 Haziran 2003, Ankara 2003, s. 255-256.

1255 Gavsi Baykara'nın ilgili kaynaklarda 15 Kasım 1967 olarak bildirilen vefat tarihi, âile nüfus kayıt örneğinde 16. 11. 1967 şeklinde kayıtlıdır (HN).

1256 Hakkı Göktürk, *a.g.m.,* s. 2277; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 103. *Müzik Ansiklopedisi* adlı eserde, Gavsi Baykara'nın babasının ölümünün ardından 1919 yılında Yenikapı Mevlevîhânesi'nin şeyhi olduğu kaydına yer verilmektedir (bk. "Baykara, Gavsi", *Müzik Ansiklopedisi,* İstanbul 1992, I, 168), ki bu bilgi doğru değildir; zîra hem dergâhın son şeyhi olan Abdülbâki Baykara Dede'nin vefat tarihi 1935'tir, hem de Gavsi Baykara'nın dergâh şeyhliği söz konusu değildir (HN); Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 56.

1257 Rüsûhi Baykara hakkında temin edebildiğimiz bilgilerin büyük çoğunluğu oğlu Bâki Baykara'nın anlattıkları ile Mustafa Erdoğan'ın kaydettiklerine dayanmaktadır (HN).

1258 Rüsûhi Baykara'nın ismi gerek ilgili kaynaklarda, gerekse bizzat kendi yazılarında birçok farklı şekilde geçebilmektedir. Konuyla ilgili olarak Mustafa Erdoğan, "…Oğlu Bâki Baykara, babasının adının nüfusta Resuhi olarak kayıtlı olduğunu; ancak Gölpınarlı'nın da ısrarı ve doğrusunun Rüsûhi olduğunu söylemesiyle ismini sonraları Rüsuhi olarak kullandığını nakletmektedir." kaydına yer vermektedir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 58). Bize de nakledilen benzer bilgiden hareketle, anılan ismin nüfus kaydındaki Resuhi değil, Rüsûhi şeklini tercih ettik ve kendi makaleleri de dâhil olmak üzere, geçtiği tüm yerlerde bu şekliyle verdik (HN).

1259 Rüsûhi Baykara'nın doğum tarihi, nüfus kayıt örneğinde rûmî olarak 2 Temmuz 1329 şeklinde kayıtlıdır (HN).

1260 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 58-59.

1261 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 58-59.

1262 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 62.

1263 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 58.

1264 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* Ön-Söz, s. 173 (207 numaralı dipnot), 175 (209 numaralı dipnot), 178 vd.; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 59.

1265 Nezih Uzel, *a.g.m.,* s. 216; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 62.

1266 Nezih Uzel, *a.g.m.,* s. 216; N. Uzel, bu fasılla ilgili olarak bir diğer yazısında ise şu bilgilere yer vermektedir: "Günümüzde uluslararası şöhrete kavuşan Konya Mevlânâ İhtifâli, elli yıl önce 1950'lerin başlangıcında adı geçen Mevlevî âileler tarafından kurulmuştu. Bunların arasında Yenikapılılar başı çekiyordu. O sırada Konya İl Halk Kütüphanesi'nde yapılan anma törenlerinde, Yenikapı Mevlevîhânesi son şeyhi Abdülbâki Baykara'nın iki oğlu Gavsi ve Rüsûhi Baykaralar görev almıştı. 1958 şeb-i arûsunda, rahmetli Gavsi Baykara'nın postnişîn olduğu bir semâ sırasında kardeşi Rüsûhi Baykara, onun oğlu ve o yıl 8 yaşında semâ çıkarmış olan Bâki Baykara, İstanbul'un beş Mevlevîhânesinden biri olan Bahâriye Mevlevîhânesi'nin son şeyhi Selman Tüzün ve oğlu Hüseyin Tüzün salonda semâzenlerin arasındaydılar. Mutrıbta Yenikapı ve Galata mevlevîhâneleri kudümzenbaşıları Sadettin Heper ve Şakir Çetiner, Galata Mevlevîhânesi'nde ney üflemiş eczacı Halil Can bey, neyzenbaşı olarak kalabalık mutrıbta yerlerini almışlardı. Semâzenlerin çoğu Sivas, Afyon, Kütahya ve Manisa mevlevîhânelerinin son dervişleriydiler. O gece, o salonda, Mevlevî âyini icrâsında vazife gören herkes eski Mevlevî âilelerin çocukları veya yakınlarıydı. Bu muhterem kişilerin çoğu bu gün hayatta değiller. Hayatta olanlar ise asla yaşlanmadılar. Ruhları hep genç kaldı. Onların yaşları on sekizi aşmadı. Görevi ise giderek bedenleri genç olan yeni nesillere devrettiler…", Nezih Uzel, "Mevlevîler 18 Yaşında", *nezihuzel.com/*5 Şubat 2009.

1267 Rüsûhi Baykara bu gazelini, şeyhi Ahmed Remzi Akyürek Dede'nin vefatı münasebetiyle ve

Nâilî-i Kadîm'e nazîre olarak yazmıştır (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*¸ s. 59-60).

1268 Bâki Baykara'nın bize anlattağına göre, babası Rüsûhi Baykara bu şiirini şu olay üzerine söylemiştir: "Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede'nin kızı Destinâ (Sînem) hala ile Münir Çelebi'nin kızı Gülsüm (Öztorun) abla bizde misafir iken babam, Alevîmeşrepliklerinin aşırı olduğunu söyleyerek her zamanki gibi onlara takılmış; hatta celallenmek sûretiyle biraz da kırıcı olmuştu. Babam, hem maksadının onları kırmak olmadığını belirtmek, hem de sanki ehl-i beyt aleyhtarı olarak anlaşılmak endişesiyle olsa gerek, gece boyunca zihninde ve gönlünde biriktirdiği mısraları, sabah uyandığında ilk iş olarak Destinâ hala ile Gülsüm ablayı çağırtıp onlara kaleme aldırmak olmuştur." (HN).

1269 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.*¸ s. 60-61.

1270 Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 61.

1271 III. Bölümde yer verilen isimler arasında da dergâhta kudümzenbaşılık, neyzenbaşılık vb. görevlerde bulunmuş olan bazı mûsikişinaslar yer almaktadır. Mûsikişinâslık yönleri hâkim vasıfları olan ve de haklarında yeterli bilgi tespit edilebilen isimler II. Bölüm'de verilmişken; mûsikişinaslık yönleri bulunmakla birlikte, bestekârlık, hocalık vb. vasıfları bulunmadığı görülen ya da ön planda olmadığı düşünülen isimler ise bu bölümde verilmişlerdir (HN).

1272 Mustafa Nâimâ Efendi, *Târîh-i Nâimâ* haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, I, 187; Esrar Dede, *a.g.e.,* vr. 99a; Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 154; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30b, vr. 44a; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; M. Süreyyâ, Mehmed Efendi'nin vefat tarihi konusunda "Bu senelerde vefat etti" diyerek 1045'li yılları işaret etmektedir (bk. Mehmed Süreyyâ, *a.g.e.,* IV, 159); Ali Enver, *a.g.e.,* s. 203; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 38-39; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* IV, 198, V, 174; Reşad Ekrem Koçu, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Mûsiki Mecmûası,* sy. 170, Nisan 1962, s. 59-61; Muzaffer Erdoğan, *a.g.m.,* s. 29-32; Baha Tanman, *a.g.m.,* s. 93-108; Ekrem Işın "İstanbul'un Mistik Tarihinde Yenikapı Mevlevîhânesi ", s. 125-131; a.mlf., *Yenikapı Mevlevîhânesi,* s. 476; Hasan Özönder, *a.g.m.,* s. 145-146, 157.

1273 Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* I, 228; Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* IV, 174, V, 198; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 38-41. Bâki Baykara'nın bildirdiğine göre, Mumu Sönmez Dede için ayrıca "Mumu Sönmez Gülü Bitmez Dede" de denilmekteymiş (HN).

1274 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30b.

1275 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a.

1276 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b.

1277 Kaynaklarda Nâilî Paşa'nın, Dîvân-ı Hümâyûn Kalemi'ndeki görevi esnasında Peçevîzâde Ârifî Ahmed Dede'ye dâmâd olduğu; hatta Ahmed Resmî Efendi'nin belirttiğine göre, şeyh efendinin akrabası olma şerefine ermesiyle tâlih ve ikbâlinin açıldığı kaydına yer verilmektedir (bk. Ahmed Resmî Efendi, *Sefînetü'r-Rüesâ,* Yazma-Fotokopi Nüsha, İsam Ktp., YZM-FTKP, nr. 12210, vr. 46a; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi,* Ankara 1983, IV/2, 378).

1278 Ahmed Resmî Efendi, *a.g.e.,* vr. 46a-48a; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.*, III, 102; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.*, IV/2, 378-379; Nuri Akbayar, "Abdullah Nâilî Paşa", *TDEA*, İstanbul 1977, I, 14; Mehmet İpşirli, "Abdullah Nâilî Paşa", *DİA*, İstanbul 1988, I, 124.

1279 Ahmed Resmî Efendi, *a.g.e.,* vr. 46b; Bursalı Mehmed Tâhir, *a.g.e.,* III, 102; İsmail Hakkı Uzunçarışılı, *a.g.e.,* IV/2, 379-380; Nuri Akbayar, *a.g.m.,* s. 14; Mehmet İpşirli, *a.g.m.,* s. 124-125.

1280 Ahmed Resmî Efendi, *a.g.e.,* vr. 48a; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* IV/2, 380; Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478.

1281 Ahmed Resmî Efendi, *a.g.e.,* vr. 46a; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *a.g.e.,* IV/2, 378.

1282 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44a, vr. 47b.

1283 Ahmed Resmî Efendi, *a.g.e.,* vr. 48a-48b.

1284 *Defter-i Dervîşân*'da kaydedildiğine göre, Nâilî Paşa'nın kardeşi Ebûbekir İzzet Bey'in oğlu olan Râtib Ebûbekir Efendi, 19 Şaban 1229 (6 Ağustos 1814) tarihinde arakıyye giymiştir (*Defter-i Dervîşân-II,* vr. 20b); Nâilî Paşa'nın oğlu Feyzullah Şâkir Bey'in kızı Cemile Hanım, 29 Rebîülâhir 1230 (10 Nisan 1815) tarihinde vefat etmiştir. Cemile Hanım 1198/1783-1784'ten beri Yenikapı Mevlevîhânesi'nde mevlid-i şerîf okutmaya; ayrıca Nâilî Paşa'nın kızı Âkile Hanım'dan ve oğlu Sâdeddin Bey'den sonra 1203/1788-1789 beri de Mi'râciye-i şerîfe okutmağa muvaffak olmuştur (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b). Nâilî Paşazâdelerden şeklinde anılan Lebib Bey de dergâhta mevlid-i şerîf ve Mi'râciye-i şerîf okutmuş isimlerdendir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 40b).

1285 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 23a.

1286 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 23b.

1287 *Defter-i Dervîşân*'da, bu hanımlarla ilgili iki kayıttan ilkinde, Kafesçi Hanife Kadın'ın ve-

fat tarihi ve medfûn olduğu yere değinildikten sonra, yirmi seneden fazla bir süre dergâhta hâtunlar kafesinin kafesçisi olduğu, vâlidesi Âyişe Kadın'ın da kırk seneden fazla bir zaman kafesçi olduğu bilgisine yer verilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 23a). İkinci kayıtta ise bu kez "Vefât-ı Kayınvâlidem Şerife Âyişe Hâtun…" denilmek sûretiyle anılan hanımın hem vefat tarihi ve medfûn olduğu yer bildirilmiş, hem de "Hanife Kadın'dan sonra dergâhta kafesçi idi" (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25a), şeklinde bir kayda yer verilmiştir. Bu kayıtlardan anlaşıldığına göre, Âyişe Hâtun bu hizmetini hem öncesinde, hem de kızının kendisinden üç yıl önce vefat etmiş olması sebebiyle, vefatına kadar da sürdürmüş olmalıdır (HN).

1288 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24a.

1289 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b.

1290 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b.

1291 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 14b.

1292 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1293 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b. *Defter-i Dervîşân*'da ayrıca Derviş Mustafa'nın "…aynı senenin 30 Muharreminde semâ-ı şerîf meşk edip mukâbele-i şerîfe…" girdiği kaydedilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b).

1294 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b.

1295 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1296 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 86a.

1297 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 86a.

1298 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 498.

1299 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 86a.

1300 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1301 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 28b.

1302 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 36b.

1303 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 65a.

1304 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 91b.

1305 Sahîh Ahmed Dede, doğum tarihini verirken Receb'in ibtidâsında Cuma günü kaydına yer vermiştir. İbtidâsında/başlangıcında kelimesini "ilgili ayın ilk günleri veya haftası içinde" anlamında alırsak, bu tarihin milâdîsinin 7 Eylül 1742 olduğunu; şayet ilk günü şeklinde alırsak ilgili milâdî karşılığın 1 Eylül 1742 Cumartesi olduğunu görürüz. Sahîh Ahmed Dede, günü açıkça Cuma şeklinde belirttiğine göre doğum tarihinin milâdî olarak 7 Eylül 1742 olduğunu düşünmenin daha makul olduğu kanaatindeyiz (HN).

1306 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 182-183; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16.

1307 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183.

1308 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 183.

1309 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 184.

1310 Sahîh Ahmed Dede, *a.g.e.,* s. 188-189; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46.

1311 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 53a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 145-146; *Defter-i Dervîşân*'da Abdülbâki Nâsır Dede'nin bizzat kaydetmesine rağmen Ekrem Işın, "…Ali Nutkî Dede, âilenin birinci kuşak üyelerindendir. Yaşça küçüklüğü nedeniyle meşîhatinin ilk yılları, amcaoğlu Aşçıbaşı Sahîh Ahmed Dede'nin himâyesinde geçmiştir. Daha sonra bilinmeyen bir nedenden ötürü bu iki insanın araları açılmış ve Ahmed Dede, Yenikapı Mevlevîhânesi'nden uzaklaştırılmıştır." demek sûretiyle ve her hâlde sehven, bu kırgınlığın Sahîh Ahmed Dede ile Ali Nutkî Dede arasında yaşandığını belirtmiştir (bk. Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 478); Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 230.

1312 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 53a; Hüseyin Ayvansarâyî "…Mâcuncu semtlerinde bir hânede iskân edip…" demektedir (bk. Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46).

1313 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 53a; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.* s. 53, 146; Hüseyin Ayvansarâyî, *a.g.e.,* II, 46-47; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, s. 265-266; A. Gölpınarlı, Sahîh Ahmed Dede'nin vefat tarihini 1229/1813 şeklinde vermektedir (bk. Abdülbâki Gölpınarlı, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı,* s. 74); Sahîh Ahmed Dede'nin hayatına dâir geniş bilgi için bk. Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *a.g.e.,* s. 442-443; Türbesi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Baha Tanman, "Aşçı Ahmed Dede Türbesi", *DBİst.A,* İstanbul 1993, I, 358-359. Sahîh Ahmed Dede'nin türbesinin caddeye bakan tarafına sonradan konulmuş olan Latin harfli küçük mermer levhada, Dede'nin ölüm tarihi hatalı olarak Hicrî: 1225, Miladî: 1847 şeklinde kaydedilmiştir. Bu hata, esâsen türbenin yapılış tarihi olan ve lahdin caddeye bakan tarafında da kayıtlı bulunan 1235'in 1225 şeklinde yanlış okunmasından ve aynı zamanda ölüm tarihi sanılmasından kaynaklanmış olmalıdır (HN).

1314 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 53a. Aynı anekdot, az farklı şekliyle *Defter-i Dervîşân*'ın bir başka yerinde de kaydedilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a).

1315 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 47b.

1316 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 65a.

1317 Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, a.e.,* haz. Cem Zorlu, s. 31. Esere

dâir ayrıntılı bilgi için bk. *a.e.,* haz. Cem Zorlu, s. 31-45.

1318 Abdülbâki Gölpınarlı, *a.g.e.,* s. 74; a.mlf., *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu-III,* Ankara 1972, s. 333-334.

1319 Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye, a.e.,* haz. Cem Zorlu, s. 41-43; Kitabımızı hazırlarken, sıkça kullanmamız gereken kaynaklar arasında Sahîh Ahmed Dede'nin eseri de yer almıştır. Çalışmamızın sonucunda bizde, esâsen Mevlevîlikle ilgili pek çok kaynağın ihtiyatla kullanılması yönünde bir kanaat oluşmakla birlikte, Sahîh Ahmed Dede'nin eserinin, yararlanılan kaynaklar içinde, özellikle yer verdiği tarihler bakımından, büyük oranda daha derli toplu ve de kendi içinde tutarlı kayıtlara sahip bir eser olduğu görülmüştür. Dolayısıyla Abdülbâki Gölpınarlı merhûmun bu esere yönelik eleştirilerinin hayli ağır olduğu ve Sahîh Ahmed Dede'ye haksızlık yapıldığı kanaatindeyiz (HN).

1320 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 16a; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 37b.

1321 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b.

1322 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 14b.

1323 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b.

1324 *Defter-i Dervîşân*'da, Mehmed Dede'nin ilk olarak çileye 21 Muharrem 1205 (30 Eylül 1790) tarihinde girdiği (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b) kaydedilmiş olmakla birlikte; bu çilesini tamamlayıp tamamlayamadığı yahut tamamladı ise tarihinin ne olduğuna dâir bir bilgiye yer verilmemiştir (HN).

1325 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24a.

1326 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 51b; Sezai Küçük, Mehmed Sâlih'in yanı sıra, Mehmed Emin'in de küçük yaşta vefat ettiğini kaydetmektedir (bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109).

1327 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b.

1328 M. Ziyâ, bir bölümüne "Ebûbekir Dede" maddesinde de değindiğimiz üzere, Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin soy ağacına dâir bilgi verirken, "Ebûbekir Efendizâde Osman Efendi'nin mahdûmu Tarîkatçı Mehmed Dede, Şükûfeci Hüseyin Dede, Âyinhân merhûm Râif Dede'dir" şeklinde bir ifade kullanmıştır (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142). Oysa, yanlış anlamalara müsait bu ifadenin de doğru şekli daha önce de belirttiğimiz üzere, "Ebûbekir Efendi'nin birâderi Osman Efendi'nin mahdûmu Tarîkatçı Mehmed Dede, bunun oğlu Şükûfeci Hüseyin Dede (hayatta kalan tek oğlu olan Hüseyin İzzet), bunun da oğlu Âyinhân Râif Dede (Afyonkeş Râif Dede)'dir" şeklinde olmalıdır. Nitekim hatalı kabul ettiğimizi belirttiğimiz ilgili ifade, bazı araştırmacıların yanılmasına yol açmış ve Tarîkatçı Mehmed Dede'nin yanı sıra oğlu Şükûfeci Hüseyin Dede ile torunu Afyonkeş Râif Dede'nin de Kütâhiyyevî Ebûbekir Dede'nin kardeşi Osman Dede'nin çocukları olarak gösterilmesine (Msl. bk. Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 109) neden olmuştur (HN).

1329 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 56b.

1330 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 58b.

1331 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b.

1332 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28a.

1333 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1334 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 65a.

1335 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25b.

1336 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142; Sezai Küçük, "Seyyid Ebûbekir Dede", s. 58.

1337 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 39b.

1338 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 52b.

1339 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.

1340 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 53a.

1341 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 53a.

1342 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 28b.

1343 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 30b.

1344 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 36b.

1345 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b-65a.

1346 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1347 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.

1348 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 60a.

1349 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 60a.

1350 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 5b.

1351 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 12b.

1352 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 16b.

1353 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b-28a.

1354 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 57b.

1355 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.

1356 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a,

1357 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25b.

1358 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 65a.

1359 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.

1360 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.

1361 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.

1362 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.

1363 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b.

1364 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b.

1365 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.

1366 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.

1367 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 62a.

1368 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.

1369 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1370 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 62b.
1371 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.
1372 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 62b.
1373 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 62b.
1374 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b.
1375 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 29a.
1376 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 12b.
1377 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1378 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 63b.
1379 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 1b.
1380 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 25b.
1381 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.
1382 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1383 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.
1384 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1385 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 16b.
1386 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.
1387 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 64b.
1388 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1389 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 66a.
1390 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 86a.
1391 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 66a.
1392 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 9b.
1393 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.
1394 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69a.
1395 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 9b, vr. 30a.
1396 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 82b.
1397 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 1b.
1398 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 163; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 123.
1399 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 16b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 163.
1400 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 1, 16; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 163; Sezai Küçük, *a.g.e.,* s. 123.
1401 Elif Efendi, *a.g.e.,* s. 41; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 163; Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 267; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 274-275; Süleyman Berk, *a.g.e.*, s. 510.
1402 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 27b; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16.
1403 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28a; Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 16; Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 271.
1404 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 190.
1405 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 15b.
1406 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 4b.
1407 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 7b.
1408 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 10b.
1409 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 20b.
1410 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 65a.
1411 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1412 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 65a.
1413 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1414 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 32b.
1415 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 32b.
1416 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 95b.
1417 Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 267; Serap Sekendiz, *a.g.t.*, s. 32-35; Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 510.
1418 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 61a.
1419 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 16b.
1420 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 29b.
1421 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 30a.
1422 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 61a; Hüseyin Vassâf, bu zâtın adını Şeyh Seyyid Kadri Dede Efendi, şeyhliğe tâyin tarihini ise 14 Zilhicce 1234 (4 Ekim 1819) şeklinde vermektedir (bk. Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 179); Ekrem Işın, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", s. 170.
1423 Hüseyin Vassâf, *a.g.e.,* V, 179, 231-232.
1424 Ekrem Işın, *a.g.m.,* s. 170.
1425 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 189-190; Aksel Tibet, *a.g.m.,* s. 267; Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 508; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 196-197.
1426 Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 493.
1427 Receb Hüseyin Hüsnü Dede, *Defter-i Dervîşân*'da kızkardeşinin evliliğiyle ilgili olarak, "İzdivâc-ı hemşîrem Şerife Âyişe Sıddîka Hanım. Mezbûre, dergâh-ı şerîf hücrenişînânından Hacı Mehmed Ârif Dede'ye akd ü tezvîc olunmuşdur. Hak te'âlâ hazretleri mübârek eyleyip hüsn-i zindegân-ı kerem eyleye, fî 19 L sene 1244. Ve sene-i mezbûre Zilkâdesinin yigirmi dördüncü Pençşenbe günü zifâf olmuşdur" kaydına yer vermiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69b).
1428 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69b; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 494; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Hoş Sadâ*, s. 190; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 271; Nuri Özcan, "Ahmed Hüsâmeddin Dede", s. 92; "Na'tî Hüsâmeddin Dede Efendi", *TDEA,* s. 531; Sezai Küçük, *a.g.m.,* s. 172; a.mlf., *a.g.e.,* s. 114.
1429 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69b, vr. 82a; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 188-189; Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 271-272; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 129-131.
1430 Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 271-272; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 132-134; Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 323.
1431 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 69b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 189; Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 267;

Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 108-110; Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 324, 510.

1432 Aksel Tibet, *a.g.m.,* s. 268; Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 144-146; Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 509.

1433 Mustafa Erdoğan, "Yenikapı Mevlevîhânesiyle İlgili Kaynaklara Bir İlâve, Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i", s. 160. Kaynaklarda hakkında çok az bilgi bulunan, mevcut bilgilerin ise büyük oranda âile yakınlarının verdiği sözlü mâlumâta dayandığı görülen Mehmed Kemâleddin Dede ile ilgili tespit edebildiğimiz tek kapsamlı çalışma, Mustafa Erdoğan tarafından kaleme alınmış olan bu makaledir. Kemâleddin Dede ile ilgili verdiğimiz bilgilerin büyük çoğunluğu, anılan makaleden temin edilmiştir (HN).

1434 Elif Efendi, *a.g.e.,* 44; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 160.

1435 Hasan Âli Yücel'in, hâtıralarında kendisinden "Nutkî Ağabey" ve "benim ilk hürriyet hocam" diye sitâyişle bahsettiği Nutkî Efendi, Galatasaray Mekteb-i Sultanîsi'nde okumuş ve bilâhare Fransa'ya gitmiştir. Yine Yücel'in ifadesiyle Nutkî Efendi, güzel Fransızca bilen, çok okuyan ve açık fikirli bir delikanlıdır (bk. Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 161; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 162).

1436 Kevser Hanım, dönemin ünlü Mevlevî şeyhlerinden Konya Mevlânâ Dergâhı Postnişîni Abdülhalim Çelebi ile evlendirilmiş, daha sonra Halep Mevlevîhânesi şeyhliğine tâyin olunan Bâkır Çelebi de bu evlilikten dünyaya gelmiştir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 162).

1437 Aksel Tibet vd., *a.g.m.,* s. 271; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 162.

1438 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 194.

1439 Hasibe Mazıoğlu, *a.g.e.,* s. 226; Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 160-161.

1440 Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 161.

1441 Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 161.

1442 Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 17; Mustafa Erdoğan, neşre esas aldığı bu ikinci nüshanın hacminin 19 varak olduğunu bildirmekle birlikte (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 163), bu nüshaya âit olup da Bâki Baykara tarafından bize verilen kopyasından hareketle, nüshanın toplam hacminin 17 sayfadan ibaret olduğu görülmektedir. Zaten nüshanın sayfaları varak üsulüne göre değil sayfa numarası esasına göre ve 10. sayfaya kadar numara 1, numara 2 şeklinde verilmiş; 10. sayfadan itibaren ise herhangi bir numara verilmemiştir (HN).

1443 Mehmed Kemâleddin Dede'nin kendisi de 17. sayfada, "İşbu takdim edilen müsveddenin zâyi edilmemesi müsterhamdır", demek sûretiyle bu ikinci nüshanın da müsvedde olduğunu belirtmiştir (bk. Mehmed Kemâleddin Dede, *a.g.e.,* s. 17); Eser hakkında daha geniş bilgi ve eserin Latinize metni için bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 163-173.

1444 Örneğin, Mustafa Erdoğan'ın "Ali Nutkî Dede'nin dergâhtaki hücresinde ve ishalden vefat ettiği sadece bu eserde geçmektedir." (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 164) şeklinde yer verdiği bilgi, üstelik daha ayrıntılı bir şekilde ve bizzat kardeşi Abdülbâki Nâsır Dede tarafından *Defter-i Dervîşân*'a kaydedilmiştir (bk. *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 24b).

1445 Örneğin Ali Nutkî Dede'nin kerâmetleriyle meşhur olduğu bilgisi ile Abdurahîm Künhî Dede'nin bazı kerâmetlerinin nakledilmesi, ayrıca Hüseyin Hüsnü Dede'nin evlendiği ilk eşinin kendisini terk ettiği, bunun üzerine şeyh efendinin çok üzülüp hastalandığı, annesinin zoruyla ikinci bir evlilik yaptığı; ancak "halvet-i sahîha" gerçekleşmeden vefat ettiği tarzındaki bilgiler bu kabildendir (bk. Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 164-165).

1446 Mustafa Erdoğan, *a.g.m.,* s. 163-164.

1447 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 71a; Mehmed Ziyâ, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi", *1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî,* s. 279; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 511-512; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 212; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, 97.

1448 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 495, 511-512; Nuri Özcan, *a.g.m.,* s. 92; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, 97.

1449 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 668; Murat Bardakçı, *a.g.m.,* s. 9; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 105; Nuri Özcan, "Rauf Yektâ Bey", s. 469; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, 98.

1450 Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IV, 98.

1451 Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 39, 143.

1452 *Defter-i Dervîşân-I,* vr. 56b; *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 28b; M. Ziyâ, "Ebûbekir Dede" ve "Tarîkatçı Mehmed Dede" maddelerinde de değindiğimiz üzere, Ebûbekir Dede'nin soy ağacına dâir bilgi verirken, "Ebûbekir Efendizâde Osman Efendi'nin mahdûmu Tarîkatçı Mehmed Dede, Şükûfeci Hüseyin Dede, Âyinhân merhûm Râif Dede'dir" (bk. Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 142) şeklinde bir ifade kullanmış ve "Tarîkatçı Mehmed Dede" maddesinde de değindiğimiz şekilde, bazı araştırmacıların yanılmasına yol açmıştır. Oysa, yanlış anlamalara müsait bu ifadenin doğru şekli yine anılan yerlerde belirttiğimiz üzere, "Ebûbekir Efendi'nin birâderi

Osman Efendi'nin mahdûmu Tarîkatçı Mehmed Dede, bunun oğlu Şükûfeci Hüseyin Dede (hayatta kalan tek oğlu olan Hüseyin İzzet), bunun da oğlu Âyinhân Râif Dede (Afyonkeş Râif Dede)'dir" şeklinde olmalıdır (HN). Yılmaz Öztuna da Râif Dede'nin soy ağacıyla ilgili olarak, tespitimizi teyid eden şu kayıtlara yer vermektedir: "Babası Şükûfeci Hüseyin Dede Efendi, onun babası Tarîkatçı Mehmed Dede Efendi, onun babası Osman Efendi, onun babası Halvetî Şeyhi Ahmed Efendi…" (bk. Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 32, II, 163).

1453 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.*, II, 495; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 176; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 163; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 90.

1454 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 495-496; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* s. 176; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 163, II, 163; Tâhir Olgun, *a.g.e.,* s. 90-91.

1455 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 496; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* II, 163.

1456 Necdet Sakaoğlu ise Sultan Reşad'ın eğitimine fazla ilgi gösterilmediğini kaydetmektedir (bk. Necdet Sakaoğlu, "Mehmed V (Reşad), *DBİst.A,* İstanbul 1994, V, 344).

1457 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 344; Cevdet Küçük, "Mehmed V", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 418; Mehmet Akkuş-Nesim Yazıcı, "Mevlevî Tarîkatı Müntesibi Sultan V. Mehmed Reşad Döneminde Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya Ziyareti Günlüğü", *Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu,* 4-12 Haziran, *Bildiriler-I,* İstanbul 2010, s. 127-128, 130.

1458 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 192-193; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 345; Cevdet Küçük, *a.g.m.,* s. 418-419; Mehmet Akkuş, Nesim Yazıcı, *a.g.m.,* s. 127.

1459 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 348-349; Cevdet Küçük, *a.g.m.,* s. 420-421.

1460 Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Sultan Reşad döneminde ve özellikle İstanbul'da görülen bazı yeni uygulamalar için bk. Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 345-348; Cevdet Küçük, *a.g.m.,* s. 422.

1461 Bu yangının tarihiyle ilgili açıklama için Mehmed Celâleddin Dede maddesine bakınız.

1462 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 44b; Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 185-186, 258-259, 273-276; Yılmaz Öztuna, *a.g.e.,* I, 17; Ali Fuad Türkgeldi, *Görüp İşittiklerim,* Ankara 1951, s. 137; Mehmet Önder, "Sultan Reşad ve "Hey'et-i Mevleviyye", *Türk Yurdu,* sy. 265, Şubat 1957, s. 610-612; Necdet Sakaoğlu, *a.g.m.,* s. 344; Cevdet Küçük, *a.g.m.,* s. 421; Mehmet Akkuş-Nesim Yazıcı, *a.g.m.,* s. 129-130; Mustafa Erdoğan, *a.g.e.,* s. 43.

1463 Enfel Doğan-Fatih Tığlı, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", *TDED,* XXXIII, İstanbul 2005, s. 44.

1464 Enfel Doğan-Fatih Tığlı, *a.g.m.,* s. 6.

1465 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 71a; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IX, 53.

1466 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 71a; Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 668; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IX, 53.

1467 Sadettin Nüzhet Ergun, *a.g.e.,* II, 668; Mehmed Zeki Pakalın, *a.g.e.,* IX, 53.

1468 Mehmed Ziyâ, *a.g.e.,* s. 192-196; Ayrıca Osman Selâhaddin Dede'nin *Defter-i Dervîşân*'a kaydettiği arakıyye giyen muhibbân listesi için bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 4b-5a.

1469 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 22-23.

1470 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 22-24; Ziver Tezeren, *a.g.m.,* s. 8.

1471 Hasan Âli Yücel, *a.g.e.,* s. 24.

1472 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 83a; Bahâeddin Dede'nin vefat tarihi, Yenikapı Mevlevîhânesi hazîresinde bulunan ve babası Mehmed Ârif Dede'nin âile bireylerinden bazılarına âit olan bir mezar taşının sonuna eklenmiş kayda göre 1340/1921-1922'dir (bk. Serap Sekendiz, *a.g.t.,* s. 132-134); Süleyman Berk, *a.g.e.,* s. 323.

1473 "Ser-tabbâh Bahâeddin Dede'nin birâderi Said Efendi'nin mahdûmu Ahmed Hâris Efendi'ye Cemâziyelevvelin sekizinci ahşâmı, Kânûn-ı evvel'in yigirmi yedinci Çehârşenbe günü sikke-i şerîfe tekbîr olunmuşdur" (bk. *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 82a).

1474 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 83a; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *Son Asır Türk Şairleri*, II, 799.

1475 *Defter-i Dervîşân-II,* vr. 83a; İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, *a.g.e.,* II, 799.

Bibliyografya

Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1339,

Abdülbâki Nâsır Dede vd., *Defter-i Dervîşân-II,* Bâki Baykara Arşivi (Nüshanın bir fotokopisi için bk. İSAM Ktp., nr. 18112); *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2011,

———, *Dîvân-ı Nâsır*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 941,

———, *Tedkîk u Tahkîk,* Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1242/1; a.e. *İnceleme ve Gerçeği Araştırma (Tedkîk u Tahkîk),* Açıklama ve Notlarla Günümüz Türkçesi'ne Çeviren Yalçın Tura, Pan Yay., İstanbul 2006,

———, *Tercüme-i Menâkıbü'l-Ârifîn*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1126,

Ahmed Eflâkî, *Menâkıbü'l-Ârifîn*, I, haz. Tahsin Yazıcı, MEB Yay., İstanbul 1989,

Ahmed Muhtar, *Şair Hanımlarımız,* Matbaa-i Safâ ve Enver, İstanbul 1311,

Ahmed Resmî Efendi, *Sefînetü'r-Rüesâ,* Yazma-Fotokopi Nüsha, İsam Ktp., YZM-FTKP, nr. 12210,

Ahmed Rıfat, *Lugat-i Târihiyye ve Coğrâfiyye*, I-VII, İstanbul 1299-1300,

Ahmet Remzi Dede and His Persian Poems, Edited by Mehmet Atalay, Çantay Yay., İstanbul 2007,

Akbatu, Şinasi, "İstanbul Tekkeleri Silsile-i Meşâyihi-I", *İslâm Medeniyeti Mecmûası,* sy. 4, Haziran 1980, İstanbul, IV, 51-96,

———, "Derûn-ı İslâmbol'daki Hânikahların Silsile-i Meşâyihidir-II", *İslâm Medeniyeti Mecmûası,* sy. 1, Ocak 1981, İstanbul, V, 81-103,

Akbayar, Nuri, "Abdullah Nâilî Paşa", *TDEA*, İstanbul 1977, I, 14,

Akkuş, Mehmet-Yazıcı, Nesimi, "Mevlevî Tarikatı Müntesibi Sultan V. Mehmed Reşad Dönemindeki Hey'et-i Mevleviyye'nin Konya Ziyareti Günlüğü", Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, 4-12 Haziran, *Bildiriler-I,* Motto Project Yay., İstanbul 2010, s. 123-174,

Akpınar, Şerife, "Kemâl Ahmed Dede ve Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ'sı", *Selçuk Ü, SBE Dergisi,* sy. 16, Konya 2006, s. 35-43,

Aksel, Malik, *Türklerde Dînî Resimler: Yazı-Resim*, Elif Yay., İstanbul 1967,

Aksoy, Bülent, "Itrî", *DBİst.A*, İstanbul 1994, IV, 114-115,

———, "İsmail Dede Efendi, Hammâmîzâde", *DBİst.A,* İstanbul 1994, IV, 211-212,

———, "Tanzimat'tan Cumhuriyete Mûsiki ve Batılılaşma*", Tanzimat'tan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, İletişim Yay., İstanbul 1985, V, 1212-1236,

———, "Zekâî Dede", *DBİst.A*, İstanbul 1994, VII, 544-545,

———, *Sermüezzin Rifat Bey'in Ferahnâk Mevlevî Âyini,* Pan Yay., İstanbul 1992,

Aksoy, Hasan, "Enis Receb Dede", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 241-242,

———, "Enis Receb Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 48-49,

———, "Fahri, Fahreddin Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 143-144,

———, "*Kırım Meşâhiri, Bursalı Mehmed Tâhir", İslâm Medeniyeti Mecmûası*, Ekim 1982, sy. 4, V, 67-87,

Aksoy, Mehmet, "Itrî, Mustafa Çelebi", *TDEA,* İstanbul 1981, IV, 313-314,

Aksu/Başer, Fatma Âdile, *Abdülbâki Nâsır Dede ve Tetkîk ü Tahkîk,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1988,

Aksüt, Sadun, "Zekâîzâde Hâfız Ahmed (Irsoy), Hayatı ve Eserleri, Birinci Millî Türkoloji Kongresi, İstanbul 6-9 Şubat, *Tebliğler,* İstanbul 1980, s. 485-490,

———, *Türk Mûsikisinin 100 Bestekârı,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1993,

Akyürek, Ahmed Remzi, *Mahbûbü'l-Ahibbe,* nşr. Rasim Deniz, Kayseri 1982,

———, *Mektuplar,* SÜSAM Uzluk Arşivi, nr. 52,

———, *Mir'ât-ı Zeyne'l-Âbidîn,* Sivas 1317/1899,

———, *Tuhfe-i Remzi,* nşr. Ahmet Kartal, Bilgi Yay., Ankara 2001,

"Akyürek, Remzi", *TDEA,* İstanbul 1977, I, 99,

Albayrak, Sadık, *Son Devir Osmanlı Ulemâsı,* I-V, İBB Yay., İstanbul 1996,

Algül, Abdülkadir, *Sabûhî Ahmed Dede, Hayatı, Eserleri ve İhtiyârât-ı Sabûhî Adlı Eseri, 1-100. Varaklar,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ü, SBE, Erzurum 2007,

Ali Enver, *Semâhâne-i Edeb,* Âlem Matbaası, İstanbul 1309,

Ali Nutkî Dede-Abdülbâki Nâsır Dede, *Defter-i Dervişân-I,* Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa, nr. 1194; *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi Günlükleri,* haz. Bayram Ali Kaya-Sezai Küçük, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2011,

Alnar, Galib, "Mevlevî Mûsikisi", *Türk Mûsikisi Dergisi*, sy. 27, İstanbul 1950, s. 6, 19; sy. 28, s. 7, 21; sy. 29, s. 7, 19-20.

Alparslan, Ali, "İslâm Yazı Sanatı Hattatlık'a Mevlevîler Önemli Katkıda Bulundu", *Milliyet Sanat Dergisi*, sy. 58, İstanbul 1973, s. 9-15,

———, "Türk Yazı Sanatı ve Mevlevîlik", *Türk Hattatları,* haz. Şevket Rado, İstanbul ty., s. 206-221,

Alpöz, Ahmet-Ergün, Ender, *Hz. Mevlânâ ve Mevlevî Âyinleri: I Notalar,* Milliyetçiler Derneği Neşriyatı, İstanbul 1969,

Altunbaş, Kurtuluş, "Şeref Hanım ve Dîvân Edebiyatındaki Yeri", *Milli Kültür,* sy. 50, Ankara 1985, s. 58-64,

Araz, Nezihe, *Anadolu Evliyâları*, Fatiş Yay., İstanbul 1958,

Arbaş, Hamit, "Mevlevî Sanatçılar", *Osmanlı,* XI, Ankara 1999, s. 93-99,

Arseven, Celâl Esad, "Yazı Resimler", *Yedigün*, sy. 316, 1939, XIII, 12-13,

———, *Sanat Ansiklopedisi*, I-V, MEB Yay., Ankara 1983,

Arslan, Mehmet, "Şeref Hanım", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII, 550,

Aslan, Mustafa, "Ahmet Remzi Dede'nin Şiirlerinde Mevlânâ ve Mevlevîlik", IX. Millî Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık 1997 Konya, *Tebliğler,* Konya 1998, s. 221-284,

Atalay, Ahmet, "Millî Mücâdele'de Konya Kuvâ-yı Milliyecileri", I, *Ek 82,* Konya 1997,

Atalay, Mehmet, *Hâlet Efendi-Zînetü'l-Mecâlis, Berceste Mısralar,* Aktif Yay., Erzurum 2005,

Atâullah Ahmed Atâ Bey, *Târih-i Atâ* (*Enderûn Târihi)*, III, Şeyh Yahya Efendi Matbaası, İstanbul 1293,

Ay,Taha, *Türk Kadın Şairleri,* Universium Matbaası, İstanbul 1934,

Aydın, Ayten, "Ömer Şifâî'nin Mürid el-Muhtâr fî ilm el-Esrâr Adlı Eserinde Simya", *OTAM,* sy. 17, Ankara 2005, s. 1-15,

Ayvazoğlu, Beşir, *Dede Efendi,* Hollanda Türk Akademisyenler Birliği Vakfı Yay., ty., Amsterdam,

———, "Şeyh Gâlib Bibliyografyası" *Şeyh Gâlib Kitabı*, İBB Yay., İstanbul 1995, s. 33-39,

———, *Kuğunun Son Şarkısı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999,

———, *Ney'in Sırrı Hâlâ Hasret, Bir Meşk Silsilesi*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2002,

Azamat, Nihat, "Elif Efendi, Hasîrîzâde", *DİA,* İstanbul 1995, XI, 37-38,

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, trc. Coşkun Üçok, KB Yay., Ankara 1982,

Bağdatlı İsmail Paşa, *Îzâhü'l-Meknûn,* I, nşr. Kilisli Muallim Rifat Bilge-Şerafettin Yaltkaya, MEB Yay., İstanbul 1972,

Balıkhâne Nâzırı Ali Rızâ Bey, *Bir Zamanlar İstanbul*, haz. Niyazi Ahmet Banoğlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Tercüman Yay., İstanbul ty.,

Baltacıgil, Âsım, "Darüşşafaka'da Mûsiki ve Baba Oğul", *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 24, Ekim 1949, s. 2, 23,

Baltacıoğlu, İsmayıl Hakkı, "Emin Dede", *Yeni Adam*, sy. 530, 1945, s. 1-11,

Banarlı, Nihat Sami, *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi,* I-II, MEB Yay., İstanbul 1971,

Bandırmalızâde es-Seyyid Ahmed Münib Üsküdarî, *Mecmûa-yı Tekâyâ,* Âlem Matbaası, İstanbul 1307,

Bardakçı, Murat, "Ney Virtüozu Mevlevî Şeyhi'nin Ateşe Atılmaktan Kurtulan Defteri", *Hürriyet Gazetesi,* Ramazan Eki, 20 Ekim 2006,

———, "Rauf Yektâ Bey'in Bilinmeyen Üç Kitabı", *Mûsiki Mecmûası,* sy. 372, Ekim 1980, s. 4-6, 9.

———, "Rauf Yektâ Bey'in Hayatı ve Eserleri", Rauf Yektâ Bey, *Türk Mûsikisi,* Fransızca'dan çev. Orhan Nasuhioğlu, Pan Yay., İstanbul 1986, s. 8-15,

Barışta, Örcün, "İşlemelerde Bazı Mevlevî Sembolleri (XIX. ve XX. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu Dönemi)", *Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1966, s. 143-153,

Başer/Aksu, Fatma Âdile, "Tahrîr u Tahrîriyye Işığında Mevlevî Âyini Formu", Uluslararası Dü-

şünce ve Sanatta Mevlânâ Sempozyumu, *Bildiriler,* Rûmî Yay., Konya 2006, s. 700-712,

———, “Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhi, Mûsikişinas Abdülbâki Nâsır Dede”, *İstanbul Araştırmaları*, sy. 3, Güz 1997, s. 185-201,

———, *Türk Mûsikisi Sistemci Okul Geleneğinde Abdülbâki Nâsır Dede* (1765-1821), Doktora Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1995,

Bayar, Muharrem, “*Bolvadin Mevlevîhânesi ve Pendarî Kãrî Ahmet Dede*”, *Selçuk Ü Türkiyât Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Mayıs 1996, s. 225-231,

Bayat, Ali Haydar, “Hüsn-i Hat Sanatında Mevlevîlik ve Mevlevîler”, IV. Milli Mevlânâ Kongresi, 12-13 Aralık 1989, *Tebliğler,* Selçuk Ü, Selçuklu Araştırma Enstitüsü Yay., Konya 1991, s. 81-111,

———, *Tıp Tarihi,* Sade Matbaa, İzmir 2003,

Baykara, Abdülbâki, “Sanatkar Mevlevîler”, *Milli Mecmûa*, sy. 25, 1340/1921, s. 402,

———, *Enfâs-ı Bâkî*, haz. Suûd Yavsî, Millet Ktp., Ali Emîrî, Manzum, nr. 53/1,

Baykara, Gavsi, “Celâlettin Efendi”, *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 30, İstanbul 1950, s. 2-3, 19.

“Baykara, Gavsi”, *Müzik Ansiklopedisi,* Başkent Yay., İstanbul 1992, I, 168,

Baykara, Rüsûhi, “5 Pâdişâha Dâir bilinmeyen Fıkralar”, *Yeni Tarih Dünyası,* sy. 1, Eylül 1953, s. 43-44,

———, “Birinci Harb-i Umûmîde Mücahidîn-i Mevleviyye Alayı”, *Yeni Tarih Dünyası,* sy., 3, Ekim 1953, s. 106-108,

———, *Mektub,* Bâki Baykara Arşivi,

Baykurt, Fakir, “Bence Hasan Âli Yücel”, *Hasan-Âli Yücel’e Armağan, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı 1997,* Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yay., Ankara ty., s. 99-105,

Baysun, M. Cavid, “Kazasker İsmetî Efendi”, *Akademi,* I/2, İstanbul 1946, s. 20-23,

Behar, Cem, “Zekâi Dedezâde Hâfız Ahmed Efendi (Irsoy): Bir Geçiş Dönemi Bestecisi ve Hocası”, *Dergâh,* sy. 11, İstanbul 1991, s. 14-15; sy. 12, s.18-19,

———, *Zaman, Mekân, Müzik, Klâsik Türk Mûsikisinde Eğitim (Meşk), İcra ve Aktarım,* Afa Yay., İstanbul 1993,

Berk, Süleyman, *Zeytinburnu‘nun Tarihî Mezar Taşları, Zamanı Aşan Taşlar,* Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2006,

Bıyık, Melek, *Abdülbâki Nâsır Dede Dîvânı, Giriş-Metin-İndeks,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1996,

Bilgin, Fatih, *Nazif Hasan Dede ve Ta‘rîfü’s-Sülûk Adlı Eseri,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 2007,

Bir İnsan Bir Devir, İbnülemin Mahmud Kemâl’in Hutût-ı Meşâhir Defteri, haz. Şemsettin Şeker, İsmail Kara, İBB Yay., İstanbul 2010,

Bolulu, Osman, “Şair Hasan-Âli Yücel”, *Hasan-Âli Yücel’e Armağan, Birleşmiş Milletler Türk Derneği Yıllığı 1997,* Ankara ty.,

Boybeyi, Songül, *100. Doğum Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel,* AKMB Yay., Ankara 1998,

Bursalı Mehmed Tâhir, *Aydın Vilâyetine Mensûb Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ ve Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâli,* Keşişyan Matbaası, İzmir 1324; *a.e.,* haz. M. Akif Erdoğru, Akademi Kitabevi, İzmir 1994,

———, *Osmanlı Müellifleri,* I-III, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1333,

———, *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*, İstanbul 1326,

Bülbül, İbrahim, *Keçecizâde İzzet Molla*, KB Yay., Ankara 1989,

Can, Halil, “Dînî Mûsiki: Itrî Zamanı”, *Mûsiki Mecmûası,* sy. 317, Mart 1976, s. 21-24,

———, “Ebedîleşen Dehâlarımız: Emin Dede”, *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 4, İstanbul 1948, I, 2-3, 23; sy. 5, I, 4-5, 20,

———, “Künhî Abdurrahim Dede Efendi’nin Hicaz Âyin-i Şerifi”, *Mevlânâ Güldestesi,* Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1966, s. 43-56,

———, “Mevlevîlikte Mûsiki ve Mûsikide Mevlevîler”, *Mevlânâ Güldestesi*, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1969, s. 32-37,

Can, Şefik, “Mevlânâya Göre Şiir ve Şairlik”, III. Milli Mevlânâ Kongresi, 12-14 Aralık 1988, *Tebliğler,* Konya 1989, s. 55-60,

———, *Mevlânâ Hayatı, Şahsiyeti Fikirleri*, İstanbul 1995,

———, “Yenikapı Mevlevîhânesi’nin Son Mesnevîhânı Tâhirü’l-Mevlevî”, *Selçuk Ü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Konya 1996, s. 97-102,

Cantemir (Kantemiroğlu), Demetrius, *Kitâb-ı İlmü’l-Mûsiki alâ-Vechi’l-Hurûfat*, Tıpkıbasım, Çeviri, Notlar, haz. Yalçın Tura, YKY, İstanbul 2001,

Cebecioğlu, Ethem, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü*, Anka Yay., İstanbul 2004,

“Cemil Bey”, *TDEA*, İstanbul 1977, II, 40,

Ceyhan, Âdem, *Enis Receb Dede, Hayatı, Edebî Şahsiyeti ve Dîvânı,* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Ü, SBE, İstanbul 1990,

Ceyhan, Semih, “Tâhirü’l-Mevlevî’nin Hâtırâtı Işığında Mesnevîhân Selânikli Mehmed Es‘ad Dede ve Mesnevî-i Şerîf Şerhi”, Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 167-206,

Ceylan, Ömür-Yılmaz, Ozan, *Bir Sürgün Şâheseri, Mihnetkeşân, Keçecizâde İzzet Molla,* Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2007,

———, *Hazâna Sürgün Bahâr, Keçecizâde İzzet Molla ve Dîvân-ı Bahâr-ı Efkâr,* Sahhaflar Kitap Sarayı, İstanbul 2005,

Cıngıllı, Lütfiye, "Babam Ahmed Remzi Akyürek (Remzi Dede)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 4-5,

Coşkun, Alev, *Hasan Âli Yücel, Aydınlanma Devrimcisi,* Cumhuriyet Kitapları, İstanbul 2007,

Coşkun, Ali Osman, "Simkeşzâde Feyzî", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 213-214,

———, *Simkeş-zâde Feyzî Dîvânı (İnceleme-Metin-İndeks),* Doktora Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1990,

———, *Simkeşzâde Feyzî'nin Mesnevîleri, (İnceleme-Metin-Sözlük),* Samsun 1997,

Çelebi, Asaf Hâlet, "Mevlanâ'da Semâ", *Bütün Yazıları,* haz. Hakan Sazyek, YKY Yay., İstanbul 1997, s. 300-305,

Çelebi, Celâleddin, *Hz. Mevlânâ'da İlim,* Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 1997,

Çelebi, Mevlüt, *Sultan Reşad'ın Rumeli Seyahati,* Akademi Kitabevi, İzmir 1999,

Çevikoğlu, Timuçin, *Semâ'nın Sadâsı,* İstanbul 2008,

———, "Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddin Dede Efendi", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 247-259,

Çıkar, Mustafa, *Hasan Âli Yücel ve Türk Kültür Reformu*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1997,

Çıpan, Mustafa, *Dîvâne Mehmed Çelebi*, Konya Valiliği İl Kültür Müdürlüğü Yay., Konya 2002,

———,"İsmail Dede Efendi'nin Bestelediği Eserlerin Güfteleri Üzerine Bir Değerlendirme", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 237-263,

———,"Mevlevîliğin 'Çile'li Şehrâhında Vücut Bulan 'üç selîm'in Saltanat, Edebiyat ve Mûsikimizdeki Tezâhürleri (III. Selim-Şeyh Gâlib-Dede Efendi", Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, *Bildiriler-I*, Motto Project Yay., İstanbul 2010, s. 299-322,

Çiftçi, Cemil, *Maktûl Şairler*, Kitabevi Yay., İstanbul 1997,

Dağlı, Yücel-Üçer, Cumhure, *Tarih Çevirme Kılavuzu,* I-V, TTK Yay., Ankara 1997,

Demirgen, Emel, "Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhi Hüseyin Fahreddîn Dede ve XIX. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı'da Müzik", Uluslararası Düşünce ve Sanatta Mevlevîlik Sempozyumu*, Bildiriler,* Konya 2006, s. 713-725,

Deniz, Râsim, "Dîvan-ı Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 30-31,

Derman, Uğur, "Derviş Abdî-i Mevlevî", *DİA,* İstanbul 1994, IX, 190-191,

———, "Kalem", *İslâm Düşüncesi*, sy. 3, 1967, s. 173-174,

———, Makta", *Âletler ve Âdetler*, İstanbul 1987,

———, Mevlevîlikte Sanat", *Mevlânâ Güldestesi*, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1974, s. 59-70,

———, "Eserleriyle İstanbul'un Mevlevî San'atkârları", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 25-33,

"Derviş Hulûs", *TDEA*, İstanbul 1981, IV, 259,

Dikmen, Hamit, *Seyyid Vehbî ve Dîvânının Karşılaştırmalı Metni,* I-II, Doktora Tezi, Ankara Ü, SBE, Ankara 1991,

Diriöz, Meserret, "Gazel-i Hümâyûn ve Tahmisleri", Birinci Millî Türkoloji Kongresi, 6-9 Şubat 1978, *Bildiriler,* İstanbul 1980, s. 105-114,

Doğan, Enfel-Tığlı, Fatih, "Sultan V. Mehmed Reşad'ın Çanakkale Gazeli ve Bu Gazele Yazılan Tahmisler", *TDED,* XXXIII, İstanbul 2005, s. 41-95,

Ediboğlu, Bâkî Süha, *Ünlü Türk Bestekârları*, Ak Kitabevi, İstanbul 1962,

Elgin, Necati, "Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede", *Mevlânâ Güldestesi,* Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1965, s. 65-71,

"Elif Mehmed Efendi", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 26,

Erdemir, Avni, *Anadolu Sahası Mûsikişinas Dîvân Şairleri,* Türk Sanat ve Eğitim Vakfı Yay., İstanbul 1999,

Erdoğan, Mustafa, "İstanbul'da Kütahyalı Bir Şeyh Âilesi: Seyyid Ebûbekir Dede ve Ahfâdı", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 7, Güz 1998, s. 125-169,

———, "Mahzun Bir Şâir: Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Son Şeyhi Abdülbâki Dede Efendi", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 112-137,

———, *Meşrutiyetten Cumhuriyete Bir Mevlevî Şeyhi, Abdülbâki Baykara Dede, Hayatı, Şahsiyeti, Eserleri ve Şiirleri,* Dergâh Yay., Anadolu Kitaplığı, İstanbul 2003,

———, "Türk Edebiyatında Bilinmeyen İlginç Bir Eser: Manzûm Hüsn ü Aşk Tiyatrosu", *Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, sy. 28, Kış 2003, s. 247-258,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi'yle İlgili Kaynaklara Bir İlâve: Kemâleddin Efendi'nin Terâcim-i Ahvâl'i", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi,* sy. 47, Güz 2008, s. 157-174,

Erdoğan, Muzaffer, "Mevlevî Kuruluşları Arasında İstanbul Mevlevîhâneleri", *İÜEF Güney-Doğu ve Avrupa Araştırmaları Dergisi*, sy. 4-5, İstanbul 1975-1976, s. 15-46,

Ergin, Osman, *Türk Maârif Tarihi*, I-II, Osman Bey Matbaası, İstanbul 1939-1940,

Ergun, Sadettin Nüzhet, "Mevlânâ'nın Türk Şiiri ve Mûsikisi Üzerindeki Tesirleri", *Konya Halkevi Kültür Dergisi*, Mevlânâ Özel Sayısı, Konya 1943, s. 110-112,

———, *Mevlânâ,* İstanbul 1932,

———, *Neşâtî,* İstanbul 1933,

———, *Sabûhî, Hayatı ve Eserleri*, Kanaat Kütüphanesi, İstanbul 1933,

———, *Şeyh Gâlib, Hayatı ve Eserleri,* Bozkurt Matbaası, İstanbul 1935,

———, *Türk Mûsikisi Antolojisi*, I-II (Dinî Eserler), İÜEF Yay., İstanbul 1942-1943,

———, *Türk Şairleri*, I-III, İstanbul 1936,

———-Ferit, Muhammet, *Konya Vilayeti Halkiyyat ve Harsiyyatı*, Konya 1926,

Erguner, Süleyman, "Osman Dede, Nâyî", *DİA*, İstanbul 2007, XXXIIII, s. 461-462,

———, *Rauf Yektâ Bey, Neyzen-Müzikolog-Bestekâr,* Kitabevi, İstanbul 2003,

Ergün, Ender-Salgar, Fatih-Aytan, Serhan, *Dede Efendi Besteleri,* KB Yay., Ankara 1996,

Erişen Yazıcı, Gülgûn, *Gelibolu Mevlevîhânesi ve Gelibolu'da Mevlevîlik,* Çanakkale Kitaplığı Akademi Yay., Çanakkale 2009,

Erünsal, İsmail E., "Hâlet Efendi Kütüphanesi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, 251,

———, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II: Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri,* Ankara 1988,

"Esad Dede", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 84,

Es'ad Efendi, *Atrabü'l-Âsâr*, İÜ Ktp., TY, nr, 6204,

Esrar Dede, *Tezkire-i Şuarâ-yı Mevleviyye*, Süleymaniye *Ktp.,* Hâlet Efendi Mülhâkı, nr. 109; *a.e.,* haz. İlhan Genç, AKMB Yay., Ankara 2000,

Evliyâ Çelebi, *Seyahatnâme,* haz. Orhan Şaik Gökyay, I, YKY Yay., İstanbul 1996,

Ezgi, Suphi, *Nazarî ve Amelî/Nazarî, Amelî Türk Mûsikisi,* I-V, İstanbul 1933-1953,

———, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Temcit-Na't-Salât-Durak,* İstanbul Konservatuvarı Neşriyâtından, İstanbul 1946,

Faik Reşad, *Eslâf*, haz. Şemsettin Kutlu, Tercüman 1001 Temel Eser, Tercüman Yay., İstanbul 1975,

Fatin Dâvud, *Tezkire-i Hâtimetü'l-Eş'âr*, İstihkam Alayları Litoğrafya Destgâhı, İstanbul 1271,

"Fehmi Hüsâm Dede", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 177,

*Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları, h*az. Yakup Şafak-Yusuf Öz, Tekin Kitabevi, Konya 2007,

Feridüddin b. Ahmed Sipahsalar, *Risâle-i Sipahsalar, Mevlânâ ve Etrafındakiler*, trc. Tahsin Yazıcı, Tercüman 1001 Temel Eser, Tercüman Yay., İstanbul 1977,

"Feyzî Hasan Efendi (Simkeşzâde)", *TDEA*, İstanbul 1979, III, 216,

Fındıklılı İsmet Efendi, *Şakãik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri (Tekmileti'ş-Şakãik fi Hakk-ı Ehli'l-Hakãik)*, V, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989,

Furûzanfer, Bediüzzaman, *Mevlânâ Celâleddin*, trc. Feridun Nâfiz Uzluk-Meliha Ülker Anbarcıoğlu, MEB Yay., İstanbul 1990,

"Galib Efendi, Mehmed", *TDEA,* İstanbul 1979, III, 273,

Gazimihal, Mahmud Râgıb, *Konya'da Mûsiki*, CHP Halkevleri Yay., Ankara 1947,

Genç, İlhan, "Kıbrıs Lefkoşe Mevlevîhânesi'nde Yetişmiş Mevlevî Dîvân Şâirleri", II. Uluslararası Kıbrıs Araştırmaları Kongresi, 24-27 Kasım l998, Doğu Akdeniz Ü, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, *Tebliğler,* Gazimağusa 1999, III, 59-69,

Gezgin, Hakkı Sühâ, "Remzi Dede", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 3,

Göçgün, Önder, "Bir Mevlevî Şairi Şeref Hanım", II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs 1986, *Tebliğler,* Konya 1987, s. 287-293,

Göktürk, Hakkı, "Baykara, Gavsi", *İst.A,* İstanbul 1960, IV, 2277,

Gölpınarlı, Abdülbâki, "Bâkî", *Balıkesir Halkevi Kaynak Mecmûası,* sy. 26, 9 Mart 1935, s. 533-534,

———, *Melâmîlik ve Melâmîler,* İÜ Türkiyât Enstitüsü Yay., Devlet Matbaası, İstanbul 1931,

———, *Mevlânâ Celâleddin*, İnkılâb Kitabevi, İstanbul 1985,

———, *Mevlânâ Müzesi Yazmalar Kataloğu,* I-III, MEB Yay., Ankara, 1967-1972,

———, *Mevlânâ'dan Sonra Mevlevîlik*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1983,

———, *Mevlevî Âdâb ve Erkânı*, İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1963,

———, *Şeyh Gâlip, Hayatı Sanatı, Şiirleri,* Varlık Yay., İstanbul 1953,

———, *Şeyh Gâlip, Hüsn ü Aşk, Altın Kitaplar,* İstanbul 1968,

———, "Şeyh Gâlib", *İA,* İstanbul 1970, XI, 462-467,

Gönç, Reşid Hâlid, "İrtihâl", *Sabah*, nr. 5529, İstanbul, 1 Muharrem 1323/8 Mart 1905,

Gövsa, İbrahim Alâaddin, "Itrî'nin Medfeni", *Tevfîd-i Efkâr,* İstanbul 20 Kânûn-ı Sânî 1922/21 Cemâziyelevvel 1340, s. 3,

———, *Meşhur Adamlar, Hayatları, Eserleri,* I-IV, nşr. Sedat Simavi, İstanbul 1933-1936,

———, *Türk Meşhurları Ansiklopedisi,* Yedigün Neşriyat, İstanbul ty.

Göyünç, Nejat, "Osmanlı Devletinde Mevlevîler" *TTK Belleten*, sy. 213, Ağustos 1991, LV, 351-358,

Güftî ve *Teşrîfâtü'ş-Şuarâsı,* haz. Kâşif Yılmaz, AKMB Yay., Ankara 2001,

Güngör, Ethem Ruhi, *Türk Marşları,* Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yay., Ankara 1965,

Güntan, Halil, *Receb Enis Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği ve Dîvânının Tenkidli Metni,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 1990,

Güntekin, Mehmet, "Haşim Bey", *DBİst.A*, İstanbul 1994, IV, 14-15,

———, "Rauf Yektâ Bey", *DBİst.A,* İstanbul 1994, VI, 308-309,

Gürel, Rahşan, *Enderûnlu Vâsıf Dîvânı*, Kitabevi Yay., İstanbul 1999,

Gürer, Abdülkadir, "Şeyh Gâlib Hakkında Yeni Bilgiler", *Türkoloji Dergisi,* sy. 1, Ankara 2000, XIII, 203-225,

Habîb Efendi, *Hat ve Hattâtân,* Matbaa-i Ebuzziyâ, İstanbul 1305,

Haksever, Ahmet Cahid, *Son Dönem Osmanlı Mevlevîlerinden Ahmet Remzi Akyürek,* KB Yay., Ankara 2002,

———, "XX. Yüzyılda Üç Mevlevi Şeyhi: Veled Çelebi, Abdülbâki Baykara, Ahmet Remzi Akyürek", *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* sy. XIV, Ankara 2005, s. 383-416,

———, "Üsküdar Mevlevîhânesi Son Postnişîni Ahmet Remzi Akyürek", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 155-166,

Hâfız Hızır İlyas Ağa, *Letâif-i Vekâyi'-i Enderûniyye,* İÜ Nâdir Eserler Ktp., Hâlis Efendi, TY, nr. 2429; *a.e., Osmanlı Sarayında Gündelik Hayat,* haz. Ali Şükrü Çoruk, Kitabevi, İstanbul 2011,

Hasîrîzâde Elif Efendi, *Tenşîtü'l-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddin*, Matbaa-i Bahriye, İstanbul 1342,

Haskan, Mehmet Nermi, *Eyüplü Hattatlar*, haz. Süleyman Berk, Eyüp Belediyesi Yay., İstanbul 2004,

Hatipoğlu, Ahmet, *Besteleriyle Yunus Emre İlâhileri,* Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 1993,

Heper, Sadettin, "Ünlü Kudümzenbaşılar*", Mevlânâ Güldestesi*, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1967, s. 24-25,

———, *Mevlevî Âyinleri,* Konya Turizm Derneği Yay., Konya 1974,

Hidayetoğlu, Ahmet Selahattin, "*Nesib Dede Hayatı, Eserleri ve Dîvân'ının Tenkidli Metni*", Doktora Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 1996,

Horata, Osman, *Esrar Dede, Hayatı, Eserleri, Şiir Dünyası ve Dîvânı*, Ankara 1998,

Hüseyin Ayvansarâyî, *Hadîkatü'l-Cevâmî,* I-II, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1281; *a.e., İstanbul Câmileri ve Diğer Dînî-Sivil Mimârî Yapılar,* haz. Ahmed Nezih Galitekin, İşaret Yay., İstanbul 2001,

———, *Tercümetü'l-Meşâyih*, Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 1375,

Hüseyin Fahreddin Dede, *Beşiktaş/Bahâriye Mevlevîhânesi Şeyhlerinin Hâl Tercümeleri,* Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 7467,

———, *Mecmûa,* Konya Mevlânâ Müzesi İhtisas Ktp., nr. 7467; *a.e., Müntehabât-ı Fahrî,* haz. Mehmed Akkuş-Abdülmecit İslamoğlu-Abdurrahman Adak, Mevlânâ Kültür ve Sanat Vakfı Yay., Ankara 2010,

———, *Mektup Defteri*, Bâki Baykara Arşivi,

Hüseyin Vassâf, *Bir Eski Zaman Efendisi: İbnülemin Mahmud Kemâl, Kemâlü'l-Kemâl,* haz. Fatih M. Şeker-İsmail Kara, Dergah Yay., İstanbul 2009,

———, *Es'adnâme,* Süleymaniye Ktp. Yazma Bağışlar, nr. 2324/II, s. 1-114,

———, *Remzinâme,* haz. Yakup Şafak, Tekin Kitabevi, Konya 2006,

———, *Sefîne-i Evliyâ,* I-V, Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 2305-2309; a.e. haz. Mehmet Akkuş-Ali Yılmaz, Kitabevi Yay., İstanbul 2006,

Irsoy, Ahmed-Ezgi, Suphi, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Hâfız M. Zekâî Dede Efendi Külliyâtı,* İstanbul Konservatuvarı Neşriyâtı, I-III, İstanbul 1940-1943,

Işın, Ekrem, "Ali Nutkî Dede", *DBİA*, İstanbul 1993, I, 194-195,

———, "Beşiktaş Mevlevîhânesi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, II, 168-171,

———, "Hüseyin Fahreddin Dede", *DBİst.A,* İstanbul 1994, IV, 107-108,

———, "İstanbul'da Mevlevî Şeyh Âileleri ve Mevlevîliğin Bir İmparatorluk Tarikatı Olarak Örgütlenmesi", Birinci Uluslararası Mevlânâ,

Mesnevî ve Mevlevîhâneler Sempozyumu, 19-21 Aralık 2001-Manisa Mevlevîhânesi, *Bildiriler,* Manisa 2002, s. 33-40,

———, "İstanbul'da Mevlevîlik ve Mevlevîhâneler", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 18-24,

———, "İstanbul'un Mistik Tarihinde Mevlevîhâneler", *İstanbul,* sy. 4, İstanbul 1993, s. 119-131,

———, "Melâmîlik", *DBİst.A,* İstanbul 1994, V, 380-386,

———, "Mevlevîlik", *DBİstA,* İstanbul 1994, V, 422-430,

———, "Modernleşme Çağında Mevlevîlik: Siyaset, İdeoloji ve Örgütlenme", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 227-236,

———, *Saltanatın Dervişleri-Dervişlerin Saltanatı, İstanbul'da Mevlevîlik,* Suna ve İnan Kıraç Vakfı İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay., İstanbul 2007,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, VII, 476-481,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Surların Öte Yanı,* haz. Burçak Evren, Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yay., İstanbul 2003, s. 266-293,

———, Yenikapı Mevlevîhânesi'nin İki Vakfiyesi", *İstanbul Araştırmaları*, sy. 3, Güz 1997, s. 89-118,

"İhsan Mahvî", *TDEA,* İstanbul 1981, IV, 347,

İhsanoğlu, Ekmeleddin vd., *Osmanlı Mûsiki Literatürü Tarihi*, IRCICA Yay., İstanbul 2003,

İlgar, Yusuf, *Karahisâr-ı Sâhib Sultan Dîvânî Mevlevîhânesi ve Mevlevî Meşhurları,* Afyonkarahisar Belediyesi Yay., Afyonkarahisar 2008,

İnal, İbnülemin Mahmud Kemâl, *Hoş Sadâ*, Maârif Basımevi, İstanbul 1958,

———, *Son Asır Türk Şairleri*, I-IV, Dergâh Yay., İstanbul 1988,

———, *Son Hattatlar,* MEB Yay., İstanbul 1970,

———, *Son Sadrâzamlar,* I-IV, Dergâh Yay., İstanbul 1982,

İnal, Nesligül, *Yenikapı Mevlevîhânesi'nin Tarihsel Gelişimi ve Harem Konağı'nın Restitasyon Projesi,* Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Ü, FBE, İstanbul 2007,

İnançer, Ömer Tuğrul, "Mevlevî Mûsikisi ve Semâ'", *DBİst.A*, İstanbul 1994, V, 420-422,

İpekten, Halûk vd., *Tezkirelere Göre Dîvân Edebiyatı İsimler Sözlüğü,* KB Yay., Ankara 1988,

———, "İsmetî, Mehmed", *DİA*, İstanbul 2001, XXIII, 140-141,

———, *İsmetî Dîvânı*, Atatürk Üniversitesi Yay., Ankara 1974,

———, *Türkçe Şuarâ Tezkireleri,* Erzurum 1988,

İpşirli, Mehmet, "Abdullah Nâilî Paşa", *DİA*, İstanbul 1988, I, 124-125,

İsen, Mustafa, "Hoca Neş'et", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 191-192,

———, "İsmetî Mehmed", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 10-11,

İsmail Belîğ, *Nuhbetü'l-Âsâr Li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*, İÜ Ktp., TY, nr. 1182; *a.e.,* haz. Abdulkerim Abdulkadiroğlu, AKMB Yay., Ankara 1999,

"İsmet Mahmud Raif Bey", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 9-10,

İspirli, Serhan Alkan, "Osmanlı Kadınının Şiiri", *Turkish Studies,* II/4 (Fall 2007), s. 445-454,

İz, Mahir, *Yılların İzi,* Kitabevi Yay., İstanbul 1990,

İzbudak, Veled Çelebi, *Hâtırâlarım, Canlı Tarihler: 4,* İstanbul 1946,

———, *Menâkıbnâme,* SÜSAM Uzluk Arşivi, nr: 2206; *a.e., Konya Vilâyeti Sâlnâmesi, Menâkıb-ı Hazret-i Mevlânâ*, İstanbul 1330/1914, s. 748-825,

Kahraman, Âlim, "Tâhirülmevlevî", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 407-409,

Kalkışım, Muhsin, "Şeyh Gâlib", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 54-57,

Kam, Ruşen Ferit, "Dede Efendi", *Radyo,* V/56, Ankara 1946, s. 20-21,

Kaplan, Mahmut, "Şeyh Gâlib'in Şiir Anlayışı*", Turkish Studies,* Volume 2/4 (Fall 2007), s. 455-465,

Kara, İsmail, *Şeyh Efendi'nin Rüyasındaki Türkiye*, Kitabevi Yay., İstanbul 1998,

———vd., *Âsaf Hâlet Çelebi'nin Defter-i Meşâhir'i,* Zaman Kitap, İstanbul 2006,

Kara, Mustafa, *Din, Hayat, Sanat Açısından Tekkeler ve Zâviyeler,* Dergâh Yay., İstanbul 1990,

———, "Tanzimat Dönemi ve Tasavvufî Hayat" Tanzimatın 150. Yıldönümü Uluslararası Sempozyumu, *Tebliğler,* Ankara 1991, s. 299-311,

———, "II. Abdülhamid Dönemine Tasavvuf Tarihi Açısından Genel Bir Bakış", II. Abdülhamid ve Dönemi Sempozyumu, 2 Mayıs 1992, *Bildiriler,* İstanbul 1992, s. 65-73,

Karabey, Lâika, "Itrî Mustafa Efendi, Buhûrîzâde", *Mûsiki Mecmûası,* sy., 15, Mayıs 1949, s. 8-9,

Karabulut, Ali Rıza, "Mevlevî Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 24-29,

Karaismailoğlu, Adnan, "Tasavvufî Şiir Geleneğinde Mevlânâ'nın Yeri ve Önemi", VI. Milli Mevlânâ Kongresi, 24-25 Mayıs 1992, *Tebliğler,* Konya, 1993, s. 87-90,

———-Çevikoğlu, Timuçin, *Kutbü'n-Nâyî Osman Dede'nin Âyin-i şerîfleri,* Konya Valiliği, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yay., Ankara 2008,

Karal, Enver Ziya, "Mehmed V", *İA,* MEB, İstanbul 1970, VII, 557-562,

———, *Hâlet Efendi'nin Paris Büyük Elçiliği,* İÜ Yay., İstanbul 1940,

"Kārî Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 197-198,

Kaya, Bayram Ali, *Neşâtî,* Şûle Yay., İstanbul 1988,

Kemâl Ahmed Dede, *Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ,* Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, İlâve Kısım, nr. 82,

"Kemâl Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1982, V, 270,

Kemâl Batanay Müzik Arşivi, İSAM Ktp.,

Kerametli, Can, *Galata Mevlevîhânesi Dîvân Edebiyatı Müzesi*, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yay., İstanbul 1977,

Kılıç, Mahmud Erol, "Yedi Tepeli Şehrin Tekkeleri ve Muhyiddin Efendi'nin Tomâr-ı Tekâyâ'sı", *Gündelik Hayatın Renkleri, İstanbul Armağanı,* sy. 3, haz. Mustafa Armağan, İBB Yay., İstanbul 1997, s. 259-274,

Kip, Tarık, *TRT Türk Sanat Mûsikisi Saz Eserleri Repertuvarı,* TRT Müzik Dairesi Yay., Ankara 1981,

———, *TRT Türk Sanat Mûsikisi Sözlü Eserler Repertuvarı,* TRT Müzik Dairesi Yay., Ankara 1979,

Koçu, Reşad Ekrem, "Ahmed Celâleddin Dede", *İst.A*, İstanbul 1958, I, 334,

———, "Ali Nutkî Dede (Seyyid)", *İst.A,* İstanbul 1959, II, 679,

———, "Aziz Dede Efendi (Neyzen)", *İst.A,* İstanbul 1960, III, 1702-1705,

———, "Bahâriye Mevlevîhânesi", *İst.A,* İstanbul 1960, IV, 1854-1856,

———, "Baykara (Mehmed Abdülbâki)", *İst.A,* IV, İstanbul 1960, s. 2277-2278,

———, "Celâleddin Dede (Mehmed)", *İst.A,* VI, İstanbul 1963, s. 3420,

———, "Elif Efendi, Hasîrîzâde Mehmed", *İst.*A, IX, İstanbul 1968, s. 5018,

———, "Fahreddin Dede Efendi, Hüseyin", *İst.A,* İstanbul 1971, X, 5481-5482,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *Mûsiki Mecmûası,* sy. 170, Nisan 1962, s. 59-61,

Korucu, Nevin, *Veled Çelebi İzbudak*, KB Yay., Ankara 1994,

Köprülü, M. Fuad, *Edebiyat Araştırmaları*, TTK Yay., Ankara 1966,

———, *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1981,

Köstüklü, Nuri, "Vatan Savunmasında Gönül Erleri: Mücâhidîn-i Mevlevîye Alayı", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 213-226,

Kutlu, Mustafa, "Şeyh Gâlib", *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 144-146,

Kutluk, İbrahim, "Mevlevîliğe Dâir İki Risâle", *TDED,* II/3-4, 1948, s. 291-300,

———, "Şeyh Gâlib ve es-Sohbetü's-Sâfiyye", *TDED,* III/1-2, 1948, s. 21-47,

Küçük, Cevdet, "Mehmed V", *DİA*, Ankara 2003, XXVIII, 418-422,

Küçük, Sezai, "Bütün Yönleriyle XIX. Asırda Yenikapı Mevlevîhânesi", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 163-196,

———, "İstanbul Mevlevîhânelerinin Türk Sanat ve Edebiyat Hayatına Katkıları (XIX. Asır)", Selçuk Ü Mevlânâ Araştırmaları ve Uygulama Merkezi Yay., *Bildiriler Serisi: 1,* Konya 2007, s. 507-528,

———, *Mevlevîliğin Son Yüzyılı,* Vefâ Yay., İstanbul 2007,

———, "Örnek Bir Mevlevî: Üsküdar Mevlevîhânesi Son Postnişîni Ahmed Remzi Dede (Akyürek)", Üsküdar Sempozyumu-IV, 3-5 Kasım 2006, *Bildiriler*, Üsküdar Belediyesi Yay., İstanbul 2007, II, 648-656,

———, "Seyyid Ebûbekir Dede", *DİA,* İstanbul 2009, XXXVII, 58,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi Şeyhlerinden Mehmed Celâleddin Dede", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 96-111,

———, "Yenileşme Dönemi Kültür ve Sanatına Katkıda Bulunan Mevlevîler ve Mevlevî Dergâhlarında Güzel Sanatlar", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, XV, 539-552,

———, "Yenileşme Döneminde Mevlevîler ve Siyaset (XIX. Asır)", *Türkler Ansiklopedisi,* Ankara 2002, XIV, 94-110,

"Künhî Abdurrahim Dede", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 42,

"Lebib Ahmed", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 76,

Levend, Agah Sırrı, *Türk Edebiyatı Tarihi*, I, TTK Yay., Ankara 1984,

Leylâ Hanım Dîvânı, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay., İstanbul 2003,

"Lütfî Mehmed Dede", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 104,

Macit, Muhsin, *Şeyh Gâlib'in Tarih Manzûmeleri,* Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Ü, SBE, Erzurum 1989,

Manisalı Mahmud Dedezâde Câzimü'l-Mevlevî, *Âyin-i Mevlevî Mecmûası,* Konya Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 2197-2202,

Mardin, Yusuf, *Şair Şeref Hanım*, KB Yay., Ankara 1994,

Mazhar Osman, "Tıp Tarihimizde Bursa Dâruşşifâsının Mevkii ve Tabib Ömer Şifâî", *Sıhhat Almanakı,* İstanbul 1933, s. 57-61,

Mazıoğlu, Hasibe, "Ahmet Remzi Akyürek", Millî Mevlânâ Kongresi, *Tebliğler,* Konya 1986, s. 239-254,

———, *Ahmet Remzi Akyürek ve Şiirleri*, Sevinç Matbaası, Ankara 1987,

———, "Akyürek, Ahmed Remzi", *DİA,* İstanbul 1989, II, 304-305,

———, "Anadolu'da Türk Edebiyatının Başlamasında ve Gelişmesinde Mevlânâ'nın Yeri ve Etkisi", Mevlânâ Sevgisi, IV. Uluslararası Mevlânâ Sempozyumu, 15-17 Aralık 1980, *Tebliğler,* haz. F. Halıcı, Konya 1981, s. 30-39,

Mehmed Kemâleddin Dede, *Terâcim-i Ahvâl,* Bâki Baykara Arşivi,

Mehmed Sâlim, *Tezkire-i Sâlim,* İkdâm Matbaası, İstanbul 1315; *a.e.,* haz. Adnan İnce, AKMB Yay., Ankara 2005,

Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî,* Matbaa-i Âmire, I (İstanbul 1308), II (İstanbul 1311), III (İstanbul 1311), IV (İstanbul 1315); *a.e.,* haz. Nuri Akbayar, Seyit Ali Kahraman, Tarih Vakfı Yurt Yay., İstanbul 1996,

Mehmed Şükrî, *Silsilenâme,* Üsküdar Selim Ağa Ktp., Hüdâyî Kitapları, nr. 1098,

Mehmed Tevfîk Efendi, *Mecmûatü't-Terâcim/Tevfîk Tezkiresi,* İÜ Ktp., TY, nr. 192,

Mehmed Tevfik, *Kâfile-i Şuarâ*, İstanbul 1290,

Mehmed Zihnî, *Meşâhîrü'n-Nisâ,* I-II, Dârüttıbâati'l-Âmire, İstanbul 1294; *a.e.,* haz. Bedreddin Çetiner, Şâmil Yay., İstanbul 1982,

Mehmed Ziyâ, *Bursa'dan Konya'ya Seyahat*, İstanbul 1328,

———, *Merâkiz-i Mühimme-i Mevleviyyeden Yenikapı Mevlevîhânesi*, Arakis Matbaası, İstanbul 1329; *a.e., Yenikapı Mevlevîhânesi,* haz. Murat Karavelioğlu, Ataç Yay., İstanbul 2005,

———, "Mesnevîhân Mehmed Es'ad Dede", *1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî*, Muharrirleri: Ekrem Reşad, Osman Ferîd, 4. Sene, Şems Matbaası, İstanbul 1328-1330, s. 264-269,

———, "Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi", *1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs Musavver Nevsâl-i Osmânî*, Muharrirleri: Ekrem Reşad, Osman Ferîd, 4. Sene, Şems Matbaası, İstanbul 1328-1330, s. 271-281,

Mermer, Ayşe Nur, *On Dokuzuncu Yüzyıl Mevlevî Şairleri,* Yüksek Lisans Tezi, Ankara Ü, SBE, Ankara 2008,

Mevlânâ Celâleddin Rûmî, *Mesnevî*, I, trc. Veled Çelebi İzbudak, MEB Yay., İstanbul 1953,

Muallim Nâci, *Esâmî,* Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1308,

———, *Mehmed Muzaffer Mecmûası,* Şirket-i Mürettibiye Matbaası, İstanbul 1306,

———, *Osmanlı Şairleri,* haz. Cemal Kurnaz, MEB Yay., İstanbul 1995,

Mustafa Mucîb, *Tezkire-i Mucîb,* İnceleme-Tenkidli Metin-Dizin-Sözlük, haz. Kudret Altun, AKMB Yay., Ankara 1997,

Mustafa Nâimâ Efendi, *Târîh-i Nâimâ,* I-IV, haz. Mehmet İpşirli, TTK Yay., Ankara 2007,

Mustafa Safâyî, *Tezkire-i Safâyî,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 2549; *a.e.,* haz. Pervin Çapan, AKMB Yay., Ankara 2005,

Müstakimzâde Süleyman Sâdeddin, *Tuhfe-i Hattâtîn,* haz. İbnülemin Mahmud Kemâl İnal, Türk Tarih Encümeni Külliyâtı: 12, Devlet Matbaası, İstanbul 1928,

"Münire Hanım", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 473,

"Nâci Ahmed Dede", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 495,

Nâci, Elif, "Mevlânâ'nın Portreleri", *Yeni Mûsiki Mecmûası*, XIII/154, Aralık 1960, s. 694-695,

"Nakiye Hadice Hanım", *TDEA*, İstanbul 1986, VI, 504-505,

"Na'tî Hüsâmeddin Dede Efendi", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 531,

"Nebil Mehmed Bey", *TDEA,* İstanbul 1986, VI, 547,

Nefeszâde İbrahim, *Gülzâr-ı Savâb,* haz. Kilisli Muallim Rifat Bilge, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyâtından, İstanbul 1938,

"Nesib Seyyid Yusuf Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 18-19,

Neşâtî, *Dîvân*, Süleymaniye Ktp., Nâfiz Paşa Yazmaları, nr.: 942,

Nev'îzâde Atâî, *Şakãik-ı Nûmaniye ve Zeyilleri, Hadâiku'l-Hakãik fî Tekmileti'ş-Şakãik,* II, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989,

"Niyaz Hüseyin Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 67,

"Nuri Ahmed Efendi", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 85,

"Nutkî Ali Dede", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 89,

Ocak, Ahmet Yaşar, "Türkiye Tarihinde Merkezi İktidar ve Mevlevîler (XIII-XVIII. yüzyıllar) Meselesine Kısa Bir Bakış", *Selçuk Ü, Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, sy. 2, Mayıs, Konya 1996, s. 17-24,

Odyakmaz, Nevzad, *Bektaşilik, Mevlevîlik, Masonluk*, İnkılâp Kitabevi, İstanbul 1988,

Okay, M. Orhan, "Gâlib Dede'nin Dramı", *Şeyh Gâlib Kitabı,* haz. Beşir Ayvazoğlu, İBB Yay., İstanbul 1995, s. 77-83,

———-Ayan, Hüseyin, *Hüsn ü Aşk*, Dergâh Yay., İstanbul 1975,

———, "Osmanlı'da Mesnevîhânlık Geleneği ve Son Mesnevîhânlardan Tâhirü'l-Mevlevî", X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 309-314,

Okçu, Naci, "Hüsn ü Aşk" *DİA,* XIX, İstanbul 1999, s. 29-31,

———, "İzzet Molla, Keçecizâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXXIII, 561-563,

———, *Şeyh Gâlib-Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri, Şiirlerinin Umumî Tahlili ve Dîvânının Tenkitli Metni,* KB Yay., Ankara 1993,

Okumuş, Necdet, "Ömer Şifâî Efendi", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 82-83,

Olgun, Tâhir, *Çilehâne Mektupları*, haz. Cemal Kurnaz-Gülgün Erişen, Akçağ Yay., Ankara 1995,

"Olgun, Tâhir", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 118-119,

Onur, Oral, *Edirne Hat Sanatı*, *Çizgi Saltanatı,* Dilek Matbaası, İstanbul 1985,

Oskay, Semire, *Itrî ve Bestelediği Şiirler,* Mezuniyet Tezi, İÜEF, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, İstanbul 1948,

"Osman Selahaddin Dede", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 145,

Osmanzâde Tâib Ahmed, *Hadikatü'l-Vüzerâ*, (Zeyl-i Ağazade Ömer Efendi, Ahmed Cavid Bey, Abdülfettah Şefkat Efendi), I, Freiburg 1969,

Ölmez, Âdem, "II. Abdülhamid ve Mevlevîlik", Uluslararası Mevlânâ ve Mevlevîlik Sempozyumu, 26-28 Ekim 2007 Şanlıurfa, *Bildiriler-II,* Harran Ü İlâhiyat Fak. Yay., Şanlıurfa 2008, s. 359-363,

Öncüoğlu, Engin, *I. Dünya Savaşında Osmanlı Ordusu'ndaki Gönüllü Tarîkat Alayları,* Yüksek Lisans Tezi, Hacettepe Ü, SBE, Ankara 2004,

Önder, Mehmed, "Türk Hat Sanatında Sikkeli Yazı Levhaları", *Antika*, sy. 36, İstanbul 1988, s. 36-37,

———, "Sultan Reşad ve "Hey'et-i Mevleviyye", *Türk Yurdu,* sy. 265, Şubat 1957, s. 610-612,

———-Binark, İsmet-Sefercioğlu, Nejat, *Mevlânâ Bibliyografyası* I, Ankara ty.

Öngören, Reşat, *Osmanlılar'da Tasavvuf: Anadolu'da Sufiler, Devlet ve Ulemâ (XVI. yüzyıl),* İz Yay., İstanbul 2000,

Öz, Yusuf, "Eserleri ve Hizmetleriyle Tâhirü'l-Mevlevî", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 207-228,

Özalp, M. Nazmi, "Hasan Âli Yücel ve Mûsiki", Doğumunun 100. Yıldönümünde Hasan-Âli Yücel Sempozyumu, 16-17 Aralık 1997 İzmir, *Bildiriler,* İzmir Üniversitesi Öğretim Elemanları Derneği Yay., İzmir 1998, s. 79-87,

———, *Türk Mûsikisi Tarihi,* I-II, MEB Yay., Ankara 2000,

Özcan, Abdülkadir, "Hâlet Efendi", *DİA,* İstanbul 1997, XV, 249-251,

Özcan, Nazif, "eş-Şeyh Nâsır Abdülbâki el-Mevlevî ve Tetkîk ü Tahkîk'i", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 67-82,

Özcan, Nuri, "Abdülbâki Nasır Dede", *DİA*, İstanbul 1988, I, 199,

———, "Abdürrahim Dede, Şeydâ Hâfız", *DİA,* İstanbul 1988, I, 288-289,

———, "Abdürrahim Künhî Dede" *DİA*, İstanbul 1988, I, 292,

———, "Ahmed Ağa, Vardakosta", *DİA,* İstanbul 1989, II, 41-42,

———, "Ahmed Efendi, Mutafzâde", *DİA,* İstanbul 1989, II, 60-61,

———, "Ahmed Hüsâmeddin Dede", *DİA*, İstanbul 1989, II, 92,

———, "Ahmet Irsoy", *DİA,* İstanbul 1999, XIX, 131-133,

———, "Ali Nutkî Dede", *DİA*, İstanbul 1989, II, 423-424,

———, "Aziz Dede", *DİA,* İstanbul 1991, IV, 334-335,

———, "Baykara, Abdülbâki", *DİA,* İstanbul 1992, V, 246-247,

———, "Behlül Efendi", *DİA,* İstanbul 1992, V, 353,

———, "Defter-i Dervîşan", *DİA,* İstanbul 1994, IX, 90-91,

———, "Hasan Sırrı Efendi", *DİA,* İstanbul 1997, XVI, 352,

———, "Hüseyin Dede", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 541,

———, "Hüseyin Fahreddin Dede", *DİA,* İstanbul 1998, XVIII, 546-547,

———, "Itrî Efendi, Buhûrîzâde", *DİA*, İstanbul 1999, XIX, 220-221,

———, "İsmail Dede Efendi, Hamâmîzâde", *DİA,* İstanbul 2001, XXIII, 93-95,

———, "İsmal Dede Efendi", *Yaşamları ve Yapıtlarıyla Osmanlılar Ansiklopedisi,* İstanbul 1999, I, 663-665,

———, "İstanbul Mevlevîhânelerinde Yetişen Mûsikişinaslar", Aşkın Sultanları, Son Dönem

İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 36-49,

———, "Mehmed Celâleddin Dede", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 446-447,

———, "Rauf Yektâ Bey", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV, 468-470,

———, "Rifat Bey, Sermüezzin", *DİA*, İstanbul 2008, XXXV, 103-104,

———, "Şevkutarab", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 33-34,

———, "Tahrîriyye", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX, 430-431,

———, "Tedkîk u Tahkîk", *DİA*, İstanbul 2011, XL, 261-262,

Özdamarlar, Kadir, "Ahmet Remzi Akyürek Üzerine Notlar", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 35-39,

Özeke, Ahmed Doğan, *Neyzenler Kahvesi*, *Bir Neyzenin Hâtırâları,* haz. Süleyman Seyfi Öğün, Pan Yay., İstanbul 2000,

Özemre, A. Yüksel, *Üsküdarda Bir Attar Dükkânı*, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 2010,

Özgül, M. Kayahan, *Osmanlı'nın Hazanında Gazel Dökümü, Modern Türk Şiirini Ararken,* Hece Yay., İstanbul 2006,

Özönder, Hasan, "Kıbrıs'ta Mevlevîlik ve Mevlevîler", VI. Millî Mevlânâ Kongresi, 24-25 Mayıs 1992, *Tebliğler,* Selçuk Ü, Selçuklu Araştırmaları Merkezi Yay., Konya 1993, s. 99-118,

———, "Mevlevîlerde Hat ve Hattat Sıdkî Dede", II. Milli Mevlânâ Kongresi, 3-5 Mayıs Konya 1986, *Tebliğler,* Konya 1987, s. 129-149,

———, "Yangınlarla Kaybettiğimiz: Yenikapı Mevlevîhânesi", IX. Milli Mevlânâ Kongresi, 15-16 Aralık Konya 1997, *Tebliğler,* Konya 1998, s. 143-189,

Özsayıner, Zübeyde Cihan, " Mevlevî Hattatlar", *IX. Vakıf Haftası Kitabı*, *Türk Vakıf Medeniyetinde Hz. Mevlânâ ve Mevlevîhânelerin Yeri Seminerleri,* haz. İbrahim Ateş, Ankara 1992, s. 124-125,

Öztuna, Yılmaz, *Dede Efendi*, KB Yay., Ankara 1996,

———, Itrî, KB Yay., Ankara 1987,

———, *Türk Mûsikisi Ansiklopedisi,* MEB Yay., I-II, İstanbul 1969,

Öztürk, Nazif, "Mevlevî Şeyhi Nâsır Abdülbâki Dede ve Tetkîk Ü Tahkîk Adlı Eseri", *Sosyal Bilimlerde Araştırma,* sy. 2-3, Aralık 1991-Ocak 1992, s. 30-34,

Pakalın, Mehmed Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, I-III, MEB Yay., İstanbul 1993,

———, *Sicill-i Osmânî Zeyli,* I-XIX, haz. Mehmet Metin Hülâgü vd., TTK Yay., Ankara 2008-2009,

Pala, İskender, "Edebi Çehreleriyle Mevlevîhâneler*", Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* sy. 2, Konya 1996, s. 55-60,

Peremeci, Osman Nuri, *Edirne Tarihi*, Edirne ve Yöresi Eski Eserleri Sevenler Kurumu Yay., İstanbul 1939,

"Perrî, Kemâleddin Ahmed", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 244,

Râmiz, *Âdâb-ı Zurafâ,* Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3873; *a.e., Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük,* haz. Sadık Erdem, AKMB Yay., Ankara 1994,

Rauf Yektâ'nın Fransızca Mûsiki Yazıları (Fransızca Metinlerin Tıpkıbasımı İle), haz. İlhami Gökçen, Ürün Yay., Ankara, ty.,

Riyâzî, *Riyâzü'ş-Şuarâ,* Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 765,

Rona, Mustafa, *Yirminci Yüzyıl Türk Mûsikisi,* Türkiye Yay., İstanbul 1970,

Safâ, Peyâmi, "Hasan Âli Yücel", *Son Havâdis,* 11 Mart 1961,

"Sâfî Musa Dede", *TDEA,* İstanbul 1990, VII, 413,

"Safvet Mustafa Efendi", *TDEA*, İstanbul 1990, VII, 415,

Sahîh Ahmed Dede, *Mecmûatü't-Tevârîhi'l-Mevleviyye*, Mevlânâ Müzesi Ktp., nr. 5456; *a.e., Mevlevîlerin Tarihi,* haz. Cem Zorlu, İnsan Yay., İstanbul 2003,

Sakaoğlu, Necdet, "Hâlet Efendi", *DBİst.A,* İstanbul 1994, III, 498-499,

———, "Mehmed V (Reşad), *DBİst.A,* İstanbul 1994, V, 344-349,

Sâkıb Dede, *Sefîne-i Nefîse-i Mevleviyyân (Sefîne-i Mevleviyyân)*, I-III, Tashih: Mehmed Ârif Paşa, Matbaa-i Vehbiyye, Kâhire-Mısır 1283,

Salgar, M. Fatih, *Ölümünün Yüzellinci Yılında Dede Efendi, Hayatı-Sanatı-Eserleri,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995,

Sarı, Mehmet, "Sabûhî'nin Türkçe Sâkînâmesi", *Nihal Atsız ve Nejdet Sançar Armağanı,* haz. İsmail Aka vd., Medrese Kitabevi, Afyon 1995, s. 101-118,

———, "Sabûhî", *DİA,* İstanbul 2008, XXXV, 357-358,

———, *Sabûhî Şeyh Ahmed Dede, Hayatı, Edebî Kişiliği, Eserleri ve Türkçe Dîvânı'nın Tenkitli Metni,* Doktora Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1992,

Satoğlu, Abdullah, "Kayserili Mevlevî Şeyhi Ahmed Remzi Dede", *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 19-20,

———, *Kayseri Şairleri,* As Matbaası, Ankara 1970,

Sayar, Ahmed Güner, *Hasan Âli Yücel'in Tasavvufî Dünyası ve Mevlevîliği,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002,

Sekendiz, Serap, *Yenikapı Mevlevîhânesi Mezar Taşlarına Sanatsal Eleştiri Açısından Bir Bakış,* Yüksek Lisans Tezi, Gazi Ü, SBE, Ankara 1998,

Selânikî Mustafa, *Târîh-i Selânikî*, haz. Mehmet İpşirli, I-II, İÜEF Yay., İstanbul 1989,

Sevgi, Ahmet, "XIX, Yüzyıl Mevlevî Şairlerinden Mehmed Şefik Efendi ve Dîvânçesi", VI. Milli Mevlânâ Kongresi, 3 Mayıs 1994, *Tebliğler,* Konya 1996, s. 131-138,

Seviş, Edip, "Mevlevî Şair Mithat Baharî Beytur ve Neyzen Şeyh Hüseyin Fahreddin Dede", VI. Milli Mevlânâ Kongresi, 24-25 Mayıs 1992, *Tebliğler,* Konya 1993, s. 183-186,

Seyhun, Vecdi, "Aziz Dede", *Türk Mûsikisi Dergisi,* sy. 32, Temmuz 1950, s. 2-3, 21,

Seyyid Rızâ, *Tezkire-i Rızâ,* nşr. Ahmed Cevdet, Kitabhâne-i İkdam, İstanbul 1316,

Simavi, Lütfi, *Sultan Mehmed Reşad, Vahdettin ve Osmanlı Sarayının Son Günleri,* Hürriyet Matbaası, İstanbul ty.,

Sinan Nizam, Betül, *Kemâl Ahmed Dede'nin Tercüme-i Menâkıb-ı Mevlânâ Adlı Mesnevîsi (Menâkıbü'l-Ârifîn Silsilesinin Manzum Halkası),* Doktora Tezi, Boğaziçi Ü, SBE, İstanbul 2010,

Subaşı, Hüsrev, "Hattat Osmanlı Padişahları", *Osmanlı*, XI, Ankara 1999, s. 52-60,

Sultan Dîvânî ve Afyonkarahisar'da Mevlevîlik, haz. Mehmet Sarı vd., Afyon Kocatepe Ü Yay., Afyon 2002,

Suyolcuzâde Mehmed Necib, *Devhatü'l-Küttâb,* haz. Kilisli Muallim Rifat Bilge, Güzel Sanatlar Akademisi Neşriyâtından, İstanbul 1942,

Süheyl Ünver Defterleri, Süleymaniye Ktp., Defter nr. 77,

Sürelsan, İsmail Bahâ, "35. Ölüm Yılı Münasebetiyle Rauf Yektâ Bey", *Mûsiki ve Nota,* sy. 3, İstanbul 1970, s. 4-5,

Şafak, Yakup, "Ahmed Remzi Dede'nin Kayseri Şairlerine Dair", *Yedi İklim,* sy. 228, Mart 2009, s. 50-55,

———, "Ahmed Remzi Dede'nin Matbû Dîvânında Bulunmayan Bazı Şiirleri", *7EDİ İklim,* sy. 245, Ağustos 2010, s. 50-54,

———, "Dede Efendi'nin Kayıp Isfahan Âyini Güftesi", *Mutriban.com/27.7.2011*,

———-Öz, Yusuf, *Feridun Nâfiz Uzluk'a Gönderilen Mevlevî Mektupları*, Tekin Yay., Konya 2007,

Şânîzâde Mehmed Atâullah, *Târîh-i Şânîzâde,* I-IV, Cerîde-i Havâdis Matbaası, İstanbul 1284-1291,

Şardağ, Rüştü, *Buhurî Zâde Mustafa Itrî,* Çanakkale Seramik Fabrikaları A.Ş. Kültür Hizmetleri, ty.,

———, *Mustafa Itrî Efendi,* KB Yay, Ankara 1989,

Şemseddin Sâmi, *Kãmûsü'l-A'lâm,* I-VI, Mihran Matbaası, İstanbul 1306,

Şengel, Ali Rıza, *Türk Mûsikisi Klâsikleri, İlâhîler,* I-IV, haz. Yusuf Ömürlü, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1979-1982,

Şentürk, Atillâ, *Tâhirü'l-Mevlevî, Hayatı ve Eserleri,* Nehir Yay., İstanbul 1991,

Şeref Hanım Dîvânı, haz. Mehmet Arslan, Kitabevi Yay., İstanbul 2002,

Şeref Hanım, *Dîvân-ı Şeref Hanım,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1284,

Şerifzâde Mehmed Fâzıl Paşa, *Şerhü'l-Evrâd el-Müsemma bi Hakâyık-ı Ezkâr-ı Mevlânâ*, İstanbul 1283/1866,

Şeyh Gâlib Dîvânı, haz. Muhsin Kalkışım, Akçağ Yay., Ankara 1994,

Şeyh Gâlib Kitabı haz. Beşir Ayvazoğlu, İBB Yay., İstanbul 1995,

Şeyh Gâlib, *Dîvân,* Bulak 1252,

———, *Hüsn ü Aşk,* haz. Muhammet Nur Doğan, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2002,

———, *Hüsn ü Aşk,* haz. Orhan Okay-Hüseyin Ayan, Dergâh Yay., İstanbul 1975,

———, *Şerh-i Cezîre-i Mesnevî,* Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 183; *a.e.,* haz. Mehmet Atalay-Turgut Karabey, Konya Büyükşehir Belediyesi Yay., Konya 2007,

Şeyhî Mehmed Efendi, *Vekãyiü'l-Fudalâ,* III-IV, haz. Abdülkadir Özcan, Çağrı Yay., İstanbul 1989,

Şeyhülislâm Ârif Hikmet, Ârif *Hikmet Tezkiresi*, Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 749,

"Şifâî Ömer Efendi", *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 155-156,

Şimşek, Selami, "Son Dönem Celvetî Şeyhlerinden Bandırmalızâde Ahmed Münib Efendi'nin Hayatı, Eserleri ve Mecmûa-yı Tekâyâ'sı", *Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* sy. 21, Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yay., Bahar 2007, s. 135-172,

Şimşekler, Nuri, "İstanbul Mevlevîhâneleri ve Mevlevîleri", Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 12-14,

Tâhirü'l-Mevlevî, "Merhûm Es'ad Dede Efendi'ye Dâir Bazı Hâtırat" *Mahfil,* III/35, İstanbul 1342, s. 171-172; III/36, s. 184; IV/39, s. 49-50 vd.

———, *Matbuat Âlemindeki Hayatım ve İstiklâl Mahkemeleri,* Nehir Yay., İstanbul 1990,

———, "Yenikapı Mevlevihanesi", *Mahfil,* 1342,

———, *Yenikapı Mevlevîhânesi Postnişîni Şeyh Celâleddin Efendi Merhûm*, Mekteb-i Sanâyi Matbaası, İstanbul 1326,

Tahralı, Mustafa-Eraydın, Selçuk, *Ahmed Avni Konuk, Fusûsu'l-Hikem Tercüme ve Şerhi-I,* Marmara Ü, İlahiyat Fakültesi Vakfı Yay., İstanbul 1999,

Tanman, M. Baha, "Aşçı Ahmed Dede Türbesi", *DBİst.A,* İstanbul 1993, I, 358-359,

———, "Galata Mevlevîhânesi", *DİA*, İstanbul 1996, XIII, 317-321,

———, "Hasîrîzâde Tekkesi", *DİA,* İstanbul 1997, XVI, 384-387,

———, "Hasîrîzâde Tekkesi", *İÜEF Sanat Tarihi Yıllığı,* İstanbul 1976-1977, VII, 107-142,

———, "İstanbul Mevlevîhâneleri", *Osmanlı Araştırmaları,* sy. XIV, İstanbul 1994, s. 177-183,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi", *DBİst.A*, İstanbul 1994, VII, 481-485,

———, "Yenikapı Mevlevîhânesi"*, IX. Vakıf Haftası Kitabı*, Ankara 1992, s. 93-108,

Tanpınar, Ahmet Hamdi, *19uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* Çantay Kitabevi, İstanbul 2003,

Tanrıkorur, Cinuçen, "Osmanlı Mûsikisinde Mevlevî Âyini Besteciliği", *Osmanlı*, Ankara 1999, X, 707-721,

———, *Sâz ü Söz Arasında* (*Cinuçen Tanrıkorur'un Hâtıraları),* Dergâh Yay., İstanbul 2003,

Tansel, Fevziye Abdullah, "Bir Mevlevî Nâsir ve Şairi Mehmed Nâzım Paşa, Basılı Eserleri ve Yazma Şiir Mecmuası", *Ankara Ü İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Ankara 1966, XIV, 155-174,

———, "İzzet Molla", *İA,* MEB Yay., İstanbul 1970, V/2, 1264-1267,

———, "Keçecizâde İzzet Molla", Fuad Köprülü Armağanı, İstanbul 1953, s. 131-151,

Tatcı, Mustafa, "Kendi Kaleminden Hüseyin Vassâf Bey ve Eseri: İncilâ-yı Mir'ât-ı Hakîkat", *Yedi İklim,* X/71, İstanbul 1996, 54-64,

———-Kurnaz, Cemal, "Mehmed Esad Dede", *DİA,* Ankara 2003, XXVIII, 469-470,

Tekin, Şinasi-İpekten, Halûk, "XVII. Asır Şâirlerinden İsmetî", *Atatürk Üniversitesi 1961 Yıllığı,* Ankara 1963, s. 21-34,

Temizel, Ali, *Mevlâna ve Mevlevîlikle İlgili Eski Harfli Türkçe Eserler ve Müellifleri,* Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Ü, SBE, Konya 1996,

Tezeren, Ziver, "Üstad Ahmed Remzi Akyürek (Remzi Dede)", *Erciyes, Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 6-15,

Tibet, Aksel vd., "Yenikapı Mevlevîhânesi Hazîresi", *İslâm Dünyasında Mezarlıklar ve Defin Gelenekleri,* I, haz. Jean-Louis Bacqué-Grammont et Aksel Tibet, TTK Yay., Ankara 1996, s. 223-281,

Tolasa, Harun, "İzzet Molla, Keçecizâde", *TDEA,* İstanbul 1982, V, 46-48,

Top, Hüseyin, *Mevlevî Usul ve Âdâbı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2007,

Töre, Abdülkadir, *İlâhiler,* V-II, haz. Yusuf Ömürlü, Kubbealtı Neşriyâtı, İstanbul 1984-1989,

Tuman, Mehmet Nâil, *Tuhfe-i Nâilî, Dîvân Şairlerinin Muhtasar Biyografileri,* I-II, haz. Cemal Kurnaz-Mustafa Tatcı, Bizim Büro Yay., Ankara 2001,

Turan, Ahmet Nezihi, "S. Ayverdi"nin Geleneğe ve Milliyetçiliğe Bakışı" Vefâtının 10. Yılında Sâmiha AYVERDİ'nin Hâtırasına 3. Bin Yıla Girerken Türk ve Müslüman Dünyasında Sosyo-Kültürel Yapının Yeniden Teşekkülü Sempozyumu, *Bildiriler,* 6-7 Haziran 2003, Kubbealtı Neşriyâtı, Ankara 2003, s. 255-259,

Turan, Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk İslâm Medeniyeti*, Dergâh Yay., İstanbul 1980,

Türk Hattatları, haz. Şevket Rado, Yayın Matbaacılık, İstanbul ty.,

Türk Mûsikisi Klâsikleri, Klâsik Türk Mûsikisinden Seçilmiş 100 Eser, KB Yay., Ankara 1983,

Türkgeldi, Ali Fuad, *Görüp İşittiklerim,*TTK Yay., Ankara 1951,

Türkten, Nevzat, "Dede'nin Kızı Lebibe Gürzumar'dan Naklen", *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 16-18,

Uçman, Abdullah, "Ahmed Celâleddin Dede", *DİA*, İstanbul 1989, II, 53,

Uludağ, Osman Şevki, "Mevlânâ ve Mûsiki", *Türk Mûsikisi Dergisi*, sy. 25, Kasım 1949, III, 4-21; sy. 26, Aralık 1949, III, 9-21,

———, *Beş Buçuk Asırlık Türk Tabâbeti Tarihi,* Matbaa-i Âmire, İstanbul 1341,

Uludağ, Süleyman, *İslâm Açısından Mûsiki ve Semâ*, İrfan Yay., Bursa 1976,

———, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, Marifet Yay., İstanbul 1991,

Uraz, Murad, *Hasan Âli Yücel: Hayatı, Seçme Şiir ve Yazıları,* Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1938,

———, *Resimli Kadın Şair ve Muharrirlerimiz,* Tefeyyüz Kitabevi, İstanbul 1940,

Uslu, Recep-Doğrusöz Açıkdiş, Nilgün, *Abdülbâki Nâsır Dede'nin Müzik Yazısı "Tahrîriye"*, İstanbul Teknik Ü Yay., İstanbul 2009,

Uşaklıgil, Hâlid Ziya, *Saray ve Ötesi Son Hâtıralar,* İnkılâp ve Aka Yay., İstanbul 1981,

Uşşâkîzâde İbrahim, *Zeyl-i Şakãik/Zeylü'z-Zeyl* (nşr. H. İ Kissling), Wiesbaden 1965,

Uyar, Veli Sabri, "Hattatlar Armağanı", *Konya, Halkevi Kültür Dergisi*, sy. 93-94, 95-96, 116-117, 120-121, 123-124, Konya 1946-1949,

Uzel, Nezih, "Mevlevîler 18 Yaşında", *nezihuzel.com/*5 Şubat 2009,

———, “Yenikapı Mevlevîhânesi”, *Osmanlı Ansiklopedisi,* İz Yay., İstanbul 1996, II, 212-216,

Uzluk, Feridun Nâfiz, “Bursalı Tabib Mevlevî Ömer Şifâî Dede”, *Dirim,* XXV, İstanbul 1950, s. 170-175,

———, *Kayseri Şehri İçin Hâtıralar,* Türkiye Ulusal Verem Savaşı Derneği Yay., Ankara 1996,

Uzluk, Şahâbettin, “Türk Nakış Tarihinde Mevlevîler”, *Millî Mecmûa*, sy. 42, 1925, s. 680,

———, *Mevlânâ'nın Ressamları,* Yeni Kitap Basımevi, Konya 1945,

———, *Mevlevîlikte Resim, Resimde Mevlevîler*, Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1957,

Uzun, Mustafa, “İsmail Dede Efendi”, *TDEA,* İstanbul 1982, V, 4,

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, “On Yedinci Yüzyılda Türk Hattatları”, *Türk Hattatları,* haz. Şevket Rado, İstanbul ty., s. 93-108, 117-124,

———, *Kütahya Şehri,* MEB Yay., İstanbul 1932,

———, *Osmanlı Tarihi,* III/2, TTK Yay., Ankara 1982; IV/2, TTK Yay., Ankara 1983,

Üngör, Ethem, “Mevlevî Mûsikisi”, *Mûsiki Mecmûası*, sy. 142, Aralık 1959, s. 307-308,

Ünver, İsmail, “İzzet Molla”, *Büyük Türk Klâsikleri,* Ötüken Neşriyat-Söğüt Yay., İstanbul 1988, VIII, 116-128,

———, “Pertev Paşa”, *Büyük Türk Klâsikleri*, Ötüken Neşriyat-Söğüt Yay., İstanbul 1988, VIII, 133-140,

———, “Yenişehirli Avni”, *Büyük Türk Klâsikleri*, Ötüken Neşriyat-Söğüt Yay., İstanbul 1988, VIII, 162-165,

———, *Neşâtî*, KB Yay., Ankara 1986,

Ünver, Süheyl, “Ahmed Remzi Efendi”, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 2-3,

———, “Beşiktaş-Çırağan Mevlevîhânesi Hakkında”, *Mevlânâ ve Yaşama Sevinci,* haz. Fevzi Halıcı, Ankara 1978, s. 165-171,

———, “Osmanlı İmparatorluğu Mevlevîhâneleri ve Son Şeyhleri', *Mevlâna Güldestesi*, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1964, s. 30-39,

———, “Türk İnce Sanatları Tarihi Üzerine”, *Atatürk Konferansları I*, Ankara 1964, s. 103-153,

———, *Sevâkıb-ı Menâkıb (Mevlânâ'dan Hâtıralar)*, İstanbul 1973,

———-Mesara, Gülgûn, *Türk İnce Oyma Sanatı Katı'*, Ankara 1980,

Volkan, Sabahattin, “Mevlânâ ve Mevlevî Mûsikisi”, *Mevlânâ Güldestesi*, Konya Turizm Derneği Yay., Ankara 1969, s. 44-48,

Yakıt, İsmail, *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1992,

Yazıcı, Gülgün, “Devrinin Sosyal ve Siyasî Hadiseleri Karşısında Bir Mevlevî Şeyhi: Ahmed Celâleddin Dede”, Aşkın Sultanları, Son Dönem İstanbul Mevlevîleri Ulusal Sempozyumu, 14-15 Mayıs 2010 Bağlarbaşı-İstanbul, *Sempozyum Kitabı,* İBB Yay., İstanbul 2010, s. 138-154,

Yektâ, Rauf, *Esâtîz-i Elhân, Hoca Zekâî Dede Efendi, Hoca Abdülkâdir-i Merâgî, Dede Efendi,* haz. Nuri Akbayar, Pan Yay., İstanbul 2000,

———, *Esâtîz-i Elhân, 1. cüz: Hoca Zekâî Dede Efendi*, Mahmud Bey Matbaası, İstanbul 1318,

———, *Esâtîz-i Elhân, 2. cüz: Hoca Abdulkâdir Merâğî*, Feridiye Matbaası, İstanbul 1318,

———, *Esâtîz-i Elhân, 3. cüz: Dede Efendi*, Evkâf-ı İslâmiyye Matbaası, İstanbul 1340/1341,

———, “Itrî”, *Tevhid-i Efkâr*, İstanbul 15 Şubat 1922/17 Cemâziyelâhir 1340, s. 3,

———, “Itrî'nin Medfeni”, *Tevhid-i Efkâr*, İstanbul 20 Kânûn-ı sânî 1922/21 Cemâziyelevvel 1340, s. 3,

———, “Selîm-i Sâlis Mûsikişinas”, *Yeni Mecmûa,* sy. 17, İstanbul 1917, s. 309,

———, “Şeyh Hüseyin Fahreddin Efendi”, 1328 Sene-i Mâliyesine Mahsûs *Musavver Nevsâl-i Osmânî*, Muharrirleri: Ekrem Reşad, Osman Ferîd, 4. Sene, Şems Matbaası, İstanbul 1328-1330, s. 282-283,

———, *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden İlâhîler,* I-III, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1931-1933,

———, *Türk Mûsikisi Nazariyâtı,* Mahmut Bey Matbaası, İstanbul 1343,

———, *Türk Mûsikisi,* Fransızca'dan çev. Orhan Nasuhioğlu, Pan Yay., İstanbul 1986,

———, vd., *Dârülelhân Külliyâtı,* İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1922-1927,

———, vd., *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Bektaşî Nefesleri,* IV-V, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1933,

———, vd. *Türk Mûsikisi Klâsiklerinden Mevlevî Âyinleri,* VI-XVIII, İstanbul Konservatuvarı Neşriyatı, İstanbul 1934-1939,

Yenidünya, Süheyla, *Mehmed Said Hâlet Efendi, Hayatı, İdârî ve Siyâsî Faaliyetleri,* Doktora Tezi, İÜ, SBE, İstanbul 2008,

Yenigün, Hayri, “XIX. Asrın Bestekâr Neyzenleri”, *İleri Mûsiki Mecmûası,* sy. 236, İstanbul 1968, s. 5-6,

Yeniterzi, Emine, “Tanzimat'tan Cumhuriyet'in İlk Yıllarına Kadar Konyalı Şair ve Yazarlar”, *Selçuk Ü Türkiyat Araştırmaları Dergisi,* sy. 10, Konya 2001, s. 77-159,

———, “XIX. Yüzyılda Konyalı Mevlevî Şairler”, X. Millî Mevlânâ Kongresi, 2-3 Mayıs 2002, *Tebliğler-I*, Selçuk Ü Yay., Konya 2002, s. 137-147,

Yöre, Seyid, “Osmanlı’dan Türkiye’ye Üsküdar’da Osmanlı/Türk Sanat Müziği’ne Dair Kurumlar ve Üsküdarlı Müzisyenler”, Üsküdar Sempozyumu V, Üsküdar Belediyesi Yay., *Bildiriler,* İstanbul 2008, I, 323-335,

Yücel, Erdem, “Kasımpaşa Mevlevîhânesi”, *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* Aralık 1979, s. 77-86.

Yücel, Hasan Âli, *Allah Bir,* TTK Basımevi, Ankara 1961,

———, *Dinle Benden,* KB Yay., Ankara 1998,

———, *Geçtiğim Günlerden,* İletişim Yay., İstanbul 2007,

“Yücel, Hasan Âli”, *TDEA,* İstanbul 1998, VIII, 624-626,

Yücer, Hür Mahmut, “Eyüp’te Hâtûniye Tekkesi ve Tenşîtü’l-Muhibbîn bi Menâkıb-ı Hâce Hüsâmeddin”, *Tasavvuf, İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi,* sy. 10, Ocak-Haziran 2003, s. 219-249,

———, *Osmanlı Toplumunda Tasavvuf (19. Yüzyıl),* İnsan Yay., İstanbul 2003,

Yüksel, Sedit, *Şeyh Gâlip, Eserlerinin Dil ve Sanat Değeri,* Türkiye İş Bankası Kültür Yay., Ankara 1980,

Zâkir Şükrü Efendi, *Mecmûa-yı Tekâyâ,* Die Istanbuler Derwisch-Konvente Und Ihre Scheiche, transkripsiyon: M. Serhan Tayşi, neşr: Klaus Kreiser, Freiburg 1980,

———, *Mecmûa-yı Tekâyâ,* “İstanbul Hankahları Meşâyihi”, Metin-Dizin-Tıpkıbasım, haz. Turgut Kut, Dizin: İskender Pala, *Journal of Turkish Studies TUBA Abdülbaki Gölpınarlı Hâtıra Sayısı* I, sy. 19, Harvard Ü, Yakın Doğu Dilleri ve Medeniyetleri Bölümü Yay., Cambridge 1995, s. 1-156,

Zamantılı, Abdulkâdir, “Yine Remzi Dede”, *Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi,* sy. 68, Kayseri 1983, s. 21-23,

“Zîver Ahmed Sadık Paşa”, *TDEA*, İstanbul 1998, VIII, 659,

İndeks*

* Eser adları italik dizilmiştir.